

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Din İŞleri Y¼ksek Kurulu Başkanlığı

Kızılcahamam / ANKARA
2009

h

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: ....

İlmi Eserler: ...

•

Aileye İlişkin Sorunlar - İstişare Toplantısı -

•

Editör: İlker ÇALIŞKAN - Hasan MOLLAOĞLU - Muhammed ACAR

•

Grafik & Tasarım: İlker ÇALIŞKAN

•

Baskı: .....

•

Aralık 2009, ANKARA

•

2009-06-Y-0003-763

ISBN 978-975-19-4374-3

•

© Diyanet İşleri Başkanlığı

•

İletişim Adresi

Eskişehir Yolu 9. Km. Çankaya/ANKARA

Tel: 0312 295 76 63 - Faks: 0312... ..
arged@diyanet.gov.tr

**AİLEYE İLİŞKİN SORUNLAR
İSTİŞARE TOPLANTISI**

(Sunum ve Müzakereler)

(20-22 ARALIK 2008)

---o---

İstişare Toplantısını Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL (Başkan)

Yunus AKKAYA

.....

.....

.....

Eserde yer alan tebliğ ve müzakere
metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî,
ilmî ve hukukî sorumluluğu yazarlarına

Din İşleri Yüksek Kurulu Komisyonu Mütalaası: .../.../2009

İÇİNDEKİLER

- 11 Takdim
- 19 Açılış Konuşması
Prof. Dr. Hamza AKTAN
- 21 Genel Çerçeve Sunumu
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL
1. GÜN
BİRİNCİ OTURUM
EVLİLİK VE NİKAH
- Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bünyamin Erul
- 27 Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Sorunları ve Kaynakları
Prof. Dr. Nihat DALGIN
- 45 DİB'e Yansıyan Evlilik ve Nikah Problemleri
Sabri AKPOLAT
- 51 Müzakereler
1. GÜN
İKİNCİ OTURUM
AİLE HAYATI
- Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yavuz ÜNAL
- 90 DİB'e Yansıyan Aile Sorunları
Dr. Ekrem KELEŞ
- 115 Türkiye'de Mahalli İdarelerin Aileye Yönelik Hizmetlerinin Yasal Çerçevesi, Mali Boyutu, Uygulama ve Sorunları
Dr. İlker GÜNDÜZÖZ

135 Başbakanlık Aile Araştırmalarına Göre Aile Sorunları ve Çözümleri
Doç. Dr. Ayşen GÜRCAN

155 Müzakereler

2. GÜN
ÜÇÜNCÜ OTURUM
ÇOCUK

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

183 Çocuk Ebeveyn İlişkisinde Yaşanan Açmazlar ve Problemlili Çocuk Dr. Mediha ÜRKMEZ

198 Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk İstismarı
Ayşegül AKDEMİR

216 Müzakereler

2. GÜN
DÖRDÜNCÜ OTURUM
AİLEYİ KUŞATAN TEHDİTLER

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Burhanettin TATAR

259 Aileyi Tehdit Eden Dış Unsurlar
Dilek Zekiye KAŞIK

270 Medyanın Aile Üzerindeki Olumsuz Etkileri
Gülsüm KURT

280 Müzakereler

3. GÜN
BEŞİNCİ OTURUM
BOŞANMA

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hamza AKTAN

318 DİB'e Yansıyan Boşanmaya İlişkin Sorunlar
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

323 Boşanma Sebepleri ve Boşanmanın Aile Bireyleri
Üzerindeki Etkisi

Dr. Semin Güler OĞURTAN

338 Müzakereler

372 Değerlendirme

.....
.....
.....
.....
.....

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

AİLEYE İLİŞKİN SORUNLAR
İSTİŞARE TOPLANTISI
(Sunum ve Müzakereler)

20-22 Aralık 2008
Patalya Thermal Resort - Kızılcahamam /
ANKARA

SUNUCU:

Yunus AKKAYA*

Sayın Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanım, Sayın Başkan Yardımcım, Sayın Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürüm, saygıdeğer katılımcılar, değerli hanımefendiler, beyefendiler!

'Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı'na hoş geldiniz.

Programı arz etmek istiyorum:

Saygı duruşu ve İstiklâl Marşı,

Kur'ân-ı Kerîm tilaveti,

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı Prof. Dr. Hamza Aktan'ın açılış konuşması,

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi ve ARGED Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Yavuz Ünal'ın Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı genel çerçeve sunumu.

Şimdi, Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, silah arkadaşları ve vatanları uğruna canlarını feda eden aziz şehitlerimiz için saygı duruşu ve ardından İstiklâl Marşı'na davet etmek istiyorum.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!

Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...

Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

Açılış

SUNUCU:

Yunus AKKAYA

Şimdi, Kur'ân-ı Kerîm tilavet etmek üzere, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Dr. Bahattin Akbaş Hocamız'ı kürsüye davet ediyorum.

Kur'ân-ı Kerîm: Rûm sûresi 20-23. ve Hucurât sûresi 13. âyetler.

Tilavet Eden: Bahattin Akbaş

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla,

“Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyoryorsunuz () Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır () Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır () Geceleyin uyumanız ve gündüzün O'nun lütfundan istemeniz de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır” (Rûm sûresi 30/20-23)

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.” (Hucurât sûresi, 49/13)

SUNUCU:

Yunus AKKAYA

Değerli Hocamız'a teşekkür ediyorum.

Saygıdeğer konuklar;

Şimdi programımızın açış konuşmasını yapmak üzere
Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımız Prof. Dr. Hamza
Aktan Hocamız'ı mikrofona davet ediyorum.

Açılış Konuşması

B

Prof. Dr. Hamza AKTAN*

Kıymetli arkadaşlarım, meslektaşlarım, uzak yakın yerlerden zahmet edip, bu programımıza ilgi gösterip katılan kıymetli katılımcı dostlarımız, kıymetli arkadaşlarım, sevgili misafirler!

Belki defaatle yapılmış olan, konusu aileyle ilgili toplantılar oldu ve bunlarda pek çok görüşler belirtildi, belki çözümler teklif edildi.

Bizim böyle bir toplantıyı tertip etmemizdeki amacımız nedir? Biz burada, problemin kaynağının tespit edilmesi yönünde kendimize bir yol çizmeliyiz ve farklı alanlardan gelen arkadaşlarımız da kendi alanlarıyla ilgili olarak tespitlerini ortaya koysunlar. Problemin nereden kaynaklandığını tespit ettikten sonra; kaybolan değerler neyse, toplumumuzu çürüten ve toplumumuzu zaafa düşüren eksiklikler neyse, nereden kaynaklanıyorsa ve o eksilen şeyi neyle telafi edeceğiz, neyle dolduracağız; belki bunların konuşulması aşamasına geleceğiz, amacımız o.

Din görevlileri ve ilahiyatçılar olarak bizim genelde şöyle bir temayülümüz vardır: Bütün problemlerin temelinde, o konuyla alâkalı olarak insanımızı dinî açıdan donatamamışız, dinî açıdan onu tatmin edecek bilgi birikimine ve pratiğe alıştırıramamışız, işte sorulan buradan kaynaklanıyor diye düşünürüz. Tabi ki bunda gerçeklik payı çok ama tek başına bir faktör değil. Problemlerin başka pek çok nedenleri de olabiliyor. Mesela, aile problemi belki de karşı karşıya olduğumuz bu çağın problemlerinin en önemlisidir. Çünkü o bir anlamda toplumun varlık problemidir. Yani sağlıklı bir

* Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı

toplum mu yoksa çürümüş, parçalanmış, gevşemiş bir toplum mu, nasıl bir toplum istiyoruz? Eğer sağlıklı bir toplum istiyorsak o zaman aile problemleri bütün problemlerin önünde çözüm bekleyen bir problem olarak önümüzde duruyor.

Ben sözü uzatarak vaktinizi almak istemiyorum. Benden sonra arkadaşımız teknik olarak bu programın çerçevesini çizecek. Şu kadarını söylemek istiyorum: Aile problemlerinin temelinde bizim tarım toplumundan sanayi toplumuna intikal sürecini yaşıyor olmamız yatıyor. Bu temel faktörlerden biridir. Tarım toplumunda insanlar topluma bağlı olarak ve büyük aileler biçiminde bir arada yaşıyor idiler. Orada nineler, dedeler, dayılar, amcalar, halalar, teyzeler vardı; gelinler, kızlar, çocuklar, oğullar vardı; hepsi bir arada idiler ve onlar kendi problemlerini o büyük aile içerisinde çözer idiler; fakirini doyurur idiler, başına sıkıntı gelenin çaresini bulur idiler, dertlerini paylaşır idiler, sevinçlerini paylaşır idiler ama sanayi toplumuna intikalle birlikte toprağa bağlı olan o aile dağıldı, hepsi başka bir şehre gitti. Üretim sektöründe, hizmet sektöründe, pazarlama sektöründe vb. nerede iş bulduysa herkes oraya gitti. Dolayısıyla aile, çekirdek aile dediğimiz, eşler ve çocuklardan ibaret bir aile haline geldi. Eskiden o birbirini tanıyan insanlar, artık, bir apartmanda kapı komşusunu tanımaz insanlar haline geldiler. Dolayısıyla, ufak bir problemde büyük bir travmaya uğramış duruma düşebiliyor idiler. Yani o geniş aile çerçevesi içerisinde kolaylıkla atlatılabilecek olan problemler, çekirdek ailede büyük bir yıkım sebebi, bir darbe gibi olmaya başladı. Bundan da eşler zarar görüyor, çocuklar zarar görüyor ve aile dağılıyor. Dolayısıyla o eski büyük ailenin, o dedelerin, ninelerin, amcaların, halaların, teyzelerin, kaybolan o değerlerin yerine bugün biz neyi koyabiliriz? Aileyi nasıl güvence altına alabiliriz? Yani, ambarına bir yıllık eşyasını, yiyeceğini koyup gelecek yıla kadar kendini garanti altına alan o tarım toplumu insanının yerine bugün, marketten her gün bir poşetlik yiyecek taşıyan insanların problemi bu.

İşte bu meseleleri tartışalım diyoruz. Kaynaklarını bulalım, kaybolan bu değerleri neyle dolduracağımızı tartışalım diyoruz.

Ben, bu istişare toplantısında, inşallah bizim için çok yararlı olabilecek, gelecek çalışmalarımızda da bize yön verecek birtakım tespitlerin yapabileceğine inanıyorum.

Hepinize başarılar diliyorum, saygılar sunuyorum.

SUNUCU:

Yunus AKKAYA

Saygıdeğer Hocam'a teşekkür ediyorum.

Saygıdeğer misafirler! Şimdi, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi ve ARGED Yönetim Kurulu Başkanı, program organizatörü Prof. Dr. Yavuz Ünal'ı, Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı genel çerçeve sunumunu yapmak üzere kürsüye arz ediyorum.

Buyurun Hocam.

Genel Çerçeve Sunumu

B

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL*

Allah'a hamd, Resûlüne salât-ü selâmla sözlerime başlamak istiyorum.

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Hoş geldiniz efendim.

Eminiz ki güzel katkılar sağlayacaksınız, güzel katkılar yapacaksınız ve buradan ayrılırken hepimiz yeni bir heyecanla, yeni bir şevkle hayata döneceğiz. Bundan ümitliyim.

Ben sadece sorunu ortaya koyacak genel bir çerçeve arz ettikten sonra, programın işleyişiyle alâkalı bir iki noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum: Aileye ilişkin sorunlar, sorunların modern döneme ilişkin kaynakları ve sorumluluklarımızla ilgili farkındalık oluşturmayı hedefleyen istişare toplantımıza şeref verdiniz diye sözüme devam etmek istiyorum.

Toplumda huzur ve güveni tesis eden ve bunların sürekliliğini sağlayan en önemli kurumun aile olduğu herkesin malumudur. Üstelik, bireysel mutluluğun ya da mutsuzluğun en önemli kaynaklarından birisi de ailedir. Aile, sağlam bir temele oturmuş ve sağlıklı bir ilişki ağı geliştirebilmiş ise, bireylerine sahip olabilmüş ve her birey diğer aile fertleriyle barışık yaşamayı öğrenebilmiş ise sadece ailenin kendisi değil, millet de toplumu doğrudan etkileyecek dış etkenlere karşı güvence altındadır. Ancak, aile yapısı problemlili dolayısıyla bireyleri sorunlu olduğunda, bu sorun ailenin içerisinde kalmamakta,

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi ve ARGED Yönetim Kurulu Başkanı

akrabaya, komşuya, mahalleye, yaşanılan şehre ve ülkeye sirâyet edecek şekilde haleler oluşturan bir yayılma göstermektedir. Söz konusu gelişme karşısında dalgakıran vazifesini gören yine aile olabilmektedir. Bu nedenle toplumumuzda aile, hem sorunun kaynağı hem de çözümün aracı olmak gibi ilginç bir işlev üstlenmektedir.

İçinde yaşadığımız modern zamanlarda, geçmişle bugünü kaynaştıramamanın ve dinin temel öğretilerini çağın dinamikleriyle bağdaştıramamanın kültürel sancısı yaşanırken, aile kurumu da kendisine düşen payı almıştır. Bir tarafta geleneğe saygılı ve kültürün çizdiği yol haritasından sapmama gayretindeki ebeveynler, diğer tarafta ise değişimden en çok ve en hızlı etkilenen aile fertleri olarak girdaptan kurtulamayan çocuklar, farklı sorunları aynı çatı altında yaşar hale gelmişlerdir. Öte tarafta ise hak ettikleri ilgiyi görememenin hüznüyle yalnızlığa mahkum edilen üst kuşaklar da, aslında aynı kaderi paylaşmaktadırlar.

Yeni bir ailenin kuruluşundan sonraki serüveni izlediğimizde, ailenin her geçen yıl artan problemlerle boğuşmak zorunda kaldığını görmekteyiz. Maalesef bu serüveni başarısızlıkla tamamlayan ailelerin sayısının hızla arttığı, acı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bir ay, bir hafta, hatta sonraki gün boşanmak için mahkemeye gidenleri düşünürseniz, bunun ne kadar önemli bir sorun haline dönüştüğünü vahamet olarak görürüz.

Görsel ve yazılı basına yansıyan gelişmeleri takip etmekteyiz ancak bunları aysbergin sadece sisli bir havada görülen yüzü olarak kabul etmek zorundayız. Zira, sorun daha büyük, tehlike de düşünüldüğünden daha yakındadır. Söz gelimi, modern toplumların ciddi bir problemi olan ve tahmin etmediğiniz kadar yakınınızda bulunan uyuşturucu ile ilgili bir araştırmada, Türkiye’de uyuşturucu kullanma yaşının 10’a düştüğü tespiti yapılmaktadır. Bu tespit, tüyleri ürpertmek için yeterlidir. Ancak, daha korkutucu olanı, uyuşturucu kullanan çocukların %95’inin ailesiyle birlikte

yaşadığı tespitidir. Habere göre, bağımlılar arasında sokak çocuklarının oranı %6, aileleriyle birlikte yaşayanların oranı ise %94'tür. Bu görsel olarak ayakta duran ve sağlam gözükten ailelerden başlayarak parçalanmış ve ayrılmış ailelere kadar çok geniş bir yelpazede sorunun irdelenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu tablo, aile içinde ciddi bir iletişim sorunu olduğunun göstergesidir. Mutluluğu, çok küçük yaşlarda olmadık yerlerde aramanın bir resmidir. Haberleri dinleyip, okuyup hayıflanmanın da zamanı çoktan geçmiştir.

Bu nedenle, aileyi kısaç altına alan sorunların neler olduğu, bu sorunların nerelerden kaynaklandığı ve sorunlar karşısında bizim sorumluluklarımızın neler olduğunun tespitini amaçlayan bu toplantı önemlidir.

Öte yandan, kapkaç, gasp, hırsızlık, fuhuş ve sokak çocukları gibi sorunların tamamının altında sağlıklı ya da parçalanmış ailelerin yattığı bir gerçektir. Aileyi bir arada tutan bağlar zayıfladıkça, aile fertlerinin ya müşteri ya da satıcı olarak buralardan beslenmeye başladığını ama her hâlükârda sadece o ailenin değil, bütün toplumun aynı sorunlara muhatap olmak zorunda kaldığını fark etmemiz gerekmektedir.

Değişimin, kontrol edilemez ve baş döndürücü bir hızla yaşandığı toplumumuzda, en önemli kalkanımız hatta kalemiz olan ailenin korumasız ve çıplak bir durumda bırakılması, söz konusu tehlikenin daha da büyüyeceğinin habercisidir. Sorumluluğu devlete veya ilgili bakanlığa atmak da çözüm değildir. Her kurumun, her sivil toplum örgütünün, hatta toplumun her bir bireyinin aile yapımızı koruma ve geliştirme konusunda yapabileceği bir şeyler vardır. Zira içerisinde bulunduğumuz gemi çok hızlı bir şekilde su almaktadır. Suyu boşaltmak sadece batmayı biraz geciktirecektir. Deliklerin tıkanması, daha da önemlisi tamir edilmesi gerekmektedir.

Bu kaygılarla tertip edilmiş olan istişare toplantısı, kadın veya kadına ilişkin sorunlar odağında bir toplantı olmayıp, kadının da önemli

bir parçası olduğu aile kurumuyla ilgilidir. Bu toplantıda, çözümden ziyade sorunları ve sorunların modern döneme ilişkin kaynaklarını konuşmak istiyoruz. Çözüm için yapılabileceklerin tespiti ve özellikle sivil toplum örgütleri, ilgili bakanlıklar, belediyeler ve vakıflarla ortak çalışma alanlarının belirlenmesi kazanımımız olacaktır.

Toplantıyı oluşturan oturumlar, sorunları ana hatlarıyla ortaya koyacak sunumlarla başlayacak, ardından katılımcıların tespitleriyle oturum devam edecektir.

Ana başlıkları programda belirtilen beş oturumun ardından, Din İşleri Yüksek Kurulumuz üye ve uzmanlarıyla, konuyla ilgili çalışma stratejisini belirlemek için özel iki oturum gerçekleştirilecektir.

Oturumlar hakkında elimizdeki programda amacı ve işleyişiyle alâkalı birer sayfalık küçük notlar verilmişti ama ben işleme düzeyiyle alâkalı küçük bir hatırlatmada bulunmak istiyorum. Oturumların kimisinde iki kimisinde üç sunum yapılacaktır. Bu sunumlar, zaman kaybetmeden doğrudan konuya girmeyi sağlayacak sunumlardır. Yapılan tespitler, raportör arkadaşlarımız tarafından anında yazılacak ve doğrudan ekrana yansıtılacak. Ancak, istirhamımız şu: Alınan raporun bir müsvedde olduğunu, dolayısıyla kelimeye, virgüle, cümle düşüklüğüne takılmamak gerektiğini öncelikle hatırlatmak istiyorum. Ardından, bir madde tartışılırken sorun ve hemen altında bu sorunun modern döneme ilişkin kaynakları tespit edilmeye çalışılmalıdır. Modern dönem derken, bugün çıkmış olması gerekmiyor. Bu, bizim metinlerimizden kaynaklanıp da bugün de hâlâ devam ediyor olabilir. Modern dönemde de bunun üzerine o sorunu besleyen, o sorunu büyüten bir şeyler konulmuştur. O sorunun kaynaklarına ilişkin eğer bizim tespitlerimiz nelerse, çıkan tespitler raportör arkadaşımız tarafından ekrana yansıtılacaktır.

Mümkün olduğu kadar zamanı iyi kullanmak için tekrardan kaçınmayı, şâyet konuşulan madde ve

hususla alâkalı ilave edeceğimiz bir şeyler varsa onları paylaşmayı, daha önce tartışılan bir maddeyi mümkün olduğu kadar yeniden gündeme getirip aynı şeyi konuşmak suretiyle zamanın israf edilmemesini temenni ediyoruz.

Toplantı bir moderatör arkadaşımız tarafından yönetilecek. Sunumdan sonra belki tartışmayı yönlendirmek, zihinleri açmak, sorunun üzerine üzerine gitmek, kaynaklarını tespit noktasında biraz daha çaba sarf etmeyi sağlamak moderatör arkadaşımıza düşecek. Hepimiz de bu konuda üzerimize düşeni mutlaka yapacağız.

Ben çalışmanın verimli geçmesini, milletimiz adına, devletimiz adına, ümmet adına hayırlara vesile olmasını temenni ederek, katkı ve katılımlarınız için tekrar teşekkür ediyor ve saygılarımı arz ediyorum efendim.

SUNUCU:

Yunus AKKAYA*

Değerli Hocam'a teşekkür ediyoruz.

Saygıdeğer konuklar! Açılış programımız burada sona erdi.

Şimdi, oturumlara geçilecek, ancak, sunumlar yapılmadan evvel bir hatırlatmada bulunmak istiyorum. Bütün oturumlar süresinde konuşmacılar söz alırken lütfen önce isimlerini hatırlatarak konuya girerse memnun oluruz.

Teşekkür ediyorum.

Şimdi, Birinci Oturumu yönetmek üzere, oturum moderatörü, Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Prof. Dr. Bünyamin Erul Hocamız'ı davet etmek istiyorum.

Buyursunlar efendim.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

BİRİNCİ GÜN

BİRİNCİ OTURUM

OTURUM BAŞKANI:

Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

20 ARALIK 2008

1. Oturum Müzakere Konuları

Evlilik Akdinin Sıhhat Şartlarını Taşımaması (İlansız, şahitsiz formalite nikahla evlilik, gizli gerçekleştirilen evlilik, gayrimüslim ile Müslüman kadının evliliği vb.)

Y

Evliliğin Amacından Saptırılması (Anlaşmalı/geçici çıkar amaçlı evlilik, istenmeden yaptırılan zoraki evlilik, berdel, beşik kertmesi vb.)

Y

Nikahın Resmiyeti Sorunu (Resmi nikah akdi olmadan dinî nikahla yapılan evlilik ve ikinci evlilik)

Prof. Dr. Bünyamin ERUL*

Oturum Başkanı (Moderatör):

Muhterem hocalarım, saygıdeğer katılımcılar! Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı'nın Birinci Oturumunu açıyorum. Bu oturumumuzda iki tane sunumumuz var.

Sunumlardan ilki, 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Nihat Dalgın Bey'in, "*Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Sorunları ve Kaynakları*" ismini taşımakta. Sayın Hocamız sunumunu hazırladı, bize gönderdi, ancak kendisi çok istemesine rağmen bir nedenden dolayı katılamadı.

Bu sunumu, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlarından Mahmut Demir kardeşimiz, bazı tasarruflarla, biraz kısaltarak size sunacak.

Hemen ardından, Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanlarımızdan Sayın Sabri Akpolat kardeşimiz, "Diyanet İşleri Başkanlığı'na Yansıyan Evlilik ve Nikah Problemleri" başlıklı sunumunu yapacak.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Sunumları dinledikten sonra, bu sunumlarla ilgili söz almak isteyen katılımcıların isimlerini alacağız. Hemen bir çay arası vereceğiz. Çay arasından sonra sunumların müzakeresi başlayacak. Ben, birinci sunumu takdim etmek üzere Mahmut Demir kardeşimizi kürsüye davet istiyorum.

Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Sorunları ve Kaynakları

B

Prof. Dr. Nihat DALGIN*

Nikah, meşru bir evliliğin oluşması için gerekli olduğu kadar, nikah aşamasının sorunsuz bir şekilde geçmesi de aile hayatındaki mutluluk için önem arz etmektedir. Bir başka ifadeyle şunu söyleyebiliriz: Nikah aşamasındaki sorunlar, aile hayatı boyunca çıkabilecek diğer sorunlar için toprağa atılmış birer tohum mesabesinde. Bu sebeple nikah aşamasının sorunsuzca aşılması, evlilik sürecinde çıkabilecek birçok sorunun baştan yok edilmesi anlamı taşıyacaktır.

Toplantının işleyişiyle ilgili olarak tarafımıza sunulan bilgi notu çerçevesinde bendeniz sizlere, nikah aşamasında oluşan sorunlar, bunların belli başlı sebepleri, bu sorunların aile hayatında doğurduğu sonuçlar ile bu sorunlu uygulamaların dayandırıldığı fikhî hükümler hakkında genel bir çerçeve çizmeye çalışacağım.

Bu sunumla; "**Birinci Oturumda**" müzakere edilmesi düşünülen konuları sizlere takdim etmiş olmanın yanında, siz katılımcı meslektaşlarımızın müzakere konularına ilişkin olarak yapacakları katkılar için bir zemin hazırlığı yapmış olacağım.

Nikah ile ilgili sorunları; akdin sıhhat şartlarıyla ilgili olanlar ve akdin maksadıyla

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ilgili olanlar şeklinde iki ana başlık altında toplamak mümkündür:

A- NİKAH AKDİNİN ŞARTLARIYLA İLGİLİ SORUNLAR

Bu başlık altında, nikah akdinin in'ikad veya sıhhat şartlarıyla direkt ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan sorunlar sıralanacaktır.

BİRİNCİ SORUN:

Kızın İstemediği Birisiyle Evlendirilmesi

Sebepler: Bu sorunun sebepleri arasında; velinin böyle bir evlilikte kızının daha mutlu olacağına inanması; velinin böyle bir evlilikten maddi çıkarının olması veya velinin yakın akraba/sosyal çevre baskısına itiraz edememesi gösterilebilir.

Sonuç: Mutsuz bir evlilik hayatı. Bir yanda kocasından kurtulmak isteyen, kendisinin veya kocasının ölümü için dua bile eden kadın; öbür yanda hanımını uslandırmak için gece gündüz şiddet uygulayan, evde ve iş yerinde gergin bir koca.

Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

"İnanıncaya kadar müşriklerle kızlarınızı nikahlamayınız..." (Bakara, 2/221) anlamındaki âyetleri ve Hz. Peygamber'in; "Velisiz ve iki adil şahitsiz nikah olmaz." (Buhari, Nikah 36; Ebû Dâvûd, Nikah 19) şeklindeki hadisleri delil getirerek, velinin kızını evliliğe zorlamaya, hatta istemediği bir erkekle cebren evlendirmeye hakkının olduğu anlayışı, veliler açısından bu sorunlu uygulamanın başlıca dayanağı olarak görülebilir.

Halbuki, akitlerde tarafların rızası esas olup, taraflardan velev ki birisinin rızasının olmadığı durumlarda akit ya yok hükmündedir ya da fasit olarak değerlendirilir ve fesat sebebi ortadan kalkmadığında akdin bozulması zorunluluk arz eder. Maalesef bu ilke, nikah akdinde çoğunluk tarafından göz ardı edilmiştir.

Ayrıca, dul kadınların evliliği hususunda velilerin herhangi bir söz haklarının bulunmadığı,

bekar kızların evlendirilmelerinde ise mutlaka velinin kızdan izin alması gerektiği ile ilgili hadis (Müslim, Nikah 66; Ebû Dâvûd, Nikah 26) farklı yorumlara kurban edilmiştir. İkra ve cebir/zorlama altında kıyılan nikahın sahih olup olmayacağı fıkıh ekollerince tartışılmışsa da, velinin zorlamasının nikaha etkisi ele alınmamıştır. İlk dönem Müslümanları arasında da söz konusu olan bu yanlış anlayışın Hz. Peygamber tarafından onaylanmadığı ile ilgili olarak şu olay dikkat çekicidir: Babasının kendisini aile şerefini artırmak için rızası olmadığı halde amca oğlu ile evlendirdiğinden şikâyette bulunan Hizam binti Hansa isimli kıza Hz. Peygamber; "Şâyet mutlu değilsen nikahını feshederek evliliğe son vereyim." demiş, kız ise, "Hayır, rızasız evlendim ama şimdi mutluyum, maksadım babaların kızlarını zoraki evlendirmeye haklarının bulunmadığını sizin ağzınızdan herkese duyurmaktı." şeklinde cevap vermiştir. (Buhari, Nikah 42; Ebû Dâvûd, Nikah 25)

İKİNCİ SORUN:

Kızın Velisinden İzinsiz Evlenmesi

Sebe: Velisinin, kendisinin istediği erkekle evlenmesine müsaade etmemesi.

Sonuç: Daha evliliğe ilk adımı atarken, yanlarında görmeyi hayal ettiği anne babasını düğününde göremeyen, bu sebeple de hayal kırıklığı yaşayan ve gelin olmanın tadını çıkaramayan genç kız. İleriki günlerde oluşacak dev ailevi sorunlarla boğuşurken ebeveyninin desteğini göremediği için şaşırılmış bir anne. Kaçarak evlenmiş olması sebebiyle ikide bir duyduğu olumsuz sözler. Ayrıca, haklarının eşi ya da diğer aile fertleri tarafından ihlal edilmesi halinde bile bu bayan kaçarak evlenmenin ezikliği sebebiyle, kimseye şikâyet edememekte, hakkını arayamamakta, tüm sorunlarını içine attığı için de kısa süre sonra girdiği depresyondan kurtulmak amacıyla ilaç kolik olmaktadır.

Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

Bu sorunun veli ayağının dayanağı, bir önceki maddede zikredilen anlayış olsa gerektir. Sorunun kız ayağıyla ilgili olarak ise; "Boşanmış kadınlar kocalarıyla anlaşmak istediklerinde onların geri dönmelerine, eski kocalarıyla tekrar nikahlanmalarına engel olmayın..." şeklindeki âyeti (Bakara 2/232 ve 230) delil getirerek, kadınların da kendilerini evlendirme özgürlüklerinin bulunduğu şeklindeki anlayış zikredilebilir (Bkz. Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 113). Bu anlayışı benimseyen Hanefilerin dayandıkları delillerden bir diğeri ise şöyledir: Nikah bir sözleşmedir, diğeri sözleşmeleri yapmaya ehil olan kadınlar, velilerine gerek kalmaksızın, onların rızası bulunmadan da bizzat kendileri nikah sözleşmesinde taraf olarak bulunabilir ve kendilerini evlendirebilirler (Merğınâni, el-Hidaye, I, 12). Buna göre; veliden habersiz, onların rızasını almadan, özellikle de kaçarak evliliklerin dinen meşru görüldüğü bilgisine sahip olan kız, gerektiğinde kaçarak da evlilik yapabilmektedir. Bu içtihadı benimseyenlere göre, "Velisiz nikah olmaz." şeklinde değişik varyantları bulunan hadisten, nikah esnasında velinin bulunmasının ya da onun rızasının alınmasının zorunlu olduğu değil de velinin bulunmasının uygun olacağı anlaşılmıştır (Merğınâni, el-Hidaye, I, 197).

ÜÇÜNCÜ SORUN:

Eşlerin Birbirlerine Denk Olmaması

Sebep: Erkekler, evleneceği bayanın kendisine hizmette kusur etmemesi için kendisinden daha düşük tahsilli, kendisinden daha az maddi imkanları olan, hatta kendisinden daha kısa boylu kadınla evlenmeyi düşünmektedirler. Farklı açılardan erkeğe denk olan kadınla mutlu bir evlilik sürdürülemeyeceği anlayışı, bu tür evliliklerin başlıca sebeplerindendir. Kızlar ise; düşledikleri konforlu bir geleceğe kavuşabilmek için gerek sosyal statü gerekse ekonomik açıdan kendilerinden daha üst konumda olan erkeklerle evlenmek istemektedirler. Günümüzde, evlenecek gençler ve dünürler arasındaki denkliğe önem veren aileler bile, çoğunlukla

denklik kriteri olarak yalnızca zenginliği ölçü olarak görmektedirler.

Sonuç: Mutsuz evlilikler, ekonomik olarak her şeye sahip oldukları halde mutlu olamayan eşler. Zaten aranan denklik kriterleri eşlerin karakter yapılarıyla, dünya görüşleriyle ve yaşam felsefeleriyle ilintili değildir. Tabir yerindeyse, evlenecek olan adaylardaki arızı özelliklerdeki denklige önem verilmişti, lazımi özelliklerdeki denklik araştırmasına hiç gidilmemişti.

Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

Bu sorunun fıkhî dayanakları arasında; insanlar arasında ayrımcılığın yapılamayacağı, zira inanan insanların Allah nezdinde tarağın dışları gibi eşit oldukları anlayışı mevcuttur. Buna göre, filan erkeği filan kıza denk olmadığı gerekçesiyle evlenmelerinin uygun görülmemesi, İslâm'ın getirmiş olduğu eşitlik ilkesiyle çelişecektir. Denklik olgusunu benimseyen âlimler de eşler arasındaki denklikten değil de "erkeğin kadına denk olmasını" temel kabul etmişlerdir. Bu bakışın arkasında ise, kocanın sorun çıkararak kadını her zaman boşamaya yetkili olduğu, mutsuz olduğu için boşanmak isteyen kadının ise boşanabilmesinin bir hayli güç olduğu anlayışı yatmaktadır. Amacımız, ailede sorunun çıkmaması, bir diğer ifadeyle, sorun çıkarma ihtimali bulunan kaynakların yok edilmesi olduğuna göre, tek taraflı değil de çift taraflı olarak, evlenecek kimselerin birbirlerine denklikleri araştırılmalıdır. Nitekim naslarda denklik kriteri her iki taraf için de gerekli görülmüştür. Örneğin Hz. Peygamber; "Üç şeyi geciktirme; vakti geldiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi ve dengi bulunduğu evlenecek kıızı." derken (Tirmizî, Salât 13; İbn Mâce, Cenâiz 17) erkeğin kıza olan denklğine vurgu yapmış; "Kadın dört şeyi için nikahlanır; malı için, soyu için, güzelliği için ve dindarlığı için. Sen dindar olanını seç ki elin hayırla dolsun." derken de (Ebû Dâvûd, Nikah 2; Tirmizî, Nikah 4) kadının erkeğe denklğine vurgu yapmıştır. Hülasa, ömür boyu devam edebilecek mutlu bir birliktelik için tarafların birbirlerine denk olmaları önemlidir.

Denklik olgusunun nikahın sıhhat şartı mı yoksa lüzum şartı mı olarak görülmesi gerektiği tartışması bir tarafa; müşriklerle, kafirlerle evlenmenin yasaklanması (Bakara 2/221; Mümtehine 60/10); evlenmesi mübah olan kadınlardan ve erkeklerden bahsedilirken inanmış olma, iffetli/namuslu olma gibi vasıflarının ön plana çıkartılması (Mâide 5/5), âyetlerde de eşler arasındaki denkliğe önem verildiğini göstermektedir. Kanaatimizce, inanmış olmak, iffetli namuslu olmak, dindar olmak gibi denklikte kriter olarak kullanılan kavramların günümüz şartlarında yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, denklik için ilk dönemlerde belirlenmiş üç beş kalem kriterin de geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için değişik yönleriyle insanı incelemeyi konu edinmiş olan farklı ilim dallarından istifade edilmelidir. Yapılacak kitap çalışmasında, uzmanlarınca belirlenmiş ölçütlerle, hangi karakterdeki insanın hangi karakterdeki insanla daha uyumlu, daha az sorunlu bir birliktelik oluşturma ihtimali bulunduğu ve bunun aksi durumunda doğabilecek sorunlara dikkat çeken, ciddi bir şekilde hazırlanmış bir bölümün bulunması önemli bir hizmet olacaktır.

DÖRDÜNCÜ SORUN:

Eşinden Habersiz İkinci Evlilik

Sebepler: Bu sorunun belli başlı sebepleri arasında; erkeğin yeni bir evlilik yapmayı düşündüğü halde eşinin veya eşinin ailesinin buna müsaade etmemesi; ikinci eş olmayı kabul eden kadının bunun duyulmasını istememesi; merî hukukun ikinci evliliğe resmen müsaade etmemesi, sayılabilir.

Sonuç: İkinci evlilik yaptığını her iki eşinden ya da eşlerinden birinden gizlemeye çalışan, bunun duyulmaması için akla gelmedik yalanlar söyleyen, farklı düzenbazlıklar yapan koca. Eşinin kendinden habersiz olarak üzerine evlendiğini duyduğunda ne yapacağını bilemeyen, şaşkın, onuru rencide olmuş, kırılmış, mutsuz bir eş; öte yandan bir başka

kadının mutsuzluğu üzerinde mutlu bir aile yuvası kurmaya çalışan ikinci eş.

Birinci ve ikinci eşin rızası bulunması halinde sözü edilen sorunlar bu düzeyde oluşmasa da, merî hukuk bu tür evliliğe müsaade etmediği için, bu sefer de çocukların anne babalarıyla olan hukuksal ilişkilerinde ve onlar sebebiyle elde edebilecekleri sağlık ve sosyal güvencelere ulaşmada sorunlar yaşanmaktadır.

Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

İkinci evlilik yapmak isteyen erkek, birinci eşinin rızasını almadan, ikinci eşi olacak kadına evli olup olmadığını haber vermeden böyle bir evlilik yapmasının, bir erkek olarak en doğal hakkı olduğunu düşünmektedir. Zira İslâm hukuk ekolleri, erkeğin birden fazla evlenme talebini onun temel hakkı olarak görmekte ve erkeğin ikinci evlilik yapmasının birinci eşin rızasına bağlı olmadığını benimsemektedirler. Nikah esnasında kadının, üzerine kuma getirilmemesini şart koşması halinde erkeğin ilk eşi üzerine kuma getiremeyeceği şeklindeki anlayış ise İslâm toplumlarında fazlaca taraftar bulmuş değildir. Teaddüd-i zevcâtla ilgili âyette (Nisâ, 4/3) yer alan bazı sınırlamalar hukuki sınırlamalar olarak değil de etik kriterler olarak değerlendirilmiştir. Ancak 1924 tarihli Hukuk-ı Aile Kanunu Tasarısı'nı hazırlayan komisyon, Müslüman bir erkeğin ikinci evlilik talebini tamamen hakimin kontrolüne bırakmış, ilgilinin neden ikinci evliliğe ihtiyaç duyduğu, evlenmesi halinde her iki eşinin de geçimini temin etmeye gücünün yetip yetmediği ve birinci eşinin buna izninin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi sonrasında ancak mahkemenin vereceği karar ile evlenebileceğine, ayrıca bu süreç takip edilmeden kıyılan ikinci nikahın bâtıl olduğuna hükmetmiştir (Mad. 12). Bu sorunun; modern hukuk sistemlerinde olduğu gibi, "İslâm'da da tek eşlilik esastır ve ikinci evliliğe müsaade edilmemelidir", şeklinde

verilecek bir hükümlerle bir çırpıda sonuçlandırılmayacağı aşikardır. Nitekim modern hukuklar bu anlayışta olmalarına rağmen, fiilen birden fazla eşlilik ne Doğu'da ne de Batı'da önlenebilmiştir.

BEŞİNCİ SORUN:

Farklı Dinden Bir Kimse İle Evlenmek

Bu sorun, içinde iki sorun barındırmaktadır: Müslüman bir erkeğin gayrimüslim bir bayanla evlenmesi ve Müslüman bir bayanın gayrimüslim bir erkekle evlenmesi.

Sebepler: Müslüman bir erkeğin gayrimüslim bir bayanla evlenmesinin sebepleri arasında; gayrimüslim bayanın fiziksel güzelliğinin, sosyal statüsünün veya işinin hoş gitmesi; ya da gayrimüslim bir bayanın Müslüman olmasına vesile olarak büyük sevap kazanma düşüncesi, gösterilebilir.

Müslüman bir bayanın gayrimüslim bir erkekle evlenme düşüncesinin arkasında yatan sebepler de aşağı yukarı aynıdır; belki bir dereceye kadar bu sorun için farklı bir sebep olarak; Müslüman bayanın yaşadığı gayrimüslim ülkede kendisiyle evlendiğinde mutlu olabileceği Müslüman bir erkeğin bulunmaması, söylenebilir.

Sonuç: Yaşam felsefeleri, dünya görüşleri farklı olduğu için, birbirlerinde sekinet bulacak kadar yakınlık hissetmeyen karı koca. Eşinin çevresi tarafından beğenilme içgüdüleriyle hareket ederek dini inanışlarından önce taviz veren ancak peşinden vicdan azabı çeken, bu durumu sıklıkla yaşayan kadın ya da erkek eş. Kendilerine hangi tür din eğitimi verecekleri hususunda anlayamadıkları için dini eğitimden uzak yetişen çocuklar.

Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

Müslüman erkeğin gayrimüslim bayanla evliliği sorununun Müslüman tarafıyla ilgili fıkhî dayanağı; Müslüman erkeğin gayrimüslim kadınla evlenebileceği

şeklindeki ruhsattır. Söz konusu ruhsatın kaynağı; “Bugün size temiz yiyecekleri,...ve ehli kitaptan muhsan olan bayanlarla evlenmenizi ...helal kıldım” şeklindeki âyettir (Mâide, 5/5). Ancak bu âyetteki ruhsatla amel edebilmek için, muhsan ifadesinin ne anlama geldiği, müsaade edilen ehli kitap kapsamına hangi milletlerin girdiği, bu ruhsatın İslâm diyarındaki ehli kitap kadının yanında küfür diyarında yaşayan Müslüman erkeklerin de oralarda gayrimüslim bayanla evlenip evlenemeyeceği...gibi birçok soru cevap beklemektedir. Öte yandan, bu tür evliliğe müsaade edilmesindeki maksadın da araştırılması gerekmektedir. Bu tür uygulama karşısında devlet otoritesinin bunu toplumsal maslahat gereği denetim altına alıp, uygun olmayan zamanlarda bu uygulamayı askıya alarak yasaklaması gibi bir hakkının bulunup bulunmadığı araştırılarak, bu soruna sağlıklı ve kalıcı çözüm üretilebilecektir. Nitekim klasik dönem âlimlerimiz, gayrimüslim kadınlarla evlilik hususunu, her erkeğin kullanabileceği mutlak bir ruhsat, yani mutlak bir mübah olarak görmemişler; birçoğu bu tür evliliği çok özel durumlarda, yani zaruret halinde ve makul gerekçeler çerçevesinde uygun görmüşlerdir (İbn Kudâme, el-Muğni, VII, 501; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, III, 15). İslâm âlimlerinin neredeyse çoğunluğu, özel şartlar dışında, böyle bir evliliği mekruh olarak değerlendirmişler. Hanefiler buna ilaveten, küfür diyarında oturan gayrimüslim bir bayanla Müslüman erkeğin evliliğini tahrimen mekruh olarak nitelemişlerdir (İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, II, 289). Bir kısmı ise, bu tür evlilik müsaadesini, ancak evlenilecek Müslüman bayanın bulunmaması hali ile sınırlı bir uygulama müsaadesi olarak değerlendirmişlerdir. Bütün bunların yanında, toplumsal olumsuzluklara sebebiyet vereceği endişesiyle bu tür evlilik girişimleri Hz. Ömer döneminde siyasi otorite tarafından hoş karşılanmamış, bazen bu tür evliliğin sonlandırılması istenmiştir (Şelebi, Ta'lîlü'l-Ahkâm, s. 43). Klasik dönem âlimlerimiz tarafından konuyla ilgili olarak yapılan azımsanmayacak bir boyuttaki tartışmalardan elde edilecek sonuçlar, günümüz

Müslümanlarının bilgisine sunulmalıdır. Bu sayede, hemen herkesin pervasızca bu dayanağa sığınarak, ileride mutsuz olma ihtimali yüksek olan bu tür evlilik yapma düşüncesine engel olunabilir. Farklı futbol takımı taraftarı ya da farklı diziyi seyretme alışkanlığı bulunan eşler arasında bile sık sık huzursuzluk çıkarken, farklı dine gönül vermiş eşler arasında sorun çıkmamasını hayal etmek, gereğinden öte bir iyimserlik olmalıdır.

Müslüman bayanın gayrimüslim erkeklerle evlenmesi sorununun hukuki dayanağı ise, Kur'an'da Müslüman bayanın gayrimüslim/ehli kitap erkekle evlenmesinin yasaklanmamış olduğu anlayışıdır. Halbuki, bu konuda klasik dönem İslâm âlimleri konu hakkında birçok âyete, merfu ve mevkuf niteliğindeki birkaç sahih hadise dayanarak Müslüman bayanın gayrimüslim erkeklerle evlenmesinin yasaklandığına hükmetmişlerdir (Abdurrezzak, el-Musannef, h.no: 1082; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, 172). Bu görüş üzerinde icma olduğu belirtilmiş (Taberî, Câmiy'l-Beyân, II, 378; Diyanet, Kur'an Yolu, I, 239) ise de, son dönem araştırmacılarından bazıları bu konuda farklı düşünmektedirler. Düşüncelerinin dayandığı deliller ise; kadın-erkek eşitliği, yani Müslüman erkek gayrimüslim bir bayanla evlenebiliyorsa Müslüman kadının da evlenebilmesinin eşitlik gereği olduğu; konu hakkında açık hükümlü bir âyetin mevcut olmadığı, ilgili hadislerin mütevatir olmadığı, nikahta aslolan hükmün mübahlık olduğu, aksi bir durumun ise, sübutu ve delaleti kati naslarla sabit olabileceği, ancak konumuzla ilgili böyle bir nassın bulunmadığı, kadınların erkeklerin etkisi altında kalabileceği ve bu sebeple bu evliliğin caiz olmaması gerektiği şeklindeki anlayışın günümüz ortamında değiştirilmesi gerektiği şeklinde sıralanabilir. (Geniş bilgi için bkz. Nihat Dalgın, Müslüman Gayrimüslim Evliliği, Etüt, Samsun, 2006, s. 137 vd.)

Müslüman bayanın ehli kitap da dahil hiçbir gayrimüslim erkeklerle evlenemeyeceğini savunan âlimler, konuyla ilgili âyet ve hadisler yanında akli delillerle de görüşlerini desteklemişlerdir. Akli delilleri arasında; kadınların zararlı propagandadan daha fazla etkilenecek olmaları, erkeğin aile reisi olması nedeniyle aile hukuku

açısından bayandan ileri konumda bulunması, bayanların adeten etkilenmeye daha fazla müsait olmaları, gayrimüslimin nikahında bulunan Müslüman bayanın gerçek anlamda inanç özgürlüğünü kullanamayacak olması, böyle bir evlilikte eşler arasında gerçek manada anlaşma ve dayanışmanın oluşmayacak olması, bu nedenle de birbirlerini mutlu edemeyecek olmaları, çocukların İslâmî eğitimden yoksun olarak yetişecek olmaları sayılmaktadır. Nitekim "Davranış Bilimleri" isimli modern bir çalışmada ulaşılan sonuçlarla burada akli delil olarak ileri sürülen gerekçeler örtüşmektedir. Şöyle ki; yaratılış itibarıyla, propagandadan etkilenme açısından erkek ve kız çocukları arasında, bilimsel olarak bir eşitlik ispatlanmışsa da, ailelerin ve toplumun bu iki cinsten beklentilerinin farklı oluşu nedeniyle, erkek ve kız çocuklarının farklı şekilde yetiştirilmesi, yetişkinlik döneminde iki bireyin birbirinden farklılaşmasını doğurmuş, netice olarak, yetişkin bayanların yetişkin erkeklere kıyasla, dış etkenlerden etkilenmeye daha fazla müsait oldukları şeklindeki bir tespit, bugün için de geçerliliğini korumaktadır. (Bkz. Alparslan Usal-Zeynep Arslan, Davranış Bilimleri (Sosyal Psikoloji), İzmir 1985, s. 181-182).

"Din Değiştirmede Psiko Sosyolojik Etkenler" isimli çağdaş bir çalışmada ise; din değiştirmenin etkenlerinden biri olarak, "başka dine bağlı bir kimse ile evlenmek" gösterilmektedir. Burada bu etkenin; "evlendiği kişiye karşı duyduğu sevginin, inandığı dini değerlerden daha üstün gelmesi, din değiştirdiği taktirde kendini yeni akrabalarına daha çok sevdirebileceği düşüncesi ve eşi ile dini konularda tartışma sonucu, onun dinini akıl ve mantığa daha uygun bulma" şeklinde kendini göstererek, bireyin din değiştirebileceği ifade edilmektedir. Çalışmada kaydedilen diğer bir bulgu ise şöyledir: Din değiştirenlerin %68' i, önceki dinini az bilmekte veya dini konularda hiçbir bilgi sahibi olmamakta; din değiştirenlerin %14'ü önceki dininde istenen ibadetleri ara sıra yerine getirirken, %85,7'si hiç ibadet etmemektedir.

Bayanlardan din değiştirme oranı erkeklere nazaran daha fazla olmakta (bayanlarda %70, erkeklerde %58 gibi); bayanların din değiştirmesinde baskın olan motivler; "topluma uyma", "evlenme" şeklindeki psişik ve sosyal motivlerden oluşurken, erkekler için psişik ve zihinsel motivler daha baskın görünmektedir. Örneğin, bir diğer din mensubu ile evleneceği veya evlendiği için din değiştiren bayanların oranı %18,4 iken, bu durumdaki erkeklerin oranı %8,3 tür. (Bkz. Hüseyin Peker, Din Değiştirmede Psiko Sosyolojik Etkenler, Basılmamış Doktora Tezi, s. 114-124)

ALTINCI SORUN:

Nikahın Tescil Ettirilmemesi, İmam Nikahıyla Yetinilmesi

Sebepler: Nikah akdinin tescil ettirilmemesi, nikahın yalnızca iki şahidin huzurunda, genellikle de bir din görevlisinin nezaretinde kıyılması, günümüz şartlarında değişik sorunlara sebep olmaktadır. Bu sorunun sebepleri birden çok olup, ilk akla gelenleri şöylece sıralamak mümkündür: Âyet ve hadislerde nikahın sıhhati için tescilin açıkça şart koşulmamış olması. Nikahın diğer şartları tamam olduğu durumlarda, din görevlisinin nezaretinde kıyılan nikahın sahîh olduğunda genel bir kabulün bulunması. Nikahın bir ibadet olarak görülmesi ve bu sebeple, nikahın sahîh olması için din görevlisi nezaretinde kıyılmasının şart olarak değerlendirilmesi. Mezhep kurucularından, nikahın sahîh sayılması için tescili şart gören herhangi bir müçtehidin bilinmemesi. Bir akdin sahîh sayılması için naslar yanında, ilk dönem müçtehitlerince belirlenen şartların kıyamete kadar geçerli ve yeterli olması, bunların dışında getirilecek olan yeni şartların dini tahrif etme veya dinden taviz verme şeklinde algılanması. Laik sistemin görevlendirdiği memurun nezaretinde kıyılan nikahın meşru sayılmayacağı gerekçesiyle ancak din görevlisinin nezaretinde kıyılması gerektiği şeklindeki anlayış. Medeni kanunumuz hiçbir durumda ikinci evliliğe müsaade etmediği için, ikinci bir evlilik yapan kimsenin istese de

nikahını tescil ettirememesi. Eşinden boşanmak istediği halde, gerekli olan delilleri mahkemeye sunmadığı için yıllarca boşanamayan eşin yaptığı yeni evlilik resmen kabul edilmeyeceğinden, bu ortamda evlenmek isteyen kimselerin imam nikahıyla yetinmeleri. Yani, eşlerden birinin veya ikisinin resmen evlenmelerine engel bir durumun bulunması, kişiler istese de, resmi nikah yaptıramadıklarından, ya uzun süre evlenememelerini ya da imam nikahıyla yetinmelerini zorunlu kılmaktadır.

Sonuç: Örfen yaşadıkları toplumda evli kabul edildikleri halde, resmiyette evli görülmeyen aileler; doğan çocuklarını nüfuslarına kayıt ettiremeyen anne babalar; annesinin ya da babasının sosyal güvencesinden istifade edemeyen çocuklar; bütün aile hukuku kendi vicdanlarına terk edilen kocalar, evlilik içindeyken ölen eşinin mirasında pay alamayan eşler, anlayamayıp boşanma noktasına gelindiğinde kocasından hiçbir hak talep edemeyen, doğurduğu çocuklarıyla beraber kapı önüne konan kadınlar.

Bu sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

Âyetlerde nikahla ilgili şekil şartları yeniden belirlenmemiş olup, hadislerde nikah esnasında iki şahit bulunması, velinin bulunması, nikahın ilan edilmesi, düğün yemeği verilmesi gibi hususlara yer verilmiştir (Bkz. Buhârî, Nikah 67; Tirmizî, Nikah 6; Ebû Dâvûd, Nikah 19). İslâm fıkhı ekolleri sözü edilen bu şartlar dışında nikah akdi için ayrıca bir şart ileri sürmemişlerdir. Mezhep imamları dönemine kadar ilk dönemden beri devam ede gelen nikah uygulamalarında nikahın tescil ettirilmesi şeklinde bir şartın olmadığı delil getirilerek, nikahın tescil ettirilmemesinin şer'an bir sorun olmayacağı savunulmaktadır. Bir başka ifadeyle, nikahın tescil ettirilmemesinin şer'an bir sorun sayılması için tescille ilgili bir nassın mevcut olması gerekmektedir ki, böyle bir nas da mevcut değildir. Şer'an konulmamış bir şart koymak hem nassa muhalefet etmek hem de akitleri zorlaştırmak olacaktır ki, bu caiz değildir.

Halbuki İslâm hukukuna göre yetkili merci, hakkında nas bulunmayan konularda; kıyas, istihsan, mürsel maslahat ve sedd-i zera'i gibi yöntemleri kullanarak -değişik alanlarda olduğu gibi- nikahla ilgili hususlarda da yeni düzenlemeler yapma hakkına sahiptir. Ayrıca bu bağlamda yasama organı, insanların kötülüğe vasıta kıldığı mübah fiillerini yasaklayarak, onlara bu kapıyı kapatabilir. (Şelebi, Ta'lîlü'al-ahkâm, s. 44-48)

Devlet, şahısların haklarını kullanırken adaletten ayrıldıklarını tespit ettiğinde, hakların kullanımıyla ilgili yeni düzenlemeler getirebileceği gibi, bu hakların kullanımını kendi yetkisine de alabilir (Tahir b. Âşur, İslâm Hukuk Felsefesi, s. 196)

Doğrusu bu ilkeler Raşit Halifeler döneminden beri, borçlar hukuku, boşanma hukuku, vasiyet hukuku, evlilik çağının yükseltilmesi gibi, hayatın değişik alanlarında uygulanma şansı bulmuş, bunlara dayanarak yeni düzenlemeler yapılmış, bazen hakların sınırlandırılması, bazen bazı şahıslar için belirli hakkı kullanmaktan mahrumiyet içeren düzenlemeler yapılmıştır. Nikahın tescil ettirilmesi hususunda ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yıldırım Beyazıt döneminden itibaren, mahkemenin harç alarak nikah kıyması veya nikahın kıyılmasına izin vermesi usulünün ihdas edildiğini, başka sebeplerle de olsa, nikah akdinin yapılışına devletin müdahale ederek, bazı şekil şartlarının koşulduğunu görüyoruz. Nitekim Şeyhülislâm Ebussuud Efendi de (ö. 982/1574) hakimin izni alınmadan kıyılan nikahların yasaklandığını belirten bir fetva çıkarmıştır. Fetva şöyledir: "Hakim marifetsiz nikah olunmaya" deyü emr-i padişahi varid olmuş iken, hakim marifetsiz nikah sahih olur mu? El-Cevap: Olmaz, meğer niza ve husumet olmaya". (Ertuğrul Düzdağ, Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s. 33,38) Ancak, nikahın evlenecek iki tarafı ilgilendiren bir olay olduğu ve din görevlilerinin kıyacağı nikahın dinen yeterli olduğu düşünüldüğünden, devletin nikahın kıyılmasını kontrol altına alma çabası fazla başarılı olmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ise, nikah akdi için yeni şekil şartları getirilmiş ve bunlar resmen de kabul edilmiştir. Hukuk-ı Aile Kararnamesi'ne de yansıyan yenilik şöyledir: "Nikah akdi esnasında evlenecek olan erkek ya da kadın adaydan birinin ikamet ettiği ilçe hakimi veya bunun görevlendirdiği bir memur hazır bulunup, nikah akdini tanzim ve tescil eder (Mad. 37). Aynı dönemde Ceza Kanunu'na da bu maddenin yürütülebilmesi için şu hüküm konulmuştur: "Hakimin veya naibinin huzuruyla akd-i nikah hususundaki mecburiyeyi kanuniyeye riâyet etmeyen zevc ile, mevcut ise tarafeyn vekilleri bir aydan altı aya kadar ve bu gibi akitlerde şahit sıfatıyla hazır bulunanlar, bir haftadan bir aya kadar hapsolunurlar (Ceza Kanunu, mad. 200 'ün değişik şekli mad. 1).

Bu bağlamda şunun da belirtilmesinde yarar vardır: Toplumsal maslahat olması, oluşacak mefsetedi önleme düşüncesi hakkın kötüye kullanılmasının yaygınlaşması, hakkın kullanımında istismarların görülmesi gibi değişik gerekçelerle, teorik olarak hakların kullanımına müdahale edilebileceği, bu amaçla yeni düzenlemeler yapılabileceği, gerekirse belirli süreyle söz konusu hakkın kullanımının yasaklanabileceği hemen her dönemde İslâm âlimleri tarafından kabul görmüşse de, özellikle aile hukukuyla ilgili olarak, ilk dönemlerdeki düzenlemelerin dışında evlenme ve boşanma hukukunda yeni, kalıcı hukuksal düzenlemelere gidilmemiştir. İstisnaları bir tarafa bırakırsak, belki de bu ilkenin en az uygulandığı alan aile hukuku alanı olmuştur, denebilir. Bunun sebebi olarak; bu alanda geçmiş dönemlerde bu tür düzenlemelere çok fazla ihtiyaç duyulmaması gösterilebilir. Ancak şimdi buna ihtiyaç varsa, hakların dağılımında haksız bir kısıtlamaya gidilmeksizin, gönül rahatlığıyla, bu ilke uygulamaya konabilir. Zira bu ilkeyi destekleyen birden çok delil mevcuttur. Ancak günümüz Türkiye'sinde bu ilkenin aile hukukunda uygulamaya konularak, evliliklerin evlendirme memuru huzurunda kıyılarak bütün evliliklerin resmen kayıt altına

alınması önünde bulunan en kritik eşik, ikinci evliliğin her halükarda kesinlikle yasaklanmış olmasıdır. Diğer bir psikolojik eşikse, köy muhtarları nikah kıymaya yetkili oldukları halde, benzeri bir yetkinin köy imamlarına verilmemiş olmasıdır. Medeni Kanunumuzdaki bu düzenlemelere rağmen, kanaatimizce günümüz Türkiye'sinde, halkımızın resmi nikahın gerekliliği hususunda ikna edilmesi, geçmiş dönemlere rağmen daha kolay olmalıdır. Zira, resmi nikah kıydırmadan imam nikahıyla yaşayan ailelerin karşılaşılabilecekleri sorunlar için toplumumuzda yeteri kadar yaşanmış olumsuz örnek bulmak mümkündür. Bu konuda İslâm hukuk usulünde benimsenmiş prensipler doğrultusunda, günümüz şartlarında nikahların resmen kıydırılarak bütün evliliklerin kayıt altına alınmasının mürsel maslahat olacağı, dolayısıyla böyle bir düzenlemeyi yapan kim olursa olsun, halkın buna uymasının dinen de gerekli olacağı şeklindeki bir anlayış birliğinin öncelikli olarak hem alaylı hem okullu, hem akademisyen hem de diyanet mensubu olan hocaefendiler tarafından benimsenmesi sağlanmalıdır. Bu birliktelik sağlanınca, halkımızın bu uygulamayı benimsemesi çok daha kolay olacaktır. Medeni kanunda mevcut olan evlenme engelleri bulunmayan kimselerin kıydırdığı resmi nikah demek; evliliğin ilan edilmesi ve evliliğin gizlilikten kurtulup alenileşmesi anlamına gelmektedir ki, zaten Hz. Peygamber de nikahın aleni olmasını ve nikahın ilan edilmesini tavsiye etmektedir (Tirmizî, Nikah 6; İbn Mace, Nikah 20). Nitekim, İslâm âlimleri de nikahı "alenilik ve süreklilik arz eden bir akittir" şeklinde nitelendirmişlerdir.

B- NİKAH AKDİNİN MAKSADIYLA İLGİLİ SORUNLAR

BİRİNCİ SORUN:

Başka Maksatları Gerçekleştirmek Düşüncesiyle Kıyılan Nikah

Sebepler: Bu sorunun sebepleri arasında şunlar sayılabilir: Dul kadınların hacca gidemeyeceği anlayışı, yurt dışında oturum alabilmek için orada

oturum hakkı olan biriyle geçici de olsa evlilik yapma gereği; yurdun ücra köşesinde görev yapan bir memurun daha güzel bir şehre tayin yaptırabilmek için oradaki bir memur ile resmen nikahlanmış olması gereği; ölümü beklenen yaşlı birinin emekli maaşından istifade edebilmek için onunla evli bulunma zorunluluğu.

Sonuç: Bütün bu durumlarda, nikah akdi meşrû kılınma sebebinin dışında kullanılmış olup, bir başka maksada ulaşmak amacıyla istismar edilmiş, yani kanuna karşı hile yapılmıştır. Diğer taraftan, hac sonrasında, boşanmak istemeyen erkeklerle anlaşmalı olarak evlenen kadın arasında sorunlar çıkmaktadır. Oturum almak isteyenle sözde nikahlanmaya razı olan kimse, daha sonra kendisiyle fiilen beraber yaşamayı kabul etmemesi sebebiyle çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Kanunen emekli maaşını alma hakkı bulunmadığı halde, sırf göstermelik nikah neticesinde başka birinin emekli maaşını elde eden kimse, bu evlilikle kanuna karşı hile yaparak, nikahı haksız kazanç için bir vasıta yapmış demektir.

Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

Dul kadının hacca gidemeyeceği algısı, bir bayanın tek başına mahremi bulunmaksızın, uzunca bir yolculuğa çıkmasının doğru görülmeşi (ilgili hadis için bkz. Buhârî, Taksir 4; Müslim, Hac 413) ile karıştırılmış olup, bayanların evli olmasının haccın bir şartı olduğu halk arasında yaygın bir anlayış haline gelmiştir.

Diğer nikah şekillerinin arkasında yatan anlayış ise şöyledir: Taraflar açıkça nikah esnasında nikahlanmadaki amaçlarının bir aile kurmak olmayıp başka maksatla nikahlandıklarını açıklamadıkça, zahiri şartları yerinde olan her nikah sahihtir. "Akitlerde asıl olan maksatlar ve manalardır, lafızlar ve şekiller değildir" şeklinde Mecelle'de genel bir kaide benimsenmiş olsa da, özellikle nikah akdinde bu ilke göz ardı edilmektedir. Ölüm hastası bir erkeğin eşini boşaması durumunda, boşanma hakkını kötüye kullanmış olma ihtimalinin

yüksek olmasına zahirdeki karinelerle hükmeden İslâm âlimlerinin, benzer şekilde karineler mevcut olduğunda, kıyılan nikahın sahih olmayacağına, ya da en azından hukuki sonuçlarının doğmayacağına hükmetmeleri uygun olmaz mı? Bu sorun için çözüm üretilirken; kişilerin gerçek maksatlarının yapacakları akitlerde etkisini gösterip göstermeyeceği ve hakkını bireye ya da kamuya zarar verme maksadıyla kullanan şahsın elinden bu hakkın alınıp alınmayacağı hususlarının tartışılması yararlı olabilecektir.

İKİNCİ SORUN:

Ergen Olmamış Çocukların Evlendirilmesi

Sebeup: Aileler arasında var olan dostlukları ve akrabalıkları uzun ömürlü kılma düşüncesi, aile reisinin kendi otoritesini sağlama almak amacıyla, ailedeki çocukların ileride kendi başlarına evlilik kararı alma ihtimalini sıfırlama gayreti, birbirlerine yakıştırdıkları çocuklarına gençlik dönemlerinde başka taliplerin çıkararak, gerek ailelerin gerekse gençlerin kafalarının karışmasını önceden önleme düşüncesi, babaların küçük yaştaki çocuklarını nikahlama sebebi olabilmektedir.

Sonuç: Küçük yaşta nikahları kıyılmış olan bu gençler, birbirlerini sevmeseler de evliliği kerhen kabul etmekte veya eski nikahlısıyla evlenmemek için başkasına kaçmayı tercih etmekte ya da babalarının verdiği karara rıza göstererek mutlu olmaya çalışmaktadırlar. Gerek sosyal yapının gerekse bireysel gelişimin durağanlık arz ettiği, sosyal hayatta hızlı bir değişimin yaşanmadığı geçmiş yüzyıllarda bu uygulama sonucu evlenen gençler arasında ciddi ailevi problemlere neden olmuyor idiyse de, teknolojinin ve ona bağlı olarak ekonomik imkanların, sosyo kültürel şartların çok hızlı değiştiği günümüzde bu tür evlilikler birer sorun yumağı olarak değerlendirilebilir. Zira, küçük yaşta birbirine yakıştırılan çocuklar farklı okullarda eğitim almış olduklarından farklı dünya görüşlerine sahip olabilirler, hatta birisi iyi bir

eğitim almışken diğeri hiç tahsil yapmamış da olabilir ve geçen yıllar içinde ailelerin ekonomik imkanları da farklılaşmış olabilir. Bunların her birisi, çocuklar arasındaki dengeyi bozan ve evlendiklerinde sorun kaynağı olabilecek durumlardır.

Bu Sorunlu Uygulamanın Fıkıhî Dayanağı:

Bu sorun temelde meşhur fıkıh ekolleri tarafından benimsenmiş olan; "velilerin henüz ergen olmamış çocuklarını velâyet haklarını kullanarak evlendirebilecekleri" anlayışına dayanmaktadır. Bu hüküm; kadınların adet müddetlerini belirleyen âyetlerden; "Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlar ile henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süreleri üç aydır..." Şeklindeki âyete (Talak 65/4) dayandırılmaktadır. Ayrıca söz konusu hüküm; babaların veya velilerin velâyeti altında bulunan kimseler hakkında faydalı ve yararlı bir karar vermekten başkaca bir düşünceleri olamayacağı anlayışı ile de savunulmuştur. Ancak, buradaki nikah akdinin, meşru kılınış maksadının dışında kullanıldığı da açıktır. Bir taraftan İslâm âlimlerinin çoğunluğu, nikah geleceğe izafe edilemeyeceği için nikahta ta'likî Şartların caiz olmayacağını, böyle bir Őartla kısıyılan nikahın sahih olmayacağını benimserken, diğer taraftan, gerçekten de geleceğe izafe etme manası dışında bir anlam taşımayan küçükler adına kısıyılan nikahın sahih olduğuna hükmetmişlerdir.

Diğer taraftan, böyle bir nikaha babaların karar vermesi halinde ise, ergenlik çağına gelen kız ve erkeğin bu nikahı kabul etmeme gibi bir muhayyerliğinin olmadığını belirtmişlerdir. Oysa, bu nikah en azından mevkuf olarak değerlendirilmiş olsa, taraflara bir nebze rahatlık sağlayacak, sorun oluşma ihtimali görünen durumlarda gençler fiilen evliliğe başlamak zorunda kalmayacaklardı.

oğunluğu bu görüşüne ilk dönemlerden beri İbn Őbrme, Osman el-Betti gibi âlimler itirazda

bulunmuş, böyle bir nikahın geçerli olmayacağı, velilerin böyle bir haklarının bulunmadığı savunulmuş ise de, "beşik kertmesi" denen bu uygulama İslâm toplumunda uygulama sahası bulmuştur. Bu uygulama yirminci asrın başlarında gün yüzüne çıkmış olan Hukuk-ı Aile Kararnamesinde yasaklanmış bulunmakla birlikte (Mad. 7), ne yazık ki, halen günümüzde bile bu tür nikahların kıyıldığına şahit olunmaktadır. Böyle bir uygulamayı halen savunan, halk arasında saygınlığı bulunan bir kısım hocaefendiler, beşik kertmesini İslâm'ın tasvip ettiği, kaynaklarda bunun yerinin olduğu ve bu hükmün mutlaka bir hikmetinin olması gerektiği şeklindeki yorumlarıyla halkımızı irşad etmektedirler(!).

ÜÇÜNCÜ SORUN:

Nişanlılık Dönemindeki İletişimi Meşrulaştırmak İçin Nikah Kıyılması

Sebep: Nişanlılar arasında iletişim kurulurken günden korunma düşüncesi, bu uygulamanın temel sebebi olarak görünüyor. Yani, nişanlı olsalar da, bir erkekle ona nikah düşen genç kızın birlikte bir yerde bulunmalarının, umuma açık alanlarda da olsa beraberce dolaşmalarının dinen yasak olduğuna inanılmakta, bu yasaktan korunmanın tek yolunun ise, nişanın akabinde kıyılan nikah olduğu sanılmaktadır. Bu nikahtan maksadın tarafların karı koca hayatına başlamaları olmadığı için, nişan esnasında resmi nikah kıyılmasından kaçınılmakta ve imam nikahı yaptırmış olsalar bile düğüne kadar gençlerin gerdeğe girmeleri zımnen yasaklanmaktadır. Nitekim, bu anlayışın sonucu olarak, düğün esnasında gençlerin gerdeğe girmelerinin mübah hale gelebilmesi için tekrar nikah kıyılmaktadır.

Bazen bu durumda nikah kıyılmasının sebebi, memur olan eşlerin tayinlerinin hemen yapılabilmesi olup,

nişanlılık dönemi sona erinceye kadar tayin haklarının da elde edilmiş olması amaçlanmaktadır ki, bu sebeple nişan esnasında nikahlananlar zaten resmi nikah kıydırmaktadırlar.

Sonuç :

Evlilik akdinin maksadıyla ilgili olarak belirttiğimiz bu sorun birçok muhtemel olumsuzluğa kapı aralamaktadır. Bunlardan ilk akla gelenleri şöyle ifade edebiliriz: Her şeyden önce, çok farklı sonuçlar doğuran, İslâm tarihi boyunca görülmemiş bir nikah şekli türetilmiştir. Öyle ki, bu nikah evlenen gençlerin gerdeğe girmelerini mübah kılmıyor, ancak aralarındaki bir kısım cinselliklerin, beraberce yolculuğa çıkabilmelerini, baş başa sohbet etmelerini, kol kola gezmelerini caiz kılıyor ve erkeğe de mehir verme sorumluluğu yüklemiyor. Bu şekliyle bu uygulama klasik nikah anlayışını altüst etmiş, sonuçta "nişan-nikah" karışımı bir sözleşme olan bu uygulama, nişanlı ve imam nikahlı olan gençlerin birbirleriyle olan iletişimlerinde birtakım tedirginliklere de neden olabilmektedir. Çünkü, nişanlılar birbirlerine karı koca gibi mi yoksa bir yabancı gibi mi davranacaklarını bilememektedirler. Yabancı gibi davranamayacakları muhakkak olduğuna göre, nikahın sunduğu birlikte yaşamın ne kadarı bu gençler için serbest, nereden sonrası yasak, bunu kim nasıl ve neye dayanarak belirleyecek? Nişan esnasında çok rahat bir birliktelik ve sınırlı da olsa cinsellik yaşayan çiftler, bir kısım heyecanlarını bu aşamada yitirdiklerinden, fiili evliliğe heyecansız, bitkin bir ruh hali içinde girmiş olacaklar ki, bu da evliliğin daha ilk günlerinde taraflar arasındaki cedelleşmeye sebep olabilecektir. Belki bu durum evliliğin daha kısa süreli olmasında bile etkili olacaktır.

Nişanlılıktan bir müddet sonra taraflardan birisi, özellikle kızın nişanlısıyla evlenme düşüncesi yok olduğunda, kıyılan bu sözde nikaha dayanılarak kadını boşamama tehdidi savrulmaktadır. Buna mukabil, nişanlılığı döneminde daha cazip bir adayın karşısına çıkması halinde ise erkek tarafın

nişanı atmasında hiç bir beis görülmemekte, kadına hiçbir tazminat ödenmemekte, üstelik verilen takılar, küpeye varıncaya kadar geri alınmaktadır.

Bu Sorunlu Uygulamanın Fıkhî Dayanağı:

Ergenlik çağına gelen ve aralarında nikah engeli bulunmayan karşı cinslerin zaruret dışında bir arada bulunmalarının, seviyeli de olsa birbirleriyle iletişim kurmalarının yasak olduğu, bu yasaklığın nişanlanmakla da son bulmadığı düşüncesi, nişanlanan gençlerin nikahlanmalarını zorunlu kılmaktadır. İslâm adına şöyle bir yanlış anlayış türetilmiştir: Karşı cinsler arasında nikah bağı bulunmaksızın iletişim kurmak, zaruri haller dışında sıfır olmalıdır. Bu anlayış, maalesef bazı çevrelerde, gerçek anlamda evlenme düşüncesi bulunmadığı halde, sırf birbirleri ile rahatça iletişim kurabilmek, okul ya da iş arkadaşlığı oluşturabilmek, birbirlerinin bilgisinden veya sanatsal özelliğinden yararlanabilmek için bile olsa o kimseyle nikahlanması gerektiği gibi sapık bir anlayışı doğurmuştur. Tabi bunun yanında, yine evlilik düşüncesi taşımadan, sırf flört hayatı yaşamak ve bunu da meşrû bir zemine oturtabilmek için bir imam huzurunda sözde nikah kıyıldığı da bilinen bir gerçektir.

Kanaatimizce sorunun çözümü, bir genç kız ve erkek arasındaki medeni iletişimin sınırlarının İslâmî prensipler ışığında ve günümüz şartlarında nasıl çizilebileceğinin belirlenmesine bağlıdır. Keza, nişanlı gençler arasında nasıl bir iletişimin dinen meşru görülebileceği de net bir şekilde ortaya konabilmelidir. Benzer bir belirlemenin aileler arasındaki iletişim için de yararlı olacağı muhakkaktır. Zira, evin hanımının, evine gelen misafire "Hoş geldiniz, nasılsınız" diye hal hatır sormasının dinen yasak olduğu, misafire ikramda bulunurken evin genç kızının ya da gelininin yardımında bulunmak için erkek misafirin bulunduğu odaya, tesettürlü bir şekilde bile olsa, girmesinin dinen yasak olduğu, en azından eve gelen erkek misafire görünmemenin takva gereği olduğu kabulü hâlâ yaygınlığını korumaktadır.

Kadın erkek arasındaki iletişimin boyutları hususunda net bilgiler verilebildiği ölçüde, diğer sorunlar yanında, nişanlıların sırf birbirleriyle iletişim kurabilmek için nikahlanmanın bir zaruret olduğu şeklindeki anlayış kırılacak, daha düzeyli bir nişanlılık dönemi geçirilmiş olacaktır.

Konuşmamı burada bitirirken, toplantımızın verimli geçmesini diliyor, muhterem hazırûnu saygıyla selâmlıyorum.

Oturum Başkanı - Birkaç gün içerisinde bize böyle genel problemleri, sorunları ve bunun dayanaklarını bir çerçeve olarak takdim eden, ancak aramızda bulunamayan Nihat Bey kardeşimize ve Nihat Bey adına sunumu yapan Mahmut Demir Bey kardeşimize, bu güzel ihtisarla sunumu zamanında bitirdiği ve bu bilgileri bizlere takdim ettiği için çok teşekkür ediyorum.

Ben zamanı iyi kullanmak adına, hemen Sabri Bey kardeşimizi sunumunu yapmak üzere kürsüye davet ediyorum. Müzakereye başladığımızda, konu üzerinde ben de biraz değerlendirme yapmaya çalışacağım.

DİB'e Yansıyan Evlilik ve Nikah Problemleri

B

Sabri AKPOLAT*

Değerli hocalarım!

Az önce sunumu arz eden arkadaşım, aslında benim değineceğim meselelerin önemli bir kısmını dile getirmiştir.

Ben biraz daha kısaltarak ve zamanımı iyi bir şekilde değerlendirerek sunumumu yapmaya çalışacağım.

Hepimiz biliyoruz ki aileyi fertler oluşturmaktadır. Fertler de aile tarafından oluşturulmaktadır. Dolayısıyla her şey, ferdin güzel bir şekilde yetiştirilmesiyle söz konusu olabilmektedir.

Aileyi biz sevgiyle kuruyoruz; ancak bunun devam ettirilebilmesi için sağlam karakter ve güzel ahlâk devreye girmektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulumuza, aile hayatıyla ilgili, son dört beş yıl içerisinde 16 bin civarında soru gelmiştir. Bunlardan 6.500 adedi "evlilik ve nikah" konusunda olmuştur. Bu sayıya, telefonla sorulan sorular dahil değildir ki aile bürolarımızdan önemli oranda hem yazılı hem de sözlü sorular gelmekte ve onlara cevap vermekteyiz. Bu rakam katlanarak söylenebilir.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Ben, bize yöneltilen sorular ve intikal eden problemleri ancak on maddede özetleyebildim. Bu maddeler sırasıyla şöyledir:

Birinci Problem:

“Resmî nikah, dinî nikah ayrımı” meselesidir. Resmî nikah kıyılmadan dinî nikah kıyılması sonucu ortaya çıkan problemler en çok sorulan sorular arasındadır. Bu nasıl cereyan ediyor? Mesela: “Eşimle boşanacağım, şu an resmî işlemlerimiz devam ediyor, mahkemeye müracaat etmek üzereyim, dolayısıyla bir başkasıyla dinen nikah kıymak istiyorum ya da böyle bir evlilik yaptım” tarzında ikinci evlilik yapan kişiler var. Fakat, söz konusu kişinin çocukları devreye giriyor, boşamayı düşündüğü hanımıyla tekrar anlaşılıyor ve ikinci hanım ne yapacağım diye konuyu bize intikal ettiriyor. Böyle bir problem var.

Bu hususta diğer bir problem şudur: “Bir hanımefendi, dinî nikahla nikahlanmış; fakat boşanma gerçekleşmeden hanımefendi gidip başkasıyla nikahlanıyor ya da nişanlanıyor.” Yani, nasıl olsa bizim resmî bir nikahımız yok, bu dinî nikahın da bir önemi yok düşüncesiyle başka biriyle evlenen hanımlar da var.

Bir de “Resmî nikah kıyıldıktan sonra dinî nikahın gerekli olup olmadığı” sorulmaktadır. Yani biz resmen evliyiz ama dinî nikah kıydırmadık, dolayısıyla şu an zina mı yapıyoruz, gibi çokça sorular geliyor.

İkinci problem:

Evlilik öncesi eşlerin tanışma şekliyle ilgili problemlerdir. Nişanlıların, dinin öngördüğü çerçevede tanışma ve görüşmeleri konusunda sorular çokça gelmekte. “Nişanlımla nasıl görüşebilirim?” diye bize sormaktalar.

Bununla ilgili ikinci mesele: “Nişanlıların daha rahat görüşebilmeleri için dinî nikah kıydırmaları” şeklinde bir problem ortaya çıkmakta. Tabi bunun

nasıl bir problem oluşturduğunu daha sonra arz edeceğim.

Flört ve flörtten kaynaklanan problemler var. Yani cinsel mukarenet gerçekleşiyor, ancak resmen evlilik söz konusu olamıyor ve daha sonra gelişen problemler söz konusu oluyor.

Görücü usulü evlilikle ilgili de, zaman zaman sorular yöneltilmektedir.

Üçüncü problemimiz (İkinci evlilik konusu):

Müslümanlar arasında sosyoekonomik durumu yükselen erkeklerin yeniden evlenme teşebbüsleri çok fazla sorulmaktadır. Yani daha sonra zengin olan yahut herhangi bir göreve, makama gelen bir Müslümanın tekrar evlenmeye yeltenmesi bugünlerde daha çok söz konusu olmaktadır.

Yeni bir evlilik yapabilmek için 'ilk eşi boşanmaya zorlama' soruları da yaygınca geliyor. Hatta kadınlar şöyle diyorlar: "Otuz hatta kırk yıldır evliyiz. Eşim başka bir kadına aşık olmuş, bu beni o kadar rahatsız ediyor ki, bari önünü açayım da gitsin başkasıyla evlensin." Bu tarz sorular çokça ve bilhassa telefonla gelmekte. Bu konuda bizden bilgi almaktalar.

"İkinci eşle evlenebilmek için ilk eşin haberi ve rızasının aranıp aranmayacağı" sorusu da sıkça soruluyor. Bu sorular genelde, yurt dışına gitip orada uzun süre kalan beyefendilerden, "eşimin haberi olması mümkün değil, ona söyleyemem, çocuklarımın da haberi olmayacak ama ben burada başka bir evlilik yapmak istiyorum, bu konuda ne dersiniz?" tarzındaki çokça yazılı ve telefonla gelen sorularından oluşmaktadır.

Bir de bunun tersi var, resmen veya dinî nikahla evli bir bayan soruyor: "Eşim yurt dışında çalışıyor, yılda bir memlekete geliyor. Dolayısıyla ben başka bir erkekle dinî nikah kıydırabilir miyim? Bu konuda cevaz var mı?" Bu tarzda sorular çoğalmıştır. Yani kadınlar, bir kasıt olmaksızın, kocasının kendisine karşı görevlerini tam

yapamadığından, dolayısıyla kendisinin, ikinci bir koca ile imam nikahı yaptırarak bazı ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağı yönünde sualler sormaktalar.

Dördüncü problem: (Nişanlılık döneminde oluşan problemler)

Evlilik öncesi cinsî mukarenette bulunup da evlenemeyenler var yani kadın başka bir beyle evlenmek istediğinde ortaya çıkan problemler. Durumunu gizleyerek evlenen kadının karşılaştığı problemler var yani bekâretinin izale edildiğini söyleyemiyor. Doktora gidiyor, gerekli işlemleri yaptırıyor ve evlilik gerçekleştiriyor. Böyle olabildiği gibi, tecavüze uğramış olduğu halde bunu saklayarak evlenen, belki bilinemeyebilir eşim tarafından, bunu böylece atlatabilirim düşüncesiyle evlenen kadınlar söz konusu olabiliyor. Daha sonra bu problem ortaya çıkıyor. Bu da önemli bir problem teşkil etmektedir.

Nişanlılık döneminde nikah kıyıldığı halde erkeğin boşamamakta ısrar etmesinden kaynaklanan problemler var. Her ne kadar Kurulumuz bu konuda fetvasını vermiş ve buna bir çözüm bulmuş ise de bu konu bize sıkça sorulmaktadır.

Diğer bir mesele: Nişanlılara süt kardeşi olduklarına dair bir haber yayılıyor. "Siz nişanlandınız ama aslında süt kardeşsiniz, siz falanca kadından süt emdiniz" tarzında söylentiler ortaya çıkmakta ve ne yapabiliriz tarzında bize sorular yöneltilmektedir.

Nişanın atılması durumunda ortaya çıkan problemler: Takılan takıların ve verilen hediyelerin kime ait olacağı problemi. Ayrıca, nişanlı iken dinî nikah kıyıldığı için takdir olunan mehrin durumu da problem olarak yansımaktadır.

Beşinci problem:

Ebeveynlerin çocuklarını istemedikleri kişilerle evlenmeye zorlamaları. Küçük yaştaki kız çocuklarının evlenmeye zorlanması birinci problem. Gençlerin istemedikleri kişilerle evlenmeye zorlanmaları. Eşler arasındaki yaş farklılığından kaynaklanan problemler. Yani hanımı on yıl önce ölmüş yetmiş-seksen yaşlarında bir beyefendi, doğuda bir vilâyetimize giderek on altı yaşında bir kızla evlenme teşebbüsünde bulunuyor, belirli paralar ödüyor ve o hanımefendiyi kendisine eş yapıyor. Bu tarzda problemler var.

Evlenmeye ya da evlenmemeye zorlarken ebeveyn haklarının baskı aracı olarak kullanılması da sorulmaktadır. Yani falancayla evleneceğim ancak annem sütümü helal etmem diyor, hakkımı helal etmem diyor, buna rağmen evlenebilir miyim, tarzında sualler gelmektedir.

Altıncı problem (Gizli nikah konusu):

Bu bazı şekillerde cereyan ediyor. Mesela ebeveynlerden gizlenerek kıyılan nikah üniversite öğrencileri arasında çokça yaygındır ve daha ziyade onlardan bu soru gelmektedir.

Tarafların, şahitlerden, kıyılan nikahı gizlemelerini talep ederek kıyılan nikah şekli var. Yani bu resmî de olabilir, dinî de olabilir. Şahitlere deniyor ki siz sadece geleceksiniz ama başkaları bu evliliği bilmeyecek. Böyle bir problem.

Eşinden gizleyerek nikah kıydırma problemi çok yaygın. Bu daha önce de arz ettiğim gibi değişik gerekçelerle ortaya çıkabiliyor ve en başta geleni ise, maddi güç sahibi olduğunu yönündeki beyanlardır. "Ben fiziken ve madden bu güce sahibim, yurt dışında çalışıyorum, dolayısıyla ya zina yapacağım ya da evlenmem gerekiyor, ne dersiniz?" tarzında sorular geliyor; ama kadınlardan da bu şekliyle, "benim de ihtiyacım var, ben ne yapacağım?" tarzında sorular çokça gelmektedir.

Bir de "Allah huzurunda evliyiz" anlayışıyla herhangi bir nikah söz konusu olmadan birlikte yaşama alışkanlığı var.

Yedinci problem (Anlaşmalı evlilik konusu):

Bu da ayrı bir problemdir. Anlaşmalı evlilikte daha ziyade maaşını almak için bir beyefendiyle imam nikahı hatta resmî nikah kıydırıyorlar. Geçen gün gelen bir soru şöyleydi: "Falanca beyle resmen evlendik, maaşını almak için; herhangi bir işlem de olmadı yani aramızda karı kocalık fiili cereyan etmedi. Ben anlaşarak, maaşı almak için evlendim. Formalite evliliği yaptım. O şahsın çocuğuyla, oğluyla evlenebilir miyim?"

Sekizinci problem (Gayrimüslimlerle ve farklı mezhep mensuplarıyla evlilik):

Bu sorusu da elbette çokça geliyor. Bunun malum şekilleri var. Müslüman erkeklerinin ehli kitap bayanlarla evlenmesi, Müslüman bayanların ehli kitap erkeklerle evliliği soruları var. Bir de ehli kitap olmayan, mesela Ateist veya başka düşünce mensuplarıyla evlilik yapıp yapamayacağına dair sorular da çokça geliyor.

Farklı mezhep mensuplarıyla evlilik konusu. Alevî-Sünni evliliği devamlı sorulan sorulardandır. Bu aralar Caferî-Sünni evliliği çokça soruluyor, Şia-Sünni evliliği konusu var. Hatta, belki garip gelecek ama, 'Hanefî ile Şafiîler evlenebilir mi?' sorusu da gelmektedir. Yani doğuda yaşayan Şafiî vatandaşlarımızın farklı bir din veya bir mezhep mensubu olduğu zannedilerek, "Şafiî ile Hanefî evlenebilir mi?" soruları da geliyor.

Dokuzuncu problem (Dul bayan ve erkeklerin evliliği konusu):

Dul hanımlardan gelen, "Dul bayanlar evlenmek zorunda mı?", tarzında yazılı ve sözlü sorular var. Hatta "Siz evlenmezseniz cennete bile gidemezsiniz" gibi hanımefendilere söylenen sözler var.

“Bekâr erkekler dul bayanlarla evlenebilirler mi?” Bu konuda sık sık sorular geliyor. Tabi, evlenmeyi düşünen delikanlı ile babası annesi arasında da çokça problem var. Ne yapacağız?, tarzında sıkışıyorlar ve Başkanlığımıza böyle bir soru yöneltiyorlar.

“Peki, çocuklar dul anne ve babalarının evlenmelerine nasıl bakmalı?” sorusu var. Mesela, bir vilâyetimizden şu soru gelmişti: “Hocam, annem vefat etti, Allah rahmet eylesin. Biz babamın her ihtiyacını görüyoruz yani yediği önünde yemediği arkasında. Bir de evlenmek istiyor. Biz de buna razı değiliz. Babamız evlenebilir mi?” tarzında sorulmakta. Tabi ki biz, her şeyin yemek içmekten ibaret olmadığını, erkeklerin veya kadınların başka ihtiyaçlarının da olabileceğini, beraber olmak, konuşabileceği, sohbet edebileceği insanların olmasının da önemli bir ihtiyaç olduğunu, buna dikkat edilmesi gerektiğini karşı tarafa bildiriyoruz.

“Peki, boşanmış eşler tekrar evlenebilirler mi?” sorusu da var ve bu soru o kadar çok geliyor ki. “Biz üç sene önce resmen ayrıldık. O beyle tekrar evlenebilir miyim? Çevreden bize söylenen şu: Önce hülle yapacaksınız, daha sonra kocanla evlenebilirsin” gibi bayağı ve yanlış sözler Başkanlığımıza intikal etmektedir. Maalesef bu hülle konusu halkımıza çor farklı anlatılmakta, ama neyse ki bize soruyorlar. Biz cevabımızı verdikten sonra rahatlayıp, Allah razı olsun, diyorlar. Yani, “bir beyle resmen ayrıldıktan sonra, aynı kişiyle tekrar evlenebilmeniz için önce başka bir beyle evlenmeniz gerekir” gibi bir yanlış kanaat toplumda yaygın hâldedir.

Onuncu ana maddemiz şudur: Nikah ve evlilikle ilgili müteferrik problemler:

Kısırlık teşhisi konmuş bir kişi evlenebilir mi? Bunu evleneceği hanımefendiye söylemeli mi?

Hepatit B hastalığı teşhisi konulmuş. Hatta sepici hastalık olduğu için, doktorlar evlenme

müsaadesi vermiyorlar yani resmen evlenemiyor. Bugünlerde bir bayandan "Ben resmen evlenemiyorum, dolayısıyla resmî nikahım olmadığı için dinî nikahımı da hocaefendiler kıymıyorlar; ne yapacağım?" tarzında Aile Bürolarımız vasıtasıyla bize bir soru intikal etti.

Frengi hastalığı olan kişiler evlenebilir mi?

Muta nikahı da çokça soruluyor. Bilhassa Başkanlığımızın yayınladığı Kur'an Yolu Tefsiri'nin birinci baskısında yer alan bir yorumdan sonra bu tür sorular sıkça soruldu.

"Nikah-ı misyar caiz midir?" diye bir soru var. Birkaç defa geldi. Bu aldığımız bilgiye göre daha ziyade İslâm ülkelerinde, Arabistan'da yaygın bir evlilik tarzı. Gezici nikah diye tercüme ediyoruz. Aldığımız bilgiye göre şöyle cereyan ediyor: Hanımefendinin maddi bir ihtiyacı yok, gâyet refah içerisinde. Bir beyefendiye diyor ki: "Seninle bir nikah yapalım ama beraber yaşamayacağız, ben ihtiyaç duyduğumda seni çağıracağım, o zaman gelersin." Beyefendi için de aynı şey söz konusu. Böyle bir nikahın İslâm ülkeleri arasında yaygın olduğu bilinmekte, bunu tespit ettik.

Dinî nikah kıydırdıktan sonra ayrıca kilisede nikah kıydırabilir miyiz?, sorusu da sorulmaktadır. Gayrimüslim bir hanımefendi ile evleniyorlar. Hanımefendi diyor ki: "Biz ayrıca kilisede de nikah kıydıracağız." Beyefendi de Müslüman olduğu için, hocaefendi nezaretinde kilisede de bir nikah kıydırıyor.

"Nikahımızı abdestsiz kıydırmıştık, o zaman âdetliydim, kıydırdığımız bu nikah geçerli mi?" gibi, müteferrik bir soru da var.

İki bayram arası evlenmek caiz mi?

Ramazan Ayında veya kandil gecelerinde evlenmek caiz mi?, sorusu da çokça geliyor.

Yakın akraba evliliği caiz mi?

"Kısmetim kapalı mı?" anlayışı, çok fazla sorulan sorular arasındadır. Yani "Niye evlenemiyorum?" Hatta, "Cenâb-ı Hak beni niçin çirkin yaratmış,

niçin fakir yaratmış?", diyerek dert yanıp soru soran hanımefendiler var.

"Evlenmeden ölenler günah işlemiş olurlar mı?" sorusu gelmektedir.

Şöyle bir soru da var: "Gayrimeşru ilişkiyi meslek haline getirmiş bir kadınla -artık bu beyefendi nereden ihtiyaç duydu bilmiyorum- yaptığı işi bıraktırıp evlenmek caiz mi?" Yani, genelevinde çalışan bir hanımefendi ile evlenmenin hükmü sorulmaktadır.

Bir de, zina yapmış bir erkek, bu konuda masum bir bayanla evlenebilir mi?, sorusu var.

Tabi ki talak konusunda "Zina yaptım, eşimden boş oldum mu?" tarzındaki sorulara Halil Bey Hocam değineceklerdir.

"Peki, evleneceğimiz kişiye geçmişte yaşadığımız her şeyi ama her şeyi söylememiz gerekir mi?" denmektedir. Bunlar neler olabilir? Mesela, bekâretin izalesi olabilir, başka bir beyefendi ile hanımefendiyle gönül ilişkisi kurmuş olabilir yani değişik haller zuhur etmiş olabilir. Bunlardan hangisini söylemeli -baştan konuşmalılar- hangisini söylemesine gerek yoktur?

Hatta, bu konuda kendisine problem edinen, psikolojik rahatsızlık yaşayan hanımefendiler var. Çokça, telefonla veya bizzat gelerek sorular soran hanımefendiler var. Evli iken zina yaptığını söylüyor, halim ne olacak?, diye soruyor... Tabi ki biz öncelikle; tövbe et, Cenâb-ı Hak'tan af dile, telkininde bulunuyoruz; ancak "Kocama söyleyeyim mi?" konusuna verilecek cevap tartışılabilir. Hocalarımıza ben konuyu intikal ettiriyorum; ama biz genelde söylenmemesi gerektiğini yazıyoruz.

"Evlilik kararı verebilmek için istihare mi yapayım yoksa istişare öncelikli mi?", tarzında bir soru gelebiliyor.

Son olarak ise, "Anne babamızın izni ve rızası olmadan evlenebilir miyiz?" Yani "Onlar razı değiller, izin vermiyorlar, buna rağmen evlenelim

mi?" şeklindeki sorular Başkanlığımıza yansımaktadır.

Başkanlığımıza intikal eden bu sorulardaki problemlerin çözümü için dört kısa madde tespit ettim, onları arz ediyorum.

Birincisi:

Evlilik ve nikah konusunda dinimizin öngördüğü prensipler insanlarımıza yeterince öğretilmelidir. Problemlerin çözümü için birinci öncelikli meselemiz budur. Bu konudaki prensiplerde sıkıntı var. Bu zafiyet aile içerisi problemlerle olduğu gibi bilhassa boşanma konusunda ortaya çıkmaktadır.

İkincisi:

Fertler dindar ve güzel ahlâklı olmaları yanında sağlam karakterli ve evlilik yükünü kaldırabilecek nitelikte yetiştirilmelidir. Şu anlayışta bir eksiklik var: Bir kişi dindar mı, tamam. Güzel ahlâkı var mı, tamam. Öyleyse evlenirsiniz ve mutlu olursunuz. Hayır, bunda bir garanti yok. Şahsın karakterinin sağlamlığı çok önemlidir. Çok dindardır ama karakter zafiyetinden zamanla problem oluşturabiliyor yani ikinci evliliğe teşebbüs edebiliyor, hatta kocası veya hanımı hasta, bununla yaşayamam diye hanımını yahut kocasını terk eden kişilere rastlanmaktadır. Bu problem, karakter zafiyeti ve ahlâki sorunda yatmaktadır ve çocuklarımızın evlilik yükünü kaldırabilecek nitelikte yetiştirilmediğine dair de kuşkularımız var.

Üçüncüsü:

Mahrem konuların -yani cinsellik- sokaktan veya internetten değil, aile büyüklerinden veya ilgili şahıs ve kurumlardan öğrenilmesi gerekiyor. Yani bu konulardaki bilgiler sokakta değil, ilgili yerlerden ve aile büyüklerinden edinilmelidir.

Dördüncüsü:

Aile eğitiminde, Müslüman bir şahsın din kardeşine güler yüz göstermekle elde edeceği sadaka

sevabının, yani “تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ صَدَقَةٌ” hadisinin sadece diğer Müslümanlara tebessüm etmekle sınırlı olmadığına “وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ” (Haşr sûresi, 59/9), din kardeşinizi kendinize tercih edebilme, îsâr özelliğinin sadece başkaları için değil, bilhassa ve öncelikli olarak eşlerimiz için geçerli olduğu hususunun özellikle aile eğitiminde verilmesi önem arz etmekte.

Ben bu konuları kısaca arz ettim.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı - Sabri Bey'e çok teşekkür ediyoruz.

Bu sunumdan, Kurulumuza gelen soruların neredeyse dörtte birinin aileyle ilgili olduğu anlaşılıyor.

Öbür taraftan, aile problemlerinin toplumumuzda ne kadar yaygın olduğu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bu problemlerle ne kadar fazla ilgilenmesi gerektiği ve ne tür çözüm arayışları içerisine girmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

Değerli hocalarım!

Ben birkaç hatırlatmada bulunmak istiyorum: Öncelikle bu bir istişare toplantısıdır, bir sempozyum değil. Arkadaşlarımızın sunumları da tebliğ değildir. Dolayısıyla biraz sonra bu sunumlar değerlendirilirken, tartışılırken burada kullanılan ifadeler yerine, sunumu yapan arkadaşlarımızın yapmış olduğu tespitler üzerine durmalıyız ve elbette konuları açıcı fikirler beyan etmeliyiz. Belki Nihat Bey kardeşimiz sunumunda - bardağın boş tarafı, dolu tarafı deriz ya- bardağın boş tarafını görmüştür ve burada hocalarımız dolu tarafını da göstereceklerdir.

Özellikle bizleri konunun dinî dayanakları ilgilendirmektedir. Bu dinî dayanaklarını dile getirirken, gerek sunumlarda, gerekse tartışılacak konularda olsun, zikredilen deliller gerçekten nas mıdır, bir yorum mudur, istidlale elverişli midir? Yine dile getirilen tespitler, gerekçeler tutarlı

mıdır? Bunlar üzerinde elbette görüşler beyan edilecektir.

Ben biraz açılım getirmesi düşüncesiyle, aslında sayılan bütün bu problemlerin öncelikle 'nikah algısı'na dayandığını düşünüyorum. Nikah algısı, aile algısı, kadın algısı, erkek algısı, kız çocuğu algısı, erkek çocuğu algısı; ırz, namus, iffet algısı, bütün bu algılar aslında problemlerin zeminini oluşturuyor. Eğer bu algılarda yanlış bir algılama varsa -ki var- bu algıların ne kadarı dinî dayanaklardan ortaya çıkıyor -yani âyet ve hadislerin yorumundan, anlaşılmasından- ne kadarı gelenekten, hatta İslâm öncesi Türk örf âdetlerinden kaynaklanıyor; ne kadarı modern dönemin bize armağan ettiği hususlar? Özellikle kültürel etkileşim, egemen kültürlerin dayatmaları vesaire şeklinde, bu nikah algısı bizde ne kadar değişti, bunun için neler yapabiliriz?

Mesela bir ırz, namus, iffet algısında, bir bekâret algısında biz ne kadar doğru düşünüyoruz. Özellikle töre cinâyetlerinde hepiniz bilirsiniz, namus suçundan dolayı kızını öldüren birçok babayı televizyonlarda her gün görüyoruz. Ama aynı cürümü işleyen oğlunu öldüren hiçbir babayı herhalde görmedik. Oysa yapılan işlem zinadır, suçtur. Elbette burada cinâyeti tasvip etmem falan anlaşılmasın ama kız bu işi yaptığında neden töre cinâyeti işleniyor da erkek yaptığında âdeta ses çıkarılmıyor, hatta neredeyse erkekler için âdeta biraz erkeklik gösterisi gibi algılanabiliyor?

Onun için, bu problemleri tartışırken nikah olgusu üzerinde durmamız gerekiyor. Hatta belki bu doğrultuda müstakil çalışmalar yapılması gerekiyor.

Özellikle evliliğe bakışta gittikçe olumsuz bir gelişme var. Yani evlilik asırlardır bizde mukaddes bir müessese olarak algılanırken, artık son yıllarda farklı bir çok nedenin yanı sıra özellikle tahsil hayatı vesaire gibi durumlardan dolayı evliliklerin gecikmesi söz konusu. Batı'daki gibi çok şükür halihazırda homelesslerimiz yok, evsiz, sokakta yatanlarımız yok; ancak her geçen gün tek başına yaşayan yaşı ilerlemiş erkek ve bayan

vatandaşlarımız bir hayli artmaya başladı. Yalnız yaşayanlarımız oluştu ve evlenme yerine artık birlikte yaşama, birlikte çıkma yaygınlaştı. Özellikle bekarlık, evlenmeme, özgürlük olarak algılandı. Dolayısıyla bütün bu algıların tartışılması gerekiyor.

Şimdi çay arası veriyorum. Çay içerken üzerinde düşünülür, konuşulur diye bu hatırlatmaları söylemiş oluyorum.

Müzakereler

B

Oturum Başkanı - Birinci Oturumun birinci ve ikinci sunumunu birlikte müzakere etmek üzere, müzakereleri başlatıyorum.

Tekrar ifade etmek istiyorum. Burada sorunlar konuşulacak. Sorunlara fetva istemiyoruz, sorunların cevabını istemiyoruz. Sorunların kaynakları, bu kaynakların psikolojik boyutu, sosyolojik boyutu, kültürel boyutu, dinî boyutu, yorum boyutu vesaire, bunlarla ilgili 14 hocamız söz istedi. Tabi az önce Hocamız'ında hatırlattığı gibi, eğer konu bir başka hocamız tarafından ifade edilmişse, arkadaşlarımız pekala feragat edebilir. "خَيْرُ الْكَلَامِ مَا قَلَّ وَ دَلَّ" / Sözü'n iyisi az ve öz olanıdır." Çok spot cümlelerle, üç dakikada meramımızı ifade etmeye çalışacağız.

Elbette her hocamızın söyleyeceği çok kıymetli şeyler vardır; ancak belki bir başka hocamızın bu toplantıya katkısı olabilecek çok daha orijinal görüşleri olacaktır. Bunlar göz önünde bulundurularak mümkün mertebe tekrarlardan sakınarak, kısa kısa üçer dakikalık sözler vereceğiz.

Buyurun.

Prof. Dr. Hamza Aktan - Ben, sunum yapan arkadaşların sunumlarını dinledim. Nihat Dalgın arkadaşımız sunumunda, daha ziyade bizim fıkıh kitaplarından da yola çıkarak, günümüzün problemlerinden bazı seçmeler yapıp, oradan sorunlara gitmeye çalıştı. Mahdut şeyler bunlar. Aşağı yukarı evvelden beri cevabını kendi içinde tartıştığımız konular.

Sabri Akpolat arkadaşımız da, gelen soruları esas alarak bir sorular kümesi ortaya koydu.

Ancak ben hâlâ düşünüyorum, acaba bu sorunlar; problem diye ortaya koyduğumuz, sıraladığımız, kümelediğimiz sebepler yumağı içerisinde kaçta kaçını kapsamaktadır. Bugün sığınma evlerinde yaşayan kadınlar, yaşlılar var; köprü altında yaşayan çocuklar var, tinerici çocuklar var, bunlar birer problem. Şimdi bunların kaçta kaçını acaba şu bizim saydığımız sebeplerden kaynaklanan nedenlerle oradadırlar? Tabii saha araştırması yapılmadı, yapılması lazım, bu da bize onu gösteriyor. Ancak, eşinden gördüğü şiddet sebebiyle sığınma evlerine sığınmış insanlar, huzurevlerindeki kimsesiz yaşlılar; köprü altlarında, oralarda buralarda yatan çocuklar ve o tinerici çocukların ailelerinin kaçta kaçını ikinci evlilik sebebiyle yahut babasıyla annesinin süt kardeşi olması sebebiyle ya da daha farklı hangi nedenlerle bu duruma gelmişlerdir? Bir istatistik yapılsa, ilgili kurumlara gidilse, inanıyorum ki bu insanların %90'dan fazlasının muhtemelen başka sebeplerle orada oldukları bilgisine ulaşacağımızı düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, ne gibi sebepler mesela sizce?

Prof. Dr. Hamza Aktan - Onu açış konuşmasında söylemiştim. Biz, sanayi toplumuna geçişin acılarını çekiyoruz. Bir türlü intibak edemedik yani köyden kopmuş, kırsal kesimden şehre gelmiş, doğru dürüst geçim imkanı yok, kıt kanaat imkanlarla geçiniyorlar. O şartlar insanların ruhi yapılarını bozuyor ve böylece geçimsizlikler ortaya çıkarıyor, çocuklar bundan zarar görüyor. Öyle sanıyorum ki, bu sorunlar tamamen sosyal değişimin ortaya koyduğu bir problemdir. Kaynak buradan geliyor.

Bu soruların çaresine yönelik aklımda bir şeyler var; ama şu anda o çare üzerinde konuşmuyoruz.

Oturum Başkanı - Yani, saha çalışmaları yapılmalı, anketler yapılmalı, istatistikler yapılmalı ve ona göre...

Prof. Dr. Hamza Aktan - Huzurevlerinde yaşayan o yaşlı insanların kaç tanesi şu saydığımız nedenlerden oradadır? Efendim, işte gördüğü şiddetten dolayı sığınma evlerine yerleşmiş olan kadınlar veyahut da teselliye meyhanede, kumarhanede arayan bir erkeklerin problemi nereden kaynaklanıyor? Şu saydığımız nedenlerden kaçta kaçının bunun sebebidir?

Bence bu çalışma, bizim kendi açımızdan yaptığımız değerlendirmelere ilaveten bizi başka sebepler aramaya itmeli ve biz o alanlarda da gerçek sebepleri aramalıyız diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Çok teşekkür ederim Hocam.
Yavuz Hocam, sıra sizde; buyurun.

Prof. Dr. Yavuz Ünal - Özel olarak nikah akdini konuştuğumuzda, ciddi bir eğitim probleminin olduğunu yani hem evlilik, nikah akdi konusunda hem de nikahın nevisi konusunda ciddi bir eğitim problemi olduğunu görüyoruz.

Temel neden: Bir defa Türk kültüründe evlilik; bazı toplumlarda on üç, bazılarında on sekiz, bazılarında da otuz yaşında olmasına rağmen hayatın akışında var olan, hayatın içerisinde kendiliğinden gelen ama evliliğin ne anlama geldiğini bilmeden yani farkındalık oluşturmadan kucağına düşülen bir kavramdır. Taraflar, eşlerin hangisi olursa olsun, evlilik ile evciliği birbirine henüz karıştırırken bu akdin içerisine düşüyor.

Oturum Başkanı - Hocam, son on beş-yirmi senedir evcilik de oynanmıyor artık.

Prof. Dr. Yavuz Ünal - Evlilik ile evcilik birbirine karıştırılıyor. Bu nedenle ciddi bir eğitim sürecine girilmiyor.

Problemin kaynağının kültür hayatımızda olduğunu tespit ettikten sonra, bununla alakalı önerim şudur: Evlilik öncesi eşler öncelikle ciddi bir eğitime tabi tutulmalı. Yasal olarak, zorunlu

olarak bunu yapma şansımız yok; ancak sivil toplum örgütleri veya ilgili kuruluşlar sivil toplum örgütleri ile ortak bir çalışma alanı belirlemek suretiyle, mesela evlilik öncesi eğitime sertifika verebilir. Verilen sertifikayla evliliği teşvik edebilir, hatta ödüllendirebilir. Örneğin bir belediye beyaz eşyasını alabilir, bir vakıf altın vb. hediye edebilir. Burada, tarafların, evliliğin ne anlama geldiği konusunda eğitilmesi gerekiyor. Yani, evlilik bir fedakârlıktır, evlilik bir paylaşımdır, evlilik bir sevgidir. Bunlar, evlilik haklarının çok ötesinde olan şeylerdir. Hak, bozulmaya başladıktan sonra konuşulacak bir şeydir ve son oturumda inşallah konuşulacak.

İkinci nokta ise nikah algısıyla alâkalı. Nikah dediğiniz şey nedir? Birinci sunumda net bir şekilde ortaya konuldu. Nikahın sonucu nedir? Beraber gezerler, şunu şunu yaparlar ama mehir tahakkuk etmez. Böyle bir nikah algısı, böyle bir nikah akdi yok ve olamaz. Yani nikah algısı tamir edilmeden, nikah algısı sabitlenmediği sürece, toplumda nikahtan kaynaklanan problemleri çözmeye şansımız yok. Dolayısıyla nikah algısının üzerine ciddi anlamda gidilmeli. Resmî nikah, dinî nikah diye ayırmıyorum ama nikah algısının üzerine ciddi anlamda gidilmelidir diye düşünüyorum.

Şunu da son bir söz olarak söylemek istiyorum: Dinî anlamda nikahın şartlarından birisini hiçbir zaman düşüremezsiniz; ama nikahın şartlarına otorite bir, iki, üç tane daha şart ekleyebilirsiniz yani otoritenin bilgisini nikah şartlarına çok rahatlıkla ekleyebilirsiniz. Benim söylemek istediğim, bunların çözüm olmadığı ve nikah algısının üzerine gidilmesi gerektiğidir.

Oturum Başkanı - Hocam üzerine gitmekle ilgili olarak eğitimde olduğu gibi somut bir öneriniz var mı, yani üzerine giderken ne yapılabilir?

Prof. Dr. Yavuz Ünal - Eğer siz markette kasadan geçtiyseniz, aldığınız ürünlerin parasını ödediyseniz, artık o eşya ve eşyayla ilgili bütün

haklar sizindir. Nikah da bir akittir. Bunun öncesi ve sonrası yoktur. Nikah dediğiniz şey neleri kazandırır? Hangi sorumlulukları size yükler? Hangi hakları size sağlar? Bu noktada, nikah algısının sabitlenmesi gerekiyor. Yani şunu resmî devlet nikahı yapar, şunu da dinî nikah yapar şeklinde bir ayrımın çok fazla mantığı yok. Nikah algısının çok net bir şekilde sabitlenmesi gerekir. Ancak ben bir fert olarak şunu söyleyebilirim: "Arkadaş, ben dinî nikah yapmadan zifafa girmem." O sizin tercihinizdir. Bu noktada bir irade de ortaya konulabilir, o da yapılsın, bu da yapılsın; ama nikah akdinin bir bedeli vardır, bir sonucu vardır. Bunu bilerek evliliğe adım atılması gerekiyor.

Oturum Başkanı - Resmî nikahta, zaten hukuk girdiği için iş mahkemeye intikal ediyor, zaten haklar ve sorumluluklar ortada. Dinî nikahta, belki nasların yeniden okunması gerekiyor. Yani âyet-i kerimede nikah akdi için " **مِيثَاقًا غَلِيظًا** / Ağır bir sözleşme" (Nisâ, 4/21) diyorsa, nikah akdi sadece dünyevî değil, uhrevî boyutu da olan bir sözleşmeysen, bunları belki de yeniden bir daha anlatmamız gerekiyor.

Hocam, çok teşekkürler.

Üçüncü olarak, İsmail Hakkı Ünal Hocam, buyurun.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Teşekkür ediyorum.

Sunum yapan arkadaşlarıma ben de teşekkürlerimi sunuyorum. Gerçekten problemleri başlıca hatlarıyla ortaya koydular. Bu problemlerin bir kısmı günümüzden kaynaklansa da önemli bir kısmı belki kendi kültürümüzden, dinimizden demeyelim ama dinimizin yorumlanmasından, uygulanmasından veya tarih içerisinde oluşan uygulamalardan da kaynaklandığı anlaşılıyor.

Bir istişare toplantısı olduğu için, bir fikir jimnastiği olarak kabul edebilirsiniz. Tabi belki çok üst perdeden bir şey gibi düşünülebilir ama ben kanaatimi paylaşmak istiyorum. Hepimiz biliyoruz ki Kur'ân-ı Kerîm, indiği toplumun realitesi dikkate alınmış bir kitaptır. Bir başka vesileyle yapmış

olduğum bir çalışmada gördüm, Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sünnet'te yer alan evlilikle ilgili, nikahla, boşanmayla ilgili hemen hemen bütün konular ve biçimler, tarzlar cahiliye toplumunda da mevcut. Talakı ric'îsinden talakı bâinine, tefvîzî talaktan muhâlâayasına, îlâdan zıharına kadar hepsi hemen hemen istisnasız cahiliye toplumunda da var, biliniyor ve uygulanıyor.

Peki, Kur'ân-ı Kerîm ne yapmış? Kur'ân-ı Kerîm, bunların önemli bir kısmını tamamen iptal etmiş, bazı nikah biçimlerini de tashih etmiş. Kur'ân-ı Kerîm toplumsal realiteyi dikkate almış. Vahiy kesildi ve aradan şu kadar süre geçti. Bugün de bir toplumsal realite var. Bu toplumsal realiteyi kim dikkate alacak? Ben diyorum ki; herhalde Allah'ın halifesi olarak bizler, yani insanlar bugünkü toplumsal realiteyi dikkate alacağız ve ona göre birtakım düzenlemeler yapacağız.

Yani burada toplumsal realiteyi dikkate almaktan kastım nedir? Geçmişten günümüze gelip de ibka edilmesi gerekli olanları ibka edip, tashih edilmesi gerekli olanları tashih edip, uygulaması faydalı olmayacaklarını düşündüklerimizi de bir tarafa bırakarak, insanların maslahatına, menfaatine uygun olan düzenlemelerin, kültürümüzü referans vererek veya vermeyerek, onları da göz önünde bulundurarak yeni düzenlemeler yapamaz mıyız? Bunun üzerinde durulsa fena olmaz diye düşünüyorum.

Yani bugün yeniden iyi niyetle, samimiyetle, ihlâsla, Kur'ân-ı Kerîm'de, Sünnet'te şeklen yer almasa dahi insanların menfaatine olan birtakım uygulamalar ortaya konabilir, yeni birtakım düzenlemeler yapılabilir. Nitekim burada belki ilerleyen zaman içinde gündeme gelebilir. Diyelim ki erkeğin tek taraflı boşama yetkisi, Allah'ın bir emri midir yoksa Arap örfünün o günkü toplum şartlarında uygun görülmesiyle devam eden bir uygulaması mıdır? Acaba bunu biz yani dinî yetkililer, sorumlular olarak doğru olmadığını, günümüzde uygun olmadığını söylesek ne kaybederiz bilmiyorum. Yani günaha girer miyiz? Ben o kanaatte değilim.

Bu ve benzerleri gibi, mesela velisiz nikah meselesi. O günkü şartlarda bunun izahı yapılabilir; ama günümüzde, işte sorunlar konuşulurken bahsedildi, yetmiş yaşındaki adamın, velisinin evlendirmesiyle on beş-on altı yaşındaki kızı alması, âdeta satmasıyla evlenmesi... Bunu dinin neresine dayandırabilirsiniz? Şafiî mezhebine dayandırıyorlar. Şafiî mezhebi dinin içinde, evet; ama biz ona uymak zorunda mıyız? Yani dinin temel ilkeleriyle uyuyor mu? Bütün bunları sorgulamak lazım.

Mesela, Din İşleri Yüksek Kurulu kararlarını verirken, bunların hepsini gündeme getirip uygun olanın ne olduğunu söylemeliyiz; Şafiî mezhebine göre şu uygun, Hanefî'ye göre bu uygun değil. Günümüzde, İslâm'a göre şu uygun diyebilmeliyiz. Mezhepleri bir tarafa bırakarak, toplum realitesine ve İslâm'a en uygun çözüm şudur, toplumumuza bunu tavsiye ediyoruz diyebilmeliyiz. Bu cesareti göstermeliyiz ve ihtilaflar içerisinde boğulup kalmayalım diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, şöyle mi demek istiyorsunuz, ben öyle mi anladım: "Hz. Ömer'den başlayıp, Memlükler, Selçuklular, Osmanlı ve en son bu sunumlarda da bahsedilen aile kararnamesindeki değişiklikler dikkate alınarak, İslâm fıkında, İslâm hukukunda nikah ve talakla, boşanmayla ilgili hususlar yetkin ilim adamları tarafından tekrar tartışılıp, düzenlemeler getirilmeli" mi demek istiyorsunuz?

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Tamamen arzum, dileğim bu. Bunun örneklerinden siz de bahsettiniz, burada da örnekler verilmiş. Örneğin Ebussuud Efendi'nin fetvası: "Hakimin marifeti olmadan nikah caiz değildir, yönünde padişah bir emir verse, hakimin marifeti olmadan kıyılan bir nikah caiz midir?" Ebussuud Efendi "caiz değildir" diyor. Yani birtakım düzenlemeler yapma hakkı, hem yönetici otoriteye, hem ulemaya verilmiş. İslâmiyet her şeyi her zaman dikkate alan evrensel bir din olduğu için, günümüzde de yetkin âlimlerimiz,

fıkıhçılarımız gelişmeleri dikkate alarak, onları tartışarak sorunları daha temelden ele alabilmelidir.

Oturum Başkanı - Teşekkürler Hocam.

Yaşar Hocam, buyurun.

Dr. Yaşar Yiğit - Efendim, ben bütün katılımcılara öncelikle saygılarımı sunuyorum ve sunum yapan arkadaşlarıma da yapmış oldukları katkılardan dolayı çok teşekkür ederim.

Ben, sunumlardan anladığım bazı hususları gündeme getirmeye çalışacağım.

Nihat Bey Hocamız'ın tebliğinin genelinde, huzurlu bir ailenin oluşmamasının nedenleri ya da kaynakları açıklanmaya çalışılıyor. Bunun temeli de genelde kültürel ya da dinî konuların algılanışı konusunda bazı sapmalar olarak telakki ediliyor.

Benim şahsi kanaatim 'sorunlu aile'nin sadece Müslüman ülkelerin problemi olmadığıdır. Mesela Batı Dünyası'na bakarsak bunu rahatlıkla görebiliriz. Ben kısmen İsveç'te bulundum. İsveç, modern bir toplum, kendilerini bağlayacak herhangi dinî bir kalıp söz konusu değil, halkın ise yaklaşık %80'i Ateist; ama bu toplum, bizim gibi kendilerini bağlayıcı mahiyette dinî ya da kültürel kodları olmaksızın kurmuş olmalarına rağmen boşanma oranları %70 civarındadır. Dolayısıyla burada detaylandırılan ya da ayrıntı olarak bize zikredilen, 'velinin izni' vesair hususların ailede oluşan sorunların temelinde yer alan etkenler olduğunu ben şahsen düşünmüyorum. Tabi ki, bunların payı da var, bunu inkâr edemeyiz. Yeter şartlar olduğunu düşünmüyorum. Zira, gelişen dünyada, Hocamız 'sanayileşme' dedi, bugün dünya artık bilgi toplumdur. Örneğin internet ortamı, toplumların birbiriyle etkileşimi, ailenin yeniden ele alınışını, yeniden kuruluşu noktasında bize farklı detaylar vermektedir. Dolayısıyla, şâyet hocamıza ulaşılabılırsa ve yayınlanacaksa, ben ilgili sunumların bu çerçevede yeniden ele alınmasının uygun olacağını düşünüyorum.

Bir diğer konu: Türkiye’de boşanma oranları belli. Zikredilen bu başlıklar altında gerçekleşen boşanma oranları acaba yüzde kaçlarda? Mesela kızın istemediği birisiyle evlendirilmesinin boşanma oranındaki etkisi nedir? Çünkü hocamız konuyu öyle bir ele almış ki, neticede sunumda, tamamen kaos, tamamen şiddet, tamamen mutsuz bir aile yapısı ortaya çıkar mahiyette bir görünüm var.

Oturum Başkanı - Hocam, sizin somut önerileriniz var mı?

Dr. Yaşar Yiğit - Ben onlara geçeceğim Hocam.

Bir diğer konu: Bu tebliğde belki sehven oldu, ‘İslâm hukukçularının ikinci evliliği temel hak olarak görmesi’ diye bir kavrama ben şahsen rastlamadım. Temel hak kavramı o kadar basit değildir herhalde.

Yine ihtida problemleri var. Batı dünyasında, kuruluşu itibarıyla şahıslar Hıristiyan ama süreç içerisinde eşlerden birisi, özellikle kadınlar İslâm’ı seçtiği takdirde evlilik sorunları ortaya çıkıyor. Bu evlilik sorunları da genelde bizim dinî kodlarımızın öncelenmesi durumunda ortaya çıkıyor. Onların göz ardı edildiği bir ortamda bunların ortaya çıkmasını düşünemiyorum, düşünmüyorum.

Sabri Bey’in sunumunda, ikinci evlilik maddesinin hemen altında “sosyoekonomik durumu yükselen erkeklerin...” Bunu biraz itham edici mahiyette görüyorum. Bunun doğruluk payı yok, demiyorum; ancak tarım toplumunda yaşayan insanlardaki ikinci evlilik serzenişi ya da uygulaması veya bugün köylerde yaşayan insanların ikinci evlilik meselesi diğerlerinden farklı değildir; fakat niteliği farklı olabilir. Bunun da düzeltilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim.

Oturum Başkanı - İsmail Hakkı Hocam, buyrun.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Ben son olarak şunu ilave etmek istiyorum: Tabi ben bunları fikir açıcı mahiyette söylüyorum yoksa hemen çözümünü de

üreteceğim anlamında söylemiyorum. Sabri Hocamız, dindar ve güzel ahlâklı olmanın yeter ölçüt olmadığını söyledi. Karakter, dedi. Acaba karakteri nasıl ölçeceğiz? Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "dindar olanı seçiniz" şeklinde malum bir söylemi var. Bu çerçevede düşündüğümüz zaman, karakteri nereye oturtacağız, bunu nasıl tespit edeceğiz?

Dolayısıyla ben, bu çerçevede düşünülmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Oturum Başkanı - Teşekkürler.

Mehmet Keskin Hocam, buyurun.

Mehmet Keskin - Teşekkür ederim.

Sayın Başkan, değerli katılımcılar!

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Sunumculara da, yapmış oldukları sunumdan ötürü teşekkür ediyorum.

Nihat Bey'in sunumunda mücbir velilik meselesine temas edilmişti. Malum, İsmail Hakkı Bey de buna kısaca değindi. Şafiî mezhebine mensup yörelerde mücbir velilik yetkisi maalesef istismar edilmekte, tabiri caizse kötüye kullanılmaktadır. Bu yetkinin kötüye kullanılmasının önüne geçmek için çözüm yolu olarak şunu heyetinize arz etmek istiyorum: Malum yörelerde velilerin bu konuya eğilmelerinin faydalı olacağı, mücbir velilik yetkisini kötüye kullanmanın mutsuz bir evliliğe yol açacağını ve bunun da dinin esas esprisiyle bağdaşmayacağını, doğuda, güney doğuda Şafiî mezhebine mensup vatandaşlarımızın yoğunlukla yaşamakta olduğu yerlerde müftülüklerin bu konuda yoğun bir eğitim faaliyetinde bulunmasının faydalı olacağını düşünüyorum.

İkinci bir husus da; çok eşliliğin temel bir hak olarak görüldüğü ifade edildi. Oysa malumunuz Kur'ân-ı Kerîm'de bunun eşler arasında adalete riâyet edilmesi kaydına bağlı olduğu ve bunun da her ne kadar özen gösterilse de yerine getirilmesinin hemen hemen imkansız olacağı "وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا" " أَنْ تُغْلِبُوا بَيْنَ النِّسَاءِ " (Nisâ, 4/129) âyet-i kerimesinde ifade ediliyor. Şu halde çok evliliğin temel bir hak olarak görüldüğünü hiçbir fikhî ekolde ben müşahede

etmedim; ancak, belki bir mazeret nedeniyle, bir ruhsat olarak görülebilir. Kaldı ki biz Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, çok evliliğin tavsiye edildiğini fetvalarımızda ön plana hiç çıkarmış değiliz.

Oturum Başkanı - Peki Hocam; 1924'te, seksen yıl önce; aile kararnamesinde alınmış bir karar var, hakikaten çok da hoş. Müslüman erkeğin ikinci evlilik talebini tamamen hakimin kontrolüne bırakmışlar. Kararnamede, erkeğin ikinci evliliğe neden ihtiyaç duyduğu, evlenmesi halinde her iki eşinin de geçimini temin etmeye gücünün yetip yetmediği ve birinci eşinin buna izninin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi sonrasında, ancak mahkemenin vereceği kararla evlenebileceğine hükmetmişler ve bu süreç takip edilmeden kıyılan ikinci nikahın batıl olduğu hükme bağlanmış. Birtakım kayıtlar getirilmiş.

Siz bu kararnamede yer alan görüşlere katılıyor musunuz?

Mehmet Keskin - Bâtıl ifadesini ihtiyatla karşılıyorum ancak temelde buna katılmamak mümkün değil, katılıyorum. Çünkü "veliyü'l-emir" mübah konulardadır, çok evlilik de mübah görülen hususlardan biridir. Mübah konularda kendi yetkisini kullanma hakkına sahiptir.

Bir de, nişanlıların kıydıkları dinî nikah cinsel mukareneti mübah saymaz gibi bir ifade geçti tebliğde. Burada, örfte mübah sayılmaz gibi bir kayıt konulsa belki daha doğru olabilir; zira temelde nikah kıyıldıktan sonra cinsel mukareneti mübah görmemek mümkün değildir. Bu ifade tebliğin sondan üçüncü sayfasında geçiyor.

Bir de, Sabri Bey'in hazırlamış olduğu sunum gâyet güzeldi, kendisine teşekkür ediyorum. Nikah problemleri konusunda Başkanlığımıza yöneltilen sorular arasında, aralarında süt mahremiyeti bulunduğu halde evlenmiş, çoluk çocuğa karışmış ailelerin durumu da sık sık soruluyor. Bunlara "ayrılın, evliliğinizi sona erdirin" demek herhalde

mümkün değil. Hanefî mezhebi dışındaki farklı mezheplerin görüşlerinden de istifade ederek, bunlara evliliklerini devam ettirmenin mümkün olabileceği hususunda rehberlik yapılabiliyor.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben de teşekkür ederim.

Bu değerlendirmeler çok önemli çünkü neticede sizin bu tashihleriniz, itirazlarınız tebliğin olgunlaşmasını, yayınlandığında arkadaşımızın metninin de tashihini beraberinde getirecek; ancak önceliklerimizi ben tekrar hatırlatmak istiyorum. Mümkün mertebe problemlerin tespiti, kaynakları neler? Bunlara ilişkin bizim somut önerilerimiz neler? İstirham ediyorum, bu tarafa biraz ağırlık verirsek çok memnun oluruz.

Buyurun Hocam.

Doç. Dr. Halil Altuntaş - Ben herkesi saygıyla selâmlıyorum.

Söyleyeceklerim aslında çok kısa hem de belli bir nokta üzerinde olacak, tebliğ yahut da sunumlar üzerinde olmayacak, orada geçen bir cümleyle alâkalı.

Orada töre cinâyetlerinden söz edildi. Töre cinâyetlerinin dayandığı mantığın anlaşılmasındaki zorluktan bahsedildi. Gerçekten bu genel anlamda doğru bir şeydir; ancak benim zihnime şöyle bir şey geliyor: Sabri Bey arkadaşımızın sunumu sırasında, kadın ve erkek algısından söz edildi. Burada bana öyle geliyor ki özellikle Anadolu'muzun bazı yörelerinde öteden beri süregelen bir kadın algısı var. Evlilik hayatında kadının taşıdığı, kızın taşıdığı pozisyon bir yerden bir yere intikali temsil ediyor. İntikal de normalde aileler arasında bir metain intikal ettirilmesi şeklinde algılandığından töre cinâyetine sebep olduğu öne sürülen asli sebep, mantıkta, kızın zarar görmüş bir meta noktasına indirgenmesini sonuçlandırıyor. Dolayısıyla, dinî, ahlâkî bütün yasaklamalara rağmen maddi zarar -tırnak içinde söylüyorum- ailelerin velileri tarafından cinâyetle sonuçlanmasını sağlıyor diye düşünüyorum.

Sonuç itibarıyla erkek ne olursa olsun zarar görmeyen bir meta konumunda duruyor.

Oturum Başkanı - Aslında zarar veren o da...

Doç. Dr. Halil Altuntaş - Evet, zarar veren bir meta; ama zarar vermesi algılanmıyor. Burada benim anlatmaya çalıştığım şey şu: Tarafların ellerindeki malzemeyi zararsız olarak sunabilmeleri. Erkek fiilen böyle bir şeyle itham edilemeyecektir; ama kadının fiziki yapısı buna müsait olduğu için, zarar görmüş bir meta kavramı burada benim zihnimde oluşuyor. Bundan bir şekilde kurtulunması gerekiyor.

Oturum Başkanı - Hocam, tabi, şimdi birilerinin şöyle veya böyle algılaması önemli değil. Yani ben

kızımın bekâretini ne kadar düşünüyorsam, oğlumun da bekâr olarak evlenmesini öncelemeliyim. Bu konuda erkek ile kız arasında hiçbir fark gözetmememiz gerekiyor. Bunu bizim anlatmamız lazım. Yani, bayandır doğum yapar, gayrimeşru bir çocuk yapar, erkektir bilinmez... Problem bu değil sadece. Bizim kadın algısında, erkek algısında, öz namus algısında yeniden İslâm'ın temel prensiplerini, değerlerini bir şekilde yazmamız gerekiyor, anlatmamız gerekiyor. Belki bunlar, yayınlanacak eserde, bir-iki kitap şeklinde hazırlanıp hatırlatılması gerekiyor.

Ben teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Halil Altuntaş - Farklı şeyler söylemedik.

Oturum Başkanı - Aynı şeyleri söylüyoruz. Buyurun Hocam.

Dr. Hüseyin Kayapınar - Ben de bütün hazırûnu saygıyla selâmlıyorum.

Tabi bu yaptığımız tartışmalar çok yönlü olabilir. Nikaha dayalı problemler, nikah aşamasıyla ilgili problemler, sorunlar Nihat Bey'in sunumunda dile getirildi.

Bunlardan önce bence nikahsızlık sorunu var. Yani memleketimizde, dünyadaki gidişata paralel olarak belki, nikahsız birliktelik, nikahsız yaşama yaygınlaşıyor. Buna karşı durulması öncelikli olarak gerekiyor. Televizyonlardaki dizilere bakıyoruz, bazı oyunlara bakıyoruz, skeçlere bakıyoruz, işte bir üniversitede erkek öğrenci ile kız öğrenci aynı evde kalıyor; Amerika'da olduğu gibi veya bir şarkıcı, bir artist çıkıyor "biz falanla şu kadardır birlikteyiz, evlenmeyi düşünmüyoruz, çok mutluyuz" gibi açıklamalar yapıyor ve insanlar bunlardan etkileniyor. Bu bence çok önemli bir sorun.

Nikahla ilgili sorunlardan ikincisi ise; Tabi bizim memleketimizde Medeni Kanun'umuz var, bizi bağlayan o. Öte tarafta halkımızın hassasiyet gösterdiği fıkâhî kurallar var. Bu ikisi her zaman

uyuşmuyor, aralarında çatışmalar oluyor ve evlenme konularında ya kanuna hile yapılmaya çalışılıyor veya fıkha hile yapılmaya çalışılıyor. Bunda biraz da bizim, dinî ilimlerle uğraşan insanların hatası var. Biz bundan bin sene önce, bin iki yüz sene önce yazılmış olan fikhî eserlerdeki esasları aynen devam ediyor görüyoruz. Halbuki Osmanlı bunlara daha önceden çözüm getirmiş. İsmail Hakkı Bey temas ettiler, Ebussuud Efendi'nin fetvası buna örnektir. Osmanlı Aile Kararnamesi'nde birçok sorunlar ele alınmış ve Hanefî fıkhnın dışına çıkılmış veya şazz görüşler alınmış. Mesela evlendirme yaşı erkekte on iki, kızda sekizle sınırlandırılmış, bu sınır bugün on sekiz de olabilir; ama biz onlara hiç değinmemişiz.

Öbür taraftan devletin evlenmeyle ilgili hususlarda çekince koyabileceği hükümleri getirmiş. Bunları ben illa yapılsın anlamında söylemiyorum; ama yapılabilir. Mesela Mısır da 1929'da çıkardığı kanunla hükümlerini çeşitli içtihatlarla dayandırarak bir medeni kanun yapmış ve bugün bizde sorun olan birçok konuyu çözmüş. Bunda bizim üzerinde durmamız gereken noktalar var.

Bir de, galiba Mehmet Keskin Bey'di söyleyen, toplumda bir bilgisizlik, bilinçsizlik var. İnsanları eğitmemişiz, eğitemiyoruz. Yani ilmihali anlattığımız gibi bu konuları anlatmamız lazım halkımıza. İşin içinde bu da yatıyor.

Diğer bir husus ise, belki bu oturumun konusu değil ama harici sebepler de ailedeki birtakım huzursuzluklara sebep oluyor. İşte, ekonomik sorunlar veya kültürel birtakım erozyonlar. Bunlar da hep dikkate alınması gereken konulardır diyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - 1990'da Mısır'dayım. Zamanın Kültür Bakanı bir röportajında kendisine yöneltilen "Niye evlenmiyorsunuz?" sorusuna, "Ben bir hanımla hayat geçirecek kadar aptal mıyım?" diyerek cevap vermiş. Abdüssabır Şahin Hoca Amr İbnü'l-As Camii'nde hutbe okurken bunu minberde dile getirdi: "Vallahü'l-azim, bu Hüsnü Mübarek'in eşi de dahil

olmak üzere bütün Mısırlı hanımlara bühthandır.” dedi. Ben dedim ki, haftaya ya bakan gider ya hatip gider; ama Mısırlılar “m’leyş” dedi her ikisi de yerinde kalmaya devam etti.

Şimdi, hemen sözü Saffet Köse Hoca’ya veriyorum.

Prof. Dr. Saffet Köse - Ben de muhterem hazırûnu hürmetle selâmlıyorum.

Aile ile ilgili problemler nelerdir?, diye tartışırken bir husus benim dikkatimi çekti, onu arz etmek istiyorum. Kur’ân-ı Kerîm’e ve Peygamber Efendimizin hadis-i şeriflerine baktığımızda, evliliğin mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulması gerektiğini anlıyoruz. Hem ailenin kurulma aşamasında hem de işleyişi sırasında getirilen birtakım tedbirler bunu öngörüyor; fakat bugüne bakıldığında, boşanmalar, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar artıyor ve evlilikler düşüyor. O zaman bir yerde bir problem var. Bu nedir? Benim kanaatime göre, belki tek bir sebep söylemek uygun değil ama ana sebep, biz ilişkilerimizi hep haklar üzerine oturttuk. Yani bugün yükselen değerler arasında insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları, işçi hakları vesaire gibi birtakım değerler var. Elbette bunlara sahip çıkmalıyız, itirazım yok; ama bunlar netice itibarıyla çatışmacı kültürün ürünüdür.

İslâm kültüründe ise hep vazifeler ön plana çıkar ve vazifeler yerine getirildiğinde karşı tarafın hakları zaten daha fazlasıyla yerine getirilmiş olur. Mesela Kur’ân-ı Kerîm’e ve hadis-i şeriflere baktığınızda, genel anlamda hep karşı tarafın hakkını korumaya yönelik olarak vazifeli olana hatırlatmalar vardır.

O sebeple, bugün biz hep hakları merkeze alarak aile içinde çatışmacı bir ortam meydana getirdik. Bunun önemli bir problem olduğunu düşünüyorum. Bu, modern kültürün bize dayattığı sevimli bir problemdir. Mesela bunun tipik örneklerinden bir tanesi, evliliğin kurulması aşamasında kızlarımızın: “Ben talak hakkı istiyorum” yönündeki istekleridir. Evlenmeden önce daha güvensizlik

üstüne kurulacak bir evlilikte nasıl kalıcılık sağlanabilir, nasıl mutlu olunabilir? Bunlar birtakım problemleri ortaya çıkarıyor, bencilliğe doğru insanları itmeye başlıyor.

Mesela bugün İslâm ülkelerinin birçoğunda yayılma eğilimi gösteren, biraz önce Sabri Bey bahsetti, nikah-ı misyar dediğimiz bir nikah şekli var. Bu uygulama netice itibarıyla bu sorunun temel bir ürünüdür. Yani insanlar kahır çekmek istemiyorlar. Halbuki, evlilik bir bütünleşmedir. Kur'ân-ı Kerîm bunu özellikle söylüyor. "... birbirinizle bütünleştiniz, birbirinize geçtiniz..." (Nisâ, 4/21) Aile ortamında şefkat, merhamet, muhabbet esastır. Böyle bir ortamda, bunun üzerine kurulacak bir evlilik yuvası var, bir de hakların getirdiği bir çatışmacı ortam var. İşte bunun doğurduğu birtakım sorunlar var. Öncelikle biz vazifeleri merkeze alan bir anlayışı geliştirmemiz lazım, bunun çabasını sarf etmemiz lazım diye düşünüyorum.

Biraz önce ortaya atılan problemlerde ikinci bir husus daha var. Şimdi, içtihadî birtakım hükümlerden hareketle bugünün problemlerine çözüm bulmaya çalışıyoruz veya onlarla meseleleri değerlendirmeye çalışıyoruz. Halbuki her içtihadî hüküm kendi döneminin şartlarını taşır. Dolayısıyla bugün belki yeni problemlere yeni içtihatlar gerekebilir; ama burada temel bir sorun var, o da şu: Fıkıh kitaplarındaki içtihadî hükümleri biz ne kadar anlayabiliyoruz? Eğer fıkıh kitaplarındaki içtihatları anlayıp da birtakım problemlerimize çözüm sağlayabileceksek o içtihadı yön veren temel problemler ne, o dönemin kültürü ne öncelikle bunu iyice elememiz lazım. Mesela velâyetle ilgili problemler biraz önce bahsedildi. Şimdi, velâyetle ilgili problemlerde İmam-ı A'zam'ın, velisiz evlenmenin caiz olduğu noktasında bir içtihadı var. Diğer mezheplerde ise velinin izninin gerektiği noktasında bir içtihat var. Ama bunların her ikisinin de ortak noktası şudur: Aslında velinin izni semboliktir. Eğer kız evlenebileceği, kendine uygun birini bulmuşsa -fıkıh kitaplarında anlatıldığı kadarıyla şurası çok önemlidir- velinin toplumsal hayat içerisinde utanacağı bir durum söz

konusu değilse, yani onun yüzünü kızartacak bir durum söz konusu değilse veli izin vermek zorundadır. Yani bu Hanefî mezhebinde doğrudan doğruya işleyen bir durumdur, diğerlerinde semboliktir.

Biz bunları ne kadar anlatabiliyoruz veya anlayabiliyoruz? Mesela, biraz önce farklı mezheplerden olanların birbirleriyle evlilikleri gündeme geldi. Şimdi bir fıkıh kitabını açsanız, Hanefî mezhebinden bir kızın Şafiî mezhebenden bir erkekle evlenmeyeceğiyle ilgili hükümler görürsünüz. Oysa bu hükümlerin yazıldığı dönemde, lokal (mevziî) anlamda mezhepler arasında çatışmalar var. Mesela Selçuklular döneminde örnekleri var. Şimdi, Hanefîler ile Şafiîlerin çatıştığı bir ortamda bir müftü nasıl hüküm verebilir? Yani klasik ilkelere hareketle nasıl bir hüküm verebilir? Bunların ön plana çıkarılması lazım, bunların görülmesi lazım.

Mesela, küçüklerin evlendirilmesiyle ilgili hükmü bugüne taşıyoruz. Halbuki o günün şartlarında kabileler arası çatışmaları önlemenin araçlarından bir tanesi küçüklerin evlendirilmesi idi. Sürekli kabile savaşlarının olduğu bir dönemde, ulema, belki kabileler arası barışı sağlama açısından küçüklerin evlendirileceğiyle ilgili bir hüküm öngörmüşler. Şimdi biz bunu aynen bugüne taşırsak, hem problemleri çözemiyoruz, hem de içtihadı içinden çıkılmaz hale getiriyoruz.

O zaman biraz önce İsmail Hakkı Hocam'ın dediği gibi, bugünün şartlarına uygun yeni birtakım içtihatlar problemleri çözebilecektir. Öncelikle problemi anlamak ve ona uygun çözümler geliştirmek bugün bizim vazifemizdir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Tabi, sosyolojik tahlillerin de beraberinde gelmesi gerekiyor.

Hocam, çok teşekkürler. Bunlar gâyet güzel açıklamalar.

Ayfer Hocam, buyurun.

Ayfer Balaban - Hazırûnu hürmetle selâmlıyorum.

Baştan beri konuşmaları dikkatle takip ediyorum. Bana göre bir kavram ve bir dil birliğinin oluşturulması zarureti hasıl oluyor. Sunumu yapan arkadaşlar, okuyan arkadaşlar veya konuşmacılar, kendi terminolojilerini kullanarak konuştular; ama modern sorunlarla karşı karşıyayız. Örnek vereceğim. Burada bir dil dönüştürülmesi ya da bir terminoloji bütünlüğü sağlanabilir mi? Sorum bu. Mesela, "aile reisi" kavramını kullanıyoruz. Bugün modern hukuk, yani bizim Medeni Kanunumuz aile reisi kavramını kullanmıyor. Diyor ki: "Aileyi temsil eden referans kişi."

Yine biz kendi metinlerimize, "zorla ırza tasaddi" veya "zorla ırza geçme" gibi tanımlamalar kullanıyoruz. Medeni hukuk diyor ki: "Cinsel saldırı", "çocukların cinsel istismarı."

Yine diğer taraftan baktığımızda, birimiz "namus cinâyeti" diyor, öbürü "töre cinâyeti" diyor. Namus cinâyeti mi demeliyiz, töre cinâyeti mi demeliyiz?

"Kadın" denildi, "bayan" denildi, hatta fıkıh metinlerinde "avrat" kelimesi geçiyor ve kibarlıklarından bazı arkadaşlarımız "hanımefendi" dedi. Aileye ilişkin çok üst düzey bir toplantı yapıyoruz. Sanıyorum bütün bunlarda bir terminoloji bütünlüğü sağlanırsa sorunu daha kolay çözebiliriz diye bir kanaatim var. Siz ne takdir edersiniz bilmiyorum.

Ayrıca; "çalışmak için eşten izin alma" gibi konulara değinildi. Bunları tespit edelim ve medenî hukukçularla bizim fıkıh ulemamız toplansın, birlikte yeni bir dili nasıl oluşturabiliriz bunu konuşalım.

"Mücbir velilik hakkı" denildi. Bir eğitimci olarak Şevki Aydın Hocam, mücbir velilik hakkını bugün acaba nasıl yorumlayabiliriz? Ben bunu çok merak ediyorum.

Beni başışlayınız; bir kadının, yurt dışında olan eşi gelmediğinden bahsederek Türkiye'de bir evlilik izni alınmasıyla ilgili bir sorusundan bahsedildi. Ben burada bir resim gördüm, bazılarımızın yüzleri acıdı; ama baştan beri bizim yüzümüz acıyor. Bir

gün kapımıza dayanır bu. Kadınla ilgili bir şey olduğu zaman, ona zihnimizin arkasından verdiğimiz tepki farkında olmadan yüzümüze yansıdı. Ben baktım, burada bazılarının yüzünde öyle bir acı tebessüm vardı ki; ama orada sıralanan bütün sorunlar aynı oranda benim içimi acıttı ve ben aynı oranda o acıyla bütün konuşmaları izledim. Çünkü yıkılan bizim ailelerimiz.

Bir de, bir iç sorun olarak ortak niteliği kaybetme, din görevlileriyle ilgili ortak niteliği yitirme sebebiyle, kamu görevinden, Diyanet İşleri Başkanlığı görevinden onun men edilmesine kadar gidecek bir soruşturma, kovuşturma söz konusu; ama benim araştırdığım kadarıyla, bir dön görevlisinin, müftünün, imamın, vaizin -doğru oturup doğru konuşalım- ikinci, üçüncü, hatta dördüncü evliliğine şimdiye kadar verilen mütalaaların hiç birisi bu ortak niteliği yitirmek içine girmiyor.

Sonuç olarak şunu söylüyorum: Bu oturum da dahil olmak üzere, nikah konusunda bir ayrıma gidilmeksizin, ki dinî nikah ve resmî nikah diye baştan beri bir ayrıma gidiyor, bizim evveleminde bu nikah tanımını üzerine; zıtlılaştırmadan, çatışma alanı yaratmadan ama kimseyi mağdur etmeden, Allah'ın adalet prensibini öne alarak tekrar başımızı eğip konuşmamız gerekiyor.

Arz ederim.

Oturum Başkanı - Efendim, çok teşekkür ediyorum.

Gerçekten, Ayfer Hanım yılların tecrübesi, terminoloji sorununu dile getirdi. Bu toplantının kısa vadedeki hedefi elbette bir aile seti, bir aile kütüphanesi çıkarmak olunca, Ayfer Hanım'ın söylediğini mutlaka dikkate almamız lazım. Yani ciddi bir dil birliği, kavramların doğru kullanılması, özellikle hukukî terimlerin yerinde kullanılması, bunun mutlaka dikkate alınması gerekiyor.

Ben çok teşekkür ediyorum.

Öbür konuda da hassasiyetinize biz hepimiz katılıyoruz. Yani kadın-erkek ayrımını doğru değil. Burada bir dil sürçmesi olarak veya belki de beden diliyle insanlar farklı tepkiler verebilir; ama burada sanıyorum ki herkes kadın algısı, erkek algısı konusunda aynı şekilde düşünüyor.

Çok teşekkür ediyorum.

Nevin Meriç Hocam, buyurun.

Dr. Nevin Meriç - Sayın Başkan, hocalarım, arkadaşlarım; hepimizi saygıyla selâmlıyorum.

Sorularda da bazı eksiklikler var ama artık onlara değinmiyoruz. Algı konusu, hepimizin ortak konusudur; fakat Saffet Hocamız vazifelerden bahsetti. Zaten sorun burada. Yaşam tarzı değişti. Toplumsal değişim yaşıyoruz; ama vazifeler değişmiyor. Biraz önce bir arkadaşla konuşmuştuk, zaten dışarıda çalışıyorsun diye eşim evde işi yapıp yorulmamı istemiyor fakat evde de bir tane toz görmek istemiyor şeklinde. Dolayısıyla burada önemli bir problem var. Erkek algısında ciddi bir değişime ihtiyaç var. Bunu nasıl yapabiliriz? Mesela Kur'an kurslarımız var, camilerimiz var, aile bürolarımız var; ancak aile bürolarının yıllık vaaz konuları müftülüğe geldi ve takvim olarak önemli gün ve haftalar yılın büyük bir kısmını kapsıyor. Din hizmetlerinde de bu takvim zaten göz önünde bulunduruluyor. Bizim ise bir yığın sorunumuz var. Bari aile bürolarında, onlar üzerinden bu konuların tespit edilmesi gerekir diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Nevin Hanım, bir şey sormama izin verir misiniz?

Bu hutbe ve vaaz konularında aileyle ilgili olarak yıllık kaç tane konu geçiyor?

Dr. Nevin Meriç - Ben bunun tespitini yapmadım.

Din hizmetleri bölümü başka, aile büroları başka. Aile bürosu konuları olarak ilk defa bu sene tebliğ geldi ve onda da yılın önemli günleri takvimine dair konular söz konusuydu. Sorunlu olan kısmı bu. Yoksa din hizmetlerindeki vaizeler olarak bu konulara değiniliyor; ama tabi ben hutbe araştırmasını ya da vaaz araştırmasını yapmadım.

Şimdi, kurslarımız var, camilerimiz var, aile bürolarımız var dedik. Kur'an kursları: İşte, evlilikte dindar hanım seçilecek, beyefendi hadisi uyguluyor, kurstan evleniyor ve hayatı kâbusa dönüyor. Neden? Çünkü gelin sadece kurumsal eğitimden geçiriliyor. Yani uzun süreli bütün hizmetlerin önüne getirildiği bir ortamdan, birdenbire evlilikle her hizmeti kendisinden beklenildiği bir döneme geçiş yaşanıyor. Dolayısıyla bizim Kur'an kursu eğitimindeki projelerimizde de eksiklikler var. Biz mi bunu üstleneceğiz yoksa aile mi yüklenecek? Aile yüklenemiyor, çünkü zaten yatılı ve eve gittiğinde de o kişi misafir oluyor. Dolayısıyla bizim hem hizmet vermede hem de toplumdaki hizmet almada gözden geçirmemiz gereken hususlar var. Hocamız Evlilik okullarından bahsetti, çok doğru; fakat bu evlilik okullarında yine sırf bilgi düzeyinde değil eylem olarak, bizzat faaliyet olarak neler yapılabilir? Aynı projelerin içinde kurs öğrencilerimizi erkek olsun, kız olsun değerlendirebiliriz, biraz da dışına açılma anlamında da söylüyorum. Çünkü o kadar lokal bir eğitimden geçiliyor ki... Bunu bir düşünelim istiyorum.

Onun haricinde, işte camilerdeki vaazlarda, konuşmalarda, konferanslarda ve kültür merkezlerinde yapılan vaazlarımız oluyor, bunlarda

da bu konulara zaman ayrılmalı, erkek algısı üzerine konuşulmalı.

Bir başka sorun da şudur: Diyanet olarak topluma açılmayı gerçekleştirdik, sığınma evlerine, darülacezelere, ilk yardım istasyonlarına gidiliyor; fakat bir tamim geliyor ve herkes alana inemiyor. Peki, bu görevli kişi ilk defa alana iniyor. Buralarda kimler vardır, nasıl yaşarlar, ne gibi sorunları vardır, onlara nasıl davranılmalıdır? Nasıl hitap edilmelidir? Hepsini deneme yanılma yoluyla öğreniyor. Bu da problemlidir. Yani elinde hiç bir kitapçık, hiçbir bilgi ve doküman bulunmuyor. Kurumların adreslerini bile internetten yeri gelince biz buluyoruz. Çocuklara nasıl davranılır? Çocuk eğitimi alanında Türkiye büyük aşamalar kaydedildi ancak özel durumlarda nasıl davranmalı, bunlarla ilgisi elimizde materyaller yok. Bu da bir problem.

Şehir hayatının getirdiği bir durgunluk var yani insanlar emekli olduktan sonra bir boş vakti var, ev hanımı olduğunda da bir boş vakti oluyor ve bu vakti değerlendirememektedir. Konu seçenekli ve uygulamalı eğitim şeklinde, bu sorunları kaldıracak projelerin geliştirilmesi gerekir. Bu yöntemi Kur'an kurslarındaki öğrencilerimizde de uygulayabiliriz. Zira kurslarımıza artık hanımlar da geliyor. Onları da bu etkinliklere yönlendirebiliriz. Yani bu projelerin geliştirilmesi gerekir. Geçen bir soru almıştım. Emekli olduktan sonra bir öğretmen hanım içki içmeye başlamış. 'Niye içiyor? Annemize karşı nasıl davranmalıyız?' diye çocukları bizi aradı. Çünkü emekli olduktan sonra dahil olduğu sosyal çevrede herkes içki tükettiği için, o da içiyor.

Bir de medyanın bu konuda ciddi olumsuz bir etkisinin olduğu kanısı var.

Oturum Başkanı - Medyayı ayrıca tartışacağız.

Dr. Nevin Meriç - Bir de psikoloji. İnsanın devreleri var. Erkek ya da kadın biyolojik olarak da psikolojik olarak da böyle normal bir dönem

geçirebilir. O dönemdeki talepleri mutlakmış gibi kabul edip hayatına dâhil ettiğinde ciddi sorunlar meydana geliyor. İkinci evliliklerde de bu çok fazla. Sırf zenginleşme değil, bu problemler gen sorunları şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bir hanım aramıştı. Benim fizik olarak vs. hiçbir sorunum yok fakat beyimin arkadaşları, ikinci defa evlenirsen her türlü sorunun gider demişler. Tansiyonu, şekeri çıkıyor ve erkek bir sorun yaşıyor. Bunlar camilerde kürsülerden anlatılabilir, bunlara yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu konuda psikolojiden destek almak da bizim için önemli.

Oturum Başkanı - Genelde din hizmetleri verilirken, özelde aileyle ilgili problemlerin üzerine gidilirken, bütün görevli arkadaşlarımızın bu konularda önceden çok ciddi anlamda eğitilmesi gerektiğini, deneme yanılma yoluyla bu hizmetin daha sağlıklı olamayacağını ifade ettiniz. İzzet Er Hocamız, Şevki Hocamız bunları kaydetti. Zaten bu konuda çok ciddi girişimler var.

Teşekkür ederim.

Buyurun Hocam.

Semin Güler Oğurtan - Biraz içinizi rahatlatayım mı? Aile Okullarımız devam ediyor ve belediye desteği devam ediyor.

Hocalarımın bahsettiği eğitim, evlilik öncesi özellikle daha fazla verim aldığımız bir dönem. Özellikle nişanlı olduktan sonra anne babalar okuluna evlilik biraz daha sıcak bakıyor . Biz ilkokuldan sonra okumadık, bir şeyler öğrenemedik, kızım git, oğlum git ve bir şeyler öğren diye çocuklarını gönderiyorlar.

Şimdi, sunumlardan sonra aklımda belirenleri söyleyeyim: Nikahla ilgili sorular bana, nikahtan önce nikahla ilgili eğitimsiz olduğumuzu gösteriyor yani toplum olarak bir nikah eğitimsizliği var. Nikahın şartları, maksadı, neden evleniyoruz?

Konya'da bir kayınvalide okulu açtık. İlk sorumuz "kızınız ya da oğlunuzu neden evlendiriyorsunuz?"

oldu. Önce şaşırdılar, birçoğu "Sünnet olduğu için evlendiriyoruz" dedi. Bir kısmı da "zamanı geldi, yaşı yetti, boyu bitti" dediler.

Böyle değil! Neden evlendirdiklerinin farkında olduklarında güzel sonuçlar alınabiliyor. Bu eğitimler vasıtasıyla çocuklara müdahalenin ne olduğunu, yardımın ne olduğunu ayırt edebilmektedirler ve sorun kalmıyor. Ebeveynlerin hepsi iyi niyetli ama çocuklarına karşı nasıl davranacağını bilmiyor olabilmektedirler. Hatta evlilik gerçekleştikten sonra ise çocuklarının isteklerine uymayan yönlerini düzeltebilmek için geline karşı oğlunu yanına alarak bir gizli savaş bile uygulayabiliyor.

Ebeveynin gençlere karşı bu tutumları, yani yeni evlilere; bunlar bilmiyor, yardım edelim, eğitim verelim amaçlı oluyor. Müdahale ve yardımın neler olduğu tam bilinmiyor. Eksikliklerimiz var.

Bir de nikahla ilgili algımız yanlış, düzeltilmesi lazım, eksik tamamlanması lazım. Peki nerede?

Kur'an kurslarımız güzel çalışıyor, büyük şehirlerde eğitimci olarak çalışmadım, belki misafir olarak birkaç kez uğradım, o kadar.

Kur'an kurslarımızda "evlilik nedir?" eğitimi veriliyor mu bilmiyorum; ancak genç kızlarımız bu işin ulviliğinin farkında değil. Bu hususta gençlere bir soru yönelttiğimizde; kursu bitirdiğimizde, yaşımız on sekize geldiğinde evden ayrılmamız gerekiyor. Artık anne babamız bizi beslemeyecek. Yeni bir aile kuracağız. Tabi bir sevgi de istiyoruz, sevmek de istiyoruz, anne olmak da istiyoruz, şeklinde cevaplar geldi. Gençlerimiz bu işin ulviliğinin ve sorumluluğunun farkında değil.

Bir genç kızımız eve geçmiş ve babasına: Babacığım bir doktor abla geldi bize bir şeyler anlattı, ben yirmi beş yaşına kadar evlenmeyeceğim, demiş. Tabi baba bize neden böyle bir şey söylediniz diyerek geri bildirimde bulundu. Biz çocuğunuza evlik öncesi evlilik kriterleri sunduk. Kızınıza, kültürü, yaşantısı farklı sadece dili

ortak bir kişiyle evlilik kriterleri sunduk. Kızınız düşünmüş taşınmış ben bu kriterleri o yaşa kadar ancak tamamlarım diye karar vermiş ve babasına sonucu söylemiş.

Bu gün yaşı yirmi sekiz olsun otuz olsun genç bir erkeğe sonun evlenmeden önce evlilik kriterlerinin kaçta kaçına sahip olmuştur. Hatta öyle kriter de mi var, diyecektir. Belki kriter kelimesi ona yabancı gelebilir ama bir çocuk doğduğunda bir baba sorumluluğu nedir bilmiyor, damat sorumluluğu nedir bilmiyor, kayın birader olma sorumluluğu bilmiyor.

Oturum Başkanı - Sayın Güler Hocam, kaç yıldır bu eğitimi veriyorsunuz, kaç kursiyerinizi geçti bu eğitimden?

Semin Güler Oğurtan - 96'dan beri yürütüyoruz. Konya dışındakileri saymıyorum. 500 ile 1.000 arasında erkek ve kadın bekâr ve evli kursiyerimiz bu eğitimden geçti. Sonuçları sizinle daha ileriki oturumlarda paylaşacağım.

İkinci sorun, yine telefon ve maillerle bize de sorular geliyor, dolayısıyla herkes ulaşabiliyor, yurt dışından dahi soru gelebiliyor. Bazen merkezi karıştırıyorlar, bize sorulması gereken özellikle sağlık ve psikoloji alanındaki soruları müftülöklere, müftülüğe sorulması gereken soruları da bize sorabiliyorlar. Bu durumlarda onlara bu nevi sorularını müftülüğe sormaları gerektiğini söylüyoruz.

Nevin Hanım bahsetti. Teşekkür ediyorum, işi hep dini boyutta ele aldığımızda dinleyecek adam bulamıyoruz. Oysa dinimiz de psikolojik ve sosyal şartlara çok önem vermiş. Teknolojinin getirdiği olumlu olumsuz şartlarda gerçekten aile eğitiminin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini inanıyorum.

Soruların çoğu bize özellikle evli kadınlar tarafından yönlendiriliyor. Ve Sabri Hocam'a sormak istiyorum, bu benim için önemli. Acaba Diyanete gelen sorunların çoğu bayanlardan mı erkeklerden mi geliyor? Çünkü aileyi genelde bayanlar kurtarmaya çalışıyor.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben de teşekkür ediyorum.

Şimdi, bir soru yönelteceğim ama bu biraz hocahanımlara yönelik olacak. Eğitimin verilmesi güzel bir şey ama bu eğitimi evde anneler eskiden verirlerdi, hatta bir gelin evlenirken bile düğünde okunulan o türkülerde, şarkılarda bile çok güzel nasihatler verilirdi. Şimdi çocuklarımız hep okuyor, tahsil yapıyor, yaşı geliyor evleniyor ancak ne erkek ne kız çay demlemesini bilmiyor, mutfağın yolunu öğrenmiyor. Yani, annelerimiz, hanımlarımız, bacılarımız; bu konuda, merhametten biraz maraz mı doğuyor? Ben bu soruyu sorayım, hocahanımlardan biri belki buna cevap verir.

Rahime Hanım, buyurun.

Rahime Beder Şen - Sosyal konularla o kadar ilgilendiğim halde sunumlarda ifade edilen mukarenet kavramını hayatımda ilk kez duydum. Arapça'ya yakınım; ancak yine de cinsel mukarenet kavramını yeni duydum. Gerçekten bu kavramlarla çalışırsak, hitap edeceğimiz kesimin çok az olacağını düşünüyorum. Birlikte konuşuyorum, çünkü Diyanet ve bizim kurum, bu konularda ortak çalışması gereken bir kurum. Ki biz araştırmalar yoluyla sonuca göre çareler aramak yolunda toplumun nabzını tuttuk. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak hatta sosyal politikalar araştırmak yolunda varız; fakat bizler işin eğer mutfağındaysak, siz servis kısmındasınız ve gerçekten çalışmalarınızı son yıllarda yakın takip ediyorum, çok güzel olumlu çalışmalar olduğunu biliyorum. Şöyle bir şey söylemek istiyorum: Evlilik insan hayatının en önemli dönemi bence. Gerçekten evliliği, en önemli ve hayatının psiko-sosyal yönden geliştiği, gelişme içinde olduğu bir süreç olarak düşünüyorum.

Yine biraz önceki sorunuza da buradan cevap vermek istiyorum. Maalesef biz böyle olduğu halde evliliğe kesinlikle olgunluk kriterlerinden yoksun bireyleri uygun görüyoruz. Neden? Çünkü bizler,

anneler ve babalar olarak günümüzde sadece OSK ve ÖSS'ye yönlendiriyoruz, ki onun adı da değişti, SBS oldu. Biz çocuklarımızın sosyal eğitimine değil, aile eğitimine değil, sadece okullardaki eğitime önem veriyoruz. O dershaneden bu dershaneye, şu hocadan öbür kursa koşturmaktan çocuklarımıza bir aile yükümlülüğü ve ailede sorun çözme biçimlerini öğretmeden, eğer istiyorlarsa evlendiriyoruz. Bu da gerçekten sorunların çok önemli bir kaynağını teşkil ediyor.

Ben yine burada nikahla ilgili olarak, kadın ve erkeğe her zaman olduğu gibi eşit yükümlülükler düştüğünü savunmak istiyorum. Maalesef dinî bakımdan da, insanların kendilerini korumak, namuslarını korumak anlamında da biz çocuklarımıza hiçbir zaman erkeğin de aynı şekilde sorumlu olduğunu iletmiyoruz. Hatta eğitilmiş insanlarımızın zihninin bir köşesinde bile, kadın yaptığı daha çok günah olduğu düşüncesi yer alıyor. Oysa ağaç yaşken eğilir. Ben her zaman aile eğitiminde bunu önemsiyorum. Çocuklarımıza, çocukluk yaşlarından itibaren kız ve erkek olarak ayırmaksızın, hem evliliğin yükümlülüğünü çekebilmeyi, hem aile olma sorumluluğunu eşit bir şekilde öğretebilirsek -ki son günlerde bu kavram toplumsal cinsiyet sorumlulukları olarak geçiyor hayatımızda- ve toplumsal cinsiyet olarak nasıl bir dünyada yer almaları gerektiğini, eşit yer almaları gerektiğini, erkek ve kadının sadece cinsiyet olarak birbirinden farklı fakat yükümlülükler anlamında, dinî ve sosyal yükümlülükler anlamında, hatta çocuk yetiştirme, evliliğin yükümlülükleri anlamında eşit olduklarını eğer biz çocuklarımıza doğumundan itibaren verebilirsek, bu çok önemli diye düşünüyorum. Geleceğimize iyi nesiller, yani beklenir düzeyde nesiller ve evlilikler kurmak adına çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Burada da Diyanet olarak sizlere büyük görevler düşüyor. Yine bu eğitim çalışmalarının ve bizim kurumumuzun araştırma sonuçlarının medya aracılığıyla, hükümet aracılığıyla duyurulması, bu konuların politika zemininde ve diğer kurumlarla da tartışılması çok önemli diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben de çok teşekkür ediyorum. Gerçekten farklı bir kurumdan aramızda bulunan Rahime Hanım'ın bu duygularını zaten biz eskiden beri paylaşıyoruz; ama bunu ne kadar anlatabiliyoruz, ne kadar pratize edebiliyoruz? Zaten bu toplantı biraz da bunu sorgulamaya matuftu.

Ben katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ederim.

Şimdi sözü Şevki Aydın Hocam'a vereceğim; fakat bir soruyla vereyim. Hocam, katılımcı hocamızdan iki üç tanesi, Kur'an kurslarında evlilik eğitiminin verilmesinden söz etti. Bu konunun yetkilisi sizsiniz yani müfredata böyle bir şey koyma imkanı var mı? Bu konuda sizin değerlendirmeniz ne olacak? Dilerseniz bu soruyla başlayalım.

Buyurun.

Prof. Dr. Muhammed Şevki Aydın - Herkesi sevgi ve saygıyla selâmlıyorum, bu toplantının başarılı geçmesini diliyorum.

Çok güzel şeyler söylendi. Öncelikle bu soruya cevap vereyim isterseniz.

Bu konular zaten gündemimizde olan şeyler. Bunu bir cümleyle ifade edeyim. Yaptığınız din eğitimi eğer insanların günlük hayatıyla bütünleşmemişse, onların günlük hayatında bir yer tutmuyorsa, sorunu çözmeye yeteneklerini geliştirici bir katkısı yoksa bu din eğitiminin sadece formalitesinden söz edebilirsiniz. Onun varlığı ile yokluğu arasında bir fark olmaz. Böyle bir anlayışla yürümek zorunda olduğumuzu söylemekle yetineyim.

Birçok hususu arkadaşlar dile getirdi, çok mutlu oldum. Gerçekten çok güzel şeyler söylendi. Madem ki sorunlar ve sorunların kaynakları dile getirildi, ben çok kısa konuşayım, başka arkadaşlara daha çok söz hakkı kalsın istiyorum.

Arkadaşlar söyledi ama ben şunun daha çok vurgulanmasını istiyorum. Bir defa bizim fıkıh literatürümüzün, dil ve muhteva bakımından

güncelleştirilmesi sorununun olduğunu düşünüyorum. Bu genel sorun içinde, işte bu nikah meselesinin de, nikahla ilgili müktesebatımızın da nitelik bakımından gözden geçirilmesi gerekiyor, onu sorgulamamız lazım.

Yine bu bağlamda, mesela fıkhî değerlendirmelerin, hükümlerin insanîliğini sorgulamamız lazım. İnsanîliğini derken, Kur'ânî anlamda insânîliğini de kast ediyorum. Yani biz şimdi, insan halife varlıktır diyoruz; ama bizim fıkhî bilgilerimiz halife insana göre ne derecede uygunluk arz etmektedir, bunu sorgulamamız gerekiyor.

Bunun altına geldiğimizde, fıkhî bilgilerimizin bir uzantısı olan cinsiyet kültürümüzü ciddi bir şekilde sorgulamamız, gözden geçirmemiz gerekiyor. Çünkü hakikaten cinsiyet kültürümüz ciddi oranda tarihsel bir kalıntı haline gelmiş durumda. Biz onu güncellemek durumundayız. Ona hakikaten yoğunlaşmamız gerekiyor.

Oturum Başkanı - Hocam, bir sonraki oturumda, cinsel sorunlar ve cinsel eğitim konularını tartışacağız.

Prof. Dr. Muhammed Şevki Aydın - Bu bağlamda, mesela biz hâlâ kız almaktan söz edecek miyiz, kız vermekten söz edecek miyiz? Bizim sözlüklerimizde artık bu kavramlar, geçmişte kullanılan eski kavramlar olarak mı kalacak, yoksa hâlen kullanılan güncel kavramlar ona ilave edilecek mi? Dolayısıyla, bizim birey kavramımız çok sorunlu. O kadar aşırı bir şekilde topluma vurgu yaptık ki, bireyi unuttuk. Dolayısıyla bireyin bireyselleşmesi, yeteneklerini nihai sınırına kadar geliştirmesi, kendi varlığını inşa etmesi ve bu bağlamda kendi dindarlığının öznesi olması, mimarı olması meselesini ciddi bir şekilde göz adı etmişiz.

Değerli dostlarım! Bütün bu sorunların temelinde bunlar yatıyor. Siz, böylesine zihinsel bir dönüşümü sağlamadığınız takdirde, bu konularda

Kur'ânî dönüşümü gerçekleştirmede zorlanacağınızı düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, ben de çok teşekkür ediyorum. Gerçekten çok önemli konulara değindiniz. Birey algısı, bireysencilik vesaire konularını önemsiyoruz. İnşallah bizim bu hususta da somut açılımlar yapmamızı gerektiriyor.

Sözü Muhlis Hocam'a veriyorum.

Hocam, buyurun.

Dr. Muhlis Akar - Teşekkür ediyorum.

Herkesi saygıyla selâmlıyorum.

Söylemek istediklerimin birçoğu ifade edildi. Ben zaman almak istemiyorum. Şevki Bey Hocam'ın son değerlendirmeleri de çok isabetliydi, teşekkür ediyorum.

Yani konuları tartışırken sadece fıkıh bağlamında tartışmamanın, çok yönlü tartışmanın önemi ortaya çıkıyor. Fıkhî değerlendirmelerin de yeniden yapılması hakikaten önemli. Örneğin, Kur'ân'da lafız olarak yer almayan 'nikah akdinde tescil konusu'nu, Kur'an bütünlüğünde düşündüğümüzde acaba tescile yer verilmiş olamaz mı? Örneğin ticaret yaparken, birbirinize borçlandığınızda "yazınız" diyen Allah'ü Teâlâ, acaba nikah gibi önemli bir konuda böyle bir emir vermiş olmaz mı? "مِبْنًا غَلِيظًا" ifadesini kullandınız, çok yerinde. Sanırım yeni bir değerlendirme yaptığımızda bunlar yeniden ortaya çıkacaktır.

Evlilik öncesi, evlilik devam ederken ve evlilik sonuçlanırken, boşanmayla sonuçlanırken neler yapılmalıdır? Yeni değerlendirmelerle bunlar ortaya çıkacaktır. Ben zaman almamak için ve düşündüğüm birçok konu ifade edildiği için girmiyorum.

Saffet Bey Hocamız'ın bir ifadesine takıldım, onu ifade etmek istiyorum. Vazifeler ve haklar. Elbette sevgi önemli, saygı önemli, muhabbet önemli, vazife bilinci önemli ama insanlar bunu yaparken acaba haklarını da bilmesi bir güvensizliği doğurur mu? Doğurmaması gerekir diye düşünüyorum. Haklarını

bilsinler ama onun ötesinde ihsanda bulunsunlar, ikramda bulunsunlar, iyiliklerde bulunsunlar diye düşünüyorum.

Bir de bu tebliğlerde soru olarak yansıtılan bazı konuların artık soru olmaktan çıktığını da düşünüyorum. Örneğin, ikinci evliliklerden oluşan çocuklar sanırım artık nüfus müdürlüklerinde yazılıyor. Yine, Hacda kadınların, artık yanlarında mahremleri bulunmadan hac yapıp yapamayacakları gibi sorunların olmadığını düşünüyorum.

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkürler Hocam.

Ayşen Hocam, buyurun.

Doç. Dr. Ayşen Gürcan - Efendim, herkesi saygıyla selâmlıyorum.

Ben Kurum Genel Müdürlüğü olarak konuşmaktan ziyade, bireysel kanaatlerimi dile getirmek istiyorum.

Öncelikle bu toplantının başında, ilk oturumda sunumlar yapılırken bir an 'çok spesifik bir toplantıya mı geldim acaba?' dedim. Çalıştığımız konularla ilgili değil belki ama daha ziyade söylenilen, konu edilen kavramlar 'benim bildiğim bir Türkiye'den mi bahsediliyor?' diye düşündüm. Sonrasında konuşmalar gerçekleştikçe şunu gördüm: İyi ki katılmışım, benim vizyonuma katkıda bulundunuz. Teşekkür ediyorum. İnşallah ben de sizin vizyonunuza katkıda bulunurum.

Öğleden sonra sunumum var, sunumumda da göreceksiniz, biz tüm Türkiye'yi kastederek bakıyoruz ve bilimsel araştırmalarla bilimsel bakıyoruz. Örneğin aile yapısı araştırmamıza mutlaka her birinizin bakmasını istiyorum. Türkiye çapında 12.280 haneye ulaşılan ve Türkiye evrenini örneklemeli ele alan bir araştırma. Mesela bu araştırmada, nikah algısında, dinî nikahın farklılığını ve resmî nikahın farklılığını göreceksiniz. Ki en son yaptığınız boşanma nedenleri araştırması, yine Türkiye çapındadır, boşanmış kişilerin yaklaşık %20'lik bir kesimi

evlenirken dinî nikah yaptırmamış. Bunlar önemli veriler ve doğrusu bu verileri sizlerle paylaşmak isterim.

Tabi 2001 yılında boşanmalarda yükselme oldu. Bu yükselmenin iki nedeni vardı:

1. Veri kaynağı, TÜİK ve MERNİS çatışması, daha doğrusu değişiminden kaynaklanıyordu.

2. Ama ikincisi de, o dönemde yaşanmış ekonomik krizle birlikte kişiler icra borçlarını ödememek için resmî nikahtan feragat edip ama dinî nikahı devam ettirme yani naylon boşanma dediğimiz boşanmalar arttı ki biz bu yüzden, gerçekten naylon boşanma var mı diye böyle bir araştırmaya da giriştik.

Dolayısıyla şu an için trendlere bakıldığında, aslında boşanmalarda büyük bir artış yok; ama nüfus oranına kıyasla bakacağız tabi ki. Kuruma geçtiğimden beri yaklaşık on ülkeye ziyarette buldum. Doğu'nun bitiminde Batı'nın başlangıcında olan bir ülke olarak bizim çok büyük üstünlüklerimiz var. Bunlardan bir tanesi boşanmalar. Nereden bakarsanız bakın bizdeki boşanma oranı binde 4 civarındadır. Almanya'da, Amerika'da %25'ler, %50'lere varıyor. Evlenmeye baktığımızda, evet evlenmelerde düşme yok, artış var, nüfusa oranla artış var. Vereceğim şu rakam bir gerçeği göstermektedir ki, bu hususta dünyada belki de lideriz, aile yapısı araştırmasında yaptığımız çalışmada araştırmaya katılanların %97'si aile ortamında yaşıyor. Bu çok önemli bir veri. Gelişmiş ülkeler bazında bakıldığında, bu oran %50'lere kadar düşüyor.

Sizin bahsettiğiniz yalnız yaşama oranına gelince; Türkiye nüfusunun 70 milyonun üzerinde olduğu bilinerek bakıldığında durum çok kötü değil; ama trendler açısından bakıldığında yani gelişmeler açısından bakıldığında tabi ki gelecek çok iyi şeyler vaat etmiyor. Bunda da gördüğümüz şeyler var. O da ne: Toplumsal değişme. Toplum değişiyor. Toplumun hammaddesi insandır ve insanın değişiminde sabit kılacağınız şeyleri, referans alacağınız şeyleri netleştiremediğiniz zaman o referanslar da

değişir, bir anomi oluşur. Anomi de, değeri olmayan birçok şeydir.

DİB'e gelen sorulardan bazıları benim ilgimi çekti. Ya biz bazı şeyleri hakikaten bilmiyoruz ya da bazı şeyler için kılıf arıyoruz; ama kimi kandırıyoruz, kim kimi kandırıyor? Yani asıl, meselenin fonu önemlidir. Figür ile odaklanıp fonunu kaybettiğiniz zaman, figürün bir anlamı kalmaz, uzaysallaşır.

Şunu demek istiyorum: Eğer nikah Allah adına yapılan bir şeyse, çok özür diliyorum, benim çok garibime gitti, ben böyle bir nikah olduğunu bilmiyordum. Mesela bir bayanın mahremi olmaksızın hacca gidebilmesi için o yıl hacca giden bir başkasıyla formalite bir nikah edindiğini duydum. Bildiğim kadarıyla hacda aile yaşantısı da olmuyor; ama bana çok ilginç geldi.

Ben hemen önerilere geçeceğim.

Bir kere örgün eğitimdeki en büyük eksikliklerimizden bir tanesi şudur: Evet çocuklarımıza trigonometriyi çok iyi öğretiyoruz, kimyasal formülleri çok iyi öğretiyoruz, hatta isimlendirerek öğretiyoruz; ama aile olma noktasında millî eğitimle, belki de ciddi anlamda işbirliği yapılmalı ve müfredatına mutlaka, özellikle ilköğretimden başlamak üzere, aile olma eğitimi verilmeli.

Ben anne olduğumda doktorayı bitirmiştım. Benim annem ümmî idi, hiç okula gitmemişti. Ben yirmi üç sene okudum, pek çok şey öğrendim, bilgiyi öğrenmeyi öğrendim, bilgiyi nereden alacağımı öğrendim ama benim için aile kurma, anne olma noktasında en güvenilir kaynak annem olmuştu; fakat aile ne kadar bu işi üstlenebilir? Bu anlamda mutlaka örgün eğitime önem vermeliyiz.

İkincisi: Hep algı değişiminden, zihniyet değişiminden bahsedildi. Zihniyet değişimi, özellikle cinsiyete yönelik cinsiyet değişimi öyle kolay sandığınız bir şey değil, belki yüz yıl alacak. Öncelikle bu zihniyeti besleyen kaynakları iyi bilmek gerekiyor. Mesela erkek değişiminden bahsederken, erkek algısının kadındaki değişimini

bahsetmemiz lazım. Aile içindeki, daha doğrusu ev içinde yaşanan şiddetin eğilimleri noktasında bakıldığında, örneğin kadınların şiddet eğiliminin daha yüksek olduğu gerçeği çıktığı zaman, adam dediğin vurdu mu oturtur düşüncesi olan bir kadın anlayışının, erkekteki değişimini sağlayınca, ya da erkeği kim yetiştiriyor diye baktığımızda, dolayısıyla bu değişimi sağlayıcı, bir kere rol modellerin artırılması lazım. Çünkü, biz burada kurs veririz, ben bir sigara içen olarak söylüyorum, sigara sağlığa zararlıdır diyebiliriz; ama içmeye devam ediyoruz. Neden? O zaman ya bilgi yanlış ya ben bilgiye güvenmiyorum demektir. Yani, tutum değişikliği bilgiyle olmaz, tutum değişikliği yaşantıyla olur ve yaşantının somutlaşabilmesi için mutlaka görsel yayından da yararlanılması lazım. Ben daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir sunum yapmıştım, orada da dile getirdim. Dizilerde birçok mevzu işleniyor. Emin olun küçük motivasyonlarla dizi senaristleri yönlendirilebilir. Çünkü biz gizli bir ideolojik grup değiliz ki; biz toplumun iyileşmesini istiyoruz, toplumun huzurlu olmasını istiyoruz.

Geçen hafta Kahire'de Dünya Aile Zirvesi vardı, gelecek sene burada yapılacak. Emin olun birçok Batı ülkesinde -bu yılki Aile Bakanlığı Toplantısı'nın konusu da o- çocuk sayısını artırmaya yönelik toplantılar yapılıyor. Yani Batı elinden bir şeyi kaçırdı ve geri döndüremiyor. Çünkü sağlayabileceği tek müessese aile, aile olmadığı zaman toplum kalmıyor.

Dolayısıyla bizim böyle bir şansımız var, onu iyi değerlendirebilmemiz için önceden bu değişimleri de dikkatlice yaparak, toplumu iyi tanıyarak, antropoloji araştırmalarına önem vererek, özellikle saha çalışmalarını dikkate alarak çalışmalar yapmamamız gerekiyor. Çünkü, benim sunumlarda ve buradaki konuşmalarda gözlemlediğim o ki; örneğin aile sorunlarına dair DİB'e gelen 6.500 telefon, bir Türkiye örneğinde 70 milyona baktığınızda bir hiç olarak kalır. Homojenitesi ortaksa yani aynı kesimden gelen bir telefonsa, o 70 milyon içerisinde iki kişiye bile tekabül etmiyor.

Anlatabiliyor muyum? Dolayısıyla toplumun her kesimini temsil edebilecek şekildeki değişimleri dikkate almamız lazım.

Ben çok uzatmayacağım.

Hammadde insan, kadın ve erkekten öte. İnsanın temel değişmez değerlerini iyi okumak, değişebilirlerini hoş görme noktasında belki siz âlimlere büyük görev düşüyor. Ben hocalarımı tebrik ediyorum. İlk kez böyle bir ortamda bir içtihat sözü vermiş olmaları bile benim için çok önemli. Gerçekten ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Diğer önemli bir konu da yaygın eğitimidir. Aile yapılarına baktığımızda, ailede dini eğitim alan yani din görevlilerinden eğitim almış, bilgi almış ailelerin sağlık düzeyinin daha iyi olduğunu gözlemledik. Bu önemli bir bilgi; ama oranı maalesef %16'ydı; %84'ü ise başka kaynaklardan alıyordu.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ayşen Hocahanım'a gerçekten çok teşekkür ediyorum, çok önemli bilgiler verdi. Bilimsel araştırmalara başvurmamızın gereğini bir kez daha gördük. Gerçekten bizler, Türkiye'de aile gitti gidiyor gibi endişeler içerisindeyken Hocahanım'ın verdiği rakamlar gönlümüze su serpti. Hatta ben, keşke son konuşmacı, Hocahanım olsaydı da hitâmü misk olsaydı diye düşündüm. Verilen rakamlar çok güzel ancak yine de aile problemlerimiz var. Bu konuda Diyanet olarak bizler, Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü'yle çok ciddi bir teşriki mesai yapmamız gerektiğini bir kez hatırlamış olduk.

Özellikle Millî Eğitim'e, müfredat olarak böyle bir dersin konulması teklifi çok önemli.

Rol modelleri çok önemli. Ben çocukluğumda "Küçük Ev" dizisinden çok etkilenmiştim. Onun bir Hıristiyan propagandası olduğunu sonradan öğrendim. Neden bizim bir "Küçük Ev"imiz yok? Biz neden böyle diziler hazırlayamıyoruz? Sayın Hocam burada, ister Diyanet Vakfı olarak ister Diyanet İşleri Başkanlığı olarak neden bizim bir medya ödülümüz

yok? Yani Şu diziye ya da Şu filme, çok sağlıklı bir aile yapılanmasını güzelce iŐlediđi için bizler yıllık bir medya dl ihdas edebiliriz.

Bu konuyu bize hatırlattığı için ben tekrar teşekkür ediyorum.

Mediha rkmez Hocahanım, buyurun.

Mediha rkmez - Nişan esnasında yapılan dinî nikahların  nedeni söylendi. Bu sunulan nedenlere, sorunların arka planında yatan unsurlar dikkate alınarak iki neden daha eklenebilir.

Birincisi: Nişanlanan kişinin değerli birisi olduğu anlaşıldıktan sonra elimden kaar korkusudur. Bunu kız tarafı da oğlan tarafı da yapıyor. Kişisel bozukluğu olanlarda bu neden daha geçerlidir.

İkinci neden de kızla erkek muhabbeti arttıktan sonra düğünü ucuza getirelim düŐüncesidir. Bu toplumsal bir geek. Bunu belirtmek istedim.

Diğer bir husus da Yavuz Bey'in 'evlilik öncesi eşler öncelikle ciddi bir eğitime tâbi tutulmalı; ancak yasal olarak, zorunlu olarak bunu yapma Şansımız yok, kanunlarımızı deđiŐtirmemize imkan yok' gibi bir cmlisini hatırlıyorum. Ben hukuku hiç bilmiyorum, kanunlarımız devamlı değişiyor. Bunu sağlamanın bir yolu yok mu? Kesinlikle Şu andaki problemimiz, evde alınan eğitimin yetersiz olduğu hususudur. İngilizce, SS, SS, SBS derken çocuklar odalara hapsediliyor, arabalarla derslere taŐınıyor; ama bir niŐanlıyla sokağa çıktığında alışveriş adabını bilmiyor, annesiyle babasının sözleri ile niŐanlısının arzularını nasıl birleŐtireceđini bilmiyor. Her iki tarafı nasıl dinleyeceğini bilmiyor ve kendi derdini nasıl anlatacağını da bilmiyor.

Ayşen Hanım'ın söylediği, yurt dışında iletişim problemleri ilkokulda okutuluyor, hatta iletişim kitapları piyasada bulunmuyormuŐ artık. Yetkililerin söylediğine göre ise Türkiye'deki boşanmaların %80'i aile içi iletişim bozukluklarından kaynaklanıyor. Bunları birleŐtirirsek, ailede öğrenilmesi gereken

iletişimin, çocukların bizden kopmamasına bağlı olduğuna inanıyorum. Çocuklarımızın ailesinden kopmaması için bizim ebeveynler olarak yapmak istediklerimizi, yapabileceklerimizi inşallah üçüncü oturumdaki sunumunda çok kuşbakışı bir şekilde sizlerle paylaşacağım. Bunları ilerletilip birlikte olgunlaştıracağımızı düşünüyorum.

Bu toplantıların ağız tadı kaçmadan, çok güzel başarılarla vesile olmasını diliyorum.

Teşekkürler.

Oturum Başkanı - Ben de çok teşekkür ediyorum.

Oturuma başlarken, Yavuz Hocam'la program 12.⁰⁰'de bitecek şekilde konuşmuştuk. Ben nasıl istirham etsem de 12.³⁰'a kadar uzatsam diyordum; fakat öyle bir akış gerçekleşti ki izin almama gerek kalmadı.

Buyurun Hocam.

Dilek Zekiye Kaşık - Ben rehberlik, psikolojik danışmanlık bölümünden mezun olduğum zaman ve dinî hassasiyetleri daha ön planda olan bir genç kızken; Allah'ım hem Müslüman hem de psikolog nasıl olunur, bana bunun cevabını verebilecek insanlar arıyorum diyordum. Öğrendiğim doğrularla vazgeçemediğim değerlerim arasında yer alan, Müslüman oluşum ile ilgili olan şeyler arasında sıkışıp kalmak beni o kadar yoruyordu ki bunun içine depresyon sığmıştı. Ben bunu çatır çatır, bu kelimeyi bilerek söylüyorum, çatır çatır yaşadım. Ben bir psikolojik danışmanım, önce kendimi sevmem gerekiyor; ama Allah'ı sevmekten vazgeçerek mi kendimi seveceğim çelişkisi beni o kadar yordu ki. O depresyonların çıkışında, şu anda insanlara daha fazla yardım edebilme yetisini kazandım. Bir de yaşadığım o zor yıllar beni eğitti.

Burada vurgulamak istediğim şey şu: Kendini sevmeyen insan iyi bir Müslüman olamaz. Nefisle ilgili yaptığımız tanımlarda insanın kendisini sevmesini engelleyici sorunlar var. Biz eğer bunu çözmezsek, aileye ilişkin sorunları çözemeyiz, ekonomiye ilişkin sorunları çözemeyiz, eğitime

sağlığa dair sorunları çözemeyiz. Bana göre insan olma, kendimizi sevme konusunda vurgu yapacak söylemlere daha çok ihtiyacımız var. Halbuki bizlerin, insanları sabırları üzerinden idare eden bir din söylememiz var. Biz kadınlara diyoruz ki - bunu dinî anlamda vaizeler, hocalar ya da toplumda onay almış kişiler söylüyor- sabret, sabret, iyi olacak, Allah'a havale et. Bu, insanların problemlerini çözmiyor.

Product Toplumu diye kitaplar yazılıyor, yani insanlar antidepresanlarla günlerini geçiriyor. Böyle bir toplumda aileyi kurtarmaya dair söylemler havada kalıyor. Ben geçtiğimiz yıl aile sorunlarıyla ilgili bir sempozyuma katılmıştım. Çok çok memnun olduğum bir cümle duydum bir sosyoloji profesöründen. "Aileyle ilgili sorunlar o kadar vahim değil" dedi, ruhuma su serpildi. Aslında insanların kendilerini tanınmalarıyla ilgili, bireysellikle ilgili olarak korkularımızı biraz da abarttığımızı düşünüyorum. Buradan iyiye giden bir yolculuk, Diyanet'in doğru adımlar atmasıyla bereketlenecek bir yolculuk var. Diyanet bunu bereketlendirecek bir noktada. Kesinlikle öyle çünkü bizim dokumuzda İslâm var. Bu insanları eğitmek istiyorsak, gerçekten İslâmî terminoloji, İslâmî söylem ve İslâmî referanslar onlara en etkin bir şekilde ulaşılabilecek araçlardır diye düşünüyorum, böyle gözlemlerim. Bu noktadaki sorumluluğunuzu üstlenmenizden yana, psikolojiye, sosyolojiye açık bir bakışla bu değerlendirmelerinizi yapmanızdan yana memnuniyetimi ifade etmek istiyorum.

Bu cümleler çok uzun oldu; ama ben burada daha özetini söyleyeceğim, konuşmaları dinlerken içimden şöyle dedim: Allah'ım bana bu günü gösterdin ya daha fazlasına talip değilim.

Bana bunu dedirttiğiniz için teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Bu dileklerinize, temennilerinize, tekliflerinize ve tespitlerinize bütün gönlümüzle katılıyoruz. İnşallah psikologlarımız, sosyologlarımız birlikte çok güzel işler yapacak.

Konya'dan bir kişiye söz vereceğim.
Asiye Hanım, buyurun.

Dr. Fatma Asiye Kazancı - Merhabalar!

Bunu söylememek için çok uğraştım; ama kendimi durduramıyorum. Burası benim beş yıl görev yaptığım bir ilçe, Kızılcahamam'ın fahri hemşehrisi olarak önce hoş geldiniz demek istiyorum, çünkü ben kendimi hâlâ Kızılcahamamlı kabul ediyorum.

Dilek Hanım'ın cümleleri çok olumlu. Güzel bir yerde bıraktı. Umarım söyleyeceklerim çok olumsuz olmayacaktır.

Ben aile kurumunun, nikahın kutsallığını tartışmaya açmak gerektiğini düşünüyorum. Kutsal olgusu hayatın bazı dönemlerinde, bazı konularında işin kotarılmasını, kolaylaştırılmasını sağlıyor olabilir ve asıl itibarıyla de sonsuza kadar gidecek Kur'an'ın bu konudaki atıflarını düşünecek olursak, evet kutsal tarafları gerçekten var; ama bu kutsal olarak algılanış, aynı zamanda sorgulanabilmelidir. Çünkü bizim zihnimizdeki kutsal, sorgulanmaz bir şey, değerlendirilmez bir şey, olduğu gibi alırsınız. Evlilik kurumunun da kutsal olarak algılanması; üzerinde düşünülmez, ne görüldüyse aynen sonraki nesil tarafından tekrar edilir, gösterilir şeklinde bir algının hayatımıza girmesini kolaylaştırıyor diye düşünüyorum.

Evet bir tarafı kutsaldır; ama hayatla ilgili söylediğimiz pek çok şeyin zıtlığı gibi, bir taraftan da acısıyla, sıkıntısıyla, depresyonuyla hayatın tam içinde bir şeydir evlilik. Bilirsiniz, bize anlatılan bütün masallar şöyle bitti: Kızla oğlan tanışırlar, severler, o kadar çok zorluklar olur, nihâyet evlenirler ve hayat boyu mutlu yaşarlar. Bu tamamen masal. Yani evlenince bir hayat boyu mutluluk devam etmez. Evlenir, ilk bir yıl şiddetli çatışmalarla, tanıma süreçleriyle geçer. Bu, masallarımızın içinde yok ve gerçek algımızın da korkarım bir tarafında yok. Bunu görünce, çevremizdeki evliliklere bakıyoruz, biz bunu yapmayacağız, yaşamayacağız diyoruz. O sürecin

içine düştüğümüzde de çok ciddi bir hayal kırıklığı oluşuyor diye düşünüyorum.

Bu noktada beklenti düzeyinin yüksekliğinin evlilik hayatına, nikah algısına çok ciddi zarar verdiği kanaatindeyim.

Oturum Başkanı - Bir ironi gibi yani nikah algısı yazılırken, tartışılırken demek ki kutsal görülmesinin de belli problemlere yol açtığını söylüyorsunuz. Bu inşallah dikkate alınacaktır.

Dr. Fatma Asiye Kazancı - Eğer mümkünse bir cümle daha söylemek isterim.

Zihnimizde nikah algısını tartıştığımız kadar, onun mütemmimi -belki yadırgayacaksınız ama-boşanma algısının da bir kez daha elden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Aksi halde evlilik, hayat boyu çekilecek bir hataya dönüşüyor. Bu halkanın elden geçirilmesi gerekir.

Oturum Başkanı - Boşanmada inşallah konuşulacak. Cevap vermek üzere Sabri Hocam'a söz veriyorum.

Sabri Akpolat - Saygılar sunuyorum. Gâyet güzel şeyler söylendi, ben kısaca cevap vereceğim.

Şimdi, hitabet sanatı farklı bir sanattır. Yazı dili ile hitabet dili genellikle farklıdır. Yazı sanatında hanımefendi ifadesini kullanamazsınız, zira dil resmidir; ama konuşmalarınızda muhterem hanımefendiler, muhterem beyefendiler dediğinizde bu hiçbir zaman yadırganmaz. Yazılı metnimde dul bayan ve dul erkek tabirini kullandım. Kadın ve erkek tabirini genelde kullanmıyoruz. Bunun bilinmesinde fayda var.

Bir de, bazı ifadeler hakikidir, bazıları mecazidir. Cinsel mukarenet de teeddüben kullanılır. Şimdi, bu da nedir diye sorulacak. Cinsel mukarenet, cinsel erişim demektir. Bazen hoş olmuyor, yani kadın erkek olan ortamlarda biz bunu genelde böyle kullanırız. Bunu yadırgamamak gerektiğini düşünüyorum. Mesela biz obsesif, defansif gibi maçlarda kullanılan bazı İngilizce

tabirleri gâyet iyi kullanıyoruz, bunların dışında da gündelik hayatta sıkça kullanılan birtakım yabancı tabirler var; ama ben bu kelimelerin hâlâ ne anlama geldiğini bilmiyorum ve bir çoğunu sonradan öğreniyorum.

Mesela Kur'ân-ı Kerîm'de de 'cima' tarzında geçer yani cinsel ilişki direkt söylenmez. Bu bir hitabet üslubudur. Bunu öncelikle belirtmek istedim.

Diğer bir konu ise 'karakteri nereye oturtacağız?' sorusudur. Tartışmaya açmaya gerek yok, öncelikle uygulamaya oturtursunuz, psikolog hanımlar burada. Sorarsınız, dindarlardan gelen şikâyetleri görürsünüz. Sorunların ekseriyeti karakter zafiyetinden kaynaklanın birtakım problemlerdir ki Allah Resûlüne sadece bir olay intikal etmemiştir. Mesela, "Ya Resûlallah! Bana falancalar talip, kiminle evleneyim?" diyen bir hanım sahabenin sorusuna Peygamber (a.s.), "Falanca kişi çok cimri, diğeri de sert mizaçlı, sen bunlardan hangisini tercih edersen; ama bana göre şunu tercih et" demiş, hanımefendi de ona göre tercihini yapmıştır.

Saffet Hocam'ın okuduğu âyet-i kerime konuyu açıkça ifade ediyor "هُنَّ لِيَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَاسٌ لَهُنَّ / **Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz.**" (Bakara sûresi, 2/187) yani aileyi dış etkilerden korumak, buna kadir olabilecek yapıya sahip olmak çok önemlidir; ancak bu arada isterseniz hiç karakteri olmayan, vicdanı olmayan, ahlâkı güzel olmayan bir insanla evlenebilirsiniz, o ayrı şeydir; ama ideal olan nedir?

Oturum Başkanı - Doğru bir dindarlık aslında karakteri de ifade eder.

Sabri Akpolat - Karakter tam olmayabilir. Mesela şöyle: Evleniyorlar; beyefendi o kadar kıskanç ki, hanımefendinin çamaşırlarını dışarıya asmasına müsaade etmiyor ve baskı uyguluyor. İşte böyle bir anlayış. Dindarlık var; ama başka bir karakteri de var. Bu sebeple boşanan çok insanlar var. Ben bu

noktada ayrılıyorum. Yoksa ideal dindar bir insan elbette karakterlidir, elbette güzel ahlâk sahibidir. Allah Resûlü'nün bir hadisinde, dindarlık ve güzel ahlâk birlikte verilmiştir. O da ayrı bir mesele.

Bir de öncelikle ben sunumumun başlığını 'Başkanlığımıza yansıyan evlilik ve nikah problemleri' olarak söylemiştim. Bu başlık bizde problem olanlar anlamında değildir, hatta bize göre bazıları bir problem de değildir. Ben, Başkanlığımıza problem olarak yansıtılanları maddelemeye çalıştım ve sadece bir tanesini eksik bıraktığımı anladım, o da evlenmek istemeyen insanların bulunmasıdır ki bu da aslında ciddi bir meseledir. Yani bu sorunu evlenmeye istek duymama hali diye söyleyebiliriz.

Diğer bir konu: Bize gelen sorular hususudur. Aslında ben onları sunumumda açıklamıştım. İstatistikleri soruyu soran hanımefendiye takdim edebilirim. Başkanlığımıza aile hayatıyla ilgili bugün itibarıyla 16.179; muhtelif evlilik konularıyla 6.486 tane soru yöneltilmiştir ve tabii ki diğer konular da bulunmaktadır.

Oturum Başkanı - Hocam, teşekkür ediyorum.
Son olarak İzzet Bey Hocam söz istedi.
Buyurun.

Prof. Dr. İzzet Er - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Önce arkadaşlarımı saygıyla selâmlıyorum.

Sosyolojide öğrendiğimiz bir şey vardır -daha doğrusu öğrendiklerimizden bir tanesi diyeyim- bazı temel konular vardır; onlardan bir tanesi de ailedir. İslâm tarihine baktığımız zaman, İslâm'dan önce de aile var, İslâm'dan sonra da aile var, başka dinlerde de aile var. Dolayısıyla, dindar aile dediğimiz zaman, bu kavramı aileyi teşkil eden kişilerin dindarlığı olarak algılarız. Dolayısıyla dindarlık kavramı aile kurumuna ait değildir. Hükmî şahısların dindarlığından bahsedemeyiz. Bir de zaten hükmî şahıslara yönelik birtakım anlayışlar

son zamanlarda, yanılmıyorsam 19'uncu yüzyılda bizim kültürümüze giren bir kavramlardır.

Dolayısıyla aileyle ilgili meseleler -ki nikah bunlardan bir tanesidir- dinî nikah, resmî nikah veya başka isim de olabilir, kullanılmasını biraz tartışmamız gerekiyor. Kavramları değerlendirmemiz gerekir diye düşünüyorum.

Bir de bunun tescili konusunda bir açılım yapılması gerekiyor. Eskiden devletin en ücra köşesindeki elemanı imamdı, o tescil yapıyordu. Derken yer yer bazı yerlerde muhtara intikal etmiş durumda. Şimdi, tescil amaçlı olarak imama verilen bu yetkiden dolayı imam nikahı deniliyorsa, bugün bu tescili sağlayan bir başka şeyden dolayı da bu nikah düşünülebilir mi? Mesela, geçmişte iki şahit esas alınırdı, iki şahit ilana yönelik, yani toplum tarafından bu işin, bu meselenin, bu akdin bilinmesine yönelik bir şeydi. Yani iki kişi arasında kalsın, ikinin dışında diğer şahitler bunu topluma yaysınlar ki falanca ile falanca evlidir, karşılıklı olarak evlilik hukuku ortaya çıkmıştır diye bilinsin. Bu hususta da, günümüzde ilan zımnî bir tescil olarak alınabilir mi? Şahitlerin varlığı tescile giden bir zemin olarak düşünülebilir mi? Dolayısıyla evlilik ve nikah ile ilgili kavramları değerlendirirken, aile kurumunun genel durumu, sosyolojik durumu da nazarı dikkate alınmalı. Nikah konusuna bu açıdan yaklaşırsak, bazı şeyleri çözebiliriz gibi geliyor bana.

Teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, çok teşekkürler.

Zamanı bir hayli aştık. Bu benim hayatımdaki ilk moderatörlüğüm. Başarısız olduğumun farkındayım; ama ben gerçekten keyif aldım.

Şimdi, aslında mikrofon benim elimde, üç beş dakika kullanabilirim; fakat bununla tekrar bir özet yapmak istemiyorum. Harika sonuçlar, teklifler çıktı. Ben oturumun başarılı geçtiğini düşünüyorum. Benim kullanacağım üç dakikayı ben vehle-i ûlâda Sayın Hocam'ın söyleyeceği üç dakikaya tebdil ediyorum.

Hocam, son sözler sizin olacak, buyurun.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem - Efendim, bütün hazırûna selâm ve sevgilerimi sunuyorum. Sayın Başkan'ın bu inceliği için ayrıca teşekkür ederim. Tabelamda Din İşleri Yüksek Kurulu Eski Üyesi diyor. Henüz çok eskimediğim anlaşıldı.

Ben hemen bir - iki noktaya temas edeyim.

Burada aileyle ilgili problemler, geçen seneki toplantıda zaman yetmediği için bir sonraki toplantıya ertelenmişti, geçen seneki toplantıya katılanlar hatırlayacaklar. Ben ayrıca bu toplantının gerçekleşmesinden dolayı duyduğum sevinci ve mutluluğu da ifade etmek istiyorum. Çünkü o toplantıyı bizzat ben ilan etmişim, söz vermişim. O söz devletin devamlılığını gösteriyor.

Bendenizin ifade edeceği nokta, İsmail Hakkı Ünal Hoca, Hüseyin Kayapınar, Saffet Köse çizgisinde olacak.

Birinci problem: Cumhuriyeti kuran irade, 3 Mart 1924 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kuran kanunda, dîn-i mübîni İslâm'ın Diyanetle ilgili hükümlerini Diyanet İşleri Başkanlığı'na, muamelatı nâsa dair hükümlerini ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve onu temsil eden hükûmete verdiğini söylüyor. Bu çerçevede evlilikle ilgili konunun ne kadar diyanî, ne kadar kazaî olduğuna Diyanet İşleri Başkanlığımız tekrar karar vermelidir. Aileyle ilgili konulara bakıldığı zaman, sık sık sözü geçen aile kararnamesi bile konunun diyanî değil kazaî hükümler içinde olması gerektiğini gösteriyor.

İşte, Başkanlığımız kuruluşundan sonra epey uzun bir süre, bu kazaî hükümlere, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığımıza verilen yetki dışında kaldığı cevabını vermiş ve bu konuya girmemiştir. Sadece diyanî konulara girmiş; Medeni Kanun'un düzenlediği, Borçlar Kanunu'nun düzenlediği, diğer kanunların düzenlediği hususlara dinî problem açısıyla bakmamıştır. Bu yaklaşımın tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyorum.

İkinci bir problem: Din İşleri Yüksek Kurulumuzun kendi tutumuyla ilgilidir. Bugünden itibaren geriye dönük, şu kadar yoğunluk teşkil eden sorulara verdikleri cevapları gözden geçirmelidirler. Din İşleri Yüksek Kurulu kararları, gerek uzmanlar tarafından verilen yazılı cevaplar, gerekse telefonlara verilen şifahî cevapların bir tutarlılık içinde verilmesi gerekir. Şahsen, ARGED'in başında olduğum zaman inceleme fırsatını buldum ve geriye dönük on beş, yirmi senelik cevapları gözden geçirdiğimiz zaman, çok farklı cevaplar verildiğini gördük. Bu ise Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bilgi alan toplumumuzun zihninde ciddi karışıklıklar meydana getiriyor. Caizdir, caiz değildir arasında değişen farklı yaklaşımlar var. Hatta, bugün bile sorulara cevap verildiği zaman, uzmanların teker teker verdiği cevaplar arasında bile fark vardır. Bunun mutlaka gözden geçirilip izale edilmesi lazım.

Bir üçüncü nokta: Toplumu din yönünden aydınlatma görevi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın olduğu halde, toplumumuz çok mihraplı bir dinî aydınlatma bombardımana içindedir. Başkanlığın verdiği cevap başka otoriteler tarafından ya nakzedilmekte ya da başka türlü yönlendirilmekte, daha doğrusu tashih eğitimine tabi tutulmakta. Bu farklılığa il müftülerimiz, ilçe müftülerimiz, vaizlerimiz, cami imamlarımız da dahildir. Hani, bir arkadaşımız eğri oturalım doğru konuşalım dedi ya, bu sorun, bu toplantıda mutlaka müzakere edilmesi gereken bir noktadır.

Bu tür istişarî toplantılarda hasıl olan konsensüs diyelim, yani birlik veya yaklaşım, görüş birliği diyelim, bu bizim teşkilatımız tarafından da benimsenmeli ve toplumumuz aynı istikamette aydınlatılmalıdır.

Son bir cümle daha arz ederek bitireyim: Dinin bir değişmez alanı vardır, diyanî alan; bir içtihatlar alanı vardır, bir de ibâha alanı var yani tamamen bize bırakılmış olan alan. Bu içtihatlar alanında, benden önce konuşan ilgili hocalarımız çok güzel şeyler söylediler. Bizden önceki şartlara göre yapılmış içtihatların, bugün

her halükârda gözden geçirilmesi lazım; ama ondan önce bunu mümkünse, hani ekonomide devletin küçültülmesi diye bir tabir var, dinde de diyanî alana inhisar ettirecek kadar dinin küçültülmesi mecburiyeti var. Aksinden söyleyeyim, ibaha alanını dinimizin imkan verdiği ölçüde genişletmeye ihtiyaç vardır. Fukahâmız, fıkıhla meşgul olan hocalarımız her şeyi fikhî açıdan, hukukî açıdan ele alıp her şeyin dinî yönünü ancak biz cevaplandırırız diye bakmamalıdır. Konular sadece dinî açıdan ele alınmamalı, dinin dışında -dinin izin verdiği demiyorum bakın- dinin belirleyici olmadığı noktaları ilgili alanlara bırakıp, o noktalarda tedbirler düşünmeliyiz diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben de çok teşekkür ederim.

Hitâmû misk oldu. İyi ki böyle düşünmüşüm diyorum.

Program verilen saati bir hayli aştı.

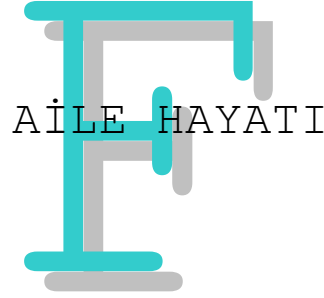
İkinci oturum, programda 14.⁰⁰'te gözüküyor; ama şu anda saat neredeyse 13.⁰⁰ oldu. Ben mikrofonun başında yetkimi kullanarak, bunu 14.⁰⁰'da başlatalım diye teklif ediyorum.

Katkılarından dolayı bütün hocalarımıza ve dinleyen misafirlerimize çok teşekkür ediyorum.

Afiyet olsun. Çok sağ olun.

BİRİNCİ GÜN
İKİNCİ OTURUM

OTURUM BAŞKANI:
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

20 ARALIK 2008

2. Oturum Müzakere Konuları

B

Eşler Arası İhtiyaç ve Değer Çatışmaları

Y

Eşler Arasındaki İletişim Sorunları

Y

Haklar ve Görevler Arasındaki Dengesizlik Sorunu

Y

Eşler Arası İlişkide İtaat Olgusundan Kaynaklanan Sorunlar

Y

Ailede Cinsel Sorunlar

Y

Eşler Arası Güvensizlik ve Kötü Alışkanlıklardan Kaynaklanan Sorunlar (Kıskançlık, alkol, kumar vb.)

Y

Ev İçinde Şiddet

Y

SUNUCU:

Yunus AKKAYA*

Saygıdeğer konuklar!

İkinci Oturumumuzu açıyoruz.

Bu oturumu yönetmek üzere, Prof. Dr. Yavuz Ünal Hocamız'ı yönetim masasına davet ediyorum.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

B

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL*

Oturum Başkanı (Moderatör):

'Aile Hayatı'na ilişkin ikinci oturumumuzu açıyorum.

Bu oturumda; aile hayatına ilişkin yaşadığımız problemleri ortaya koyacak olan üç tane sunumumuz var; fakat farklı alanlarda sunum yapacaklar. Bunlardan ilki Diyanet İşleri Başkanlığı adına bir sunum yapacak. İkincisi, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü adına bir sunum yapacak. Bu arkadaşımız, belki de ailelerin en yakın muhatapları olması hasebiyle, sorunların Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'ne yansıyan yönünü anlatacak. Diğeri ise daha üstten bir bakışla Başbakanlık Aile Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne yansıyan sorunları, oradan gelen tespitleri bizlerle paylaşacak. Birbirini destekleyen üç farklı kurum olarak üç farklı bakış açışı ortaya koyacaklar.

Birinci sunumu yapmak üzere Dr. Ekrem Keleş Hocam'ı davet ediyorum.

Hocam kürsüye teşrif ederken, bir-iki noktayla ilgili açıklamada bulunmak istiyorum.

Öncelikle bu toplantı bir sempozyum değildir. Buradaki sunumlar sadece ufuk açmak için, tartışmaya, toplantıya doğrudan girmek için, Anadolu'nun ifadesiyle 'balıklama dalmak' için hazırlanmış metinlerdir. Kısa süreli ve sadece sorun odaklı metinler. Dolayısıyla, sunumlardaki hataları veya sunumlardaki tespitlerin doğru olup olmadığının tartışmasından ziyade -aslında bunlar da çok önemli şeyler; ancak toplantı sunum ve müzakerelerinin kitaplaştırılması aşamasında zaten eksik kalan kısımların düzeltilmesi ya da gözden geçirilmesi talep edilebilir- zamanı verimli

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

kullanma noktasında, israftan kaçınmak ve hesaplı davranmak için mümkün olduğu kadar sorunlara, bu sorunların nerelerden kaynaklandığına, daha da önemlisi bu sorunların üstesinden gelmek için nasıl bir yöntem takip edilebileceği metodolojisi üzerinde yoğunlaşırsak, öyle zannediyorum oturumumuz daha verimli geçecektir.

Hocam, buyurun.

DİB'e Yansıyan Aile Sorunları

B

Dr. Ekrem KELEŞ*

Teşekkür ediyorum.

Bize, aile hayatı gibi en büyük nimetlerden birini bahşeden Cenâb-ı Hakk'a hamd eder; aile hayatını bizzat yaşayarak iffetin, ahde vefanın, sadakatin, güvenilirliğin ve iyi geçimin en güzel örneklerini veren Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e salât ü selâm ederim.

Ben burada öncelikle şu hususu ifade etmek istiyorum:

Evlilik öncesi ve nikah aşamasındaki sorunlar, önceki tebliğlerde aktarıldı. Evlilik birliğinin sona ermesinden sonraki sorunlar, daha sonraki sunumlarda ele alınacak. Benim aktarmaya çalışacağım konular ise evlilik sürecinde yani ailede ortaya çıkan sorunları ihtiva edecektir. Ortaya koyacağımız bu sorunlar da Diyanet İşleri Başkanlığı'na yansıyan sorunlar olup çok dar bir çerçevededir.

Sunum için yararlandığım kaynaklara gelince; burada, Din Hizmetleri Dairemiz'e çok teşekkür ediyorum. Din Hizmetleri Dairemiz, Aile Büroları'ndan kendilerine intikal eden soru ve sorunları güzel bir şekilde tasnif etmişler, 2007'den itibaren sistematik bir tasnif başlamış. O tasnifteki bazı verilerden yararlandım. Yararlandığım diğer kaynak, Din İşleri Yüksek Kurulu'na gerek yazılı olarak, gerek posta ve gerekse e-posta yoluyla sorulan sorulardır. Bir

* Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan Vekili

diğeri de benim, yaklaşık yirmi yıl Din İşleri Yüksek Kurulu'nda uzman olarak çalışmam münasebetiyle sorulan sorulara verdiğimiz cevaplar vb. çeşitli şekillerde kazandığım tecrübemdir. Size sunacağım sorunların kaynakları bunlar.

Tabi ki bu bir tebliğ değildir, sadece sorunların ortaya konması söz konusu olduğu için bir sunum mahiyetindedir. Değerli heyetinizden, bu sunuma bir tebliğ gibi bakılmamasını istirham ediyorum.

Belirtmek istediğim diğer bir husus ise şudur: Bu sunumda yer verdiğim sorular, benim söyleyeceklerimden daha önemlidir.

Ben şimdi, vaktinizi fazla zayi etmeden sunumuma geçiyorum.

Din İşleri Yüksek Kuruluna ve Müftülüklere halk tarafından yöneltilen sorular incelendiğinde bunların neredeyse dörtte birinin doğrudan veya dolaylı olarak aile hayatıyla ilgili olduğu görülür. Aile hayatına ilişkin soruların önemli bir kısmı ise ailede yaşanan sorunlarla ilgilidir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'na (boşanmaya ilişkin olanlar dışında) aile içinde yaşanan sorunları yansıtan sorular incelendiğinde, bu sorunları aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür:

Ben bu başlıkları 10 maddede ortaya koydum. Mümkün merteye, belirlemiş olduğum bu başlıkların dışına çıkmamaya özen göstereceğim.

DİB'e Yansıyan Aile Sorunlarına Dair Başlıklar:

1. Eşler Arası İhtiyaç ve Değer Çatışmaları
2. Eşler Arasındaki İletişim Sorunları
3. Haklar ve Görevler Arasındaki Dengesizlik Sorunu
4. Eşler Arası İlişkide İtaat Olgusundan Kaynaklanan Sorunlar
5. Ailede Cinsel Sorunlar
6. Eşler Arası Güvensizlik ve Kötü Alışkanlıklardan Kaynaklanan Sorunlar (Kıskançlık, alkol, kumar vb.)
7. Ev İçinde Şiddet
8. Psikolojik Sorunlar
9. Aileye Dışarıdan Müdahaleler

10. Sevgi Sorunu
11. Temizlik ve Bakım
12. Diğer sorun ve nedenler

1. Eşler Arası İhtiyaç ve Değer Çatışmaları

Eşler arasındaki ihtiyaç ve değer çatışmalarını aşağıdaki alt başlıklar altında incelemek istiyorum.

a) Din ve İnanç Farkı

Evlilikte eşler arasındaki din ve inanç farkı, ilk başlarda sorun olmasa da zamanla ailede bazı sıkıntılara yol açabilmektedir. Sorun, daha çok çocukların eşlerden hangisinin din ve inancı üzerinde yetiştirileceği üzerinde çıkan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Bu sorun, aile içinde eşlerden birinin, çocukların, eşinin din ve inancı üzerinde yetiştirilmesine muvafakatiyle kısmen çözüme kavuşturulabilse de, çoğu zaman sarahaten olmasa bile, zımnen devam etmektedir.

Eşler arasında din ve inanç farkı olduğu zaman, özellikle dini nitelikli örf ve âdetlere bağlılık noktasında da bazı sıkıntılar yaşanabilmektedir.

Örnek Sorular:

Soru (Erkek): "Eşim ateist. Okuduğum kadarı ile Müslüman bir erkeğin ateist bir kadın ile evlenmesinin yasak olduğu belirtiliyor. Bu görüşün doğruluğu, ne yapmam gerektiği ve genel olarak konu hakkında bilgi rica ediyorum."

Soru (Erkek): "Benim eşim yabancı ve Hıristiyan; Müslümanlığı seçmesi konusunda baskı yapmadım, baskı yapabilir miyim?"

Soru (Kadın): "Ben Hıristiyan'ım, eşim Müslüman ve Türk. Bana Müslüman olmam hususunda baskı yapıyor. Halbuki ben Kur'an'da "Dinde zorlama yoktur" diye okudum. Bana niçin baskı yapıyor?"

Soru (Kadın): "Eşim çok iyi bir insan; fakat inancı yok. Benim inancıma ve ibadetime karışmıyor; ancak bazı tanıdıklarım onunla evli kalamayacağımı söylüyor. Ne yapmalıyım?"

Soru (Kadın): "Eşim dine, imana, kitaba küfrediyor. Bizim nikahımızın durumu nedir?"

Soru (Kadın): "Resmi nikahımız kıyıldı, evlendik. Ben dinî nikah da yaptırmak istiyorum, eşim kabul etmiyor. Eşim dini konulara karşı soğuk duruyor. Bu, aramızda sorun oluyor. Ne yapmalıyım?"

Türkiye'de Aleviliğe mensup olan vatandaşlarımızla Sünnî olarak nitelendirilenler arasında gerçekleşen evliliklerde ise bir takım sorunlar yaşansa da, mezhepler arası evlilik, ailelerde herhangi bir sıkıntı oluşturmamaktadır. Mezheplere mensubiyet açısından Türk insanının büyük bir çoğunluğu Hanefîdir. Geriye kalan halkımız da Şafiî mezhebine mensuptur. Ülkemizde fikhî mezhep olarak Şia içinde yer alan Caferî mezhebine mensup çok az sayıda vatandaşımız bulunmaktadır. Caferî mezhebine mensup olanlar ile Hanefî veya Şafiî mezhebine mensup olanlar arasında gerçekleşen evliliklerde düşük yoğunluklu bazı sorunlar yaşanabilmektedir. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra Azerbaycan Türkleri ile yapılan evliliklerde bu tür sorunlar ortaya çıkabilmektedir; fakat bu sorunlar çok yaygın değildir.

Ancak 'Mezhep' farklılığı cihetinden olmasa da kısmen Alevî ve Sünnî olarak nitelendirilen vatandaşlarımız arasında gerçekleşen bazı evliliklerde birtakım sorunlar kendini göstermektedir.

Bu tür evliliklerde, evlilik aşamasında eşlerden her ikisinin özellikle ibadet hayatı ve çocukların Kur'an öğrenmesi gibi hususlar sorun olarak görülme de evlilik gerçekleştikten sonra Alevî erkeğin ramazanda eşinin orucuna müdahale etmesi, çocuklarının Kur'an öğrenmesine karşı çıkması gibi bazı sorunlar yaşanabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bu hususta yansıyan sorunların ağırlığı evlenme girişimi ile başlamakta, her iki tarafın veya bir tarafın ailelerinin tepkileri sonucu ya evlilik

gerçekleşmemekte ya da sorunlu bir şekilde de olsa evlilik sürdürülmeye çalışılmaktadır:

Soru (Kadın): "Biz evlenmeyi düşünen iki genciz. Erkek arkadaşım Alevî, ben ise Hanefî mezhebine mensubum. Evlenme kararımızı ailelerimize açtığımızda özellikle benim ailemin çok sert tepkisi ile karşılaştık. Kesinlikle kabul etmeyiz, Hanefiler başka mezhepten biriyle evlenemez, dediler. Erkek arkadaşım çok iyi bir insan, beni çok seviyor, ben de onu seviyorum, oldukça iyi anlaşıyoruz, onun yanında kendimi huzurlu ve güvende hissediyorum; ancak sadece mezhebinin farklı oluşu tüm bu iyi özelliklerini sığır indirdi ailemin gözünde... Daha önce mezheplerle ilgilenmemiştim, o yüzden aralarında ne gibi farklar olduğunu hiç bilemiyorum, zaten bu konu oldum bittim aklıma yatmazdı. Üniversite yıllarımda fikrim sorulduğu zaman da Allah, Müslümanlık ve Kitap tektir, öyleyse böyle ayrımlara gitmenin ne gereği vardır, şeklinde cevap veriyordum. Evlilik kararımızla birlikte konu gündeme gelince, bununla ilgili öncelikle kutsal kitabımız Kur'an'a başvurduğum (Arapça bilmediğim için Türkçe mealinden içeriğini inceledim); ancak mezhep diye bir kavram geçmiyor. Sonra web sitenizi incelemek geldi aklıma; ancak burada da aklımdaki soru işaretlerinin yanıtlarına ulaşamadım. Bizim evlenmemizin ne gibi bir sakıncası var ve neden? Ailem bu duruma çok ciddi direnç gösteriyor, bu yaklaşım dinen doğru bir yaklaşım mıdır? (Çünkü bildiğim kadarıyla Müslümanlıkta farklılıklara karşı 'anlayış felsefesi söz konusudur ve kimse kimseyi yapmak istemediği bir şeye zorlamaz. Ayrıca kişisel düşüncem şudur ki, ibadet kul ile Allah arasında bireysel olarak gerçekleştirilir ve bana zorla bir şeyler dayatılmadıkça çevremdeki insanların ibadet etme şekilleri beni rahatsız etmez.) Aileme rağmen bu evliliği gerçekleştirirsem, ilâhî bir yaptırıma uğrar mıyım? Çünkü ana-baba hakkı ve onayı önemlidir, onları ikna etmeye çalışıyorum; fakat rıza gösterme ihtimalleri düşük gibi geliyor bana. Bu durumda da

nikahımı tek başıma yapacağımı sanıyorum, yasalar önünde reşit olduğum için nikahla ilgili bir sorunum olmayacak; fakat sonrasında ana-babanı üzdün diye cezalandırılır mıyım? Erkek arkadaşımın evlenip çocuk sahibi olursam çocuklarımın durumu ne olacak? Ben Hanefî'yim, eşim Alevî, çocuklar hangi mezhepten olacak? Mezhep değiştirmek söz konusu olabilir mi? Evlenebilmemiz için çözüm bu şekilde olacaksa ve eğer mümkünse erkek arkadaşım mezhebini değiştirebileceğini ifade etti; şayet oluyorsa mezhep nasıl değiştiriliyor? Bir de, evliliğin dinen olmazsa olmazları nelerdir, yani hangi koşullar dinimize göre evlenirken mutlaka yerine getirilmek zorundadır? Bizi en kısa sürede aydınlatabilirsiniz gerçekten çok minnettar oluruz, çünkü her gün bir başka tartışma yaşanıyor evde ve hem ben hem de erkek arkadaşım bu durumdan oldukça rahatsızız. Kafamız karıştı ve acaba gerçekten evlenme kararımızda ısrarcı mı olmalı, yoksa yollarımızı ayırmalı mıyız, diye düşünüyoruz. Konu ile ilgili açıklamalarınızı dört gözle bekleyeceğiz. Zaman ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederiz."

Soru (Erkek): "İstanbul'dan yazıyorum, 33 yaşındayım, 9 yıldır evliyim, eşim Alevî ve 6 yaşında bir oğlumuz var. Ne yazık ki bir gezi sırasında cem evine girdim ve hoşnut kalmadım. Gördüklerimin doğru olmadığına inanıyorum. Alevilik hakkında genel bir araştırmanız var mı? Var ise lütfen bilgilendirme açısından, yanlışlara sapsmadan ve öğrenme amaçlı olarak bu hususta bilgi paylaşmanızı istiyorum."

Soru (Kadın): (Alevî erkekle evlenmiş bir kadın): "Selâmün aleyküm hocam. Ben bir aylık evli bir bayanım. Eşimle severek evlendim. İlk başta sorun yoktu; iki hafta sonra eşim boşanmak istediğini söylemeye başladı. Ailesi beni mezhep ayrılından dolayı istemiyordu. Biz bir hocaya danıştık, eşim benden uzaklaşsın diye evimize domuz yağı sürülmüş olduğunu söyledi. Hocam, böyle bir durumda ne yapmalıyım, bana hangi duayı önerirsiniz, dinimizde böyle şeylere yer var mı? Allah'a emanet olun."

Soru (Erkek): "Benim eşim Alevî, ben Sunnî'yim. Boy abdesti konusu için ne yorum yapabilirsiniz? Eşim boy abdesti almalı mı? İyi çalışmalar dilerim."

Soru (Erkek): "Hayırlı günler ve çalışmalar dilerim. Ben evlilik çağına gelmiş bir gencim. İnançlarım da oldukça kuvvetlidir. Farzları yerine getiririm. Evlilik yapmak istediğim bir insan var; ancak alevî oldukları için bu konuda bazı tereddütlerim var. Esas olarak aileden gelen bir olgu olduğu için Alevilik hakkında da pek fazla bilgileri yok. Allah inancı oldukça kuvvetli olmasına karşın kendisi hak mezhep sayılmayan Alevilik mezhebinde müntesip. Bu kız, mezhebini değiştirebilir mi? Böyle bir insanla evlenmek dinimizce caiz midir? Bu konuda beni aydınlatırsanız çok hayırlı bir iş olacak. Hayırlı çalışmalar diler, saygılarımı sunarım."

b) İbadet Hayatı Duyarlılığındaki Farklılık

Aile içinde eşlerden biri ibadetlerini yerine getiriyor da diğeri yerine getirmiyorsa bu durum genellikle ibadetini yerine getiren tarafta bazı tedirginliklere yol açıyor. Eşinin ibadetini yerine getirmiyor oluşundan dolayı kendisini manen sorumlu hissediyor. Bazıları bu durumda eşinin ibadetlerini yerine getirmesi için telkin ve ısrarlarda bulunmaya başlıyor. Bu da ailede bir takım sorunlar ortaya çıkarabiliyor.

Örnek Sorular:

Soru (Kadın): "Ben oruç tutuyorum. Eşim tutmuyor. Ben oruçlu iken ilişkiye zorluyor. Çocuklarım var. Ne yapmalıyım?"

Soru (Kadın): "Ben ibadetlerimi yapmaya, Kur'an öğrenmeye ve okumaya çalışıyorum. Eşim 'Bu gidişle uçacaksın' gibi sözlerle benimle alay ediyor. Ne yapmalıyım?"

Soru (Erkek): "Eşimle evlenmeden önce namaz kılmasını ve örtünmesini şart koşmuştum; ancak kabul etmemişti. Ben de namaza zaman içinde başlayabileceği düşüncesiyle evlendim. Şu an benim namazıma karışmıyor; ancak kendisi de geleceğe dair de olsa en ufak bir namaz kılma işareti vermiyor. Bu durumda bir koca olarak eşimden dolayı dinen sorumluluğum ne boyuttadır?"

Bu hususta bazı ailelerde yaşanan sorunlardan biri de eşlerden birinin bir tarikata veya cemaate bağlanması, diğerrinin ise buna karşı çıkması şeklinde kendini göstermektedir.

Soru (Erkek): "Eşim tarikata girmiş. Tarikat toplantılarına gideceğim diye evdeki işleri aksatıyor. Onun tarikata gitmesine engel olsam günaha girer miyim?"

Soru: "Melamilik hakkında bilgi almak istiyorum. Eşim ve ailesi bu yoldalar. Eşim, her ne kadar bunun tarikat değil bir yol olduğunu söylese de (Melâmîlik yolu ya da Melâmet yolu) bana mantıklı

geldiği kadar ters gelen yanları da var. Araştırdığım kadarıyla Alevilik ile benzer yanları var. Konuştuğum bazı kişiler de Melâmîliği asla tavsiye etmiyorlar. Bu konuda kafam çok karışık, beni aydınlatırsanız çok sevinirim. İnsanların Allah'a ulaşmak için illâki bir mürşid-i kâmile mi ihtiyaç var? Doğru mürşid-i kâmil kimdir? Nasıl bulabiliriz? Saygılarımla.”

Soru (Kadın): “Selâmün Aleyküm. Benim eşim Adıyaman Menzil Köyü'ndeki mübarek zata bağlı. Nakşibendîlerin devamıymış. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in soyundan geliyorlarmış. Bu belki doğru olabilir, araştırma yapmadım; fakat eşime bir takım sorular yönelttiğimde beni tatmin eden cevaplar alamıyorum. Yani ben sadece Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler ışığında dinimizi yaşamak gerektiğine inanıyorum; fakat eşim böyle demiyor. Ve yapacağımız işlerde 'gidip Mübarek'e soralım, ondan olur alalım' öyle yapalım diyor. O zaman kader ve kazanın ne anlamı kalıyor? Birşey isteyeceği zaman 'Gavsın duası sadatların himmeti ile olur' diyerek dua ediyor.

Ben bir şeyler istediğim zaman hep Rabbimden istiyorum, nolur bana yardım edin, aklımdaki bu şüpheden kurtulayım. Diyanet benim nazarımda en güvendiğim kurumdur. Eşimin haberi varken, bu konu ile ilgili yüz yüze görüşebilmek için gelemediğimden bu şekilde sorumu sormak istedim, vereceğiniz cevap inanın benim içimi çok rahatlatacak. Allah'a emanet olun.”

c) Çocukların Eğitimi Konusundaki Değer Çatışması

Eşlerden birinin çocuklara dini eğitim vermek istemesi, diğeri ise buna karşı çıkması: Sözelimi eşlerden birisi çocuğun Kur'an öğrenmesini istiyor, diğeri istemiyor. Aynı şekilde çocuğu dini bilgiler almak üzere hocaya veya camiye gönderme hususunda eşlerden birinin istemesi diğeri istememesi söz konusu oluyor; yahut da eşlerden birisinin çocuğunun dans, bale gibi alanlarda eğitim almasını istemesi, diğeri eşin ise buna karşı çıkması gibi bazı ihtilaflar da eşler

arası değer çatışması bağlamında ortaya çıkan örneklerdendir.

Örnek Soru:

Soru (Erkek): "Kızım 12 yaşında, eşim kızımı dans kursuna göndermek istiyor. Ben ise karşı çıkıyorum. Bu aramızda sorun oldu. Eşim ısrar ediyor. Kızımın dans kursuna gitmesine izin versem günaha girer miyim?"

d) Kılık Kıyafet Giyim Kuşam

Bu sorun daha ziyade erkeğin, eşinin giyimine müdahale etmesi şeklinde kendini göstermektedir. Kadın dışarıda tesettür açısından sorunlu sayılan kıyafetler giymek istemekte, erkek ise eşinin dışarıya daha muhafazakâr bir kıyafetle çıkmasını arzu etmektedir. Bazen de kadın sonradan daha muhafazakâr bir hayata yönelerek dışarıya çıkarken tesettürlü olarak çıkmak istemekte, erkek ise bunu kendi yaşam tarzı ve kariyeri açısından uygun bulmayarak buna karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda sorulan sorular, kadının başı açık dışarıya çıkması, başı açık fotoğraf çektirmesi, pantolon giymesi vs. gibi ağırlığı kılık kıyafet ve moda taalluk eden konularda yoğunlaşmaktadır.

Örnek Sorular:

Soru (Erkek): "Sorum biraz özel olacak, ama bana yol göstermesi bakımından cevaplarsanız sevinirim. Eşime kapanması yönünde baskı yaptım; fakat başarılı olamadım. Belli bir noktadan sonra hem ilişkimiz zarar gördü hem de o istemeden de olsa bazı şeylerden soğudu. Ben de tam bu noktada geri adım attım. Kendisi bana ileride, kendisini hazır hissettiği zaman kapanabileceğini belirtiyor. Allah'a bu konuda her zaman dua edip sabır gösteriyorum. Acaba dinen tutumum nasıl olmalı, ona bu baskılara devam mı etmeliyim, yoksa zamana mı bırakmalıyım? Bu konuda bana bilgi verirseniz çok sevinirim. Hata yapmak istemiyorum."

Soru (Erkek): “Selâmun Aleyküm. İslâmiyet’te kadının tesettürlü olması gerektiğini bilmekteyiz. Merak ettiğim konu, tesettürsüz yani başı açık olarak gezen bir kadın dışarıya çıktığında devamlı olarak günah mı işlemektedir? Benim eşim 5 vakit namaz kılmakta, ama bir türlü İslâm’ın emrettiği şekilde giyinmemektedir. Eşimi ikna etmek için ne yapmalıyım ve sizin, eşime söyleyecekleriniz neler olabilir?”

Bu kapsamda değerlendirilebilecek sorunlardan biri de estetik ameliyatlardır. Bu hususta sıkça sorulan konulardandır.

Soru (Erkek): “Hocam saygılar. Eşimle bir konuda anlaşamıyoruz. Eşimin burnunda kemik var. Bu sesini etkiliyor. Ben ameliyat olmasını istiyorum ama kendisi günah diye istemiyor. Bu konu hakkında beni bilgilendirirseniz çok sevinirim.”

e) Komşular, Akrabalar ve Dostlarla İlişkiler

Komşular ve dostlarla oturup kalkma ve ilişkiler bağlamında da bazen aile içinde değer çatışması yaşanabilmektedir. Beraber oturup kalkma, beraber eğlenme ve yeme içme gibi hususlarda kimi zaman eşler arasında değer çatışması görülmektedir. “Komşularımızı, arkadaşlarımızı ziyaretlerde, kadın erkek beraber oturup kalkmakta, beraber yiyip içmekte dinen bir sakınca var mıdır? Yoksa erkek kadın ayrı ayrı mı oturup kalkmak lazım?” kabilinden soruların yanında, Din İşleri Yüksek Kurulu’na buna ilişkin sorunları yansıtan sorular da gelmektedir.

f) Kadının Çalışması

Kimi erkekler eşinin çalışmasını istememekte ve bundan dolayı da aile içinde bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Örnek Sorular:

Soru (Erkek): Ben bayan bir doktor ile görüşen, onunla evlenme niyeti olan bir öğretmenim ve dini hassasiyetlerim var. Eşimin başını açarak çalışmasını istemiyorum, tabi doktorların bir de gece nöbetleri var. Gerçi zarurettten başını açarak okudu, ama hadi ilim farz dedik; fakat kadının para kazanması bildiğim kadarıyla şart değil. Ha bir de uzmanlık meselesi var. Ona örtülü olarak özel hastanelerde çalışması şartı ile izin verebilirim. Sorum da bu yönde olacak; aile reisi ya da başka bir ifade ile sorumlusu olarak erkeğin böyle bir yetkisi var mı? (Nisâ sûresi, 4/34) Benden izin almak zorunda mı kadın? Uzmanlık yolunda ona engel olmak istemem; ama başını açması da zor katlanılır bir şey. Yardımcı olursanız sevinirim.

Bir de az para kazansa da örtülü çalışma imkanı varken daha fazla para kazanmak için başını açması hakkında ne dersiniz? Yol gösterirseniz sevinirim. Şimdiden Allah razı olsun."

Soru (Kadın): "Ben tesettürlü bir bayan doktorum. Aslında maddi anlamda eşimin kazancı bana yeter; ancak çalışmak istiyorum. Sadece kadınlara yönelik bölümlerde (doğum vs.) hemen çalışmam mümkün değil. Şu anda lazer epilasyon denilen kadın ve erkeklerin vücudundaki kılların alınması ve lekelerin giderilmesi ile ilgili dalda çalışıyorum. Eşimin de bundan memnun olmadığını ve de ihtiyaç fazlası erkeklerle konuşmamdan rahatsız. Nişanlanmadan önce bu konuda bana uyarısı olmuştu. Ben uyacağımı söylemiştim. Zira Türkiye'deki eğitimin son sınıfı olmasına rağmen başımı açmadım. Almanya'da okudum. Bu yüzden 4 yıl kaybım oldu. Eşim bu kadar fedakarlık yapan biri olarak bana çok güvendi ve bu yüzden evlenmeye karar verdi. Bu şekilde çalışmamın dinen sakıncası var mı? Kadınlara mahsus bir bölüme girene kadar beklemem mi gerekir?"

Cevaplandırırsanız memnun olurum. Şimdiden Allah'a emanet olun."

Soru (Kadın): "Bir kadının bir erkekle el sıkışması günah mıdır? İslâm dininde bunun yeri nedir? Kur'an'da böyle bir şeye rastlamadım. Hadis olabilir mi? Çalışan bir bayan için uzatılan eli havada bırakmak garip karşılanıyor. Eşim ise bu konuda nerdeyse psikolojik baskı yapıyor. Ben üniversite mezunu çalışan bir bayanım (dım), eşim direkt söylemiyor; ama çalışmama da karşı gibi hissediyorum. Öyle açık saçık giyinen makyaj yapan bir bayan değilim. Bu konuda bir özentim de yok. Elimden geldiğince dini ibadetlerimi yerine getirmeye ve iyi bir insan ve Müslüman olmaya çalışıyorum; ama bu eşim için yeterli değil. Eşim başımı örtmemi de istiyor. Eşimle çok iyi anlaşıyoruz; ama bu konular aramızda problem oluyor. Ben çalışmak, üretmek ve hayata, insanlara bir şeyler verebilmek istiyorum. Bazen eşimi çok sevmeme rağmen kendimi bu nedenlerle çok kısıtlanmış hissediyorum. Bu konularda sanırım benim dinî bilgilerim de yeterli değil. Kur'an'ı Türkçe'sinden okudum. Şimdi de Arapça öğrenmeye çalışıyorum. Yine de dinî bilmek için yeterli değil. Bu nedenle yardımınıza ihtiyacım var. Bu konuda beni aydınlatırsanız çok memnun olacağım."

2. Eşler Arasındaki İletişim Soruları

Geleneksel aile hayatında sıkça karşılaşılan iletişim sorunlarında biri, kadınların kendilerini aile içinde karar gerektiren hususlarda sözü dikkate alınmayan bir kişi konumunda hissetmesidir. 'Elinin hamuruyla erkeğin işine karışmaması' istenmesi, onu aslında yaralamaktadır. Kadını söz sahibi kabul etmeme, iletişimde temel sorunlardan biridir. Akıllı ermez görülmesi ve kadının söylediğinin dikkate alınmaması, bazen kadının kendini evde hizmetçi gibi hissetmesine yol açmaktadır.

Bunun yanında bir de herkesin bildiği karı koca arasındaki iletişimde evrensel bir sorun var; erkek işinden evine dönünce, akşama kadar yolunu bekleyen veya çalışıyor ise akşama kadar bir takım

sorunlarla boğuşan kadın, kocası ile konuşmak ve dertleşmek ister; ancak çoğu zaman kocasından beklediği ilgiyi göremez. Koca ise gündüz yorgunluğunun sonunda biraz kafasını dinlemek ister. Bu yüzden eşinin veya çocuklarının kendisi ile konuşma arzusu, erkek nezdinde tam karşılığını bulamaz. Aile içi iletişimde bu durum kimi zaman bir sorun olarak ortaya çıkar.

Aile içi iletişim iki taraflı gerçekleşmesi gereken bir olgu. Bazen taraflardan biri, iletişime kapalı olabiliyor. Ne yapılara yapılsın açılmıyor. Adeta kilitlemiş gibi. İşte bir örnek:

Örnek Sorular:

Soru (Erkek): "Hocam, karım ve ben biri birimize artık hakaret edici, küfürlere varan sözler söylemeye başladık. Artık eskisi gibi mutlu değilim; ama 5 yaşında bir kızım var. Onun için bu evliliği ayakta tutmaya çalışıyorum. Bir gün bir şey olacak boşanacağız diye korkuyorum. Ben evde aile reisiyim; ama ben 'a' desem o 'b' diyor. Kendi ailemi hiç istemiyor, kabullenemiyor. Aileme bir şey alsam, hayır alma ya da bana da alırsın diyor. Zaten ona da almıyor değilim. Evde küçük bir şeyden münakaşa çıkıyor ve çok sinirli olduğundan sesini çok yükseltiyor. Ben de ona kızıyorum. Kızdığım için bazen 1 hafta benle konuşmuyor. Sırtını bana çeviriyor. Ben ne yapayım. Boşansam hayırlı olur mu? Yoksa bütün bunlara, bu ezikliğe rağmen evliliği devam ettireyim mi?"

Soru (Kadın): "Hocam, saygı ve sevgilerimi yolluyor, ellerinizden öpüyorum. Sorum eşimle ilgili. Beni hayatına karıştırmıyor, yanlış kararlar verdiğinde müdahale etmek istiyorum, sen kimsin ki benim hayatıma karışıyorsun, diyor. Benim kararlarıma saygı duyacaksın, diyor. Kısacası beni çok kırıyor. O ve ben namazımızı da kılıyoruz. Ailesi yüzünden beni çok ama çok kırıyor. Ailesi haksızken ve bunu bile bile onların yüzünden beni hor görüyor. Onlara verdiği değeri bana vermiyor. Ben onu çok seviyorum. Eşimin işleri ters gidiyor ama ben beddua etmiyorum. Ancak çok kırgınım. Dinen

ben günah mı işliyorum, eşime karşı hep susmalı mıyım? Eğer bana haksızlık yapıyorsa, Allah'ım hakkımı helal etmiyorum, diyorum bu yanlış mı? Hocam, saygılarımla, Allah'a emanet olun. Allah sizden ve ailenizden razı olsun."

Soru (Erkek): "Hocam, hayırlı akşamlar. Allah'ın selâmı üzerinizde olsun. Hocam, eşimle aramıza istemeden bir soğukluk girdi ve bir türlü eşime kendimi sevdiremiyorum. Gittikçe benden uzaklaşıyor. Ona karşı istemeden sesimi yükselttim; ama hemen Rabbime tevbe ettim ve eşimden özürümü diledim. Fakat eşim artık beni sevmediğini söylüyor ve hareketleri de öyle. Sizden isteğim, eşimin kalbine tekrar sevgi ve yuvama huzur gelmesi için önereceğiniz dua var mı? Ellerinizden öperim hayırlı geceler. Allah'a emanet olun."

Soru (Kadın): "Eşim dönem dönem, özellikle 3 haftadır ev ile ilgi ve alâkasını kesti ve bu yüzden psikolojim oldukça bozulmuş durumda. Eşimin karşısına geçip neden böyle yaptığını da soramıyorum. Kendisi oldukça agresif. Böylece zararlı çıkan olan ben oluyorum. Ne yapacağımı bilemiyorum. 4444 tane okunacak duayı okumaya karar verdim. Daha başka neler yapabilirim. Bana yardım edin lütfen."

3. Haklar ve Görevler Arasındaki Dengesizlik Sorunu

Aile huzuru açısından karşılıklı olarak ailede hak ve ödevlere dikkat edilmesinin önemi açıktır. Belki de aile içinde yaşanan sorunların en temel nedenlerinden biri, karşılıklı olarak haklara riayet edilmemesi veya ödevlerin yerine getirilmemesidir. Bu durum tek taraflı olarak da vuku bulabilir. Yani taraflardan biri ödevlerini yerine getirdiği halde hakları ihlal ediliyor olabilir. Aile sorunlarının önemli bir kısmı buradan kaynaklanmaktadır.

Kadının mehrinin rızası dışında elinden alınması, kadının evde çalışarak ürettiği hizmetin sanki aile bütçesine bir katkısı yokmuş gibi muamele görmesi ve harcamalarda kadının söz sahibi olmaması,

kadının, erkeğin hakkı olan makul taleplerini reddetmesi ve eşlerin birbirlerinin şahsiyetlerini rencide edici davranışlar sergilemesi bunlardan bazılarıdır.

Örnek Sorular:

Soru (Kadın): “Eşim çok agresif davranıyor ve aşırı küfrediyor. Aileme küfrediyor ve aileme görüşmeme izin vermiyor. İzinsiz gitmek ise günahmış. Bu durum karşısın da çok bunaldım, zira bana karşı eşlik görevini de yerine getirmiyor. Aileme görüşmeyi izinsiz yapıyorum, hakkımı haram ederim diyor, haram olur mu? Durumu hem ahlâkî hem de fıkhî yönden öğrenmek istiyorum. Cevap yazarsanız sevinirim. Saygılarımla Allah’a emanet olun. Allah razı olsun.”

Bu bağlamda ahlâkî bir sorun olarak kadının kocasını aldatması, büyük ölçüde aile birliğinin sona erme nedeni iken, erkeğin aldatmasının çoğu zaman böyle bir neden olarak görülmemesi bir çelişkidir.

Soru (Kadın): “Kadın ve erkek arasındaki hak ve dengeyi anlatır mısınız? Kadın erkek için mi yaratılmıştır? Öyleyse Allah’u Teâlâ Kur’an’ı erkeklere mi gönderdi? Yüce Allah’ın kadın erkek diye ayırım yapmadığını, insanı sevdiğini biliyorum ve buna inanıyorum. Öyleyse insana kadın ya da erkek ayrımı yapmadan, kul-insan sıfatıyla bakan Yüce Rabbimiz bizi bu kadar sevdiği halde insanlar niçin sürekli kadınları ezmeye çalışıyor? Önemli olan kadın-erkek olmak mı yoksa insan olmak mı? Ben insan olmak olduğuna inanıyorum.”

Haklar ve ödevler bağlamında toplumumuzda önemli bir vakıa olarak çeşitli nedenlerle erkeğin kadının üzerine evlenmesi, önemli bir aile sorunu olarak kendini göstermektedir.

Aile Hayatı

Bu tür durumlarda önceki eş ile ayrılık gerçekleşmekte veya sorunlu bir şekilde evlilik sürdürülmektedir.

4. Eşler Arası İlişkide İtaat Olgusundan Kaynaklanan Sorunlar

Eşler arasında itaatten söz edince kadının kocasına itaati anlaşılmaktadır. Toplumumuzda kimi insanlar nezdinde kadının kocasına adeta kayıtsız şartsız itaat etmesi istenmektedir. Bazı kişiler dediği dedik bir tablo ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kadının izinsiz olarak bir yere çıkamaması, kocasının izni ve haberi olmadan herhangi bir harcama yapamaması gibi bazı durumlar ister istemez ailede sarıh veya zımni sorunlara yol açmaktadır. Bundan dolayı kadın bazen kocasından habersiz para biriktirme, ondan habersiz dışarı çıkma gibi yollara başvurmaktadır.

Buna mukabil kimi kadınlar da kocasını hiçe sayan bir yaklaşımla aklına estiği gibi hareket etmekte bu durum da ailede önemli sorunlara yol açabilmektedir.

5. Ailede Cinsel Sorunlar

Ailede cinsel sorunlardan kaynaklanan huzursuzlukların azımsanamayacak boyutlarda olduğu söylenebilir. Genellikle eşi ile cinsel sorunu olan veya eşi ile cinsel tatmin elde edemeyen kişiler, ya cinsel duygularını bastırmaya çalışarak bir takım başka sorunlarla karşılaşmakta ya da çözümü çoğu zaman gayrimeşru yollarda aramaktadır. Din İşleri Yüksek Kurulu'na dört yıllık bir dönemde yöneltilen yaklaşık 152.000 yazılı sorunun 7.375'i cinsel konularla ilgili olup bunlardan önemli bir kısmı eşler arasında yaşanan bazı sorunları yansıtmaktadır. Bu sorunların ortaya çıkmasında eşinin cinsel talebini dikkate almamanın önemli bir payı vardır. Bunun sonucu olarak eşteki refüze olma duygusu ve eşinin kendisinden hoşlanmadığı tereddüdü, eşler arasında yaygın sorunlardan biridir.

Bu bağlamda son zamanlarda sanal ilişki veya eşlerden birinin internet ortamında karşı cinsten başkaları ile görüşmesinden kaynaklanan problemlerin sorulara yansımaya başladığı görülmektedir. Yine bu bağlamda eşler arasında anal

ilişki sorunlarının yaşandığı anlaşılmaktadır. Oral ilişki ile ilgili soruların azımsanamayacak boyutlarda olduğunu da belirtmek gerekir.

Örnek Sorular:

Soru (Kadın): "Selâmün aleyküm. Böyle bir soruya nasıl cevap verilir bilemiyorum ama sizden başka soracak bir yer bulamadım. Hakkınızı helal edin! Eşimin cinsel isteği yok denecek kadar az. Bazı şeyler denedik, bitkisel olarak; fakat pek bir işe yaramadı. Cinsel içerikli film izlese günah olur mu? Biliyorum çok tuhaf bir soru; ama sormak zorundayım, kusura bakmayın. Şimdiden Allah razı olsun."

Soru (Kadın): "İyi günler. Benim eşim benden kaynaklanan nedenlerden dolayı yani ilgisizlikten dolayı benden boşanmak istiyordu. Çocuğu hiç istemedi. O dönemde de zina yapmış bana sonra gelip anlattı, derken tekrar barıştık ama benim psikolojim biraz bozuldu lakin idare ediyorum. Eşim, "günahı benim" diyor. Ben ise onun tövbe etmesini, çok pişman olmasını isterdim. Onun biraz daha inançlı olması için ben ne yapmalıyım? Sabırlı olmaya çalışıyorum, dua ediyorum, ağlıyorum, çocuklarımın inançlı insanlar olmasını istiyorum, babaları için ne yapmalıyım? Bana yol gösterir misiniz? Teşekkür ederim."

Soru: "Sayın Din İşleri Yüksek Kurulu! Aşağıdaki sorularımı cevaplarsanız çok memnun olacağım.

1) "Erkek hanımını yatağa çağırdığı zaman, kadın gelmekten imtina ederse, sabaha kadar melekler lanet okur" hadisi sahih bir hadis midir?

2) Erkek hanımını cimaya davet ettiğinde, kadın hasta, çok yorgun, psikolojik olarak kendini hazır hissetmiyorsa ya da bu türden bir özrü varsa davete icap etmeyebilir mi? Etmez ise günah işlemiş olur mu? Bu tür bir durumda erkeğin ve kadının nasıl davranmasını tavsiye edersiniz?

3) "Sizden biriniz, güzel bir kadın görür de hoşuna giderse derhal ehline gelsin, zira uzuvların hepsi birdir. Ehlindeki, öbüründekinin aynıdır" hadisi var. Peki, böyle bir durumda kadın hasta,

çok yorgun ya da psikolojik açıdan hazır değilse davete icap etmeyebilir mi? Etmezse günaha girer mi? Kadın ve erkek bu durumda sizce ne yapmalı? (Kadının hasta, çok yorgun, psikolojik açıdan hazır olmayışını ayrı ayrı ele alabilir misiniz?) Saygı ve selâmlarımı sunarım. Allah razı olsun.”

Soru: “Evlilikte bir erkek ya da kadının oral seks yapması haram ya da günah mıdır? Yoksa bu konuda herhangi bir kısıtlama yok mudur? Teşekkür ederim.”

Soru (Kadın): “Ben 1,5 senelik evli ve çalışan bir bayanım. Geçenlerde yorgunluk nedeniyle eşimle ilişkiye girmek istemedim. Eşime verdiğim ‘hayır’ cevabı nedeniyle eşim bana kızdı ve benimle konuşmadı. O akşam, ben yattıktan sonra eşimin porno seyrederek boşalmak istediğini gördüm. Tabi bu nedenle epeyce tartıştık ve yaptığı şeyin aptalca ve evli barklı bir adama yakışmadığını söyledim, özelliklede eşi içerdeki odada yatıyorken.... Şimdi sormak istediğim şu: Güzel dinimizin böyle bir konuya cevabı ne olurdu? Her şeyden önce ben eşime bu konuda inanılmaz derecede kızgınım ve boşanmak istese ‘evet’ diyecek kadar da kararlıyım. Çünkü ben böyle sapıkça ve çirkince bir şeyi hakkettiğimi düşünmüyorum... Üstelik kendisi, öldüğümüzde ‘eşin senden razı değil’ dedikleri vakit bunu önemseyecek kadarda inançlı biriyken... Eşim böyle bir olay yüzünden beni 1 haftalığına anneme göndermek bile istedi. Bana göre eşimin yaptığı olay ahlâksızca bir şey. İster başka bir kadınla başka bir yerde birlikte olarak beni aldatmış ister gözümün önünde porno CD seyrederek kendini tatmin etmiş, bence her ikisi de aldatmadır ve Allah katında böyle bir şeyin yeri olamaz. Sonuçta elhamdülillah Müslüman’ız, bana lütfen dinen bunun açıklamasını yapar mısınız? Kolay gelsin.”

Soru: “Merhaba Sayın yetkili! Ben eşimle bazen adetliyken de birlikte oluyorum; fakat bu konuda duyduğum şeyler beni çok rahatsız etti. Şöyle ki; adetliyken birlikte olmanın dinen günah olduğu söyleniyor fakat ben bu şekilde kulaktan dolma

bilgilerle hareket etmek istemediğim için size başvurmak istedim. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim. İyi Çalışmalar.”

6. Eşler Arası Güvensizlik ve Kötü Alışkanlıklardan Kaynaklanan Sorunlar (Kıskançlık, alkol, kumar vb.)

Alkol ve kumar en önemli sorunlardandır ve aile içinde huzursuzluğa neden olacağı kesindir. Alkol ve kumar olunca şöyle veya böyle sorunlar ortaya çıkıyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ailelerden yansıyan en önemli sorunların başında, daha ziyade erkeğin alkol ve kumar gibi kötü alışkanlıkları nedeniyle eşinin mağduriyetini anlatan tablolar dikkat çekmektedir. Bu tabloda kadınlar samimi bir şekilde eşlerinin bu illetlerden kurtulmasını arzu etmekte ve bunun için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Eşlerinin bu kötü alışkanlıklardan kurtulmasını arzu etmekte, bunun için çaba harcamakta ve çıkış yolları aramaktadırlar. En önemlisi, çocuklarını düşünerek bu tabloya katlanmaktadırlar. Bu çerçevede özellikle eşlerinin bu kötü yollardan dönmesi için bir dua olup olmadığını sormakta, adeta onları bu yoldan döndürecek manevi formüller aramaktadırlar.

Örnek Sorular:

Soru (Kadın): “Hocam, eşim yıllardır alkol alıyor ve ağır derecede hakaretler yapıyor, küfürler ediyor. Yıllardır tesbihlerle, dualarla sabretmeye çalışıyorum; fakat eşim hep aynı ve son 5 yıldır psikiyatriste gidiyorum. Şu anda ise 'sıfır' noktadayım lütfen yardımcı olur musunuz.”

Soru (Kadın): “Eşim alkolik, onu kurtarmak için her şeyi yaptım. Hastaneye iki kere yattı; ama tekrar eskisi gibi içti. On yıldır onunla birlikte mücadele veriyorum. Sözde o da bırakacağım diyor, hastaneye yatıyor, ilaçlar içiyor ama bir süre sonra doklara gitmeyi bırakıyor, ilaçlarını içmiyor ve içkiye düşüyor. Artık yoruldu! Çocuğum olmasa belki bu kadar mücadele vermezdim; ama çocuğum

babasız büyümesin istedim. Artık yoruldu! Gene içiyor, içmedim diyor, kabul etmiyor. Her gece içmeye başlayınca aramızda kavga çıkarıyor, evin altını üstüne getiriyor, bana ve aileme, ölmüşlerime hep küfrediyor. Artık boşanacağım. Okullar kapanınca boşanırım diye düşünüyorum. Bunu ona da söyledim, hiç oralı olmadı. Lütfen yardım edin. Ben onu kurtaramıyorum. Belki siz kurtarırsınız. Sizi çok seviyorum, babam gibi. Benim babam ruhsal olarak hasta, baba sevgini sizde buldum, çok çaresizim. Bana yardım ederseniz sevinirim.”

7. Aile İçi Şiddet

Hakaret, küfür, dayak, başkalarının yanında aşağılama, yaptığını beğenmeme, kişiliğini rencide etme, alay vb. şekillerde kendini gösteren şiddet, doğal olarak ailede önemli bir huzursuzluk kaynağıdır. Ailede şiddet gören kadın ekonomik bakımdan bağımsız ise, genellikle evlilik birliğine son vermek için girişimlerde bulunuyor. Kimi zaman da çocukları düşünerek katlanmaya çalışıyor; ancak ekonomik imkanları bulunmuyor ve ailesinden de destek alamıyorsa çoğu zaman sineye çekmek zorunda kalıyor.

8. Psikolojik Sorunlar

Eşlerden birinin çeşitli nedenlerle psikolojik sorunlarının olması da önemli aile sorunlarından biridir. Bu durumdaki eş, psikolojik sorunlarını atlatamadığı sürece ailede huzursuzluk devam etmekte, kimi zaman bu sorun aile içi şiddete dönüşmekte, kimi zaman da ayrılığa neden olmaktadır.

9. Aileye Dışarıdan Müdahaleler

Aile yakınlarının evliliğe müdahaleleri de kimi zaman ailede sorun kaynağı olabilmekte ve hatta aile birliğinin dağılmasına kadar gitmektedir. Kaynana, kayınpeder, görümce, hala, teyze... Bazen söz konusu müdahalelerin, eşleri boşanmaya kadar götürdüğü olmaktadır. ‘Eşim çok iyi, birbirimizi

seviyoruz; ama eşim annesinin etkisiyle veya ailesinin etkisiyle şöyle yapmakta, böyle yapmakta...' diye başlayan sorular, genellikle bu tür müdahaleleri göstermektedir.

Evlendikten sonra özellikle kayınvalidenin, gelininin de kendisi gibi bir gelin olmasını istemesinden kaynaklanan sorunlar ise ailede azımsanamayacak kadar sık karşılaşılan problemlerin nedeni olabilmektedir.

Örnek Sorular:

Soru (Kadın): "Sayın ilgili! Biz 4 yıllık evliyiz ve eşimin ailesiyle birlikte oturuyoruz. Eşimle tanışarak mutlu bir evlilik yapmamıza rağmen şu anda pek çok sorunumuz var. Evliliğin devamı ya da bitirilmesi arasında sürekli gelgitler yaşıyorum ve bunun en büyük nedeni ev problemimiz. Eşimi ikna edip başka bir evde oturmayı ve tekrar aynı mutluluğu yakalayıp yakalayamayacağımızı görmeyi ve çocuk için ona göre karar almayı istiyorum.

Dolayısıyla İslâm'da oturulacak evin seçimi tamamen erkeğe mi bırakılmıştır yoksa konuyla ilgili bayanın fikirleri önemli midir? Bununla ilgili hadis, sahabe hayatından örnek var mı? Şimdiden soruma yanıtınız için teşekkür ederim."

Soru: "Ailem, çok sevdiğim eşim ile anne ve babam arasında tercih yapmamı, eşimi seçtiğim takdirde beni evlatlıktan reddedeceklerini ve annelik hakkını helal etmeyeceğini söyledi. Buna hakları var mı? Ben eşimi çok seviyorum ve ondan ayrılmayı düşünmüyorum. Aileme, ben ne sizi ne de eşimi kaybetmek istemiyorum, dediğimde mutlaka tercih yapmamı istediler ve beni evlatlıktan reddedeceklerini söylediler. Olayların nedeni ise babamın düğünümüz esnasında eşim ve benim üzerimize yürüyerek konuklar karşısında bizi mahcup etmesi ve eşimin bundan büyük üzüntü duyması ve bunu aileme açıklamasıdır. Boşanmak dini bakımdan hoş karşılanmamasına rağmen bu durumda nasıl davranmalıyım."

Soru (Kadın): "Selâmün aleyküm hocam. Ben evliyim ve eşimin ailesi ile problemlerimiz var. Eşim de

ailesinin isteği üzerine beni kendi ailemin yanına bıraktı ve 6 aydır evliliğimizin yıkılmaması için hiç bir girişimde bulunmuyorlar. Benim ziynetlerimi de aldılar. Hiç bir şekilde geri vermiyorlar. Ben de bunun üzerine nafaka davası açmayı düşünüyorum. Hocam, size sorum ise şu: Ben nafaka davası açsam Allah katında haram olmuş olur mu? Sonuçta halen nikahlı eşiyim ve bir sorum daha olacak; acaba boşandıktan sonra eşimden nafaka almam haram olur mu? Allah razı olsun hocam saygılarımla.”

10. Sevgi Sorunu

Eşlerin birbirleri ile severek evlenmemiş olmaları veya birbirlerinin ahlâkını, şahsiyetini, mizacını iyice tanımadan evlenmeleri nedeniyle evlilik hayatında aralarında önemli sorunlar çıkabilmektedir. Hatta denebilir ki diğer birçok sorunun da halledilememesinin temel nedeni, eşler arasındaki sevgi sorunudur. Gerçek bir sevgiye dayalı evlilikler, tarafların birbirini tanıyarak, severek evlenmeleri birçok problemleri çözebilecek önemli bir olgudur. Sevgiye dayalı bir evlilik gerçekleştirilememişse uyumsuzluklar çeşitli alanlarda kendini gösteriyor. Bu bakımdan evliliklerin, bilinçli bir şekilde sevgiye dayalı olarak gerçekleşmesi çok önemli.

Sevemediği ve fakat çoğunlukla çocuklar sebebiyle katlanmak zorunda kaldığı bir eş ile yaşamının ağırlığı ailede pek çok soruna yol açmaktadır.

Örnek Soru:

Soru (Erkek): “8 yıllık evliyim. 3 ve 4 yaşlarında iki çocuğum var; fakat eşimle anlaşamıyorum. Onunla ortak hiçbir yön bulamıyorum. Hemen hemen hiçbir ortak aktivitemiz yok. Çocuklar olduğundan beri ayrı yatmaktayız. Ben ayrı yatmaya alışık değilim, rahatsız oluyorum. Bir arada durma nedenimiz benim için sadece çocuklardır. Onlara kıyamadığımdan eşime katlanmaya çalışıyorum. Herhalde o da aynı nedenden bana katlanıyordur. Doğal olarak erkek olmam hasebiyle bazı ihtiyaçlarım var; fakat eşime o yönden de katlanmak

istemiyorum. Zina da yapmak istemiyorum. Eşimle bu şekilde ilişkiye girmeden bir çatı altında durmakla bir hata yapmış olur muyum. Veya bu şekilde durmak aramızdaki nikahı düşürür mü? Ve ihtiyaçlarımı kendi başıma karşılamamın bir sakıncası var mı?"

11. Temizlik ve Bakım

Aile hayatında eşlerin temizlik ve bakıma riayet etmemeleri, söz gelimi ağız, diş ve vücut temizliği konusunda ihmalkâr davranmaları, kimi zaman ailede sorunlara yol açabilmektedir. Evliliğe kadar giyim kuşam bakım vs. kendine itina gösterip de evlendikten sonra eşlerden birinin kendine bakmaması, evlilikte sorun olan hususlardan biridir. Bu husustaki sorunlardan biri de eşin, dışarıya çıkarken kendine özen gösterip de evde iken aynı titizliği göstermemesidir. Resûlullah (s.a.v.)'in her daim kendisine itina ile baktığı dikkat alındığında, bu sorunun İslâm'ın örnek aile ve örnek eş tasavvuruna uymayan önemli bir problem olduğu görülmektedir.

Başkanlığımıza yansıyan aile sorunlarını sunumumuzda genel olarak bu başlıklar altında toplamaya çalıştım. Bunların dışında başka başlıklar altına girebilecek bir takım sorunlar da var. Ancak burada özetlemeye çalıştığım sorunlar genel bir fikir vermektedir.

Hepinize çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Hocam'a teşekkür ediyorum.

Odak noktasını görüyoruz. İşte, dostların, akrabaların, komşuların görüşmesinden tutun, eşin sokağa çıkarken giydiği kıyafete varıncaya kadar, beden mahremiyeti konusunda zihinlerdeki algının çok net bir şekilde yansıdığını ve bunun biraz sonra şiddete doğru veya başka bir alana doğru kaydığını görüyoruz.

Değerler noktasında ciddi bir problemimiz var. Bu değerlerin hangisi bizim sabitelerimizdir, hangisi toplumun bize dayattığı, kültürümüzün bize dayattığı, belki farkında olmadığımız değerlerdir.

Bu noktada ciddi bir problemimiz var. Problemimizin ciddi kaynaklarından bir tanesinin burası olduğu görünüyor.

Hocam, kadının çalışmasıyla alâkalı bir örnek verdi. Burada; ailede görev dağılımıyla, ailenin içerisindeki görev paylaşımıyla alâkalı, kültürel algılarımızın bize getirdiği bazı yaklaşımlar var. Yani kadın evin işini yapar, evin içindeki işi yapar; erkek dışarıdan eve para getirir. Bu kültürün kabul ettiği normal şekliydi ancak kadın dışarıya çıkıp da dışarıda çalışmaya başladığında, bu defa iki katlı bir yük yüklenmeye başladı. Hem dışarıdaki işini yapacak hem de içerideki işini aksatmayacak. Bu, kültürümüzün temelinde olan ama değişime paralel olarak da update edemediğimiz, yenileyemediğimiz algılarımız olarak bizim önümüze düşüyor.

Ben burada, 'örtük ama güçlü değerler' diye bir ifade kullanmak istiyorum. Aslında, başlangıçta biz bunun çok farkında değiliz. Mesela inanç, ibadet veya kıyafet konusunda çok problem görmezken biraz sonra bunların depreştiğini ve ailenin içerisinde ciddi problemlere kapı araladığını görüyoruz. Modern dönemin, iletişim teknolojilerinin en güçlü olduğu dönemin iletişim diye bir sorunu var ve bu sorunun en canlı, en açık yaşandığı yer herhâlde ailedir. Eşlerin kendi arasında, ebeveynlerle çocuk arasında, ebeveynle bir üst kuşak arasında ciddi bir iletişim sorunumuz var. Yansıyan problemlere baktığımızda bunu açıkça görüyoruz.

Bunun dışında yine Hocam'ın yaptığı tespitlerden, cinsel sorunlarımız var ve bunun mutlaka tartışılması gerekiyor.

Yine evin içinde, ailede uygulanan bir şiddet var. Bu şiddetin sadece dayak olması da gerekmiyor. Şiddet dayakla eşleştirilmemeli, özdeşleştirilmemeli. Bunun da tartışılması gerekiyor.

Hocam'a teşekkür ediyorum.

Ben ana başlıkları müzakerenin önünü açmak için toparlamak istedim.

İkinci sunumumuz yine yirmi dakikalık bir sunum. Mahalli İdareler'in "Aileye Yönelik Hizmetlerinin Yasal Çerçevesi, Mali Boyutu, Uygulama ve Sorunları" konulu bir sunum. Bu alanda yaşadığımız uygulama ve sorunları dile getirecek.

Bu sunumu bize İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Daire Başkanı olan Dr. İlker Gündüzöz arkadaşımız sunacaktı; ancak şu anda bütçe görüşmeleri olduğu için toplantımıza iştirak edemedi. Onun yerine Doç. Dr. Soner Gündüzöz bu sunumu bize okuyacaklar.

Buyurun Hocam.

B

Doç. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ*

Değerli katılımcıları saygıyla selâmlıyorum.

Ailenin sorunlarının sadece diyanî bir sorun içermediği malumdur. Ailenin korelasyona dayalı işbölümü, ekonomik paylaşım ve çocuğun sosyalleşmesi gibi fonksiyonları dikkate alındığında bu çok daha önem arz ediyor ve o sebeple burada farklı kuruluşlardan, farklı uzmanlık alanında görev yapan katılımcıların bulunduğu bir platform oldu.

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Dr. İlker Gündüzöz ve onun sunumunu ise niyabeten ben üstlenmiş bulunuyorum. Kendisi de elinde olmayan nedenlerden dolayı gelemediği için özürlerini ve selâmlarını arz ediyor.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Sunum, Türkiye'de Mahalli İdareler'in aileye yönelik hizmetlerinin yasal çerçevesi, mali boyutu ve uygulama sorunlarını ihtiva etmektedir.

Mahalli İdareler; il özel idaresi, belediye ve köy olarak üç kısımda mütalaa ediliyor. Mahalli İdareler'in aileye yönelik görev ve sorumlulukları, kuruluş kanunları bu sunumda belirlenmiş. Ben çok detaya girmeden sunmaya çalışacağım.

Türkiye'de Mahalli İdarelerin Aileye Yönelik Hizmetlerinin Yasal Çerçevesi, Mali Boyutu, Uygulama ve Sorunları

B

Dr. İlker GÜNDÜZÖZ*

Giriş

Mahalli idarelerin aileye yönelik görev ve sorumlulukları kuruluş kanunları ile belirlenmiştir. Bu kuruluş kanunları 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunudur.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. maddesi ile il özel idaresi mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir belediyeleri hariç ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve yetkilidir.

* İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı / ilkertahirgunduzoz@yahoo.com

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesi v bendine göre; Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır: Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun belediyenin görev ve sorumluluklarını belirleyen 14. maddesinin a bendine göre; Belediye imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafî ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikah, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.

1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanununa dayalı olarak tüzel kişiliklerini mevcut en küçük mahalli idare birimi köylerdir. Köy idareleri finansman imkanlarının sınırlı oluşu personel ve donanım yetersizliği gibi bir dizi nedenden dolayı görevlerini yeterli bir şekilde görev yapamamaktadır. Köy Kanununun günün koşullarından uzak oluşu da bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Köy Kanununun eksiklerinin giderilerek köy idarelerinin fonksiyonel hale getirilebilmesi için 2008 yılı içinde İçişleri Bakanlığı'nca çalışmalara başlanılmış ve Köy Kanunu Çalıştayı düzenlenmiştir. Yakın zamanda yeni Köy Kanununun yürürlüğe girmesi beklenilmektedir.

Köy Kanununun 19. maddesinde belirtilen aile ile ilişkili görevler şunlardır;

- Köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmayan öksüzlerin tarlalarını, bağ ve bahçelerini (imece) yoluyla sürüp ekmek, harmanlarını kaldırmak;

- Her köyde köy sandığından bir ambar yaptırıp bunun bir bölmesine harman zamanında herkesten köy namına mahsullerine göre birer miktar zahire ödünç alınarak konulmak ve bu zahireyi muhtaç köylülere gene köy namına yemeklik veya tohumluk olarak ödünç vermek ve her sene ambarda artan zahireyi yeni mahsul ile değiştirmek. Köy Kanunu aile hususunda köylere çok fazla yükümlülük getirmemiştir.

Dikkat edilirse, yukarıda sayılan görevler daha çok Sosyo-ekonomik konularla ilgilidir.

İçişleri Bakanlığı'nın üzerinde çalıştığı tasarıda ise bu hususta yeni düzenlemeler öngörülmüştür. Bunlar; köyde yaşayan yardıma muhtaç kişilere sosyal hizmet ve yardım yapılması; diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde meslek ve beceri kazandırma kurslarının açılmasıdır.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümleri çerçevesinde mahalli idarelere aileye yönelik çeşitli hizmetlerle ilgili görevler verilmiştir. Buna göre, mahalli idarelerin kadın sığınma evleri; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetler; meslek ve beceri kazandırma kursları hususlarında çeşitli görev ve sorumlulukları vardır.

I. Mahalli İdarelerin Aileye Yönelik Hizmetlerinin Mali Boyutu

Aileye yönelik hizmetlerin mali boyutuna bakıldığında il özel idareleri ile belediyeler kastedilmektedir. Köylerin bu hususta görevleri

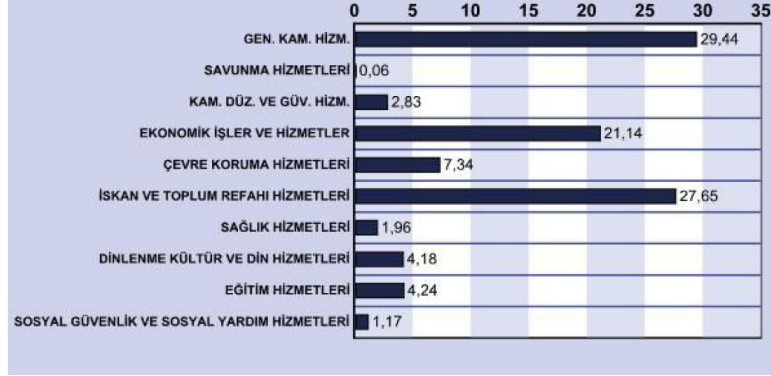
sınırlı olduğu gibi, mali kaynakları da yok denilecek kadar azdır. 2007 yılı konsolide bütçe rakamları üzerinden mahalli idarelerin bu alana gösterdiği ilgi ortaya konulacaktır.

Tablo: 1
Mahalli İdarelerin
Fonksiyonel ve Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Giderleri

(Bin YTL)	Personel Giderleri	Sos. Güv. Kurum Dev. Prim Gid.	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Faiz Giderleri	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferi	Borç Verme	TOPLAM
Genel Kamu Hizmetleri	3.456.919	493.018	3.531.045	634.478	1.274.536	1.446.191	223.942	532.547	11.592.676
Savunma Hizmetleri	4.641	812	6.207	0	0	11.019	0	0	22.679
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	478.624	69.363	318.605	0	14.578	234.618	4	0	1.115.792
Ekonomik İşler ve Hizmetler	1.309.786	220.992	2.645.804	0	25.394	4.069.066	53.456	0	8.324.498
Çevre Koruma Hizmetleri	573.417	86.887	1.540.434	0	8.935	674.658	6.547	0	2.890.878
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	1.342.940	225.503	2.091.338	0	33.291	7.171.239	25.558	0	10.889.869
Sağlık Hizmetleri	99.210	16.931	155.690	0	5.324	492.534	780	0	770.469
Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri	209.589	30.748	646.704	0	84.760	672.212	337	0	1.644.350
Eğitim Hizmetleri	2.856	317	696.635	0	18.286	951.470	1.891	0	1.671.455
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hiz.	37.660	2.689	152.270	0	219.826	48.287	0	0	460.732
TOPLAM	7.515.642	1.147.260	11.784.732	634.478	1.684.930	15.771.294	312.515	532.547	39.383.398

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2007 Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2008, s. 53
<http://www.maliye.gov.tr>

Grafik: 1
Mahalli İdarelerin
Fonksiyonel ve Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Bütçe
Payları

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2007 Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2008, s.53
<http://www.maliye.gov.tr>

İl özel idaresi ve belediye bütçelerinin 450.732.000 YTL tutarındaki miktarı sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine ayrılmaktadır. Bu miktar konsolide bütçe rakamlarının %1,17'sine karşılık gelmektedir. İl özel idareleri ve belediyelerin aileye yönelik harcamalarının büyük ölçüde bu fonksiyonel kalemden yapıldığı varsayılabilir. Mahalli idareler bütçesi içinde bu alana ayrılan kaynakların oldukça sınırlı bir oranı teşkil ettiği söylenebilir.

Tablo: 2
Belediyelerin
Fonksiyonel ve Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Giderleri

(Bin YTL)	Personel Giderleri	Sos. Guv. Kurum Dev. Pirim Gid.	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Faiz Giderleri	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferi	Borç Verme	TOPLAM
Genel Kamu Hizmetleri	2.200.780	302.601	2972938	434.574	940.948	874.743	135.159	317.294	8.179.037
Savunma Hizmetleri	1.379	214	3.926	0	0	84	0	0	5.603
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	478.624	69.363	313.379	0	14.578	177.918	4	0	1.053.866
Ekonomik İşler ve Hizmetler	780.882	126.828	1.311.491	0	19.107	3.087.869	2.089	0	5.328.266
Çevre Koruma Hizmetleri	512.295	75.757	1.446.131	0	1.909	375.035	576	0	2.411.703
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	779.714	124.862	1.227.173	0	5.582	4.631.391	25	0	6.768.747
Sağlık Hizmetleri	98.414	16.801	148.670	0	5.324	13.032	0	0	282.241
Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri	198.413	28.772	604.465	0	73.790	423.978	72	0	1.329.490
Eğitim Hizmetleri	2.192	317	77.207	0	17.377	411	0	0	97.504
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hiz.	20.187	2.689	133.856	0	216.044	3.320	0	0	376.096
TOPLAM	5.072.880	748.204	8.239.236	434.574	1.294.659	9.587.781	137.925	317.294	25.832.553

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2007 Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2008, s. 54
<http://www.maliye.gov.tr>

Belediye bütçelerinin 376.096.000 YTL tutarındaki miktarı sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine ayrılmaktadır. Belediyelerde bu miktar konsolide bütçe rakamlarının %1,47'sine karşılık gelmektedir.

Tablo: 3
İl Özel İdarelerinin
Fonksiyonel ve Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Giderleri

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2007 Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2008, s. 55

(Bin YTL)	Personel Giderleri	Sos. Güv. Kurum Dev. Pirim Gid.	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Faiz Giderleri	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferi	Borç Verme	TOPLAM
Genel Kamu Hizmetleri	1.192.998	178.366	391012	5.071	291.930	527.810	88.783	4.005	2.679.975
Savunma Hizmetleri	5		2.240			10.935			13.180
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri			5.226			56.700			61.926
Ekonomik İşler ve Hizmetler	188.962	31.973	100.480		5.607	361.737	51.367		740.126
Çevre Koruma Hizmetleri			2.327		77	23.113	5.971		31.488
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	125.509	21.225	47.231		1.115	89.802	15.097		299.979
Sağlık Hizmetleri	505	97	7.020			479.502	780		487.904
Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri	253		18.124		8.634	194.964	265		222.240
Eğitim Hizmetleri	664		619.428		909	951.059	1.891		1.573.951
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hiz.			18.414		3.782	44.967			67.163
TOPLAM	1.508.896	231.661	1.211.502	5.071	312.054	2.740.589	164.154	4.005	6.177.932

<http://www.maliye.gov.tr>

İl özel idare bütçelerinin 67.163.000 YTL tutarındaki miktarı sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine ayrılmaktadır. İl özel idarelerinde bu miktar konsolide bütçe rakamlarının %1,08'ine karşılık gelmektedir.

Belediyelerin %1,47 pay ayırdığı dikkate alındığında il özel idarelerinin %1,08'lik payına nispetle daha önemli bir kaynağı bu alana ayırdıkları görülmektedir.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin merkezi bütçede fonksiyonel sınıflandırmaya göre 2007 yılı ödenekleri ve gerçekteşmeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 4
Merkezi Bütçe Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre
2007 yılı ödenekleri ve Gerçekteşmeleri

(Bin YTL)	Başlangıç Ödeneği	Yılısonu Ödeneği	Gerçekleşme	Gerçekleşme / GSYH
GENEL KAMU HİZMETLERİ	83.256.308	81.107.611	75.974.775	8,9
SAVUNMA HİZMETLERİ	13.131.428	17.750.003	11.833.996	1,4
KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ	12.761.642	12.468.858	12.433.514	1,5
EKONOMİK İŞLER VE HİZMETLER	20.510.100	24.469.336	23.702.910	2,8
ÇEVRE KORUMA HİZMETLERİ	244.624	247.005	184.076	0,0
İSKAN VE TOPLUM REFAHI HİZMETLERİ	4.224.198	4.756.542	4.714.647	0,6
SAĞLIK HİZMETLERİ	7.392.932	11.086.348	11.276.377	1,3
DİNLENME, KÜLTÜR VE DİN HİZMETLERİ	3.126.279	3.467.434	3.278.530	0,4
EĞİTİM HİZMETLERİ	26.722.970	24.463.926	25.720.314	3,0
SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ	33.618.065	35.030.262	34.948.544	4,1
BÜTÇE GİDERLERİ TOPLAMI	204.988.546	214.847.325	204.067.683	23,8

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2007 Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2008, s.34
<http://www.maliye.gov.tr>

Merkezi bütçe ödeneği içindeki payının %16,30 olduğu değerlendirildiğinde mahalli idarelerin oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz aileye yönelik hizmetleri bu fonksiyonel kodla birebir örtüştürmek yanlıştır. Ancak, analize dayanak olması açısından bu oranın yol gösterici ve fikir verme açısından yararlı olduğu da açıktır.

II. Mahalli İdarelerin Aileye Yönelik Hizmetleri

Mahalli idarelerin aileye yönelik hizmetleri kadın sığınma evleri; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetler; meslek ve beceri kazandırma kursları olarak sayılabilir.

II.1. Kadın Sığınma Evleri

Halen, hizmet veren 40 adet kadın sığınma evi bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kadınların başvurabilecekleri Gaziantep, Erzincan, Erzurum ve Van kadın sığınma evi bulunmaktadır. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde kadın sığınma evleri ile ilgili hukuki, mali ve uygulamaya yönelik sorunlar incelenecektir.*

* Avrupa ülkelerinde kadın sığınma evlerine özel önem verilmektedir. Bu yerler ilgililere uygun araçlarla duyurulmaktadır. Avusturya'da Kadın Sığınma Evi ile ilgili internet afişinde; *(Eski) kocanız, hayat arkadaşınız size karşı kötü muamelede mi bulunuyor? Siz ve çocuklarınız şiddetle tehdit edildiniz ve şiddete mi maruz kaldınız? Viyana'daki kadın sığınma evleri size ve çocuklarınıza korunma, destek ve geçici olarak oturma olanağı sunmaktadır. Milliyet, din ve*

Şiddet kullanan erkekler eşleri ve çocukları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmak ve kendi çıkarlarını kabul ettirmek için fiziksel ve psikolojik şiddet uygulurlar. Bunun yanı sıra daha farklı şiddet yöntemlerine de başvururlar: Fiziksel şiddet, cinsel tacizde bulunmak, psikolojik şiddet, sosyal şiddet, ekonomik şiddet olarak sıralanabilir.*

Tablo: 5

Danışma Merkezlerine 2007 Yılında Yapılan Başvurular

BAŞVURU NEDENLERİ	K	E	TOPLAM
AİLE VE ÇOCUK SORUNLARI	1248	562	1810
PSİKOLOJİK SORUNLAR	573	363	936
EKONOMİK SORUNLAR	440	189	629
AİLE İÇİ ŞİDDET	193	46	239
KADINA YÖNELİK ŞİDDET	49	11	60
EVLİLİK ÖNCESİ DANIŞMANLIK	36	27	63
SIĞINMAEVİ TALEBİ	560	6	566
DİĞER	795	367	1162
TOPLAM	3894	1571	5465

Kaynak: Çiğdem, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esikgeme Kurumu 2007 yılı Genel Faaliyet Raporu, 2008, Ankara, s.59

maddi durumunuz kadın sığınma evine alınmanız konusunda hiç bir rol oynamaz. İfadeleri yer almaktadır, Frauenhäuser Wien, <http://kidsinfo-gewalt.de/tr/gewalt.htm>

* Frauenhäuser Wien, <http://kidsinfo-gewalt.de/tr/gewalt.htm>

Ayrıntılı bilgi: Fiziksel Şiddet, itip kakmak, tirmalamak, tokat atmak, vurmak, tekmelemek, dövme, boğazını sıkmak, saçlarını yolmak, eve kilitlemek, bıçakla tehdit etmek veya bıçakla yaralamak, değişik nesnelere ölünceye kadar dövme ve cinayet Fiziksel tacizin dışında, şiddet kullanan erkekler kadın için çok özel bir değer taşıyan mobilya ve eşyaları da kırıp dökerler.

Cinsel Tacizde bulunmak, cinsel tacizde bulunmak, sarkıntılık etmek, rahatsız etmek, vajinal, oral veya anal sekse zorlamak ya da yaptırmak, filme almak veya porno filmleri seyretmeye zorlamak, başka insanlarla sekse zorlamak, tecavüz etmek, sizin istemediğiniz veya yapmaya zorlandığınız her türlü seks şekli şiddettir.

Psikolojik şiddet, kötü söz söylemek, bağırarak, aşağılamak; kadını dış görünüşü veya belli davranışları nedeniyle gücendirmek, arkadaşları, aile ve toplum önünde gülünç duruma düşürmek, aşağılamak, deli ve aptal olduğunu söylemek; tehdit etmek, yasaklar koymak, telefonla sürekli terör yapmak, tehdit mektupları göndermek, uyumasına engel olmak, çocuklara, diğer aile bireylerine, kadının arkadaşlarına karşı şiddet kullanmakla tehdit etmek, ev hayvanlarına işkence etmek, öldürmekle veya kendini öldürmekle tehdit etmek.

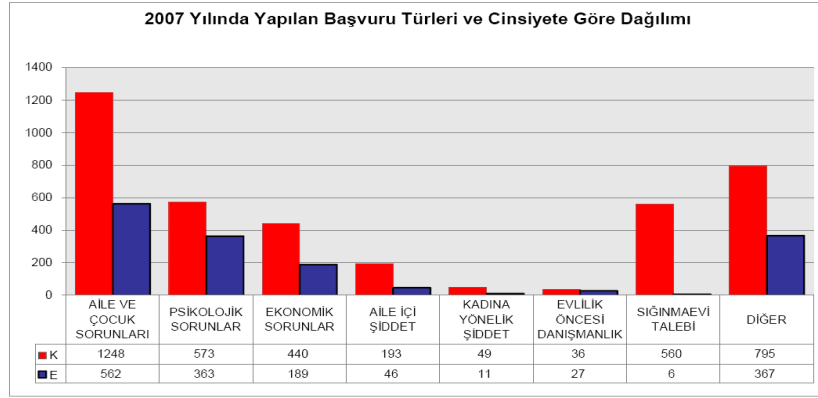
Sosyal şiddet, aile ile temas kurmayı, arkadaşları ile görüşmeyi, gezmeye gitmeyi yasaklamak, ne zaman, kimin ile buluşacağına karar vermek ve gözetlemek, kontrol etmek; telefonu kapattırmak, takip etmek.

Ekonomik şiddet, para veya değerli eşyaları kadının elinden almak, satmak, çalmak, kadının ne kadar para harcayacağını belirlemek, ne zaman ne satın alınacağına kendi başına karar vermek, kadının ayrı banka hesabı açmasına engel olmak, eşini çalışmaya zorlamak ve kazandığı parayı elinden almak, kadının çalışmasını veya ekonomik bağımsızlığını kazanmasını engellemek, kadını işten ayrılmaya zorlamak.

Kaynak: Frauenhäuser Wien, <http://kidsinfo-gewalt.de/tr/gewalt.htm>

Tablo 5 ile Grafik 2'ye dayanarak sığınma evi talebinin danışma merkezlerine başvuruda en baskın neden olduğu söylenebilir. Bu rakamın yanında aile ve çocuk sorunları, kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet nedenleri de birlikte değerlendirildiğinde kadın sığınma evi talepleri açıklanabilir.

Grafik: 2
2007 Yılında Yapılan
Başvuruların Cinsiyete Göre Dağılımı

Faaliyet Raporu, 2008, Ankara, s. 59

Kadın sığınma evi ihtiyacı konusunda farklı görüşler vardır. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın kurucularından Avukat Canan Arın, "34 sığınma evinden 3'ü İstanbul'da. Kadıköy ve Küçükçekmece Belediyesi'nden sonra üçüncüsü Şişli'de 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde açılacak. 280 bin nüfuslu Şişli'de belediyenin açacağı Kadın Sığınma Evi'nin kapasitesi ise 20." Şişli Belediye Başkan Yardımcısı ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Başkanı Kahraman Eroğlu da; "Belediye Kanununa göre 50 binden fazla nüfusu olan belediyelerde sığınma evi açılması gerekiyor. Bu durumda Türkiye'de 3 binden fazla sığınma evi açılması gerektiğini" belirtmektedir.* Yukarıda yer alan istatistikî bilgiler ve gelişen sosyo-ekonomik şartlar kadın sığınma evi talebinin giderek artacağı konusunda ipuçları vermektedir.

* NTV-MSNBC, <http://www.ntvmsnbc.com>, Güncelleme: 13:10 TSİ 21 Şubat 2008 Perşembe

Yerel Gündem 21 (YG-21) Projesi de kadın sığınma evlerine ilgi göstermektedir. Bu proje mahalli idarelerle ilgilidir. Bilindiği gibi Yerel Gündem 21 (YG-21), kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını hedefleyen “sürdürülebilir gelişme” kavramının yaşama geçirilmesine yönelik, küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olan bir eylem planıdır. Gelecek yüzyıla açılan yolda “sürdürülebilir gelişme” konulu Gündem 21’in çıkış noktası, Haziran 1992’de Rio de Janeiro’da yapılan ve “Yeryüzü Zirvesi” olarak adlandırılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’dır.* Örneğin, İzmir YG-21 Kadın Sığınma Evleri Çalışma Grubu, İzmir’de kadın sığınma evi kurulumu için çalışmaktadır.†

II.1.1. Kadın Sığınma Evleri Açısından Genç Kızlarla İlgili Sorun

Konu bakımından bir diğer sorunlu alan da genç kızlardır. Çocuk Esirgeme Kurumları’na verilen kız çocukları, okumazlarsa 18, okurlarsa 24 yaşına kadar yurtlarda kalabilmektedir. 18 yaşından sonra elinde hiçbir şey olmaksızın sokağa salınan

* 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi’nde “sürdürülebilir kalkınma”, tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak benimsenmiş ve bu doğrultuda, 21. yüzyılda çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasına yönelik ilkeleri ve eylem alanlarını ortaya koyan “Gündem 21” başlıklı Eylem Planı, Zirve’nin temel çıktısı olarak, BM üyesi ülkelerce kabul edilmiştir. Gündem 21, “İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır” cümlesiyle açılmaktadır. Uluslar arasında ve ulusların kendi içerisindeki eşitsizliklere, giderek artan yoksulluk, açlık, hastalıklar ve cehalete, ekosistemlerdeki kötüleşmeye dikkat çekilmektedir. Çıkış yolu olarak ise, temel gereksinimlerin karşılanmasını, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimini ve daha güvenli bir geleceğe giden yolun yapı taşlarının döşenmesini sağlayacak küresel ortaklık kavramı gündeme getirilmektedir. Gündem 21’in, bir yandan günümüzdeki ağırlıklı sorunların üstesinden gelmeye çalışırken, öte yandan da dünyamızı 21. yüzyılın tehditlerine karşı hazırlamayı hedeflediği vurgulanmaktadır. Gündem 21, kalkınma ve çevre işbirliğinde küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olarak nitelendirilmektedir. Gündem 21’in başarıyla uygulanmasından öncelikle ve esas olarak hükümetlerin sorumlu olacağı belirtilmekle birlikte, bu sürece, halkın ve hükümet-dışı kuruluşlarla diğer grupların etkin bir biçimde katılımının sağlanması gereği vurgulanmaktadır. Son olarak, Gündem 21’in dinamik bir program olduğuna dikkat çekilmekte ve bu sürecin, sürdürülebilir kalkınma için yeni bir küresel ortaklığın başlangıcı olduğu belirtilmektedir. Gündem 21’in temel yaklaşımı, tüm program alanlarına yönelik finansman politikalarının belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin “yerinden yönetim” anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümetler ve hükümet-dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine bina edilmiştir. Gündem 21 üç ana ve bir tamamlayıcı kısımdan oluşmakta ve toplam 40 bölümü içermektedir, <http://www.la21turkey.net>, 17.12.2008

† İzmir Yerel Gündem 21, http://www.izmir-yerelgundem21.org.tr/cg_08, 15.12.2008

kız, şanslıysa evlenmekte, şanslı değilse tecavüzden uyuşturucu bağımlısı olmaya kadar giden bir yolda kendini buluvermektedir. Mevcut Kadın Sığınma Evleri kızı kabul etmemektedir. Çünkü gelenlerin en az 25 yaşında olması istenmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerin hiçbirinde durum hiç de böyle değil. Her kadın sığınma evinin yanında bir de genç kız sığınma evi var. Türkiye’de bu alanda yalnızca bir derneğin faaliyeti bulunmaktadır.*

II.1.2. Türkiye’de Kadın Sığınma Evi ile ilgili Mevzuat

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesi “Kadın veya Erkek Konukevleri”ni tanımlamaktadır. Buna göre, kadın veya erkek konukevleri fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözülmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade eder.

2004 tarih ve 5251 sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 3’üncü maddesinin g bendi “Görev alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği yapmak, koordinasyonu sağlamak.”; 18’inci maddesi ise “Genel Müdürlük; ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur.” Hükmüne amirdir.

5393 sayılı Belediye Kanununun belediyenin görev ve sorumluluklarını belirleyen 14. maddesinin a bendine göre; Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.

* <http://www.genckizsiginmaevi.org/Hakkimizda.asp>, 17.12.2008

II.1.3. Türkiye’de Sosyal Hizmetler Kurumuna Bağlı Kadın Konuk Evleri

Türkiye’de kadın sığınma evi sayısı 40’tır. Bunların 25’i Sosyal Hizmetler Kurumuna aittir. 15’i ise belediyelerindedir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen proje çerçevesinde 8 yeni kadın sığınma evi yapımı planlanmıştır. Bunlarla kısa süre içinde toplam sayı 48’e, belediye kadın sığınma evi sayısı 23’e çıkacaktır.

Tablo: 6
Sosyal Hizmetler Kurumuna Bağlı Kadın Konuk Evleri

Kuruluşun Adı	2008 Eylül Ayı İtibarıyla Kuruluşlarda Mevcut Durum				
	Sayı	Kapasite	Kayıtlı Kişi Sayısı	Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	Yılbaşından Bugüne Hiz. Yarar. Kişi Say. (Gündüzlü)
Kadın Konukevi	25	543	323	321	0

Kaynak: SHÇEK, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara, http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2008_eylul.asp

II.1.4. Şiddete Uğramış Kadınlarla İlgili Sığınma Evleri Projesi (Shelters for Women Subject to Violence)

Projenin konusu; şiddete uğramış kadınlarla ilgili sığınma evleri yapılması, Projenin kapsamı; 8 adet yeni sığınma evinin AB projesinden yapılmasıdır. Koordinasyon İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü tarafından üstlenilmektedir. Projenin süresi; Nisan 2007’de başlamış olup, Kasım 2009’da sona erecektir.

Projeyle belediyelerin tahsis ettikleri arsalar üzerine şiddete uğramış kadınlarla ilgili sığınma evleri yapılması planlanmış ve proje yapımı ile ilgili ihale tamamlanmıştır. Yer seçimi, yapım ve binalar tamamlandığında işletme de dâhil olmak üzere kadın kuruluşlarıyla işbirliği yapılmaktadır. Projenin sekretarya hizmetleri konusunda Birleşmiş

Milletler Nüfus Fonu'ndan destek sağlanmaktadır. Proje kapsamında 8 adet kadın sığınma evi yapılacaktır. Bir sığınma evinin maliyeti ortalama 1 milyon Euro olması beklenmektedir. Yine bu sığınma evlerinin tefrişi proje kapsamında karşılanmaktadır. Belediyeler yapılan sığınma evleri için her hangi bir ödemede bulunmayacaklardır. İnşaatların projesi, keşfi, kontrollük hizmetleri ve hak edişler proje kapsamında finanse edilecek bağımsız bir şirket tarafından yapılacaktır. Binaların ihaleleri CFCU tarafından yapılacaktır. Sığınma evi yapılacak olan ve bu amaçla arsa tahsisinde bulunan belediyelerin seçimi İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu tarafından yürütülecek sekreteryaya hizmetleri İçişleri Bakanlığı koordinesinde yapılacaktır. Projenin faydalanıcı kuruluşu İçişleri Bakanlığı olmakla birlikte yapılan sığınma evleri ilgili belediyelerin olacaktır. Sığınma evi yapılacak belediyeler; Keçiören, Samsun Büyükşehir, Gaziantep Büyükşehir, Antalya Büyükşehir, Bursa Büyükşehir, Eskişehir Odunpazarı, İstanbul Zeytinburnu ve İzmir Karşıyaka'dır.

Projenin genel hedefi Türkiye'de kadınların insan haklarının korunmasıdır. Projenin amacı, şiddete uğramış kadınların, kadın sığınma evleri kurmak ve yönetmek suretiyle yeterli şekilde korunmasının sağlanmasıdır.

Proje AB Fonlarından finanse edilecek olup, 2008-2010 yılları arasında uygulanacaktır. Projenin toplam maliyeti 10.360.000 Euro olup, bunun 2.250.00 Euro'luk bölümünün İçişleri Bakanlığı bütçesinden karşılanması taahhüt edilmiştir.

Halen, hizmet veren 40 adet kadın sığınma evinden 4'ü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir. Bunlar Gaziantep, Erzincan, Erzurum ve Van kadın sığınma evleridir.

Kadın sığınma evleri projesi, özellikle Belediyeler Kanunu'nun 50 binden fazla nüfusu olan belediyelere verdiği kadın sığınma evi açma ve işletme görevinin yerine getirilmesine destek olmayı amaçlamaktadır.

Projenin hedefleri;

- 1. Bileşen: Sekiz ilde en iyi koşullarda hizmet verecek şekilde projelendirilmiş sekiz ayrı kadın sığınma evininin inşa edilmesi;
- 2. Bileşen: İnşaatların yapım sürecinin kontrolü;
- 3. Bileşen: İnşa edilen kadın sığınma evlerinin, kalacak kadınlarla çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tefriş edilmesi;
- 4. Bileşen: "Kadınlara Yönelik Koruma Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi": İşletmeye hazır hale getirilmiş sığınma evlerinin özel olarak eğitilmiş personelle hizmete sokulması, söz konusu illerde kadınlara yönelik koruma hizmetlerinin geliştirilmesi ve kamuoyu duyarlılığının artırılmasıdır.

Kadın sığınma evleri projesi'ni, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği'nin mali, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)'nun da teknik desteği ile yürütmektedir. Mimari proje, İçişleri Bakanlığı tarafından, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ile ülkemizin şiddete uğrayan kadınlar için kadın danışma merkezleri ve sığınma evleri hizmetlerinde uzmanlaşmış üç kadın kuruluşundan danışmanlık desteği alınarak gerçekleştirilmiştir. İnşaat ihalesi ise Hazine Müsteşarlığı'nın Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından yapılmaktadır. Proje'nin dördüncü bileşeni olan "Kadınlara Yönelik Koruma Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi", Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu-UNFPA tarafından oluşturulan Proje Koordinasyon Birimi eliyle uygulanmaktadır. Bu Koordinasyon Birimi başkent Ankara'da, İçişleri Bakanlığı binasında faaliyet göstermektedir. Proje kapsamında gerçekleştirilecek eğitimlerden, şiddete uğrayan kadınlara yönelik hizmetleri sunan tüm kuruluşlar yararlanacaktır.

"Kadınlara Yönelik Koruma Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi"nin Hedefleri ise şöyle sıralanabilir. Proje kapsamındaki illerde;

▪ İnşa edilip hizmete girecek olan sığınma evleri ile bu evlerle ilgili danışma merkezleri ve telefon hatlarında çalışacak kişilerin eğitimi;

▪ Kolluk, sağlık ve adalet hizmetleri, sosyal hizmetler gibi şiddete uğrayan kadınlara doğrudan hizmet sunan kamu personeli ile kadına yönelik şiddetle mücadele amaçlı kadın kuruluşlarının bilgi ve beceri ihtiyaçlarının tanımlanması ve modern hizmet sunumlarının sağlanması;

▪ Konuyla doğrudan ilişkisi olmayan kamu çalışanları ve sivil toplum örgütlerinin kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda bilgi ve duyarlılıklarının artırılması;

▪ Medya çalışanlarının bu mücadeleye desteğini artırmak üzere bilgilendirilmesi;

▪ Özellikle muhtar, imam, öğretmen, usta öğretici, toplum merkezi görevlileri gibi kamuoyu önderleri arasından eğitimciler yetiştirilerek, kamuoyunun, kadına yönelik şiddetin önlenmesine ve şiddet mağdurlarıyla çocuklarının yeni bir hayat kurmalarına destek ve ilgilerini artıracak şekilde duyarlı hale getirilmesi;

▪ Kadına yönelik şiddetle mücadele amaçlı il/ilçe koordinasyon komitelerinin güçlendirilmesine ve yerel yönetimlerle kadın kuruluşları arasında işbirliği mekanizmalarını oluşturmaya katkıda bulunacak sosyal diyalog çalışmaları;

▪ Kamu kuruluşlarının kayıt sistemlerinin güçlendirilmesi;

▪ Uygulamaların gelecekte de devam etmesini güvence altına alacak "ileriye dönük stratejiler" in oluşturulması;

hedeflenmektedir.

Proje kapsamındaki sekiz ilin seçilmesinde etkili olan faktörler şunlardır;

▪ İlgili Belediyenin Proje'den yararlanarak sığınma evi, danışma merkezi ve telefon hattı kurmaya istekli olması;

- İlin Vali, Belediye Başkanı ve çeşitli düzeylerdeki diğer karar vericilerinin konuya duyarlılığı;
- Kadın danışma merkezleri, sığınma evleri ve acil telefon hatları alanında uzun yıllardır çalışmalar yürüten üç kadın kuruluşunun önerileri;
- İllerin ülke genelindeki coğrafi dağılımı;
- Ulaşım imkanlarının yeterliliği;
- Güvenliğin sağlanma kolaylığı.

III. Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları

Bu bölümde çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları 5302 sayılı İl Özel İdaresi, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde hukuki, mali ve uygulamaya yönelik sorunlar incelenecektir.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. maddesiyle il özel idarelerine çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları kurabilme imkanı sağlanmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanununda bu hususta açık bir düzenleme yoktur. Belediyeler çocuk yuvalarına fazla ilgi göstermemekle birlikte büyük ölçekli belediyelerin bu konuda uygulamalarına rastlanılmaktadır. Kadıköy Belediyesi Bahriye Üçok Çocuk Yuvası 1993 yılında Kadıköy Belediyesi çalışanlarına ve Kadıköy halkına hizmet vermeye başlamıştır. Uygun ücretle çocuklara, Kadıköy insanına yakışır bir hizmet ve kalite anlayışı ile eğitim vermeye hedeflemiştir.* Beşiktaş Belediyesi tarafından 1992 yılında kurulan Beltaş Vakfı Çetin Emeç Çocuk Evi 17 yıldır aktif bir şekilde çalışmasını sürdürmektedir.† Elde belediyelerin işlettiği çocuk yuvası ve kreşlerle ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir.

IV. Yaşlılar, Engelliler, Kadınlar, Gençler ve Çocuklara Yönelik Her Türlü Sosyal ve Kültürel Hizmetler

* <http://yeni.kadikoy.bel.tr>

† <http://www.besiktas.bel.tr>

Yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetler açısından 5302 sayılı İl Özel İdaresi, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde hukuki, mali ve uygulamaya yönelik sorunlar incelenecektir.

IV.1. Sokak Çocukları

Mahalli idareler açısından önemli bir husus da sokak çocuklarıdır. Özellikle büyük şehirlerimizde mevcut sokak çocukları problemi pek çok kurumla birlikte mahalli idareleri de ilgilendirmektedir. Bu konuda "Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu" çalıştay yapılmış ve bir rapor yayınlanmıştır.*

Sempozyumun sonuç bildirgesinde 1950'lerde köyden kente yapılan göçlerle tanışılmaya başlanan sokak çocukları kavramı, "evi olmayan ve sokakta yaşayan çocuklar ile bir evi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen çocuklar" olarak tanımlanmıştır. Sonuç bildirgesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesinin "İBB Çocuk Hizmet Ana Planı" oluşturması hedeflendiği belirtilmiştir.†

IV.2. Belediyelere Ait Huzurevleri

Yerel yönetimlerin görevlerini, sorumluluklarını, yetkilerini işleyişlerini ve uğraşı alanlarını belirleyen 1580 sayılı "Belediye Kanunu" yürürlükten kaldırılarak 2005 yılında 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1580 sayılı eski Belediye Kanunu 1930 tarihinde yürürlüğe girmişti. Eski kanun bir bütün olarak, temel felsefesiyle, tanımlarıyla, maddeleriyle ve özel hükümleriyle yerel yönetimlere yaşlılıkta ve

* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Kayışdağı Darülaceze Müdürlüğü, 6-7 Mart 2007 tarihlerinde Lütfü Kırdar Kongre Sarayı'nda düzenlediği Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu çalıştay raporunu kitaplaştırmıştır. Sokak Çocuklarının rehabilitasyonu meselesine dair çözüm yollarının belirlenmesi için düzenlenen sempozyuma aralarında Unicef Türkiye Temsilcisi Edmond McLoughney, ILO IPEC Ulusal Program Koordinatörü Nejat KOCABAY'ın da bulunduğu 98 uzman katılmıştır.

† İBB, Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu, Sonuç Bildirgesi, s.192, Teorik Bilgilerle Zenginleştirilmiş Sempozyum Bildiri Kitabı, İstanbul, 2008, <http://www.ibb.gov.tr>

diğer toplumsal alanlarda açılımlar sunmakta idi. Yerel Yönetimlerin görevleri 15. madde hükümlerinde sıralanmıştı. Bu alan çocuklardan kadınlara, yoksullardan evsizlere, işsizlere, yaşlılardan hamile ve emzikli annelere, engellilere, bedensel, ruhsal ve sağlık sorunu olanlardan, kitap okumak, spor yapmak, eğlenmek isteyenlere kadar genişleyen bir yelpazedir. 1930'lu yıllarda ülkemizin içinde bulunduğu zorlu ekonomik koşullar ve azınlıklarda dâhil kültürümüzde var olan yaşlıya sahip çıkma biçimi yerel yönetimleri yaşlı hizmetlerinde iki konuda hizmet vermeye yöneltmiştir. Korunmaya muhtaç yaşlıya sahip çıkma gerekliliği, bu gerekliliğin ve yaşlıya yönelik hizmetin ancak yataklı bakım üniteleri yoluyla karşılanabileceği yargısı. Uzun yıllar yaşlılık alanına bu çerçevede bakıldığından yerel yönetimlerce işletilen yaşlı kurumlarının adı; İhtiyarlar Yurdu, Düşkünler Yurdu, Gücsüzler Yurdu, Bakım Yurdu olarak anılmaktadır. Merkezi yönetimin ilk Konya'da huzurevi açtığı 1966 yılına kadar 6 ayrı şehirde yataklı bakım kurumlarıyla yerel yönetimler Cumhuriyet döneminin öncüleri olmuşlardır. 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu da belediyelere huzur evi açma ve işletme konusunda imkan sağlamaktadır. Bu itibarla belediyelerin Türkiye genelinde 21 huzur evi bulunmaktadır. Bunlar tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo : 7
Belediyelere Ait Huzurevleri

İL	Huzurevi Adı	Kapasite	Açılış Tarihi	Adresi	Telefon	Fax	
1	ADİYAMAN	Adıyaman Belediyesi Huz.	7	1981	Yeşilyurt Mah. Kaviyolu üzeri ADİYAMAN	0416.2253260	
2	ANKARA	Keçiören Belediyesi Güçsüzler Yurdu	228	1968	Fatih Cad. Tepebaşı Keçiören/ANKARA	0312.3143508 359 21 25	3143477
3	ANKARA	Etimesgut Belediyesi Huzurevi Ve Yaşlı Bakımevi	52	2008	İstasyon Mah. Akasya Cad. No : 6 Etimesgut ANKARA	0312 244 98 88	0312 245 03 57
4	AYDIN	Aydın Belediyesi Huz.	44	1957	Zafer Mah. Doğucazi Bulvarı No:179 AYDIN	0256.2266880 179	
5	BALIKESİR	Balıkesir Havran Belediyesi Şerife-Ali Soylu Huz.	38	1999	Temaşalık Köyü Havran / BALIKESİR	0266.4323141	
6	BURDUR	Burdur Belediyesi Berberoğlu Vakfı Huz.	100	1996	Çeşmedamı Mah. Atabey Cad. No:1 BURDUR	0248.2321348	2335394
7	BURSA	İnegöl Belediyesi Huz.	60	1973	Kemal Paşa Mah. SSK Hastanesi Yanı No:2 İnegöl / BURSA	0224.7135944	7135944
8	BURSA	Bursa Büyükşehir Belediyesi Huz.	332	1974	Ertuğrul Gazi Mah. Huzurevi Cad. Yıldırım / BURSA	0224.3643637- 80	3631955
9	ERZURUM	Erzurum Büyükşehir Belediyesi Huzurevi	26	1965	Hasan Basri Mah. ERZURUM	0442.2135635	2135635
10	ESKİŞEHİR	Seyitgazi Belediyesi Huzurevi	44	2008	İkiçeşme Mah. Eskişehir Cad. No:36 Seyitgazi ESKİŞEHİR	0222 6713351 0222 6713017	
11	İSTANBUL	Bakırköy Belediyesi Huz.	68	2003	Kartaltepe Mah. Yunus Nadi Sok. No:30 Bakırköy/İSTANBUL	0212.5437356	7437355
12	İZMİR	İzmir Büyükşehir Belediyesi Zübeyde Hanım Huz.	304	1992	Menderes Cad. Şirinyer /İZMİR	0232.4871077	
13	İZMİR	İzmir Selçuk Belediyesi Akıncılar Huz.	58	1998	Atatürk Mah. Çamlık Sok. Selçuk / İZMİR	0 (232) 892 72 54	
14	İZMİR	Ödemiş Belediyesi Huz.	56	1990	Kuvvetli Mah. Manyas Cad. No:176 Ödemiş / İZMİR	0232.5443633	
15	KAYSERİ	Kayseri Büyükşehir Belediyesi Ali Rıza Özderici-Mustafa Koyuncu Huz.	200	2002	Erkilet Cad. Mithatpaşa Mah. No:331 Kocasinan / KAYSERİ	0352.3513016- 17-18	3513019
16	MANİSA	Manisa Belediyesi İsmail Muammer Cider Huz.	120	1965	Akmesjid Mah. Yayla Cad. No:24/1 MANİSA	0236.2311150	
17	MUĞLA	Marmaris Belediyesi Huz. Ve Dinlenme Evi	47	2003	Sarı Ana Mahallesi 18.Sokak No:23 Marmaris / Muğla	4128819/2021	
18	SAMSUN	Samsun Büyükşehir Belediyesi Huz.	60	1971	Adalet Mah. Gazi / SAMSUN	0362.2335529	
19	SİVAS	Sivas Büyükşehir Belediyesi İsmail Haklı Toprak Huz.	100	1997	Mevlana Mah. Salih Aşık Sk. SİVAS	0346.2249154	
20	ŞANLIURFA	Şanlıurfa Belediyesi Güçsüzler Yurdu	40	1987	Akşemsettin Mah. Direkli mevki Şanlıurfa	0414.3513268	

21	YOZGAT	Yozgat Belediyesi Alparslan Türkeş Huz.	72	2002	Erdoğan Akdağ Mah. YOZGAT	0354.2178913	
----	--------	--	----	------	------------------------------	--------------	--

Kaynak: SHÇEK, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
<http://www.shcek.gov.tr>

Türkiye’de belediyelere ait 21 adet huzur evi dışında, Sosyal Güvenlik Kurumuna ait 46 adet huzurevi, 19 adet huzurevi yaşlıları bakım ve rehabilitasyon merkezi ve 5 adet huzurevi rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır.*

V. Meslek ve Beceri Kazandırma Kursları

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7. maddesi ile 5393 sayılı Belediye Kanununun belediyenin görev ve sorumluluklarını belirleyen 14. maddesi belediyelere meslek ve beceri kazandırma kursları için yetki vermektedir.

Meslek edindirme kursları konusunda önemli gelişmeler söz konusudur. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin İSMEM, Ankara Büyükşehir Belediyesinin BELMEK, İzmir Büyükşehir Belediyesinin İZMEB adı ile meslekî eğitim merkezleri vardır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin kuruluşu BELMEK toplumda kültür, sanat ve estetik bilincini yaygınlaştırmak, kültürel zenginliklerin korunup geliştirilmesine katkıda bulunmak, kadınları yeni bilgi ve becerilerle donatarak meslek sahibi yapmak, aile ekonomilerini güçlendirmek, toplumda dostluk, dayanışma ve güven duygusunu pekiştirmek, boş zamanların verimli bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla 1994 yılında “her ev bir atölye olacak” sloganıyla açılmıştır. 6 adet ana merkez ve 116 kurs yerinde 25 branşta meslek edindirme ve el beceri kursları düzenlenmektedir.†

Meslek edindirme ve beceri kursları “herhangi bir sebeple örgün eğitimden yoksun kalmış ya da eğitimini yarıda bırakmış insanların mesleki ve sosyal gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla açılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi kentimizin

* SHÇEK, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 2007 yılı Genel Faaliyet Raporu, 2008, Ankara, s.5

† <http://www.ankara.bel.tr>

alt gelir gruplarına, özellikle kadınlara ve gençlere yönelik olarak hazırladığı" Meslek Edindirme ve Beceri kursları Projesiyle, kentin eğitim seviyesini ve nitelikli çalışan sayısını yükseltmeyi hedeflemektedir. İZMEB, Milli Eğitim Bakanlığı ve Halk Eğitim Müdürlükleri işbirliği içinde yaygın eğitim ilkeleriyle gerçekleştirilen bir yetişkin eğitimi organizasyonu olarak tanımlanabilir. Ayrıca İZMEB, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. 2006 yılında kurulan İzmir Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme ve Beceri kurslarında bugüne kadar 10.130 kişi ön kayıt yaptırmıştır. 2006 Kasım - 2007 Nisan tarihleri arasında kayıt tarihi ve kayıt sıra numarasına göre 3.300 kişi kurslara yerleştirilmiştir. İZMEB, 2006 - 2007 eğitim döneminde İzmir'in dört ilçesinde açtığı beş kurs merkezinde, 40 branşta 3.300 kişiye eğitim vermiştir. İZMEB bilgisayar teknolojileri ve dil eğitimi, istihdama yönelik mesleki ve teknik eğitimler, sağlıklı bir yaşam için gerekli olan sağlık ve spor kursları, müzik eğitimleri, el becerilerini geliştirmeye yönelik zanaat ve sanat eğitimleri vermektedir. 40 branşta ücretsiz eğitim veren kurslar uzman eğitmen ve yönetim kadrosuyla zorunlu ilköğretim yaşını doldurmuş tüm İzmirli'lere hizmet sunmaktadır.*

İSMEM'in amacı, korunmasız yaşayan veya çalışan gençlerin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve eğitilmesi suretiyle istihdamlarını sağlamak ve geleceklerini garanti altına alabilecekleri bir sistem oluşturmaktır. Bu açıdan BELMEK ve İZMEB'den daha özel bir amaca hizmet etmektedir. Ayrıca yapı itibarıyla Sıcak Yuva Vakfı adıyla bir vakıf statüsüne sahiptir.†

Mesleki eğitim merkezleri ile ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'nın elinde toplu bir envanter yoktur. Ancak İzmir, Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere büyük ölçekli

* <http://www.izmeb.izmir.bel.tr>

† <http://www.sicakyuva.net>

belediyelerin bu konuya önem verdikleri bilinmektedir.

VI. Genel Değerlendirme ve Sorunlar

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde hukuki, mali ve uygulamaya yönelik sorunların genel değerlendirmesi yapılacaktır.

İl özel idareleri ile belediyeler kadın sığınma evleri; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetler; meslek ve beceri kazandırma kursları hususlarında çeşitli görevler ifa etmektedir. Bu alanda mahalli idarelerin önemli bir kaynak ayırmadıkları, bütçelerinin çok sınırlı miktarlarını aile ile ilişkili olan alanlara tahsis ettikleri saptanmıştır.

Kadın sığınma evleri ile huzur evlerinin kısmen de çocuk yuvalarının belediyelerce kurulup işletildiği belirlenmiştir. Ancak, bunların sayısının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu alandaki boşluğun doldurulması için İçişleri Bakanlığı'nca AB ve BM Nüfus Fonu destekli Kadın Sığınma Evleri Projesi yürütülmektedir. Projenin toplam maliyeti 10.360.000 Euro'dur.

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin İSMEM, Ankara Büyükşehir Belediyesinin BELMEK, İzmir Büyükşehir Belediyesinin İZMEB kuruluşları meslek edindirme kurslarına örnektir. Bunlar ailelerin ekonomik koşullarının düzeltilmesi ile ekonomik koşullara dayalı olarak aile içi sorunların ortadan kaldırılmasına yararlı olabilir.

Belediyelerin aile danışmanlığı, evlilik ve genç sorunları konusunda ciddi çalışmaları olmadığı söylenebilir. Günümüzde NLP* gibi yeni ve gelişme

* NLP(Neuro Linguistic Programming): Sinir Dili Programlaması; Nöro: Yaşamdaki deneyimlerimizin beş duyumuz aracılığı ile algılanması ve işlenmesi. Linguistik : Sözlü - sözsüz iletişim ve davranışlarımız aracılığı ile düşüncelerimizi yansıtmamız. Programlama: Zihnimizin iç programlarını kullanarak düşüncelerimizi ve iletişimimizi belirlediğimiz ve arzuladığımız hedeflere ulaşacak şekilde düzenlemek. Mükemmel performans ile ortalama performans arasındaki farkı yaratan fark nedir? NLP, 1970'li yılların başında matematikçi Richard Bandler ve

vadeden dallar ortaya çıkmıştır. Aile içi sorunlar, kadınların şiddete maruz kalmaları, sokak çocukları ve intihar olgusu gibi bir dizi sorun yan yana konulduğunda mahalli idarelerin aile konusunda daha aktif bir çaba içinde olmaları beklenmektedir. Kentleşme ile birlikte ailelere yönelik tehdit ve sorunların çeşitlenip arttığı gerçeği karşısında; merkezi hükümet yanında mahalli idareler ve sivil toplum örgütlerinin daha fonksiyonel bir pozisyon almaları toplum tarafından beklenmelidir.

---

dilbilimci John Grinder'ın belirli becerilere sahip olan insanlar ile bu becerilerde mükemleşmiş insanlar arasındaki farklılıkları ortaya koyma çalışmalarıyla Kaliforniya'da doğmuştur. Bandler ve Grinder, mükemmel performansla sahip insanları modellemiş ve bu performansa diğer insanların da ulaşabilmeleri için gerekli teknikleri oluşturmuşlardır. İş dünyasında ağırlıklı olarak Robert Dilts ve John La Valle önderliğinde ilerleyen NLP, şirket çalışanlarının performanslarını artırmalarına önemli ölçüde destek vermesiyle şirketler tarafından tercih edilmektedir. NLP, mükemmellik ve kaliteyi inceler. Göze çarpan kişi ve organizasyonların bu göz alıcı sonuçları nasıl elde ettiklerini araştırır. Bu metotlar diğer insanların da aynı ya da benzer sonuçlara ulaşmaları için onlara öğretilebilir. Bu sürece modelleme adı verilmektedir. NLP, modelleme yapmak için özne deneyimlerimizi nasıl yapılandırdığımızı, değerlerimiz ve inançlarımızın neler olduğunu ve duygularımızı nasıl yarattığımızı araştırır. Deneyimlerimizin sonucunda iç dünyamızı nasıl yapılandırdığımızı ve ona nasıl anlam yüklediğimizi inceler. Hiçbir olay kendi içerisinde bir anlam taşımaz, ona anlamı biz veririz ve farklı insanlar aynı olaya farklı anlamlar yükleyebilirler. NLP, içimizdeki deneyimi araştırır. NLP en iyi iletişimcileri incelemiş ve insan iletişimindeki sistemsal yapıyı kurmuştur. Mükemmel insanları modelleme yolu ile pratik araç ve metotlar geliştirmiştir. Bu araçlar iş dünyasında, işe alma, eğitim, satış, müzakere ve yönetimde; iş dünyası dışında ise eğitim, hukuk ve spor alanlarında kullanılmaktadır. Bununla birlikte NLP sadece teknik ve araçlardan ibaret değildir. NLP, merak, keşif ve eğlence çerçevesi üzerine kurulu bir düşünme biçimidir. Değişmek, yaşamımızın akışını değiştirmek cesaret isteyen bir iştir, şu ana kadar yaptıklarımızdan vazgeçerek yeni ufuklara yelken açmak ancak gözü pek insanların işidir. Eğer gerçekten değişmek istiyorsak ben olmaktan vazgeçip başka birisi olmaya hazır olmalıyız, eğer buna hazır değilsek hemen NLP ile ilgilenmeyi bırakmalıyız. Bu güne kadar yaptığımız şeyleri yaparsak aynı sonuçları alırız, farklı sonuçlar almak istiyorsak farklı şeyler yapmalıyız, bu da şu an olduğumuzdan farklı birisi olmamızı gerektiriyor. Kaynakça: Nüve Eğitim ve Danışmanlık, Ankara, <http://www.nuveegitim.com>, 17.12.2008

Tablo: 8
Yıllara Göre Köy-Belediye Nüfusları

Yıl	Toplam Nüfus	Belediye Nüfusu	Köy Nüfusu	Belediye Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)	Köy Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)
1935	16.158.018	4.174.542	11.983.476	25,8	74,2
1940	17.820.950	4.753.304	13.067.646	26,7	73,3
1945	18.790.174	5.145.020	13.645.154	27,4	72,6
1950	20.947.188	5.768.665	15.178.523	27,5	72,5
1955	24.064.763	7.804.354	16.260.409	32,4	67,6
1960	27.754.820	9.994.644	17.760.176	36,0	64,0
1965	31.391.421	12.787.663	18.603.758	40,7	59,3
1970	35.605.176	16.753.979	18.851.197	47,1	52,9
1975	40.347.719	20.500.442	19.847.277	50,8	49,2
1980	44.736.957	25.523.604	19.213.353	57,1	42,9
1985	50.664.458	31.223.447	19.441.011	61,6	38,4
1990	56.473.035	37.889.728	18.583.307	67,1	32,9
2000	67.803.927	53.404.784	14.399.143	78,8	21,2
2007	70.586.256	58.538.501	12.047.755	82,9	17,1

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2008

Tablo 8'den izlenebileceği gibi, 1935 yılında Türkiye nüfusunu %25,8'i kentlerde yaşarken, 2007 yılında ise nüfusun %82'9'u kentlerde yaşamaktadır. Kentleşmenin devam ettiği düşünüldüğünde aile sorunları ile mücadelenin önem kazanacağı, bu noktada da belediyeler ve il özel idarelerinin aile konusunda daha aktif rol oynamaları gerekeceği değerlendirilmektedir.

Teşekkür ederim, saygılar sunarım.

Kaynakça:

- Frauenhäuser Wien, <http://kidsinfo-gewalt.de/tr/gewalt.htm>
- İBB, Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu, Teorik Bilgilerle Zenginleştirilmiş
- Sempozyum Bildiri Kitabı, İstanbul, 2008, <http://www.ibb.gov.tr>
- İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
- İzmir Yerel Gündem 21, <http://www.izmir-yerelgundem21.org.tr>
- Maliye Bakanlığı, 2007 Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2008, <http://www.maliye.gov.tr>
- NTV-MSNBC, <http://www.ntvmsnbc.com>
- Nüve Eğitim ve Danışmanlık, Ankara, <http://www.nuveegitim.com>
- SHÇEK, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 2007 yılı Genel Faaliyet Raporu, 2008, Ankara

- <http://www.ankara.bel.tr>, <http://www.besiktas.bel.tr>,
<http://www.genckizsiginmaevi.org>, <http://www.izmeb.izmir.bel.tr>,
<http://yeni.kadikoy.bel.tr>, <http://www.la2lturkey.net>,
<http://www.shcek.gov.tr>, <http://www.sicakyuva.net>

Oturum Başkanı - Efendim, hem sunumu hazırlayan İlker Hocamız'a hem de Soner Hocam'a çok teşekkür ediyorum.

Toplumumuzda şiddetin yol açtığı veya farklı aile sorunlarının ortaya çıkardığı, önümüzde duran bazı problemler var. Bunun için; çocuk yetiştirme yurtları, kadın sığınma evleri veya yaşlılara dönük evlerin açılması; modern dönemde aileyle ilişkili sorunların, aileden kaynaklanan sorunların çözümü noktasında sanki bir araç gibi gözüküyor. Başka yapacağımız bir şey yok. Çocuk sığınma evleriyle en azından mağdur olanları, sokağa bırakılan çocukları veya gidecek bir yeri olmayan kadınları sığdıracak bir yer açmayı geçici de olsa bir çözüm gibi görüldü. Ancak sorun tespit edilmediği, bu sorunun üzerine ciddi olarak gidilmediği, ciddi anlamda kişilik gelişimiyle alâkalı bir eylem planı yapılmadığı sürece, asla bu sorun çözülemeyecektir. Bunu biliyoruz. Çünkü -çok affedersiniz, teşbihi yanlış anlamayacağınızı bilerek kullanmak istiyorum- üreyen sivrisinekleri tek tek toplamakla baş edilemeyecektir. Çünkü modern toplum bunu çok hızlı bir şekilde üretiyor. Çok hızlı bir şekilde cami avlularına bırakılan çocukların sayısı artıyor. Kadın sığınma evlerine başvuran veya başvurmak zorunda olup da başvuramayan insanların sayısı çok hızlı bir şekilde artıyor. Medyaya yansıyan haberlere baktığımızda en azından bunu çok net bir şekilde görüyoruz.

Ancak belediyelerin, Mahalli İdareler'in bizimle ilişkili kısmı şurası: Topluma dönük bir eylem planı yapıldığında, en ciddi taraflardan bir tanesi Mahalli İdareler olmak zorundadır.

Hocam'a teşekkür ediyoruz, çok güzel bir sunumdu, sağ olsunlar.

İkinci sunumu yapmak üzere, Doç. Dr. Ayşen Gürcan Hocam'ı kürsüye davet etmek istiyorum.

Hocam, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürü olarak fiilen görev yapmakta. Aileye ilişkin sorunlar, kendilerine yansıyan sorunlar nelerdir? Sayın Hocam önceki oturumlarda da güzel katkılar sağlamıştı.

Hocam söz sizde, buyurun.

Başbakanlık Aile Araştırmalarına Göre Aile Sorunları ve Çözümleri

B

Doç. Dr. Ayşen GÜRCAN*

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli Konuklar! Tabi, bugünkü oturum aile hayatı üzerine odaklı olduğu için, ben de sunumuma Birinci Oturumu da düşünerek bazı eklemeler yaptım. Bu nedenle süremi aşabilirim, bu konuda anlayış istiyorum.

Biraz hızlı geçeceğim ama kurul üyelerinin bu konuda bilgilenmesini düşünüyorum doğrusu. Dolayısıyla, bu araştırmamız önemli. Sanıyorum 90'lı yıllardan sonra ilk defa yapıldı. Bundan sonra beş yılda bir tekerrür edilecek bir aile yapısı araştırması. Biz, 2006'da yaptık. 12.280 haneye gittik, on sekiz yaş üzeri 24.647 kişiyle görüştük. Buradaki nicelik, sayı önemli değil belki ama Türkiye'nin İBF 2 standartlarındaki evrenini temsil eden bir örneklemdir.

2006 Türk Aile Yapısı Araştırması

- *Alan uygulaması 10 Haziran-8 Ağustos 2006 tarihlerinde,*
- *Türkiye evreninde 12.280 hanede*
- *24.647, 18 yaş ve üzeri bireyle görüşme yapılmıştır.*

Birarada Zaman Geçiren

- *Genelde yemekte*
- *Akşam saatinden sonra tamamen*

* Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürü

- *Akraba, dost ziyaretleri, birarada dışarıya yemek, sinema için dışarı çıkma eyleminden daha yüksek oranlarda*

İstatistiklerini vermeden önce temel şeylerini vereceğim. Öncelikle Türkiye ailesi olarak bir arada zaman geçiriyoruz, Anadolu topraklarında yaşayan aileler böyledir. Özellikle yemek saatleri birlikte olduğumuz saatlerdir. Sabah kahvaltısını birlikte yapan ailelerin daha sağlıklı aile olma noktasındaki işaret de yine bulduğumuz bulgulardan biri. Akşam yemekleri sıklıkla birlikte olduğumuz zamanlar ve dışarıda yemek yemek, pikniğe gitmek, alışverişe gitmek, kent soylu ailelerin daha çok rağbet ettiği bir etkinlik.

Sosyal İlişkileri Kuvvetli

- *Bayramlaşma en çok yapılan ziyaret nedeni*
- *Başsağlığı, hasta ziyaretleri sıklıkla yapılıyor*

Sosyal ilişkilerimiz çok kuvvetli, ziyaretleşme çok yüksek oranda yapılıyor, bayramlaşma en yüksek ziyaretleşme olarak gözüküyor; baş sağlığı ve hasta ziyareti de ikinci sırada yer alıyor.

Evde İşbölümü Homojen

- *Yemek, bulaşık, çamaşır, ütü, basit dikiş işleri KADIN*
- *Küçük bakım-onarım, evin boyası badanası ERKEK*
- *Sofra hazırlama, servis yapma, evin toplanması GENÇ-KIZ*
- *Günlük alışveriş, fatura ödeme BİRLİKTE*

Günümüz Ailesinde Eşle Yaşanan Sorunlar

Belki, eşle yaşanan sorunlar kısmında, gelecekte sorun olarak da gözükecek ya da daha derinleşecek sorunların başını çeken etken, evdeki işbölümü olarak gözüküyor. Çünkü değişimi zorlayan unsur iş bölümü. Kadın, erkek, genç kız ve birlikte olarak çıkan faktör analizi bu şekilde organize oldu. Toplumun genelinde bu gözüküyor; ama özellikle çalışan kadının ya da eğitimli kadının bulunduğu

ailelerde bunun değişim trendinde olduğunu da söylemeliyim.

Ailede Mülkiyet

• *Tapular %80 üzerinde ERKEK üstüne*

Yine yaptığımız araştırmadan elde edilen verilere göre mülkiyet hâlâ erkeğin üzerinde, kadın üzerinde mülkiyet çok fazla görülüyor.

Tek Evlilik Odaklı

- *%96 tek evlilik gerçekleştirmiş.*

Önemli kültürel antropolojik bir bulgu daha var ki, din kökenli olduğunu düşünmüyorum. İkinci evlilik oranı %3. Yani %96'sı tek evlilik. Bu, herkes evli anlamı taşıyor, boşanılmış ya da eşi ölmüş olsa da ikinci bir evliliğe rağbet edilmiyor ya da kültür bunu desteklemiyor. Dolayısıyla biraz önce söylemiştim, boşanmaların azlığı ailenin ruhsal sağlığının yüksekliğini göstermiyor. Toplumumuzda boşanmaya teşvik yok -biraz önce sunulan bildiride de vardı- aile sorunlarını çözme adına aileler boşanmaya çok yönelmiyor.

Eş seçiminde aile kararına öncelik veren

- *Eş seçiminde aile kararı çok önemli*
- *Erkeklerde kendi seçimi daha yerleşik*
- *Kızlar rasyonel özellikler ararken, erkekler duygusal nedenlerle seçim yapıyor*

- *Aile yapısı benzerliği önemli gerekçe*

Eş seçimi önemli bir durum ve genellikle aile karar veriyor. Biraz sonra boşanma nedenlerinde değineceğim, aile eğer olumsuz görmüş ise ve buna rağmen evlenilmişse, boşanma oranı çok yüksek. Dolayısıyla ailenin eş seçimindeki bilinç düzeyi oldukça önemli. Kızlar daha çok rasyonel, özelliklere teveccüh ediyor; erkekler daha romantik, duygusal özelliklerle hareket ediyorlar. Bu, 18 yaşını doldurmuş ve bekâr olanlara sorduğumuz soruların cevaplarıdır.

Evlilikte Kadın Baş Aktör

- *Yuvayı dış kuş yapıyor-bozuyor.*

Kim ne derse desin, evliliğin yürütülmesinde ya da aksinde çıkan sonuç şudur: Aileyi dışı kuş yapıyorsa, bozan da dışı kuş gözüküyor.

- *Kadının kocasını aldatması ve kötü alışkanlıkları olması, erkeğinkilerden çok daha yüksek boşanma nedeni sayılıyor.*

Hem erkek için hem kadın için boşanma nedenleri olarak algısal tutumlarını ölçtüğümüzde, özellikle altı eylem vardı. Bu altı eylemin hem kadın için hem erkek için olanını sorduğumuzda, kadının aldatması, kadının kötü davranışta bulunması ve kadının kötü alışkanlıklarının olması ile erkeğin aldatması, erkeğin kötü alışkanlıklarının olması ve erkeğin kötü muamele etmesi arasında, kadın ve erkekler açısından bir fark çıkmadı. Kadınların boşanma nedenleri açısından, erkeğini aldatmış, kötü muamele sahibi olması daha yüksek kabul gören değer. Dolayısıyla, eğer bir evlilik yürüyorsa, kesinlikle kadın için yürüyor ya da kadın istediği için yürüyor, öyle diyebiliriz.

Çocuğa Atfedilen Değer

- *Değeri öznesinden kuvvetli*
- *Sosyal itibar odağı (özellikle kadın için)*
- *Geleceğe yatırım-sosyal güvence*
- *Kadın merkezli ilişki sistemi*

Çocuk: Bir kere öznesinden değeri daha kuvvetli. Bu şu demek: Çocuk sahibi olmak, sorumluluğu algılanmaksızın daha önem taşıyor. Özellikle belli lokal bölgelerde ya da belli statülerde kadınlar için bir statü kazanımı, bazı aileler için yarınların sigortası olarak algılanıyor. Dolayısıyla çocuğa atfedilen değer kendisinden daha kuvvetli bir hâlde. Bu da önemli bir bulgu.

Çocuğa Verilen Ceza

1. *Azarlama*
2. *Dövme*
3. *Duygusal Cezalar*

Çocuğa verilen cezalar: Geleneksel demeyelim, daha ilkel ya da daha kaba, daha kolay uygulanabilen dövme ve azarlamalar bir faktörde, duygusal cezalar bir faktörde toplandı. Azarlama en çok kullanılan ceza yöntemi olarak karşımıza çıkıyor.

Aile İlişkileri

- *İlişkilerde çocuk en belirgin konumda, ailenin varoluşunun temel simgesi olarak algılanmakta*
- *Kadınlarda anne eşten önce gelmekte, ana-kız ilişkisi baba-oğuldan daha iyi durumda*
- *Erkeklerde eş çocuktan sonra gelmekte*
- *Anne ile ilişkiler babadan daha iyi durumda*
- *Aile fertlerinin özellikle kardeşleri ile olan ilişkiler akraba ilişkilerinde sosyal mesafe açısından bir sınır olarak görülebilir.*

Aile ilişkileri: Hem kadın hem de erkek için ya da hem kadın hem de koca için çocuk, birinci düzeyde olduğu görülüyor; fakat kadınlarda anne, yani kadının annesi eşinden önce geliyor. Dolayısıyla Türk toplumunda anne-kız ilişkisi, baba-oğul ilişkisinden daha kuvvetli. Bu önemli bir bulgu. Erkeklerde eş, çocuktan sonra geliyor. Anne ile ilişkiler babadan daha iyi durumda, bu erkekler için de söz konusu. Aile fertlerinin özellikle kardeşleriyle olan ilişkileri, akraba ilişkilerinde sınır oluşturuyor. Yani şu: Çocuğum, eşim, annem, babam, kardeşlerim. Akrabalarım bir sosyal mesafe sonrası başlıyor. Akrabalardan sonra eşin annesi babası, eşin kardeşleri, eşin akrabaları geliyor faktör analizinde. Dolayısıyla hiçbir zaman eşin ailesi kendi ailesinden öne geçmiyor. Bu bir bulgu, önemli bir bulgu, kim ne derse desin. Kadın için de erkek için de söz konusu. Dolayısıyla mülkiyet, doğduğunuz ailedeki algı ömür boyu devam ediyor, ta ne zamana kadar, çocuğunuz sizin ailenizi kabul edene kadar.

AİLENİN MOLEKÜLER YAPISI

Eş Olma

- *Öteki tek (Zevc)*
- *Yerini tutamadığı öteki*
- *İşlevlerinin farklılık gereği*
- *Eşitlikten ziyade “denklik-değerlilik”*

Yine eş anlamında kullanılan Arapça kökenli bir kavramdan bahsedeceğim, “zevc” kavramı. Ben bunu duyduğumda bütün feminisit arkadaşlara da

belirttim, inanılmaz güzel oturan bir kavram. Ayakkabının öteki teki. Hiçbir ayakkabı diğer teki olmadan işlevlerini tam olarak yerine getiremezler. Yani sol tek ile sağ tek birbirinin aynısı değildir; ama birbirleri olmadan da işe yaramazlar. İşlevsel açıdan o kadar oturan bir şey ki; eşine, öteki teki olarak baktığınızda inanılmaz bir bütünlük oluşturuyor. Tek başına bir anlam ifade etmiyor; ama ikisi bir olduğunda bir bütünlük içeriyor. Bu anlamda eşitlikten ziyade denklik ve değerlilik ya da o olmadan benim anlamımın olmayışından bakılması önemli.

Nasıl Bir Aile?

- *NE ASIL?*
- *ASIL NE?*
- *Metodolojik bir yaklaşım*
- *Usulsüzlük vusulsüzlüktür.*
- *Ne aradığını bilmeyen bulduğunu da bilemez*

Nasıl bir aile? Bu hep konuşulur. Anlam birliğindeki sıkıntımız sabahki oturumda da konuşuldu, kavram kargaşası dendi; ama ben ona anlam kargaşası diyorum. Öncelikle hepimizin kafasındaki aile modeli aynı mı, önce buna bir bakmak lazım. Dolayısıyla "nasıl" sorusunun cevabını verebilmemiz için, biliyorsunuz nasıl kelimesi "ne asıl"ın kısaltılmış halidir yani "ailede asıl olan nedir?" önce bunu belirlemek lazım diye düşünüyorum. Dolayısıyla bir metodolojik yaklaşım koymamız lazım ve bu metodolojik yaklaşımla eğer bir usulümüz varsa sonuç alırız ya da ne aradığımızı biliyorsak aradığımızı bulduğumuzu bulduğumuzda fark ederiz. Dolayısıyla, rüzgâra kapılan bir yaprak olmaktan ziyade, buradaki kişiler olarak, bu konuda karar verici bürokratlar ya da aydınlar olma konumdaysak eğer, biz bir metre daha önde olmak zorundayız.

Aile Nedir?

- *Etimolojik anlamı; "karşılıklı birbirine muhtaç olan, birbirine dayanan ve güvenen"*

- *Birini çekince diğèrinin ayakta duramadığı destek sistemi*
- *Toplumda aile, insanın kalbi konumundadır.*

“Aile nedir?” sorusundan, belki “nasıl aile?” sorusuna varabiliriz. İçinizde Arapça bilenleriniz vardır, bu benim yeni öğrendiğim bir bilgi, Arapça kökeni itibarıyla aile; “karşılıklı birbirine muhtaç olan, birbirine dayanan ve güvenen, birini çekince diğeri ayakta duramayan destek sistemi” olarak tanımlanıyor. Bu anlamda bakıldığında, bir vücutta kalp neyse, bir toplumda da aile odur; ama asıl metaforu bence suda.

Aile Olma

- *Su gibi*
- *Biyolojik hayatta SU'nun anlamı, sosyal hayatta EŞ'lere tekabül eder.*
- *Bölmeye kalktığımızda biri yanıcı, diğeri yakıcı maddelere dönüşür.*

Nasıl, dersenez. Biliyorsunuz biyolojik hayatta su olmadan olmuyor. Toplumda da aile olmadan olmaz; ama asıl metaforu belirleyen, suyu oluşturan moleküler yapı parçalandığı takdirde, biri yanıcı biri yakıcı iki moleküle dönüşüyor ve asla birleşmiyor ya da birleştirdiğinizde su yapamıyorsunuz. Aile de böyle bir şey, daha doğrusu aile demeyelim de eş, yani kadın-erkek. Kadın-erkeğe bu açıdan bakmakta fayda var diye düşünüyorum.

Türk Toplumunda AİLE Kavramı ve Değeri

- *En güçlü AĞ (network)*
- *En değerli VARLIK (fenomen)*
- *En küçük BİRİM (atom)*
- *En önemli sosyal KURUM (yapı)*

Aslında bunu biliyoruz; ama en azından tanım birliği, iletişim birliği kurmak açısından üzerinde durmak istiyorum. Oturumlara baktığımda, bugün daha ziyade aile hayatında eşle ilişkiler gündemde olduğu için ben de sizlere bununla ilgili bizim çalışmalarımızdan bazı bilgiler sunacağım.

Tabi, aile, özellikle Türk ailesi, Türk toplumu için baktığımızda önemli bir network. Sabah oturumda konuşuldu, geniş aileden çekirdek aileye doğru gidiş var dendi. Aslında biz hiçbir zaman tam bir geniş aile olmadık, tam anlamıyla çekirdek aile de olmadık. 'Neden?' dersanız, son yaptığımız araştırmada da ortaya çıkan bir bulgu bu, o da şu: Bizim eski Türk evlerimizde bilirsiniz, bir oda bir evdir aslında. Banyosu, ocağı, her şeyi içindedir. Bir çekirdek ailedir; ama aynı avlu içindedir. Bir odaya girildiğinde orası bir hanedir. Gidin şimdi bir apartmana, daire çekirdek ailedir; ama altlı üstlü oturanlara baktığımızda geniş ailedir. Dolayısıyla büyük bir network var. Bu networkü tanımlamada, biraz sonra değineceğim, isimlendirmelerde de bulabiliyoruz.

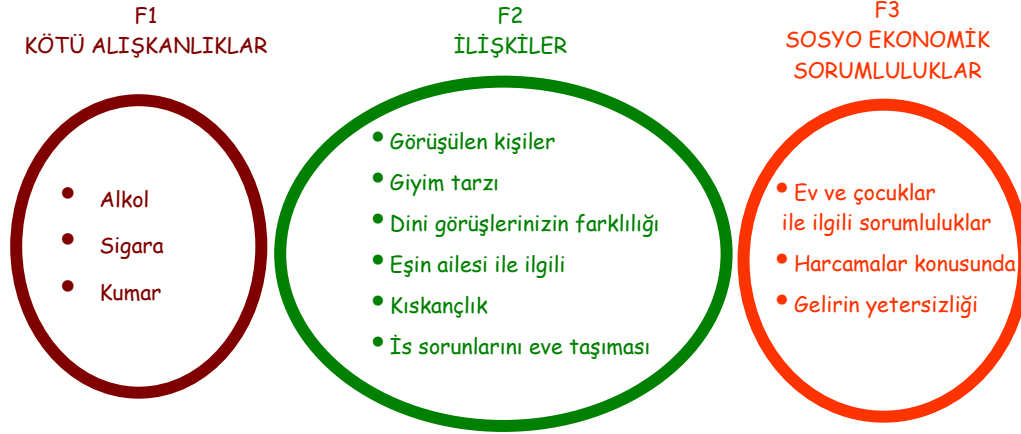
Bir fenomen, bunu kabul etmek lazım. Varlığı biçimlendiren, ve de en küçük yapı taşı. Toplumların en küçük yapı taşını insan olarak alamayız. İnsan olarak alırsak, orada kalabalık olur. Toplum olabilmesi için aile olması gerekiyor ve de aile aynı zamanda en önemli kurumdur.

Eşle Yaşanan Sorun

- ***En çok sosyo-ekonomik sorumluluklarda sorun yaşıyor:***

Şimdi gelelim konuşma konumuz olan eşle soruna: Burada, yaklaşık 11 maddemiz vardı, faktör analizinde üç faktöre ayrıldı. Birinci faktör, en az etkili olan, ortalaması en düşük olan faktör.

Alkol kullanımı, sigara kullanımı, kumar alışkanlığı. İkinci faktör daha çok ilişkiler boyutunda görüldü. Orta düzeyde sorunlarımız var; ama üçüncü faktör sosyoekonomik sorumluluklar. En yüksek eşle sorun yaşanan grup bu grup. Yani ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklar, harcamalar konusundaki sorunlar ve gelirin yetersizliği. En çok görülen, ailemizde eş arasında yaşanan sorunlar.

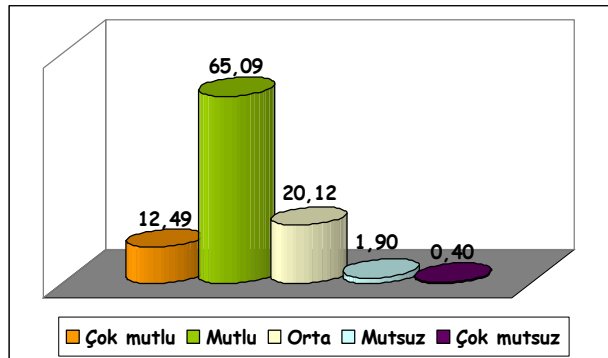

Eşler Arası Sorunlar

- *Mutluluk azalıyor*
- *Evdeki gençle sorun artıyor*
- *Çocukla iletişim zorlaşıyor*

Peki ne oluyor? Regresyon analizi sonucunda, bir kere eşle sorun arttıkça mutluluk azalıyor. Sadece o değil, eşle sorunu olan kadın ya da erkek, çocuğunu dövüyor ya da eşle sorunu olanın çocuğuyla da sorunu oluyor. Tavuk-yumurta meselesi gibi düşünmek lazım. Ama bana sorarsanız, evliliğin başlangıcı eşle olduğu için eşle sorun birçok sorunlara da yol açıyor. Ya da eşle huzur birçok huzuru da sağlıyor. Dolayısıyla bu anlamda eşin seçimi ve sonrasındaki evliliğin daimiliğinde eşle ilişkilerin geliştirilmesi çok önemli.

Genel Olarak Aileler MUTLU

Aile Hayatı

Genel olarak ailelerimiz mutlu. Yaklaşık çok mutlu ve mutluyu okursak, ailemiz %78 oranında kendisini mutlu algılıyor. Tabii gerçek anlamdaki mutluluğu ölçemiyoruz, sadece algı olarak ölçtüğümüz bir şey.

Boşanma Nedenleri Araştırması

- 1200 kişi
- ERKEK (543-%45,3) KADIN (657-%54,8)

Bir de yeni yaptığımız “Boşanma nedenleri araştırması” var. Bu henüz hiçbir yerde yayınlanmadı, ilk kez size sunuyorum. Veriler bize üç gün önce geldi.

Burada da bazı verileri vereceğim, sizinle paylaşacağım çünkü eşle yaşanan sorunların kaynaklarını göstermesi açısından önemli bulgularım var. 1.200 kişi üzerinde, yine on iki bölgede

	KADIN		ERKEK	
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR
Alkol kullanması	30,9	69,1	2	98
Kumar alışkanlığı	13,2	86,8	0,4	99,6
Cimri olması	15,5	84,5	3,9	96,1

örnekleme alınarak yapıldı bu araştırma. Önemli bir özellik. Dikkate değer olduğunu düşünüyorum:

Ailesine aşırı düşkünlüğü	26,4	73,6	40,6	59,4
Çeking ve az konuşur olması	12,5	87,5	10,9	89,1
Aşırı sosyal olması	5,7	94,3	12,5	87,5
Sorumsuz olması	50,4	49,6	32	68
Soğuk ve uzak olması	15	85	19,9	80,1
İşine aşırı düşkünlük	9,5	90,5	9	91
Çok fazla para harcaması	15,5	84,5	24,6	74,4

Eski Eşte Beğenilmeyen Özellik

“Eski eşinizde beğenmediğiniz ve boşanmanıza neden olan en önemli özellik neydi?” diye sorduğumuzda kadınlar, erkeklerin sorumsuz olmasını vurgularken; erkekler, en yüksek olarak ailesine olan düşkünlüğünü vurgulamış. En aza baktığımızda ise, işine aşırı düşkünlük en az gözüküyor. Yani bizim toplumumuzda işkoliklik yok aslında. Aileyi bu anlamda ihmal etme durumu yok; ama, evin sorumluluklarını yerine getirmede Türk erkeğinde bazı bilgi eksikliği var, kadın için de ailesine olan düşkünlüğü erkeği etkiliyor.

Boşanmış Ailelerdeki Eş ile İlişkiler

	KADIN			ERKEK		
	EVET	HAYIR	ZAMAN	EVET	HAYIR	ZAMAN
Sizin aileniz ile eski eşinizin ailesi arasında bir anlaşmazlık var mıydı?	16,1	55,1	28,8	17,4	56,4	26,2
Eşiniz, ailesinin yanında, tek başınıza olduğunuz zamankinden farklı davranıyor muydu?	40,1	34,8	25,2	32,8	42,8	24,4
Eşiniz, ailesinin yanında onların sözlerinden etkilenip, sizi küçük düşürücü davranışlarda bulunur muydu?	36,5	35,1	28,4	25,5	49,6	24,9
Sadece sizi ilgilendiren kararlarda, eşinizin zorlama ya da baskı yoluyla yönlendirmesi ile karşılaşır mıydınız?	49,2	25,6	25,3	30,6	39,4	30

Boşanmış ailelere eşle ilişkiler açısından sorduğumuzda, kadınlar, “Eşinizin zorlama ya da

baskı yoluyla yönlendirmesiyle karşılaşır mıydınız?" sorusuna "evet" cevabını en yüksek oran seçeneğinde verirken; erkekler, "Ailesinin yanında tek başına olduğumuz zamandan farklı davranıyordu" demiş olmaları yine boşanan ailelerin önceki ilişkilerinde, kadınlar kendi ailesiyle ilişkilerinde erkeğe olumsuz etki yaratırken kadın için, erkeğin ilişkisini sağlayıcı, sorumluluklarını yerine getirici ve beklentileri karşılanmamış gözüküyor.

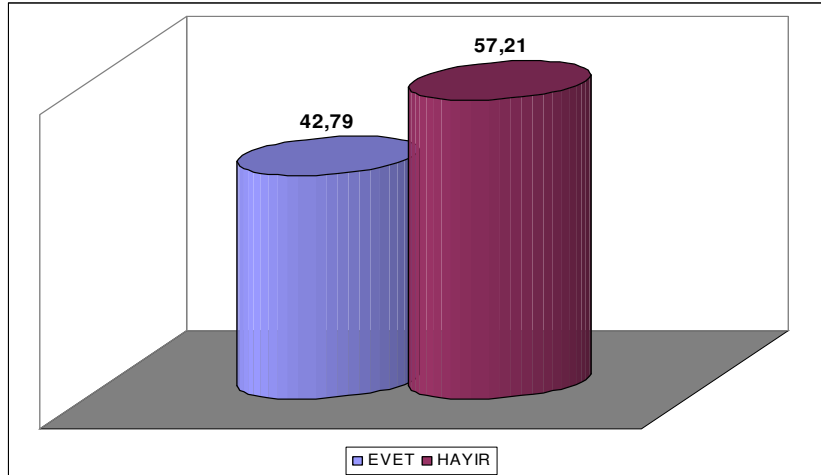
Eski Eşin Müdahalesi

	KADIN				ERKEK			
	Hiçbir zaman	Nadiren	Sık sık	Sürekli	Hiçbir zaman	Nadiren	Sık sık	Sürekli
S.52.1. Zevklerinize, beğenilerinize	26,3	30,14	28,61	15,22	28,55	39,96	24,68	6,81
S.52.2. Kılık kıyafetinize	25,57	22,83	30,59	21	34,62	34,99	23,94	6,45
S.52.3. Toplum içindeki davranışlarınıza	30,14	21,92	26,94	21	37,02	31,86	23,02	8,1

Eski eşin müdahalesinin sonuçları

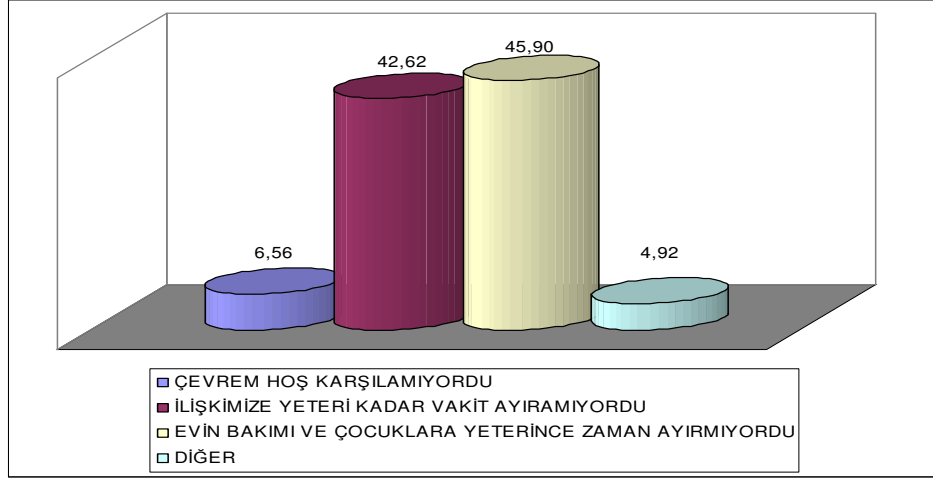
	KADIN				ERKEK			
	Hiçbir zaman	Nadiren	Sık sık	Sürekli	Hiçbir zaman	Nadiren	Sık sık	Sürekli
S.53.1. Kırılma incinme	5,95	23,61	45,54	24,91	12,53	42,89	33,01	11,57
S.53.2. Öfkelenme	5,39	23,05	45,54	26,02	9,64	34,22	44,1	12,05
S.53.3. Çatışma	7,25	25,09	40,33	27,32	15,18	33,49	38,55	12,77

Buna Türkiye genelinde bir ulusal istatistik olarak da bakabiliriz. "Eski eşiniz en çok neye müdahale ederdi?" sorusuna -DİB'e gelen şikâyetlerde de var- kadınlar, "kılık kıyafetime müdahale ederdi" derken; çoğunluk olarak erkekler, "zevklerime ve beğenilerime müdahale ederdi" diyor ve "bu müdahale sonuçlarında en çok hangi duyguyu yaşardınız?" sorusuna; kırılma, incinme deniyor ve çatışma daha az görünüyor. Yaşanan en yüksek duygu olarak eşlerin her ikisi de öfkeleniyor. Dolayısıyla öfke kontrolü, kültürel olarak beslenemeyen bir teknik sanıyorum. Yani biz ailemizde, okulumuzda, iş yerimizde öfke kontrolünü öğretmemiz gerekiyor.

(Erkekler için)**Eski eşin çalışmasının aile düzenini aksatma durumları**

(Erkekler için)**Eski Eşin Çalışmasından Memnun Olmama Nedenleri**

Bir diğeri yani "kadının çalışma hayatıyla ilgili aksatma durumları" sadece erkeklere sorulmuştu, %43'ü "evet, rahatsız oldum" diyor. Çok ilginçtir, çünkü bu hep tekerrür edecek, biraz sonra faktör analizinde de aynı sonuç çıkacak. Bu anlamda rahatsızlığının sebebi olarak erkekler, "ilişkimize zaman ayırmıyordu, evin bakımı ve çocuklara yeterince zaman ayırmıyordu" derken, kadınlar için de aynı şey söz konusu olduğunu görüyoruz. Yani burada şu çıkıyor: "Eve yeterince zaman ayırma beklentisi yüksek. Eğer bu karşılanmazsa boşanma gerçekleşmiş demektir de diyebiliriz bu anlamda.

Boşanma Nedenleri

Geçim sıkıntısı içine düşmemiz
Eşimin beni sürekli kıskanıp, kontrol altında tutması
İlgisizlik, yeterli duygusal desteği alamamak, paylaşamamak
Eşimin arkadaşlarının / akrabalarının evimize gelip gitmesini sorun yapması
Eşimin en ufak bir olayda beni sürekli olarak aşağılayıp, hakir görmesi, değersizleştirilmesi, hakaret etmesi
Eşimin bedensel / ruhsal rahatsızlığı
Benim bedensel / ruhsal rahatsızlığım
Eşimin kötü alışkanlıklarının olması (içki, kumar, madde kullanımı, internet)
Eşimin aile gelirinin üstünde harcama yapması

Örf, adet ve din açısından anlayamıyor olmamız
Eşimin başka biriyle ilişkisinin olması
Eşimin uzun süre işsiz kalması
Eşimin evle ilgili sorumluluklarını yerine getirmemesi
Eşimle giyim tarzlarımızın uyuşmaması / “istediğim gibi ol” diyerek bana baskı yapması
Şans oyunlarına aşırı ilgi duyması ve vaktinin çoğunu bunlara ayırması
Eşimin internet tutkusu / uzun süreler internette sohbet etmesi
Eşimin ailesi ile birlikte oturmamız / İlişkimize sürekli müdahale etmeleri
Eşimin her konuda kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünmesi bu sebeple beni yeterince dinlememesi ya da önemsememesi, bu nedenle de konuşmuyor olmamız.
Eşimin sorunlara ilgisiz kalması bu nedenle sorunların çözümünün büyük oranda bana kalması
Genellikle konuşmalarımızın karşılıklı suçlamalar çirkin sözler ya da kavgayla sonuçlanması

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,848
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5335,869
	df	171,000
	Sig.	,000

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
S85				,728
S97				,517
S102				,672
S87			,753	
S89			,712	
S90			,580	
S105			,593	
S108				
S88		,537		
S104		,540		
S109		,779		
S110		,765		
S111		,690		
S91	,566			
S92	,744			
S98	,551			
S99	,573			
S106	,587			
S107	,662			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

Boşanma nedenleri olarak 20 madde sunduk ve ne kadar etkili oldu bunlar, ne kadar etkisiz oldu? Bu anlamda kadınlarda en yüksek oranı alan, "eşinin sorunlara ilgisiz kalması, bu nedenle sorunun çözümünün büyük oranda bana kalması." Bu tamamen etkili oldu noktasının ortalaması 3.89. Yine aynı faktörde erkeklerde ise "eşimin her konuda kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünmesi, bu sebeple beni yeterince dinlememesi ya da önemsememesi, bu nedenle konuşmuyor olmamız" şikkı en yüksek oranda tercih edilmiş. En az ortalamayı alan ise "benim bedensel ve ruhsal rahatsızlığım." Bunun ortalamaya girme oranı çok düşük.

Sonuçta boşanma nedenleri dört faktöre dağıldı. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Faktör 1

Anlaşmazlıklar

S.91.	Eşimin bedensel / ruhsal rahatsızlığı
S.92.	Benim bedensel /ruhsal rahatsızlığım
S.98.	Örf, adet ve din açısından anlaşamıyor olmamız
S.99.	Eşimin başka biriyle ilişkisinin olması
S.106.	Şans oyunlarına aşırı ilgi duyması ve vaktinin çoğunu bunlara ayırması
S.107.	Eşimin internet tutkusu / uzun süreler internette sohbet etmesi

Birincisi faktör: Ortalaması en düşük, yani etki derecesi olup Türk toplumunda kendisini çok göstermeyen özellikler. Rahatsızlık; örf, âdet ve din açısından anlaşamıyor olmak, eşinin başka birisiyle ilişkisinin olması, şans oyunlarına aşırı ilgisinin olması ve vaktinin çoğunu buna ayırması, eşinin internet tutkusu, uzun süreler internette sohbet etmesi. Bu birliktelik önemli bir şey.

Biliyorsunuz, faktör yapıları birbiriyle tutarlı demektir yani birindeki eğilim diğerlerinde de aynı oranda gerçekleşirken, diğer maddelerde aynı oranlarda göstermiyor anlamını taşır.

Faktör 2**İlgisizlik-Sorumsuzluk**

S.88.	İlgisizlik, yeterli duygusal desteği alamamak, paylaşamamak
S.104.	Eşimin evle ilgili sorumluluklarını yerine getirmemesi
S.109.	Eşimin her konuda kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünmesi bu sebeple beni yeterince dinlememesi ya da önemsememesi, bu nedenle de konuşmuyor olmamız.
S.110.	Eşimin sorunlara ilgisiz kalması bu nedenle sorunların çözümünün büyük oranda bana kalması
S.111.	Genellikle konuşmalarımızın karşılıklı suçlamalar çirkin sözler ya da kavgayla sonuçlanması

İkinci faktör: En yüksek ortalama alan faktör. O da ilgisizlik ve sorumsuzluk diyebileceğimiz, duygusal desteği alamama, sorumluluklarını yerine getirmemesi, beni dinlememesi veya beni önemsememesi, sorunlara ilgisiz kalması, karşılıklı suçlamalar, çirkin sözler ya da kavgalarla sonuçlanması.

Faktör 3**Kıskançlık**

S.87.	Eşimin beni sürekli kıskanıp, kontrol altında tutması
S.89.	Eşimin arkadaşlarımla / akrabalarımla evimize gelip gitmesini sorun yapması
S.90.	Eşimin en ufak bir olayda beni sürekli olarak aşağılayıp, hakir görmesi, değersizleştirilmesi, hakaret etmesi
S.105.	Eşimle giyim tarzlarımızın uyuşmaması / "istediğim gibi ol" diyerek bana baskı yapması

Üçüncü faktör: Tamamen kıskançlık. Biz genelde erkekler kadınları kıskanır diye düşünürüz. Bu araştırmadan en az erkekler kadar kadınların da kıskanç olduğu çıktı. Sürekli kıskanıp kontrol

altında tutması, eve gelip gitmelerde sorun yapması, arkadaşlarını en ufak bir olayda aşağılayıp hakir görmesi, değersizleştirmesi, hakaret etmesi; giyim tarzlarının uyuşmaması, istediğim gibi ol diyerek baskı yapması bu faktör içerisinde yer almaktadır.

Faktör 4

Ekonomik Sıkıntılar

S.85.	Geçim sıkıntısı içine düşmemiz
S.97	Eşimin aile gelirinin üstünde harcama yapması
S.102.	Eşimin uzun süre işsiz kalması

Dördüncü faktör: Bu da kendiliğinden ayrılmış bir faktör. Tamamen ekonomik sebepler. Geçim sıkıntısı, gelirin üstünde harcama yapma, eşin uzun süre işsiz kalması.

Bunlar, boşanmaya neden olan faktörler olarak önümüze çıkıyor.

İşlemeyen maddeler olarak baktığımızda da cinsel uyumsuzluk dışında diğerlerinin hepsi cevaplanma oranı tutarlı olmadığı için yani çocuk sorunları, çocuğu olanlar ile olmayanlar ayrıldığı için faktör analizinden ister istemez devre dışı bırakıldı. Ama burada şunu söylemek istiyorum; Türkiye’de cinsel uyumsuzluk boşanma nedeni olmuyor. Belki bir sorun ama boşanma nedeni olarak direkt diğer faktörlerin içine girmiyor. Bu önemli bir bulgu diye düşünüyorum.

Evliliğe Karşı Çıkma

Eşe, Aile Etkisi

	KADIN		ERKEK	
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR
Karşı çıkan olmadı	59,2	40,8	69,2	30,8
Benim ailem	29,4	70,6	16,8	83,2

Eşimin ailesi	10,5	89,5	12,7	87,3
Arkadaşlarım	4,3	95,7	4,4	95,6

Eşle ilişkilerde ailelerin, ebeveynlerin etkisi; evliliğe karşı çıkma:

Hem kadın hem de erkek için baktığımızda; aileler bu evliliği uygunsuz bulmuş ise, ailelerin %29'u kadınlarda, %17'si erkeklerde boşanmayla sonuçlanmış. Bu bence yüksek bir oran. Eşin ailesini de arkadaşları da devreye kattığınızda neredeyse %40'lık bir dilim.

Eşinin Ailesinin Müdahale Ettiği Konular

	KADIN		ERKEK	
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR
Ekonomik konularda	52,8	47,2	45,4	54,6
Çocukların yetiştirilmesi konusunda	20,2	79,8	16,7	83,3
Görüşülecek kişiler konusunda	24,5	75,5	20,3	79,7
Evin düzeni konusunda	46	54	35,5	64,5
Kılık- kıyafet konusunda	23,6	76,4	7,2	92,8

Eşin ailesinin ve kendi ailesinin müdahale ettikleri konular içinde en yüksek oran, hep ekonomik konularda olmuş. Yani Türk ailesinde, gelirin paylaşılma halinde eşlerin onayının alınmaması en çok tartışma konusu yaratıyor.

Boşanmadan Önce Başvurulan Çözüm Yolları

	KADIN		ERKEK	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Aile büyüklerinden yardım istedim	57,57	42,43	58,64	41,36
Akraba ve arkadaşlardan	34,33	65,67	30,45	69,55

yardım istedim				
Bu konuyla ilgili uzmanlara başvurduğum (Doktor, psikolog, aile danışmanı v.s.)	16	84	12,95	87,05
Muhtar, müftü, imam, öğretmen gibi arabuluculara başvurduğum	2,11	97,89	1,82	98,18
Bu konuyla ilgili yayınları okudum	12,85	87,15	6,36	93,64
Evliliğe aracı olanlara başvurduğum	13,91	86,09	13,86	86,14
Konuyu zamana bıraktım	40,14	59,86	37,5	62,5

Boşanmadan önce başvurulmuş çözüm yolları: Burada, ilginizi çekeceğini düşünüyorum. En yüksek oranı, "aile büyüklerinden yardım isteme" oluşturuyor. Hem erkek, hem kadın tarafından ifade edilen durum bu. İkinci sırada "konuyu zamana bırakmak". Her ikisi zaten %90'ı buluyor. Muhtar, müftü, imam, öğretmen gibi arabuluculara başvurma oranı ise en düşük, %2'yi geçmiyor. Yani eşle sorun yaşanıldığında boşanmadan önce arabuluculara başvurulmuyor. Aile büyüklerine başvuruluyor ya da zamana bırakılıyor.

Öncesinde Boşanmayı Engelleyen Faktörler

	KADIN		ERKEK	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Çocuk	57,57	42,43	57,18	42,82
Parasal	16,14	83,86	4,60	95,40
Eşin baskısı	16,73	83,27	12,36	87,64
Çevre	26,29	73,71	25,86	74,14
Dul yaşamak ile ilgili	26,89	73,11	4,60	95,40
Dinsel korkularım	9,36	90,64	9,20	90,80
Annem, babam ve akrabalarım	39,04	60,96	37,07	62,93

Peki, “boşanmaya hemen karar verdiğinizde boşandınız mı?” diye soru sorduk. “Hayır” diyenlere, “neden hemen boşanmadınız, etkileyen faktörler nelerdi?” sorusunu yönelttik. Tabii bunlar, sonrasında boşanmış kişilerdi. Birinci sırada “çocuk” dendi. Her iki taraf da çocuk olduğunda boşanmayı ertelemiş olduklarını söylüyorlar.

İkinci sırada en yüksek oranları “çevre, dul yaşamakla ilgili, anne baba ve akrabalar etkisi” oluşturmaktadır.

Özetle:

Ailede Eş Sorunları Nedenleri

- *Katılık*
- *İletişim kopukluğu-arızaları-eksikliği*
- *Hak-güç mücadelesi*
- *Duygusal paylaşım eksikliği*
- *Kıskançlık*
- *Rol çatışmaları*
- *Sıra dışı hayat sürprizlerine hazırlıksızlık*
- *Kişilik ve kuşak çatışmaları*
- *Evde şiddet*

Öncelikle evde eş sorunu var. Bu varlık daha sonra boşanmaya neden olabiliyor; ama boşanmanın öncesinde sorunların çözülmesi için; iletişim arızası, hak ve güç mücadelesi ya da önemsenmemesi, duygusal paylaşım eksiklikleri giderilmesi gerekmektedir. Özellikle kendini ifade etme, duygularını ifade etmede kültürünün belki biraz zenginleştirilmeye ihtiyacı var. Kültürel süreçlerde övgü veren örneklere ihtiyaç var, desteklenmeye ihtiyaç var.

Kıskançlık yüksek oranda görülüyor.

Rol çatışmaları, özellikle çalışma ortamına girmiş kadınlarda daha yüksek.

Sıra dışı hayat sürprizlerine hazırlıksınız. Diyelim bir hastalık halinde, eşlerden birinin hastalanması halinde diğer eşin bunu katlanma gibi görüyor olması.

Yine, evliliğe hazırlıkta yeterince desteklenmeyen, beklenilmeyen ya da bu anlamda yetiştirilmeyen hususular var.

Kuşak çatışmaları da yine eşle yaşanan sorunlar arasında.

Tabi, belki de hatayı şurada yapıyoruz: Hep mükemmel bir aile olmaya çalışıyoruz. Mükemmel aile hiçbir zaman olmayacak, hiç de yoktu; ama problem çözme becerisi yüksek aile vardı. Bir kere bunu öğretmemiz lazım. Sorunlar hep olacak, hem kendimiz için, hem çocuklarımız için, hem çevremiz için. Önemli olan sorunlardan neyi değiştirebileceğimizi, neyi değiştiremeyip sabredeceğimizi anlayacak idraki kazandırmamız gerektiğini düşünüyorum.

Tabi bunun için, belli eğitiminden ziyade, sabah söyledim, karakter olarak geçti ama karakterden ziyade şahsiyeti ön plana çıkarmak gerekiyor. Değişim, kim ne derse desin, kendimizden başlar. Dolayısıyla benim değişmediğim hiçbir yerde kimse değişmeyecektir. Bu bilgiyi çocuklarımıza kazandırmamız gerekmektedir. Bu bilginin hem okulda, hem iş hayatında, hem evlilik hayatında kazandırılması, bireyin kendisinin yapabiliş yapamadıklarını görebileceği ve aldığı kararların sonuçlarına katlanabileceği bir ortam sunmak gerekmektedir. Efendim, okula gitme görevi onunsa, sorumlulukları da ona aittir. Evde ödev yaptırmak ne ananın ne babanın görevidir; çocuğun görevidir. Sabahki oturumda söylenildi; yani merhametten maraz mı doğuyor? Bu merhamet değil, bu bence hem annenin hem babanın yanlış bağımlılık hastalığı. Çünkü bir çocuk, sonuçlarına katlanmak üzere kendi haline bırakıldığında emin olun daha sağlıklı büyüyor. Çünkü siz olmadığınız takdirde sudan çıkmış bir balık haline gelecek bir çocuğun yetiştirilmesinde istediğiniz kadar ona ihtimam göstermiş olun. Hâlbuki sadece rol modelliğiniz, hâliniz daha etkili olacaktır.

Son Söz

- *Şahsiyet kazandırma*
- *Eş Seçimi*

- *Evlilik öncesi eğitim*
- *Aile Eğitim İhtiyaç Analizi*
- *Aile Danışmanlığı geliştirilmeli*
- *Teşvik edici, özendirici önlemler*

Tabii, eşle yaşanan sorunların en önemlilerinden bir tanesi de eş seçimi. Eş seçiminde henüz aile odaklı gidiyoruz; ama gelecekte -trendlere baktığımızda- özellikle arkadaş çevresi ve bulunduğu kentsel mekânlardaki birtakım ortamlardan olabilecek seçimlerin artması söz konusu. Ben sunumumdaki tablolarda vermedim ama Türkiye'de boşananların %32'si, hem kadın için hem erkek için, evlenme gerekçesi olarak âşık olmayı kullanmışlar yani âşık olup evlenmişler. Demek ki aşk, evliliği kurtarmıyor, bunu göstermek lazım, bunu bilmek lazım. Bu anlamda eş seçimiyle ilgili ailelere ve eş seçecek kişilere bilinç kazandırmak ve aile eğitimi üzerinde çalışma yapmak gerekmektedir.

Bu konuda hemen bir şey söyleyeceğim: Bu yılki yatırım projemizi tamamen aile eğitimine ayırdık. Türkiye çapında ihtiyaç analizi yapacağız ve aile eğitimi modüler müfredat geliştirmeye yönelik üç yıllık bir proje aldık. Bu konuda da çalışmalarımız olacak ve teşvik edici, özendirici önlemler alınmalıdır.

"Ne mutlu ailem var diyene" diyebilmeliyiz. Bunu çocuklarımıza kazandırabilmeliyiz. Çünkü eğer böyle denmiyorsa, orada aile yoktur. Anne baba olabilir ama o eve girilmek istenmiyorsa aile yoktur.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - İşin doğrusu, güzel bir ufuk turu oldu. Ailenin nüvesinden başlayan, ailenin dokusunu önümüze açan, ardından da bilimsel veri ve çalışmaları kullanmak suretiyle çözülme aşamasındaki temel unsurları tebyin eden güzel bir ufuk turu yaptı Ayşen Hanım bize.

Doç. Dr. Ayşen Gürcan Hanım'a teşekkür ediyoruz.

Efendim, üç adet sunum.. Biraz yoğun olduğunun farkındayım.

16.¹⁵'e kadar bir çay molası verelim, sonra müzakerelerle devam edelim.

Aile Hayatı

Afiyet olsun.

Müzakereler

B

Oturum Başkanı Prof. Dr. Yavuz ÜNAL - Efendim, sunumların müzakerelerini yapmak üzere oturumu açıyorum.

Yapılan sunumda tespit edilen noktalar var. Bunların bir kısmı müzakere konuları olarak elimizdeki programda belirtilmiştir. Eşler arası ihtiyaç ve değer çatışması, iletişim sorunu, dengesizlik, eşler arasında itaat olgusundan kaynaklanan sorunlar, cinsel sorunlar, kötü alışkanlıklardan kaynaklanan sorunlar, bir de şiddet, ev içerisinde şiddet, bizim müzakere konuları olarak tespit ettiğimiz konulardı. Bunlara sunum yapan hocalarımız tarafından yapılan ekler var.

Bu oturumda, mümkün olduğu kadar üç dakikayı geçmeyen ancak konu öbekli bir müzakere yapacağız. Önceden isim yerine, belirlenen -yani biz şu anda şu konuyu müzakereye açtık- konu üzerinde söz almak isteyen var mı? Mümkün olduğu kadar kısa ve düz cümlelerle, sorunlarını ve kaynaklarını, önerimiz varsa bununla alâkalı da önerilerinizi almak istiyoruz ?

Evet, eşler arasındaki iletişim sorunundan başlayalım. Çünkü aileyle alâkalı sorunun tam temelinde bunun olduğu görülüyor. Bununla alâkalı olarak;

Belgin Hanım, buyurun.

Belgin Aydın - Çok Saygıdeğer Hocalarım! Ben, biraz önce Ayşen Hanım'ın belirttiği gibi eşler arası iletişim sorununda, ve boşanma nedenlerinde özellikle cinsel uyumsuzluğun çok az görüldüğünü ya da boşanma nedenleri arasında istatistiklerde hiç görülmediğini işittim. Aile irşat bürolarında,

eşler arası uyumsuzlukları dile getirirken eşlerin, aslında daha çok cinsel sorunlara değindiğini fark ediyoruz. Bunun nedeni, hanımların erkek görevlilere, hocalara, müftülere ya da erkek doktorlara sorunlarını çok rahat dile getirememeleridir; fakat bayan bayana, bire bir iletişim kurulduğunda, aslında eşiyile cinsel sorunlarının çok fazla olduğunu ifade edebiliyorlar. Hatta erkekten kaynaklanan cinsel sorunları da hanımlar daha çok içine atıyorlar.

Oturum Başkanı - Burada tam olarak kast ettiğiniz, bu sorunun ortaya konulamaması nedeniyle örtük kaldığı mı?

Belgin Aydın - Benim istediğim, aile içindeki iletişimde, boşanma nedenlerinde ya da aile ilmiyelerinde bu konunun çok önemli bir hassasiyet taşıdığı ve erkeklerin de bu sorunlarını çok rahat çözebilmeleri için gerekli alt yapının hazırlanmasıdır. Hep eşlerini örtbas etme, kimseye duyurmama ve aile mahremiyeti adına tamamen kapalı bir toplum değil, bunları rahatlıkla çözebilmelerini, dinî açıdan da konunun vurgulanmasını istiyorum.

Oturum Başkanı - Hocam teşekkür ediyorum.

Yalnız ben, müzakerelerle alâkalı küçük bir açıklama yapmak istiyorum.

Bütün müzakerecilerin teşekkürlerini ben başta yaptığım için, direkt teşekkür faslını atlayarak devam etmek istiyoruz.

İkincisi, sorun öbeği üzerinde konuşmak istiyoruz ve ilk tartışmaya açtığımız da aile içindeki iletişim. Yani cinsel sorunlar veya başka sorunları, odak noktası oraya geldiğinde ya da o konu tartışmaya açıldığında tartışalım.

Hocam'ın güzel tespitleri var, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Zeki Hocam, buyurun.

Zeki Sayar - Geleneksel yapıdan kaynaklanan, özellikle çalıştığımız bölgelerde, mesela

Güneydoğu'da, Karadeniz Bölgesi'nde eşlerin kendilerini ifade edememesi, dolayısıyla eşin sorunlarını, problemlerini içine atması, aile ortamında tartışmaması, bu nedenle de depresyona girmelerine sebep olduğunu, hatta Güneydoğu'da -çok tartışılmıştı- intihara götüren sebeplerin yaygın bir şekilde olduğunu biliyoruz. Yani kapalı toplumun getirdiği problemler. Ben de aynen katılıyorum. Aile içi iletişimsizliğin ciddi bir problem olduğunu ve bunun da geleneksel yapıdan kaynaklandığını düşünüyorum.

İlahiyat fakültesiyle birlikte yapılan çocuklarla ilgili bir bilimsel toplantı vardı. Orada sadece mahkemeye intikal eden veriler geldiği zaman problem ortaya çıkmıştı. Kaldı ki mahkemeye intikal etmeyenler de var. Yani bugün hakikaten aile kurumunda, aile içi iletişimsizliğin ciddi bir problem olduğunu, bunun üzerine gidilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Hocam, sizce burada sorun, kişinin kendisini yani eşlerin veya çocuğun veya ebeveynin kendini ifade edememesi, derdini ortaya koyamaması mı? Evet, bir iletişimsizlik problemi var. Eşler kendi aralarında konuşamıyorlar, aynı dili kullanamıyorlar. Türkçe konuşmalarına rağmen birbirlerini anlayamıyorlar. Bir problem var ortada. Bu iletişim probleminin temel kaynağı nedir?

Zeki Sayar - Ben onun geleneksel anlayıştan, örften, hatta bir yönüyle geleneksel dindarlıktan kaynaklandığını düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Bizim dindarlığımız kadının kendisini ifade etmesine engel mi?

Zeki Sayar - Doğru dindarlık, kesinlikle değil. Dindarlık adı altında örfün etkili olması. Mesela, Karadeniz Bölgesi'nde çalıştığım için söylüyorum,

erkeğin agresif yapısı, baskın olması bunda etkilidir.

Oturum Başkanı - Bu güzel bir tespit. Hocam, teşekkür ediyorum.

Mehmet Keskin Hocam, buyurun.

Mehmet Keskin - Hocam, eşler arasındaki iletişimsizliğin sebeplerinden biri de, özellikle kırsal kesimde, nüfusun yoğunlukla yaşadığı yörelerimizde aileler sadece eşlerden ibaret değil, onların annesi, babası, kayın valide, kayın peder, hatta kayın birader bir aradadır. Bu durumda eve yeni dâhil olan hanımefendi onların karşısında kendisini ifade edemiyor. Bu da tabii ki depresyona girmesine sebep oluyor. Oysa onun da diğer aile fertleri kadar konuşma, kendini ifade etme hakkının olduğunu bilse, bu konuda bilinçlendirilse herhâlde bu gibi sıkıntılara yol açılmış olmaz.

Onun için, yine temel sorun eğitimsizlik. Bu gibi yörelerde, teşkilatımızın eğitim faaliyetlerine ağırlık vermesinin faydalı olacağını düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim Hocam.

İbrahim Hilmi Karslı Hocam, buyurun.

Doç. Dr. İbrahim Hilmi Karslı - Kanaatime göre ailede, gerek iletişimsizlik olsun, gerek şiddet olsun ve diğer sorunların en temel sebeplerinden birisinin, toplumumuzdaki veya Orta Doğu toplumlarındaki kadına bakış olduğunu düşünüyorum. Tabii bu çok temel bir problem ve kökleri tarihe, kültüre dayanıyor. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapması gereken birçok şey olduğunu düşünüyorum. Yani işin kültürel boyutu var, kaynaklar boyutu var. Temel dinî nasların, âyetlerin, hadislerin yorumlanması, anlaşılması, bu bağlamda sosyokültürel çevrenin bu yorumlar üzerindeki etkisi boyutu da var.

Siz, sabahki oturumda "konumuz aile" dediniz. Kadın sorunu farklı bir sorun. Ama ailedeki

sorunların birçoğunun temelinde de, ne yazık ki olumsuz kadın tasavvurunun etkili olduğunu düşünüyorum. Yani erkek, kadının her şeyinden kendisini sorumlu kabul ediyor. Hâlbuki kadın kendisi müstakil bir bireydir. Allah onu yaratmış, birtakım sorumluluklar yüklemiş, insanlık şerefiyle şereflendirmiştir. Fakat ne yazık ki örf ve âdetlerden dolayı erkek; kadının namusundan, giyiminden kuşamından sorumlu olduğunu düşünüyor. Tüm bu anlayışlar, kadın üzerinde bir baskı unsuru haline geliyor.

İletişimsizlik neden meydana geliyor? Yani, eğer sen muhatabına değer vermezsen, 'aklı ermez...' dersen; böyle bir anlayış, böyle bir şuuraltı varsa, onunla istişare etmeye, onunla duygusal bir iletişim veya genel manada bir iletişim kurmaya ihtiyaç duymazsın.

O bakımdan ben çok temel meselelerden birisinin kadın tasavvuru olduğunu, Orta Doğu toplumlarındaki kadın tasavvurunun masaya yatırılıp çok farklı bir şekilde irdelenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, teşekkür ediyorum.

Şevki Aydın Hocam, buyurun lütfen.

Prof. Dr. Muhammed Şevki Aydın - Çok teşekkür ederim.

Aile hayatımızı, aile hayatına dair tutumumuzu da önemli ölçüde yönlendiren bir din anlayışımız var. Onun ciddi şekilde sorgulanması gerektiğini düşünüyorum. Bana göre bu anlayış, başlıkların hepsi için geçerlidir.

Mesela, anne babaların eşlere baskısından söz etti, Hocahanım. Çok yüksek bir orandı. Bunun temelinde bakıyorsunuz din anlayışımız yatıyor. Mesela vaazlarımızda bile biz hâlâ anne babaya itaatten söz ediyoruz. Ben bunun örneklerini çok gördüm, diyor ki delikanlı: "Hocam, annemin babamın teklifini uygun bulmuyorum. Ben şimdi bunu kabul etmezsem itaat etmemiş olacağım. Benim halim ne olacak?" Bakın, şimdi ortaya koyduğumuz bir din anlayışı ne yapıyor? İnsanların hayatını

karartıyor. Oysa Kur'an anneye babaya itaat edin mi diyor? "قُلْنَا ثَلَاثًا لَّهُمَا أَفْ" diyor, "وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا" diyor. Kavramları o kadar güzel seçmiştir ki Kur'an... Onun için, bu din kültürümüzü gözden geçirmeliyiz.

Ayşen Hanım, yanlış anlamadıysam çocuğu kendi haline bırakmanın daha iyi olacağı anlamına gelecek bir şey söyledi. O yanlış anlaşılmalara meydan verebilir diye düşünüyorum. Aşırı himayeci -hatta aşırı kelimesini de kaldırayım- himayeci anne baba rolü, ilgisiz anne babalık kadar tehlikelidir. Bunu belirtmek lazım; ama bize düşen ilgili anne baba olmak. Çocuğu kendi haline bırakmak, onun bir bakıma şaşkın hale gelmesine sebep olmaktır. İyi bir rehberlik yapabilmek önemli. O ayrıntıyı ifade etmek istiyorum.

Bugün anne babalar, kendi rolleri üzerine zihinlerini netleştirmiş değiller ve bu rolleri de nasıl ifa edeceklerine dair donanıma sahip değiller. Çünkü, bizim annelik babalık rollerimize dair kanaatlerimiz ve o rolleri ifa etmeye dair bilgi ve becerilerimiz, tamamen anne babalarımızdan, çevremizden devraldıklarımızdan ibarettir. Onlar ise gününü tamamlamış, geçerliliğini kaybetmiş bilgiler ve becerilerdir. Şimdi, yepyeni bir donanıma sahip olmamız lazım çünkü yepyeni sorunlarla eşler karşı karşıya. Biraz önceki sorunları izlediğimizde onu gördük. Belki annemizin babamızın hiç gündeminde olmayan sorunları bugün gençler gündemlerine almış tartışıyorlar.

O bakımdan, sabahki dediklerimi de aynen bu oturum için de tekrar etmek gerektiğini söylüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, teşekkür ediyorum.

Dinî metinlerin oluşturduğu kodlar birbirleriyle ilişkilendirilmediği, kendi yerine oturtulmadığı sürece, çıkmazlar oluşuyor. Bu önümüzde duran en açık sıkıntılardan bir tanesidir.

Hamza Aktan Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Hamza Aktan - Eşler arasında iletişim sorununu pek çok sebeplere bağlamak mümkündür. Ben, öne çıkan birkaç tanesini kendimce zikretmek istiyorum.

Eş seçiminde titiz davranılmaması, sanıyorum iletişimsizlik problemlerinin başlıcalarındandır. Biz, tarım toplumu halindeyken -Hocahanım itiraz edecek, tarım toplumu değildik diye- bir köy muhiti içerisinde herkes birbirine yakın bir eğitim, belli bir kültür almış, dolayısıyla birbirlerine ruhen çok yakın, birbirlerini anlayacak insanlar idiler ve problem çıkmıyordu. Ama şimdi, bu çağda artık insanlar, farklı coğrafyalardan, farklı kültür muhitlerinden geliyorlar, farklı eğitimler alıyorlar, sonra da çok duygusal ölçütlerle birbirlerine ilgi duyuyorlar ve hemen evlenme noktasına gelebiliyorlar. Sonra da bu birliktelik realist bir vasata gelince farklılıklar ortaya çıkıyor, birbirleriyle anlaşamıyorlar. Yani, eş seçiminde gençlerin isabetli karar verebilmeleri için, bu eğitimlerde yani aileyle ilgili eğitim verirken, bunlara dikkat edilmesi gerektiği de vurgulanmalı.

Ayrıca bir de kayın peder, kayın valide, ailenin diğer büyüklerinin eşlere müdahale etmesi var. Bu da, belki de eşler arasında iyi bir şekilde sürmekte olan ilişkiyi bozabiliyor. Anne-baba müdahale ediyor; böylece kendince doğru yaptığını zannettiği bir sebeple aileyi yıkıp dağıtabiliyorlar. Bu konuda da sadece evlenecek eşlere değil, anne baba, kayın peder, kayın valide rolünü üstlenecek kişilerin de, nasıl bir kayın peder olacağı, nasıl bir kayın valide olacağı, gençlere karşı nasıl davranılacağı konusunda da eğitilmeleri lazım. Yani, kendi kızına nasıl, kızım diyorsa gelinine de kızım diyebilmeli, damadına da oğlum diyebilmeli. Yani arada fark göstermemeli. Ama pek çok anne, pek çok baba, maalesef bu anlayışı gösteremiyorlar. Yani müdahalelerle aileyi bozuyorlar diyebilirim. Evet, ebeveynlerin de bu nedenle eğitime ihtiyaçları var.

Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, teşekkür ediyoruz.

Burhanettin Tatar'a söz vereceğim ama aslında bir soruyla söz vermek istiyorum: Evet, bir iletişim problemi var. Aslında hepimiz aynı dili kullanıyoruz, çoğu zaman aynı kültürü paylaşıyoruz. Kültürel denklik yani "küfüv", İslâm hukukunun ifadesiyle küfüvü açmamız, biraz daha zenginleştirmemiz gerekiyor. İletişimi tıkayan unsurlar neler? Niye iletişim kuramıyoruz, niye konuşamıyoruz?

Hocam buyurun.

Prof. Dr. Burhanettin Tatar - Kanaatimce biraz vahiy kültürünün de etkisiyle, iletişim noktasındaki en temel sorunlarımızın başında hakikat anlayışı geliyor. İslâm kültüründe hakikat anlayışı, vahiy telakkimizin de etkisiyle veya kurgulanmış hâlde bize verilen bir şey veyahut da birisinin bildiği, diğerine aktardığı bir eğitim meselesi, bir pedagojik sorun olarak ele alınır. Oysa modern dünyanın, klasik Orta Çağ'daki geliştirilmiş hakikat anlayışlarından ayrıldığı en temel özelliklerinden bir tanesi, hakikat kavramının temelinden dönüştürülmesidir ve bugünkü aile sorunlarımızın belki de temelinde bu hakikat anlayışında ki bu dönüşümün aile içerisinde yansımaları bulamamasıdır. Modern dünyada hakikat artık bize yukarıdan verilen, birisinin elinde bulundurduğu ve diğerine armağan ettiği ya da emanet verdiği bir şey değildir. Tam tersine diyalog dediğimiz, karşılıklı konuşma esnasında, yani tek kişinin tekevvünî olmaksızın, en azından iki insanın veya daha fazla sayıda insanın karşılıklı konuşurken, iletişim esnasında - esnasında diyorum tırnak içinde- ortaya çıkmakta olan bir şeydir. Oysa biz tam tersini düşünürüz. Birisinin tekelinde vardır; birisi zaten hakikati, gerçekliği bilir, onu eşine öğretmek durumundadır. Mesela, İslâm kültüründe tarikatların ve cemaatlerin bu kadar yaygınlaşmasının nedeni de budur. Çünkü lider dediğimiz kişi hakikati bir şekilde elde eder ve onu pedagoji sayesinde başkalarına verir, emanet eder.

Oysa modern kültür, artık bu Orta Çağ'daki hakikat telakkisinin çok ötesinde gitmiş durumdadır. Karı koca arasındaki iletişim sorunlarının başında da hakikat kavramındaki temel dönüşümün aile içerisinde yankısını bulamamasıdır. Çünkü erkek veya kadın -fark etmez kim olduğu- gerçekliği kendisi bildiğini ve öbür tarafa öğretmek durumunda olduğunu varsaydığı zaman, hemen hakikati bir eğitim meselesine dönüştürmektedir. Yani bilenle bilmeyen arasındaki eşitsizlik zaten baştan başlamaktadır. Oysa modern dünya, kadın erkek eşitliği derken de burada kastettiği aslında ontolojik eşitlik, fizyolojik eşitlik, kültürel eşitlik değildir, bilgi seviyesindeki eşitlik de değildir. Hakikati elde etme, hakikati kavrama ve hakikati farklı açılardan yayma, geliştirme noktasında birinin diğerinden üstün olmadığıdır. Dolayısıyla karşılıklı konuşurken, karşılıklı iletişim esnasında, zamansal olarak hakikat ortaya çıkmakta olan bir şeydir. Dolayısıyla şimdi ortaya çıkan hakikat, başkasına, başka zaman devredilemeyecek kadar o zamana aittir. Bir başka zaman ortam değiştiği için, şartlar değiştiği için, ortam içerisinde iletişim esnasında hakikat yeniden şekillenir. Yani, hakikat şekillenmekte olan bir şeydir; bir nesne değildir, bir obje değildir, elde tutulan bir şey değildir, başkasına emanet bırakılacak bir şey de değildir.

Ama şunu unutmamak lazım ki: Cenâb-ı Hak insana, insanın diliyle konuşmuştur. Yani hakikat zaten insanın dilinde var ki bir şekilde Cenâb-ı Hak o dildeki hakikati ortaya çıkarmaktadır. Onun için, bu felsefi bir konu.

Oturum Başkanı - Burhanettin Hocam'a teşekkür ediyorum.

Özdemir Hanım, ben zaten alandan biri olarak size söz verecektim; ancak küçük bir açıklamayla...

Evliliklerde, aile hayatının başlamasında belki de bir açık bir de gizli amaç var. Gizli amaç; eve gelen, verilen kızın içselleştirilmesiyle, aileye kabul edilmesiyle alâkalı bir problem var. İkincisi ise; ortada gizli bir güç mücadelesi var veya

gelinle kaynana arasında gizli bir güç mücadelesi var. İletişimi tıkayan unsurların arasında, öyle zannediyorum ki bunlar var.

Buyurun Selin Hanım, söz sizde.

Selin Özdemir - Zaten hazırladığım bir örnek, sizin sorunuza cevap, Burhanettin Hocam'ı da destekler mahiyetinde oldu.

Hemen anlatayım. Önce örneği sunmak istiyorum, sonra kendi yorumumu katacağım. Bir nişanlı kızımız bizim kurslara geldi. Bizim kurslarda en tehlikeli grup nişanlılardır. Çünkü nişanı bozma ihtimalini taşırlar. Bu kızımız akraba evliliği yapacak ve kayın validesi, kayın babası ve kayın biraderleriyle beraber oturmayı kabul etmiş. Hem akraba olduğu için hem de kayın valide adayının hastalığı sebebiyle ve bunun da sevap olduğuna inanarak kabul etmiş. Beyefendi adayda da problem yok. Fakat nişanlılık süresince izin verilen ölçüdeki görüşmelerinde beyefendiye soruları var. Bunun sebebi, bizden öğrendiği değer çatışmasına girecek miyiz? İkimiz de Müslümanız, ikimiz de güzel yaşıyoruz, ama... Amalarımı nişanlılıkta ortaya çıkarırsam... Kızın amacı, ortak bir yol izlemek için prensip sahibi olmak, yani iki kişinin prensip sahibi olması. Beyefendiyle konuşurken "Dinî yaşantı konusunda ne düşünüyorsun?" "E, yaşıyoruz ya!" "Tesettür konusundaki değer nedir?" "Niye düşünüyem ki zaten tesettürlüsün." "Çocuk eğitimine nasıl bakıyorsun?" "Olunca düşünürüz." Anne babayla yaşarken kendi kararlarımızı açıktan mı alacağız, odamızda mı alacağız?" "O ne demek? Büyüklerin dediğine uyulacak; onlar doğruyu bilir, karar alır, bize uygulamak düşer."

Fakat, bunların açılımını yaparken beyefendi bir şey fark etmiş. Anne ve babasına: "Anne, baba bir şeyler oluyor, bu kız konuşurken beni ikna ediyor" diyor ve ortaya başka doğrular çıkıyor. Burhanettin Hocam'ın hakikat dediği şey ve sizin doğrularınızla çakışan bir şey bu. "Şimdi ne yapacağım?" olayını yaşıyor içinde. Bunu ailesiyle tartışıyor. "Oğlum evlenince biz adam ederiz, istediğimizi yaptırırız."

Dışarıya görünen o kadar komik bir sebepti ki bu nişanın bozulmasında. En son yüzüğü bırakma tartışması ya da güzel konuşması "sigarayı benim yanımda içecek misin?" "E, herhâlde, büyüklerimin yanında içmeyeceksem yatak odasında içeceğim." "Ama yatak odasında sağlık açısından şöyle tehlikeli, böyle tehlikeli, benim rahatsızlığım var." "E, kusura bakma yani, senin yanında da içemeyeceksem nerede içeceğim?" "Bunu bana yansıtmadan içebilirsin, ben senin tercihinin karşı değilim." "Hoppala... Bitti artık bu iş." gibi... Dışarıya yansıyan, "kızımız sigara yüzünden nişanı bozdu" oldu. Oysa, değerlerini tanımak için görüşmelerde, beyefendinin pek de evliliğe, aileye yönelik değeri olmadığı, bunun bir sosyal süreç olduğunu, ana baba olup annesini babasını ölmeden sevindirmek olduğu gerçeği ortaya çıkınca, kızımız evlenmeme kararını aldı ve o yüzük masaya bırakılıp eve dönüldü.

Kurslarımızda şöyle bir öğreti vardır: Haklılık peşinde koşmayın. "Hangisi doğru ya da doğru nedir" araştırıp ailenizde uygulayın. Bu ikinizin de doğrusu olmayabilir, çevrenizin doğrusu da olmayabilir. Ama hayati ölçümüz eğer İslâm'sa, o ölçüyü uygularken çekeceğiniz zorluklar sonuçtaki nimete değer. Biz bunu öğretirken aileler tabii karşı çıkıyor. 'Bu nereden çıktı?' diyebiliyorlar. Üstelik bu aileler nişanlıların evlilik okuluna gelmesini öngören ailelerdi. Beraber yaşayacak, gitsin bir şeyler öğrensin, saygısızlık etmesin. İşin bu boyutu saygısızlık değil ki. Evlilik hayatında, yeni kuracağım ailede, büyüklerimin yanında kendi değerlerimi yaşayamayacaksam, ben niye evleniyorum?

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı – Teşekkür ediyorum.

Aslında, Dilek Hanım'a burada "İletişim kanallarını açmanın yolu nedir?" diye bir soru soracağım ama hem Hocahanım düşünsün diye hem de bu arada sözü olanlar varsa onlar da konuşsunlar diye biraz sonra size söz vereceğim.

Asiye Hanım, buyurun.

Dr. Fatma Asiye Kazancı - Aile içi iletişimde engel çıkaran faktörlerden bir tanesini konuşurken bazı ilişki şekillerine de değinmek gerekiyor diye düşünüyorum: Kadının kendisiyle ilişkisi, erkeğin kendisiyle ilişkisi ve ikisinin birbiriyle ilişkisi. Çocuk, anne baba ilişkilerinin hepsinin temelinde bu üç ilişki çeşidinin sağlıklı kurulması var. Bizim toplumumuz açısından, itaat algısı, daha net söylemek gerekirse kadının eşine itaat etmesi gerektiği vurgusu benim zihnimde iletişime son derece ciddi ket vuran konulardan bir tanesi. Karşılaştığım sorulardan bir tanesi bu. Nereye kadar? Boyutun yükseldiğini görmek açısından çok etkileyici bir örnek: "Hocahanım, erkek kadının küçük rabbidir diyorlar, doğru mu?" Zihindeki formülasyon bu şekilde. Elbette bunun arka planında dinî argümanların rolü var. Aile reisi olarak erkeğin ifade edilmiş olması, Hz. Peygamber'in (a.s.) birkaç sınırlaması. Mesela, hanım nafile oruç tutmasın, nafile oruç tutacaksa eşinden izin alsın gibi. Buna benzer birkaç, aile içi nezaketle açıklanabilecek ya da bir başka süreçle çok rahat açıklanabilecek cümlelerin bağlamından koparılarak algılanması ve biraz -belki kaba bir tabir olacak ama- Hz. Peygamber'in (a.s.) özellikle tavşana kaç tazıya tut diyen mantığının görülememesi. Ben bu şekilde özetliyorum. Yani bir tarafta hanımlara eşleriyle ilgili o kadar ağır cümleler söylüyor, eşlerinin kendisi üzerindeki haklarıyla ilgili çok ciddi cümleler söylüyor ama öbür taraftan beyleri de ne kadar sıkıştırdığını, özellikle bu bakış açısında çok göremiyoruz. Sürekli hanımların eşlerine karşı görevlerini birazcık daha iyi yapmasını nasıl sağlarız? Dinî örgü, üç aşağı beş yukarı bu noktada.

Bugün, bize anlatılan şekliyle kadının eşine, Müslüman hanımın, dinî duyarlılığı olan hanımın eşine itaat etmek zorunda olmadığı cümlesini kullanmakla, bu hükmü söylemekle işe başlayalım; ama bunu söylemek için, resmin tamamını gördüğümüzde iş yine dönecek dolaşacak insan algısına gelecek. Ben, kadın ve erkek diye bir ayrı

algıya, doğrusunu isterseniz çok sıcak bakmıyorum. Çünkü bunun sadece kalıp ve rollerle ilgili bir tarafı var. Ama benim zihnimde, kadın ve erkek algısı diye bir dert yok, insan algısı var. Kadının, kadın olmaktan kaynaklanan; erkeğin, erkek olmaktan kaynaklanan birtakım sorumlulukları var. Ama bütün bunlar insan algısının içinde sadece bir parçadır.

Biz, erkek deyince insanı algılıyoruz ama kadın deyince sanki ayrı bir alt türevi algılıyoruz. Bu bağlamda aile reisliği, vesaire kavramların bir kez daha sorgulanması gerekmektedir. Çünkü, itaat kültürü içinde yetişiyoruz. Anne babaya itaat, eşe itaat, bunlar birbirini model rollerle besleyerek devam ettiriyor. Bu itaat algısının en baştan, bir kez daha, insan algısıyla uyumlu olacak şekilde incelenmesi zorunlu diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum.

Aslında itaat konusunda, alanda çalıştığınız için sözü size verecektim. Siz, söz hakkınızı erken kullanmış oldunuz.

Dilek Hanım, sizden önce İsmail Hakkı Hocam'a bu konuyla alâkalı son bir söz vereyim, son sözü size bırakayım.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Asiye Hanım'ın konuşmasından hareketle bir şeyler söylemek istiyorum.

Şimdi, kadının kocasına itaati meselesi. Asiye Hanım kendisi de katılırlar, bu konuda şöyle bir ihtiyat içinde olmamız lazım: Yani rivayetleri o şekilde ele almayalım veya o şekilde bakmayalım. Son derece ihtiyatlı olalım ve Peygamberimize nispet edilen, Peygamberimize atfedilen veya Peygamberimize isnat edilen diyelim bence. Muhtemelen siz de farklı düşünmüyorsunuz.

"Kocasını kendisinden razı olmadan ölen kadın cennete giremez." Ben bu tür rivayetlere; Peygamberimize isnat edilen, atfedilen, nispet

edilen diyebilirim ancak. Nakledilen bile demekten imtina ederim.

Dolayısıyla, biraz önce dediniz ki: "Kur'an'da ben böyle bir şey görmüyorum, yani insan olarak görüyorum." Evet, öyledir. Peygamberimizin Sünneti'nde de öyledir. Kadın insandır, kocasının kulu değildir. Öyle olması icap eder. Kendi hayatına baktığımız zaman, eşleriyle münasebetlerini gördüğümüz zaman öyle ifade etmemiz lazım. Rivayetler konusunda da son derece ihtiyatlı olmamız lazım. Sizleri tenzih ederim, birçok insan, her rivayeti "Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuş..." diye nakledebiliyor. Hâşâ, öyle buyurduğunu nereden biliyoruz? Bu garantiyi nereden buluyoruz? Bazı kitaplarda yer aldı diye... Buna girmeyelim. İnsanları bu noktada uyarmamız lazım. Kesin konuşarak Peygamberimizi ilzam ediyoruz, İslâm'ı ilzam ediyoruz.

İkincisi: İletişim konusuyla alâkalı olabilir. Ekrem Bey bahsetti, çok sorunlar, sorular var. Bunlar içinde cinsellik konusu da var. Cinsellik konusunda da âcizane benim kanaatim, helal olan alana çok müdahale etmiyoruz. Yani helal olan, mübah olan alanda olduğu sürece, dört duvar arasında kadın ile erkeğin cinselliğine fazla müdahale edilmez. Değişik kitaplarda; fıkıh kitaplarında, edep kitaplarında vesaire öyle müdahaleler var ki; iş cinselliği yaşamamaya noktasına kadar geliyor. Bu kadar sıkımayalım. Bu da iletişimi engelleyen noktalardan birisidir.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum.

Aslında, Ayşen Hanım'ın kullandığı iki tane metafor vardı. Bunlardan belki de bize çok cazip geleni ayakkabı metaforuydu. Ayakkabı bir çifti ifade ediyor. Ayakkabı dediğimizde, biri olmadığında diğerinin hiçbir anlamı yani işlevi yok. Tek ayakkabı, ayakkabının tekidir. Anlamı var; ama ayakkabı olarak bir işlevi yok. İki farklı teki bir araya getirdiğinizde de çok fazla bir işe yaramıyor.

İletişim öbeğini, bu sorun öbeğini kapatacağız; ama son söz olarak Dilek Hanım'a söz vermek istiyorum.

Buyurun Dilek Hanım.

Dilek Zekiye Kaşık - Teveccühünüzden dolayı çok teşekkür ederim.

Ben bir danışanımın cümlesiyle başlamak istiyorum. Çok öfkeliydi, şiddet görmüştü ve söylediği cümleyi tırnak içinde hemen söyleyeyim: "Allah'tan korkmasam dövecektim." Adam dövmüş, bu da dövmek istiyor, en azından savunmak istiyor, dur demek istiyor ama Allah'tan korktuğu için savunma hakkını kullanmadığını ifade ediyor. Bir kere adam Allah'tan onaylı yani bunun üstünde bir şey var mı? Allah'tan onaylı biriyle siz denk olmuyorsunuz. Eşitliğe karşı pek çok şey söyledik. Yani insanlar eşit değil. Denklik temelinde, değerlilik temelinde ilişki dedik; evet, ama bu yok. Bizim toplumumuzun dokusunda, bilinç altında bu yok. Allah'tan korkmasa o adama karşı kendini savunacak. Allah'tan onaylı bir adamla karşılıklı bire bir problem çözmeye dayalı ilişki kuramazsınız.

Bunun dışında bir sorun daha var. Denk değilsiniz. Kadınlar bu anlamda 1-0 yenik başlıyorlar. Kadının özgüveninin bizim toplumumuzda yetersiz olduğu ortada. Yetişkin olmadan evlenme söz konusu. Biz, iletişimle ilgili bazı şeylerden bahsederken şöyle bir açılımımız vardır: Evlilik içinde, aile içindeki ilişkide 'ben' vardır, 'sen' vardır ve 'ilişki' vardır. 'Biz'den daha çok 'ilişki' vardır. Şimdi, 'ben' yok; yetişmemiş, henüz yetişkin olmamış. 'Sen' de yok; o da yetişmemiş. Burada kaliteli bir ilişkiden nasıl bahsedeceğiz? Ben'in, sen'in olmadığı bir yerde ilişkiden bahsetmek bir lüks. İnsan teması dediğim oydu. Ta başta da bu var. Bunun üzerinde ne var? Genellemeler var. Erkek milleti, kadın milleti...Yani karşınızdaki insanın birey oluşu, size denk oluşu, değerli oluşundan da öte erkek ya da kadın var. Konuştuğunuz kişiyle ilgili otomatik olarak dilimizde oluşan bir şema var. Bunun üzerinden korkularınız var. Daha geriye gidelim; eğer ben bu

adama yüz verirsem, bir adım geride durursam, annemin ezildiği kadar ezilir miyim acaba? Babam kadar ileri gider mi acaba? Bizim aile ilişkimizde, geleneksel temelde yürüyen ilişkinin bizde izleri var. Biz iletişim anında bunlarla savaşıyoruz. Korkularımız var. Bu korkulara rağmen, kendi nefsimize rağmen, probleme problem gözüyle bakabilmek bizim toplum için çok lüks.

Burada, iletişimin kendine özgü olduğunu söyleyebiliriz. "İletişimi tıkayan şey ne?" demiştiniz, soru buydu. İletişimi tıkayan şeyi, kendine özgü olarak, o evliliğin içinde bulmak daha makul. Tabi ki değerlendirmeler yapılabilir, tabi ki istatistikî sonuçlara fikir vermesi anlamında ulaşılmak istenebilir ama o ilişkide kendine özgü bir durumdan bahsetmek gerekiyor. Bunu yapmazsak, bunu problem çözme olarak ele almazsak, biz şikâyet eden, çaresizlik üreten toplum olmaktan kurtulamayız diye düşünüyorum.

Bu dili kadınlar çok rahatlıkla kullanıyorlar. "Adamdan çektiğimi bir bilersen." "Hele sen benimkini bilersen." Bir kere, insanlar iletişim kurmak için bile şikâyetleşmeye çalışıyorlar.

Hemen özel bir şey anlatacağım. Belki toplantının zemini için pek uygun değil ama fikir vereceğini düşünüyorum. Bir dönem çalışmamıştım; dedikodu yapamıyorum, çok fazla pasta yapmanın gerekli olduğunu düşünüyorum, ben ne olacağım onu arıyorum falan. Oturmalara gitmeye başladım, komşularla iyi ilişki kuracağım ya. Baktım, etrafımdaki kadınlar kocalarından şikâyetleniyor. Ben de düşündüm eşimin ne eksiği vardı diye. Benim de bu iletişime katılmam lazım.

Oturum Başkanı - Spor konuşulmuyor tabi orada.

Dilek Zekiye Kaşık - Burada, bu kültürün içindeki insanlar, negatifi bulmak üzere iletişim kuran insanların iletişimi nereye gider, nasıl tıkanmaz? Bu genellemelerden ciddi sıkıntılar doğuyor. O şikâyet psikolojisinden önce kadınları kurtarmak lazım. Adamlar biraz utanıyorlar, evdeki hatundan

şikâyetlenince ayıp olur, iş zeminine de pek uymaz ama kadınlar -gelişime açık olmalarından bahsediyoruz, bu pozitif yönleri ama aynı zamanda-şikâyetlenmeye ve problemden yana acınmayla ilgili bir artı bile kazanıyorlar. Ben onu yapamadığım için çalışmaya başlamıştım.

Teşekkür ederim, sağ olun.

Oturum Başkanı - Hayra vesile olmuş.

İzzet Hocam, buyurun lütfen.

Prof. Dr. İzzet Er - İsmail Hakkı Bey Hocam'ın söylediklerini nazarı dikkate alırsak, bu konuda bazı telakkilerimizi değerlendirmeye almamız gerekiyor. İsmail Hakkı Hocam'ın söylediği, dört duvar arası, mahremiyet anlayışı nereye kadar? Bunun bir sınırını koymamız lazım. Alanım, Temel İslâmî Bilimler olmadığı için Ekrem Bey'e sordum. Mücadele suresinin sebebi nüzulü nedir diye düşünmeye çalıştım. Bir hanımefendi sahabînin beyinin kendisine "sen bana anamın sırtı gibisin" sözüyle boşamasından dolayı, böyle dört duvar arasını ilgilendiren bir konuda Peygamberimize şikâyetiyle birlikte inmişti bu sure. Dolayısıyla mahremiyet nereye kadar, itaat nereye kadar? Bunları bir gözden geçirmek lazım.

Burada genel olarak şunu vurgulamakta fayda var: Aile ve kadınla ilgili birtakım telakkilerimiz var. Ayşen Hanım hatırlayacaklardır; yanılmıyorsam Dicle Üniversitesinden bir arkadaş, aileyle ilgili, kadınla ilgili telakkileri bir araya topladı. Bunları önümüze koyarak, bu "mahremiyet nereye kadar, itaat nereye kadar?" sorularına makul yanıtlar bulabiliriz. Onu ortaya koyarsak, bazı iletişim problemleri dahil olmak üzere pek çok ailevi probleme biraz ışık tutmuş olabiliriz.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ediyorum.

İletişimin tıkanıdığı yerin bir sonraki aşaması şiddet. İletişim tıkanı, bundan sonra ne olur? Ya ipler kopacaktır, boşanmaya gidecektir ya da

boşanmaya gitmeden önceki bir kademe vardır, şiddete gidecektir. Bu şiddet çoğu zaman evin içerisinde yaşanır. Dilek Hanım'ın bahsettiği bu negatif olgu üzerinden bir iletişim ağı, bir network oluşabilir. Ciddi anlamda ailelerin kendi iç mahremiyetini -beden mahremiyetinin ötesinde bir mahremiyet bu- masanın üzerine koyduğu bir alan burası.

Ev içindeki veya aile içindeki şiddet, aile hayatındaki ciddi sorunlardan bir tanesi. Sorun öbeği olarak 'şiddeti' tartışmaya açıyorum. Birbirleriyle de ilişkili olduğu için hızlı bir şekilde devam etmek istiyorum.

Gülsüm Hanım, buyurun.

Gülsüm Kurt - Ben şiddeti birkaç şeyle bağlantılandıracağım. İletişimden bahsettik, o yüzden iletişimden başlayacağım.

İletişimin ne olduğu, bence çoğu kişi tarafından bilinmiyor. İletişim ne? Birçok kişiye sorsak, konuşma denilebilir. Fakat ben buna aktif dinlemeyi, kaliteli dinlemeyi de eklemek istiyorum. Evet konuşuluyor, tamam dinledim seni, bitti. Fakat kaliteli bir dinleme oluyor mu? Kaliteli bir dinleme nasıl olabilir? Karşımızdakini dinlediğinizde ne söylediğini, iyi tespit etmeniz lazım. Önceki bilgilerinizle, duygularınızla harmanlamanız ve ondan bir sonuç çıkarmanız lazım. Gerçekten eşler bunu yapıyor mu acaba? Bir de iletişimin konusu ne, ihtiyaçlar mı? Sen şunları şunları bana alacaksın, evin şu şu ihtiyaçları var, hanım sen şunları şunları yap vs. İletişim bunlar mı?

Muhabet, bence iletişimin içine girer. Burada hiç zikredilmeyen bir şeydi. İletişimden sadece hak ve sorumlulukları bildirme, istekleri bildirme anlaşılmalı. Ben konuştum oldu, ben de seni dinledim bitti, değil. Bu, olumlu bir sonuca varmalı ki iletişim sonuçlanmış olsun. Bunu düşünüyorum.

Peki, bunlar yapılmadığı zaman, gerçekleşmediği zaman ne olur? Büyük bir ihtimalle şiddetle

sonuçlanır. Şiddetin sebeplerinden birisi de iletişimsizlik olarak gösteriliyor. Çünkü, ya iletişim kuramadığı zaman ya da iletişimi dayatma olarak düşündüğü zaman şiddet ortaya çıkar. Yani, ben beyime istediğimi yaptırayım, ben hanımına istediğimi yaptırayım, dayatayım, o benim gibi düşünsün, benim istediklerimi yapsın gibi. Hanımların da çeşitli şekillerde bu tip düşünceleri ve dayatmaları var. Bu da, bir şekilde şiddeti doğuruyor. Sadece kadına yönelik değil erkeğe yönelik de şiddet şekilleri var. O da; hile yapmak, yalan söylemek, erkeği istediği noktaya getirmeye çalışmak da bir şiddettir bana göre. Tabi başka şiddet türleri de var, bu hepinizin malumu.

Buradan ben hemen düşündüğüm bir çözüm önerisine geçmek istiyorum. Çünkü şiddetle alâkalı, mutlaka, modern bir çözüm yöntemi olarak sığınma evleri görülecektir. Hani fiziksel şiddetten kaçılmıyorsa veya çözülemiyorsa, kadının bir süre evden uzaklaştırılması yöntemi. Biz dernek olarak, bunun haricinde, bunun ve birçok aile içi sorunu çözmek için aile danışmanlığı merkezlerini önermiştik. Yani sığınma evinden çok aile danışma merkezlerine yönelmesini önermiştik.

Mahalli idarelerin hizmetlerinden bahsedildi, Diyanet'in bürolarından bahsedildi. Ama bunların çoğu, sadece seminer verme ve danışma görevini veriyor. Fakat bizim bahsettiğimiz aile danışma merkezleri bire bir aileyi terapi etmeli. Yani sorun nerede, nasıl çözülebilir? Eğer çözülemeyecekse, kesinlikle bu bir kangren halini almışsa ve aile birliği sonlanacaksa; birbirini mağdur etmeden, birbirini üzmeden, kırmadan, aileyi tamamıyla parçalamadan, çocuk açısından da zararlar vermeden nasıl güzel bir şekilde ayrılabilir, bu konuda da danışmanlık yapmalı.

Yine kişisel gelişim uzmanlarından bahsedildi. Günümüzde bu çok moda oldu. Psikologların ya da kişisel gelişimcilerin aile danışmanlığı yapmasını ben yeterli görmüyorum. Çünkü aile danışmanının; hukuk bilmesi, din bilmesi, psikolojiden ve sosyolojiden anlaması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için özel bir eğitim alınması gerekir. Bu

uzmanlar, üniversitede de olabilir, özel bir eğitimden geçirilebilir. Bu aşamaya gelene kadar da, bahsettiğim bu meslek kollarındaki kişiler ayrı ayrı bu merkezlerde çalıştırılabilir.

Bu merkezlerin önünü açan bir uygulama var. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, STK'lara bu hakkı veriyor. Hatta, siz bu işi çok iyi yaparsınız diye bize de teklif etmişlerdi; fakat STK'ların bu işi yapacağına ve sürdürebileceğine inanmıyorum. Neden inanmıyorum? Bu, sürekliliği olması gereken bir iştir. Birincisi; STK'ların bunları sürdürmesi, bu merkezleri yaygınlaştırması ekonomik bakımdan zor. Gönüllülük esasına göre yapılacak bir iş değil diye düşünüyorum. Sadece gönüllülük yetmez. Bu kurumsal olmalı diye düşünüyorum, bir kurum tarafından idare edilmeli ve yaygınlaştırılmalı diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum.

Hicret hanım, buyurun.

Hicret Toprak - Şiddetle ilgili mücadelede uluslararası çapta birçok proje üretiliyor ve bu sadece Müslüman ülkelerin ve Türkiye'nin sorunu değil. Aile içi şiddetle ilgili çok ciddi bulgular var. Uluslararası projelerde bunları görüyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı da paydaş kurum olarak bu projelerde yer alıyor ama burada şiddetle mücadelede bizim yerlileşmemiz çok önemli. Yani kendi kurumlarımızı üretmemiz, kendi çözümlerimizi üretmemiz, bu mekanizmaları kendi süreçlerimize uygun hale getirmemiz çok önemli. Şunu kast ediyorum: Kadın sığınma evlerinden bahsedildi mesela. Belediyelerin sadece bir kısmında açılabilmiş. 50 bin nüfusunu aşan her belediyenin açması gerekiyorken sadece bir kısmında açılabilmiş. Yani yasal tedbirler de yeterli değil.

Bunlar, Avrupa Birliği sürecinde gerçekleşen birtakım uygulamalar ama uygulamada çok ciddi sorunlar yaşıyoruz. Çünkü bize ait çözümler üretmekte güçlük çekiyoruz. Bu evlerin adresleri

gizli kalmalı ve polis bu süreçte yer almalıysa, polisin gidip şiddet gösteren eşe kadını teslim etmemesi lazım. Bununla ilgili çok çeşitli bulgular var. Sonuç olarak din görevlilerinin katkısına da ihtiyaç var -mahalli idarelerin projesinde biz de yer alıyoruz- din görevlilerinin katkısının önemine binaen bizler de bu projelerde yer alıyoruz.

Yani, bu süreçler nasıl yerlileşecek? Bizim söylemimiz ne olacak? Bunu en azından soru olarak yöneltmek istiyorum, kayda geçsin istiyorum. Diyanet'in bu noktadaki konumu ne olacak, belirleyiciliği ne olacak? Burada, ortak dil ortak söylem geliştirmek lazım. Geçen oturumda dile getirdik. Bizim bu konudaki söylemimiz ne olacak? Aile içi rollere ilişkin ortak dilimiz ne olacak?

Bugün biliyoruz ki Kur'an kurslarında, camilerde, aile bürolarında üretilen dil çok da ortak bir dil değil. Yani bununla ilgili yeniden düşünülmesi gereken noktalar var.

Oturum Başkanı - Ortaktan ziyade, arkası doldurulmuş, zemini sağlam bir dil değil.

Hicret Toprak - Dilimizde de problemlerimiz var, yeniden düşünmemiz gereken şeyler de var. Bunlar hep konuşuldu ve bunların konuşulması bizatihi çok ümit verici gelişmeler. Bundan sonrası için birtakım projelere dönüşmesini de ümit ediyorum.

Şunu açık yüreklilikle kendimize sormamız lazım diye düşünüyorum: Kadına yönelik şiddetle mücadele, aile birliğinin tesis edilmesi vb. birtakım süreçler yaşanıyor. Çeşitli kurumlar projeler üretiyor. Biz bu işin neresinde, nasıl, hangi söylemle yer alıyoruz? Önümüzdeki dönemde bunlar üzerinde yoğunlaşılması gerektiği ve ortak akıl toplantılarının devam etmesini ümit ediyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.
Nevin Hanım, buyurun.

Dr. Nevin Meriç - Teşekkür ederim.

Ben çok kısa bir konuya değinmek istiyorum. Ayşen Hanım'ın konuşmasında ortaya çıktı; çok yüksek oranda azarlama var. Yani toplum olarak herkes herkesi azarlıyor. Bakan valiyi azarlıyor, vali başhekimi azarlıyor, erkek kadını azarlıyor, imam kadın cemaati azarlıyor, kadın çocuğu azarlıyor derken sirkülasyon sürekli devam ediyor. O zaman, biz buradan yola çıkarak bu azarlamaya hayır diye, Diyanet olarak üç aylık, altı aylık veya bir yıllık bir proje başlatalım. Bütün verilerle, destekleyen konuşmalarla, en alt limitten en üstüne kadar ödüllendirelim. Önce üç gün azarlamayandan başlayalım, sonra bir hafta azarlamayanlardan vesaire. Yani azarlama konusunun en azından ciddi bir şiddet olduğunu, iletişimi de yok ettiğini biliyoruz. Mesela bir önceki oturumda, iletişimsizliğin sebebinde azarlama vardı. Azarlama olduğu zaman kadın pasifleşiyor, geri çekiliyor.

İkinci olarak da Ayşen Hanım'ın konuşmasında öfke kontrolünden bahsedildi. Öfke kontrolü hakkında çalışan arkadaşlar var. Mesela Ayşenur Özkan. Din psikolojisi alanında öfke kontrolünü tez olarak çalıştı ve Kur'an kursları, vaizeler, cemaatler bağlamında da bunu alan araştırması olarak da sonuçlandırdı. Mesela, bu tezi, broşür gibi daha maddeli hâlde getirerek, hepimize ulaştırılarak sirkülasyona sokulursa, bu konuda da gündem oluşturabiliriz. Öfkenin yanlışığını daha rahat anlatılabiliriz. Çünkü, öfke kontrolünü gerçekleştirdiğinizde, sorunların çözümünde en azından bir adım öne geçebiliyoruz. Bunu söylemek istemiştım.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Güzel bir teklif.

Ayşen Hanım, buyurun.

Doç. Dr. Ayşen Gürcan - Şiddetle iletişim aslında çok iç içedir. Çünkü, iletişimde şöyle bir kural vardır: Hiçbir zaman görünen sebep asıl sebep değildir. Çünkü iletişimin %10'u sözdür, %30'u sestir, %60'ı beden dilidir. Şiddet açısından

bakıldığında da, bu alanın uzmanları bütün şiddet türlerini aslında kaba ve ilkel bir iletişim türü olduğunu kabul ederler. Çünkü kendisini ifade etmede, kendi duygusunu anlatmada, özellikle karşı tarafın şiddetine maruz kalmışsa -bunu karşı taraf bilmek durumunda değil- onu bir şekilde kendisini kabul ettirmek için kullanılan ilkel bir metot olarak görür.

Şiddetsiz bir toplumu hayal edenler ütopiktir. Çünkü şiddet insanın fıtratında temayülü olan bir şeydir, öfke de öyle. Duyguları yok etmeye kalktığınız takdirde o duyguların yerine ikame edebileceğiniz bir şeyiniz yoksa insan olmaktan çıkarsınız.

O yüzden, bir kere realite olarak insanın duygu yönetimini anlamak lazım. Ki dinde bunun mesajlarını bulursunuz. Aslında, dini öğretilerde duygu yönetimi vardır. Duygu yönetiminizde eğer bir şeyi yemekten, yapmaktan kendinizi alıkoyuyorsanız veya bir şey yapmak istemezken bir şeyi yapmaya kalkıyorsanız, bunun arkasında bir duygu yönetimi var demektir.

Dolayısıyla şiddetle ilgili mücadelede bence paradigma olarak -bir önceki konuşan hanımefendiye katılıyorum- bir kere yerli proje anlamında ya da bizim antropolojimize uygun çözümler üretmek de çok önemlidir. Şiddet tanımlamalarında ölçütler vardır. Bu ölçütler bazen değişir. Şöyle ki; bazı kültürlerde eşin kendisinden su istemesi şiddet olarak algılanırken bazı kültürlerde bu hizmet noktasında anlaşılıyorsa, orada iki farklı bakış açısının iki farklı sonucu var demektir.

O yüzden şiddeti yeniden kendi içimizde tanımlayıp ve bu tanımlamalarda belki de bu modelleri bir şekilde ortaya koyacak yerli araştırmalara, özellikle din alanında çalışmalarını olan ilim adamlarının bu konudaki modelleme ve hadis çalışmalarına ihtiyaç var. Ben doğrusu çok isterim, çünkü bizim toplumsal manada yaptığımız eğitimlerde önümüze hep dinî gerekçeler çıkıyor ve biz orada yetmiyoruz. Çünkü bizim böyle bir birikimimiz yok, zaten bizi de o sınıfa koymuyorlar. Ben sonuçta bir akademisyen olarak

tanınıyorum, sen ne anlarsın diyorlar. Bu konuda dinî argümanları koyduğumuzda, o başka bir anlam taşıyor.

Doğrusu ben birazdan ayrılmak zorundayım. Pişman oldum, keşke yarın da kalsaydım diye. Çok doyurucu, çok kaliteli bilgiler de alıyorum. İletişim noktasında, şiddet noktasında çözümlerimizi ortak hale getirmeliyiz. Belki bu istişarenin içerisinde diğer kurumlarımızdan temsilciler olsaydı çok daha iyi olurdu. İşte, Sosyal Hizmetler'den, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan belki sonraki, benzeri bir çalışma için böyle bir şeyi önerebiliriz.

Oturum Başkanı - Bu çalışmanın devam edeceğini biliyoruz. Devam etmesini arzu ediyoruz.

Bir defa, şiddet nereden çıkar, şiddetin kaynağı nedir? Evet, iletişimin koptuğu yerde yine bir iletişim dili olarak çıkar. Açık konuşmak gerekirse, iletişimin farklı bir boyutu bu. Biraz önce severken, okşarken sağlanan iletişim bu sefer tokatla veya hakaretle devam ettiriliyor.

İletişimin tıkanması şiddeti ortaya çıkarıyor. Değerlerin, menfaatlerin çatışması ciddi anlamda bunu besliyor. Paydaş olarak değil de aileyi tanımlarken, aileyi biçimlerken farklı bir yere oturtmak burada ciddi bir sıkıntı olarak gözüküyor.

Ancak, cinsel sorunları da buraya dahil ettikten sonra oturumu tamamlamak istiyorum. Zaten gruplayarak tartışmaya açmıştım.

Ahmet Hocam, buyurun.

Dr. Ahmet Çekin - Önce iletişimle ilgili bir tespiti söyleyeyim, ondan sonra şiddetle bitirmek istiyorum.

Ülkemizde yaşayan meraklı bir Batılı, bizim sokaktaki çocuklarımızı gözlemlemiş ve her birisinde ayrı bir özellik keşfetmiş. Ama büyüklere bakmış, büyükler çok normal davranıyor. Bunun sebebi nedir?, diye kendi kendisine soruyor. Araştırmacı, örneklem olarak belirli aileleri almış. Türk aileleri, anne babaları çocuklarıyla nasıl konuşuyorlar, en çok kullandıkları on kelime

nedir?, sorusunu sormuş. Vardığı sonuç; bu on kelimeden dokuz tanesinin negatif emir kelimeleri olduğu. Birincisi "sus", ikincisi "konuşma", üçüncüsü "edepli otur" vs.

Dillenmesi bu şekilde olan bir neslin, sosyalleşmenin daha ilk basamağında bununla karşılaşan insanların yetişkin bile olsalar sağlıklı bir iletişim kurmaları pek mümkün değildir.

Onun için, ailedeki iletişimsizliğin temelinde, hem ailelerdeki bu sosyalleşme bozuklukları hem de okullardaki yine o sınırlayıcı ve baskıcı eğitim sisteminin devam etmesi yatıyor. Bu bir kurumun veyahut da belirli bir otoritenin çözebileceği bir sorun değil, tamamen köklü bir sorun.

Bunun neticesinde edilgen, pasif bir kimlik geliştirmekte ve bu kimlik her zaman kendisine verilen emirleri yerine getirmekle meşgul olmakta.

Bir diğer tespit: Bizim eğitim sistemimizin insanlarımızı hayatta karşılaşacakları sorunlarla baş edebilecek yetenekte ve donanımda yetiştirmeye odaklanmamış olmasıdır. Bir müddet bulunduğum Avrupa ülkesinin okul kanununun 1'inci maddesi şöyle diyordu: "Bu eyaletteki okulun görevi, çocuklara Hıristiyan ahlâk ilkeleri doğrultusunda hayatta karşılaşacakları sorunlarla mücadele etme yeteneği kazandırmaktır." Böyle bir amaç hiçbir mekanizmada olmayınca, insanlarımızın hayatın kriz anlarında o krizlerle nasıl baş edeceklerine dair bir yetenekleri ve özellikleri olmuyor. Onun için de hepimiz bu sorunlarla boğuşmak zorunda kalıyoruz.

Bir diğer husus şiddetle ilgili: Bizim ülkemizde daha çok eğitimli hanımların şiddet gördüğünü - fizikî şiddeti kast ediyorum- değişik araştırmalarda okumuştum. Bu ilk etapta negatif bir durum gibi gözükebilir ama aile içi anlaşmazlıklarda kadın kendini savunmaya kalktığı anda daha çok fizikî şiddete maruz kalıyor. Bunu da biraz matris olarak değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Hocam, teşekkür ediyorum.
Bahattin Akbaş, buyurun.

Dr. Bahattin Akbaş - Hocam, belki gündeme gelmedi ama önemli bir sorun daha var. Bize gelen soru ve aile sorunlarından birisi olan vesvese hususu. Bu da aile huzurunu önemli ölçüde etkiliyor.

Zaman zaman ben karşılaştım, bazı psikolog ve psikiyatristler bizden yardım bekliyor. Yani bu konuda din müessesesi ne söyler, bize ne gibi açılım kazandırır? Ben bunu gündeme getirmek istiyorum. Çünkü çok karşılaşıyoruz. Mesela diyor ki: "Bir abdest almak için bir saat uğraşılıyor" veya "Bir yere çıkmıyoruz, bir saat hazırlanmakla geçiyor." Bu da bir çatışmaya vesile oluyor. Psikologlarla veya psikiyatristlerle beraber bu konuyu gündeme mi getirmek gerekiyor? Çünkü onlar da bunun tam çözümünü bilemiyorlar. Bizim de karşılıklı müzakere etmemizde fayda var diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum.

Semin Hanım; mümkün olduğu kadar kısa olsun, lütfen.

Dr. Semin Güler Oğurtan - Hemen, benden önceki Bahattin Hocam'ın sorusuna cevap vereyim. Psikologlar da yetersiz kalıyor değil, çünkü bizim tanımladığımız obsesif compulsive, sorun adıdır. Psikiyatride hastalıklar grubudur: Banyoda uzun kalmak, eli tekrar tekrar yıkamak vs. Tıbbi olarak tedavisi vardır; fakat asıl onu doğuran sebep, kadının sevgi, ilgi ve cinsellik yönündeki tatminsizliğidir ve bunu dışarıya vuramamasıdır. Yine cinsellikle bağdaştıracağım. "Kol kırılır, yen içinde kalır." "Cinsellik konuşulmaz" tabusunu yıkmamız gerekiyor. Bizim gizli olarak yürüttüğümüz, evlilik öncesi cinsellik danışmanlığı adlı bir faaliyetimiz var. Gizliliği... Çünkü halk istiyor. Eskiden çok harika bir mekanizma vardı, sağdıçlık. Ama bugün sağdıç ne yapıyor? Gelinin çantasını, damadın ayakkabısını korumak için

güvenlik görevliliği yapıyor. Bu rahatsız edici. Gerçek sağdıç eğitimi, ihtiyaçtan doğmuş bir mekanizmadır. Tarihi süreci bu; ama bugün uygulanmıyor. Nişanlılara milyarlık çeyiz seti alınıyor, damatlık alınıyor, damat bohçasının danteli konuşuluyor; ama bu arada, cinsellik eğitimi aldı mı sorusu sorulmuyor. Arkasından gelen cinsel sorunlar.

Cinsel sorunlar, bahsedildiği gibi sadece cinsel isteksizlik veya cinselliğe hayır demek değildir. Cinsel sorunlar, cinsel fonksiyon sorunlarıdır ve Türkiye'de yabancıların yaptığı araştırmada, ailelerin %70'inde cinsel fonksiyon bozukluğu var ve gizleniyor. Gizlendiği için tedaviye gidilemiyor. Hepsinin hem psikoterapide tedavisi var hem de ilaç tedavisi var.

Şiddeti de aynı noktaya bağlayacağım. Hiç kimse şiddetin sağlık sorunundan bahsetmedi. Bunun nedeni bu istişare toplantısında psikiyatristlerin olmamasıdır. Şiddet eğer kişilik bozukluğundan ileri gelirse durdurulamaz. Kişiliği yönlendirmek için de; eşinin, çocuklarının, anasının, babasının, meslektaşlarının o insanın kişiliğine uygun davranmaları zorunludur ve bunun için eğitim almak zorundadırlar. Biz bunları milletimiz için artık çok üst görüyoruz. Yani kişilik bozukluğu tedavi edilemez, yönlendirilebilir. Yönlendiren kişilerin eğitim alması gerekiyor.

Tıbbi tedaviyi lütfen göz ardı etmeyelim. Her problemin, şiddet dahil, cinsel sorunlar dahil, obsesif complicity'lik dahil tıbbi tedavisi vardır. Sadece istemek gerek.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederiz.

Yaşar Bey, buyurun.

Dr. Yaşar Yiğit - Ben şiddet konusunda birkaç şey söylemek istiyorum.

Özellikle şiddet bizim toplumsal hayatımızın hemen hemen her alanında mevcut. Trafikte şiddet oluyor. Zaman zaman okuyoruz, Türkiye'de ateşli

silahlardan yüzlerce, binlerce insan hayatını kaybediyor. Neticede Doğu toplumlarında şiddeti besleyen unsurlar vardır. Mesela Batılı ülkelere baktığımız zaman, aynı dinî ve kültürel kodlara sahip vatandaşlarımız; eşine, çocuğuna şiddet kullanamıyor. Ben bunu bizzat yaşadım, oralarda bizzat buldum. Ancak bu şu demek değil: O şahsın içindeki şiddet dürtüleri tamamen yok ediliyor gibi bir şey söz konusu değil. Zira baktığımız zaman, birçok vatandaşımız bu dürtülerini tatmin için izin dönemini beklemektedir. Bu da şaşırtıcı bir şey tabi ki.

Görülen o ki bizim vatandaşımız mı bozuk, fıtrati mi bozuk, coğrafyada mı problem var? Bunun tespiti noktasında ben hukukî bir boşluk olduğunu düşünüyorum. Çünkü İsveç'te -ben İsveç'te bulunduğum için orayı örnek vermek durumundayım- bir insanın eşini dövmesi, çocuğuna bağırması durumundaki müeyyideler oldukça ağırdır. Eşini bir daha görememe, bir araya gelememe gibi müeyyideleri vardır.

Ateşli silahlarla Batı toplumlarında öldürülen insan sayısına baktığımız zaman ya da trafik kurallarına uyma noktasındaki hassasiyeti dikkate aldığımız takdirde; bizim toplumumuzdaki bu keşmekeşliğin temelinde eğitimsizliğin olduğu, bir de bunun yanında, bunu besleyici mahiyette sosyal olguların ya da anlayışların olduğunu görmekteyiz. Mesela, Kurula telefonla yöneltilen sorular arasında, bayan kardeşlerimizin telefonun diğer ucunda ağladıklarına şahit olmaktayız. Niye ağlıyorsunuz?, dediğimiz zaman. "Babam bana: 'Ancak kefeninle bu eve gelirsin' dedi." cevabını alıyorsunuz. Şimdi, bu kadıncağızın sosyal bir güvencesi yok, babasına ya da kardeşine gitme imkanı da yok. Dolayısıyla ne kadar az dayak yersem, ne kadar az şiddet görürsem o benim için kardır gibi bir anlayış geliyor. Bu anlayışın yıkılması için, hocalarımız başlangıçta ifade etti, aslında bizim eşimize ya da kadına bakış açımızın değişmesi gerekiyor. Onun da bir insan olduğunu, onun da Allah katında saygın bir varlık olduğunu bilmemiz gerekiyor.

Ama ne yazıktır ki -bu sadece bize de özgü bir şey değil- tarihi süreç içerisinde bu saygınlık hep erkek odaklı düşünülmüştür ve bu kültürel gelişimde de ataerkil söylemin ya da yapılanmanın etkisinin büyük olduğunu düşünmekteyim.

Ülkemizde tabii ki çok güzel gelişmeler de var. Umutluyum.

Yakında hacdan geldim. Gelirken havaalanında bir amcamızla karşılaştık. Amca avazı çıkarcasına teyzeye bağıriyor, teyze de: "Niye bağıriyorsun bey?" diyor. Amcamız: "Ben bağırmıyorum, senin sinirlerin bozulmuş" diyor.

Bunu fark edebilmek, bunu görebilmek bir kültür meselesi, bir eğitim meselesi olduğunu düşünmekteyim. Umarım ülkemiz bu noktalara gelir.

Oturum Başkanı - Hocam, teşekkür ediyorum.

Aslında güzel bir oturum, belki saatlerce sürebilecek kadar da zevkli. Herkesin zevk aldığını yüzünden okuyorum.

Aslında cinsellikle alâkalı sorunlarımızı dahi konuşamıyoruz. Açıkçası Türk toplumu olarak sorunsuz değiliz, ciddi sorunlarımız var. O sorunlarımızı konuşamıyoruz. Dolayısıyla sorunlara dönük olarak çözüm önerisi ne yapılabilir, ne edilebilir, bunu da açıkçası konuşamıyoruz veya deklare edemiyoruz.

İşte, İsmail Hakkı Hocam, dört duvar arasında dedi. Bu bir ölçüdür. Edebinden tutun, ahlâkından tutun, devam eden bir şey. Semir Hanım açıklama getirdi. Bu noktada bir iki tane daha kısa mütalaa alıp oturumu kapatmak istiyorum. Çünkü vakit bir hayli ilerledi.

Zafer Hocam, buyurun.

Dr. Zafer Koç - Teşekkür ediyorum.

Bir katkı olması için söyleyeceğim.

Herhalde İslâm toplumlarında -mesela bir Türkiye örneği verebiliriz, zira arkadaşlar da hep ülkemizden bahsediyorlar- aşırı derecede erkeğin baskın olduğu söz konusudur diye düşünüyorum.

Ben Almanya'da şu örneği gördüm: Almanya'daki Nortrayn westfall kısmındaki mahkemenin verdiği karar ya da sonuç: Boşanmaların %70'i dayaktan dolayı gerçekleşiyor. Bilemiyorum, bizim mahkemelerimizin boşanma oranında, dayak oranı ne kadardır? Bu konuda tam bir bilgim yok. Yalnız örnek verdiğimiz ülkelerde de kadının şiddete uğrama oranı çok yüksek.

Oturum Başkanı - O toplumlara bakarak daha iyi noktada olduğumuzu söyleyebilirim Hocam.

Dr. Zafer Koç - Gerçi Almanya bizim için örnek değildir; ancak belki de çok gözümüzde büyüttüğümüz, örnek olarak gösterdiğimiz ülkelerde bile bu oran çok yüksektir.

Oturum Başkanı - Saffet Hocam;

Özellikle cinsellikle alâkalı, bir hukukçu olarak ve bu konuda yapılabilecekler için, toparlamak üzere son sözü size vereyim, buyurun.

Prof. Dr. Saffet Köse - Ben şiddetle ilgili bir iki şey söyleyip onunla bitirmek istiyorum.

Cohn Stuart Mille'in bir tespiti var: "Bir vatandaş veya vatandaşlar devlet despotizminden şikâyet ediyorlarsa, kendi ilişkilerine baksınlar." Yani aile reisleri çocuklarına karşı veya ailedeki ilişkiler veya okuldaki öğretmen, mahkemede hâkim sanığa karşı nasıl davranıyor? Bu böyle silsile-i meratip üzere, dönüşümlü olarak gider diyor. Hakikaten baktığımızda, Doğu toplumları olarak sert bir karaktere sahibiz ve bunun getirdiği de bir doğallık var belki şiddette. Bunun özellikle ele alınması lazım. Eğitimle mi olur, neyle olur bilemiyorum ama temel bir problem var, o da şu: Bizim insanımız, doğrudan bilgiyi Kur'an ve Sünnet'in kendi atmosferinden alabilecek metodolojik bilgiye sahip değil. Nereden alıyor? İşte, mahalledeki imamdan, hutbe okuyan imamdan, kürsüdeki vaizden. Biz bu insanlara neyi, ne kadar verebiliyoruz? Mesela akademik anlamda bazı

problemleri ne kadar halledebildik ki bu insanların eline böyle sağlıklı bir bilgiyi verelim?

Ben şunun sorgulanmasını istiyorum: -Biraz önce de gündeme geldi, Fatma Asiye Hanım'ın da bahsetti-Mesela biz, Nisâ sûresinin 34'üncü âyetini nasıl anlamalıyız? "فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ" diye bir ifade var orada, yani "sâliha hanımlar itaatkârdırlar" diyor. Mesela bu nasıl anlaşılmalı? O âyet-i kerimede zikredilen ve tartışılmakta olan başka özellikler var. Acaba, sağlıklı anlamda bunları nasıl anlayabiliriz? Camilerdeki görevlilerimiz, halkımızın eğitilmesi anlamında bunları nasıl ifade etsinler, nasıl izah etsinler? Bu insanlar o metodolojik bilgiye sahip değilse, doğrudan nasları okuyorlar, belki zahiri anlamda, belki ilgili birtakım şartları dikkate almadan insanın zihnine dercediyorlar ve ondan sonra da bunlar aile içerisinde uygulanmaya başlıyor.

Bununla ilgili bir başka problem de şudur: Bizim fıkıh kültürümüzün yön verdiği bazı şeyler var. Sabah da kısaca bahsetmiştim. Fıkıhî hükümlerin tâbi olduğu ortam içerisinde nasıl geliştiğine bakmadan hükümler verilmekte. Bir örnek vereyim. Kendim dinlediğim için söylüyorum. Bir vaiz kürsüde şunu söylüyor: "Bir kadın doğurduğu çocuğu bile emzirmek zorunda değildir." Mesela vaiz bunu alıyor, kadın hakları olarak anlatıyor. Halbuki, bu hükmün geliştiği ortam, çocukların sütanneye verildiği bir ortam. Şimdi biz, elimizdeki mevcut malzemeyi metodolojik bilgiyle birlikte yoğurarak halkımızı eğiten bu insanlara, özellikle cami görevlilerimize ne kadar sağlıklı bir şekilde verebildik ki onları eğitebilsinler. Bunun üzerinde özellikle durmak gerektiğini düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Bunun için ciddi anlamda metin üretilmelidir. Aslında bu toplantının temelinde de yatan şey, bu metin üretimi ve bununla alâkalı projeler oluşturmaktır.

Efendim ben oturumu kapatacağım, bir hayli ilerledi. Herkesin gerçekten dolu dolu olduğunu, bu konuda çok güzel sözlerinizin olduğunu biliyoruz.

Ayşen Hanım'ın sunumuyla alâkalı küçük bir düzeltmesi var.

Hocam, bir iki dakika içerisinde toplarsanız...

Doç. Dr. Ayşen Gürcan - Evet, kısa keseceğim.

Bu cinsel uyumsuzluğu, faktör analizinde işlemeli; yoksa yüzdeler olarak bakıldığında, boşanmış çiftlerin %30,7'si cinsel uyumsuzluk gerekçesi vermiş. Benim burada söylediğim, diğer üç faktörün içerisinde bu tek başına bir yere girmediğidir. Onu söylemek istemiştin, onu düzeltiyorum.

Çocuğu kendi haline bırakmak konusunda da ben süreyi ekonomik kullanayım derken çok hızlı konuştum. Aslında burada söylemek istediğim şey şuydu: "Ne yaparsa yapsın" anlamı değil. Önce kendimizle başlayıp rol model olmaktı.

Bir başka şey; kadın sığınma evi modelinin yerli olmayışıyla ilgili bilgi vermek istiyorum. Bildiride vardı. Kadın sığınma evleri mantalite olarak felsefi anlamda gereklidir ama bize uygun değil. Bizim organik yapımıza uygun olmadığı için, bugün birçok kadın sığınma evi kullanılmıyor. Bunun nedeni, şiddet gören kadın olmadığı için değildir. Sadece şiddeti görmedeki çözüm modellerinde belki bu konuda yine sizinle işbirliği yapılması gerekir diye düşünüyorum.

Şiddet, boşanma sebebi olarak çok fazla gündeme gelmiyor bizde. "Ailede, eğitilmiş kadınlar daha çok şiddet görüyor" bilgisi yanlış bir bilgi. Onu da düzeltmek istiyorum, çünkü yapılan araştırmalarda eğitilmiş kadınlar çok şiddet görmüyor. Ama eşiyile daha büyük sorunlar yaşıyor. Onu da söylemek istedim.

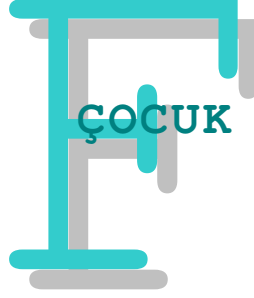
Azarlama projesiyle ilgili hemen bir şey söylemek istiyorum: Tepeden gelen projelere bizim halkımız rağbet etmiyor. Katılımı gerektiren, kendi halkımızın ürettiği çözümler var. Çözümleri eğer iyi okursak, çok mutlu ailelerimiz var, iletişim çözümleri üretmiş ailelerimiz var. Bir kere tüketim toplumundan kurtulduğumuzda, birçok hırslımız ve öfkemiz dinecektir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ederim.

Hepinize özel olarak teşekkür ediyorum. Dışarıdan teşrif eden, şeref veren hanımefendilere, misafirlerimize teşekkür ediyorum.

İKİNCİ GÜN
ÜÇÜNCÜ OTURUM

OTURUM BAŞKANI:

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

21 ARALIK 2008

3. Oturum

Müzakere Konuları

B

Ailede Kuşaklar Arası İletişim

Y

Çocuk Eğitiminin Sorunları

Y

Çocukta Olumsuz Davranışlar ve Zararlı Alışkanlıklar

Y

Çocuk İstismarı

Y

Risk Altındaki Çocuklar (Çocuk işçiler, sokak çocukları, parçalanmış aile çocukları, çok zengin ve çok fakir ailelerin çocukları vb.)

Prof. Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL*

Oturum Başkanı (Moderatör):

Hayırlı sabahlar, değerli arkadaşlarımız, meslektaşlarımız!

Toplantımızın ikinci gününde sabah oturumunu açıyorum.

Bu günün ilk bölümünde, sabah seansında aile bağlamında çocuk ve çocukla ilgili problemler değişik yönleriyle ele alınacak.

Yine dünkü minval üzere sunumlarımız yapılacak, ardından müzakerelerimiz olacak ve aynı yöntemle bugün de toplantımızı inşallah başarılı bir şekilde devam ettireceğiz, sürdüreceğiz.

Ben vakit kaybetmemek için, birinci sunumu yapmak üzere, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı Dr. Mediha Ürkmez'i davet ediyorum. Konusu: "Çocuk Ebeveyn İlişkisinde Yaşanan Açmazlar ve Problemlerli Çocuk."

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Bu konuyu kendileri yirmi dakika içerisinde bize özetleyecekler. Daha sonra ikinci sunuma geçeceğiz. Ondan sonra da yine dünkü yönteme uygun olarak, bir çay molası verdikten sonra konuları müzakereye açacağız.

Mediha Hanım, buyurun.

Çocuk Ebeveyn İlişkisinde Yaşanan Açmazlar ve Problemler Çocuk

B

Dr. Mediha ÜRKMEZ*

HAMİLELİK ANINDA

1. İstenmeyen reddedilen bebek

- *Nikahsız gelen bebek*
- *Hastalık veya ekonomik kriz sırasında gelen bebek*

2. Hevesle ve hayallerle beslenen bebek

3. Aşırı özlenen bebek

- *Evliliğin ileriki yıllarında gelen bebek*
- *Birkaç kız veya erkek sonrası gelen cinsiyet farklı bebek*

Ebeveyn çocuk ilişkisi, sağlıklı veya sağlıklı başlanabilir ve bu, çocuğun problemler veya problemler olmadan etkiler.

Çocuk ebeveyn ilişkisi, bebek henüz anne vücudundayken başlar. Hamilelik devresinde istenmeyen, reddedilen -hastalık ya da ekonomik kriz anlamında istenmeyen bir bebek, planlamak isteyip de planlayamadığı bir- bebek ile hevesle ve hayallerle beslenen, istenen bir bebekle müsbet olmaz. Hevesle beklenen, aşırı özlenen, yoksunluk sonrası gelen, evliliğin ileriki yıllarında, birkaç kız veya birkaç erkek çocuk sonrası gelip çok özlenen bir bebek ile normal bir arzuya istenen, zamanında oluşan, sıradan kabul edilen bir bebek,

* Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı

asla anne ve baba tarafından aynı olgunlukla karşılanmaz.

Aslında, çocuk yaşında hamile kalındığında bu hatanın yapılması lazım ancak toplumdaki büyüme, kişilik büyümesi, boy ve yaş büyümesiyle, takvimle birlikte gidemediği için bu sorunla daha çok karşı karşıya kalıyoruz.

Tekrarlayacak olursak, ebeveyn ve çocuk ilişkisi, sağlıklı veya sağlıklı başlanabilir. Bu hamilelikten itibaren devam eden bir süreç olup çocuğun problemlili veya problemlisiz olmasına neden olabilir. İstememenin buradaki etkisi sadece duygulardan kaynaklanmaz.

Anne ve babalar ne yazık ki ileriki yıllarda, çocuk büyürken hataya devam ederek onu ne kadar istemediklerini, kaç kez düşürmek için akıl aldıklarını, düşürmeye teşebbüs ettikleri halde başaramadıklarını enikonu anlatırlar. Bu, çocuğun kişiliğine hakikaten derin izler bırakacak bir hatadır.

YENİ DOĞAN DEVRESİNDE

- *Anne-bebek ayrılığı*
- *Anne sütü yoksunluğu*
- *Anne var olduğu halde bebeğin ihtiyaçlarının zamanında düzenli, yeterli ve olumlu tavırla karşılanamaması*
  - *Anne yokluğunda bebeğe bakan kişinin sevgi ve ilgi derecesi*
- a) *Özgüven duygusunun temeli bebeklikte atılır.*
- b) *Bebeğin sağlıklı bakımı, açmazlarının çözümlenmesi veya çözümlenememesi güven gelişimini etkiler.*
- c) *Dolayısıyla hayattaki başarısını, mutluluğunu, işbirliğini ve zor zamanda ayakta kalma becerisini etkiler.*

Yeni doğan devresinde, anne sütünden mahrum kalma; daha da önemlisi, annenin kendisinden ayrılma, var olduğu halde anne ihtiyaçlarını zamanında, yeterli miktarda, güzelce, olumlu bir tavırla karşılanamaması bebeğin, anne yokluğunda sevgi veren kişinin, bakım veren kişinin ona olan

ilgisi, sevgisi, bebeğin olumlu veya olumsuz tavırlar almasına neden oluyor.

Temel güven duygusunun aslı, bir yaşına kadar oluşur. Ne yazık ki bu bilgiden toplumumuz oldukça mahrum. Hani, kişiliğin beş yaşına kadar geliştiği, temellerinin atıldığı biliniyor ama çok önemli olan, özgüven, temel güven duygusu dediğimiz kendine güven, kendini sevme, başarabileceğine inanma duygusunun temeli ilk bir yılda atılmaktadır ve bu ilk bir yılı kaçırdığınız için, ne yazık ki çocuklarımız süt çocuğu devresindeki yaşadıklarıyla ileride özgüven geliştirmekte ve kendi sorunlarını çözmekte başarılı veya başarısız olabiliyorlar. Yani süt çocuğu devresindeki problemlerin çözülebildiği veya çözümlenemeyip çocuğa intikal ettiği durumlar, çocuk üzerinde birbirinden farklı etkiler yapmaktadır.

İLK ÇOCUKLUK

0-3 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLAR...

- *Artık yüzünü anneden ayırıp dış dünyaya dönük birisidir.*
- *Yürüme konuşma ve çevreye ilgiyle belirginleşen atılganlık davranışları ailece sorun olarak görülür.*
- *Ailelerde aşırı kontrol veya kontrolsüzlük, ilişki mesafesini ayarlayamama en sık rastlanan açmazlardır. Bunun sonucunda, o zamana kadar ilgili hatta şımartıcı bir yaklaşımda olan büyükler, aralarında anlaşmazlığa düşerler.*

- a) *Büyüklerden birçoğu, bilhassa ana-baba çocukla bozuşur.*
- b) *Çocuğun kendi kendine öğrenme çabaları aşırı koruma kollama tavırlarıyla engellenir. Hatta düşmanca tavır takınılır.*
- c) *İleri geri şikâyetlenmelerle çocuğa sevginin azaldığı hissedilir.*
- d) *Neticede ileride birçok ana-babanın “ah satılsa da alabilsem” dediği atılganlık, büyüklerce budanıp törpülenmeye tabi tutulur.*

0-3 yaş çocukluk devresinde, artık bebek anneden yüzünü ayırıp topluma bakmaya başlamıştır. Annenin vücudundan kayıp, uzaklaşıp kucakından topluma gidip araştırmalar, öğrenmeler, etkileşimlerde

bulunmak istemektedir. Yürüme, konuşma ve koşma becerileri, ilk atılğanlık dediğimiz çevreyle etkileşim kurma, onunla beraber olma istekleri ailece sorun olarak görülmeye başlanıyor. Aileler, bu yaşta aşırı kontrol etme veya hiç kontrol etmeyip kendi haline bırakma arasında çok derin bir farklılık gösteren toplum yelpazesi içerisinde gelip gelip gidiyorlar ve bu mesafenin ayarlanamaması çocukta maalesef bazı açmazlara neden oluyor. Sonuçta, daha önce bir yaşa kadar şımartıcı, hatta olmadık maskaralıkları onunla beraber yapan dedeler, nineler bile, anneler, babalar, çocukla aşırı beraber olan, sevimli, olumlu bir şekilde beraber olan büyükler, kendini zorlayan bu atılğanlıkla bebekten uzaklaşmaya, ona çok negatif tutumlar takılmaya, hatta sevmemeye "olmaz olsaydı", "hiç böyle olacağını ummuyordum", "kucağımda durduğu gibi dursaydı ya" gibi söylemlerle çocuğu sevmediklerini bile hissettirmeye çalışmaktalar.

Bunun sonucu bebek, atılğanlıktan pişman olur ve onun kendini öğrenmeye sevk edeceği bu var olan madeni ne yazık ki büyükler tarafından eksiltilir, hatta kaybedecek kadar zarara uğratılır ne yazık ki.

Neticede birçok ana babanın "ah satılsa da alabilsem" dediği atılğanlık, büyükler tarafından, bizzat bizim elimizle, doğru yapıyorum zannederek, iyi niyetlerle törpülenip yok edilmeye, budanmaya tabi tutulur.

Doğan Cüceloğlu Hoca'nın konferansında, televizyonda dinlediğim bir cümleyi söylemek isterim: "On yaşına kadar, anneler babalar çocuklarına atılğanlığı yok edici sayısız tutum içerisinde bulunup, bunu görmezlikten gelirler ve on yaşında elinden tutup sınıfta el kaldırmıyor diye doktora getirirler."

OYUN ÇAĞI

3-6 YAŞINDAKİ OYUN ÇAĞI ÇOCUKLARI...

Çok dinamik ve hareketlidir. Güçlü olma ve bağımsızlık ihtiyacı bilinip karşılanamadığında, oynayıp coşamadıklarında, denemek istedikleri ev ve el işlerinden uzaklaştırıldıklarında:

- *Aşırı korku, öfke, mızızlık, ısırma, saç çekme, oyun bozma, diğer çocukları ağlatma gibi davranışlar gösterebilirler.*
- *Beslenme, tuvalet ve uyku alışkanlıklarında gerilemeler olabilir.*
- *Evde huzursuzluk kaynağı olarak görülebilirler.*

3-6 yaşında, oyun çağındaki çocuk, çok dinamik ve hareketlidir. Uykuya dalacağı zaman tavandaki boyalarla, resimlerle oynar. Annesinden servis beklerken sofrada tabaktaki şekillerle oyununu devam ettirir. Yani günün 24 saati, kısacası hayatı oyundur. Güçlü olma ve bağımsızlık isteği vardır. Bu ihtiyacı karşılanamadığında güçlü olma istek ve başarısı olumsuz etkilenir. Peki bu ihtiyacını nasıl karşılayacağız? İşte, elini uzatıyor, "anne bak bak kapıya yetişiyorum." deyince, "İyi marifet ediyorsun, artık bu da oldu, seni evin içerisinde yakalayabilirsen yaka" gibi bir tavır, maalesef çocuğun bu konuda başarmanın hazzını alamamasına neden oluyor.

Oynayıp coşamadıklarında; denemek istedikleri ev ve el işlerini yapamazsın, edemezsin, başından büyük işlere kalkışma gibi onlardan uzaklaştırdığımızda; çok sızlanan, çok ağlayan, gerçekten oyun bozan, diğer çocukları ağlatan, istenmeyen birçok davranışların başladığı bir çocuk haline gelir. Bu arada kazanılması çok zor olan beslenme, oyun ve uyku alışkanlıkları ne yazık ki altüst olur ve çocuk evde huzursuzluk kaynağı olarak görülmeye başlar.

Tabi uyku bozukluğu ve yemek bozukluğu olan çocuk huzursuzluk oluşturur; ama bunu öncesindeki o çok az bilinen ve göz önüne alınmayan hususlar tetikler.

OKUL ÇAĞI

6-11 YAŞ ARALIĞINDAKİ OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARI...

Çocukların birçok toplum kurallarının, değerli güzel alışkanlıkların, çalışma ve işbirliği zevkinin, kişisel ve sosyal becerinin öğretimine açık oldukları bu yıllarda, büyükler:

- *Çocuğu karşı cepheye yerleştirmekle*
- *Aşırı eleştiriyile*
- *Çocuğun kendi atılım ve girişimlerinin kısıtlanmasıyla*
- *Günlük hayatın sorun ve çözümlerini beraber yaşamayarak*
- *Çocukların isteklerini önemsemeyerek*
- *Onlara “ben yaptım” deme fırsatları oluşturmayarak*

a) Öz güven geliştirmelerinde yetersizliğe yol açabilirler. Bu tavırlar çocukların olumsuz davranışlar geliştirerek var olmaya yönelmelerine sebep olmaktadır.

Bu yaşlardaki çocuklar, birçok değerli ve güzel alışkanlıkları kazanabilecek yaşadıklarıdır. Örneğin televizyonu doğru izleyebilecek, cep telefonunu güzel, doğru ve sağlıklı kullanabilmeyi öğrenebilecek yaşadıklarıdır. Çalışma ve işbirliği yapmanın, başarmanın zevkine varacak yaşadıklarıdır. Kişisel ve sosyal becerilerini geliştirecek yaşadıklarıdır. Mesela isteklerini eziyet etmeden dille anlatabilme, başkasının “sigara içelim, gel beraber kaçalım” gibi kötü tekliflerine hayır diyebilme, korkularıyla ve başarısızlıklarıyla baş edebilme, kendisini reddeden arkadaşlarla beraber olmayı başarabilme ve yoksullukla baş edebilme becerileri bu yaşlarda öğrenilen sosyal özelliklerdendir.

Onların bütün bu becerileri öğrenmeye açık oldukları bu devrede büyükler; çocuğu karşı cephede görerek aşırı eleştirileriyle, çocuğun kendi atılım ve girişimlerini kısıtlamak suretiyle, günlük hayatın sorun ve problem çözümüne onları dahil etmeyerek, hani “sen sus, bir problemini çözeriz! Yeter ki dediğimizi yap!” tavrıyla çocukların isteklerini önemsemeyerek, işte “odamın şeklini değiştirelim anne ne olur” vesaire gibi isteklerinde onlara “ben yaptım” deme fırsatı vermeyerek, onlara bir iş verip de sonuna başarma

zevkini tadarak “bakın, ben yaptım bunu anne” diye gösterme zevkinden mahrum ederek, özgüven geliştirmelerinde yetersizliklere yol açabilirler.

Bu tavırlar çocukların olumsuz tavırlar geliştirerek kötü hareketlerle var olma isteklerini ortaya çıkarır. Çünkü güzel ve olumlu bir şeyler yaparak ortada kendini gösteremeyen, önemli olamayan, önemsenemeyen çocuk, önemsiz tavırlarla evin içerisinde kendini var etmeye yönelir.

GENÇLİK ÇAĞI

9-25 YAŞ ARALIĞINI KAPSAYAN DELİKANLILIK ÇAĞI...

- Öğrenilenlerin elden çıkarılıp yeniden düzen kurma devresidir.
- Hızlı beden ve zihin gelişimi sonucu başı dönen ergenler, iniş çıkışlı, hırslı, duygulu ve coşkulu davranışlar gösterirler.
- Aşırı bağımsızlık ihtiyacı ile aileden kopup topluma katılma serüvenine dahil olurlar.

Bu Çağda;

a) Bizler kararlı, saygılı, tepkisel olmayan olgun tutumlarımızla ergenlik dönemini yaşayan gençlerin atılımlarını beceriye ve başarıya çevirmelerine yardımcı olabiliriz.

b) Bağımsızlık isteklerine, aileyle mesafeli yaşamalarına, sınırlarına, arkadaşlarına, aile ile ilgili tekliflerine, hatta bizi eleştirmesine saygı göstererek onların birey olduğunu davranışlarımızla gösterebiliriz.

c) Farklı ilgi alanlarında çalışmalarıyla meslek denemelerine fırsat vererek toplumda bizimle aynı konuma gelmesine az kaldığını onlara hissettirebiliriz.

d) Zor zamanlarda ve hatalarında ilk tepki olarak eleştirmeyip, yardım istediklerinde onlara destek olarak ilişkilerimizde danışmanlık konumuna çekilebiliriz.

Yine Bu Çağda;

- Aksine fikirlerini belirtmesi: İsyan,
- Teklifleri: Saçmalık,
- Atılımları: Cahil cesareti,
- Ani kararları ve duyguları: Çocukluk,
- Dengesizlik denemeleri: Maymun iştahlılık,
- Plan ve projeleri: Hayal dünyasında yaşamak

olarak yorumlandığında, ilişkileri önemsenmediğinde, yalnız kalma ve karar verme ihtiyacı ana-babadan kaçma olarak değerlendirildiğinde gençler kendilerini soyutlayarak, arkadaş gruplarıyla var olma, kabul görme ve sevilme ihtiyaçlarını karşılamaya, bu da ana babada evlat yetiştirip hayata sunmuş insan olmanın rahatlığı yerine, evladını yitirme ve varlık içinde yokluk hissi oluşturacaktır.

Yorum:

a) Delikanlılık çağı, sıradan seyirindeki davranışların bile açmaz olarak görülebildiği özellikler taşır.

b) Sağlıklı ebeveyn tutumları bilinmediği zaman, evin içi daimi çatışma ve savaş alanı halini alır.

c) Orta yaş sorunları ile uğraşan ana babayı ergenlik çok zorlayacaktır.

9 ile 25 yaş arası gençlik, delikanlılık çağı öğrenmelerin hepsinin elden çıkarılıp yeniden bir kişilik ve hayat kurma çağıdır. Hızlı beden ve zihin gelişimleri ile zaten allak bullak olan ergen, hırslı, duygulu, coşkulu davranışlar gösterir. Aşırı bağımsızlık ihtiyacı ile aileden kopup topluma katılma arzusu içerisindedir. Büyükler, kararlı tutumlarıyla, saygılı, tepkisel olmayan, düşünülerek verilen karşı davranışlarla bu gençleri, ergenlik dönemindeki zor durumdaki atılımlarını beceriye dönüştürebilirler ve başarıya çevirebilirler. Onların bağımsız isteklerine, aileye mesafeli yaklaşmalarına, arkadaşlarına, aileyle ilgili tekliflerine, "anne ne olur bu eşarbı takma, on yaş büyük görünüyorsun" gibi böyle tamamen anneyle ilgili isteklerine, bizim çok doğru bildiğimiz ve zevkle ilgili olmayan, çok da inanarak yaptığımız konularda bizi eleştirmelerine bile saygı göstererek, onların artık saygın bir birey olduklarını davranışlarımızla hissettirebiliriz.

Onların farklı ilgi alanlarındaki çalışmalara yönelik denemelerine fırsat verirsek; toplumda bizimle aynı konumda olduklarını, onlara bu hakkı ve fırsatı tanıdığımızı, onların evinden dışarı gitmeye hazır olduklarını hissettiğimizi gösterebiliriz ve bu onların kendilerini hayata hazır hissetmelerini sağlar.

Zor zamanlarda ve hatalarındaki ilk tepkilerimiz eleştirel olmayıp, yardım istediklerinde onlara destek verecek şekilde seviyeli olursa ve danışmanlık konumuna çekilebilirsek, gençler bizlerle daha kolay öğretici ve öğrenci ilişkisi, danışman ve danışan ilişkisi kurabilirler.

Aksine, tekliflerini belirtmesi isyan, teklifleri saçmalık, fikirlerini söylemesi büyüklerin işlerine karışmak, atılımları cahillerin cesareti, âni kararları ve duyguları çocukluk, dengesizlik olarak yorumlanan gençler; denemeleri maymun iştahlılık, plan ve projeleri hayal dünyasında yaşamak olarak değerlendirilen gençler; hele hele ailede ilişkilerin hiç önemsenmediğini hissederlerse, "gidersen git, defol, aman gidiyormuş, güle güle mi diyeceğiz" gibi yalnız kalma ve karar verme ihtiyaçları ana babadan kaçma olarak değerlendirildiğinde, kendilerini ev halkından soyutlayarak ev halkının olumlu öğretilerine kapıları kapatabilirler. Arkadaş gruplarıyla var olmaya çalışabilirler. Sevme, sevilme, destek görme ve kabul edilme ihtiyaçlarını arkadaş gruplarından karşılama meyline önem verirler ve bu gence artık bizim yol gösterememe, ulaşamama problemiyle karşı karşıya kalmamız demektir. Bu da anne babaya, evladı yetiştirip hayata sunmuş, yetiştirme ve hazırlama görevini kalp huzuruyla yapmış diye bir zevkli his vereceğine, maalesef evladını kaybetmiş, hiç sözü dinlenmeyen, hiç kâle alınmayan bir annelik ve babalık hissi verir.

Delikanlılık çağı, sıradan davranışların bile açmaz olarak görülebildiği bir devredir. Sağlıklı ebeveyn tutumları bilinmediği takdirde, evin içi daimi çatışma ve savaş alanı haline gelir. Orta yaş sorunlarıyla uğraşan ana babayı, dolayısıyla ergenlik çağı çok zorlayacaktır.

Araştırmaların gösterdiğine göre, **çocuğun davranışı = çocuğun kişiliği + ana babanın davranışdır.** Çocuğun kişiliği, beş yaşında temelleri atıldığı halde, yirmi beş yaşına kadar çeşitli etkilerle, özellikle delikanlılık ve okul çağında çevrenin de yoğun etkisiyle daha henüz yerleşmemiş, tamamlanmamış bir tarafıdır çocuğun.

Yani biz çocuğun kökleşmiş bir kişiliği vardır diyemeyiz. Çocuğun kişiliği etkilidir; ama buradaki çocuğun kişiliğinin etkisi çok küçüktür, çok az bir payı vardır. İşte, içe dönüklük, dışa dönüklük, genetik özellikler vesaire gibi. Kala kala geriye çocuğun davranışını belirleyici olarak ana babanın davranışı elimizde var olmaktadır. Bu da bizi çok ağır bir yük altında bırakıyor. Sanki bunu söylediğimizde, ana baba okulunda arkadaşlar, “ya yapma abla, artık bu kadar da değil. Anladık, payımız var da, neredeyse bize yükledin her şeyi” der gibi oluyorlar.

Evet, çocuğun kişiliğinin daha yerleşmemiş ve bizim etkimizin çok çok fazla olduğu yaşlarda çocuktan doğru bir davranışın çıkması, ana babanın o davranış çıkmadan önceki davranışlarıyla, o davranış anındaki davranışlarıyla ve o davranış - iyi veya kötü davranış- görüldükten sonraki tutum ve davranışlarıyla tekrarlanır, güzelleşir veya bozulur. Doğru bir davranış oluşması için, öncesinde çocuğun o doğru davranışı çevreden görmesi gerekir veya o davranışın öğretilmesi gerekir. “Bak kızım, misafir şöyle karşılanır: Kapının şu tarafına çekilirsin, terlikleri çevirirsin, sol elinle ayakkabıları düzeltir sağ elinle misafirle tokalaşırsın, örtüleri şu tarafa yerleştirirsin vesaire” bir defa çocuğa o bizzat yanında, öğretici olarak gösterilir. Daha sonra denemesine fırsat verilir. “Haydi, misafir ben olayın, beni bir karşıla bakalım kimse yokken” deyip doğru davranışı uygulaması sağlanır.

Sonra, çocuğun kendi başına karşılarken çok da özen göstermediği kendi arkadaşları geldiğinde ya da komşularımız gibi misafirler karşılarken “ben seni izleyeceğim, o aradaki duruma bakacağız” gibi bir beraberlik oluşturulur. Ondan sonra çocuğun kendisinin yapmasında -bir sürü hatalar olsa da- beklenir.

Davranış sırasında, gösterdiğimiz davranışı yapıyorken eksikleri olacaktır. O anda karışmayarak, daha sonra çocuk sorduğunda söyleyerek veya şâyet sormayacak olursa -anneler, nerede soracak diyor ama- güzel bir üslupla ve

uygun bir zamanda yeniden hatırlatılması ve doğru davranışı öğrenmesi sağlanması gerekir.

Çocuklar soruyor, emin olabilirsiniz. Soran çocuklarla çok sık karşılaşırız. Çocuk sorduğunda söylenebilir. Davranış sonrasında da "işte o gün misafiri karşılarken harikaydın, yaşın ilerledikçe nasıl bir ev sahibi olabileceğini hayal ettikçe seviniyorum" gibi pekiştirici, destekleyici sözler söylenebilir. "Eksiğim yok muydu anne?" derler genelde; ama biz taltif ve takdir etmeden çocukların bunu söylemeleri biraz daha zor oluyor. Eksikliğini sorduğunda, hatta bazen "yok da" denebilir ama çok ciddi bir eksikse "şöyle de yapılabilirdi. Onu zaten zamanla fark edeceğini biliyorum" gibi kendine güvendiğimizi, bunu yapacağına inandığımızı, eksiklerin sonradan tamamlanabileceğini, velev ki eksik olsun kıyametin kopmadığını söylemeliyiz.

Tabii, burada anne babanın hedefe aldığı davranış nedir? Mesela çocuğumuzun çalışkan, imanlı, temiz, güzel ahlaklı bir insan mı olmasını hedefliyoruz? Misafiri karşılamak ve bunlarla ilgili küçük hatalar, çocuğun, bizim aldığımız hedefe göre çok önemsiz, düzelebilecek eksiklikleridir.

Yanlış bir davranış olduğunda, öncesinde, anında ve sonrasında tutumlarımız da yine çocuklarımız için hayati derecede, yanlış davranışın değişmesi veya tekrarlanması tarzında etkileyicidir.

İlk tepkimiz son derece önemlidir. Davranıştaki hatayı değil, olmayan bir tehlikeyi görebilirsek "düştü ama neyse ki kırılmadı" veya "kırıldı ama çok şükür ayağını basmadın", "ayağını bastın ama yaran küçük" diye, ilgili olaya yaklaşabilirsek daha doğru bir tavır sergilemiş oluruz. Ne olursa olsun, kötü tarafını değil de olayın bizi memnun eden bir tarafı mutlaka vardır, sonra biz onu komşularımızla konuşurken bol bol söylüyoruz, ay neyse ki şöyle olmadı diye, işte bizi memnun eden tarafını görmemiz gerekir. Beynimizle bu olaya yaklaşıp o anda çocuğumuza onu söylemeye çalışalım. Onu söyleyebildiğimizde -ekseri çocuk zaten söylüyor- ortam gerginleşmediği için, çocuk hata anında bile öğrenmeye açık olur. Bizim ilk

tepkimizin olumlu olmadı ve baktık ki kötü bir şey çıkacak, o zaman oradan uzaklaşmalıyız. Bu en sağlıklı ve olumlu davranıştır. Olay anında, "ben şimdi gidiyorum, kapıları kapatın, basmayın, başka bir şey çıkmasın, bir nefes alayım" deyip bir adım uzaklaşmak... Sonra kendimizi toparladığımızda, o olay nasıl olsaydı bu kaza olmayabilirdi gibi çeşitli eksikleri konuşmak üzere çocukla beraber olmak...

Öğretme, kendisine denetme, ütünün birdenbire buharını salması ya da suyunu birdenbire bırakması karşısında, "önce benim önümde kullan, ben takıldığın yerde sana yardım edeceğim" diyerek güven verme... En önemlisi yapabileceğine inanma. "Bundan sonra aynı hatanın tekrarlanmayacağına inanıyorum" diyebilmek gerekir, "söz ver bakalım tekrarlamayacaksın" değil. Hatta söz almadan, çocuğun bunu zaten kendisinin geliştireceğine, zaman içerisinde eksiklerini gidereceğine, hayatın, büyümenin böyle olduğuna dair küçük bir teselli ile çocuklarımızın yanlış davranışının tekrarlanmamasını veya birkaç defa tekrarlanırsa bile bu tekrarların seyrekleşmesini, azalmasını ve doğru davranışa doğru yol almalarını sağlayabiliriz.

Devamlı güzel alışkanlık oluşması için veya yanlış oluşmuş bir alışkanlığın düzelmesi için, bir defalık eğitim ve düzeltmelerin yeterli olmadığını bilerek; uzun bir süre içerisinde, bizim her zaman doğru bir tutum ve davranış içerisinde olmamız, etraftan gelen yanlış tutum ve tenkitleri göğüsleyecek şekilde çocuğun önünde durarak, çocuğun etkilenmesini önleyecek şekilde bir tavır almamız, yerleşmiş yanlış bir davranışın bile düzelmesini sağlayacaktır.

Bizim gözümüzde doğru davranış, bir büyük gibi davranmaktır. Uslu dursun, bizim kadar uzun süre olduğunuz yerde sessizce otursun, yaramazlık yapmasın, hiç hareket etmesin, kendine ait bir işe kalkışmasın... "Nereye gidiyorsun gene?" "Ay bir su içeceğim" der çocuk. Anne korkmuştur, işte çayı kendi getirecek, dönecek... Onun için herhangi bir şekilde çocuğumuzun yanlış bir şey yaptığını bekler haldeyiz. Daha doğrusu, onların istekleri hep bize

yanlışmış gibi geliyor. Bizim lügatimizde doğru davranış dediğimiz şey, bir büyük gibi davranmaktır. Halbuki, kendi istekleri, arzuları, planları olduğu halde hepsinden fedakârlık yapıp, hiç bunların sözünü bile etmeyip bir başkasının planı üzerine, bir başkasının arzusu, bir başkasının mekânında her istediğini uygulamak, kendi hayatını hiç yaşamamak kolay bir şey mi? Buna mesela hanımlar çok itiraz ediyor. Benim isteğim yok mu, benim planım yok mu, benim arkadaşım yok mu? Eşlerine karşı bunu çok rahat söylüyorlar. E, çocukların da kendine ait öncelikleri var, çocukların da kendine ait arzuları istekleri var, ciddi ihtiyaçları var.

Ne yazık ki doğru davranış dediğimiz davranış, çocukların öncelikleri olmadığı için, kendilerini tutup bizim hatırımız için, anne babalarını mutlu etmek için, ailelerinde huzur oluşturmak için kendilerini zorlayarak yaptıkları bir şeydir. Dolayısıyla bu emek harcanarak yapılan, gelinen bir noktadır. Bunun değerini bilip onları baş üstünde tutmamız gerekiyor.

Biz ise daha çok, doğru davranış oluştuğunda bile çocukların eksiklerini bulur bir alışkanlık içerisindeyiz.

Çok üzülerek vereceğim bu örneği. Son duyduğum ve birkaç eğitimde anlattığım bir örnek. Oldukça hareketli ama asla eziyetli bir çocuk olmayan torunumu öğretmeni uslu durduğunda; "Ne oluyor, bakıyorum hiç kıpırdamıyorsun; ne oluyor, hareketsizsin" deyip gerçekten çocuğu kıskırtmış ve çocuk bunu anlatırken; "Anneanne, hakikaten iyi durmak istiyorum..." diyerek hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu.

Gerçekten yüreğim parçalanıyor arkadaşlar, bir eğitimci bunu yapamaz. Bu kadar küçük ama büyük netice oluşturacak şeyleri, sıradan davranışlar olarak eğitim sahalarında bile uyguluyoruz. O bakımdan, çok küçük şeylerin çocuklarda çok ciddi bozukluklar oluşturduğunu bilmemiz gerekiyor.

Çocuklar isteklerini oluşturmak için hareket ederler. Normal çocuklar bizi taciz etmek için, bize sorun oluşturmak için, bizi çileden çıkarmak

için, eziyet etmek için davranmazlar; ama çocuklar normalden farklı davranış gördüklerinde, kendileri de normalden farklı davranırlar.

Çok kısa bir şekilde özetlemeye çalışacağım. Canlılar, bir baskı ve reddedici, karşı taraf olarak görülüp benimsenmeyici bir tutumla karşılaştıklarında, ister hayvan olsun ister insan evladı olsun, genelde üç grup altında davranış gösterirler: Ya kaçma davranışı, ya sinme davranışı ya da savaşıma davranışı. İşte çocuklar da, baskıcı ve onlara hükmeden, yaptıklarını küçümseyen ve yanlış gören bir tutum içerisinde, bir atmosfer içerisinde bulduklarında; ya onlarla beraber olmak istememe, devamlı uyuma, dalgınlık, halsizlik, bitkinlik anne gibi kaçış belirtileri gösterirler; ya yemek yeme, uyuma, parmak emme, tırnak kemirme, yaranmaya çalışma, yağcılık, habire onun işini yapma "anne yapacak iş var mı, baba yapacak iş var mı, öğretmenin ben yapayım" gibi ona yaranma davranışı gibi sinme belirtileri gösterirler; ya da hiç oynamama, okuldan, evden kaçma gibi kaçmanın ileri şekillerini yaşayabilecekleri gibi, "sen bilirsin anne, sen bilirsin baba, ben anlamam siz bilirsiniz" gibi devamlı kaçma ve sinme davranışı gösterebilirler. Odasından çıkmama, anormal ders çalışma, sanal ortama sığınma -bilgisayar ve televizyon alışkanlığı gibi- alkol, ilaç alma gibi kaçış davranışları gösterirler; hiç konuşmama, hem kaçışın, hem savaşın, hem sinmenin en âlâ şeklidir ve bunun sonucu olarak doktora aşırı korkaklık, kekemelik, uyku bozuklukları, altını ıslatma, tikler gibi çeşitli sıkıntılarla gidilir.

Savaşıma davranışı sergileyen gençler; saldırırlar, sürekli zıtlaşırlar, öyle olur ki artık anne babanın -veya hangisiyle zıtlaşıyorsa- normal olduğunu bildiği isteklerine bile hayır der. Odaya gider kardeşine der ki: "Biliyorum haklı; ama adama sinir oluyorum yahu, sinir oluyorum kadına." Bu zıtlasma olduğu zaman artık ebeveyn hakikaten çok zor durumdadır. Ebeveyne hak veriyorum ama öncesinde neler olacağını bilebilsek bu sorunlarla muhatap olmayız.

Savaşma şekillerinden eşyaya zarar verme, sürekli eşyayı kırma, kendi eşyalarını unutma veya kullanırken zarar verme, kardeşlerine zarar verme, arkadaşlarına, anneye babaya çalarak zarar verme, çalışmayarak çileden çıkarma, yalan söyleme, ihtiyaçlarını olumsuz isteklerle, bağırarak, tepinerek, kavga ederek, isyan ederek, zorbalık yaparak söyleme, kıskançlık, konuşmama, kusma, kaka kaçırma, altını ıslatma, saç yolma, kopyacılık, teşhircilik gibi acayip derecede ileriye giden davranış bozukluklarıyla ortaya çıkabilirler.

Çocukları anlamak çok zor değil arkadaşlar. Çünkü ben hep şunu savundum: Gelinler kayın validenin ne istediğini bilmez; ama kayın valideler bir gelinin ne istediğini çok iyi bilir. O yılları pekâla yaşamıştır, kendine ne yapıldığında mutlu olduğunu, ne yapıldığında reddedildiğini ve kabul edilmediğini hissetmiştir. Bunun gibi, çocuklar ebeveyn olmadı arkadaşlar. Çocuklar ilk defa çocuk oluyorlar; ama biz çocuk olduk. Çocukları anlamak çok kolaydır. Üzgünüm, "Doğru ebeveyn olmak yüksek tahsil işi değildir, doğru kişilik ve feraset işidir" der, Dr. Atalay Yörükoğlu Hocam. En ücra köşelerde, hiçbir tahsil görmediği halde doğru kişiliği ve feraseti olan, sevgileri olan insanların çok doğru ebeveynler olduklarını hepimiz biliyoruz. Yüksek tahsilli olup da, çok zor meslekleri, ülke ve dünya çapında meslekleri başarmış insanların da maalesef kötü ebeveyn olabileceğini biliyoruz.

ÖNERİLER

Çok kısa olarak önerilerden bahsedeceğim. Aslında öneri vermek çok haddime değil; ama yine de eğitimler için aramızda bazı dostça tavsiyeler konuşuruz diyerek önerileri buraya kaydettim. Ben, din öğretimi ve eğitiminin birbiriyle paralel olduğunu düşünüyorum.

Aile ve çocuk ilişkisi, açmazlar bölümünde değindiğimiz temel tıbbi ve psikolojik bilgilere, yaklaşımlara sadık kalınarak ailelerin bilinçlenmesine katkı çalışmalarını yapılmasının hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracağını düşünmekteyim.

Bu çalışmalarda:

- *Dönemlere ait normal gelişmelerin özetlenmesi,*
- *Yaşlara uygun olan ve olmayan anne-baba beklentilerinin belirginleştirilmesi,*

- *Doğru ve yanlış ana-baba tutumlarının anlatılması,*

Mesela üç yaşındaki çocukları için anne babanın bıçak korkusuna karşı tavrı başka olmalı, on üç yaşındaki çocuğa farklı olmalıdır, yirmi üç yaşındaki çocuğa daha farklı olmalıdır. Yirmi üç yaşında bıçaktan korkan var mı? Ben on yedi yaşında eline hiç bıçak almamış bir genç kızın, yurda gelip kendisine yemek yapma sırası gelmesin diye bütün arkadaşların dış işlerini yapıp da yemeklerini onlara yaptırdığını, yemek yapma sırasına girmeyerek bıçak korkusunu sakladığını biliyorum. Bu çocuk bana hasta olarak getirilmişti ve çocuk bu üzüntüden dolayı bir yıl içinde dokuz kilo gibi çok fazla kilo vermişti.

- *Sağlıklı ve sağlıksız aile ortamlarının açıklanması,*
- *Çocukların olduğu gibi kabul edilme, önemsenme, şartsız sevmeye ve sevilme, özlenme, yargılanmadan eğitilme, değerli bulunma, özürsüz değilse yeterli bulunma ihtiyaçlarına saygı duyulması gerektiğinin vurgulanması,*
- *Bu ihtiyaçların ailede karşılanmasının nasıl sağlanabileceği,*
- *Yaşanan olaya ve ortama uygun sağlıklı disiplin yollarının, hangi yaşlarda hangi davranışların hata olduğunun, hangilerinin davranış bozukluğu, hangilerinin hastalık olduğunun anlatılması,*

- İlk sağlıksız davranışlarda aşırı tepki, inkar ve görmezden gelme yerine, ilgilenme ve yüzleşmenin gerekliliğini,
- Bu eğitimin evde nasıl yapılacağı konusunda ailelerin bilinçlendirilmesinin din öğretimi ve eğitiminin hedefleriyle paralel olduğunu düşünmekteyiz.
- Ebeveynlerin ergen çocuklarının hareketlerini “Yine ne zarar yapacak!” beklentisi yerine “Dikkat etsem kim bilir hangi güzellikler ve iyilikler yapmaya çalışıyor” bakışı ile izlemelerinin, ciddi değişikliklere sebep olacağına inanmaktayız. Yani ergenin büyükleri zorlamak için değil, kendine göre geçerli ve haklı bir nedeni olduğu için davrandığını düşünerek onu izlemenin, sorunların çözümündeki benzersiz etkisini vurgulamalıyız.

Eğitim uygulamalarında ne yazık ki ailelerin çoğuna hakim olan tavır;

- a) çocuğun yetersizliklerine vurgu yapan,
- b) suçlayan,
- c) dinlemeyen,
- d) geçerli bir nedene ihtimal vermeden eleştiren,
- e) çocuğun almak istediği sorumlulukları önemsemeyip bizim verdiğimiz işleri bizim tarzımızla bitirmesi için ceza vermeyi tercih eden bir ebeveyn tutumudur.

Bunun yerine;

- Çocuklara hangi yaşta olursa olsun asil insan muamelesi yapan,
- Ancak büyük gibi davranmasını beklemeyen,
- Öncezili ve olgun bir erişkin bakışının vurgulanması gerektiğine inanıyoruz.
- “Ah bu çocuklar!” söylemi yerine,
- “İyi ki çocuklarımız var!” diyen ebeveyn görünümü
- Büyük bir zihin ve alışkanlık dönüşümü gerektirmektedir.

Ebeveynlere bu konuda yardımcı olabilecek bir grup içerisinde olduğumuzu da biliyoruz inşallah.

Son olarak, sıfır yaştan yirmi beş yaşa kadar her dönemin aynı genişlikte ve aynı detayda incelenmesinin gerektiğini, çocuğun kimin yüzünden neyi yaptığı bakışından ziyade; hangi olayda, hangi yaşta, hangi ortamda, neyi yaparsam bu davranış değişir yönüne yoğunlaşmamızın eğitimlerde önemine inanıyorum.

Hepinizi Allah’a emanet ederim.

Oturum Başkanı - Sayın Hocamız'a teşekkür ediyoruz.

Eğitmcilerimizin işaret ettikleri doğru davranışları gösterebilirsek, demek ki çocuklarımız da sağlıklı davranışlar gösterebilecekler; fakat şimdiki gençlerimiz bizlere nazaran biraz daha şanslılar. Bu gün artık ebeveyn eğitimi, ana baba okulu gibi eğitim faaliyetleri var. Bizler o eğitimden mahrum olduk; ama inşallah gençlerimiz sağlıklı bir şekilde, çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusunu öğrenirler, bunu önemserler ve daha sonra da çocuklarının daha sağlıklı bir ailede, sağlıklı bir iletişimle yetişmesini sağlarlar. Böyle bilinçli ailelerden oluşan, birimlerden oluşan bir toplum da sonunda iyi, huzurlu, mutlu bir toplum haline gelir, umudumuz budur.

Bu konunun daha sonra müzakeresini yapacağız. Sizler şimdiden konuyla ilgili notlarınızı aldınız.

İkinci sunumu, Din Psikolojisi Uzmanı, Eğitimci Ayşegül Akdemir yapacaklar.

"Risk altındaki çocuklar ve çocuk istismarı." Günümüzde gerçekten çok önemli bir konu. Bu konuyu takdim edecekler.

Buyurun, Ayşegül Hanım.

Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk İstismarı

B

Ayşegül AKDEMİR*

Oturum Başkanım, kıymetli hocalarım, değerli misafirler; hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Böyle bir oturumda benim çalışma konumun da yer alması beni çok mutlu etti ve aynı zamanda çok da heyecanlandırdı. Davet ettikleri için organizasyon heyetine de huzurlarınızda teşekkür ediyorum. Gerçekten ilk defa böyle bir heyetin karşısında böyle bir sunum yapacağım. Bu nedenle çocuklarınızı hoş gördüğünüz gibi beni de hoş görmenizi istiyorum.

2003 yılında Ankara'da "sokaktakiler" adlı bir sempozyum yapılmıştı. Adli tıp dünyasında yapılan bu sempozyuma bir nedenle katılamamıştım; ancak o vakit duygularımdan bahseden bir yazı kaleme almıştım, izninizle sunumuma onunla başlamak istiyorum.

"Küreselleşen bir dünya, birbirinden haberdar olan iki uç kıtanın insanları, insanlığa sunulmuş onca hayatı kolaylaştıran imkan, tüm güzellikler ama beraberinde her geçen gün büyükler için bile tehlike arz eden sokaklar. Ya sokaktakiler! Onlar kim, nereden geldiler, hangi dünyanın artıkları, ne yaparlar sokakta; sek sek mi oynarlar tıpkı bizim çocukluğumuzda oynadığımız gibi, yoksa saklambaç mı? Sahi, hiç uçurtma uçurdular mı onlar? Eleğimsağmanın muhteşem renkleriyle süslediler mi hayal dünyalarını? Onlara da tıpkı bizim çocukluğumuzda olduğu gibi, bayramlarda mendil verirler mi büyükleri? Hani şu renkleri birbirinden güzel mine çiçekleriyle dolu beyaz mendilleri.

* Din Psikolojisi Uzmanı - Eğitimci

Görüyorum onları, ayakkabı boyuyorlar, araba camları siliyorlar, daha çok mendil satıyorlar. Satın alanlarsa bilmiyorlar mı ki satın aldıkları şey mendil değil onların çocukluklarının olduğunu. Onların çocuklukları satın alınmıyor sadece, cilalanmıyor; yok oluyor her gece. Her gece ne hikâyeler yazılıyor karanlık üzerine, çocuk çılgınlıklarıyla, gözyaşlarıyla. Oyun bilmeden, büyümeden, intikam duygusuyla hain oluveriyorlar birden. Annem “yaklaşma balicilere!” diyor. Uzaklaştıkça annem, solan güllerin belki kendi çocuğunun canını acıtacağını düşünemiyor. Anneme tek sözüm “çocuklar sokakta solmasın!” Kendime ise tek bir soru, ömrüm boyunca cevaplamaya çalışmaya söz verdiğim: “Ben ne yapmalıyım?”

İnsanın genel olarak hüsranda olduğunu; zamana, çağa yemin ederek dikkat çeken, kurtulanların ise ancak iman ederek, iyi doğru ve güzel davranışlar işleyip, hakikati ve sabrı tavsiye edenlerin olduğunu vurgulayan Kelam-ı İlahi’yi referans alarak olaya baktığımızda şunu fark ederiz ki; insanoğlu yeryüzünde ilk kan dökülmesinden itibaren risk altındadır ve tabii ki çocuklarımız da bu yapıp etmelerin sonucundan etkilenenler arasındadır.

İnsan ne şartta olursa olsun, risklerden kurtulabilme ya da kurtarabilme kabiliyetine sahiptir. Çünkü yaratıcımız, kainatın düzenleyicisi, insanoğlunu yeryüzüne halife kılarken, onu başıboş bırakmamış; dengeleyici unsurları, akledebilme kabiliyeti vermenin yanında, toplumsal yasaları da belirleyen bir öğretiyle insanlığı kuşatmıştır.

Karşıdan bakıldığında her imkana sahip, tüm ihtiyaçları giderilen bir çocukla, temel ihtiyaçlarını gidermekten yoksun bir çocuk arasında ciddi, fark varken, mutluluğu hissetme, bilme noktasında bazen mahrum çocuğun bu duyguyu daha derin yaşadığı fark edilir. Risk altındaki çocuklar derken durumun vahametini kavramak adına önümüzdeki olumsuzluklara dikkat çekmenin yanında bu sunumu hazırlarken, soğukkanlılıkla bir şeyler yapılarak, ümitle, geleceğin inşasının mümkün olduğunu da hatırlatıcı olmasına gayret gösterdiğimi belirtmeliyim. Tıpkı 4. sınıfta iken risk grubunda yer alıp kendisine uzatılan el ile hayata sımsıkı

sarılan ve şu an bir Tıp Fakültesi 1. sınıf öğrencisi olan Serhat'in duygularında olduğu gibi.

Çağlar boyu tüm insanlığın ortak kabulü, çocukların toplumun geleceği olgusudur. En güzel düşlerimizi kurduğumuz çocukluğumuz gibi, yetişkinliğimizdeki en güzel düşlerimizi de çocuklarımıza dair düşler oluşturur.

Çocukluğunda düşleri gerçekleşmemiş ya da engellenmiş yetişkinler, çocuklara dair mutlu bir gelecek de sunamazlar.

Modern dünyaya, çocukluğun korunmasına, baktığımızda bir paradoksla karşılaşırız. Günümüzde insancıl sorunlara karşı daha önce görülmemiş bir duyarlılık kazanılırken, teknolojik imkanlar olabildiğine genişlerken, aynı oranda milyonlarca çocuğun açlıktan öldüğü, eğitimsizliğe, suça, ailesizliğe itildiği de gözlenmektedir. Çocuk, insan soyunun bu en sevilesi varlığı, nasıl oluyor da daha mükellef olmadığı bir çağda birçok temel ihtiyacından mahrum bırakılıyor, dahası suça itiliyor.

Bugün Türkiye'de aynı yaştaki iki grup çocuk arasında "nimetleri paylaşmak" ve "çağdaş yaşam standartları" açısından uçurum denebilecek çok önemli farklar vardır. Bu farklar çocukların tanımlanmalarını da farklılaştırmıştır.

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Genel olarak; "korunmaya muhtaç çocuklar", "risk altındaki çocuklar", "zor durumdaki çocuklar" gibi isimler almaktadır.

İhmal edilen, istismara uğrayan bu çocuklar, sokakta çalışan çocuklar, sokak çocukları, suça itilen çocuklar, hükümlü çocuklar, işçi çocuklardan oluşur.

ÇOCUK İHMALİ

Çocuğun sağlığı, fiziksel veya psikolojik gelişimi için gerekli ihtiyaçların karşılanmaması "Çocuk İhmali" olarak tanımlanmaktadır.

ÇOCUK İSTİSMARI

Çocuğun sağlığını, fizik ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen, bir yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan hareket ya da davranışlara "Çocuk İstismarı" denmektedir.

İhmal ve istismarı birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır.

Modernleşme süreciyle tanışıncaya değin Osmanlı İstanbulu'nda risk grubu çocuklarından söz edilemez. Gündelik yaşam örgütlenmesi içinde ailenin, mahallenin ve iş alanında loncaların, toplumun sorumluluk bilincinde ve dayanışmasında rolü büyüktür. İmaratlar ve vakıflar gibi kurumlarla desteklenen idari ve toplumsal örgütlenme iman üzerine inşa edilen bir kamusal ahlakla beslenir ve bir otokontrol mekanizmasıyla risk grubu çocukları üretebilecek bir esneklik alanı bırakmaz.

19. yüzyılın ikinci yarısına ait arşivlerde dul, çocuklu kadına, ikiz veya üçüz çocukları olan ailelere dini ne olursa olsun maaş bağlandığına; kimsesiz ve terk edilen çocukların maaş verilerek birinin yanına verildiğine dair metinlere rastlanmaktadır. Resmi koruma dışında dergahların da birer tasavvuf ve kültür kurumları olarak gençleri sokaktan kurtarıcı etkilerinden söz edilebilir.

Ülkemizde çocuk bakım sisteminin ilk temeli 1822 yılında "Çocuk İslahevlerinin" kurulmasıyla atılmıştır.

1873 yılında öksüz ve yetimlerin okutulması için Darüşşafaka'nın ve 1895 yılında ise terkedilmiş veya sokakta dilencilik yapan çocukları barındırıp bakımını sağlamak amacıyla Darülaceze'nin kurulması o dönemde atılmış önemli adımlardır.

Türkiye'de, edebiyatımızda "köprü altı çocukları" olarak adlandırılan ilk sokak çocuklarının belirgin olarak ortaya çıkışı ilk büyük ölçekli göçün olduğu 1950'li yıllara rastlar; ancak "sokak çocuğu" olgusu ve bu olgunun kentleşme ve göç ile ilgili

toplumsal sorunların doğurduğu bir sosyal sorun olarak kabul edilmesi oldukça yenidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 24.5.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Çocuk ihmal ve istismarı ailenin yaşam stresiyle ilgili olup ailedeki ekonomik ve sosyal stresler, ihmal ve istismara yol açabilir. Çocuğun ihmal ve istismar edilmesine neden olan faktörleri iç ve dış stres faktörleri olarak gruplamak mümkündür.

Dış stres faktörleri; bazı ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel özellikler ailede sıkıntı yaratarak çocuğun ihmal ve istismarına yol açabilir. Ekonomik yetersizlik aile için en önemli stres kaynaklarından biri olup yoksulluk, işsizlik, borçlanma şeklinde kendini gösterebilir. Aynı zamanda iyi beslenememe, yetersiz ev koşulları, sağlıksızlık gibi sorunları da beraberinde getirebilir. İç stres faktörleri ise anne-baba yoksunluğu veya anne-babanın kişilik yapısı, çocuğun özellikleri ve çevreye bağlı olarak çocuktan gereğinden fazla istekte bulunulması şeklinde gruplandırılabilir.

İSTİSMAR ÇEŞİTLERİ

Çocuk ihmal ve istismarı, çocuğun normal fiziksel ve zihinsel gelişimini kısıtlayıcı olan fiziksel, duygusal ve cinsel ihmal ve istismarı içermektedir. Ancak bunları birbirinden ayırmak oldukça zordur.

İstismar türleri içinde tanımlanması ve belirlenmesi en kolay olan fiziksel istismar ise çocuğun kaza dışı hasar görmesi ya da fiziksel olarak cezalandırılması olarak tanımlanabilir.

Bir eylem, o eylemi gerçekleştirenin niyetine göre değil, çocuk üzerinde yarattığı etkiye göre istismar teşkil eder. Fiziksel istismar sonucu çocuğun resmi, akordu bozulmuş bir enstrümandır adeta.

- *Kaygı Bozuklukları*
- *Depresyon ve Düşük Özgüven*
- *Öfkeli, Saldırgan Davranışın Artışı*

DUYGUSAL İSTİSMAR

Ebeveynlerin ya da çevredeki diğer yetişkinlerin çocuğun yeteneklerinin üzerinde istek ve beklentiler içinde olmaları ve saldırganca davranmaları anlamına gelen duygusal istismarın izleri yaşam boyunca kendini gösterebilmektedir.

Anne-babası tarafından sürekli eleştirilen, aşağılanan, sevgi ve ilgi ihtiyacı yeterince karşılanamayan çocuklar, pasif kişilik özelliklerine sahip, kendine güveni olmayan ve anti sosyal davranışlar gösteren kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Bu çocuklarda normal zihinsel kapasite olmasına rağmen, öğrenme güçlüğü ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar görülmektedir. Dolayısıyla duygusal istismar çocuğun hem kişiliği hem de başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Duygusal istismara neden olan başlıca davranışlar şu şekilde sıralanabilir (Garbarino,1987):

- *Korkutma, yıldırma, tehdit etme,*
- *Suçta yöneltme,*
- *Duygusal bakımdan ihtiyaçlarını karşılamama,*
- *Sık eleştirme,*
- *Çocuktan yaşı ve gelişimsel kapasitesinin üzerinde beklentilerde bulunmak,*
- *Kardeşler arasında ayırım yapma,*
- *Küçük düşürme, alay etme, lakap takma*
- *Aşırı baskı ve otorite kurma*

Tüm dünyadaki toplam çocuk sayısının 2.2 milyar, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocuk sayısının 1.9 milyar, yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısının ise 1 milyar olduğu belirtilmektedir. (UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu, 2005)

70 milyon nüfusuyla Türkiye'nin çocuk nüfusu yaklaşık 29 milyondur.

"İnsanlık, çocuğa verebileceği şeylerin en iyisini vermeye borçludur."

Ülkemizde çocukların durumu ve çocuk istismarının temellerini belirleyen etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- *Özellikle son 10 yılda yaşanan hızlı göç*

- *Yaşam kalitesindeki düşüklük, sağlıksız kentleşme*
- *Sağlık hizmetleri örgütlenmesinin yetersizliği*
- *Ülkenin genel olarak yaşadığı ekonomik, siyasal ve toplumsal sıkıntılar*
- *Toplumsal kültürde ve aile içinde şiddet kullanımının yaygınlığı, olağanlaşmış olması*
- *Şiddetin devletten ve toplumdaki bireye, anne-babadan ve öğretmenlerden çocuğa yönelmesi ve çocuk büyüdükçe de Türkiye’de şiddet konusunda medyanın gerekli duyarlılık içinde olduğu tartışmaya açıktır.*

Özellikle Türk özel televizyonlarında haftada ortalama 600 filmde öldürme sahnelerinin bolca olduğu filmler çocukların izleyebilecekleri saatlerde sakınılmadan gösterilmektedir. Medya bu tür haberlerde tarafsız bir görünüm içinde olmakla birlikte bu tür haberleri yayınlama sıklığı düşünülürse, adeta insanlara şiddeti kanıksatan bir rol ortaya çıkmaktadır. Namusun temizlenmesi gereken bir şey olduğu, eve geç gelen kızın dövülmeyi hak ettiğini ima eden bu tür haberlerde medya hiçbir şekilde eğitici rol ve misyon üstlenmemektedir.

ÇALIŞAN ÇOCUK

Sosyo-ekonomik konumları gereği herhangi bir faaliyette bulunan 18 yaş ve altındaki çocuklar “çalışan çocuk” olarak adlandırılmaktadır. “Çocuk emeği” ise yasal yaşın altında istihdam edilen iş gücü olarak belirtilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından çocuk işgücü tanımında benimsenen yaş sınırı 15’tir. Bu yaşın altında olup, hayatını kazanmak veya aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışan veya çalıştırılan çocuklara “çocuk işçi” ya da “çalışan çocuk” adı verilmektedir.

ÇALIŞMA KOŞULLARI

Çocuklar ilgi, yetenek, fiziksel ve ruhsal durumlarına göre ise yerleştirilmemektedir. Riskli ve tehlikeli ortamlarda günde 10 saatin üzerinde çalışmaktadırlar. Yetersiz ücret almaktadırlar. Sosyal güvenlik haklarından yararlanamamaktadırlar.

yorulma, fiziksel ve zihinsel yüklenme ve bunlara bağlı olarak kazalara uğrama, hastalıklara yakalanma riski artmaktadır. Çocukların çalışma yaşamında karşılaştıkları sosyal risk faktörleri arasında en önemlilerinden biri, "yaşını yaşamayıp" erişkin olmaya çabalamaktır. Kendisinden büyüklerle bir arada yaşamak zorunda olmak, gençlerin "erişkin rolü"ne girmeye çalışmasına, çocuk kimliğini bırakmalarına yol açmaktadır. Bu onu yalnızlığa, gerginliğe ve madde bağımlılığına (sigara, hatta içki vb.) itmektedir.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu'na göre 12 yaşından küçükler çalıştırılmamaktadır. İş Kanunu çalışma yaşını 15 olarak belirlemiş, hafif işlerde bu yaşın 13'e çekilebileceğini hükme bağlamıştır.

Ülkemizde 6-14 yaş grubu çalışan çocuk nüfusu yaklaşık 12 milyon olup, bunun 1 milyon üzerindeki bölümü çalışmaktadır. 6-19 yaş grubu çocuk veya genç nüfus yaklaşık 19 milyon olup, bu nüfusun ise yaklaşık 4 milyonu çalışmaktadır.

Çalışma Nedenleri;

- *Yoksulluk*
- *Eğitim olanaklarının sınırlı olmasıdır*
- *Hızlı nüfus artışı ve kırdan-kente göç olgusudur*
- *Yasal düzenlemelerin yetersiz oluşu*
- *Duyarsızlık, bilgisizlik ve ihmaldir*

"Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı" (IPEC) adındaki projeyi "Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)", 1993 yılı başından beri ülkemizde çeşitli kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

SOKAKTA YAŞAYAN VE ÇALIŞTIRILAN ÇOCUK

Sokak çocuklarıyla ilgilenmeyi düşünen her kişi ve kuruluş ilk önce tanım problemiyle karşı karşıya kalır. Tanımlamalarda genellikle temel kriter aileleriyle olan ilişkileri, yaşadıkları mekan, dolayısıyla da yaşam modelleri oluşturmaktadır. UNICEF'in de önerdiği şu sınıflama kabul görmüştür:

Sokak çocukları UNICEF'in 1986 yılında yaptığı sınıflamaya göre şöyle gururlandırılabilir:

- *“Sokağa aday” sokakta çalışan fakat aileleri ile birlikte yaşayan çocuklar*
- *Yetersiz ve/veya düzensiz aile desteğine sahip “sokaktaki çocuklar”*
- *İşlevsel bir aile desteği olmayan “sokağın çocukları”*

Bu tanımlamaların ülkemizdeki yansımalarına baktığımızda ise gerek yetkililerin ifadelerinden gerek çocuklarımızın söylediklerinden çıkarılan bu tabloyu görmekteyiz.

Sokak çocukları;

Tüm zamanlarını sokakta geçirirler, bu nedenle fiziksel ve ruhsal tüm tehlikelere açıktırlar.

Aileleri ile ilişkileri kopmuştur; ailelerinde alkol alışkanlığı ve şiddet oranı oldukça yüksektir.

Sevgisizlik, eğitimsizlik, terk edilme duygusu, güvensizlik, cinsel ve psikolojik istismarlar nedeniyle hayata ve geleceğe yönelik yargıları ve düşünceleri farklıdır, olumsuzdur.

Çoğu toplumun onların sorunlarıyla ilgilenmediğini düşünüyor.

Birçoğu hayvan ve özellikle köpek besliyor; onlarla birlikte mutlu olduklarını ve soğuk gecelerde onlara sarılarak ısındıklarını söylüyor.

Çoğu, sokaktan kurtulmayı istiyor.

Dinlenmek, oyun oynamak, meslek öğrenmek, banyo yapmak... için bir merkezleri olsun istiyorlar.

Asla kendi çocukları sokakta olsun istemiyorlar.

Sokakta çalışan çocuklar;

Bazen gecenin geç saatlerinde de olsa evlerine dönerler, aile bağları ve koruması zayıf da olsa vardır.

Ailenin geçimine katkı olsun diye sokakta çalışırlar. Ancak para kazanırken yetişkin rolü üstlenip harcama yetkisi konusunda çocuk sayıldıklarından çelişki yaşarlar.

Çoğunun okulla bağları sürmektedir. Ders çalışmaya zamanları ve uygun ortamları olmadığından başarı oranları düşüktür.

Tanımlamalarda da gördüğümüz gibi, çocuklar adım adım daha tehlikeli ve normal yaşama dönmelerini zorlaştıran ortamlara sürükleniyorlar. Sağlıksız aile ortamında yetişen çocuğun eğitime önem verilmemekte, aile bütçesine katkıda bulunması beklenmekte ve çocuk, yaşına uygun olmayan ruhsal ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokan işlerin yanı sıra bağımlılık kazanmasına neden olacak işlerde (mobilya cilası, ayakkabı tamirciliğinde kullanılan madde, vs...) çalıştırılmaktadır.

Sokak çocukları sorunu çocukların sorunu değildir. Onlar sadece bir sonuçtur. Sokakta çalışan çocuklar herhangi bir kişinin bireysel sorumluluğunda olmaksızın yaptıkları işleri sürdürmektedirler. Ancak bu işleri yürütürken başkalarının istismarına uğramakta, emekleri sömürülebilmekte ve kazançları ellerinden alınabilmektedir. Ayrıca sağlık, eğitim, beslenme gibi temel haklardan ya tamamen yoksun kalmakta ya da bunları eksik bir şekilde yerine getirebilmektedirler.

Modern dünyanın yok edemediği işsizlik, fakirlik, göç ve benzeri sosyal sorunlardan en fazla etkilenenler şüphesiz çocuklar olmaktadır. Her geçen gün sokakta yaşayan ve/veya sokakta çalışan çocukların sayısı artmaktadır. Bunun sonucunda da kişilik gelişimlerinin en önemli dönemini olması gereken yerlerde ve olması gereken şartlarda geçiremeyen bu çocuklar, aynı zamanda sağlıklı bir toplumun da habercisidir.

Aslında onlar bir sorun değil, küreselleşme, yoksulluk, göç ve çarpık kentleşmenin sonucudur. 1994 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun "Sokak Çocuklarının Güç ve Ciddi Durumu" başlıklı kararı ile tüm dünyada sokakta yaşayan çocuk sorunu kabul edilerek çözüm önerileri getirilmiştir. Yapılan küresel, bölgesel ve yerel araştırmalarda çocukların sokağa gelmelerinde tek bir neden olmadığı, birbiriyle ilişkili birçok nedenin kombinasyonu bu çocukları sokağa itmekte olduğu ileri sürülmüştür.

Ülkemizdeki sağlıklı kentleşme, köyden kente göç, nüfus artışı, eğitimsizlik ve buna paralel olarak iş imkanlarının azlığı ve ekonomik yetersizlik sebebiyle kırsal kesimde birbirine psikolojik ve sosyal yönden bağımlı olan aile fertlerinin kent yaşamında birbirlerinden koştuklarını, düzenli aile hayatının olamaması sonucu anne ve babadan yeterli ilgiyi göremeyen çocukların sokaklarda yaşamayı tercih ettiklerini görmekteyiz. Ailesinden destek alamayan okulla bağları kopuk, arkadaşlarıyla ilişkileri farklı,

toplumla ilişkileri zayıf olan bu çocuklar sağlıklı bir toplumun habercisidirler.

Dünyada yapılan çalışmalar ve tahminlere göre çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere 100 milyona yakın çocuk sokaklarda yaşamaktadır. Bunların %40'ı Latin Amerika ülkelerinde, %30'u Asya'da ve %10'u ise Afrika ülkelerinde yaşamaktadır.

Sokaktaki şiddete karşı durabilmek ve dayak yediklerinde acı hissetmemek, sokaktaki soğuğa dayanabilmek, yaşadığı zorluklara karşı bedensel ve duygusal güç oluşturabilmek yani kendilerini güçlü ve cesaretli hissedebilmek, halüsinasyonlar görüp güzel şeyler hayal edebilmek, utanma duygularını yok ettiği için rahatlıkla başkalarından yemek isteyip, dilenebilmek ve özgürce konuşabilmek için uçucu maddelere gereksinim duyarlar. Bunun dışında, sokaktaki grupların ortak yaşam biçimine ayak uydurarak gruba kendini kabul ettirebilmek, tinerbally gibi maddelerin ucuza kolayca bulunabilmesi de diğer başka etkenlerdir. "Her türlü istismar ve ihmale açıktırlar."

Mendil, simit, yara bandı satan, ayakkabı boyayan, evde ya da okulda olmaları gereken saatlerde sokakta çalışan bu çocuklar "yetişkin olmaya zorlanarak" toplumsal ve kişisel vicdanımızı rahatsız etmektedir.

- *Bu çocuklar çalışmaması gereken yaşta çalıştıkları için,*
- *Bu çocuklar sokakta tehlikeye, suça, ihmale ve istismara açık çalıştığı için,*
- *Sokakta çalışan çocuklar hem sokak çocuğu, hem çalışan çocuk hem de çocuk olmalarından dolayı bizi rahatsız etmektedirler.*

Sokakta çalışan çocuk ihmale ve istismara maruz kalmaktan oyun ve eğlence gereksinimlerini karşılayamamakta, sağlığı ve gelişimi olumsuz etkilenmektedir.

Sokakta çalışan çocuğa hem çalışma hem de aileye katkıda bulunma beklentileri ile bir yetişkin görevi yüklenmektedir. Çocuk hem yetişkin hem de çocuk olarak arada bir yerde çocuğun kendisine

yüklenmektedir. Çocuk hem yetişkin hem de çocuk olarak arada bir yerde bulunmaktadır. Çocukların sokakta çalıştırılması zorlamalı bir durumdur. Kendi istekleri ile ya da bir görev duygusunun yaratılmış olmasıyla çocuk, zaten ihmal ya da istismara uğramış olmaktadır. Çocuğun "eğitim görme hakkı" da bu yolla sınırlanmaktadır. Çünkü çalışan çocuk yorulacaktır. Günün diğer yarısında okula giden bu çocuklar eğitimden kısmen yararlanabilmektedir. Okul çağında olup da hiç okula gitmeyenlerde mevcuttur.

Sorunun temel çözümü sosyal devletten beklentilerde düşümlenmektedir. Yoksulluk ve işsizlik sürdükçe çocuk işçiliği de sürecektir. Ancak çocuk işçiliğinin sürmesi yoksulluğu değiştirmemektedir.

Zamanla sokağın sınırsız ve sorumsuz özgürlüğünü seçme gerçeği, sokakta çalışan çocukların sokak çocuğu olmaya doğru yöneltebilmektedir. Sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar dilenciliğe, fuhşa, uyuşturucu kullanmaya hazır çocuk ve gençler olarak her an suça yönelme riski taşımaktadır.

Sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerle (%56) veya istemedikleri için (%28) okulu bırakmışlardır.

- *Annelerinin büyük çoğunluğu (%92) çalışmaktadır.*
- *Babalarının ise (%21) oranında çalışmamakta, (%74) oranında ise sosyal güvencesi bulunmamaktadır.*
- *Çalışan çocukların (%37) oranı okula gitmektedir.*
- *Okulu bırakıp çalışanların oranı (%71)'dir. Okul çalışmayı engelleyici bir faktör olarak görülmektedir.*
- *Çalışan çocukların (%61) oranı kazancının tamamını, (%25) oranı ise bir kısmını ailesine vermektedir.*

Bu çocuklar para kazandığı için kendilerini yetişkin gibi hissetmekte, çoğu zaman eğitimini yarım bırakmakta, akran gruplarından soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da girememektedir. İş ortamına da uyum sağlayamayarak işten ayrılmakta ve sokaktaki sınırsız özgürlüğü seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopmaktadır.

Çocuğun okulla ilişkisinin kesilmesi, okul dışına çeken nedenlerin en önde geleni, çocuğun çalışmaya ve para kazanmaya olan ihtiyacıdır. Ders araçları, okul formaları, okulda beslenme gibi okul masrafları da etkilidir. Sene kaybetmenin ve bunun sonucu daha küçük çocuklarla okumanın yarattığı sıkıntılar, verilen ödevler çocukları kıyafetleri ya da kirli görünüşleri nedeniyle dışlamaları da okul dışına iten faktörler arasındadır. Kimi zaman okuldan itilen çocuk bu iki sistem arasında kendisi aleyhine gidip gelen şikâyetlere tahammül edemeyerek evini de terk etmektedir.

Bunlar sokaklardaki akran grupları ile ilişkileri bulunan, değişik etkiler altında sokaklarda başıboş gezen çocuklar olmaktadır. Uyuşturucu ve uçucu madde bağımlısı olup dilencilik, vb. yollarla geçimini sağlamaya başlayan bu çocuklar, komün hayatı biçiminde sokak yaşamını sürdürmekte ve sevgi, güven, korunma, ait olma vb. gereksinimlerini bu gruplarda karşılamaya çalışmaktadırlar. Sokağın olumsuz etkileri nedeniyle zaman zaman sokakta çetelere karışıp yankesicilik, gasp, hırsızlık vb. yollara da yönelebilmektedirler.

Fiziksel ve duygusal istismar, çevre baskısı, zorla çalıştırılma, daha özgür bir yaşam isteği ile ailesi yanında elde edemeyeceğini anladığı maddi imkanlara kavuşabilme isteği gibi çeşitli nedenlerle evden kaçan çocuklar; alışkanlık haline getirdikleri bu kaçma eylemi sonucu sokaklarda, otogarlarda, ormanlık alanlarda, köprü altlarında, son derece sefil ve perişan, her türlü tehlikeye maruz kalabilecek bir durumda ama alabildiğine özgür, kendilerine has, kendileri gibi olanların bulunduğu, kendilerine özgü bir dünya geliştirmişlerdir.

Bu dünyanın kendine has kuralları vardır. Bu kurallar, kuralsızlık ve güçlü olanın yaşadığı gerçeğidir. Yaşadıkları tüm bu olumsuzluklara rağmen sokağın, sorumsuz ve başına buyruk olma, toplum ve aile baskısının olmayışı gibi onlara göre çekici bir yapısı vardır. Bu çocuklar yasal olmayan yollarla kazandıkları her şeyi grup içinde güçlü

olabilmek ya da grup dışına itilmemek adına, paylaşmaktadırlar.

İstanbul'da sokakta çalışan tahmini çocuk sayısı 3500-4000'dir.

İstanbul Valiliğinden alınan verilere göre (2004) İstanbul'da sokakta yaşayan çocuk sayısı 204, sokakta çalışan çocuk sayısı ise 2178'tir. İstanbul'da 2000 yılından 2004 yılına kadar ulaşılan sokakta yaşayan çocuk sayısı 2655, sokakta çalışan çocuk sayısı ise 5206'dır. (10/111, 160, 180 esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu)

Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre Kasım 2003 itibarıyla sokakta yaşayan çocuk sayısı 88 bin 313 oldu. Bunların %15'i 0-10, %85'i 11-18 yaş grubunda ve %44'ü ise madde bağımlısı. Türkiye genelinde ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı 42 Çocuk ve Gençlik Merkezi tarafından 2004 yılı Haziran ayı itibarı ile 40.205 çocuğa ulaşılmıştır. Ülkemize baktığımızda ise çocuklarımızı sokakta yaşamaya iten nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Göç
- ✓ İşsizlik
- ✓ Ekonomik yoksunluk
- ✓ Ebeveynlerden birisinin evi terk etmesi,
- ✓ Ailenin eğitimsizliği,
- ✓ Aile içi ihmal, istismar ve şiddet
- ✓ Ailenin olumsuz tutum ve davranışları
- ✓ Aile içinde çocuğa yaşının üstünde görev ve sorumluluklar yüklenilmesi.
- ✓ Aile parçalanması
- ✓ Çocuğun okul başarısızlığı,
- ✓ Çocuğun sokakta çalışıp, para kazanmasına teşvik edici kültürel değerler
- ✓ Akran grupları
- ✓ Sokağın çekiciliği ve özgürlüğü
- ✓ Çocukların eğitim sistemine dahil edilememesi
- ✓ Eğitim kurumlarındaki olumsuz iletişim
- ✓ Boş zamanları değerlendirici etkinliklerin yetersizliği
- ✓ Medyanın özendirici ve tetikleyici tavrı

- ✓ *Yetişkinlerin çocuklara sokakta para ve eşya verme gibi olumsuz tutum ve davranışları*
- ✓ *Sokakta çalışan çocuklara sunulan hizmetlerin çekiciliği.*

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı 42 Çocuk ve Gençlik Merkezi tarafından 2004 yılı haziran ayı itibarı ile 40.205 çocuğa ulaşılmıştır. Bu çocuklardan 28.374'ü sokakta çalışan çocuklar, 11.829'u sokakta yaşayan çocuklardır. Sokakta yaşayan çocukların 6853'ü çocuk ve gençlik merkezlerinden bizzat hizmet almaktadır. Bu çocuklardan 2249'unun Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinden göç ettiği, 2464'ünün ilköğretim ara sınıf terk, 1332'sinin ilkokul mezunu olduğu, 3329'unun ailesi ile birlikte yaşadığı, 1577'sinin parçalanmış aileden geldiği, 1145'inin aile içi şiddet, 548'inin aile ile anlaşamama, 821'inin aile parçalanması, 122'sinin yuva-yurt uyumsuzluğu nedeni ile sokakta oldukları tespit edilmiştir. Bu çocukların %95'i erkek, %5'i kızdır. Uçucu ve uyuşturucu madde kullanan 2163 çocuk bulunmaktadır.

I. BELİRLEYİCİ KOŞULLAR VE KABULLER

A. Sokakta çalışmaya iten sebepler

- ✓ *Ailenin yoksulluğu*
- ✓ *Anne-babanın eğitimi ve hayat anlayışı*
- ✓ *Parçalanmış aile ve boşanmalar*
- ✓ *Ailenin yükü ve çok çocukluluk*
- ✓ *Eğitim maliyetleri*
- ✓ *Eğitim kurumlarının güçlükleri veya yetersizliği*
- ✓ *Okuldaki başarısızlık ve sınıfta kalma*
- ✓ *Dar gelirli aileler ve göreceli yoksulluk*
- ✓ *Sosyal hizmetlerin/ yardımların yetersizliği*
- ✓ *İşsizlik ve artan hayat pahalılığı*
- ✓ *Vasıfsız işgücü ve istihdam zorlukları (ebeveyn için)*
- ✓ *Kırdan kente göç*
- ✓ *Ailede alkol ve madde bağımlılığı*

B. Sokaktaki hayatın güçlükleri

- ✓ *Çocuk ruhuyla yetişkin dünyasında yaşamak*

- ✓ *Umutlarını kaybetmek*
- ✓ *Ailenin yükünü omuzlamak*
- ✓ *İmkansız hayaller*
- ✓ *Zor ve sıkıcı işler*
- ✓ *Çocuk için iyi ama aile için yetersiz gelir*
- ✓ *Yanlış bir toplumsallaşma ortamı*
- ✓ *Sorunlu bir benlik algısı*
- ✓ *Aşağılanma ve değersizleştirilme*
- ✓ *Sokaktaki (bedensel,-duygusal, cinsel) istismar ve ihmal*
- ✓ *Kimlik ve rol çatışmaları*
- ✓ *Duygusal ve sosyal küntlük*
- ✓ *Zihinsel gelişim yetersizlikleri, uyaran yetersizliği*

C. Sokağın renkleri

- ✓ *Arkadaşlarla yardımlaşma ve çatışmalar*
- ✓ *Sokakta çalışanlar ve sokakta yaşayanlar*
- ✓ *Hayırsever insanlar*
- ✓ *Yardımsever dostlar*
- ✓ *Saldırı ve soygunlar*
- ✓ *Kötü alışkanlıklar*
- ✓ *Tehlikeli durumlar*
- ✓ *Güvenilir kişi ve kurumlar*
- ✓ *Sokağı katlanılır kılan güzellikler*

D. Merkezin özellikleri

- ✓ *Görevin gerektirdiği bilgi ve birikime sahip çalışanlar*
- ✓ *Çocukları anlamak ve onlarla bütünleşmek*
- ✓ *Çocuklarla aile gibi yaşamak*
- ✓ *Görevin gerektirdiği özverili kişilik*
- ✓ *Yasal çerçevenin yetersizliği/ kurum ve hizmetler*
- ✓ *Çocuğun dünyasına uzanmak*
- ✓ *Önyarguların aşılması*

E. Ön kabuller

- ✓ *Sokakta çalışan çocuk yetişkin sorumluluğu içindedir*
- ✓ *Sürekli derin çatışmalar içinde yaşamaktadır*
- ✓ *Hayatın acımasız yanıyla yüz yüzedir*
- ✓ *Bütün gayretlerine rağmen yeterli bir gelir elde edemez*
- ✓ *Sokakta savunmasızdır*

- ✓ Her an başına bir olumsuzluk gelebilir
- ✓ Eğitim süreçlerinden kopuktur
- ✓ Ailelerde ciddi güçlükler yaşanmaktadır
- ✓ Suç potansiyeli yüksek bir süreçten geçmektedir
- ✓ Aileden kopma ve sokakta yaşayan çocuğa dönüşme riski
- ✓ Sapkın eğilimlerin gelişmesi riski
- ✓ Çalışan çocuk erken olgunlaşmakta ve zamansız büyümektedir
- ✓ Umutlarını ve yaşama sevincini kaybetmektedir
- ✓ Sağlık riskleri yüksektir
- ✓ Beslenme imkanları yetersizdir
- ✓ Yoksulluk ve yoksunluk duygusu içindedir
- ✓ Tatmin sorunları yüksektir
- ✓ Kişilik çatışmaları zamanla psikolojik sorunlara dönüşür

YAPIM FORMATI

- Yapımda ele alınması planlanan temalar
- Çocukların istismarı ve ihmali
- Kentleşme sürecinde ailelerin çocuk yetiştirme güçlükleri
- Çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin yetersizliği
- Tüketim ve haz toplumu içinde yiten değerler
- Ahlaki yapıdaki erozyon ve kaybolan yardımlaşma duygusu
- Büyük kentlerin yoksul aileler için getirdiği ağır yük
- Göreceli yoksulluk ve medyanın kışkırtması
- Sosyal güvenlik açıkları
- Çocukların eğitimi ve toplumsallaşmasına ilişkin değerler
- Saygı, sevgi, yardımlaşma gibi erdemler

HEDEF OLARAK VERİLMESİ İŞLENMESİ PLANLANAN DEĞERLER

- Çocukların gelişimi konusunda ailelerin dikkat etmesi gereken konular
- Eğitim kurumlarının yoksul aile çocukları konusunda göstermesi gereken hassasiyet
- Çocuk istismarı ve ihmali konusunda dikkatlerin çekilmesi
- Sevgi ve yardımlaşma gibi değerlerin özendirilmesi
- Göreceli yoksulluğu derinleştiren kültürün eleştirisi
- Küçük sayılabilecek emeklerin çocukların başarısındaki büyük payı
- Gerekli ilgiyi gördüğünde her çocuğun başarılı olabileceği
- Sevginin çocuklar için en büyük destek olduğu

- *Küçük azimlerin büyük başarısı...*

Son istatistiksel verilerle ve önerilerle bitiriyorum.

Emniyet Müdürlüğü'nün Kasım 2003 itibarıyla tespit ettikleri sokakta yaşayan çocuk sayısı 88.313'tü. İstanbul Belediyesi ise, sokakta çalışan çocuk sayısının 2.178 olduğunu tespit etmişti.

Ben, Diyanet kadrosunun bu konuyla ilgili çok ciddi çalışmalar yapabileceği ümidindeyim, hayalindeyim, onları sizinle paylaşmak istiyorum.

Az önce de bahsedildi, ailelerin iletişim noktasında iyi bir eğitim alması gerekiyor. Bu anlamda Diyanet yetkilileri, kendileri önce bir hizmet içi eğitime tabi tutularak, ailelere bu anlamda danışmanlık yapabilirler diye düşünüyorum. Halkla bire bir diyalog kurdukları için, çocukları bekleyen tehlikeler noktasında önce kendilerinin bilgilendirilmesi, daha sonra ailelere bu yönde bilgi verilmesini düşünüyorum.

Kültür ve sanat faaliyetlerinin Diyanet programlarında yer almasını acizane teklif ediyorum. Mesela müftülük binalarının bazı boş odaları olabiliyor, bu anlamda tahsis edilebilir. Ufak sanat atölyeleri kurularak, burada gönüllü insanlar ya da ufak bir bütçeyle çocuklar, sokakta çalışan çocuklar günün birkaç saatini buralarda geçirebilir. İşte, bir imam amca, bir vaize teyze, bu şekilde böyle bir algı oluşabilir çocuklar üzerinde. Söylediğim gibi çocuklar belirli vakitlerini bu küçük sanat atölyelerinde geçirebilsinler.

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin çocuklarla diyalog kurma, çalışma yapma noktasında gönüllü olarak ya da burs sistemiyle bu anlamda çalıştırılabileceğini düşünüyorum. Çünkü üniversite hayatında da şimdiki gençlerimiz hedef ve idealler noktasında biraz yoksunlar. Daha çok, tüketim çağı itibarıyla hep kendileri üzerinden bir hayat algısına sahipler. İşte, yüksek not alma, kariyer yapma vs. Hayatta neler olup bittiğini bu anlamda kesiktirmek gerekiyor diye düşünüyorum.

Bu noktada, gönüllü çalışmalar yapan STK'lar var; ama bu iş devlet eli üzerinden, Diyanet üzerinden giderse, STK'lara karşı önyargılı olan insanların da, "bunun altında ne var acaba, bunlar kimdir, nedir?" gibi zihinlerindeki bir takım sorgulamaları olumlu anlamda cevapsız kalmaz. Ve çok rahatlıkla, işte müftülük binasına gidiyorum, sokakta çalışan bir çocuğa haftada iki saat ders veriyorum, enstrüman dersi veriyorum, resim yaptırıyorum diyebilirler ve aslında çok fazla şey yapılabilir.

Ben bu anlamda, halk noktasında, sahada çalışmayı önemsemediğim için, gerçekten hayal kurduğumda, Diyanet'in bu iş için biçilmiş kaftan olduğunu düşünüyorum. Çünkü hiç kimse Diyanet'ten gelen bir faaliyet ve teklife önyargıyla yaklaşmaz diye düşünüyorum.

Hutbelerde özellikle çocukla babayı buluşturma noktasında davranış örnekleri verilebilir. Çocuklar camiye gelme noktasında davet edilebilir ve camiye gelen, özellikle erkek çocuklarının annenin yanında değil de babanın yanında durma noktasında öğretilerde bulunulabilir. Çünkü, dünkü oturumun, toplantının son kısmına katıldım, bizim normal diyebileceğimiz ailelerimizde de kadın erkek algısında, birbirlerine davranış öğretilerinde çok ciddi sıkıntılar var. Ben şöyle düşünüyorum: Şayet ailede bu kadar sıkıntı varsa risk altındaki çocuklardan hiç bahsedilmemeli... Aileyi yeniden planlandırma noktasında dinî görev misyonu olan insanların bu anlamda öncü olabileceğine inanıyorum.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Biz de Ayşegül Hanım'a çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten önemli bir konuya temas etti.

Özellikle son kısmı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapabileceği şeyler konusu benim ilgimi çekti. Bu konu üzerinde hakikaten durmalıyız. Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla sokakta yaşayan çocukların barındırılabilmesi yurtlar yapılabilir mi? Gerçi çeşitli devlet

kurumlarımız bununla ilgileniyorlar; ama Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da Vakfımız aracılığıyla değişik sosyal hizmetler bağlamında bunu da ele alması hususunu konuşmalıyız.

Bu çocukların kalabilecekleri yurtlar tesis etmek, okutulmalarını sağlamak, maddi manevi gelişimlerine katkıda bulunmak Diyanet İşleri Başkanlığı için büyük bir hizmet olur. Ayşegül Hanım bu konuda haklı.

Yine, din görevlilerimizin bu konuda eğitilmeleri, hizmet içi eğitim kursları verilmesi de son derece önemli.

Aynı zamanda, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıf marifetiyle diğer Avrupa ülkelerinde görülen, farklı kurumların yürüttüğü sosyal hizmetlerin bir kısmını yapmış olsalar, çok büyük bir ihtiyacı karşılarlar. Hastaneler ve yoksullara yardım merkezleri kurulabilir, kimsesiz çocuklara ve okuyan öğrencilerimize yurtlar açılabilir. Kadınlarımız için 'sığınma evleri' diyoruz; ama belki Diyanet onlar için daha güzel, daha sıcak bir ortam hazırlayabilir. Bunları yapmaya acaba mevzuat yönünden engel var mı bilmiyorum işin doğrusu; ama Vakıf marifetiyle yapılabilecek şeyler var zannediyorum ve Ayşegül Hanım'ın da teklifi bu noktadan önemli.

Şu da çok önemli: Diğer kurumlara veya diğer sivil toplum örgütlerine güvenemeyen insanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'na koşa koşa, seve seve çocuklarını teslim ederler, yapılacak işlere de güvenirler. Bu, çok yerinde bir tespittir. Biz bunu sağlamalıyız; ancak üniversitelere yerleşen öğrencilerimizin nerelere, hangi yurtlara sığınabilecekleri konusunda bile henüz bir çözüm geliştirebilmiş değiliz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mahdut sayıda yurtları var ve bunlar da ücret açısından bir hayli yüksek. Öğrencilerimize mütevazı bir ücretle kalabilecekleri çok sayıda yurtlar temin etmeye çalışmalıyız. Henüz bunu bile yapabilmiş değiliz. O bakımdan birtakım şeyler belki yeniden tartışılmalı, konuşulmalıdır diye düşünüyorum.

Sunucularımıza çok teşekkür ediyorum.

Şimdi, 15 dakika ara verelim, 10.³⁰'da müzakerelere başlayalım. Müzakerelerde söz almak isteyenleri hemen şimdi not alayım, vakit kaybı olmasın.

Müzakereler

B

Oturum Başkanı - Muhterem hocalarım, değerli arkadaşlar; vaktimizi iktisatlı kullanabilmek için müzakerelere geçelim.

Bu müzakere esnasında konuşmacılarımız, en fazla beşer dakika ve buradaki sıraya göre konuşacaklardır. Fakat sonradan bir ihtiyaçtan dolayı konuşmak isteyen olursa işaret edebilirler, zamanımıza göre inşallah onlara söz hakkı vermeye çalışacağız.

Bünyamin Bey, buyurun.

Prof. Dr. Bünyamin Erul - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Tebliğcilerimize de çok teşekkürler.

Tabi, risk altındaki çocuklardan söz ediyoruz. Aslında hepimizin çocukları risk altında. Yani burada özel olarak belli nitelikteki çocuklardan söz edildi, bunlara toplum yetimleri falan da denildi. Bunlar önemli ama biz Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din İşleri Yüksek Kurulu olarak başta kendi çocuklarımız olmak üzere, toplumun her kesimindeki çocukların risk altında olduğunu dikkate alarak, yeniden neyi nasıl öğreteceğimize dair düşünmek ve ona göre hazırlık yapmak durumundayız.

Söyleyeceğim birkaç şey var.

Bir defa, din eğitimi verirken kendimizi sorgulamak durumundayız. Yani, yıllarca, Kur'an kurslarında, imam hatiplerde yahut ortaöğretimde verilen, beraberinde şiddetin olduğu, darbın, falâkanın olduğu, sevdirme yerine nefret ettirmenin egemen olduğu bir eğitim tarihimiz var maalesef. İmam Hatiplerin öğrenci sayısı azaldıktan sonra biraz eyvah dedik ama iş işten geçti. Bilgi vermek

yerine ilgi kazanmak belki önemliydi. Bir öğrenciye dinî bilgileri öğretmek yerine o öğrencinin dine olan ilgisini, sevgisini kazanmak, ona şahsınızda olumlu bir intiba vermek belki her şeyin önündeydi ama bunu çoğu zaman beceremedik.

Bir diğer husus: Geleneksel bakışımızda ciddi sıkıntılar var. Çocuğa güvenmemek -hocalarımız da bahsetti- özgüven kazandıramamak. İngiltere'deyken çok dikkatimi çekti. Çocuk iki-üç yaşında, otobüse kendisi biniyor, kendisi iniyor; düşer mi, düşmez mi, anne baba çok da umursamıyor yani çocuğa kendin bin, kendin in anlayışını vermek istiyorlar. Bizde askere giden çocuğun elinden baba tutar, tezkeresini alırken yine tekrar elinden tutar getirir, bir türlü çocuğa güvenmeyiz. Yine, büyüklerin yanında konuşulmaz, dur, sus anlayışı; camilerde koşulmaz, oynanmaz anlayışı, hâlâ giderilebilmiş değil bu anlayışlar.

Çocuklarla çok kısa sürede iletişim kurabilmek gerçekten kolay değil. Bu konuda özellikle hocalarımızı, din görevlilerimizi ciddi anlamda yetiştirmemiz gerekiyor.

Bir diğer husus, özellikle dindar ailelerde küçük yaşta çocuklara din adına fazla baskı yapılması, fazla titizlik, dinî duyarlılık adına da olsa ters tepiyor. Yani, üç yaşındaki, beş yaşındaki kız çocuğunun başını kapamak, yedi sekiz yaşındayken pardesü giydirmek, ergenlik çağı geldikten sonra çocuğun tesettürü reddetmesi gibi sonuçları doğurabiliyor.

Dolayısıyla biz ebeveyn olarak, eğitimci olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din İşleri Yüksek Kurulu olarak, "ne yapmalıyız; çocuklara neyi, nasıl vermeliyiz?" sorularına cevap teşkil edecek bir şekilde en azından yayınlar hazırlamamız gerekiyor.

Ben çocuk eğitimiyle yakından ilgilenen birisi değilim ama belki bir aile seti içerisinde, daha ana rahmindeki ceninin vereceği tepkilerden başlayarak, yani rahimdeki bir yavru hangi sese, gürültüye ne tepkiler veriyor; şiddetin, kavganın, içkinin çocuğu nasıl etkilediğine varıncaya kadar araştıırıp yazmamız lazım. 0-2 yaş grubunda fitratın

nasıl devşirildiğini, Cenâb-ı Allah'ın tertemiz verdiği bu yavruyu ana babanın nasıl iktisap ettiğini, iktisap etmemesi gerektiğini yazmamız gerekiyor. 3-6 yaş grubunda ebeveyni ve hocaları çok zorlayan; Allah'la ilgili, kâinatla ilgili, yaratılışla ilgili çetin soruları karşılamamız gerekiyor. Tenvir çağındaki çocuğa neyi, nasıl öğretmemiz gerekiyor? Ergenlik dönemi, kız erkek ayrımını dikkate alarak belki, o dönemdeki psikolojik durum, dine karşı ilgi, ilgisizlik tek tek ele alınmalı. Yani bir boyama kitabından tutun da, ilk okuma kitabına kadar, çocukların dine karşı ilgisini, sevgisini kazandıracak bir neşriyata ihtiyaç var. Bu neşriyatta çocukları dikkate alan yayınlar yapılmalı, ebeveyni dikkate alan yayınlar da ayrıca yapılmalı diye düşünüyorum.

Bir diğer husus: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son yıllarda çocuklara yönelik yaptığı yayınlardır. Bu, "Dinimi Öğreniyorum, Peygamberimi Öğreniyorum" serisi gerçekten takdire şayan çalışmalardır. Bir kısmına kısmen benim de katkım oldu. Şimdi, bu kitaplara bakıyoruz; çizimler, resimler beş, altı, yedi yaş grubunun ilgisini çeken, onların çok beğendiği resimler. Metinlere bakıyoruz, büyükler çok beğeniyor, on beş-yirmi yaş grubu hem anlıyor, hem de ilgi gösteriyor. Ama altı, yedi yaşındaki bir çocuk bu kitabı okuyamıyor. Çünkü bol metin var. Peygamber anlatılıyor, kullanılan kelimeler, kavramlar vesaire. Oysa bizim beş yaşındaki çocuğa Peygamberimizi anlattığımız kitapla on yaşındaki çocuğa anlattığımız kitap farklı olmalı diye düşünüyorum. Türkiye'de bile artık ergenlik dönemi, ergenlik öncesi, beş-yedi yaş grubu şeklinde masallar yazılırken yaş ayrımı yapılmakta, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak yayınlarımızda bu yaş grubunu mutlaka dikkate almamız gerekiyor.

İngiltere'deyken 365 hadisten hareketle 365 hikâye yazamaz mısınız diye bir kardeşimizin teklifi oldu. Ben yazamam dedim çünkü bu benim işim değil. Ben 365 hadisi seçebilirim ama hikâye yazmak için, çocuk hikâyeciliği yapan birisinin öncelikle çocuk psikolojisini bilen bir pedagogun bilgilerinden yararlanması gerekir. Yani üç-beş

kişinin birlikte yapabileceği bir şeydir bu çalışmalar, basit bir şey değil. Dolayısıyla Batı'da her akşama bir hikâye, bir masal geleneğinde olduğu gibi, bizim de 365 Hikâye, 365 Âyet, 365 Siretten Sahne gibi eserlerimiz olması gerekir; ancak bu eserler çocukların yaşına, anlayacağı kelimelerle, kavramlarla hitap edecek tarzda hazırlanması gerekiyor. Özellikle çizgi filmlerin çok pahalı olduğunu biliyorum ancak en azından İslâm dünyasından yapılan çevirilerle olsun çocuklar için bir şeyler yapmamız gerekiyor.

Son olarak bir şey daha söyleyeyim. Bolu'da yeni bir cami yapıldı, açılışı da henüz yapılmadı. Camiyi yapan vatandaşımız, caminin avlusuna tahterevallisi, dönecekleri olan bir park yaptırmış. Çocuklar geliyor ve caminin bahçesinde oynuyor. Eskiden İstanbul'daki selatin camilerinde, çocuklar çınarların arkasında saklambaç oynarlardı. Büyük şehirlerde artık camilere çocuklar giremiyor. Camilerin, çocuğu cezbeden bir tek tarafı var şu anda, o da koşmak için müsait bir alan olmasıdır - Zira mobilyalardan dolayı evlerde koşamamaktadır - onu da sağ olsun hocalarımız ve cemaatimiz engelliyor. Sunumlarda da dikkat çekildi, camilerin hakikaten cazip hale getirilmesi lazım.

Geçenlerde Polatlı'ya gittim. Orada iki tane çadır köyle karşılaştım. Diyarbakır'dan gelen mevsimlik işçiler, orada üç beş ay kalıyorlar, soğan, kavun topluyorlar ve bu insanlar çok nüfuslu, yüzlerce çocukları olan aileler. Müftümüze dedim ki: Hocam, bu çadır köye herhangi bir hizmet götürdünüz mü? Hayır dedi. O kadar çok çocuk var ki, hiçbir köyde o kadar çocuğu bulamıyorsunuz. Yani, bir miktar hediyeyle, bir miktar lokumla, şekerle, çikolatayla gidilse, orada güzel hizmetler verilebilecek. Düşünün, bu çocuklar altı ay orada, tarlaların ortasında kalıyor ve ezan sesi duymuyor, dinden herhangi bir şey almıyorlar.

O bakımdan, çocuklarımızla ilgili yapacağımız şeyler çok fazla. Ben bu kadarıyla yetiniyorum ve problemin önemine işaret etmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Bünyamin Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Çok önemli konulara temas ettiler, önemli şeyler söylediler o açıdan tekrar teşekkür ediyorum.

365 Gün fikir kitaplaşmış durumda ama maalesef sizin arzu ettiğiniz gibi değil. Yani 365 Âyet, 365 Hadis, 365 Kıssa deniyor. Bakıyorsunuz, ne kıssa kıssaya benziyor, ne hadis hadise yani işte öylesine şeyler toplamış, birisi de basmış. Ben merak ettim aldım. Büyükler bile tatmin olmaz. Onun çok ciddi şekilde ele alınması lazım.

Saffet Bey, buyurun.

Prof. Dr. Saffet Köse - Teşekkür ediyorum efendim.

Ben de son derece değerli iki tebliği hazırlayan Mediha Hanım ve Ayşegül Hanıma teşekkürle sözlerime başlamak istiyorum. Gerçekten çok istifade ettiğimi belirtmek istiyorum.

Ayşegül Hanım'ın tebliğinden hareketle bir hususu arz etmek üzere söz aldım. O da aile içi ihmalle ilgili bir husustur. Bizim fukahamızın, daha doğrusu dört mezhebin ittifak ettiği bir konu var. Bölünmüş ailelerde çocuk yedi yaşına gelinceye kadar mutlaka anneye verilir, bu konuda ittifak var. Bunun naslardan ve sahabe uygulamasından temelleri var. Boşanmış bir kadın Peygamber Efendimize geliyor ve kocasının çocuğu almak istediğinden şikâyet ediyor. Peygamber Efendimiz de annesinin daha fazla hak sahibi olduğunu söylüyor ve çocuğu annesine veriyor.

Yine Hz. Ömer eşinden boşanıyor ve boşandığı eşiyle çocuk konusunda ihtilaf ediyorlar ve durum Hz. Ebû Bekir'e intikal ediyor. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'e söylediği çok ilginç bir söz var; diyor ki: "Ya Ömer, bu çocuğun annesinin kendisine nefesi, onu sevip okşaması, senin yanındaki petekli baldan çok daha değerlidir!" Böyle deyip çocuğu annesine veriyor.

Şimdi, buradan bir noktaya gelmek istiyorum. Modern psikiyatri de bu görüşü destekliyor. İki hocamızdan nakil yapmak istiyorum. Birisi Prof.

Nevzat Tarhan Hocamız. Kendisi şunu söylüyor: "Çocuk için en temel depresyon sebebi ana kucağından mahrumiyettir." Diğeri de Doç. Dr. Mücahit Öztürk; o da şunu söylüyor: "Biz çocuklarımızı yalnızlaştırdık, onlara evlerimizde odalar tahsis ettik ve çocuklarımızı oyuncaklarıyla baş başa bıraktık. Oysa oyun çocuğun işidir ve oyun seyirciyle oynanır." Çocuk anne ve babasını çeker, gel bak ne güzel şeyler yapıyorum, katıl vesaire. Ama annesinden babasından hep şu karşılığı görür "yavrum işte oyuncakların var, odan var, daha ne istiyorsun, görüyorsun benim işim var" vesaire ve daha küçük yaşta çocuk yalnızlığa itilir. Oysa ana kucağı çocuk için sevginin, şefkatin, merhametin olduğu çok değerli bir kaynaktır. O çok farklı bir duygudur. Annelere has, onlara özgü, Cenâb-ı Hakk'ın onlara lütfettiği çok önemli bir değerdir. Bu konunun da ihmal edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Özellikle çalışan kadınlarımızın çocuklarına -Ayşegül Hanımın tebliğinde de çalışan kadınların %92'siyle ilgili bir veri var- mutlaka anne şefkatini vermenin yollarını bulmaları gerekiyor. Yoksa, şahsen şöyle bir fikir var zihnimde: Belli gerekçelerle kendine göre haklı bile olsa, eğer anne bunu telafi edemiyorsa, özellikle anne kucağına ihtiyaç duyduğu dönemlerde çocuğunun eğitimini belli yerlere teslim ediyorsa, kendisi yaşlandığında çocuğunun da onu kendine özgü gerekçelerle huzurevine göndermesine hazır olmalıdır diye düşünüyorum.

En vahşi hayvanların bile yavrusuna karşı ne kadar merhametli olduğunu görüyoruz. Anne şefkatinin, merhametinin, anne kucağının çocuk için başka bir şeyle telafimi mümkün değildir. Benim bazı gözlemlerim var. Mesela anneler çocuklarından çok kolay şikâyet ediyorlar, işte bana karşı geliyor, şunu yapmıyor vesaire. Halbuki çocuk annesinin şefkatini bildiği için, onu hissettiği için, o duyguyla bağımlı olduğu için annesine nazlanıyordur aslında veya bunu naz makamında yapıyordur. Halbuki anneler bunu değerlendirip, belki de onun kendisine değer verdiğini bilmeli ve bunun farkında olmaları gerekli diyorum.

Konuşmamın başında zikrettiğim fıkhıhtaki bu hükmün de günümüz açısından son derece önemli bir değerinin olduğunu düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Biz de teşekkür ederiz Saffet Bey'e bu hatırlatmasından dolayı.

Muhlis Bey, buyurun.

Dr. Muhlis Akar - Teşekkür ediyorum.

Ben de son iki sunumu yapan hocahanımları tebrik ediyorum, çok önemli konulara değindiler.

Dünden beri çok güzel şeyler söylendi, çok güzel sunumlar yapıldı. Bütün problemin insan problemi olduğu ortaya çıktı. Yani insanı inşa etmedikçe, insanın gönlünü iman nuruyla aydınlatmadıkça, insana iyi bir eğitim vermedikçe, değer aşılımadıkça ailedeki problemlerin, toplumdaki problemlerin çözülemeyeceği ortadadır.

İnsana nasıl bir eğitim vereceğiz? Bu da çok önemli. Yani kendisiyle barışık olmayan, Rabbiyle barışık olmayan, çevresindeki insanların hakkını, hukukunu bilmeyen insan evlendiğinde de, komşu olarak da, ticaretle de, sosyal hayatta da problem olur. Bütün mesele insan problemidir. Vahiy kültürü çerçevesinde iyi bir insan ve iyi bir Müslüman'ı inşa etmek durumundayız.

Yalnız, dünden beri yapılan tartışmalarda şu da ortaya çıktı: Şu algının olmaması lazım. Gerçi böyle bir iddiada bulunan yok ama şiddet uygulayan insanların üzerinde bir araştırma yapılsa, Müslüman kimliğine sahip bu insanların yüzde kaçını diyebilir ki ben dinden kaynaklanarak hanımımı, çocuğumu dövdüm. Belki %5'i, %6'yı bile geçmez. Bunlar arasında da belki dini istismar etmekten kaynaklanan problemler olabilir. Yani dinden kaynaklanan bir şiddet olabileceğini düşünmüyorum. Bu nokta önemlidir.

Dün Elçin Hanım sanırım, yaptığı sunumda. Mesela ekonomik problemlerin, tüketim alışkanlıklarının aile problemlerinde birinci sırada yer aldığını gördük. Bu da önemli. Biz eğitim verirken sadece

sözlü olarak değil, insanların sosyal problemlerine çözüm üretecek mahiyette de eğitim vermek durumundayız. Tüketim ahlâkı bence çok önemli. Boşanmalarda, aile problemlerinde, yanlış tüketim anlayışının da çok büyük bir rolü olduğu dünkü sunumda da ortaya çıktı, başka araştırmalar da bunu gösteriyor. Bunlar da önemli.

Mesela, sokak çocuklarının problemleri bizi gerçekten duygulandırdı. Yapılacak en hayırlı hizmetlerden birisi bu. Sanırım Sayın Hocam siz de işaret ettiniz, Diyanet İşleri Başkanlığıımıza çok önemli görev düşüyor. O kadar çok Kur'an kursumuz var ki bunların hepsi şu anda dolu mu? Böyle bir proje geliştirerek, ilgili birimlere sunsak. Sokak çocuklarını biz eğiteceğiz desek ve onları alsak, sosyal olarak sahip çıksak, ekonomik problemlerini çözsük, eğitim versek, onları okutsak, üniversiteyi bitirinceye kadar eğitim desteği sağlasak. Mesela Diyanet Vakfı olarak gerçekten güzel hizmet ediyoruz, Balkanlardan öğrenci getiriyoruz, Türkî cumhuriyetlerden öğrenci getiriyoruz, onları okutuyoruz. Hatta Balkanlarda yeni bir projemiz var malumunuz, diyoruz ki burada eğittiğimiz öğrencileri orada istihdam edelim yani üniversite diplomasını veriyoruz, gönderiyoruz oraya, orada çocuğun istihdam edilmesi gerekiyor, devamı gelmiyor. Bunun daha güzelini biz burada kendi gençlerimize, fakir öğrencilere, çocuklara yapalım. Bunlar da önemli şeyler.

Yine eğitimin önemi ailede gerçekten ortaya çıktı. Farkındalık dedi hocamız. Bu toplantının bence en önemli getirisi farkındalık oluşturmak olacaktır. İnsanları trafiğe çıkarmak için ehliyet veriyoruz ve bunun için bir sürü kurslar açıyoruz. Ama toplumun temel taşı olan, temel yapısı olan ailenin inşasında böyle bir eğitimimiz yok. Bunu teşvik etmek durumundayız. Yani, evlenmeden önce, evlenecek gençlere mümkünse bir aile sertifikası verilmeli. Bu sertifikaya sahip olmayan gençlerin nikahları kıyılmamalı. Bilmiyorum biraz hayalimi olur; ama hem maddi yönden, hem manevi yönden bir eğitim verilirse böyle bir noktaya gelinebilir.

Bir de dünden beri dikkatimi çekiyor, hep kadın ve çocuk eksenli tartışıyoruz. Yani aile sorunları sadece kadının, çocuğun problemi değildir. Aslında ailenin bütün bireylerinin problemleri var. Fetva hattına telefon açıp ağlayan erkekler de oluyor. 'Hanımdan dayak yedik, hanım bizi sokağa attı hocam ne yapalım?' diyorlar. Belki bunlar çok fazla değil ama aile sorunlarını insan eksenli düşünmek gerekir. Elbette kadının problemi daha çoktur ama erkeğin problemi de az değil.

Belki yarınki oturumda ifade edilecektir ama dünkü bir rakam benim dikkatimi çekti, onu da paylaşmak istiyorum. Yanılmıyorsam tek evlilik istatistiklerde %96 civarındaydı. Hocalarım doktora tezinden raporlarını paylaştılar bizimle, kendileri de ifade ederler, sahabe döneminde tek evlilik %82 oranında. Bu da çok önemli bir rakam. Eğer bunları toplarsak birilerinin İslâm adına korku üretmelerine de fırsat vermeyiz. Yani insanlar zaten doğal olarak tek evlilik yapıyorlar. Hayatın gerçekleri zorlar ise, belli zorunlu şartlar olursa, o da sınırlı kalabiliyor. Birden çok evlilik sanki temel hak gibi sunulmuş. Bu gerçi değerlendirildi ama Kur'an'daki ilgili âyet de, adalet prensibi de birden çok evliliğe aslında o imkanı vermiyor, şartlara bağlıyor, ekonomik şartlar, sosyal şartlar da bunu engelliyor. O yönde de yoğunlaşmakta fayda var diyorum.

Fazla zaman almamak için hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.

Buyurun Hicret Hanım.

Hicret Toprak - Ben de Din Hizmetleri Dairesi'ne bağlı olarak yürütülen çocuklara yönelik hizmetlerle ilgili bir iki bilgi verirsem, tamamlayıcı olacak diye düşündüm.

Çocuk ıslahevi ve cezaevine vaizlerimiz gidiyorlar. Sosyal Hizmetler'in çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarına, özellikle Ankara'da, son dönemde, hem vaizlerimiz hem de vaizelerimiz

gerçekleştirilen protokole bağlı olarak ciddi oranda gidiyorlar.

Aile büroları tarafından çocuk eğitimleriyle ilgili seminerler veriliyor. Çocuk ihmal ve istismarı da önemli bir gündem olarak hem Kur'an kursu öğreticilerimize yönelik hem de halka yönelik çalışmalarla ifa ediliyor.

Büyükşehir Belediyesi'nin Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi'yle alâkalı girişimleri oldu. Ancak, bütün bu girişimlerde ortak bir tehdit var zannediyorum. Gerek aileye gerekse çocuğa yönelik çalışmalarımızda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konularla ne gibi bir ilgisi olabilir şeklinde, çeşitli kurumlarda bazen kişisel, bazen kurumsal tavır ve tepkilerle karşılaşabiliyoruz.

Oturum Başkanı - Girişim nasıl yapıldı yani ne amaçla yapıldı?

Hicret Toprak - Yani bütün altyapı çalışmaları tamamlandı ancak bir kısım endişelerle belediye tarafından son anda iptal edildi diyebilirim.

Yani bu noktada kurumlar arası diyalogun, işbirliğinin artırılmasında yarar olabilir. Bizim sahada yaşadığımız sıkıntıyı ifade etmek istedim.

Yine bazı Kur'an kurslarımızda bu tür çalışmalar yürütülüyor. Hatta hanımlara yönelik sanat atölyeleri açılıyor. Eğer altyapı müsaitse, bu hizmet neden sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklara da yönelik olmasın. Veya Kur'an kurslarında annelere eğitim verilirken çocuklara da eğitim verilecek bir oda, bir sınıf neden tahsis edilemesin. Ben, en azından bunu çok zor bir şey olarak görmüyorum.

Yine, Din Hizmetleri Dairesi'nin yürüttüğü bir broşür çalışması var, ücretsiz dağıtılacak, İslâm'da Çocuk, İslâm'da Genç, hatta engelli, yaşlı ve özürlü konularını da ele alan bir broşür çalışması var. Ondan da haberdar etmek istedim.

Dediğim gibi karşılaştığımız sıkıntıların sebebinin büyük ölçüde diyalog eksikliğinden kaynaklandığını düşünüyorum.

Bünyamin Hocam'ın dinî yayınlarla ilgili bütün söylemiş oldukları hususların, hakikaten sahadan elde ettiğimiz tecrübelerden hareketle, çok önemli olduğunu ben de dile getirmek istiyorum.

Yine ana baba okullarıyla ilgili sadece Diyanet İşleri Başkanlığı değil, evlilik okulu, ana baba okuluyla ilgili çeşitli kurumların özel ve kurumsal inisiyatiflerle çalışmaları var. Ama işte bu inisiyatiflerde veya dinî bilgilendirme ne kadar öne alınır, Diyanet İşleri Başkanlığı'na ne kadar yer verilir? Şimdiden birtakım projelerle, ortak projelerle gidilebilirse ancak bu sağlanabilir diye düşünüyorum. Çünkü yine aynı tehdit bizi bekliyor. "Bir evlilik okulu projesinde din görevlisinin ne işi var? Bir vaizin ne işi var? Dinî bilgilendirmenin ne gereği var?" gibi tehditler bizi bekleyebilir ya da kurumsal olarak, Başkanımızın da desteğiyle belki sadece kendi kurumumuzla -eğer bu sıkıntılarını aşamazsak- ana baba okulları, evlilik okulları üretebiliriz.

Aile bürolarında biz halka yönelik çeşitli seminerler yapmaya çalışıyoruz ama tabii bunlar sınırlı düzeyde kalıyor ve bir müfredatı da, bir sistematiği de ne yazık ki yok. Bu nedenle üretilecek metinler bizim için çok önemli. Bu noktada Başkanlığımız içinde daireler arası diyalog ve işbirliği, kurumlar arasındaki işbirliği kadar çok önemlidir. Bunun için diyalogun artırılmasında fayda olduğunu bir kere daha vurgulamak istiyorum.

Yine, üretilecek metinlerde belki bizatihi dinin kendisinden kaynaklanmayan, kültürden, gelenekten kaynaklanan problemler ağırlıktadır ama dinî metinlerin veya dinî hizmetlerin bu algıyı değiştirmede çok önemli açılımlar sağlayacağına inanıyorum. Bu noktada çocuk eğitime yönelik üretilen yayınlar var. Son dönemde din eğitimi ele alan yayınlar var. Bunlar çok yüksek ücretlerle piyasada mevcut. Biz bu yayınları, aile büroları olarak kendi kütüphanelerimize almakta bile güçlük çekiyoruz. Dolayısıyla yapılacak yayınların, bundan önce yapılan yayınlar gibi düşük ücretlerle halkımızın alabileceği şekilde olmasında ben çok büyük faydalar görüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben de teşekkür ediyorum.

Hicret Hanım'ın konuşmasından ben şunu anladım: Aile bürolarımız, sadece aile, eşler arasındaki sorunlarla ilgili değil, aynı zamanda çocuklarla ilgili konularda da yol gösterici bir görev ifa etmek durumundalar. Öyle anlaşılıyor. Bunun için de, hem eğitim açısından hem materyal açısından gerekli donanımları almaları lazım. İzzet Bey Hocamız da buradalar. Bu konuda sadece karı koca münasebetleri açısından problemlere bakmak değil de, çocuklarımızla ilgili konularda da yardımcı olmaları, rehberlik yapmaları önem arz ediyor.

Yavuz Bey, buyurun.

Prof. Dr. Yavuz Ünal - Gerek çocuk gerekse aile büroları konusunda Diyanet'in gerçekten ciddi atılımı var. Sağlıklı bir şekilde işlemese bile yapılan protokollerle aslında bir zemin oluşturulmuş veya oluşturulmaya çalışılıyor. Ancak, ortada şöyle bir problem var: Devletin farklı kurumları bir şekilde işbölümüne girmiş ve haklı olarak da, bu sizin alanınız değil veya siz burada ne arıyorsunuz şeklinde belki bir tepki gösteriyor. Aile okulu, çocuk yetiştirme yurtları, esirgeme yurtları gibi yerler kurmaya kalktığınızda bunu çok rahatlıkla söyleyebilirler. Bunun aşılmasının tek bir yolu var: Evet, protokol yani kâğıt üzerinde. Daha doğrusu iş mahkemeye düştüğünde belki işi kotartır. Problem çıktığında protokol işe yarayabilir. Bundan daha önce, bunu toplum projesine çevirmemiz gerekiyor. En azından bu, ortak bir problemimizdir, bu toplumun problemidir ve bir tarafından su aldığı anda öbür tarafı bundan azade kalmayacaktır, etkilenecektir. Bunun böyle bilmesi gerekir. Özellikle, bugün sokak çocuğu ciddi bir problemdir ki Ayşegül Hanım'ın verdiği rakama baktığımızda gerçekten uygulandım, sokakta yaşama yaşının beşe düştüğünü söyledi. Beş yaşındaki çocuk altını ıslatan, dahası kendi kendine beslenemeyen bir çocuktur ve bu çocuk köprü

altında, sokakta yaşıyor. Bu çocuğun bir şekilde yemesi, giyinmesi, sığınması, barınması gerekiyor.

Hicret Hanım'ın söylediğine şunu eklemek istiyorum: Evet, protokoller devlet nezdinde mutlaka önemlidir fakat protokollerin altının doldurulması ve çatısının oluşturulması gerekir. Yani bunu bir toplum projesine çevirmek gerekiyor. Evet bu bir problemdir. Sizin elinizi koyacağınız yerle benim elimi koyacağım yer birbirinden farklıdır ama aynı problemi ortadan kaldırmak için elbirliği yapmak zorundayız. Önce zihinsel bir mutabakat sağlamak gerekiyor. Arkasından bunu bir toplum projesine çevirmek suretiyle bunun üzerine gidilmesi gerekiyor. Çünkü problem gerçekten çok ciddi ve çok hızlı bir şekilde büyüyor. Mesela sokakta mendil satan veya üst geçit ve alt geçitlerde bir kartonun üzerinde yatan bir çocuğu gördüğünüzde oradan nasıl, hangi duyguyla geçiyorsunuz? O çocuk orada keyfinden yatmıyor. Keyfinden bali çekmiyor; orada üşümek için yapıyor. Bunun ötesinde bir anlamı var.

Dolayısıyla, kadın sığınma evleri evet bir sonuçtur, yetiştirme yurtları bir sonuçtur. Bu mekanlar problemlerin çözümü için ilk etapta yapılabilecek, gelsinler burada yaşasınlar denilecek bir sonuçtur. Fakat Müslüman olarak ya da Diyanet olarak şöyle bir sorumluluğumuz var: Âyet-i kerimeye baktığımızda, "Peygamber ümmetine şahittir ama ümmeti de insanlığa şahittir..." (Bakara sûresi, 2/143) Bu âyetin bir devamı var. Şahit olmanın anlamı da mahkemedeki şahitlik değildir, şahit olmanın anlamını yeniden okumak zorundayız ve bu toplumdaki her problem, hatta sokakta yaşayan uyuz bir köpek bile bizi ilgilendirir, ilgilendirmek zorundadır.

İhmal, istismar ve iletişimle alâkalı bir şey söylemek istiyorum. Sokaktaki çocuklar belki ihmalin sonuçlarından bir tanesidir. Ciddî anlamda kişilik bozukluklarına neden oluyor. İhmal, toplumda farklı yerlerde farklı şekillerde ortaya çıkıyor. Zengin çocuğunda ihmal farklı bir şekilde ortaya çıkarken yoksulun çocuğunda ihmal daha farklı sonuçlar verebiliyor ama ihmalin arkasında, özellikle ihmal edilen çocuk sanal ortamda

kendisini ifade etmeye başlıyor ve gerçekten ciddi risk altında yaşayan bir çocuk pozisyonuna giriyor.

İstismara gelince; fiziksel istismar, istismarın aklımıza ilk gelen tarafıdır veya ekonomik çıkarlarla o çocuğu çalıştırmak bir istismar şeklidir. Ancak modern dönemde bizim kişilik bozukluklarımızdan kaynaklanan bir istismar tipi var. Anne baba; toplumun, popüler kültürün önemli saydığı bir figür olan örneğin doktor olamamıştır. Çocuğunu doktor yapmak için gerçekten onu istismar eder. Nasıl? Aşırı ders çalıştırmaları gibi. Kanaatimce, ebeveynin olamadığı, kendisinin beceremediğini çocuğuna yaptırmaya çalışmaları belki örtük ama çocuğun kişiliğini bozacak en ciddi istismar şekillerinden bir tanesidir.

Bir diğeri de iletişim problemidir. Yani çocuğun kardeşleri arasında, çocuğun anne babasıyla veya dedesiyle arasında bir iletişim problemi var. Bizim iletişim anlayışımızda genellikle, anne baba bilendir, çocuk da bilmeyen. Dolayısıyla anne baba öğretir, çocuk da öğrenmek pozisyonundadır. Hepimiz bir şekilde eğitimciyiz, bunun süresinin ne kadar kısıtlı olduğunu biliyoruz, alan ve hayal ilişkisinin ne kadar kısıtlı olduğunu da biliyoruz. Dolayısıyla yeni iletişim araçları ihdas edilmelidir. Özellikle aile içerisinde ve toplumun diğer bireyleri arasında mutlaka yeni iletişim araçlarının neler olabileceği bence konuşulmalıdır.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Ben de teşekkür ederim.

İzzet Hocam, buyurun.

Prof. Dr. İzzet Er - Teşekkür ederim Sayın Hocam.

Arkadaşlarım, biz Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bağlı bir birimi olarak, toplumu din konusunda aydınlatmak gibi bir görevimiz var. Sokak çocukları, din istismarları, ihmaller deyince duygusal yönümüz biraz öne çıkıyor. Bu yanlış bir duygu değilse, neredeyse SHÇEK'in görevlerini veya bir başka kurumun görevlerini üstlenmek gibi bir hisse kapıldık gibi geliyor bana.

Bizim şu anda, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun düzenlemiş olduğu bu toplantıda da, sokak çocuklarına kadar biz dinî nasıl öğretebiliriz, bu konuda neler yapabiliriz tartışıyoruz, esas hedefimiz de bu. Sokak çocuklarının nasıl elinden tutarız, nasıl yetiştiririz gibi bir görevimiz yok. Aile ve rehberlik bürolarını kurduğumuz zaman, psikologlar derneği, psikiyatristler derneği ve daha başka birtakım sivil toplum kuruluşları bize karşı çıktı, "Diyanet aileye el attı" , "Diyanet caminin dışına çıktı" gibi çok çeşitli şekillerde bize hücum ettiler. Bendeniz o zamanlar televizyonlarda, ajanslarda bunu anlatmaya çalıştım. Bizim görevimiz aile, ve rehberlik büroları olarak orada dinî danışmanlık ve rehberlik yapmaktır. Evet, gönlümüz arzu ediyor, Türkiye Diyanet Vakfı senesinde buyurduğunuz hususlarda faaliyet yapabilir, yurt açabilir, çocuk sığınma evleri, hanım sığınma evleri açabilir, şefkat veyahut sevgi evleri tarzında, Dinî ve Sosyal Hizmet Vakfı da açabilir. Fakat bu vakıflarımızın önündeki en önemli sıkıntı işletme problemidir. Oraya çocuğu aldınız, bu çocuğu nasıl eğiteceksiniz? Bununla ilgili elemanınız yok. Buralarda sosyoloğun, psikoloğun, psikiyatristin olması gerekir. Çünkü onların hâlinden, dilinden anlamazsanız o çocuk sizin için problem olur ve siz de toplumda iyi eğitim veremeyen bir imaj ortaya koyarsınız. O bakımdan, meselenin çok boyutlu yönleri var.

Aile ve rehberlik bürolarındaki arkadaşlarımız, yanılmıyorsam Keçiören bölgesinde çocuk yuvalarına hediyelerle gidiyorlar. Çok güzel bir şey. Gönüllü aileler tanımlar cemaatlerinden; ablalarımız, teyzelerimiz gelecekti bu hafta diye çocuk onların yolunu bekliyor. Protokolün bize verdiği imkanlar çerçevesinde bunu yapmaya çalışıyoruz.

Anne ve Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü'yle yine bir protokol hazırlamak üzereyiz. Belediyeye protokol imzalamak üzereyken birden farklı bir karar alındı, buralara artık yanaşamıyoruz. Ama Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'yle böyle bir protokol imzalandığı takdirde bir yol açılabilir.

Protokol imzaladığınız da her şey tamam mı? Hayır, olmuyor. İnsan unsuru önemli bir şey. Müdür Bey ben burada irticai faaliyete müsaade etmek istemiyorum dediği zaman yapacağınız bir şey yoktur. Bu müdür beyi ikna edene kadar, o kapıdan içeri giremiyoruz.

Dolayısıyla, özellikle aile bürosundaki arkadaşlarım çok güzel hizmetler yapıyorlar. Bu hususta da gayretleri var. Tabi farklı alanlara da yönlendirme yaparak elimizden geldiği kadar ve rehberlik noktasına yönelmeye çalışıyoruz. Kolay değil, inşallah bir yerden başlamak lazım geliyordu, biz dinî ve rehberlik noktasında faaliyet gösteriyoruz. Farklı alanlarda problem varsa yönlendirme yapıyoruz ve çok güzel de çalışmalar var. İnşallah devam eder diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Hocamız'a bu açıklamalarından dolayı teşekkür ediyoruz.

Tabi kendileri ifade ettiler, aile bürolarını Din İşleri Yüksek Kurulu ilk önce altı ilde başlattı, ondan sonra genişlemesinin faydalı olacağı düşünüldü ve Din Hizmetleri Dairemiz bu hizmeti devraldı ve hocamızın Başkanlığı'nda devam ediyor ve faydalı olduğu da anlaşıldı, hakikaten de güzel bir şekilde devam ediyor.

Demek ki bu kadar karşı çıkılmasına rağmen bir yerden başlamak lazımmış, dinî yönde rehberlik yapıyoruz, çocuklara, ailelere, Türkiye'deki küçüğünden büyüğüne bütün vatandaşlarımıza din yönünde rehberlik yapacağız, dinî açıdan danışmanlık yapacağız. Bunları söyleyerek bir şeyler yapılabilir, bazı yerler zorlanabilir.

Hocamız'a tekrar teşekkür ediyoruz.

Mediha Hanım, buyurun.

Dr. Mediha Ürkmez - Çocuk yuvası ve sokak çocuklarıyla ilgili olarak Ayşegül Hanım'a bir soru yöneltmek istiyorum. Kur'an kurslarında böyle bir şey yapılabilir mi diye zihnimden geçirdim.

Tanıdığımız fevkalade muhtaç, dinî bilgisi zayıf yuva çocukları var. Biz bu çocuklarla misafir olarak, sohbetler halinde toplanma, çay içirme, ev hayatı yaşatma gibi faaliyetlerde bulunuyoruz. Onları Kur'an kursuna göndermek istiyorum yıllardır. Ama yuva çocuğu olduğu için, Kur'an kursu hocası arkadaşlarımıza daha söylemeden, alacağım cevabı yaşadığım eski deneyimlerimden göz önüne getiriyorum: "O çocuk burayı ne hale getirir? Çalma huyları var, vesaire." Bir kere oradaki öğretmen arkadaşlarımızın ne kadar zorlanacağı ortadadır. Mesela dün, yaz kurslarında öğrenci sayısının fazlalığından, hocaların bu yoğun talebe karşılık veremedikleri konuşuldu. Biz de arkadaşlarımızın çocuklarından dolayı yaz kurslarındaki sıkıntıyı biliyoruz. Öyle bir ortamda böyle bir çocuk çok fırsat bulup insanları zorlayabileceği de ortada. Bu çocuklar hakkında kötü düşünmüş değilim çünkü belirli değerleri daha yaşamamışlar, zaten büyük de değiller. Bu durumda onlarla olan ilişkiyi nasıl ayarlayabiliriz? Aşen Hanım öneri verince, birden zihnimde bunlar gelişti ve o ilişki zorlandığında o ortamda ne yapılabilir? Bu bir denemeyle kalıp, aman ha oradan gelen çocukları almayın diye bir karar çıkması işten bile değil. Bunların ücretini her zaman bir zengin bulup da ödenmesi kolay da olmuyor, kontenjan ayrılabilir mi? Mesela işyerlerinde, çalışan sayısı belli bir rakamı geçmişse bir sakat çalıştırmak zorundadır gibi tedbirler var. Bu çocukları, her Kur'an kursu, yuvadan alabilir mi, çok mahrum sokak yaşantısından alabilir mi? Bu tip şeyler zihnimden geçti.

Oturum Başkanı - Gerekirse, konuşmalarımızın sonunda Aşen Hanım katkıda bulunmak isterse söz alabilir.

Belgin Hanım, buyurun.

Belgin Aydın - Ben sokak çocukları konusunda uyguladığımız birkaç pratik çözümü söylemek istiyorum arkadaşlarımıza.

Konya'da Doğanlar Mahallesi diye bir mahalle vardır. Burası genellikle esmer vatandaşların olduğu bölgedir ve potansiyel sokak çocuğu üreten

ya da potansiyel sokak kadınlarının olabileceği bir mahalledir. Vaize arkadaşlarımız mahalleden geçerken bakıyor ki mahalleli hanımlar sokaklarda oturuyorlar. Vaize arkadaşlarımız yanlarına oturup onlarla sohbet ediyor. "Siz ne yaparsınız, dinî sohbetleriniz var mı? Yok. En yakın camiye tarif edip onlara, bundan sonra vaazlara gelir misiniz? Geliriz hocam." Camimiz dolup taşıyor. Üç ay sonra o mahalleden, bizden, cemaat tarafından vaize isteniyor. O kadar memnun ki o bölgedeki insanlar, şimdiye kadar hiç kimse gelip de bize bu şekilde bir din anlatmamıştı diyorlar. Yani, biz o mahalleleri, sokak çocuğunun potansiyel olabileceği mahalleleri genellikle teğet geçiyoruz. Şimdi, o mahalleden, bizden ısrarla Kur'an kursu istediler. Geçtiğimiz yaz kursun temellerini attık, önümüzdeki yaza bitireceklerine söz veriyorlar. Öğretmen odası da olan en az beş altı dershanelik üç katlı bir Kur'an kursu amaçladık. Bu şekilde güzel bir eğitime devam ediyoruz ve sonuçlarını alıyoruz.

Aynı şekilde bir başka mahallede cami din görevlimiz diyor ki: "Hocam, ben caminin bahçesinden her sabah tiner, bali ve bira şişeleri toplarım. Peki hocam, siz ne yapıyorsunuz burada? Din görevlimiz: Hiçbir şey yapmıyorum, her sabah temizlik yapıyorum." O çocukları camiye çekebilmek ya da din eğitimine ihtiyaçları var ki caminin etrafında konaklıyorlar. Hemen caminin dışındaki dış mahfelde kışın kapalı, sıcak bir oda oluşturduk, çocuklar orada kalıyorlar ve tinerci ya da bali bağımlısı olan çocuklar camiye bir şekilde alışıyor, din görevlimiz onlarla irtibat halinde.

Aynı zamanda başka bir din görevlimiz, bayanlara yönelik vaaz çalışmasında ısrarla diyor ki: "Ben camimde bayanlara yönelik vaaz yaptırmak istemiyorum." Ki o da annesinin elinden tutup camiye gelen çocuğun camiye kirleteceğinden dolayı camiye açmak istemiyor.

Şunu tespit ediyorum: Din görevlilerimizi, bu şekilde yönlendirebiliriz. Bulduğumuz illerde potansiyel sokak çocuğu olabilecek bölgelerdeki din görevlilerini daha özel bir eğitime tabi tutarak, onlara dini nasıl anlatabiliriz, bu

alışkanlıklarından nasıl vazgeçirebilir ve daha güzel imkanlar nasıl hazırlayabiliriz, yönlendirebiliriz diye bir teklifim var. İnşallah olumlu sonuçlar verir. Çünkü pratikte uygulamak çok güzel, ben bunları görüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Çok teşekkür ediyoruz.

Belgin Hanım çok çarpıcı örnekler verdi. Yani bu bizim daha çok şeyler yapmamız, ne kadar çok eksiğimiz olduğunu, bir yandan da ihmalimizi, bir yandan da misyoner gibi çalışmamız gerektiğini gösteriyor. Yani oradaki çocuğumuzla biz de ilgileneceğiz. Bizim görevimiz sadece beş vakit namaz kıldırmak mı veya bir çocuğa sadece Kur'ân-ı Kerîm öğretmek mi? İşte orada Belgin Hanım'ın anlattığı örnek, bir mahalleyi, bir semti kurtarıyor. O insanlar bunu bekliyor, ihtiyaçları var ama ne kendileri gelebiliyor, ne başkaları onlara gidiyor. Demek ki diyalogu kurmak bize düşüyor, biz onlara gideceğiz, yaklaşıcağız ve onları kendimize yaklaştıracacağız. Bu çok önemli.

Din görevliliği bir meslek olmanın ötesinde hakikaten bir gönüllülük işi aslında. Sadece bir meslek haline getirmemek lazım ama günümüzde bir meslek gibi görünüyor. Din görevliliğinde gönüllülük esas olmalı. Belgin Hanım buna işaret ettiler. Çok teşekkür ediyoruz.

Ahmet Bey, buyurun.

Dr. Ahmet Çekin - Teşekkür ederim.

Bugün sunulan tebliğleri, Hocam'ın dün bahsettiği tarım toplumundan modern topluma geçiş bağlamında biraz değerlendirmek istiyorum. Çünkü burada dile getirilen ve dinî kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan beklentiler babındaki hususlara biraz sağlıklı bir yaklaşım yapabilmek için, bizim dışımızda bu süreçleri yaşamış toplumların ne yaptığına bakmanın yararlı olduğunu düşünüyorum. O bağlamda Almanya'dan bir örnek vermek istiyorum. Ben yüz bin nüfuslu bir şehirde görev yaptım ve orada hem Protestan kilisesinin hem de Katolik

kilisesinin sadece aileyle ilgilenen ayrı birimleri vardı. Bir tanesi, "Protestanlarınki Hause de Familia / Aile Evi" ismi altında faaliyet gösteren bir kuruluş ve bir yılda dört yüz seksen bin küsur faaliyeti vardı. Bu faaliyetlerini kitap halinde yayınlamışlar ve bunu o ilin bütün evlerine, insanların yaşadığı her yere dağıtıyorlardı. Peki, ne var bu dört yüz seksen bin küsur faaliyetin içerisinde? Bunun içerisinde aileyle ilgili aklımıza gelebilecek her türlü ayrıntı var. Hamile bir hanımın yapacağı jimnastikten, özürlü bir çocuğu olan ebeveynin çocuğuyla ilişkisine, bir Müslüman ailesinin yaşantısından, bir Hıristiyan ailesinin nasıl olması gerektiğine kadar çok değişik konularda seminerler bir yıl boyunca devam ediyor ve hepsi de ücretli. Daha da ötesi, bu faaliyetlerin ancak %5'ini ilahiyatçılar yapıyor, geri kalan bütün faaliyetler alanın uzmanı insanlar tarafından icra ediliyor.

Bu şekilde bir dinî kurum, kendi perspektifinden o şehirde yaşayan insanların aile yaşantısıyla ilgili sorunlarına kapsamlı, net ve yetişmiş uzman insanlar eliyle bir katkıda bulunmuş oluyor.

İzzet Bey Hocam'ın söylediği gibi, bizim kanunumuzda, 1965'teki kanunu yapanlar 2008'de insanların %80'inin şehirlerde yaşayacağını ve bu sorunların ortaya çıkacağını belki öngöremediler ama bu sorunlar önümüzde. Dinî kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bu beklentiler de yavaş yavaş -hukukî altyapısı olmamasına rağmen- istenmeye başlandı. Ben, önümüzdeki dönemde özellikle teşkilat kanununda yer alan bazı düzenlemelerle din hizmetinin yavaş yavaş sosyal hizmetlerle desteklenip toplumun bu ihmal edilmiş kesimlerine Diyanet İşleri Başkanlığı olarak çok daha bilinçli, programlı, yetişmiş elemanlar eliyle katkı yapabileceğimizi düşünüyorum. Bunun potansiyeli var elimizde. Ancak hem hukukî işlemler hem de hizmet içi eğitim kursları yoluyla arkadaşlarımızın biraz daha dar alanda uzmanlaştırılarak, cezaevlerinde, çocuk esirgeme yurtlarında, yalnız yaşayanlar için, huzurevlerinde hizmet vermelerini sağlamalıyız. Cami dışında bu

alanlarda yapılabilecek hizmetlere, belki cami içi hizmetleri kadar önem vererek, bu topluma borcumuzu ödeyebileceğimizi düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz. Gerçekten yurt dışını da tanıyan birisi olarak Hocamız bu örnekleri verdi. Bunun bir tarafından tutmalıyız ve devam ettirmeliyiz.

Yaşar Bey, buyurun.

Dr. Yaşar Yiğit - Efendim, teşekkür ediyorum.

Her iki sunumu yapan hocalarımızdan ben gerçekten istifade ettim. Bizim alanımızdan uzak ve farklı bir alan. Benim bakış açım gerçekten katkı sağladı.

İzzet Bey Hocam'ın söylediklerine aynen katılıyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasal bir çerçevesi var, hizmet alanı da bellidir. Devleti de kurumlarıyla bir bütün olarak düşünmek gerekiyor. Bizim dışımızdaki bazı kuruluşlar toplanıp Türkiye'nin bütün problemlerini kendi bağlamlarında halletme uğraşında buldukları gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı da bir toplantı yaptığında, sokak çocuklarını veya toplumda değişik hizmet bekleyen insanların sorunlarını sadece din ekseninde halledebileceği gibi bir pozisyon alıyor. Şahsen ben burada din hizmetinin önemli olduğunu düşünüyorum ama Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetleri genelde cami odaklıdır. Hizmet kalemlerinin çoğaltılması, zaman zaman o hizmetin tüketilme zeminini de beraberinde getiriyor. Bizim elimizde camiler var, Kur'an kursları var. Öyle zannediyorum ki, istatistiklere yansıyan rakamlara baktığımız zaman, yetmiş binin üzerindeki camide on - on beş milyon insanın Cuma Namazı kıldığı ifade ediliyor. Üç - beş bin öğrencimiz var. Acaba bunları biz istediğimiz düzeye getirebiliyor muyuz? Din açısından bunu söylüyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yüz bini aşkın personeli var. Bunların çoğunluğu taşrada, köylerde, mezralarda görev yapıyor, ekonomik

sıkıntıları var, çocukları var. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mensuplarının, çocuklarını eğitecekleri okullar, yurtlar yapmasının daha olumlu olacağını düşünmekteyim.

Bir diğer konu: Hizmette tekelleşmenin veya herşeyi biz yapalım anlayışının modern devlet anlayışına veya modern zihniyete uymadığını düşünmekteyim. Günümüzde devlet bu hizmet sektörünü destekler ve gözetler ama her şeye müdahale etmez veya kurumsal olarak her şeyin içerisine girmemesi gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çıkardığı çocuk dergisi var. Bunun daha çağdaş bir bakış açısıyla, günümüz çocuklarına hizmet eder mahiyette ve gerçekten sahasında yetkin insanlar tarafından çıkarılmasının bu alana katkı sağlayacağını düşünmekteyim.

Bir diğer konu: Hepimiz kitaptan, okumadan bahsediyoruz da toplum olarak okuma oranımız oldukça düşük. Bunun ötesinde, artık eğitim veya öğretim daha çok görsel alana kaydı veya internet ortamına kaydı. Bu çerçevede de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ya da Diyanet Vakfı'nın bu alana yönelmesinin ve web sayfalarında çocuklara yönelik bir link ayırmasının önemli olacağını düşünüyorum. Tabi ki bu linkin içerisinin de, yine, sahasında uzman kişiler tarafından doldurulmasının önemli olduğunu düşünüyorum.

Ben Bünyamin Hocam'ın bahsettiği konuyu gerçekten önemsiyorum. Çocuklarımıza vereceğimiz siyerin böyle mit ve ütopyadan uzak bir mahiyette olması lazım. Böyle bir siyer yok. Siyeri açtığınız zaman, Bedir savaşı, Uhud savaşı, hep böyle savaş aktarılmış. Çocuklarımızın zihninde bir savaş peygamberi portresi oluşuyor. Bunlar gereksizdir demiyorum ama çocukların algılayacağı, torunlarını sırtına alan o Rahmet Peygamberi portresi ortaya çıkması gerekiyor.

Bir diğer konu: Dinî metinlerin anlaşılması noktasında görevlilerimizin eğitilmesi gerekiyor. Söz gelimi, bu metinleri yazan hocalarımız, mesela çocuğa şu yaşa kadar namaz kılmasını söyleyin, kılmazsa şu yaşta dövün hadisini veya bizim kültürümüzdeki eti senin kemiği benim anlayışını

eğitimciler farklı şekilde yorumluyor. Ama bu eğitimcilerin yorumladığı şekilde bizim zihinlerimizde, belleklerimizde yer etmiyor. Eğitim teknolojileri yeni ama Mediha Hanım'ın bahsettiği gibi, zihniyet oldukça geri. Dolayısıyla bu yeni teknolojiye ayak uyduracak zihniyet dönüşümünün de eğitimde önemli olduğunu düşünüyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı - Yaşar Bey güzel tespitlerde bulundu.

Tabi bu bahsettiği rivayetle ilgili Mustafa Ertürk Bey'in bir çalışması oldu. Makalesinde o rivayetin problemlerini geniş bir şekilde ele aldı. Onu belki bilmeyen arkadaşlarımıza söyleyebiliriz.

Bir Katılımcı - İsmail Hakkı Hocam, hadisin değerlendirmesinin sonucunu da bir cümleyle söyleyebilir misiniz?

Oturum Başkanı - Şunu söyleyebilirim hocam. Mustafa Bey bu rivayetin, isnat ve metin yönünden güvenilebilir bir rivayet olmadığını tespit etti.

Benim kanaatim de şu: Kendi hayatında yetişkinlerin bile dinî kusurlarına şiddet göstermemiş bir peygamberin çocukları dövün diyebileceğini tahmin etmiyorum işin doğrusu. Çünkü büyüklerin bile dinî eksiklikleri, kılmadıkları namazlar için veya başka konularda şöyle yapılsın, böyle yapılsın, bir tehdit, bir azar, herhangi bir şekilde onlara yönelik bir şey görülmemiş bir peygamberden, çocukların dövülmesi noktasında bir tavsiyesi olabilir mi? Bu benim zaten öteden beri kafama yatan bir rivayet değildi ama bu arkadaşımız da böyle bir çalışma yaptı. Onu da okumakta fayda var.

Yaşar Bey'in değindiği, modern devlette herkes yerini bilmeli, her kurum kendi işini yapmalı konusuna katılmakla birlikte, biz henüz o noktaya gelemediğimiz ve bazı kurumlarımız her şeye müdahale ettikleri, her şeyi yapmak istedikleri için, biz de Diyanet olarak biraz etki alanımızı

genişletebilir miyiz diye böyle bir çaba içindeyiz belki. Ama Yaşar Bey haklı, herkes kendi görevini en iyi şekilde yapmalı, yapabilmeli ve bu görev taksiminde de hakikaten her şey yerli yerine oturmuş olmalı ki o zaman biz de kendi hizmetlerimizi en verimli şekilde yapalım.

Buyurun Hamza Hocam.

Prof. Dr. Hamza Aktan - Teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlarım, bizim ezberlerimize yeni unsurlar katan değerli sunumcu arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum.

Ben burada özellikle istismar edilen çocuklar, sokak namzedi olan çocuklar ve sokak çocuklarıyla ilgili olarak bu problemleri birkaç temel faktöre bağlamak istiyorum. Bunlar farklı birtakım nedenlere bağlanabilir ama daha çok bunlar, yani çocuğa karşı şiddet, istismar ki çocuğu sokakta çalıştırma ile alâkalı olarak bu tablo nasıl ortaya çıkıyor denildiğinde, bence iki temel faktöre indirgenebilir: Birisi, gelir yetersizliği, fakirlik. İkincisi, eğitimsizlik. Bundan kaynaklanıyor. Diğerleri onun türevleridir. Parçalanmış ailelerde, boşanmış yahut eşlerden biri vefat etmiş ailelerde çocuk sahipsiz, himayesiz kalabiliyor ya da bu gibi sebeplerle çocuklar sokağa düşebiliyorlar ve sokak çocuğu namzedi alabiliyorlar.

Bir de bu kırsal kesimden -Türkiye'mizde bugün yaşanan gerçek bu- kentlere göçler sırasında, kırsal kesimin şartlarında eğitilmemiş, bir sürü çocuk sahibi olmuş bir aile, çocuklarıyla birlikte şehre geliyor. Ne ebeveyn, ne çocuklar şehir şartlarına, kent şartlarına uyma imkanı bulamıyorlar. Dolayısıyla çocuklar sokak çocuğu olarak eğitimsiz, yarının belki daha büyük problemler ortaya çıkarabilecek toplum bireyleri olarak sokaktaki yerlerini alıyorlar.

Bir de ekonomik seviyesi yüksek olan çevrelerin çocuklarında başka problemlerle karşı karşıya kalınabiliyor. Refahın getirdiği şımarıklığın ortaya çıkardığı bir tabloyla, kötü çevrelerde kötü

alışkanlıklar edinmeleri, uyuşturucu bağımlılığı gibi birtakım alışkanlıklara kapılmaları da onların derdi, problemi oluyor.

Ben, burada şunu merak ediyorum: Acaba yasalarla kendilerine yetki verilmiş olan resmî kurumlar ya da yerel yönetimler dışında, başka kurumların da bu faaliyet içerisinde yer alması gerekmez mi? Yani bu çocuklar problemi ve Türkiye'de hemen hemen gelir dağılımının az olduğu ailelerin oranının %50'den fazla olması çok büyük bir problemdir. Bunu bence ne resmî kurumlar, ne de yerel yönetimler kendi yasalarının verdiği çerçevelerle oluşturdukları yönetmeliklerle bu sorunun üstesinden gelemezler. Mutlaka kendilerine yardımcı olacak sivil toplum kuruluşları ya da gönüllü başka kurumlar tarafından destek almaları gerekir. Biz de bu işin bir tarafından tutalım deniliyorsa ki deniliyor, işte Diyanet İşleri Başkanlığı olarak biz de bu işin bir tarafından tutabiliriz, yardımcı olabiliriz diyoruz. Burada, ne kadar yasal engel varsa sorumluları bunu belli bir yasal çatı altına alabilirler yani bir mahallenin imamı, muhtarı diyelim, yahut da orada oluşan bir dernek, bunlar dahi bu yasal düzenlemelerin içerisine alınırlar ve koordineli bir biçimde bunların birbirleriyle çelişmeden, çatışmadan aynı paralelde faaliyet göstermelerine imkan verilebilir ve bu bence de zarurettir, olmalıdır. Yani bir kurum veyahut da bir dernek, sivil olsun resmî olsun, yerel yönetim olsun, genel yönetim olsun, eğer bir tarafından bu işe yardımcı olabiliyorsa bırakın olsunlar. Yani sen karışma demek yerine, sen de yardımcı ol bakışıyla meseleye yaklaşmak daha isabetli olur diye düşünüyorum.

Mesela, imamlar ve muhtarlar, resmî kurumların da, yerel yönetimlerin de ev ev, kapı kapı yakın olamadığı insanlara daha yakın oluyorlar. Yani o mahallenin cemaati vardır. İmamla birlikte muhtar da bu işin içine girmeli, kimin ne durumda olduğu konusunda bunlar bilgi sahibi olmalıdır. Bunlar âdeta birer görevli olmalı ve hangi ailenin gerçekten bir problemi varsa, bunlara ne gibi yardımlar yapılabileceği konusunda onlar önce

teşebbüste bulunmalıdırlar. Kendileri yapabilirse yaparlar, yapamazlarsa başka kurumları devreye sokarak ilgili hizmeti götürebilirler.

Bizim camilerimizin mimarisinde, caminin kenarına; kadınların bir araya gelebileceği, bazı etkinlikler yapabilecekleri, cami derneğinin kullanabileceği, hatta gündüz ve akşamları çocukların etüt yapabileceği salonlar yapılabilir. İşte, o fakir çocuklar, sekiz tane kardeş bir odada, bir türlü çalışmıyor ve başarılı olamıyorlar. Fakir ve eğitim alamayan çocukların mesela okul masraflarını o cami derneği üyelerinden bazıları üstlenebilir. O çocuklar akşamları etüt salonuna alınabilirler, orada lügatler, ansiklopediler gibi başvuru eserleri bulunur. Belki burada imam, müezzin yahut başka öğretmenlerden biri görev alabilir. Bu görevliler fahri olarak belli bir ücret karşılığında da hizmet verebilir. O çocukların başarılı bir öğrenci olabilmeleri için kendi evlerine yakın bir ortamda çalışma vasatını sağlamak imkanı olabilir. Resmî kurumlar, yerel yönetimler bunun hepsini başaramaz. Her mahalleye, her caminin kenarına veya bir köşesine bir etüt salonu yapmak kolay bir şey değildir. Yaptınız, kim ilgilenecek? Bu da problemdir.

Yani yapılabilecek çok şeyler olduğunu düşünüyorum. Yasal engeller var yerine, bu sorunların çözümünün bir yasal şemsiye altına alınması imkanını araştırıp, bunun için gerekirse bir teşebbüste bulunup, koordineli çalışma, paralel çalışma, hatta senkronize çalışabilecek bir yasanın düzenlediği bir vasat meydana getirebiliriz. Bunun rahatlığı içerisinde de daha çok güzel hizmetler verilebileceğini düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Hocam'a da teşekkür ediyoruz.

Demek ki bu konular üzerinde düşündükçe Diyanet'e de çok büyük iş düştüğü anlaşılıyor. Camilerimizin daha fonksiyonel olarak kullanılabilmesi için hakikaten fikir üretmek lazım. Görevlilerimizi de fazla zorlamadan, mevzuata da uygun bir şekilde neler yapılabilir, hakikaten bunlar üzerinde fikir yürütmekte, görüş geliştirmekte fayda var.

Buyurun Muhlis Bey.

Dr. Muhlis Akar - Hocamız'a teşekkür ediyorum. Hamza Bey Hocamız, benim biraz önce arz ettiğim konuyu daha güzel detaylandırdı. İzzet Bey Hocamız'ın dile getirdiği, işin icraatı yönünden var olan sıkıntılarını anlıyoruz. Yine Hocamız'ın aile bürolarıyla ilgili yapılan eleştirileri, değerlendirmeleri de biliyoruz. Ancak toplumu din konusunda aydınlatma bizim zaten temel görevimiz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir anayasal kurum olarak, devletin en önemli ve en güvenli kurumlarından biri olduğunu da düşünerek, Vakıf imkanlarını değerlendirerek, yetkililere bu konuyu iyi gerekçelendirerek ve sokak çocuklarının terörün en büyük sermayelerinden birisi olabileceğini ifade ederek, yasal yönden düzenlemeler yapılabilir. Ben Kur'an kurslarımızı değerlendirelim derken sokak çocuklarını alıp hafız yapalım demiyorum. Onları alalım, yurt temin edelim, maddi imkanlarını karşılayalım, devletin okullarında, millî eğitimde, üniversitelerde okutalım, bundan devletin ilgili birimleri, yetkilileri de memnun olur. Yapılamayacak bir şeyin olabileceğini sanmıyorum. Bu konuda çok önemli ufuklar açılabilir. Gayret edilirse inşallah bu hedefe de ulaşılabilir diye ümit ediyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz.

Zaten İzzet Bey Hocamız da, din konusunda aydınlatma görevi olduğunu söyleyerek, bu noktadan işe bakmamız lazım geldiğini söyledi. Sizin söylediğiniz de aşağı yukarı aynı. Teşekkür ediyorum.

Buyurun Ulviye Hanım.

Ulviye Ezerbolatoğlu - Ben öncelikle her iki sunumcuya da sunumlarından dolayı teşekkür ediyorum; çok bilgilendik, çok yararlandık. Özellikle çocukların gelişim dönemleriyle ilgili bilgi, çok bildiğimizi zannettiğimiz ama

çocuklarımızın o yaş grubundan başka bir yaş grubuna geçmesiyle çok da çabuk unuttuğumuz bilgilerdir.

Ben çocuk ağırlıklı, ana problemi çocuk olan bir oturumda aslında bu gelişim özelliklerini, ebeveynin çocuklara olan yaklaşımlarını bize anlatan tebliğlerin yanı sıra, risk altındaki çocuklarla birlikte, çocukların dinî hazır oluş düzeyini, çocukların aşkın tanrı algılayışları, dua ya da dini ritüellere olan yaklaşımları hangi yaşta nasıldır, nasıl yönlendirilecektir, ne yapılır, hangi potansiyel özellikleri taşır? Bunlarla alâkalı keşke tamamlayıcı bir konu başlığı olsaydı diye düşündüm. Hakikaten, son derece yararlı olacaktı, bunu ifade etmek istedim. Mutlaka bunlar da çok yararlı, temel olarak bize perspektif kazandırdılar fakat bizim kendi ilgi alanımıza düşen kısmı itibarıyla, bunu da çok önemsememiz gerektiğini düşünüyorum. Türkiye’de bununla alâkalı güzel çalışmalar var ama çocuğun gelişimi, genç oluşu, ergen oluşu ve onunla alâkalı problemleri, yaklaşımı, vesairesi bitmeyecek, tükenmeyecek bir serüven gibi, sürekli kendini üreten, farklı detaylar karşımıza çıkaran bir şeydir.

Ben bunu ifade ettikten sonra, aslında çocuklara yönelik yayınlarla ilgili epeyce birşeyler söylemek istiyordum ama Bünyamin Hocam başta buna temas ettiler. Hakikaten çocuklarla ilgili yayınlar yok değil, Diyanet İşleri Başkanlığımız hakikaten bu işi güzel bir şekilde yapıyor ama her şeyin daha mükemmeli vardır. Bünyamin Hocam da ondan bahsetti. Bir defa Türkiye’de çocuk edebiyatı denilen olguyu esas almadan bizim bu alanda çok fazla başarılı olmamız mümkün değil diye düşünüyorum. Evet, biz değerler bazında, ilkeler bazında yardımcı olabiliriz, bir moderatör, bir üst çatı kurabiliriz fakat sürecin nasıl işleyeceğiyle alâkalı, çocuk edebiyatı hakikaten çok özel bir alan ve bunun Türkiye’de çok başarılı örneklerini veren edebiyatçılar da var. Onların dünyasından yararlanılmalı diye düşünüyorum. Bu aynı zamanda bizim yaptığımız çalışmalara son derece yenilik bir

estetik de katacaktır. Zaten estetik kaygımız var, seviyeyi artıracaktır diye düşünüyorum.

Bu konuya Bünyamin Hocam temas ettiği için çok fazla üzerinde durmayacağım ama "dine ilgi kazandırmak" kavramı üzerinde duruldu. Doğrudur, bizim sadece çocuklara olan yaklaşımımız değil, ailedeki bütün fertlerin birbirleriyle olan ilişkilerinden tutun da toplumdaki bütün insanların ilişkilerinde dikey iletişim kuralları hâkimdir. Yani hızlı bir toplumsal değişmeden bahsediyoruz, bu toplumsal değişimi, aslında bize yatay bir iletişimin, daha kuşatıcı, daha anlayıcı, daha kabulcü, daha değer verici olduğunu da vurgulamak istiyorum. Bardağın dolu tarafından bakmayı da öğrettiği kanısındayım. İlk etapta bunlar yayınlarımız bazında ele alınıp uygulanırsa son derece güzel çalışmalar olacaktır.

İkinci tebliğden yararlandım. Bu çocuk istismarı konusunda aile irşat ve rehberlik bürosu olarak maalesef dış korkularımızdan bahsetti az önce Doktor Hanım. Hakikaten böyledir. Bu, bizim mecburen karşı karşıya olduğumuz bir durumdur. Böyle bir durum karşısında ne yapmamız gerekir? Din hizmetleri görevi ifa eden bir insanın yapması gereken profesyonel davranış, tavır nasıl olmalı? Az önce doğru yönlendirmeden bahsettik. O yönlendirmenin nasılı üzerinde düşünmek bile bizi o konuyla alâkalı bir farkındalığa itiyor, bir teknik donanıma, bir altyapıya itiyor. Biz Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Sosyal Pediatri Bölümünden bir profesörle çalıştık ve son derece güzel bir atölye çalışması olmuştu. Ben diğer tebliği o bilgiler ışığında dinledim. Yani bir kamu görevlisinin böyle bir vakayla karşılaştığında mesai saatleri içinde bunu mutlaka emniyete intikal ettirilmesi zorunluluğundan bahsetmişti. Biz çok etkilenmiştik. İşte, bize telefon açıldığında, bize danışanın namazı, abdesti sormasını elbette tercih ederiz, bu bizim kendi bilimsel konforumuz için de güzel bir şey. Fakat ister istemez toplumdaki bu patolojik diyebileceğimiz duruma doğru bizi iten, bize gelen sorular olmaktadır. Yani hiç birimizin bu tür konularda şunu yapalım, bunu yapalım diye

baştan bir öngörüsü yoktu. İnanın bu tür vakalarla karşılaşacağımızı bilmiyorduk, bu yüzden hiçbir hazırlığımız da yoktu. Bu konudaki duruşumuzun ne olması gerektiğine dair bir altyapımızın olması gerekir. Biz bunun arayışıyla, yani din hizmetleri görevlisi başka alanlara gitmelidir, girmelidir diyoruz. Bu doğrudur. Bu bizim gerçekten elimizde olan bir şey. Camide vaaz veriyoruz. Hanımefendi geliyor: "Hocam çocuğumla ilgili böyle bir problemim var. Ben resmî bir kuruma başvurmak da istemiyorum. Ne yapabilirim?" diye bir soru yöneltiyor. Gerçekten bizim orada söyleyeceklerimiz hayati değer taşıyor. Bunun farkındalığında olmamız gerekir diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz.

Bu söyledikleriniz not alınıyor, bunların katkı sağlayacak noktalarını tespit etmemiz gerekiyor. Başta söylediğiniz hususları arkadaşlarımız not aldı.

iz her konunun uzmanı olamayız, öyle bir iddiamız yok; ama bilmemiz lazım. Dediğiniz gibi size gelen sorular ışığında böyle bir şey varmış diyerek, ansiklopediden, şuradan buradan okuyup, en azından bilgi sahibi olmamız lazım. Biz kendimizi bu şekilde geliştireceğiz, yoksa her alanın uzmanı olduğunu kimse söyleyemez.

Ulviye Ezerbolatoğlu - Bir şey daha söyleyebilir miyim?

Burada en fazla Hamza Hocam ve Ahmet Bey vurguladılar. Toplumsal problemlere çözüm üretmek hakikaten bir kurumun tek başına yapacağı bir iş değildir, bu konu dün de tartışıldı. Hani senkronize dediniz ya hocam, bir ekiple yapılması gerekir. Evet yapılması gereken teknik şeyler var, tıbbi şeyler var ama bizim de doldurmamız gereken bir boşluk var. Yani bu ekibe biz nasıl katkı sağlayabiliriz? Yoksa bunun doğrudan işimiz olmasını hiç birimiz istemeyiz. Keşke toplumda bu tarz şeyler olmasa. Ama bu ekipteki boşluğu nasıl

dolduracağımızla alâkalı da kaygılarımızın olması son derece normaldir.

Oturum Başkanı - Bize ihtiyaç duyuluyorsa bir sebepten dolayı duyuluyordur. Onun takdirini yapmamız lazım.

Sayın Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Saim Yeprem - Efendim, teşekkür ederim.

Ben bugün sunulan iki tebliğden sonra, Yavuz Ünal Hocamız'ın bu toplantının gerekçesi olarak bahsettiği farkındalık kavramı üzerinde durmak istiyorum.

Biz, neyin farkında olacağız? Toplantıyı biz tertiplelediğimize göre, davet ettiğimiz uzmanlarımızın anlattıklarının farkında olmamız gerekiyor. O halde izin verirseniz ben bir özeleştirme yapmak ve yapılması gereken konusunda bir iki şey söylemek istiyorum.

Geçen yıl başlanan, çeşitli alanlardaki uzmanlarla birlikte yapılan bu toplantıda vurgulandığı gibi, burada da dünden beri yapılan görüşmelerde ortaya çıkan nokta şu: Gerek aile konusunda, gerek bugünkü oturumlardaki çocuklarla ilgili problemlerde ilgili alan uzmanlarının verdikleri bilgiler güncel bilgilerdir. Bizim, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, bu konularda çözüm önerilerimizin olması gerekiyor. Madem ki farkında olacağız, farkında olduk, iyi tamam demeyeceğiz, bu farkındalıktan sonra bir şeyler yapmamız gerekiyor.

Öncelikle bugüne kadar ki olaylara bakış açımızda köklü bir değişikliğe ihtiyaç olduğu görülüyor. Yaşar Bey, her konuyu dinî açıdan çözmeye kalkmamalıyız demişti. Ben de dün benzer bir şey söyledim. Ama halkın, din adamları ne diyor, Diyanet İşleri bu konuya nasıl bakıyor diye de bir beklentisi var. O zaman yapılacak şey şudur: Bizler, dinî görüşün ne olduğunu sarıh olarak ortaya koymamız gerekiyor. Bunun için de, usulü'd-din açısından arz etmek istiyorum. Zât-ı âliniz hatırlayacaksınız, yıllardan beri Usul-ü Fıkıh,

Kelam ve Tefsir üçlüsüne Usûlü'd-Din dediğimizi arz ediyordum. Burada bizim vazgeçemediğimiz bir kural var: Eğer akıl nakille çelişirse, akıl tercih edilir, nakil tevil edilir. Buradaki akıl, benim izafi aklım değil, insanlığın ortak aklıdır, bilimin ortaya koyduğu gerekçelerdir. İşte bugün dinlediğimiz iki tebliğci hanımefendi akli temsil eden verileri ortaya koydular. O halde bu verilere, çünkü veriler de dahil olmak üzere uygun düşmeyen kadim fıkıh kitapları, kadim ahlâk kitapları, çocuk, kadın terbiyesiyle ilgili halen meşgul olduğumuz bu klasik ahlâk yayınları kitaplarını okudum. İçlerinde çocuk ve kadın terbiyesi üzerinde bugün gerçekten söylenmemesi gereken, yüzümüzü kızartan öneriler vardır. Ama onların tarihi değer olduğunu bilip, bugün aslolan bilimin ulaştığı noktayı esas alıp buna ters düşen tarihi verileri buna göre çevirmektir. Ya külliyen terk etmek ya da tevil etmek.

Saffet Köse Bey'in konuşmasında ifade ettiği gibi, illaki bir veriyi, bir fıkıh kitabındaki belgeye dayandırmak yahut Resûlullah (s.a.v.)'in bir vurgulamasına dayandırmak gibi bir yaklaşım bizi bugün köklü tedbirler almaktan alıkoyar. Bunun için de, bu farkındalık, dün de ifade ettiğim gibi - kayıtlara geçmesini istediğim için te'kid ediyorum - Sabri Bey'in de bahsettiği, Din İşleri Yüksek Kurulu'na gelen sorulara verilen cevaplar dahil olmak üzere, geriye doğru, görev yaptığım yıllara ait Kurul Kararları da dahil olmak üzere, teker teker gözden geçirilmeli. Artık, bugünün gerektirdiği cevaplar haline dönüştürülmeli. Bunun için de bakınız elimizde ciddi bir ilahiyat fakülteleri çalışmaları kaynağı var. Fıkıh'ta, Kelam'da, Hadis'te yüksek lisans tezleri yapılıyor, doktora tezleri yapılıyor, doçentlik çalışmaları yapılıyor, ilââhirih. Ama bütün bu çalışmalarda varılan sonuçlar, Diyanet İşleri Başkanlığımız başta olmak üzere, âdeta yok sayılıyor, Kurul kararlarında yok sayılıyor, eğitim merkezlerimizde yok sayılıyor, vaizlerimiz, uzmanlık bürolarımız, aile bürolarımız yok sayıyor. Halbuki bakınız, dün ve bugünkü uzman arkadaşlarımızın da temas ettiği

birçok şeyler var. Mesela eğitimde korku. Bugün bendeniz kelim alanında üç tane tez yaptırdım. Hadis çalışmaları içindesiniz zât-ı âliniz. Kıyametle ilgili, kabir hayatıyla ilgili, gelecek zamanlarla ilgili hadisler, hadis diye nakledilen bilgiler ciddi problemler meydana getiriyor. Siz camide yahut çocukları eğitirken hâlâ toprağa konan cesedin yılanlar çıyanlar tarafından yendiğini anlatırsanız veya kurslarda bunlar anlatılırsa, din eğitimini başaramazsınız. Peygamber sevgisi aşıl原因amazsınız. Ama bizim çalışmamız, Başkanlığın çalışmaları, ilahiyat fakültelerindeki çalışmalar ise bunların böyle olmadığını gösteriyor. Şimdi, bizim bu bilgilerden vaizlerimizin haberi olması gerekiyor. Eğitim bürolarımızın, rehberlik bürolarımızdaki uzman arkadaşlarımızın çalışmaları gerekiyor.

Mesela, Bünyamin Erul Hocamız, 3-6 yaş arasındaki çocuklara Allah'ı, mücerret konuları nasıl anlatacağız dedi. Eğitim bilimleriyle uğraşan arkadaşlarım, çok güzel model metotlarla, eğitim metotlarıyla öğretiyorlar. Ama bu eğitim metotları içinde 3-6 yaş çocuğu veya 8 yaş çocuğuna Allah ile ilgili bilgileri verirlerken, Allah'ın sıfatları, varlığı konusunda Kelam alanında yapılmış çalışmalardan haberleri var mıdır? Bugün nasıl anlatmamız lazım, bugünün kültürü içinde bu dinî bilgiyi nasıl vermemiz lazım geldiği konusundaki verilere bin sene önceki kitaplardan referans verirlerse, netice elde etmek mümkün olmaz.

Özetle şunu söylemek istiyorum: Ankara'ya geldikten sonra artan bir ivmeyle, tıp dünyasındaki ulusal, uluslararası kongrelere katılmaya başladım. Bu kongrelere, toplantılara hâlen de devam ediyorum. Onlara önce İslâm'ın bugünün şartları altında görüşünün ne demek olduğunu anlatıyorum.

Şimdi, tıp dünyasında müşahede ettim ki, yapılan araştırmalar, oradaki doçentlik çalışmaları, uzmanlık çalışmaları veya profesörlerin yaptıkları araştırmalar anında dünyanın her tarafında duyuluyor. Bulunan yeni bir veri hemen birbirlerine intikal ediyor ve bugüne kadar ki bilgimiz buydu, bundan sonra böyledir diyorlar. Ama ilahiyat

fakültelerinde otuz-kırk seneden beri yapılan çalışmaların hiç biri bizim ilahiyat camiasında ve Diyanet camiasında nazarı itibara alınmamıştır. Hadisler konusunda şu çalışmalar yapılıyor, kıyametle ilgili rivayetlerin çoğu uydurmadır diyeni biz duymadık. Kabir hayatıyla ilgili rivayetlerin tamamı âyetlere aykırıdır dediğimiz zaman -ben size bu konuda üç tane tez gösterebilirim- bizim vaizlerimiz hâlâ bürolarda etlerin nasıl böcekler tarafından yendiğini anlatacak veya gömüldükten sonra nasıl cennet ile cehennem pencerelerinin açıldığını anlatacaklar.

Özetle bitiriyorum: Dün, dinî bilgilerimizi güncelleştirme konusunda ittifak-ı ârâ hasıl oldu. Bunun için elimizdeki kaynakların, ilahiyat fakültelerinde yapılan bilimsel kaynakların güncelleştirilmesi, topluma intikal ettirilmesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi olarak ele alınmalı, burada da en yüksek sorumlu ve görevli merci Din İşleri Yüksek Kurulu olmalı. Kendi kararları dahil olmak üzere, geriye doğru -Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararları tartışılmaz diye de bir kural yok- yani, Kurul iki sene önce böyle bir karar vermiş olabilir. Beş sene önce şöyle bir karar vermiş olabilir. Bu iki günden beri, bu kararların gözden geçirilmesinde ittifak meydana gelmiştir. Böyle bir reel çalışmayla bu toplantıların farkında olduğumuzu ispat etmiş oluruz.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Sayın Hocamız'a biz de teşekkür ediyoruz.

Tabi ki şunu hepimiz kabul ediyoruz: Hangi alanda olursa olsun, uzmanlık alanıyla ilgili yapılan çalışmaların o alanla ilgilenenler tarafından değerlendirilmesi esastır. Hatta burada bir arkadaşımız dün bahsetti. Uzmanın kabul edeceği şey, dinin kabul edeceği şeydir. Yani uzmanın o konuda varmış olduğu netice, nihâyetinde İslâm dininin de kabul edeceği neticedir. Çünkü kendi alanında bütün verileri değerlendirmiş bir kimsenin sunduğu bir şeye, genelde kimse, yok efendim biz

bunu kabul etmeyiz demez. Ama din alanında tabii hocamız da çok iyi bilirler, farklı ârâlar var. O açıdan birtakım sıkıntılar olabilse de şunu kabul etmek lazım: Diyanet İşleri Başkanlığı mensupları ve diğer ilahiyatla ilgilenen insanlar olarak ilahiyat fakültelerinde yapılan şeyleri biz eğer ciddiye almazsak, o zaman başka neye bakacağız? Başka bir kaynağımız, membaımız yok. İlahiyat fakültelerinin ürettiği şeyleri kabul edelim, etmeyelim, tartışalım, hepsi olabilir. Ancak bunları dikkate almazsak, bakacağımız başka bir şey yok. O zaman sıradan dışarıdan insanların yazdıklarına bakmamız gerekir. O da sadra şifa bir şey vermez. O bakımdan hocamızın bu tespiti son derece yerinde.

Biraz da eski tabirle zaman müzayakası var. İlavelerle işi biraz uzattık ama tahmin ediyorum yine de konuşmacılar inşallah bundan sonra özetleyerek anlatacaklar.

Burhanettin Bey, buyurun.

Prof. Dr. Burhanettin Tatar - Çalıştığım alan gereği, malzeme olarak sadece kavramları kullanıyoruz, bu yüzden benden pratik çözümler yerine biraz kavramsal bir konuşma dinlemek zahmetine katlanacaksınız, özür dilerim.

Modern dünyada insanlar evlerinin donanımlarını hayli ilginç ve modern bir tarzda geliştiriyorlar ancak buna paralel olarak, yuvanın anlamı nedir, bütün bu yasaların, eldeki araç gereçlerin, insanları bir arada tutan unsurların, teknik aletlerin vesairenin yuva için anlamı nedir şeklinde bir bilinç gelişmiyor. Yani bütün yatırımlar, parasal olarak, maddi olarak, evde, evin inşaatında, ev aletlerinin değişiminde, halıların ve diğer eşyaların lüks bir şekilde alımında ortaya çıkarken, bunlara paralel olarak zihnimizde bir gelişme olmuyor, kavramsal dünyamızda bir yuva kavramı kurulmuyor veya yuva kavramı için kavramlarda bir zenginlik yok. Dolayısıyla, bizlerin bilinç dünyasında bir yuva kavramını çok geniş bir biçimde, kompleks bir biçimde geliştirmemiz gerekirken, zihin dünyamızı

fakirleştirecek şekilde bütün gelişimimizi, yatırımlarımızı, paralarımızı lüks evlere, pahalı eşyalara, halılara, çocuklar için oyuncaklara vesairelere harcıyoruz ve böylece zihinsel dünyamızla içinde yaşadığımız lüks evler arasında muazzam bir çelişki, bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Çünkü anlamını bilmediğimiz nesnelere mücadele etmek, birlikte yaşamak durumunda kalıyoruz.

Oysa bütün dinlere ve felsefe sistemlerine baktığımız zaman, hemen hemen istisnasız hepsinde bir yuva kavramının merkezî rol aldığını görüyoruz. Söz gelimi Eflatun'a bakınız, ideler dünyasından bahseder, Karl Marks'a bakınız, sınıfsız toplumdaki bahseder; bütün dinlere bakınız, cennetten bahseder veya varacağımız bir cennetten söz eder. Yani bütün bunların hepsi aslında bizim bugün pratikte yuva diye karşıladığımız kavrama tekabül eder. Öyle ki İslâm düşüncesinin ilk anlatımı Hz. Âdem'den başlar ve kıssada hemen Hz. Âdem'in bir süre sonra cennetten kovulduğundan söz edilir. Aslında bu bir bakıma, insanın zaten çocukluğunda tecrübe ettiği metaforik bir şeydir. Çünkü insana, Allah (c.c.) tarafından yeryüzünde cennetin bir tür sembolü olarak yuva kavramı hediye edilmiştir ve Âdem'in cennetten kovulmasına benzer bir şekilde yuvadan kovulur, sokağa çıkış başlar. Bu anlamda sokak bir yabancılaşma alanıdır. Tıpkı dünya gibi, Hz. Âdem'in yüzleşmek zorunda kaldığı dünyadır. O anlamda cennetten dünyaya geçiş ile yuvadan sokağa geçiş arasında muazzam benzerlikler vardır.

Ancak, buradaki asıl sorun şudur: Modern dünyada, özellikle Batı dünyasının ürettiği kültürel çeşitlilik ister istemez sokakta yankısını bulurken, bu çeşitlilik ve zenginlik evde yankısını bulmadığı için, sokak ve ev arasındaki gerilim, yani cazibe merkezleri olma durumu hayli dengesizleşmiştir. Bugün çocuklar için sokak gittikçe cazibesi artan, çeşitliliği artan ve insanın farklı ilgilerine cevap verebilen, geniş, âdeta sonsuz mekâna dönüşürken, ev gittikçe bir tür otel mantığı içerisinde, sokakla ilgisi kalmayan mekana dönüşmüştür. Hatta sokak çocuklarına ilişkin ne zaman bir şey dinlesem, evle sokak arasındaki

mesafenin kapandığını, evin bir tür şeffaflaştığını yani yuvanın veya ev dediğimiz alanın sokaktan farklı, sokağın sunamadığı alternatifleri sunan bir özel mekâna dönüşmediğini kavramış oluyoruz.

Bu nedenle, eğer İslâm düşüncesi alanında faaliyet gösteren bizler yani Müslümanlar gerçekten aile kavramına, çocuk kavramına bu anlamda esaslı bir şekilde değineceksek, her şeyden önce zihin dünyamızın merkezinde bir yuva kavramının bulunması gerekir. Çünkü yuva kavramı, emekli olan hocalarımızın da, insanların da sık sık işaret ettiği bir şeydir, emekli olduktan sonra tekrar bir yuvaya dönüş arzusu başlar. İnsanlar yaşlanmaya, hastalanmaya başladıkça tekrar yuvaya dönme özlemi depreşir. Bu ister cennete dönme arzusu olsun isterse huzura erebileceği, tıpkı Budistlerde olduğu gibi Nirvana hissi olsun, hiç fark etmez. Ama insan âdeta cennetten gelmiş ve tekrar cennete dönme arzusu içerisinde bir döngü içinde yaşar. Bu anlamda da zihinsel dünyamızda bir yuva bilinci geliştirilmelidir. Bu yuva bilinci dediğimiz şey, kavramların kendisinden dışarıya çıktığı, çeşitlendiği, zenginleştiği fakat bu zenginlik içinde tekrar kendisine döndüğü bir mekân olarak tasarlanmalıdır.

Bugün İslâm dünyasının en büyük sıkıntılarından bir tanesi, bu anlamda, yuva kavramı artık cazibesini yitirmiş durumdadır. Dolayısıyla sokağın cazibesi karşısında ona alternatif olabilen, sokağın sunamadığı bir orijinal yaşantıyı, bir aidiyet hissini doğuramamaktadır. O açıdan diyorum ki eğer Bünyamin Hocam'ın dediği gibi veya diğer hocalarımızın pratik olarak işaret ettiği üzere, çocuk sorunlarına el atılacaksa, her şeyden önce anne babanın, yani aileyi oluşturan kesimlerin zihin dünyasında bir yuva bilinci oluşturmalıdır ve bu bağlamda eserler hazırlatılmalıdır.

Kaldı ki, bu anlamda da donanım dediğimiz hassas bir kavram vardır. Yani aileyi oluşturan bireylerin donanımı. Evde sunduğu alternatifler son derece fakirleşince, çocuklar ister istemez anne babanın bu donanımsızlığı veya evdeki alternatiflerin yoksunluğu karşısında evi bir tür yabancılaştıran,

kendisine yabancı bir mekân gibi hissedebilmektedir. Asıl yuvayı sokakta bulabilmektedir. Yani sokaktan çocuğu pratik olarak çekmek veya barınma yuvalarına yerleştirmek çok büyük bir mesele değildir. Asıl söylemek istediğim budur ve buna yönelik pratik çalışmaların yapılması gereklidir.

Oturum Başkanı - Burhanettin Hocamız gerçekten felsefi bakış açısının nasıl katkılarda bulunabileceğini bize gösterdi.

Hz. Âdem metaforu hoş bir metafor aslında. Ama Hz. Âdem'in işi bizden biraz daha mı kolaydı bilmiyorum. Hz. Âdem boş bir dünyaya geldi, ama şimdi biz sokağa çıktığımız zaman neyle karşılaşacağımızı bilemiyoruz.

Soner Bey, buyurun.

Hocam, mümkünse özetleyelim, zamanımız hakikaten sarktı.

Doç. Dr. Soner Gündüzöz - Öncelikle hizmet kalemlerinin çoğaltılmasının farklı sorunlar oluşturabileceği konusundaki endişelere aynen katılıyorum. Camilerde ve Kur'an kurslarındaki hizmetlerin zarar görmesi konusundaki endişeler ve eleştiriler gâyet haklı veya iyi altyapı oluşturulmadan birtakım alanlarda projeler üretilmesi ve başarısız olunması halinde, Diyanet'e kurumsal olarak belki zarar verebilir. Fakat sosyal açıllımlı din hizmeti adına yine de birtakım projelerin geliştirilmesinde fayda olduğunu düşünüyorum.

Çok somut olarak birkaç tanesini aktarmak istiyorum: İlköğretim çocuklarına yönelik olarak çeşitli ilçeler bazında kitaplıklar oluşturulması. Bunu birtakım dernekler yapıyor. Sadece din kitapları koyarak kitaplıklar oluşturmak değil, aynı zamanda ilkokul çocuklarının bütün ihtiyaçlarını karşılayacak tarzda kitaplıklar oluşturabilirler. O toplantının sonuç bildirgesine de müftülükler bünyesinde kitaplıklar oluşturulması önerisi girmişti ama bu Türkiye çapında ne derece

uygulandı bilemiyorum. Belki aile irşat rehberlik kurumları bünyesine çekilebilir ya da okul güzergahlarında birtakım özel yerler kiralanarak Vakıf'tan da destek alarak yapılabilceğini düşünüyorum.

İkinci olarak, Millî Eğitim Bakanlığı'nda bugün performans ödevleri çok önem arz ediyor. Aslında sadece çocuklar değil, anne babalar, veliler, bir araya gelip bu işin altından kalkmaya çalışıyorlar. Dolayısıyla ya bir evde buluşuyorlar, ya dışarıda başka bir mekân arayışı içerisindedirler. Bunun da performas atölyeleri şeklinde -sanat atölyesi dendi- belki performans atölyesi şeklinde müftülükler bünyesinde ya da aile irşat ve rehberlik büroları bünyesinde birtakım rehberliklerle Millî Eğitim Bakanlığı'yla yapılan protokol çerçevesinde yürütülebileceğini düşünüyorum.

Üçüncü bir unsur olarak, Burhanettin Hocam da sokağın cazibesinden bahsetti, sokağın cazip hale gelmesinde belki önemli unsurlardan birisi de, bana göre internet kafeler. Mantar gibi Türkiye'nin her tarafında internet kafeler yaygınlaşmış durumda. Bunların kontrolü konusunda ciddi sıkıntılar var. Diyanet'in internet kafeler konusunda Türkiye çapında bir ağ oluşturması gibi belki çok iddialı bir teklifte bulunamayız ama en azından İstanbul, Ankara gibi merkezlerde, örnek olabilecek, çok seçkin bir internet kafe yapabiliriz. Aslında "diya-net" güzel bir isim olabilir.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederiz.

Hocam'ın bu somut önerilerinin hakikaten çok büyük katkısı var ve "diya-net" güzel bir isim.

Şevki Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Muhammed Şevki Aydın - Herkese çok teşekkür ediyorum.

Ben en temel sorun olarak şunu görüyorum: Kişisel ve kurumsal olarak rollerimizi, günümüz hayatı çerçevesinde, zamanın ruhu çerçevesinde tanımlama sıkıntısı çektiğimiz ortada. Nitekim, epeyce de

söze konu oldu. Bu rolleri nasıl yerine getireceğimiz konusunda da sorunlar yaşıyoruz. Bir defa oraya özellikle vurgu yapmak gerekiyor.

Bildirilerde de açıkça şunu gördük: Bugün anne babalar, genelde, anne babalık nedir, nasıl yapılır sorularına cevap vermiş kişiler mi? Hayır. İşte, açıkça ortaya çıktı. Nitekim, iletişim uzmanlarının, psikologların yazdıklarını okuduğumda çok enteresan maddelerin sıralandığını gördüm. Bugün anne babalar şu maddeye uyuyor dediğim çıkmadı.

Mesela, çocuğu geldi; bugün matematik öğretmenine canım çok sıkkın baba dedi, başladı. Buna karşı ne yapacağım? İletişim uzmanı maddeleri sıralıyor. Ancak ben, bugünkü ailelerin hiç birinde öyle davrandığını görmedim.

Şunu demek istiyorum: Bugün anne babalar olarak biz iflas etmiş durumdayız. Ashab-ı Kehf'e benzetiyorum. Birkaç yerde bunu söyledim. Ashab-ı Kehf'in cebinde para var mı? Var. İşe yarıyor mu? Hayır. Bugün anne babaların kafalarında anne babalık rolüne dair bilgi, beceri var mı? Var, toplumdan devraldıkları bilgi beceriler var. İşe yarıyor mu? Hayır. Çünkü onların tecrübe ve bilgi birikimleri, kapalı toplumun ürettiği bilgi ve kalıplardır. Şimdi, çoğulcu toplumun, açık toplumun çocuğunu yetiştiren anne babalar, bu devrini tamamlamış, zaman aşımına uğramış, uygulanabilirliğini, kullanılabilirliğini kaybetmiş bilgileri ve kalıpları kullanarak çocuklarını yetiştirebilirler mi? Yetiştiremezler.

Bunu din eğitimine transfer ediyorum. Din eğitimi konusunda daha felaket bir şey var. Kaş yapalım derken göz çıkarıyorlar. Çok basit bir örnek, izin verirsiniz, yazımda da kullandığım için o örneği vereyim isterseniz. İlahiyatçı bir arkadaşım anlatmıştı. Dört beş yaşındaki çocuğuyla depremi izliyor. Ekranda felaket bir manzara var. Çocuk: "Baba bunu kim yaptı?" diyor. Bizim ilahiyatçı, çocuğa Allah'ın (c.c.) gücünü, kudretini anlatmanın tam zamanı diye düşünüyor. Diyor ki: "Oğlum bak bunu yapan Allah (c.c)." Müthiş bir sessizlik. Biraz sonra çocuk: "Baba, ben de gidip onun evini

yıkacağım.” diyor. Bakın şimdi, çok basit bir cümle nelere sebep oluyor. Şimdi, bu çocuk Allah konusunda kolay kolay sağlıklı düşünceye sahip olamaz; rehabilite edilmesi lazım. Bir cümle çocuğun dindarlık algısını tepetaklak ediyor. Dindar yapmak istiyoruz ama öyle bir tavır takınıyoruz ki çocuğu dinden soğutuyoruz. Bizim din eğitimi faaliyetlerimizin tümü için bu geçerli.

Arkadaşlar, biz din eğitimi yapıyoruz. Din eğitimi olgusu diye insanla yaşıt bir gerçeklik var. Yahu bu nedir, hangi faktörlerin etkisi altındadır, hangi yasalara tabi olarak cereyan ediyor; eğitim nedir, hangi yasalara göre cereyan ediyor? Bunları tanımayan anne babalar ve eğitimciler, din eğitimi yapıyorlar. İşte temel tehlike burada.

Efendim, Bünyamin Bey geçmişteki din eğitimi konusundaki olumsuzluklardan söz etti. Bugün aynen devam ediyor, hem de sadece Kur'an kursları değil, ilahiyat fakültelerinde de aynı. Saim Bey Hocam'ın biraz evvel söylediklerine büyük oranda katılıyorum, sonra kendisi de bir önceki söylediğinden vazgeçti sağ olsun. İlahiyat fakültelerinin ürettikleri her şeyin çok bilimsel, çok kullanılabilir olduğunu biraz önce söylemişti ama sonra kendisi de bu bilimsel gerçeklere uymayan izahlarımızın olduğunu itiraf etti. Teşekkür ediyorum. Yani, ilahiyat fakültelerinde yaptığımız din eğitimi gerçekten sonuç verici bir şekilde yapabiliyor muyuz? Hayır. Sorunlar çok büyük. Şu halde arkadaşlar, sorun nedir? Sorun şu: Kur'an'a kulak vermiyoruz. Kur'an diyor ki: “Sen yaptığın her işi bilimle, bilgiyle, bilinçle yapacaksın.” Muhsince yapmanın yolu bu. Şimdi biz bunu terk ediyoruz.

Biraz evvel Yaşar Bey hatırlattı, çok teşekkür ediyorum. Bakınız, hadis diye nakledilen o rivayeti herkes kullanıyor ve bunun üzerine İslâm eğitimi teorisi oluşturma çabaları da var. Bakınız, şuraya gelmek istiyorum: Biz bir defa din algımızı, hakikaten gözden geçirmeli ve din eğitimimizi bilimsel temellere oturtmak zorundayız. Bizzat bu işle uğraşan meslektaşlarımızın bile ben din

eğitimiyle eğitim olgusunu âdeta birbirinden mahiyetçe farklıymış gibi algıladıklarını gördüğümde, buna dair açıklama yapıldığını gördüğümde şoke oldum. Bunlar yazılı metinler, ben onlardan söz ediyorum.

Demek ki, bir defa bizim bu işi bilimsel bir zemine oturtmamız gerekiyor. Burada sorunumuz var. Kur'an kursu diyoruz, Kur'an kursu kendine düşen görevi en iyi şekilde yapabiliyor mu? Önce onu soracağız. İlahiyat fakültesi üzerine düşen görevi en iyi şekilde yapabiliyor mu? Onları soracağız. Ondan sonra neler yapılabilir?

Ben şu kanaatteyim: Eğer Diyanet İşleri Başkanlığı kendine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirirse, diğerleri yürüyecek. Biz aslında şöyle bir sorun yaşıyoruz: Kendi işimizi yapamadığımız için başka işlere talip oluyoruz. Kur'an kurslarının bir önceki yönetmeliğine bir baktım, 55 tane seçmeli ders var. Ne yok ki, Türkçe, Matematik, Fen Bilgisinden tut, televizyon sesciliğine kadar. Ne demek bu? Yahu ben din eğitimi yapamıyorum, bari bunlarla uğraşarak kendimi göstereyim. Hayır, Kur'an kursu adam gibi din eğitimi yapacak, ben varım diyecek. İlahiyat fakültesi, ben adam gibi bu işi yaparım diyecek, iddialı olacak yani. Mesele bu. Şimdi, biz bunu kaybettik.

Bunu kaybetmeseydik, din hizmetlerinin sosyalliği konusunda sıkıntıya düşmezdik. Ulviye Hanım da çok güzel şeylere temas etti sağ olsun. Rol karmaşasına o zaman girmeyiz. Ben din görevlisi olarak niye psikologluğa soyunayım? Ama psikoloğa ihtiyacı olan adamı gördüm mü, Kur'an'a kulak veririm. Kur'an bana neyi emreder? Bunu psikologla buluştur, der. Tutarsın sen din görevlisi olarak onu psikologla buluşturursun. İşte görevini adam gibi yapmışsın demektir. Veyahut yoksul, eyvah diyor, imdat diyor. Bunu alırsın, zenginle buluşturursun, işte görevini yapmış olursun.

Müftü kardeşim de belirtti, mevzuat var. Ben mevzuatın çok sıkboğaz ettiğini düşünmüyorum. Mevzuat o kadar geniş alanlar bırakmış ki, ben şu anda o alanları dolduramadığımdan şikâyetçiyim. O

imkanları kullanamadığımdan kendime ah, vah ediyorum. Mesela, ben öyle bir din anlatımı, dindarlık anlayışı ortaya koyarım ki, benim vaazımı dinleyen adam yoksula yardım etmenin ne demek olduğunu, infakı nasıl değerlendireceğini en iyi şekilde kavrar. Mesela bugün zekâtlarımız parazit üretme yolunda kullanılıyor. Ben ona öyle bir dindarlık aşılıyorum ki o, benim bu infakı yurt yaparak kullanmam gerekiyor der, yurdu yapar ve yurdu işletir.

Arkadaşlar da temas ettiler, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın yapıyor. Mesela Diyanet İşleri Başkanlığı ergen psikolojisini tahlil eden bir kitap yayınlarsa görev alanı dışına çıkmış olur mu? Hayır. İslâm'da genç, İslâm'da çocuk... Arkadaşlar, bu tür ifadeler bizi kasıyor. Şimdi, İslâm'da eğitim diye yazan tercüme eserler de var, telifler de var. Orada da bakıyorum, kendimizi boğuyoruz. Bilim ne diyorsa İslâm sana der ki ona uy. Ben ideolojik takıntılardan söz etmiyorum, bilimsel realiteden, gerçekten söz ediyorum. Onlara kulak vermek zorundayız ve yapacağımız. Bana göre eğitimi oradan yararlanarak temellendirmek zorundayız. Kanaatimce temel sorunumuz bu.

Bugün, anne babalar, din eğitimcileri, din hizmeti sunan insanların çağdaş anlamda rollerini tanımlamaları, onun içeriğini doldurmaları ve onu zamanın ruhuna uygun bir şekilde icra etmelerini sağlayacak bilgi ve beceri, donanıma sahip olmaları sorunu var. Ona göre yayınlar yapacağız. Arkadaşlara katılıyorum, edebiyatçımız da yetişecektir. Ben kalkıp da edebiyatçılığa soyunursam olmaz.

Ben sadece böyle bir çerçeveyeyle yetineyim.

Başkan'ı zor durumda bırakmayayım.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Çok teşekkür ediyorum. Katkılarınız için sağ olun.

Ayşegül Hanım, çok kısa olsun mümkünse.

Ayşegül Akdemir - Ben bütün katılımcı hocalarıma teşekkür ediyorum.

Mediha Hanım'ın sorusuna tüketime ne kadar bağlılığımız noktasında eşyaya sahip olma, onu verilen bir nimet şeklinde değil de sahiplenme duygunuzla orantılı düşünüyorum. Çok sahiplenme durumunda olduğumuzda kaybı da bizim için zor oluyor.

Tabi ki o risk altındaki çocuklarla çalışmak ayrı bir uzmanlık alanı. Ama bunun uygulamaları var ve başarı da gösterdiğini söyleyebilirim. Hocam, ben birkaç öneride bulunabilir miyim?

Oturum Başkanı - Zamanımız çok daraldı. Uzun sürecekse yapmayalım, üç cümlede söyleyebilirsiniz söyleyin. Yazılı olarak zaten alacağız onları.

Ayşegül Akdemir - Çok kısa söyleyeyim.

100 bin personelli Diyanet'i ben Ashâb-ı Suffe olarak görüyorum, sadece sahabe olarak değil.

Bir aile yılı tertip edilip, bütün yıl aileye yönelik vaazlar verilebilir. Çünkü halkın bu şekilde dinî bilgiye ulaşımı çok fazla. Özellikle psikolojik sorunları olan ailelerde, çocuklarda bir psikiyatriste gitme yerine bir din adamına gitmek daha kolay geliyor ailelere.

Bu oturlara kolektif bilinç olması açısından sosyologlar, yazarlar, sanatçılar davet edilmeli.

Televizyon programlarında, dizilerdeki görüntülerin çocuğun ahlâki gelişimini olumsuz etkilemesi noktasında Diyanet'in rolünü önemsiyorum.

Etüt salonlarından bahsedildi. Bu da çok önemli. Etüt merkezinde çalışıyorum aynı zamanda bir belediyenin. Gerçekten merkeze gelen çocuklar biz bıraktığımızda sokağa düşecek çocuklar yani bu anlamda kullanılabilir etüt salonları.

Sanat atölyelerinde ısrarlıyım. Diyanet diğer kurumların işlerini üstlenmeyecek, adı üstünde irşat ve rehberlik yapacak, nasıl yapılabilirliği noktasında koordineyi ise halk kendi sağlayacak.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz Ayşegül Hanım'a.

Rahime Hanım, buyurun.

Rahime Beder Şen - Sunumlar ve konuşmalarla katkıda bulunan herkese teşekkür etmek istiyorum.

Ben kurumlar arası işbirliğini çok önemsiyorum. Her zaman deniliyor ki; Diyanet Aile'nin işini yapıyor, Çocuk Esirgeme'nin işini yapıyor. Fakat bunları protokollerle yapmak mümkün, beraber çalışmak mümkün. Tabi ki devlet anayasasında da aileyi korumakla yükümlü bir madde olarak da bunu yayınlamış ve biz de bu maddeden yola çıkarak kurulmuş bir kurumuz. Fakat sadece aileyle ilgili sorunları ortaya koyacak ya da aileyle ilgili konularda yapılması gerekenleri ortaya koyacak araştırmalar yapmak ve yaptırmakla görevli bir kurumuz. Tabi ki kurum olarak ülkenin bütün aileleriyle ilgilenecek bir altyapımız yok.

Ben, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'yla bir protokolün olup olmadığını öğrenmek istiyorum. Orada yuva çocuklarına dinî eğitimin bir şekilde verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ilköğretimden sonra ya da beşinci sınıftan sonra çocuklar Kur'an kursuna gönderiliyor. Orada da beşinci sınıfın üstünde çocukların olduğunu biliyorum. Çocuklar on sekiz yaşına kadar orada yetişirken, dinden tamamen uzak yetiştiklerini biliyorum.

Yine hocalarımın söylediklerinden yola çıkarak ifade etmek istiyorum. Aileye vizyon oluşturmuyoruz. Sadece Hocam'ın da söylediği gibi, geline kaç bilezik takılacağını düşünürken, bu gelin bize hayırlı evlatlar yetiştirebilecek mi ya da istediğimiz düzeyde iyi evlatlar yetiştirebilecek mi diye hiç düşünmüyoruz.

Konular da güzel sıralanmış. Dün aileyi, bugün çocuğu tartıştık. Bir toplumun temeli aile. Bu sözü biz dillerimize pelesenk ettik ama içeriğini tam zihinlerimize yerleştirmiyoruz. Toplumun temel birimi ailedir. Aile, sokak çocuklarını üreten bir

kurum olmamalı. Fakat ne yazık ki sokak çocuklarını aile üretiyor. Uyuşturucu bağımlısı çocukları aile üretiyor. Terörle ilgilenen çocukları aile üretiyor. Maalesef aile eskiden olduğu gibi, yani sanayileşme öncesinde olduğu gibi sorunları çözen bir kurum olmaktan çıkmış, sorun üreten bir kurum olmaya yönelmiş durumda. Bunun nedenini de ben kanımca, dinin yanlış anlaşılmasında buluyorum. Çünkü İslâm dini zaten aileyi önemsemektedir. Günlük hayattaki sorunlarla karşılaşırken, eğer yuva gerçekten İslâm dinini, Kur'anî bir hayatı yaşarlarsa, Kur'an'daki bilgileri yaşamaya ant içerek yola çıkarlarsa, çiftler günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlerde hep dönüp Kur'an'a bakarlarsa, yaşamaya çalışırlarsa ve yuva halini hiçbir zaman kaybetmezlerse zaten sokak çocukları olmayacak, zaten aileyi tehdit eden sorunlar bizim böyle bütün kurumlar olarak oturup da sorun çözmeye çalışmamızı gerektireceğinden daha az hale gelecektir.

Fakat, yine de şunu önemsiyorum: Yasa, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bir kurum olarak görev vermiş, bizim kuruma da başka bir görev vermiştir. Kimse birbirinin alanına müdahale etmemeli. Sorunlar artık o kadar büyüdü ki, yurt dışında da, Avrupa ülkelerinde de karşılaştığımız gibi bizim kurumlar arası işbirliği ve sosyal devlet anlayışında da bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğer konulara el atmasını değil ancak sadece dinle ilgili işleri yapan bir kurum olmaktan çıkıp diğer konularda herkesle işbirliği yapmak yolunda çalışmalar yapmasını önemsiyorum. Mesela Millî Eğitim Bakanlığı'nın ailelere, annelere verdikleri rehberlik saatleri var. bir yıldır Millî Eğitim Bakanlığı'yla kurumlar arası işbirliği sonucunda toplantılar yapıyoruz, aile eğitimini tartışıyoruz ve aile eğitimine vizyon geliştirme, model oluşturma konusunda beraber çalışıyoruz.

Yine okullarda, anne babalara yönelik on beş günde, ayda bir seminerler oluyor ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın görevlileri davet ediliyor. Bence orada sizlerden bir görevlinin de mutlaka çocuklara

dinî eğitimin nasıl verilmesi gerektiğini bir tebliğ halinde sunması gerekiyor. Hatta her ay sunmanız gerekiyor.

Yine diğer hocalarımızın bahsettiği gibi, camiler eğitim kurumları haline getirilmeli. Yanına ek bina yapılmasa bile köşesinde bir yer ayrılmalı. Çünkü camilerin boş olduğunu biliyoruz. Belki internet kafe değil ama bir bilgisayar konularak oralarda hizmet verilebilir. Belki cuma namazı hassasiyeti olan çocuklarımız vardır. Camiye gittiklerinde orada gerek oyun, gerek ödev yapma konusunda imamların ilgilenmesi lazım.

Şunu da ilave etmek istiyorum: Burada hiç kimseye bu sözümü yöneltmek istemiyorum ya da herkesi dışarıda tutuyorum, imamlar zaten çok az işleri olduğu için emlakçiliğe soyunuyorlar, başka işler yapıyorlar dendiğini kendim işittim. Sadece beş vakit namazı kıldırıyorlar, kalan zamanlarında ek işler yapıyorlar dendiğin gerçekten duyuyorum. Bunun doğruluğunu bilemiyorum. O nedenle yine hocalarımın söylediği gibi gönüllülük çok önemli. Din görevlilerinin gerçekten Kur'an'ı yaşayarak, Peygamberimizi örnek alarak dini yaymaya çalışmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Bir de şunu söylemek istiyorum: Aile ve irşat bürolarında çalışan arkadaşlarımız yönlendirme yaparken, gönüllü kuruluşlardan, sivil toplum örgütlerinden mutlaka haberdar olmalılar. Mesela Konya'da kaç tane sivil toplum örgütü var, Belgin Hanım bunu bilmeli ve anneleri o kuruluşların toplantılarına da yönlendirmeli. Çünkü onlar psikolog çağırıyorlar, aile eğitimi ya da çocuk eğitimi dersi veriyorlar. Ama çok az bir kitle izlemeye gidiyor. Niçin? Haberi yok. Bu nedenle de yine her türlü kurumlar arası işbirliği, üniversitelerle işbirliği ve ilahiyat fakültelerinin Diyanet ile ortak çalışmalarının yoğunlaşması yönünde önerilerim var.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz.

Bunların hepsi kayda alındığı için, bu önerilerin hepsi değerlendirilecek, mutlaka dikkate alınacak. Onun için bundan endişeniz olmasın.

Semin Hanım, çok kısa alalım mümkünse.

Dr. Semin Güler Oğurtan - Ben hakkımı yarın kullanacağım.

Oturum başkanı - Peki, teşekkür ediyoruz.

Asiye Hanım, buyurun.

Dr. Fatma Asiye Şenat Kazancı - Hocam ben konuşma hakkımı boşanmayla ilgili oturumda kullanacaktım. Konuşmanızı da dinlemek için gelmişim ama başaramadım, üzgünüm.

Saffet Hocam beni affetsin, aile reisi olarak erkeğin Kur'an ve Sünnet'te ifadesini bulan; çocuğu eğitme, ateşten koruma, şefkat gösterme misyonunu düşündükten sonra şu cümleyi değerlendirmemiz gerekiyor: Bugün çocuğuna şefkat göstermeyen anne yarınki akıbetine hazır olsun. Bu cümle ancak bundan sonra değer bulacaktır, kıymet bulacaktır, yerini bulacaktır.

Bu noktada bir cümle de şu: Kariyer öncesi ailenin geçimini temin etmek, hizmet etmek, Allah'a hizmet etmek için evladını, ailesini ihmal eden beyefendileri de yarın evlatları makul sebeplerle ihmal edebileceğini göz önünde bulundurmak zorundayız. Hatta adil davranın, her şeyi de yerli yerince yapan, kulların böyle yapmasını isteyen Allah'ın da buradaki rollerini, hayat rollerinde adil davranmayan hem anneler hem de babaları görmezden gelebileceği var. Ben, çalışan ilahiyatçı bir anne olarak ilahiyatçıların, dinî hassasiyeti olan elit yazar çizer takımının kadının çalışmasına temelde muhalif olmak yerine, çalışan annenin çocuğun ihtiyaç duyduğu süre zarfında çalışma koşullarının iyileştirilmesi adına çalışılmış olsaydı; kadın çalışmasın tepkisi yerine, çalışma koşulları çocuğa zarar vermeyecek, anneye zarar vermeyecek hale nasıl getirilir, bunun üzerinde proje üretilmiş olsaydı, çalışan anne çocuğunun

Çocuk

problemlerinin çok büyük bir kısmının
çözülebileceğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Fatma Hanım'ın sözü şunu
hatırlattı bana: Mesela memurlara, cuma namazını
kılın diyene kadar, cuma namazı kılma imkanları
sağlansaydı gibi. Evet, olabilir ama siz Saffet
Bey'le sonra tartışırsınız.

Bahattin Bey, buyurun.

Dr. Bahattin Akbaş - Yazılı olarak takdim edeyim
Hocam.

Oturum Başkanı - Çok teşekkür ediyoruz.

Oturumumuz, daha sonraki ilavelerle epeyce uzamış
oldu. Ben de fazla müdahaleci olmak istemedim.
Biraz zamanı aştık ama hepinizin sabrına sığınarak
bu müzakereyi de tamamlamış olduk. Hakikaten güzel
bir toplantı oldu.

Çok teşekkür ediyorum.

İKİNCİ GÜN
DÖRDÜNCÜ OTURUM

OTURUM BAŞKANI:
Prof. Dr. Burhanettin TATAR
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

21 ARALIK 2008

4. Oturum Müzakere Konuları

B

Ebeveynlerin Evliliğe Müdahalesi

Y

Modern Hayat ve Şehirleşmeden Kaynaklanan Sorunlar

Y

Ekonomik Sorunlar ve Çalışan Anneler

Y

Medyanın Olumsuz Etkileri

Y

Kanunsuz Davranışlardan Kaynaklanan Sorunlar

Y

SUNUCU:

Yunus AKKAYA*

Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Bardakoğlu Hocamız aramıza teşrif etmişlerdir. Kendilerine toplantımıza teşrif ettiklerinden dolayı teşekkür ediyorum ve oturumumuzu yönetmek üzere Sayın Prof. Dr. Burhanettin Tatar Hocamız'ı masaya davet ediyorum.

Buyurun.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

B

Prof. Dr. Burhanettin TATAR*

Oturum Başkanı (Moderatör):

Hepinize iyi günler diliyorum. Sayın Başkanımıza, oturumumuza teşrif ettikleri, onur verdikleri ve her şeyin ötesinde kurumsal desteği olabildiğince verdikleri için huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Bugün sunulacak konuşma metinleri bize yeni ulaştırıldığı için üzerlerinde sunucu konuşması yapmam mümkün olmayacak ancak, her şeyden önce aile kavramını yeni baştan düşünerek aileyi kuşatan tehditler kavramı veya noktasına gelmemiz gerektiğini düşünüyorum.

İzninizle sadece birkaç cümleyle bu giriş konuşmasını yapmak istiyorum. Şu ana kadar dinlediklerimden edindiğim izlenime göre aile kavramı daha çok haklar ve vazifeler diye ifade edilebilecek iki kavram perspektifinden incelenmektedir; ancak acaba işin temelinde haklar ve vazifeler mi vardır, yoksa aile kavramı çok daha köklü insanî bir olaya mı işaret etmektedir? İşin açıkçası bu konuda zihnimde soru var. Çünkü aile dediğimiz zaman, her şeyden öte insanın imar edildiği, insanın inşa edilmeye devam edildiği bir ortam anlıyoruz. Kısacası bu imar faaliyeti bir mimar zihniyetini veya daha da geriye gidersek bir yaratıcı muhayyileyi yani sanatkâr zekâsında muhayyilesini gerektirir. Bu açıdan da müteahhit ile mimar arasındaki farka dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Vazifeler ve haklar şeklinde aileyi kavramaya çalışırsak tabiri caizse müteahhit zihniyetiyle aileye yaklaşmış oluruz. Oysa her şeyden önce insanın yaşaması, insanın potansiyellerinin gelişimi, insanın inşa edilmesi noktasında bilgi öncesi muhayyileyi gerekli kılar.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Bakınız, her zaman burada bilgiye vurguda bulunuluyor. Yalnız, bilginin denetlenmesi, sorgulanması ve eleştirilmesi gibi süreçlere maruz kalması mümkündür yani değiştirilmesi mümkün olan bir şeydir. O nedenle sizleri, zihniyetinizi, dikkatlerinizi bilgi öncesi diyebileceğim muhayyile alanına çekmek istiyorum. Aşırı derece bilgiye vurgu yapılması ve bilginin yüceltilmesi aile kavramını deforme de edebilir, tahrip de edebilir. Çünkü bu kaçınılmaz biçimde bize müteahhit zihniyetiyle aileyi inşa etme yani vazifeler ve haklar ile sınırlı olan sanki bütün dünyası bundan ibaret olan kurgusal bir varlık alanına dönüştürebilir. O nedenle aile her şeyden önce bir sanatkâr muhayyilesini, bir mimar muhayyilesini gerektirdiği ve insanın orada imar edilmesi söz konusu olduğu için bizi, aileyi bekleyen ve aileyi kuşatan tehditler kavramı kaçınılmaz olarak insanın aile içerisindeki imar faaliyeti ile aile dışındaki, yani sosyal alanda imara devam edilmesi noktasında bir kargaşa bir tersliğe veya zıtlığa götürmektedir. Çünkü insan sadece aile içinde imar olmaz aynı zamanda dışarı çıktığı zaman sosyal ortamı da onu inşa etmeye devam eder. Belirsiz, ucu açık bir inşa faaliyetidir bu. Bu anlamda ailede olabildiği kadarı ile eşlerin, çocuğun muhayyilesinin tahrik edilebildiği, geliştirilebildiği bir alan olarak her şeyden önce tanımlanmalıdır diye düşünüyorum.

Şimdi bu sunuş konuşmasından sonra, yani bilgi öncesi muhayyile alanına dikkatlerinizi çektikten sonra oturumumuzun ilk değerli sunumunu yapmak üzere Dilek Zekiye Kaşık Hanımefendi'ye söz vermek istiyorum.

Konusu: "Aileyi Tehdit Eden Dış Unsurlar."
Yirmi dakikanız var efendim.

Aileyi Tehdit Eden Dış Unsurlar

B

Dilek Zekiye KAŞIK*

Sayın Başkanım, değerli hazırûn. Hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Bana verilen konu; Aileyi Tehdit Eden Dış Unsurlar. Aileyi bir kurum olarak ele almanın öncelikli olduğunu düşünüyorum. Aile konusuna pek çok şekilde vurgu yapıldı, tanımlar yapıldı. Ben konuma odak olacak şekilde kısa bir geçişle devam edeceğim.

BİR KURUM OLARAK AİLE

• *Aile; kültürel kimliğin, insanî değerlerin ve tarihî sürekliliğin koruyucusu ve aktarıcısı olan evrensel bir kurumdur:*

Evrensel, çünkü insanlığın tarihinden bu yana ve çeşitli toplumlarda form değiştirmekle birlikte hep var olmuştur.

• *Aile, her yaştaki birey için vazgeçilmez bir ünedir. İşlevlerinden bazılarını devretmekle birlikte temel işlevleri nedeniyle önemini sürdürmektedir:*

Yaşınız elli de olsa, yetmiş de olsa aileniz sizi bağlar, davranışlarınızda belirleyici etki gösterir. Ailenin işlevleri sanayileşen toplumla birlikte değişim göstermeye başladı.

Ailenin işlevleri üzerine birkaç şey söylemek istiyorum. Aile biyopsişik, ekonomik, eğitim, dini ve boş zamanını değerlendirme anlamında insanlara özel bir kurum olarak hizmet vermektedir. Burada uzmanlar boş zamanları değerlendirme diyorlar. Ben

* Psikolog Danışman

burada; eğlenme, dinlenme yani varoluşunu anlamlandırma olarak anlıyorum. Varoluşunun anlamını bulmak üzere aile temel bir kurumdur. Fiilen bazıları değişmiş olsa bile temel işlevleri nedeniyle önemini yitirmemiş bir kurumdur aile.

Sanayileşen toplumla birlikte ailenin bazı işlevleri başka kurumlara devredilir oldu. Yaşlı bakımı huzurevlerine, çocuğun bakımı kreşlere... Buna bir dizi örnek verilebilir olsa bile ailenin omurgasının sağlamlığı insan psikolojisinde yine belirleyici bir yer taşımaya devam etmektedir. Sosyolog Yasin Aktay'ın deyişiyle: "Ailede geleneksel toplumdan modern topluma geçişte köklü değişimlerin yaşanmasını sağlayan en ciddi nesnel etken sanayileşmenin kendisidir. Sanayileşme üretim biçimlerinin yanı sıra bütün toplumsal ilişkileri kökten değiştiren bunu aile yapısı ve işlevleri üzerinde de belli eden, kaçınılmaz ve neredeyse geri alınamaz sonuçlar doğurmuştur." Evet, sanayileşen dünyada, 1800'lerden sonra değişen dünyada aile kavramı üzerine biraz korkularımızla biraz da yenilikçi anlayışımızı ekleyerek konuşuyoruz, konuşmaya devam ediyoruz. Gelecekte karşımıza çıkacak sorunları olabildiğince büyümeden, bilimin tanımladığı çerçevede fark ederek bir nesli daha heba etmeden çözmek derdindeyiz. O yüzden buradayız ve şunun farkındayız:

- *Gücünü ve bütünlüğünü kaybeden aile yapısı, toplumlarda telafisi mümkün olmayan sorunlara yol açmaktadır.*
- *Geleceğe güvenle bakan toplum olmanın yolu, ailenin sorunlarına çözüm bulmaktan geçmektedir.*

AİLENİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Ailenin karşılaştığı sorunları ben çalışmamda, iki kısımda ele aldım.

a) Bir müessese olarak varlığını sürdürme sorunu (İç Meseleler):

Burada, Sayın Dr. Ekrem Keleş'in sunumu aklım geliyor. İhtiyaç ve değer çatışması, iletişim, haklar ve görevlerde dengesizlik, itaat olgusundan kaynaklanan sorunlar, cinsel sorunlar, güvensizlik

ve kötü alışkanlıklar, arkasında gelen şiddet ailenin varlığını sürdürmesi ile ilgili sorunlar...

b) *Temel fonksiyonlarını yerine getiremeyecek ölçüde zafiyete uğraması, gücünü kaybetme sorunu (Dış Tehditler):*

İşte esas konum bu. Dış tehditler. Tehdit kelimesinde ürpertici, rahatsız edici bir his var. Söylerken, yersiz bir korku veriyor. Bu korku bir paranoyanın sonucu mu da diyebilirsiniz belki; ama bu kadar değerli olan bir şeyi korumak adına göstermiş olduğumuz hassasiyette ufak kıpırdanışlar bile, ufak problemler bile bizim için büyük olabileceken daha büyükleri söz konusu olduğunda ben tehdit kelimesini tercih ettim.

AİLEYİ TEHDİT EDEN DIŞ UNSURLAR

Aileyi tehdit eden dış unsurlarda büyüklerimizi dikkate almakla birlikte, onları üzmeyi istememeyi de isteyerek “Ebeveynlerin Yanlış Müdahaleleri”nden bahsetmek isterim ve aileyi tehdit eden dış unsurları sırasıyla;

- *Modern Hayat ve Şehirleşme*
- *Ekonomik Sorunlar*
- *Çalışan Kadın*
- *Medya*
- *Gayriahlâkî Davranışlar* olmak üzere altı basamakta belirledim.

Aileyi tehdit eden dış unsurları birden fazla bölümde incelemek mümkün. Belki bundan çok daha fazla şey söylenebilir ama ben danışmanlık yapıyorum. Bana gelen vakaları özetlediğimde bu altı maddeyle birlikte tanımlamayı tercih ettim.

EBEVEYNLERİN MÜDAHALESİ

- *Çekirdek aileye müdahale*
- *Büyük aile içinde var oluş mücadelesi*

Genel anlamda bu sorunları doğuran durumlar; saygısızlık, değer verici söz ve davranışların azlığı, “ben haklıyım” inancı, eleştiri, eğitim verme ihtiyacı, koruma ihtiyacı, dedikodu, ekonomik problemler, sağlık ve hastalık, iletişim kuramama, kendini ifade edememe vs. olarak aktarılabilir.

Bizler çekirdek aileden büyük aileye geçmekte olan bir toplumuz düşüncesindeyiz; ama dün bir oturumda dikkatimi çekti. "Biz toplum olarak, ne tam olarak çekirdek aile olduk ne büyük aile olduk" dendi. Bunu da dikkate alarak söylüyorum, çekirdek aile olduğumuzda da şehrin dışına çıkmayan, çok uzağımıza gitmeyen bir yer, bir konum belirledik aileye. Bu bağlamda çekirdek aile yerine genel anlamıyla "çekirdek gözüken aile" demenin daha doğru olacağını düşünüyorum.

Anne baba ve çocuklardan oluşan aileye ebeveynlerin iyi niyetle de olsa müdahale ettiklerini görüyoruz. Bir Hocam vardı - saygıyla sevgiyle anıyorum onu - "Bütün ebeveynler iyi niyetlidir." derdi. O zaman ÖSS vardı, Hocamız'ın onunla ilgili bir tespiti de şöyleydi: "ÖSS sınavına çalışan bir çocuğun, 45 dakika boyunca bu odadan hiç çıkmayacağım, dikkatimi dağıtmamak üzere çalışıyorum, yoğunlaşmayı, yenilmemeyi öğrenmeye çalışıyorum, diyen çocuğun yanına meyve tabağıyla giren anne iyi niyetlidir. Bunu kimse tartışamaz."

Evet, ebeveynlerimiz bizim evliliklerimize müdahale ederken iyi niyetlidirler ya da şöyle söyleyelim, tamamlanmamış yanlarımızı tamamlamak derdindeler.

Geleceğin karamsarlığından bahsedenler de çok olmasına karşın, bizler, geleneksel toplumda sanayileşen ve sonra da Batı'ya yüzü dönük olan toplum arasında değerleri ve bireyselleşme havasına sıkışmış, ne büyüklerini kırmak isteyen ne de kendi farkındalıklarının ezilmesine izin vermek isteyen bir nesiliz. Bundan bir önceki nesil; benim annem, sizlerin anneleri, yengelerimiz, teyzelerimiz büyükleriyle beraber yaşarlarken on altısında, on yedisinde evlenmişlerken, onlara şöyle bir anlayış aktarıyorlardı: "Bana kızıyor ama bir şeyler de öğretiyor."

Evlilik yaşları ileriye çekildi, bizler birey olmayı öğrenmeye başladık. Bunu iyi niyetle algılamaya çalışsak da bizim bireysel sınırlarımıza giriliyor olması, burada da aileyi zora sokan, o ikilemin arasında sıkıştıran sorunlar karşımızda durmaktadır.

Yanlış yapmak istemiyoruz. Hep o cümleleri duyuyorum. "Hocam annemi üzme istemiyorum; ama evliliğimi bozmak da istemiyorum." "İyi ama ben bundan memnun değilim." Dün, aileye sorunlarına ilişkin olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na yansıyan sorulardan bahsedilen sunumda da hep bu şikâyetlerin yer aldığını gördük. "Annem, babam 'şöyle yapmazsan hakkımı helal etmem' diyor bana, ne yapacağım?" sorusu bu sorunlara bir örnektir.

Şimdi, değerlerimizle yapmak istediklerimiz arasında sınır koyma becerisini kazanmamış bir nesil olarak, ebeveyn müdahalelerinden birinci derecede etkilendiğimizi söylemeliyim.

EBEVEYNLER NEDEN MÜDAHALE EDERLER?

Bir önceki nesil daha farklıydı. Onlara da müdahale edilmişti, çünkü iyi niyetle müdahale etmek gerekir. Elinle düzeltmelisin, dilinle düzeltmelisin... Bunu biliyorlardı. Onlar bize bunu o iyi niyetleriyle yapmaya alışıyorlardı. Bir de birey olamamışlık, yetişkin olamamışlık, sınırları doğru tanıyamamışlık, bir insanı incitme konusundaki hassasiyetlerin bazen ikili ilişkilerde ikinci planda kalıvermesi onların müdahalelerini büyütmekteydi. Burada bu sıkıntıyı yaşayan nesiller olarak bizler iki tercih yaptık. Birincisi: Hani bir hikâye anlatılır, bunun tam tersiyle devam edeceğim, bir kızcağz varmış evlendikten sonra anne babasını çok özlermiş, haftada kaç kez bilinmez sık sık gidermiş. Babası demiş ki: "Yavrum tatlı gel."

Şimdi biz tatlı tatlı gidebilmek için, tatlı tatlı olabilmek için yabancılaşmayı seçtik. Uzağımızda olsunlar. İlçede beraber yaşıyorsak bile kaçmayı tercih ettik. Bir başka şehre gitmeyi tercih ettik. Çünkü çatışmak istemiyoruz. Tatlı tatlı gidelim de bari hem kendimizi koruyalım hem günah kazanmayalım hem de üzmeelim o insanları. Bu, kaybolmaya, o müdahalenin içinde erimeye karşı denediğimiz bir yoldu. Büyük aile içinde varoluş sancılarını yaşamış bir toplum olarak bizler, kendi ihtiyaçlarını, çok masum olan dinlenme ihtiyacını

bile karşılayamamış gelinler -biz ataerkil bir toplumuz, gelinler ev değiştiriyorlar, hanımlar ev değiştiriyorlar. Tamamen feminist bir söyleme sahip olduğundan değil bu cümlelerim- dinlenme ihtiyacını, çok masum olan o ihtiyacını dahi karşılayamamış insanlar olarak kaybolmaktansa, o düzene uymak adına kendinden vazgeçmektense ruh sağlığını yabancılaştırarak korumayı tercih ettiler. Şu andaki sancılar, bize gelen sancılar bu yabancılaşımla birlikte bir sonraki neslimizi eğitmede eksiklik, onları çok çok uzağımıza koymaktan kaynaklanan vicdan sızıları olarak bize geliyor. Özellikle erkeklerin hanımını ya da annesini, babasını tercih etme noktasında, dindar tanımlanmış, dini hassasiyetleri ön planda olan ailelerin de ciddi sancılarla bize geldiğini biliyoruz. Burada denge kurmakta ciddi güçlüklerle karşı karşıyayız. Biz itidali yakalamak üzere yaşayan bir ümmet olmalıyken uçlardan diğer uca gitme yanlılığına düşerek yeni sorunlarla karşı karşıyayız.

Ebeveynlerimiz sessiz olmakla güçsüz olmayı karıştırdılar. Güç kaybıyla ilgili, yaşlanıyorum artık değerim kalmadı mı ki, hiç de bir işe yaramıyorum gibi kaygılarını; çocuklarının, anne sen otur biz yemeği yaparız gibi tekliflerini güçsüz olma korkusuyla karıştırıp bunlara daha çok eliyle ya da diliyle müdahaleyi yani sesli davranışları tercih ettiklerinde ciddi sıkıntılar doğdu. İnternette forum sayfalarını gezdiğimizde bu konuyla ilgili nice hadiselerden yakınıldığına şahit olmak mümkündür.

Doç. Dr. Ayşen Gürcan Hocanın tespitinde de yer aldığı üzere, erkeklerin boşanma nedenleriyle ilgili şikâyetleri şöyleydi: Ailesine düşkünlük, bağımsızlaşamama, ayrışamama ve burada ebeveyn müdahaleleri ölçüsünü iyice yitirmekte.

"Biriyle evlendiğinizde onun ailesiyle de evlenmiş olursunuz" cümlesi tanıdık bir cümle. Burada birey oluşumuzu yaşayamamaktan kaynaklanan, yaşayamayacağımızdan kaynaklanan korkularla evliliğe bile soğuk bakan nesillerle karşı karşıyayız. Müzakerelerde bunların konuşulacağını

biliyorum; ama şunu galiba bulmamız gerekiyor: Çocuk evden çıktıktan sonra bir yetişkindir ve bizim akrabamız konumundadır. Nasıl ki, akrabamızın akşam evine saat kaçta geleceği, ne pişireceğiyle ilgili bir şeyler söylediğimizde fazla kaçır korkusu taşıyorsak, çocuklarımız için de bunu taşımalıyız.

EBEVEYNLERİN MÜDAHALE ALANLARI

1. *Eşlerin ebeveynleri, eşlerin ilişkisi ve kararları hakkında kendilerinden istenmediği halde fikir beyan ederler, yargılara varırlar. Bunun amacı, eşlerin ilişkisini kontrol etmeye çalışmaktır.*

2. *Büyükanne/büyükbabalar, torunlarının yetiştirilmesiyle ilgili olarak çocuklarına müdahale ederler, onlara kendi fikir ve inançlarını empoze etmeye çalışırlar.*

3. *Ebeveynlerin kardeşleri, çocukların yetiştirilmesiyle ilgili konularda ebeveynlere müdahale ederler.*

4. *Eşler arasında, birbirlerinin anne/babalarının ailenin özel alanına müdahale ettiği inancından kaynaklanan çatışmalar yaşanır.*

5. *Çocuklar, büyükanne/büyükbabalarının aileye müdahale etmesine tepki olarak duygusal ve davranışsal anlamda dışavurumcu bir tutum sergilerler.*

6. *Eşler arasında sorun yaşandığı gibi, eşler ve ebeveynleri arasında da ebeveynlerin müdahalesinden kaynaklanan sorunlar ve çatışmalar yaşanır.*

MODERN HAYAT VE ŞEHİRLEŞME

- *Dayanışmadan çok işbölümüne dayalı bir yaşama geçiş*
- *Birlikte hareket etme ve uzlaşmadan çok ferdiyetçiliğe dayalı sosyal yaşamda yer alma*
- *Sosyal, kültürel ve ekonomik statüler bakımından heterojen görünümlü bir toplumda konum belirleme*
- *Kendine ve topluma yabancılaşmanın getirdiği buhranların aileye yansımaları*
- *Hızlı yaşamın ilişkilere olumsuz yansımaları*

Biz nüfus yoğunluğu şehre kaymış bir toplumuz. Şehir toplumunda dayanışmadan çok iş bölümüne dayalı bir yaşama geçiş söz konusudur. Birlikte hareket etme ve uzlaşmadan çok ferdiyetçiliğe dayalı sosyal yaşamda yer alma sorunu yaşıyor ailelerimiz. Sosyal, kültürel, ekonomik statüler bakımından heterojen bir toplumda konum belirlemeye

çalışıyor. Ben nereye ait olacağım? Kırsalın içinde mi yer alacağım, şehirli mi olacağım? Kentleşme bilinciyle ilgili belediyelerin son yaptığı çalışmalar bu anlamda takdire şayan. Kendine ve topluma yabancılaştırmanın getirdiği buhranların aileye yansımaları var. Ebeveynleri ciddi karmaşalar yaşarken çocuklarına nasıl güzel modeller olabilir? Nasıl geleceğe dönük adımlar atabilir? Buradaki buhranların içinden nasıl sağlıklı aile çıkar?

Hızlı yaşamın ilişkilere olumsuz yansımaları var. Doç. Dr. Kemal Sayar'ın ifadesiyle, *"Hız bizi yüzeyselleştiriyor. 'Üzerimdeki etek kırışık mı?' diye soran arkadaşlarıma 'koşarken belli olmaz' derim."* Koşarken hiçbir şey belli olmuyor. Ne aile olmanın tadı belli oluyor, ne birey olmanın tadı belli oluyor ne de kul olmanın keyfi var.

Geçtiğimiz günlerde Şeb-i Arus dolayısıyla katıldığım programda insanların şöyle davrandıklarını gözlemledim. Orta yaşın biraz üstündekilerde, bu az oldu; orta yaş ve altı olan insanlarda ise, şu selâmlamalar da çok yapıldı, yavaş yavaş yapıyorlar, bir yapıverseler de gitsek gibi bir şey vardı. Biz yavaşı hayatımızdan çıkaralı, çocuklarımızla tam odaklı ilişki kurmayı çıkaralı sağlıklı aile konusunda kayıplardayız.

Hız hayatı eksiltir. Modern hayatla ilgili çok şey söyleme zamanı geçti, artık az şey söyleme zamanıdır. Modern hayatla ilgili bir cümle söylemek istiyorum: Biz modern hayatta evlerimize sadece yorgunluk getiriyoruz.

Bir dönem çok yoğun çalışmıştım, saat 18.³⁰-19.⁰⁰ civarı evimdeydim ve diyordum ki; "patronum beni yarın daha verimli çalışmak üzere eve gönderiyor." Yani yarın daha verimli gelsin, yenilensin, bugün pili bitti. Bunun içine bir yemek sığıyor, bir çay sığıyor, bir uyku sığıyor. Bu arada siz çocuğunuzun gözlerine bakarken o hep anlatılıyor. Etkin dinleyeceğiz, eksenine gireceğiz derler ya!.. Buna zaman mı var. Bunları yapamamaktan kaynaklanan sorunlar ailemizi sarıp sarmalamış durumda. Biz dersi etüt merkezlerinde yaptırıyoruz, dinî eğitim için, sosyal aktiviteler için hocalar tutuyoruz ama

şu kargaşa dünyasında, şehirleşmeyle gelen dünyada neden bu kadar korkuyoruz biliyor musunuz? Çocuklarımızın ellerini tutamıyoruz.

EKONOMİK SORUNLAR

- *Tüketim kültürünün araçlarının kıyasıya rekabeti ile oluşan ihtiyaç - istek ayrımının kaybolması*
- *Gelir-gider dengesinin bozulması*
- *Kırsaldan şehre göçen aileler için şehir kültürüne uyum adına yaşanan ekonomik çıkmazlar*

Ekonomik sorunlar var. Ekonomik sorunlar... Tüketim kültürü diyeceğim, yani hiç yeni bir şey söylemediğimi biliyorum. Tüketim kültürü içinde tüketiyoruz. Ciddi anlamda tüketiyoruz. Çocuklarımız ne kadar iyi tüketebildikleriyle sevgilerini ölçmeye başladılar ya da kendi kalitelerini ölçmeye başladılar. Bu, aileyi tehdit eden ciddi sıkıntılardan bir tanesidir. Gelir gider dengesi bozuluyor. Burada Amerika'nın kriziyle ilgili bir hatırlatma yapmak istiyorum. Amerika'da yaşayan bir uzmana şu soru yöneltilmişti: "Amerika bu krizi neden yaşadı?" Dedi ki: "Biz ürettiğimizden daha çok tükettik." Ben oldum olası iki bardak su içmek için kullandığımız plastiğe acıyorum; ama siz en iyisine layıksınız diye insanı ilâhlaştıran Batı Medeniyeti bize de bulaştı ve biz iki bardak su için bilmiyorum kaç gram plastik tüketmek bize çok normal geldi. Onları kurtarmaya çalışıyoruz, olmuyor. Burada tüketmeyle ilişkili çok şey sorgulamak gerektiğini düşünüyorum.

Kırsaldan göçen insanlar köyünde daha iyiydiler. Çünkü komşunun bahçesinde yetişen ıspanaktan onlara da geliyordu. Bir zaman ben Van'dan gelen bir beyefendi tanıdım. Bana otlu peynir getirmişti. Parasını vereceğim, deyince dedi ki: "Hocam biz para bilmeyiz. Bizde vardı, ben de size getirdim." Köyde bu var hâlâ. İnsanlar en azından daha az açlar diye düşünüyorum.

ÇALIŞAN KADIN

- *Geleneksel toplumun izleriyle tanımlanmış eş ve annelik rollerinin, çalışma hayatının gerçekleriyle çatışmasına dayalı bir dizi problem: Eş ile ilişkide dengelerin değişimi, kimlik bunalımının aile ortamına yansımaları, eşit olmayan görev dağılımının getirdiği bedensel ve ruhsal sorunlar...*

Çalışan kadınla ilgili sorunlar ciddi bir problem. Ben lisansım sırasında Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık sınıfındaydım ve yardımlaşmanın zorunluluğunu temellendirirken Hocamız; "çalışan hanımlar bu hizmeti zorunlu kılmaya başladı" dedi. Ben dedim ki: "Kadınlar çalışıyor diye niçin bu kadar ihtiyaç büyüsün? Gerçekten kadın, -kadın olduğum için söylemiyorum- hayatın belkemiğinde çok şeyin belirleyicisidir ve kadın eksildiğinde çok fazla sosyal kurum devreye girmesi gerekiyor; ama hiç biri annenin gözleri etmiyor, hiç biri annenin modelliği etmiyor. Sabahki söylemle söylüyorum, annenin nefesi etmiyor.

Eş ve annelik rollerinin karmaşasında ciddi sorunlar yaşıyoruz. Beylere söylüyorum, bunalımdayız. Haberiniz olsun gidiyoruz. Yani biz antidepresanlarla ayakta duruyoruz. Biz, çok konuşarak ayakta duruyoruz. Biz saldırarak ayakta duruyoruz. Kocalarımıza, çocuklarımıza bağırarak ayakta duruyoruz. Kadın ruh sağlığı ciddi anlamda yıpranma yaşamış durumda. İngiltere'de bir araştırma okumuştum. Kadınlar diyorlar ki; imkanım, ekonomik güçlüğümlü olmasa olsa eve dönerim. Ben de 12 yıllık çalışma hayatından sonra aynı şeyi söylüyorum. Evimi özledim. Çünkü orada daha sağlıklı aile ilişkilerinin kurulduğunu birebir yaşadım. Bu çok önemli. Kadınlar evlerine dönsün demiyorum; ama kadınların şu mesai sisteminde aileyi tutan özellikleri, o beşiği sallayan el dünyayı sallıyordu ya işte o devre dışı bırakılmış durumda. Kadınların mesaisindeki düzenlemeler önem kazanıyor.

MEDYA

- *Ailenin değer kabulleriyle ve sosyoekonomik durumuyla uçurum olacak bir başka boyuttaki yaşamla yoğun etkileşim*
- *Dış dünyaya dair bilgilerin tekelleşme ve rekabet gibi nedenlerle çarpıtılarak, abartılarak evimize girmesi*
- *Televizyonun kapanabilirliğini unutmak*
- *İnternet kullanımındaki denetimsizlik*

Bellek konusundan çok bahsetmemeliyim. Arkadaşım bahsedecek. Burada tek bir şey söylemek istiyorum. Biz televizyonun kapanabilirliğini unutmuş bir toplumuz. Hâlâ teknolojik gelişmelerin büyüsündeyiz, uydusuyuz. Az okuduğumuz için, tek bilgilenme aracımız bu olduğu için kapanabilirliğini unutmuş durumdayız. Televizyon bizden zaman çalıyor.

Sürem daraldığı için kısa geçeceğim.

GAYRİAHLÂKÎ DAVRANIŞLAR

1. *Kentleşme, göç ve sanayi devriminin dayattığı yeni yaşam biçimi ile gelen, değer yargılarında değişim*
2. *Boşanma oranlarındaki yükselme ile birlikte parçalanmış aile sayısındaki artış*
3. *Yalıtılmışlık duygularının suça olan eğilimi artırması*
4. *Manevî değerlerden yoksunluk*
5. *Kültürel ve ahlâkî yozlaşma*
6. *Şiddetin yaygınlaşması*
7. *Uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması*
8. *Psikolojik rahatsızlıklar*
9. *Tatminsizlik*

Şehirleşme, vicdan eğitimi düzgün yapılmadığı zaman ciddi anlamda zarar veren, yozlaşmalara neden olan bir durumdur. Kalabalığın içinde kayboluyoruz. Bunu hepimiz biliyoruz; okuyan, yazan, akademik çalışmalarda bulunan bir çok insan var burada.

Yeni mezun olduğum dönemlerde, toplum ne der diye biz böyle davranıyoruz, bireyselleşemedik işte diyordum. Batı'nın söylemleriyle ben de konuşuyordum. Şimdi, şu ne der, mahalleli ne der

anlayışının bizim toplumsal yanımızla çelişmediğini aslında bizi bir şekilde tuttuğunu fark etmiş durumdayım. Mahalleli ne der diye düşünmek için geç kalmamalıyız. Bu bireyselleşmeye mani bir şey değildir, riya değildir. Sosyal denetim emr-i bi'l-maruf adına yapılan bir şeydir. Bireyselleşmede ipin ucunu kaçırmış Batı'nın manzarası ortadayken, sosyal bir sürü sorun varken, cezaevleri dolmaktayken, insanlar bunların travmalarıyla uğraşırken artık lütfen körü körüne bir bireyselleşme söylemini bırakalım diyorum.

Benim sunumum bitti. Süremi ne kadar aştığımı bilemiyorum. Söylenecek mutlaka ki çok şey var. Aileyi tehdit eden dış unsurlar büyük, kesinlikle büyük ama bizim gücümüz anne babanın gözlerindeki sevgi ve o iyi niyetin gücü hepsinden daha büyük. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz, Dilek Hanımefendiye.

Gerçi şehir olgusu üzerinde fazla duramadı ama ben sadece bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim. Ortaçağda bir Alman köylüsü şehre ilk defa gittiğinde modern şehirlerin temel karakteristiğine işaret eden çok önemli bir cümle söylemiş: "Şehirler bizi özgürleştiriyor." Batı'nın bulduğu en büyük değerdir özgürlük ve özellikle şehirleri şehir yapan temel karakteristik de budur. Özgürlüğün olmadığı yerde şehirler de olmaz; ama şehir aynı zamanda aile yapısının dönüşümüne de yol açtı. Çünkü özgürlük kavramı bizzat aile içerisinde yayılmaya başladı. O nedenle Hamza Aktan Hocamız'ın sık sık işaret ettiği kırsal kesimlerdeki veya ortaçağdaki ailelerden farklı olarak artık bu özgürlük kavramının merkezi aile içerisinde formasyonu oluşturur. Ancak burada İslâm hukuku açısından özellikle dikkatlerinizi çekmek isterim, bizzat hukuku tanımlarken veya İslâm hukukunu başkaları anlatırken özgürlük kavramına hemen hemen hiç yer vermeyiz. Oysa modern dünyanın getirdiği bu üst yani özgürlük kavramı ki İngilizce tabirle kullanmam lazım "freestyles" yani özgür olan kavramı her bireyin doğuştan hak ettiği bir şeydir.

Onun için siz birisine hak veya ödevlerini anlatırken bile onun yine de bir özgür davranma alanına, özgür anlama, özgür yorumlama alanına sahip olduğunu unutmamız gerekir. Sonuçta bu özgür alan dediğimiz şey sorumluluk kazanma alanıdır. Çünkü özgür alan bırakmadığınız yerde sorumluluktan söz edilemez. Onun için modern hayatın getirdiği temel değeri hiçbir zaman göz ardı etmemek lazım.

Şehirleşmenin elbette ki olumsuz tarafları vardır; ama bana göre getirdiği en büyük değer kişilere özgürce kendisine söylenen şeyi yorumlama hakkıdır. Yani özgür alanı var etmiştir. O yüzden Ortaçağ'da şehirler cennet olarak görülmüştür. İslâm hukuku açısından dediğim gibi vazifeler haklar vs. kavramları konuşurken bir de bireyin yorumlama hakkını da dikkate alarak fikhî fetvaları vererek İslâm'ın değerini aktarmak, bence şehirlerde İslâm'ın var olmasının temel imkanı olarak karşımızda durmaktadır. Bireylere o yorum hakkını tanımadığınız zaman sizin söylediklerinizin hepsini reddetmesi söz konusudur. Dolayısıyla hiçbir geçerliliği olmaz.

Yorumlama hakkı dediğiniz şey, kişinin kendisiyle sizin söylediğiniz şey arasında ilgiyi kurmak hakkıdır. Kendisine göre yorumlama hakkıdır. Onu kendi hayatına nasıl tatbik edeceğine dair bir haktır. Şehir kavramı ve aile arasındaki ilişkiyi kurarken özgür alan kavramına bu nedenle dikkatlerinizi çekmek istedim.

Şimdi sözü Gülsüm Kurt Hanımefendiye vermek istiyorum.

Sunumunun konusu: "Medyanın Aile Üzerindeki Olumsuz Etkileri."

Medyanın Aile Üzerindeki Olumsuz Etkileri

B

Gülsüm KURT*

Saygıdeğer Başkan ve saygıdeğer katılımcılar, hepimizi hürmetle selâmlıyorum.

Ben buraya, Aileyi Koruma ve Destekleme Derneği'nin bir temsilcisi olarak geldim. Derneğimiz Türkiye'de medya konusunda çalışma yapan ilk dernek ve tek dernektir. Medya konusunda çalışmalar yapan çeşitli dernekler var; ama biz medyada daha çok seyirci açısından, seyircinin sivil inisiyatifi oluşturması ve inisiyatif kullanması gerekliliğini anlatan ve bunu oluşturmaya çalışan bir derneğiz. Aynı zamanda yayıncılara, RTÜK'e seyircinin fikirlerini aktaran ve onları yönlendirmeye çalışan, gayret eden bir derneğiz.

Medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerini sunumumda on sekiz başlık altında özetlemeye çalıştım.

1. MEDYANIN AİLE ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Medyada aileyi tehdit eden en önemli unsurlara kısaca baktığımızda;

- a) *Kötü modelleri yüceltme*
- b) *Tüketimi yaygınlaştırma,*
- c) *Popüler kültürü yaygınlaştırıp, gelenekleri ve değerleri yok etme veya gündemden düşürme,*

* AKODER (Aileyi Koruma Derneği) Temsilcisi

- d) *Cinselliği kontrolsüz ve anormal yansıtma,*
e) *Ahlâksız davranışları, davranış bozukluklarını, suçu, sapkınlıkları normalleştirme,*
f) *Kişilerin geçmiş ve gelecekle bağını kopararak aile kurmasını engelleme,*
g) *Çocuğu anne babasından, eşleri birbirinden kopararak onları yabancılarla geçici birlikteliklere zorlama*
h) *Zamanını çalarak; kişinin aile ve çevre ilişkisi tesisini engelleme, üreticiliğini yok etme, duygularını sahteleştirme,*
i) *İletişimsizlik*

gibi olumsuzluklara neden olduğunu görürüz.

Medyanın neden olduğu olumsuz etkileri biraz açarak gidecek olursak şöyle maddelendirebiliriz:

2. MEDYANIN AİLE KAVRAMINI YIPRATMASI

Aile kavramının medyada yükselen ve yüksek bir değer olarak yer almasını sağlamak, bizim en önemli amaçlarımızdan birisidir; fakat medyanın bunu yıpratıldığını görüyoruz. Aileyi bir kavram olarak yıpratıldığı için zaten medyanın en önemli olumsuz etkisi budur.

Bugün insanlığın özellikle de Batı ülkeleri ve amerikanın karşı karşıya olduğu en büyük sorun; ailenin iflasıdır. Türkiye'de ise gittikçe alçalan değerler arasına girmektedir. Bunu tetikleyen en önemli nedenlerden biri de sorumsuz medya yayınları olmaktadır.

Geniş ailenin gittikçe masalsı bir ögeye dönüşmesi, çekirdek ailenin bile parçalanıp anne-çocuk, baba-çocuktan oluşan hatta tek kişiden oluşan ailelerin bizim ülkemizde çoğalma eğiliminde olması vb. olumsuzlukların tümünü tetikleyen en önemli unsur olarak yine medyayı görüyoruz ve medyanın bunu özendirdiğini görüyoruz.

İnanç ve geleneği hor gören ve bunlardan kopararak kültürü yücelten medya, aileyi eskilerden kalan bir şey olarak göstermekte ve gerekliliğini çok da önemsememektedir.

Yazılı medyadaki aile algısına baktığımızda ailenin üçüncü sayfa haberi olarak yer aldığı görülür. Ön sayfalarda, eklerde ve röportaj

yapılarak yüceltilen, model olarak yüceltilen kişilerin genellikle aileye değer vermeyen, yalnız yaşayan marjinal tipler olduğunu görüyoruz. Bu tiplerin çoğunlukla herhangi bir ailenin üyesi olmadığını da görüyoruz.

Yalnız yaşayan, geleneği hor gören insan tiplerinin gittikçe artan oranlarda medyada görülmesi yeni neslin aileye sıcak bakmasına engel olmaktadır.

3. AİLE BİREYLERİNİ LÜKS YAŞAM GÖRÜNTÜLERİ İLE AİLE DIŞINA ÇEKMESİ

Aile bireylerinin lüks yaşam görüntüleriyle aile dışına çekilmesi de medyanın bir başka olumsuz yanıdır.

Magazin ve dizilerle rahat bir hayatı pompalanması; öncelikle gençleri olumsuz etkilemekte onları çalışmaktan, başarılı bir hayatı planlamaktan, üretmekten ve aileye bağlılık duymaktan alıkoymaktadır. Televizyondan gösterilen rahat ve özgür İstanbul hayatı özellikle Anadolu'daki gençleri kaçırmaya itmektedir. Bunlardan etkilenip manken olmak, yarışmalara katılmak için gelen fakat olumsuz sonuçlarla karşılaşan gençler eğer kızsızsa töre cinayetinde kurban gidebilmekte, ergen bir erkeğe sokak çocuğu olarak İstanbul'da yaşamaktadır.

Daha önce milletvekillerinden oluşan, töre cinayetlerini ve sebeplerini araştıran bir komisyon, Diyarbakır'daki cezaevlerinde İstanbul'da manken olmak için kaçan kızını öldüren babalarla da karşılaşmıştır. Bu da bir gerçek vakadır.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün yaptığı bir araştırmada görülmüştür ki kapkaç ve hırsızlık olaylarına karışan gençler çaldıkları parayı eğlence mekanlarına ve markalı eşyalara veya elektronik aletlere harcadıkları görülmüştür. Reklamlarda gençlerin hedef kitle olarak seçilmesi ve 'tüket mutlu ol' mesajları onları bu yola sürüklemektedir.

4. TV'DE GÖRÜNTÜLENEN AİLELERİN TÜRKİYE'DE YAŞAYAN AİLELERE YAŞAYIŞ BAKIMINDAN BENZEMEMESİ

TV'de görüntülenen, özellikle dizilerde yer alan aile tiplilerinin Türkiye'deki ailenin yaşayış biçimiyle birebir uyuşmaması da önemli bir sorundur. Evde ayakkabı giyilmesi, yemeklerde şarap içilmesi, akşam yemeğine biranın eşlik etmesi, kadın ve erkeklerin sarılarak selâmlaşmaları; sadakatsizliğin gayet doğalmış gibi gösterilmesi, gençlerin aile içinde sorumluluk sahibi olarak değil de sadece eğlence mekanlarında ve aşk sahnelerinde görünmesi, flörtü anne babanın gayet doğal karşılımları bu sorunlara sadece birkaç örnektir.

5. OLUMSUZ KİŞİLİK YAPISINA SAHİP KİŞİLERİN İYİ ÖRNEKLERMİŞ GİBİ MEDYADA YER ALMALARI

Televizyonda yer alan aile bireyleri karakter tiplelerine baktığımızda; rahatlıkla boşanan, çok rahat şiddet uygulayabilen, eşini aldatmaktan çekinmeyen, aile büyüklerine saygısız davranan özelliklerde olduğunu görüyoruz. Aynı zamanda kardeşlerin birbirlerine karşı saygısız bir dil kullandığını, aile içinde nezaketsiz ve kavgacı bir üslupla konuşulduğunu, aile büyüklerinin aile dışında olduğunu, yaşlı insan tiplilerinin genellikle sevimsiz ve kavgacı olarak gösterildiğini seyrediyoruz.

Yetişkinler açısından medyanın tüm kollarını incelediğimizde, gazete, dergi, internet, radyoda ve TV'de şu insan tipleri ön plandadır; homoseksüel, gay ve çapkın kadın.

Birçok gazete, aldatan kadınların hikâyelerini yazar, bir gazete pazar sayısında yaptığı bir röportajda "İstanbul'da eşcinseller azınlıkta" cümlesini başlığa taşır, bir kadın yazar "Bir resim sergisine gittim, çok hoş erkekler vardı; fakat hepsi gay'di" diye hayıflanır.

Kökü ve dalları olmayan, kurumaya mahkum ağaçlar gibi tek kişilik hayat yaşayan, kendisiyle başlayıp kendisiyle bitecek bir hayatın insanları, her gün

magazinlerden normal insanların hayatına doğru çoğalıyor.

6. BİLİNÇSİZ TAKİP EDİLEN MEDYANIN BİREYLERİ AİLEDEN KOPARMASI

Bilinçsiz takip edilen medyanın, bireyleri aileden koparması da bir başka olumsuzluk olarak önümüzde durmaktadır.

TV, bilgisayar oyunları ve internet kontrolsüz kullanıldığında, kişiyi çevreden soyutlamakta, aileden koparmaktadır. Bunun en bilinen olumsuz tarafı aile içi iletişimsizliğe yol açmasıdır. Aile ile tesis edilecek ilişkiye ayrılacak zamanı kitle iletişim araçları bir hırsız gibi çalmaktalar.

Bilgisayar oyunları, çocuk ve gençler için saldırganlığı normalleştirmesi ve suçu normal davranış gibi göstermesi bakımından çok tehlikelidir. Tüm bunların sonucunda çocuk veya genç ya evde kendine bir dünya kurmakta, ya da saldırgan ve saygısız olmaktadır. Kısacası aile ile ilişkisi bozulmaktadır.

Sınırsızca TV izlemek, sanal oyun oynamak, internette gezinmek; ister çocuk, ister baba isterse de anne olsun, ailesine karşı olan sorumluluklarını aksatmasına, hatta hiç yerine getirmemesine yol açabilmektedir.

Haberlerde gençlerin 'suçlu' olarak yer alması, başarılı gençlerin bir değer taşımaması, değersizlik hissine; reklamların gençleri hedef kitle olarak seçmesi, 'genç tüketicidir' fikrine; dizilerdeki tüm hayatı sevgili peşinden gitmekten ibaret olan hikâyeler ise 'genç, sadece âşıktır' algısına neden olmaktadır. Başarı, gelecek kaygısı, değerlere bağlılık, olgunluk, sorumluluk gibi kavramların onların dünyasında yer almadığı 'erişkin gençler'in ortaya çıktığı görülmektedir.

Medyanın aşıladığı, manevi değerleri hiçe sayan bu popüler kültür zamanla bizde de Batı medeniyetinin artık kurtulmak istediği tipleri imal etti. 30'una gelmiş ama çalışmıyor, evlenmemiş ama yalnız yaşıyor. Daima öğrenci veya çalışsa da parasını neslin devamı için değil, günlük zevkler

için harcayan erkekler veya daha vahimi gittikçe çocuk annelere dönüşen kızlar...

Tüm bunlar aile içinde travmalara yol açmakta, ebeveyn ile gencin ilişkisini bozmaktadır.

7. MEDYADAKİ ÜNLÜ KİŞİLERİN OLUMSUZ ROL MODEL OLMALARI

Model değişimi medyanın aileye verdiği en büyük zararlardan biridir. Aile büyüklerinin öğreticilik ve kültürü aktarma işlevini şimdilerde televizyon üstlenmiş durumda. Anne, baba, abla, ağabey, dayı model iken yerlerini televizyon veya sinema yıldızları aldı. Aile açısından tehlikeli tarafı, model olanın popüler kültürü temsil etmesi, ailenin değerlerini, geleneğini taşımamasıdır. Sonuç ise çatışma ve nesiller arası uçurumdur.

Medyanın öne sürdüğü model; eşcinsel, suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş, toplumsal değerlerini hiçe sayan birisi olabilir. Bu modelleme çocuk ve gençler açısından çok tehlikelidir.

Çok ünlü kişiler, evlilik ve aile kurumlarından uzak durabiliyorlar. "Evlilik romantizmi öldürür.", "Evlilik bana göre değil" gibi mesajlar özellikle gençler ve çocuklar açısından tehlikelidir. Erkeklerin kadınsı davranışları, evlilik dışı ilişkiler, çok eşlilik, aldatma, evlilik dışı çocuk sahibi olma, hatta sperm bankası aracılığıyla babasını asla tanımayacak çocukları dünyaya getirme, sadakatsiz günübürlük ilişkiler medyada normalmiş gibi gösteriliyor. Bu modeller gençleri yıllar geçtikçe kendilerine daha da çok benzetiyorlar.

8. MEDYANIN AİLELER TARAFINDAN EĞİTİCİ GİBİ ALGILANMASI

Medyanın aileler tarafından eğitici gibi algılanması, belki de en tehlikeli tarafıdır.

Bursa Emniyet Müdürü'nün 2006'da yaptığı bir araştırmada 'çocuk suça niçin yönelir?' sorusunun cevaplarından biri de; 'sosyal eğitimden ve kültürden yoksun olma'dır. Bu ise; televizyon ve

internetin insanların hayatına baskın olarak nüfuz etmesi, toplumsal kontrolü ve aile eğitimini bitirmesinin sonucudur. Ailenin ve toplumun kültürel mirası aktaramaması ve nemelazımcılığın yayılmasıyla çocuk suça itilir. Bunda ailenin medyayı çok gerçekçi bulması ve televizyonda görülen herşeyin gerçek gibi algılanmasının da etkisi vardır.

9. OLUMSUZ HABERLERİN ZAMANLA YERİLMEKTEN ÇOK NORMAL GİBİ GÖRÜLMESİ

Olumsuz haberlerin zamanla yerilmekten çok çok normal gibi görülür hale gelmesi ve haberlerdeki saldırganlıkları model alma, sık görülen bir davranış bozukluğudur. Çocukların bilgisayar oyunlarında hırsız, mafya babası, terörist, katil rollerine girmesi zamanla gerçek hayatta da aynı davranışı sergilemesine sebep olmaktadır. Gözlerden kaçan bir diğer husus ise; özellikle haberlerde çok sık gösterilen terörizm, hırsızlık, adam yaralama, cinayet gibi suçların ailecek seyredilirken farkında olmadan normalleştirilip tepkisizliğe neden olmasıdır. Çocuk oynarken terörist olabilmekte, polis olan arkadaşları da onu kovalayabilmektedir. Saddam haberlerinden sonra bazı çocukların kendilerini asmaları, haber takip edilirken çocukların durumunu gözden geçirmeyi düşündürmelidir.

10. AİLEDE SAYGISIZLIĞIN VE NEZAKETSİZLİĞİN OLUŞMASINA NEDEN OLMASI

Aile büyükleri ile seyredilen müstehcen görüntüler ebeveynler ile çocuklar arasında saygı mesafesini sıfıra indirmektedir. Tehlikesiz gibi algılanan yarışma programlarında kullanılan müstehcen dil, filmlerdeki özel sahneler ailecek seyredildiğinde 'şimdiki çocuklar çok saygısız' sonucunu doğurmaktadır.

Mahremiyetin hiçe sayıldığı gerçek yaşam öykülerini dile getiren programlar, hayat hikâyelerinin anlatıldığı yarışma veya kadın kuşağı

programları ise ailedeki saygı ve güveni yok eden, temelini gizlice yıkan unsurları içinde barındırmaktadır.

11. SEYİRCİNİN DUYARLIK EŞİĞİNİN DÜŞMESİNİN DOĞURDUĞU SARSICI YAYINLAR

Seyircinin cehalet eşiğinin düşmesinin doğurduğu sarsıcı yayınlar var. Bu da aileyi tehdit eden unsurlar arasında.

Medyanın en çok izlenen kolu TV'nin ise en tehlikeli yanı 24 saat açık olması ve çok fazla TV kanalının bulunmasıdır. Bunun yol açtığı sorun ise yapılan şeylerin hızla sıradanlaşması, yeni arayışlara gidilmesi, standartların ve toplumun kabul ettiği tarzın dışına çıkılmasıdır.

'**Biri Bizi Gözetliyor**'da birbirini tanımayan insanların kameraların önünde, tüm özelliklerini yaşaması, hatta Hollanda'daki serisinde bir kadının kameraların önünde doğum yapması, Almanya'daki serisinde 'tuvalete de kamera koyalım mı' tartışması...

Bir İsrail kanalında "**Wife Swap**", "Eş Takası" adlı yarışmada İsrailli bir çift, Arap bir çift ile eş değişimi yapması...

Türkiye'de yayınlanacağı gün; gösteriminden vazgeçilen "**He's A Lady**" adlı yarışmada yarışmacı erkeklerin en iyi kadın olmak için baştan aşağı kadın görüntüsüne bürünmesi...

Tüm bunlar 'Aile'yi bir kavram olarak çökerten, içini boşaltan, değerini düşüren yarışmalardır. Bunlar hep medyanın duyarlılık eşiği düşen seyirciyi kendisine daha fazla çekme çabalarıdır.

12. BİLİNÇSİZ İNTERNET KULLANIMININ NEDEN OLDUĞU SORUNLAR

İnternet ise aynı etkilere sahip olmanın yanı sıra tüm tehlikeleri ve tuzakları ailenin içine sokmaktadır. Terör propagandacıları, uyuşturucu satıcıları, kumar siteleri, insan ticareti, sanal hırsızlık, kötü emellere alet etme, sapkın davranışları normalleştirme, porno, taciz ve aklımıza bile gelmeyen birçok ahlâk dışı tanıtım ve

uygulama yeridir internet. İnternet ilk çıktığında "bilginin dünyada gezintisi ne güzel olacak" diye düşünölmüştü. Aileler çocuklarının kolayca bilgiye erişmelerine çok sevindiler. Sonra tehlikeler ve yan etkiler ortaya çıktı. Uzmanlar uyardı: "Aileler de bilgisayar öğrensin, çocukları korusun!" Bunun da yan etkisi, internet aşkları oldu. Evli kadınlar, erkekler internetteki beyaz atlı prens veya uyuyan güzel ile tanıştırlar. Çocuklarını koruma görevlerini tamamen unuttular.

Çocuk ve gençlerden, yetişkinlere esprili bir geçiş yaptık ama internet aşkları yüzünden yıkılan birçok aile hepimizin malumudur.

Gençlerin olumsuz modellere, reklâmların "sadece tüketici ol" dayatmalarına, haberlerdeki "gençler suç işler" temasına maruz kalmasını, çocukların erkenden cinsellikle tanışmasını, suçu medyadan öğrenmesini, bugünün, geçmiş ve gelecekle bağının koparılarak insan neslinin geleceğinin tehlikeye atılmasını, gittikçe artan cinsel sapkınlıkların, cinsiyet tercihlerinin normalleştirilmesinin "aile" kurumu ile bağdaşmadığından onu tehdit eden unsurlardan olduğunu dile getirdik.

13. MEDYADAKİ KADIN ALGISININ TÜRKİYE'DEKİ KADINLARI OLUMSUZ YÖNDE DEĞİŞTİRMESİ

Medyadaki kadın algısına değinmek istiyorum. Bu aile açısından çok önemli. Özellikle bizim Türkiye ailesi açısından çok çok önemli.

Medyadaki kadın algısı değışti. Türkiye'deki kadınlar arasında da değışti. Bu bağlamda medyanın yol açtığı en önemli sorunlardan biri de; kadının anne, eş, evlat olma rolünü eski bir elbise gibi atıp, "sadece kadın" olmasına örneklik teşkil etmesinedir. Yazılı ve görsel medya ve sanal yayınlar hep bunu pompalıyor ve gittikçe değışen bir kadın algılaması karşımızda duruyor. Evlenmeden sevgili edinebilen, onunla aynı evi paylaşan bir genç kızlık dönemi, evlendikten sonra sevgili bulabilen, çocukları olsa da rahatlıkla onları terk edip sevgilisiyle kaçabilen, her türlü rolden sıyrılarak ne evlenmeden önceki baba evinin

ailesine ne de evlendikten sonraki yeni ailesine saygı duyan, bu rollere bürünmeden sadece dişiliğini yaşamak isteyen kadın modelleri her an medyada toplumu olumsuz anlamda etkileyen bir unsur olarak reklam edilmektedir. Gerçek hayatta da bu kişilere özenenlerin sayıları hızla artmaktadır.

Moda ve estetik endüstrisinin iç içe olduğu günümüz dünyasında, markalar ürünlerini daha çok kullanacak insanları bizzat kendileri oluşturuyorlar. Eğilim uzmanı, marka danışmanı Marian SALZMAN önce "metroseksüel erkek" tiplemesini, sonra da "Çok eşli kadın" tiplemesini dünyaya tanıttı. Hemen hemen her basın-yayın organında gördüğümüz metroseksüel erkek teması, yerini aldatan kadınlara bıraktı.

Kadınların git gide evlilik içerisinde yapıcı olmaktan çok yıkıcı rol oynamaları da işin bir başka tarafı. Medyada her zaman, boşanan kadınların kendi ayakları üzerinde rahatça durabilmeleri ve boşanma sonrası hiçbir sorunla karşılaşmadan mutlu mesut yaşamaları hatta daha iyi bir hayata sahip olmaları yönündeki yaygınlaştırılan yanlış fikir ve eylemler, maalesef Türkiye'deki seyirciler tarafından gerçekmiş gibi algılanmaktadır.

Genç kızlar açısından tehlikeli olan ise bekaret ile alay edilmesi, diziler aracılığıyla 'hala bununla mı uğraşıyoruz canım' mesajlarının gizliden gizliye verilmesidir ki, bunu genç kızlara yoğun bir şekilde arkaik bir kavram olarak algılatma çabası vardır.

14. ALGIDA YANILMAYA NEDEN OLMA

Yukarıda anlattıklarımızın tümü, model olmanın dışında, algıda karışıklıklara yol açmaktadır. Toplumda aldatan kadınlar, eşcinseller, uyuşturucu bağımlıları azdır; fakat medyada görülen 3-5 vaka, toplumun bunu sanki insanların %80'i böyledir gibi algılanmasına neden olmaktadır. Aslında bu noktada normalleştirme ve yayılma tehlikesi baş göstermektedir.

TV'deki dizilerin sağladığı sahte dünya, kişileri gerçek hayattan koparmakta, bu da onları kayıp bir ömre sürüklemektedir.

Her gün dizi gibi sunulan dramalar insanları, tanımadıkları ve yardımcı olamayacakları insanların dertleriyle meşgul etmekte ve kendi ailesiyle yavaş yavaş bağıını koparmaktadır.

15. ESTETİK KAYGISINI TEMEL PROBLEMLERİN İÇİNE DAHİL ETME

Ekranlarda ve yazılı medyada, yakışıklı erkek ve çok güzel kadınların çokça yer alması sonucu, eşlerin birbirlerinde kusur aramaya başlamasına, kendi eşini sanki dünyanın en kötü ve çirkin insanıymış gibi algılamasına sebep olmaktadır.

Tüm bu çılgın güzellik arayışı geliri belli olan Türkiye'de büyük ekonomik krizlere ya neden olmakta ya da şimdiden temellerini atmaktadır ki ailenin en çok çatırdadığı konu ise ekonomik sorunlardır.

Bu arada, aşırı pompalanıp reklamı yapılan cinsiyet değiştirme, özellikle erkeklikten kadınlığa geçiş furyasını fırsat olarak gören doktorlar olduğu gibi bu mükemmellik rüzgarına kapılmış kadın ve erkekleri gelir kaynağı olarak kullanan doktorların da medya kadar olumsuz rollerini de unutmamak gerekir.

16. 'EVLİLİK DIŞI ÇOCUK TEMASI'NIN SIKÇA İŞLENMESİ

Hemen her dizide evlilik dışı çocuk temasının sıkça işlenmesi önemli bir sorundur. Hemen her dizide bunu görüyoruz.

Bu başlık içinde genç kızları da işlemek istiyorum. İngiltere'de genç kızlar ergen dönemlerinde babalarıyla bir partiye katılırlar. Bu, STK'ların başlattığı bir kampanyadır. Ergeneliğe ayak basan kızlar, evlenmeden kimseyle beraber olmayacağım, diye burada bekaret yemini ederler. Bunun nedeni ise 'çocuk anneler'i çocuklarıyla barındıran sosyal hizmet yurtlarının artık kapasitesini aşmasıdır. Medyanın genç kızları getirmek istediği nokta işte burasıdır.

Tıpkı bizdeki Çocuk Esirgeme yurtları gibi İngiltere’de de anneleriyle genç kızların, çocuk annelerin kalması için yurtlar var. Bunların kapasitesi aşınca artık STK’lar bu kampanyayı başlatmışlardır. Medya ise bunu görmeyerek aslında bizi yanıltıyor. Yani modernleşelim, Batılılaşalım derken aslında Batı’nın kurtulmak istediği insan tiplerini -daha önce belirtmiştim- bizde yaygınlaştırmaya çalışıyor. Yine bu şekilde algıda yanlış yapıyor. Halbuki bu, artık Batılıların bile geri dönmek istedikleri yanlıştır.

17. ÇOCUKLARI ERKEN YAŞTA CİNSELLİKLE TANIŞTIRMA

Türkiye’deki seyirci profiline bakıldığında ailelerin çocuklara televizyon konusunda kural ve bir program getirmediğini; bunun yanında yayıncıların da çocukların ekran başında bulunduğu saatleri gözetmeden yayın yaptığını görüyoruz. Hatta çocuk programlarının arasında bir film fragmanının en müstehcen sahneleri bile konmaktadır. Bunlar çocuğun erken yaşta cinsellikle tanışmasına neden olmaktadır. Uzmanların görüşüne göre erken başlayan cinsel hayat, otuz beşli yaşlardan sonra yerini sapkın ilişkilere bırakmaktadır.

Bu noktada seyircilerin, özellikle ebeveynin bilinçli olması gerekiyor.

18. CİNSİYETİN BİYOLOJİK DEĞİL SOSYAL BİR TERCİH OLDUĞUNU İDDİA ETME

İnsanlar dişi ya da erkek olarak doğarlar. Günümüzde ise medya cinsiyetin tercih edilebilen bir şey olduğunu ve bunun çok normal olduğunu savunmaktadır. Bu çok önemli gerçekten. Hatta bunun bazı STK’lar aracılığıyla ülkemizde bunu kanunlaştırma çabaları var. Burada Diyanet İşleri Başkanlığı olarak sizlere de önemli görevler düşmektedir. Sizlerinde de bu yanlış faaliyetler karşısında önemli çalışmalarınızın olması gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü ciddi bir çalışma bu. Hâlâ devam ediyor. Kanun olarak bizde yer alması

isteniyor. İnsanlar medyada yoluyla bu fikre alıştırmaya çalışıyor ve buna yönelik sıklıkla yayınlar yapıyor.

Cinsiyet değiştirme ve sapkın cinsel tercihler dünya sağlık örgütü tarafından artık hastalık olarak gösterilmemektedir. Eşcinsellerin ve transeksüellerin artık medyada etkin lobileri vardır. Tüm bunlar medyanın bu meseleye yaklaşımını etkilemektedir. Bu kişilerin nesli devam ettirecek nitelikte aile kurmalarının imkansız olduğu düşünülecek olursa gençlerin büyük bir tehlike ile karşı karşıya kaldıkları görülür. Oysa aile kurumunu tehdit eden en büyük unsurlardan biri insan neslinin yok olmasıdır. Eşcinsel ve transseksüellerin medyada lobilerinin olduğu düşünülürse çok etkin çalışma yaptıklarını görüyoruz. Bu açıdan bunların istişare edilmesini istiyorum. Belki süremi aşmış olabilirim.

Burada olmaktan memnun oldum, beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum,

Oturum Başkanı - Biz de sizleri dinlemekten memnun olduk. Gülsüm Hanımefendiye teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Şu anda saat 15.⁰⁵ ve bir molamız var. 15.²⁰'de görüşmek üzere.

Saygılarımla...

Müzakereler

B

Oturum Başkanı - Dostluk ve sohbet ortamına tekrar hoş geldiniz diyorum. Şu anda benim saatim yaklaşık olarak üç buçuk. Organize eden dostlar ortalama olarak beş, mümkünse en azami beş buçuk gibi oturumun bitmesinin yararlı olacağını düşünüyorlar.

Biraz da felsefe geleneğinden gelmiş olmam nedeniyle bize ilk önce öğretilen şey Sokrates'ci diyaloglardır. Öyle isim yazmak gibi bir işleme başvurmayacağım. Yani sizlere konuşma hakkı vermek gibi bir yetkim de yok zaten. Bu anlamda sadece Sokrates'ci diyalog formatını olabildiği kadarıyla burada işletebilirsek kârımız olacaktır diye düşünüyorum. Bu açıdan kişilerin bazen düşüncesini tek bir kelimeyle ifade etmesi de mümkün olabilir ama bazen birden daha fazla cümleyi kurmak ihtiyacı da olabilir. Sizlerden iki istirhamım var. Ben çoğunuzun isimlerini henüz bilmediğim için konuşmaya başlarken isimlerinizi tekrarlıyorsanız çok mutlu olacağım. İkincisi de, genel olarak gördüğüm kadarıyla verilen süreler üç veya beş dakika arasında gidip geldi. Bu nedenle, efendim kendinizi sınırlama zahmetine girişirseniz ve bana söz bırakmazsanız çok mutlu olacağım.

Ancak bana verilen yetkiye dayanarak ilk önce konuşmak isterlerse Sayın Başkanımıza sözü vermek istiyorum.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Ali Bardakoğlu -
Bismillahirrahmanirrahim.

Ben de bütün ilim erbabı hanımefendilere, beyefendilere ayrı ayrı saygılarımı sunuyorum.

Başarılar diliyorum ve bu bereketli toplantıya eşlik eden bütün dostlarıma ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum. Bunları enine boyuna konuşmamız gerçekten çok faydalıdır. Bir hastamızın tedavisiyle ilgilendiğim için dün katılamadım. Kusura bakmayın. Yoksa dünden itibaren aranızda olmak istiyordum.

Burada her bir tespit her bir cümle önemlidir. Ben hem Dilek Hanım'ı hem Gülsüm Hanım'ı dikkatle dinledim. Teşekkür ederim kendilerine. Burhanettin Bey'in açılımı da önemli. Burhanettin Bey'in sözlerinden sonra zihnime şöyle bir soru geldi. Özgürlük, bizim bütün geleneğimizde -ben fıkıh literatürünü şöyle hızlıca zihnimden geçirdim- daha çok da bizde hak ve vazife bağlamında ele alınmış. Yani sorumluluklar ve vazifeler. Aslında vazife hakların bir başka şekilde ifadesidir. Batılı eleştirmenleri, Oryantalistleri biliyorum. İslâm'da hak ve özgürlük yoktur hep vazife vardır, onun için de "kul" fikri ağır basar şeklinde, ağır bir eleştiride bulunuyorlar ama mesela Allah'a kulluk ve vazife bir hakkın karşıtı, hakkı ve özgürlüğü de ifade eder. Yani aslında dikkatle bakarsak onun içerisinde özgürlüğü de görebiliriz.

Zihnim iki noktaya biraz takıldı. Birincisi, bu özgürlük ile sorumluluk ve ödev dengesini nasıl kuracağız. Siz şimdi şehir hayatının ve modern hayatın bize bahsettiği çok önemli bir değer olarak özgürlük kavramını dile getirdiniz. Ama bizim dini geleneğimizde de özgürlüklere karşı bir temkinli yaklaşım vardır. Çünkü her bir özgürlüğün, yol açacağını düşündüğümüz bir çok sıkıntısı vardır. Mesela Gülsüm Hanım'ın dile getirdiği sorunların önemli bir kısmı bu sınırsız ifade özgürlüğünden, basın özgürlüğünden kaynaklanıyor. İkincisi, Özgürlük ortamında iyiyle kötüyü aynı anda piyasaya sürdüğünüz vakit siz eşit bir durum meydana getirmiyorsunuz. Kötünün avantajını görmezden gelerek, iyiyle kötüyü aynı anda piyasaya eşit şartlarda süremiyoruz. Onun için de dinî geleneğimizde kötülüklerin önlenmesi, iyiliklerin yapılmasından daha önce gelir. Yani değer olarak

bir kötülüğün işlenmesinin önlenmesi bir farzın, bir vecibenin yerine getirilmesinden çok daha büyük değer taşır. Yani "münkerden nehiy marufu emirden daha kuvvetlidir." Çünkü hani hep diyoruz -Dilek Hanım'dı değil mi?- televizyonun kumandası elimizde diye ama öyle olmuyor. Yirmi dört tane kanal varsa, on iki kanal şerri on iki kanal da hayrı anlatıyorsa, çocuklarımız yüzde elli yüzde elli eşit bir durumla karşı karşıya değildir. Çok güçlü bir iradesi olmadığı için -insanoğlunun iradesi zayıftır- iradesiyle insanoğlunu imtihan etmek büyük bir risktir. Peygamberlerin, büyük şahısların bile, Allah'ın (c.c.) lütfu olmasa kendi başlarına kaldıklarında bu imkanı iyi kullanamadıklarına dair örnekler vardır. Yani o bakımdan zor bir durumla karşı karşıyayız.

İkincisi de, Dilek Hanım'ın dile getirdiği konu. Bu bireyselleşme, modern aile ve ebeveynlerin müdahalesi. Yine ben dinî gelenekten hareketle ifade edeyim. Biz öteden beri ebeveynlerin müdahalesine sıcak bakarız ve onu aileyi koruyucu, iyilikleri, güzellikleri yaşatıcı, çocuğun yetişmesi açısından ailedeki dinî geleneğin korunması açısından çok olumlu bir katkı olarak görme eğilimi vardır. Yani belki bu konuda erkeklerle bayanların değerlendirmeleri farklı olabilir. Çünkü bayanlarda daha çok bir kayıncı faktörü olduğu için bayanların bu konuda değerlendirmeleri erkeklerden biraz farklıdır. O farkı kabul ediyorum. Yani bir anket yapılırsa, bayanların ebeveyn müdahalesinden şikâyetleri herhalde erkeklerden daha fazladır ama ailede de gördüğüm kadarıyla erkekler, orta yaş erkekler, ebeveyn müdahalesini -bizim kuşağımız içerisindeki insanlar- olumlu bir değer olarak düşünürler. Tabii yüzde beş yüzde on gibi olumsuz örnekler olabilir. Ancak genel olarak baktığımızda çekirdek ailenin maruz kaldığı tehlikelerin ebeveyn müdahalesinin olduğu geniş ailelerde daha az yaşandığını görüyoruz. Bu bireyselleşme ve şehir hayatının özgürlük ve bireysellik modelinin ve ebeveyn müdahalesinden azade bir ailenin karşı karşıya kaldığı tehlikelerin biraz daha fazla olduğu gibi

bir izlenimim var. Ben belki eski kuşağı temsil ediyorum, bunu düşünebilirsiniz. Doğrusu zihnime de bunlar geldi.

Hepinize ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bunları tartışabilirsek iyi olur.

Oturum Başkanı - Hocam izninizle ben özgürlük kavramı hakkında ufak bir açıklama yapmak isterim. Tabi ki özgürlük sizin anladığınız anlamda benim de eleştirdiğim bir noktadır. Ben yalnız felsefi açıdan olaya bakıyorum. Söz gelimi siz birisine özgürsünüz dediğinizde, ona davranış alanı bıraktığınızda geniş bir biçimde onu özgür kılmış oluyorsunuz. Zira özgürlük demek her şeyden önce herhangi bir varlığı, herhangi bir olayı, herhangi bir kişiyi ne kadar geniş açıdan yorumlayabildiğinizle bağlantılı bir şeydir. Söz gelimi ben bir olayı on kelime eşliğinde anlıyorsam, on kelimenin bana sunabildiği bir özgürlük alanına sahibim demektir. Ama ben aynı olayı beş yüz kelimeyle bin kelimeyle anlayabiliyorsam o zaman o bildiğim veya yorumladığım beş yüz kelimenin bana sağladığı özgürlük alanına sahibim demektir. Şimdi benim burada şehir hayatının insana özgürlük vermesinden kastettiğim asıl şey şudur: Mesela köyde yaşayan bir insan iki yüz kelimeyle bütün hayatını sürdürebilir ama şehirdeki bir insan eğer eğitimli olmak istiyorsa eğer arzu ediyorsa, okumayı, düşünmeyi seviyorsa beş bin kelimeyle düşünebilir. Beş bin kelimeyle düşünen bir insanın gördüğü dünya, elli kelimeyle düşünen insanın gördüğü dünyadan çok farklıdır. Dolayısıyla beş bin kelimeyle veya on bin kelimeyle dünyayı algılayan kişiyi ise zaten belli kalıplarda tutamazsınız. Zaten bilginin kendisi kaçınılmaz olarak kendi özgürlük alanını yaratır. Benim asıl kastettiğim şehirlerin özgürlük algılaması, şehirlerde dilin entelektüel bir biçimde üretilebilmesi, dolayısıyla donanımlı kişilerin gelişmesine imkan vermesidir. Mesela felsefe eserleri, sanat eserleri, edebiyat eserleri, fıkıh eserleri vs. onları göz önüne bulduğunuzda, çok kapasiteli bir insanı, söz

gelimi İbn-i Sina'yı veya bir düşünürü, bir sanatkârı siz hangi kalıpla sınırlayabilirsiniz.

O nedenle özgürlük bizim sahip olduğumuz dilin olaylara bakış açısıyla, bir olayı ne kadar geniş açıdan kavrayabilme imkanımızla ortaya çıkan bir şeydir. Dolayısıyla hayatını yüz kelimeyle devam ettiren bir kişiye siz sınırsız özgürlük alanı verseniz, aslında siz özgürlük alanı vermiş olmazsınız. Başkalarının güdümüne terk etmiş olursunuz. Sanıyorum sorunlar da buradan kaynaklanıyor. Biz özgür insan değil başkalarının güdümüne bırakılacak insan yetiştiriyoruz. Özgürlük, tedbirimizi almaksızın o kişiyi donanımsız ve savunmasız bir biçimde başkalarının eline kurban vermek anlamına geliyor. O anlamda size hak veriyorum Hocam.

Ben isterseniz sizlere artık bundan sonra söz vermek gibi bir duruma girmeyeyim. Söz almak isteyenler, konuşmaların gidişatına göre kendileri karar versinler.

Prof. Dr. Bünyamin Erul - Ben çok kısa konuşacağım.

Dün, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırma Genel Müdürü Ayşen Gürcan'ın verdiği anketlerde boşanma öncesi aile içerisindeki problemleri çözmede, problemlili ailelerin en fazla istişare ettikleri, danıştıkları kesim olarak aile büyükleri gözükmüyordu. Ancak sunu yapan hocahanımın da tabii haklı olduğu taraflar var. Biz hadisçiyiz, iki görüşü uzlaştırmak isterim.

Bugün yapılan sunumlardaki medya ile ilgili dört cümle söyleyeceğim. Zannedersenem problemlerin bir çoğu medyada odaklanıyor.

Birincisi; Hocam, inşallah biz Kurul olarak önümüzdeki aylarda medya-din ilişkisi çerçevesinde bir çalıştay yapmayı düşünüyoruz. Bu ilişkiyi gerek medyadan belli insanlarla, gerekse bu konunun uzmanlarıyla tartışıp hem Diyanet İşleri Başkanlığımızın hem de Kurulumuzun medya ile ilişkilerinde neler yapabiliriz, yahut stratejimiz ne olmalı şeklinde bir çalıştay yapacağız.

İkinci olarak; bu toplantının kısa vadedeki hedefi bir aile kitaplığı oluşturmaktır. Sanıyorum bu çerçevede medyanın aile üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini ele alan bir veya birden fazla kitapçık hazırlanmalı. Ben bu sunumlardan sonra çocuklara, ev hanımlarına yönelik birkaç kitap hazırlamamız gerektiğini düşündüm.

Üçüncü olarak; Diyanet İşleri Başkanlığı görsel yayına, özellikle TV programlarına daha fazla ağırlık verilmesi gerekiyor. Diyanet TV'ye dönük olarak şimdiden çok ciddi hazırlanmamız gerekiyor. Çünkü bir televizyon kurmak hele hele Diyanet'in yayını diyebileceğimiz bir televizyonda sağlıklı din bilgisini sunabilmek konusunda ciddi anlamda ön hazırlık gerekiyor. Onun için Diyanet TV'ye yahut televizyonlardaki görsel yayınlara ağırlık vermemiz gerekiyor. Bir dizi hazırlatmamızda fayda var. Yani rol-modelleriyle Müslüman aileyi çok iyi temsil edecek bir filime ihtiyaç var. Buna ilaveten, ister Diyanet İşleri Başkanlığımız adına isterse Türkiye Diyanet Vakfı adına olsun, "değerlere saygı medya ödülü" diye bir ödülün ihdas edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Her yıl bir ödül verelim. Bunu başkanlık yapmazsa vakıf yapabilir. Sanırım bunun değeri ve anlamı çok önemli. Aile değerlerine, aile kurumuna çok sağlıklı yaklaştığı için 2009 ödülünü biz şu diziye verdik diyebilelim. Göreceğiz ki senaristler bunu dikkate alacaktır. Dolayısıyla bizim şikâyet ettiğimiz, sızlandığımız birçok problem Diyanet'in verdiği sembolik ödülle kısmen düzelecektir.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Sayın Hocam, buyurun.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem - Teşekkür ederim.

Sayın Başkan, dünkü ve bugün sabahki toplantılarda bulunamadılar. İzin verirsiniz ben Sayın Başkanımız'ın bıraktığı yerden devam etmek istiyorum. Aile, çocuk eğitimi, çocuk problemleriyle ilgili alanın uzmanları, ortaya çıkan problemlerin sebepleri üzerinde durdular.

Onlar bugün kendi ihtisas alanlarının verilerine dayanarak durumu analiz ettiler ve bu sorunların kaynaklarını ifade ettiler. Tabii bizim geleneksel fıkıh yaklaşımımızda, geleneksel aile, eğitim, ahlâk, terbiye alışkanlıklarımızda fark göstermesi bundan kaynaklanıyor. Uzmanlarımızın belirttiği noktaları ön plana alıp bizim arızalı olan geleneksel yaklaşımlarımızı düzeltmemiz gerekiyor. Yani uzmanlarımızı; bizim geleneğimizdeki yaklaşımlar budur, siz bunları da göze alın şeklinde değil; uzmanlarımızın bizi bilgilendirdiği yönde bizim yönelimlerimizi değiştirmemiz gerekiyor. Ben, “def-i mefasit celb-i menfaatten evladır” kuralını, toplumumuzu geri bırakan, teşebbüsten alıkoyan, ileri atılımı hatta bırakın ileri atılımı günlük hayatı takipten alıkoyan fasit prensiplerden biri olarak arz etmişim. Teşebbüsleri engelleyen, daima savunmada tutan, tutucu, gelenekçi muhafazakar bir yaklaşımın ifadesidir “def-i mefasit, celb-i menfaatten evladır.” Bu yaklaşım riskten kaçınmayı, düşünmeyi engeller. Hukuk alanında “berâet-i zimmet asıldır” diye başlanılsa da, herkes hırsız, dolandırıcı, düzenbaz, kötülüğe meyyal kişi olarak kabul edilse de, onu engelleyici tedbirler almak esastır. Diğer alanlarda böyle değildir. Mesela itikat alanında, düşünce alanında Sayın Tatar’ın ifade ettiği gibi Cenâb-ı Hak’ın bizim hür irademize ve hür düşüncemize hitap ettiğini görüyoruz. “لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا.” Bakın burada metinler üzerinde bile düşünmemiz emrediliyor. Her şey kötüye meyyal diye bir ön kabulden yola çıkıldığı zaman gerçekleşmeyecektir.

Ben yine ümit ediyorum ki Kurulumuzun bu seneki yaklaşımları da geleneğin yeni alanlardan mezkur alanlara öğretilmesi şeklinde değil, bilim adamlarının bugün ulaştıkları noktanın Başkanlığımıza ve ilahiyatçılarımıza yön vermesi şeklinde tecelli etmesini Cenâb-ı Hak’tan niyaz ediyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Yavuz Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Yavuz Ünal - Ben öncelikle her iki sunumu yapan arkadaşımıza teşekkür ediyorum. Gerçekten dolu doluydu. Bizim için ciddi bir ufuk turu oldu. Çok şeyi düşünmemize neden oldu.

Sadece katkı sağlamak açısından bir iki noktaya değinmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi medya ile alâkalı olan kısım. İslâm hukukunda “şuyûu vukuundan beterdir” denilen bir ilke var. Burada iki şey var aslında. “Şuyûu” engellensin veya duyulmasın değil, haber alma özgürlüğü, sınırlandırılınsın diye bir şey yok. Ancak bundan önce yapılması gereken bir şey var. Vuku engellenmelidir. Evet, bu bir problemdir. Bu, toplumu tehdit eden bir davranış varsa, bu engellenmelidir. Ancak bunun şuyûu bulmasıyla beraber, hocahanımın medya ile alâkalı sunumunda dikkat çektiği “algıları değiştirmek” diye bir tehlike de var ortada. Şuyûudan çok daha ötedir. Artık siz onu öylesine içselleştiriyorsunuz, öylesine yorumlarla bakmaya başlıyorsunuz ki algınız değişiyor, en büyük sıkıntı burada. Algıları değiştiriyor. Daha önce belki küfürle eş değerde gördüğünüz şeyi artık duymuyorsunuz bile. Çünkü o normalleşerek meşrulaştı.

Biz medya ve dinle alâkalı ciddi bir çalışma yapmak zorundayız. Bir değil birden çok çalışma yapılmalı. Taraflar gelmeli. Toplantının başında vurguladığım konuyu izin verirseniz tekrar vurgulayayım. Onlar adına da, onlar açısından da bir farkındalığı oluşturmak gerekiyor. Nedeni şu: Medya lobiler tarafından yönlendiriliyor ve ciddi anlamda ekonomik kaygılar var. Rating düşecek mi? Yeni bir rating yakalanabilecek mi? Bütün mesele bunun üzerinden yürüyor. Peki bunun bir ilkesi olmamalı mı? Sonuçta medya mensupları ya da medya sahipleri de bu toplumun çocukları. Sonuçta o insanlarla oturduğunda, bir takım şeyler fark ettirildiğinde, farkındalık oluşturulduğunda, ben eminim ki iyileşme suyun kaynağından başlayacaktır. İyileşme, çok daha yukarıdan başlayacaktır. En azından bizim açımızdan denemeye değer. Defalarca bile olsa, sonuç alamasak bile denemeye değer diye düşünüyorum.

İkincisi, evliliğe yapılan müdahaleler. Genç bir çift evlendi, ebeveyn tarafından müdahale yapılıyor. Bardakoğlu Hocam çok güzel bir noktaya temas etti. Biz bunu çoğu zaman olumlu algılarız. Fakat işin ilginç tarafı, çünkü sunumda evliliğe yapılan müdahalelerin ciddi anlamda boşanma nedeni olarak bize sunulduğunu gördük. Bunu, izin verirsiniz, Bünyamin Hoca'nın sünnetine uyararak uzlaştırayım. Evliliğe yapılan bu müdahaleyi olumsuz bir kavram olarak düşünüyorum, müdahale değil de tecrübe aktarımı olarak düşünürsek hiçbir sorun yok. Sorun yaşandığında, ailelerin rehabilitesi anlamına da geliyor. Çünkü kırk yıllık bir tecrübe var. Bu tecrübenin aktarımı ciddi bir değerdir ve kaybedilmemesi gerekir. Belki okuyamaz yazma bilmeyen annelerin bile ciddi kazanımları vardır hayattan ve bu kazanımlarının, tecrübelerinin mutlaka aktarmalarını sağlamak gerekiyor. Ancak bunun altını doldurabilmek için müdahalenin nasıl gerçekleştiğini izah etmem gerekiyor. Peki, müdahale nasıl ortaya çıkıyor? Evlendi, resmi nikâhı yaptık. Aslında resmi nikâhın gücü kültürler tarafından veriliyor. Resmi nikâhın yaptırımı bizim toplumumuzda gelenekseldir. Nikâh ne zaman akla gelir? Nikâh boşanma söz konusu olduğunda akla gelir. Yani orada önem kazanmaya başlar, öyle söyleyeyim isterseniz. Evlilik gerçekleştiğinde gelinin toplumumuzda ciddi bir tutamağı yoktur. Özellikle sonradan sorun yaşayan aileleri dikkate alarak söylüyorum. Gelin, çocuk doğurduğunda ciddi bir kazanım elde etmiştir. Statü kazanmıştır. Bunun bir sonraki kademesi de, kayıvalide olduğunda ortaya çıkar. Kendisine ait bir iktidar alanı oluşturmaya başlar. Buradaki sözünü ettiğimiz müdahale, bu müdahaledir. Yani buradaki tecrübenin aktarımı değildir. Geçmişte çektiyse, çektirmeyi veya onun üzerinden insanlara kendisinin nasıl hükmettiğini göstermesi gerekecektir.

Burada asıl sorun, özellikle medyada ve aile ile ilgili konuştuğumuz bütün alanlarda model oluşturmak ve söz konusu olan modeli sunabilmeyle alâkalıdır. Yine eleştirdiğimiz medyaya muhtacız

burada. Yani model oluşturmak belki mümkündür. Bunun için bilimin verilerini kullanırız, geleneğin buradaki değerlerini kullanırız, dinin dikte ettiği ilkelerini dikkate alırız ve sonuçta bir model oluştururuz ama oluşturduğumuz model elinizde kaldığında üç gün sonra eskiyecektir. Bu modeli sunmanın yolu medyadır. Her halükarda medyayla bu ilişkiyi kurmak zorundayız. Gerçi pazartesi günkü oturumumuzda biz özel gündem olarak bunu konuşacağız ama biz medyayla nasıl bir ilişki içerisine girmek durumundayız? Hani, sadece aile merkezli konuşuyoruz ama dinî problemlerle alâkalı bir şey daha söyleyeyim; evet, medya bir avantajdır ama dezavantaja dönüştüğü nokta, medyanın karşısında dini bir meselenin konuşulması, tartışılmaya açılmasıdır. Ben Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi olarak A şahsıyla bunu medya karşısında tartışmalı mıyım? Tartışırsam ne getirir, ne götürür? Bunu inşallah sonraki oturumlarda konuşacağız. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ediyorum.

Medya kelimesini genel anlamda kavrarsak sanki daha iyi olacak. Kelime anlamı biliyorsunuz medyumun çoğuludur. Medyum: Arada duran demektir. Medya onun çoğulu. Yani gerçeklikle bizim aramızdadır. Onu algılamak isteyen insanla arasında duran şey veya kişi demektir. Peygamber bu anlamda medya görevini görür. Kur'ân-ı Kerîm aynı şekilde medya görevini görür. Fıkıh kitapları, Kurul'un verdiği bütün kararlar medya görevini görür. Yani bir gerçekliğin bir başkasına aktarım alanıdır medya. Bu anlamda bütün vaaz kitapları, vaizler yani ne kadar bilgi varsa bu bilginin kendisi zaten bir medyadır. O açıdan medya deyince sadece bugün anladığımız teknik anlamda görsel medya veya işitsel medya filan diye sınırlamak doğru olmaz. Çünkü hocalarımızın önemli kısmı sık sık eski din algısının bazı geçersiz veya yanlış noktalarından söz ediyorlar. O da medyadır yani. Ortaçağda yazılmış bütün kelim kitapları medyadır. Fıkıh kitapları medyadır. Bence o anlamda biraz daha

genel anlamda kullanırsak iyi olacak. Hocam buyurun.

Dr. Semin Güler Öğurtan - Hocalarımın destek vermek için ve sunum yapan kardeşlerime bir şeyler eklemek için söz aldım. Her iki arkadaşım, tehdit eden unsurları -ki birbirinin içindedir- sundular. Ancak sanırım çözüm önerileri daha uzun sürecek diye söylemek istemediler. Yaptığımız çalışmalar çarpıtılıp yanlış anlatılacak diye korkuyoruz. Kendi adıma söylüyorum. Bütün şehirlerde aile okulları yapılıyor. Biz de yaptık. Kayınvalide okulu açtık. Büyük gazetelerin magazininde tam boy resmimiz çıktı. Allah Allah! Niye bu kadar ilgilendiler ki diyorum, fakat gazetelere özellikle baktım; iyi, çarpıtma yok. Özellikle bizim resmimizi basıyorlar. Kayınvalide sorununun olduğu kabul ediliyor. Halbuki bizim amacımız kayınvalideyi dışlamak değildi. Kayınvalide ailenin içindedir, büyüktür, berekettir ve tecrübedir. Bunun algılanması için evlilik okulunda ders verirken gençlerden teklif geldi. Siz bu eğitimi niye kayınvalidelerimize vermiyorsunuz? Geldiler de vermedik mi? Kayınvalide okulu diye bir isim çıktı. Başladık ve kayınvalideler hakikaten müdahalenin, müdahale olduğunu bilmiyordu. İyi niyetle yapılan yardımın, eğitimin, desteğin müdahale olabileceğini düşünmüyorlardı. Düşünebiliyor musunuz, kayınbaba ve kayınvalide çocuklarına ev alıyorlar ve onu sürpriz olarak sunuyorlar ama gelin ve damat bu müdahaledir diye o evde oturmak istemiyor. Bakın, bir ev almanın neresi kötü? Ama onların istediği şartlar dışında bir ev alınmış. Her halükarda önyargılarımızdan vazgeçmedikçe kayınvalide ve büyükler konusunda biz aileyi dışarıda tutuyoruz. Büyük aile olamıyoruz.

Medya konusunda lütfen kaçmak yerine kullanmayı ama doğru kullanmayı tercih edelim. Evet, Diyanet TV'ye ihtiyacımız var. Diyanet Radyo'ya ihtiyacımız var ve gençlerimize evlilik öncesi eğitimini, 0-6 yaş arası çocuklara din eğitimini, 6-12 yaş dönemi ergenlikten önce ibadet bilincinin kazandırılmasını da ben ancak din görevlileriyle iş birliği

içerisinde olacağına inanıyorum ve bunun adı kalkan. Ben kendi adıma söylüyorum. Bizim kalkanımız dini bilgiydi. Biz dini bilgiyle bize gelen tehditleri -Allah var- ben Müslüman'ım diye durdurabiliyorduk. Bugünün genci bunu yapamıyor. Yapmıyor. Bilinci yok. Burada aileye görev düşüyor ve aileyi destekleyen bizlere görev düşüyor.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim. Efendim ufak bir ilavede bulunmak istiyorum. Benim anlayabildiğim kadarıyla İslâm inancının özellikle, Allah inancının en temel esprilerinden bir tanesi - felsefi tabir kullanmamı maruz görünüz- "üst bilinç" geliştirmektir. Bir şeyi yaparsın bir de onu niçin yaptığına dair bir bilinç geliştirirsin. Buna Batılılar "reflektif thinking" derler. Yani kelime anlamı aynasal düşünme. Onu yeniden değerlendirmek için yaptığın şeyin yansıyacak bir ayna olması lazım. Nefis muhasebesi kavramı da bu bağlamda ele alınabilir. Kuşkusuz kişi bir şeyi yaptığı zaman onu Allah inancı karşısında yeniden yorumlaması gerekir. Bizim kültürümüzde veya genel olarak Ortadoğu kültüründe reflektif düşünce dediğimiz veya üst bilinç dediğimiz şey henüz yeterince gelişmemiştir. Kişi bir şeyi yapar ve sadece yapar ama niçin onu yapar, bu doğru mudur yanlış mıdır vs. bu üst bilincin gelişmesi sorundur. Gelin-kaynana ilişkisindeki sorunlardan bir tanesi kanaatimce üst bilincin gelişmemiş olmasıdır. Eğer bu eğitim seminerlerinde kaynanalar da -tabir biraz tuhaf kaçıyor ama- üst bilinç geliştirilebilirse ki özellikle Allah inancı bize koskoca bir kozmik ayna sağlar, bu aynanın karşısında kendimizi görürüz. Gördüğümüz anda da ne yaptığımızın, kim olduğumuzun farkına varırız. Onun için inancın kendisi zaten koskoca bir evrensel ayna gibidir. Allah inancı bunu sağlar. Reflektif düşünce dediğim, üst bilinç dediğim şey budur. İnanmak sadece inanma eylemi değildir. Kişinin kendisini kozmik evren aynasında, Allah karşısında görebilme sorundur. Yani biz inancı tanımlarken, anlarken zaten sadece inanmak kavramına vurgu

yapıp, o bilincin bir üst devreye geçmesi noktasına yeterince eğilmediğimizden, bu sorunlar ilâ nihâî devam etmektedir.

Rahime Beder Şen - Ben yine bir önceki oturumda söylediğim gibi önce aile diyorum ve eğer İslâm'ı bizim ailelerimiz gerçek anlamda yaşarlarsa, günlük hayatlarına sokabilirlerse, hiçbir sorun kalmayacak.

Kurum olarak 2006'da yaptığımız aile yapısı araştırması sonuçlarına göre, ülkemizde %80.1 oranıyla çekirdek aile yaşamaktadır. Yani bu, 25 bin aile üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucudur. Bakış açılarımız farklı olabilir. Biz yapı olarak çekirdek aileyiz ama ilişkiler bağlamında ve fonksiyonlar bakımından her zaman geniş aile olmuşuzdur. Peki bu iyi midir kötü müdür? Ben yine bir aile uzmanı olarak kendi fikrimi söyleyeceğim. Bu iyidir, çünkü sosyal destek mekânizmalarına özellikle de büyük şehirlerde çekirdek ailelerin çok fazla ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Bir babaannenin veya anneannenin dedelerle beraber büyüttüğü bir çocuğun bir bakıcının büyüttüğü çocuktan çok daha evla olacağını düşünüyorum. Tabi ki bunların olmadığı durumlar olacak. Aynı şehirde yaşamamanın gerçekleşmediği durumlar olacak. Fakat yine sunum yapan arkadaşlara da katılıyorum, bağlılık ve bağımlılık ilişkisini psikolojide de iyi ayarlamak lazım. Biz maalesef annenin evlendirdiği oğluna bağımlılığını bağımlılıkla karıştırmasını yine annesinin kızına olan ilişkisini bağımlılıkla karıştırmasını ve aile yuvasına karışılmasını hiçbir zaman istemiyoruz. Ben yine burada İslâm Dini'ne geleceğim. Eğer kişiler ilişkilerinde, gelin-kayınvalide ilişkisinde veya kayınpeder-damat ilişkisi de diyebiliriz biz buna; kul hakkını öne sürerlerse, eğer kul hakkından yola çıkarlarsa, ki burada konu sizin konunuz, sizin bu konuya el atmanız gerekiyor, gerçekten geri duruyorlar. 2004 ya da 2003 yılı olabilir, Diyanet Dergisi'nde yayınlanan ilk yazım "Gelin-Kayınvalide İkilemi" idi. Bu başlığı bana Ayfer Hanım vermişti ve ben bu

konu üzerinde ilk kez düşünmüştüm. Kayınvalide sahibi olan bir kişi olmanın dışında ya da anneannemin yaptığı kayınvalideliliği gören bir kişi olmanın dışında. Çünkü benim babaannem -rahmet olsun- anneme hiç kayınvalidelik yapmadı. Bağımlılık bağımlılık ilişkisi, bir de kul hakkı ilişkisi. Onun dışında büyüklerimizin bize gerçekten olumlu yönde çok değer verdiğini, olumlu olarak hayatımıza çok şeyler katabileceklerini biliyoruz. Ben bir psikolog olarak bunu çok önemsiyorum.

Diğer konu, medyaya geldiğimizde yine bizim dergilerimizin haberleri de çıkıyor, aileyle ilgili araştırmalar çıkıyor. RTÜK'le işbirliği yapıyoruz, gelen haberlerden biliyorum. Bir gün RTÜK, evlendirme programları hakkında sizin araştırma uzmanlarınız ne düşünüyorlar diye bize geldiğinde biz kurum uzmanları olarak kendi aramızda bile çelişki yaşadık. Ben bir psikolog olarak bu yayınların kaldırılmasından yanaydım. İnsanların bütün özel hayatları, mahrem hayatları orada anlatılıyor. Kendimce küçük çaplı bir araştırma da yaptım: Yaşlı kadınlar ve erkekler; dedelerimiz, anneannelerimiz, ninelerimiz onlar daha çok izliyorlar ve bu çok yanlış. Neden? Çocukları eğer siz kreşe gönderiyorsanız ve yaşlıları evde yalnız bırakıyorsanız, o programları izleyeceklerdir ve bu onlara hiçbir şey katmıyor, onları üretimden engelliyor. Ben bu durumda tavsiye olarak yaşlılara meşgale bulunmasını öneriyorum.

Yine Gülsüm Hanım'ın da belirttiği gibi biz maalesef televizyonu kapatmayı bilmiyoruz. Televizyonlardaki yayınları biz hiçbir zaman durduramayız. RTÜK'le biz işbirliği yaptığımız halde bu konuda hiç başarılı olamadık. Yayından kaldırılıyor başka bir formatta tekrar yayına koyuluyor. Diyanet TV belki bir dizi yapabilir. Bizim kurum yaptı 90'lı yıllarda. Benim Ailem, Bizim Ailemiz diye ve çok güzel bir diziydi. Yani o diziyi ben hâlâ izliyorum ve bunların hepsi rating ve para kazanma aracı olarak görüldüğü için devamı gelmiyor. Yine biz geçen yıl bir araştırma yaptık, araştırma konusunu biz tespit ettik. "Medya

Profesyonellerinin Aile Algısı." Bu birkaç ay önce yayınlandı. İlk olarak da Zaman gazetesine haber oldu. Gülsüm Hanım'ın sunduğu gibi televizyonda her ortamda şarap içilen bir Türk ailesi var. Ancak Medya profesyonelleri kendi ailelerini kesinlikle onun dışında tutuyorlar. Biz bunu öğrendik. Bu çalışmamızı İstanbul'da güvendiğimiz bir araştırma şirketi yaptı. Özetle, kendi ailesi başka, öteki başka. Niçin? O senarist, o televizyon programını yaptığında daha çok insan izleyecek ve daha çok para kazanacak. Her şey ekonomi üzerinden yürüyor.

Şuna da değinmek istiyorum: Çalışan kadın problemi. Yani kadın çalışsın, hadi çalışma hayatına çekelim ya da kadın çalışmasın, hadi evinde otursun. Kesinlikle bu seçim bence kadına verilmeli. Çalışmak isteyen kadınlar çalışmalı, istemeyenler de bunu bir biçimde bildirip evinde oturmalı. Fakat burada yine kurum olarak, bakanlık olarak, devlet olarak hem sizlere hem de bizlere görevler düşüyor.

Çocuğun gelişim çağı çok önemlidir. Hepimizin bildiği gibi doğum izinleri düzenlenmesi gerekiyor. Çocuk hiç olmazsa üç yıl annesiyle baş başa kalmalıdır. Hem duygusal donanım bakımından, hem gelecekte özgüven sahibi bir birey olması bakımından. Bunu hepimiz biliyoruz. Bütün psikologlar biliyorlar. Bütün psikiyatrisiler biliyor; fakat maalesef sürekli kadını çalışma hayatına çekmek ya da kadına uygun ortamı hazırlamamaktan dem vuruluyor. Çünkü yurt dışında yaptığımız bazı çalışmalarda gördüm, yine onlar da yayınlandı, mesela İrlanda'da anne çocuğunu doğuruyor, bütün ihtiyaçlarını karşılıyor. Uyurken işine gidiyor, kartını basıyor ve geri çıkıyor. Ne kadar çalışırsa o kadar ücret alıyor ve bu devlet dairesinde gerçekleşiyor. Bunu hepimiz biliyorsunuzdur. Biz bu konuda geçen hükümet döneminde kurum olarak baskı yaptık, doğum izinlerini biraz daha yukarıya çektik. Fakat maalesef, bu kadar sorunla sadece Diyanet değil kurumların hepsi; Aile, Sosyal Hizmetler, Çocuk Esirgeme, Sağlık Bakanlığı, TRT, Milli Eğitim Bakanlığı, RTÜK ilgilenmesine rağmen sağlam

neticeler alınamadı. Devlet olarak, çocuklarını özgüven sahibi yaparak, şefkatini, sevgisini vererek, anne ve babaları çocuklarıyla bir arada tutmayı beceremezsek ve onların çalışma hayatını daha çok önemsersek, biz o çocuklara ya da o annelere ücretsiz izin ya da ücretli izin vermezsek bizi daha büyük felaketler bekliyordur. Ben bir aile kurumu uzmanı olarak bunu defaatle Bakanımız'a da ilettim. İnşallah izinler daha da artar ama çalışma yaşamının kadına kattığı olumlulukları da biz her zaman psikologlar olarak söyleriz. Kaliteli zaman geçirmek. Kendi bildiklerini sosyal yaşamdaki konumunu evine yansıtmak her zaman aileye artı bir değer olarak dönüyor. Bilinçli, eğitimli kadın her zaman eşiyle ilişkisinde, kayınvalidesiyle ilişkisinde, çocuklarıyla ilişkisinde ailesini bir ön seviyeye taşıyor diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ederim.

Bilgi toplumunda yaşadığımız için Diyanet'e hakikaten önemli görevler düşüyor. Bu konuda özellikle Sayın Bardakoğlu Hocam'la iftihar ediyorum. Yönetime geldikten sonra gözlemlediğim bir gerçeği yeni atanmış birisi olarak ifade etmek isterim. Bilgi toplumunun en temel karakteristiği, bilginin artık çok farklı kanallardan ve rekabete dayalı olarak alınmasıyla gerçekleşir. Dolayısıyla bilgi bugün artık gerçekliğe aralanan bir kapıdır, bir eşiktir ya da açılan bir yol olarak algılanmaktadır ve herkes başkalarına, gerçekliğe buyurun buradan bakın diye davette bulunur. Eskiden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konudaki çalışmaları çok fazla dikkat çekmiyordu ama özellikle son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının, olaylar daha vuku bulurken hatta vuku bulmadan veya vuku bulmasının hemen akabinde onunla ilgili doğru bilgiyi oluşturup halka farklı bir eşik, yol, kapı, artık nasıl algıyorsanız algılayın gösterip, gerçekliğe bir de buradan bakın şeklinde davette bulunması ve böylece de bilgi toplumunun, hak ettiği o metayı veya statüyü kazanması çok güzel bir şey.

Evet buyurun Hocam.

Ayfer Balaban - Evet, bu hazırûna çok teşekkür ve hürmet ediyorum. Arkadaşlarımızın sunumlarından çok istifade ettik.

Rahime Hanım'ın bahsettiği aile şurasında "Yeni İletişim Teknolojileri Yeni Sorunlara Yeni Yaklaşımlar" oturumunda ben de katılımcıydım ve o toplantıya bahsettikleri kitabı okuyarak dâhil oldum. Orada konuşulanlardan kazandıklarımla bazı önerilerim olacak.

Birincisi: Oradaki konuşmacılar hakikaten alanının uzmanlarıydılar. İletişim ihtiyaçtır. Bizim medya dediğimiz de sadece gazete ya da televizyon değildir, bilgisayar da girdi hayatımıza. Hatta çocuklarımızın kulaklarından eksik olmayan İpod'lar. Biz bundan olumlu olarak nasıl istifade edebiliriz? Sanıyorum Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bunun cevabını aramalıyız. Yani burada dinî bilgilendirme, bilinçlendirme bakımından İpod'lardan, televizyondan, gazetelerden, internetten ve CD'lerden nasıl istifade edebiliriz? Benim aldığım notlardan birincisi buydu.

İkincisi: Medya vaizleri. Medya vaizleri korkarım ki din konusunda ciddi yaralanmalara neden olacaklar. Bu nokta, yani medya vaizlerinin medyadaki dini programların, ya da din üzerinden konuşanların da programlarının örnekleme usulü ile incelenmesi, sakıncalı bulunan ya da toplumun dinî konuda bilinçlenmesi noktasında hatalı bulunan noktaların tespit edilmesi ve o noktada bir medya mektubunun çıkarılması çok önemli. Mesela son kefenleme hadisesi. Genel izleyiciye açık olan bu programların, ne tür etkiler yaptığı konusunun araştırılması ve bununla ilgili de başkanlık nezdinde bu programları örnekleme usulü ile inceleyecek bir komisyonun teşekkül ettirilmesi elzemdir.

Üçüncüsü: Çocuklarımıza yasak diyoruz. Yabancı bir yazarın Sınır Koymak adlı bir kitabı vardı. O kitaptan elde ettiğim bilgi şuydu: Biz

çocuklarımıza sınır koymuyoruz, sinir koyuyoruz sadece. Medyayla ilgili de sinir koyuyoruz. Sınır koymanın ne olduğu noktasında tekrar zihinlerimizi bir tazelememiz gerekiyor diye düşünüyorum.

Diğer bir sorun, medyanın ürettiği dildir; hem din dili hem de günlük kullanımda olan dildir. O dil aileye ilişkin olmakla birlikte dini hayatımıza da ilişkin çok ciddi tehlikeler içeriyor. İslamofobia medyanın ürettiği, uluslar arası medyanın ürettiği ve bizim gündemimize dâhil ettiği bir tehlikedir ve ben Aile Şurası'nda bunu karar metnine dâhil ettirdim. Medyadaki bu dil için, efendim onlar o kadar tehlikeli değil gibi bir karşı çıkma oldu ama o kadar da değil. Bunu söylemekten kaçınmıyorum, uluslar arası medya kasıtlı olarak özellikle de din alanıyla ilgili olarak kavramlar üretiyor ve o kavramları dünyamıza medya eliyle sokuyor. Sonra biz o kavramlar üzerinden tartışıyor ve konuşuyoruz.

Bir diğeri, hepimizin ya da çoğumuzun atladığı bu klip kültürü. Medyadaki birçok programdan, özellikle çocuklarımız ve gençlerimize yönelik birçok programdan daha şiddetli cinsellik içeriyor. Aşırı cinsellik içeriyor. Müstehcenlik içeriyor ve klip kültürüne karşı belki bizim ne yapmamız gerektiği üzerinde de çalışmamız gerekiyor. Yani Medya ve mahremiyet konusu. Aileye yönelik medya okur-yazarlığı ise diğer bir tespitim olacak.

Son söylemek istediğim de, bir medya danışmanlığı almalı. Bu sosyal alanda sosyologlar olabilmeli, psikologlar olabilmeli ve din uzmanları olabilmelidir diyorum. Bu danışmanlık fikri, Kurul Aile Şurası'na teklifimle dâhil olmuştu; fakat daireye döndüğüm anda din uzmanı kısmını kalkmış buldum.

Medya danışmanlık almalıdır. Sadece sosyolog ve psikologlardan danışmanlık alması da yetmez. O da bir şeydir ama medya danışmanlığı, medya profesyonellerinin biz her şeyi biliriz demeleri neticesinde işlevselleşemiyor. Hayır hiç birimiz hiçbir şeyi tam olarak bilmeyiz, hepimiz farklı alanlardan istifade etmek durumundayız. Medya profesyonelleri danışmanlık almak durumunda. Bunu

en azından konuşarak kafalara işleyebiliriz. Sonra da inşallah bir gün bu gerçekleşir. İşte bakın, Aile Şûrası'nda karar metnine girdi.

Diğeri, sohbet kültürünün olmayışı. Bu, aile içerisindeki iletişimsizliğin en önemli nedenlerinden birisidir. Muhabbetin kurulamaması, sohbet kültürünün artık hayatımızdan çıkması. Ben evde bir gün, "ışıkların söndüğü anları çok seviyorum" demiştim. O anda o kadar güzel oluyor ki, hepimiz sohbet ediyoruz. Benim gibi ışıkların söndüğü, elektriklerin kesildiği anları seven pek çok insan vardır içerimizde. O anda birbirimizle farklı konuştuğumuzu düşündüm. Bulgaristan'ın evliyası Suzi Çelebi'den mülhem bir sözle bitirmek istiyorum. O der ki: "Gönülden gönüle bir yol vardır derdi ninem, muhabbet köprü başıdır derdi dedem." Bizim dedelerimizin, ninelerimizin ailesinde o muhabbeti tekrar tesis edebilmek için o köprü başı olan muhabbet kültürünü canlandırmamız gerekiyor diye düşünüyorum.

Arz ediyorum.

Oturum Başkanı - Pekala, buyurun.

İsminizi lütfeder misiniz?

Mehmet Emin Sezgin - Aile Sosyal Araştırmalar uzman yardımcısıyım.

Aileyi kuşatan tehditler toplumdan topluma değişiyor. Bunu Aile Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak Avrupa Birliği ülkelerinin malum politikalarını nasıl yürüttüğü ile ilgili bir araştırma yaparken fark ettim. Orada doğum oranlarının azlığı, yeni kurulan ailelerin çocuk yapma isteklerinin azlığıyla ilgili olarak, aile ve iş yükünü dengeleme fonu adında bir fon kuruyorlar. Çünkü çalışan aileler yeni çocuk yapmakla ve çocuklara bakmakla ilgili olarak büyük sorunlar yaşıyorlar ve bu sebeple de çocuk yapmıyorlar. Bu ülkeler bu sorunu aşmak için milyar euroları bulan fonlar kuruyorlar ve aileleri çocuk yapmaya teşvik ediyorlar. Bizde ebeveynlerin evliliğe müdahalelerini bu noktada aslında çok olumlu bir

değer olarak görmemiz gerekiyor. Çünkü bizde çalışan kadınların, çalışan ailelerin çocuklarına bakmada, çocuklarını yetiştirmede ebeveynler çok önemli bir işlev görüyor. Avrupa ülkeleri bunu çözmek için milyar euroları bulan fonlarla bu işi çözmeye çalışıyorlar. Ama bu bizim ülkemizin önemli bir artışı, avantajı olarak düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum.

Buyurun.

Dr. Nevin Meriç - Sunumların içeriklerini değil, kişileri asla değil, sadece bir noktayı anlamak istiyorum. Ben de kasım Aile Şûrası'nda bulunmuştum. O şurada psikolojik danışmanlık ve rehberlik oturumundaydım. Diyanet aile büroları olarak aileye ilişkin sorunlara bakıyorum. Dedik ki biz fetva sorunlarında ya da aile bürolarına gelen sorunlarda dini danışmanlık ve rehberlik yapıyorsak oturumumuzun da bu olması gerekir. Diyanet'in nisan ayındaki bir çalışması için de bu konuda bir tebliğ hazırlıyorum. Fakat şöyle bir sorunla karşılaştık: Orada psikiyatrlar, doktorlar, psikologlar vardı ve Diyanet olarak bizim de orada bulunmamız çok ciddi bir tepki aldı. Yönetmelik soruldu. Benim cahilliğimden herhalde, yönetmeliğimiz var dedim ve benim o cahilliğim bizi kurtardı. Bizim bir yönetmeliğimizin dahi olmaması aslında önemli bir sorun. Çok rica ediyorum Başkanlık olarak, aile bürolarını güçlendirme anlamında ve bizim ayağımızın yere sağlam basması anlamında neden bir yönetmelik olamıyor bilmiyorum. Olması çok mu zor, onu da bilmiyorum ama böyle bir sorunumuz var. Bu bir. İkinci ise; arkadaşların sunumlarını, İstanbul özelinde konuşursak, ilçedeki aile bürolarındaki görevli arkadaşlara veriyoruz. Yine arkadaşlardan ve diğer kurumlardan destek alarak, onlar da vatandaşa veriyor. Yani bu sunumların hepsi bire bir halka verilmiş durumda ve devam ediyor. Şimdi belediyeye, psikologlarla, psikiyatrlarla çalışıyoruz. ARGED olarak buradaki oturum

formatında meseleye baktığımda, yani medyayı konuşacaksak RTÜK niye yok. Efendim, sokak çocuklarını konuşacaksak SHÇEK niye yok. Ya da yine danışmanlık psikiyatr... O Hacettepe'deki psikiyatrın burada olmasını isterdim. Çünkü orda bize şunu sordu: İrşat ne demek? Başlığımız, Aileye İrşat Büroları olduğu için irşattan başladık ama yine biz aile rehberliği bağlamında o tanımın içine giremedik. Dolayısıyla yani yerimiz neresi? Biz sadece tarihi, entelektüel, kişisel, duygusal çabalarımızla bir şey inşa etmeyelim, onunla birlikte elimizin altında resmi, kurumsal ayakları yere basan da bir şeylerimiz olsun. Bu bizi de kurumumuzu da güçlendiren bir şeydir.

Mesela, Ayşen Hanım'ın sunumunda dün bir konu geçti. Boşanmalarda ya da aile içi sorunlarda müftülere pek danışılmıyor dedi. Yüzdesi çok düşük çıktı. Bu yanlış bize göre. Çünkü bizim nikâh, talak hatta namaz, abdestimiz bile aile sorunlarıyla alâkalıdır. Benim 10 bin soru üzerisindeki istatistiksel verilerle yaptığım çalışmada onu söylemiştim. Yani bizim namaz ve zekât sorusu da dâhil olmak üzere hepsi aile sorunudur. Çünkü neden? Hanımın bir tanesi diyor ki: Kocam zekâtını vermiyor, ben versem olur mu? Yani bütün fetva soruları aile ile birlikte düşünülmesi gereken bir şeyse müftüye nasıl danışılmıyor? Nasıl fetvaya danışılmıyor? O zaman sorun nedir? Bir bilgilendirme sorunu var ve bu bilgilendirme sorunu üzerinde biz elimizden gelen çabayı göstermeye çalışıyoruz ama kurum olarak da, elhamdülillah çok ciddi bir destek alıyoruz.

Bir başka problem de arkadaşların yaptığı çalışmalarla alâkalı olarak kurumsal bilgilendirmelerde de eksiklikler var gibi geliyor. Mesafe var arada. İlkyardımda çalışan arkadaş ne gibi sorun yaşıyor, onu Başkanlıkla çalışabilir, tartışabilir. Bir de Türkiye olarak, ülke olarak bölgesel analizler yapılması lazım. Yani bir Doğu Anadolu'nun sorunu, bir İzmir'in sorunu, bir Karadeniz'in sorunu ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu bölgesel analizlerde neler çıkıyor ve bu çıkanlar üzerinden proje geliştirmede nelerimiz olabilir

şeklinde bir çalışmayı da önemsiyorum. Bir de bizim aile bürosu elemanları olarak rehberlik dersleri almamız lazım. Mesela ben yüz saat seminer alan bir psikolojik danışmanım. Yani buradaki arkadaşlarımı tenzih ediyorum. Onu biz de alabiliriz demek istiyorum sadece. Dolayısıyla Diyanet buradan da arkadaşları beslesin ve böylece o çalışmayı da bir biçimde götürebiliriz.

Bir de medya algısı hakkında ufak bir şey söylemek istiyorum. Özellikle yaşlılık ve değer ilişkisinde medya ciddi bir sorun oluşturuyor. Bakın dikkat ederseniz liselerde erkeklere, baba olarak, büyük olarak hep sert davranılıyor. Kadın tarafından da bir biçimde ona karşı sertlik gösteriliyor. Yaşlılar hakeza. Yine Rahime Hanım söyledi bu evlilik programlarında. Buradan da Diyanet olarak biz bir çalışma yaparak medyaya veri verebiliriz. Bu programlar için bir düzenleme yapabiliriz.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ederim. Huriye Hanım siz buyurun.

Dr. Huriye Martı - Teşekkür ediyorum. Sağ olun. Herkese çok teşekkür ediyorum. Huriye Martı. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı araştırma görevlisiyim.

Sanırım benim söylediklerim, geneli açık değerlendirmelerden sonra tekrar geriye dönüş olacak ama Dr. Semin Hanım medyayı, medyadan kaçarak değil kullanmayı öğrenerek değerlendirmemiz gerektiğini söyledi. Ayfer Hanım da bilinçli bir şekilde bizim kültürümüze ve değerlerimize ve dinimize aykırı özel terimler geliştirildiğini ve bunların kullanıldığını halbuki bunların engellenmesi gerektiğini söyledi.

Bu bağlamda çok küçük bir tecrübemi sizinle paylaşmak istiyorum. Bir akşam oturması sırasında, o aralar herkesin evinde meşhur ve eğlenceli bir şekilde izlenen bir dizide son derece kalitesiz, hem ahlâki açıdan dengesiz hem de giyim kuşam

açısından seviyesiz bir insanın isminin Gafur olduğunu fark ettim. Bu fark edişle eşime döndüm ve dedim ki ne kadar çirkin. Gafur, Allah-ü Teâlâ'nın ismidir ve bununla alay edilmesi, insanların Gafur ismini duydukları an gülmeleri ne kadar utanç verici dedim. Benim eşim bir ilahiyatçı değil. Onun çok ilgisini çekti. Çünkü bilmiyordu. Allah-ü Teâlâ'nın bu isminin anlamını sordu ve o sırada bir anda sorgulamaya başladı diğer dizilerde ne tarz insanlara ne gibi isimler veriliyor diye ve bir döküm yaptı. Mennan isminde herkesi aldatan, herkesle dalga geçen, saman altından su yürüten, sahtekâr bir hizmetçi. Kadir isminde bir katil. Aziz isminde bir sahtekâr. Böyle Allah-ü Teâlâ'nın güzel isimlerinin özellikle kötü karakterli insanlara kullanıldığına dair ipuçlarını sıralamış. Bununla ilgili ilk önce kendi yakın arkadaşlarına bir mail yazdı. Çok teşekkür eden, minnettar olan ve bundan rahatsızlığını dile getiren cevaplar aldı. Daha sonra büyük mail gruplarına daha detaylı ve bunların aslında ne anlama geldiğini anlatan bir başka mail yazdı. Tabii büyük mail grupları bir anda binlerce insana ulaşmayı sağladı ve bir baktık bu, internette haber sitelerinde yayınlanmaya başladı. Daha sonra baktık ki köşe yazarları gazeteler de bundan bahsetmeye başladı. Daha sonra bir gazete bunu manşetine taşıdı. Allah'ın isimleriyle dizilerde alay ediliyor şeklinde ve daha sonra üç dizinin senaristi özel olarak açıklama yapmak zorunda hissettiler kendilerini ve dediler ki: Biz böyle bir kötü anlam ve niyet taşımıyorduk ama şâyet toplumda böyle anlaşıldıysa özür dileriz. Şimdi bu, aslında o sırada son derece küçük bir duyarlılığın devamıydı ve medyaya karşı medyayı kullanmaktı. Yani televizyona karşı interneti kullanmaktı.

Ben medya gibi dev bir örgütün, kuruluşun karşısında kendimizi aciz ve zavallı hissetmememiz gerektiğini anlatmak için bu örneği verdim. Biz gerçekten çizgi filmlerde devamlı çok tanrılı dinlerin mesajlarının işlendiğini görüyoruz. Yani güneş aşkına yahut da işte toprağın tanrısı yahut da doğa ana, tabiat ana. Yani bu tarz veriler

devamlı her çizgi film de var. Fakat bunları duymazdan gelmeyip çok küçük gayretlerle bile olsa bir ivme kazandırarak toplumda duyurmak gerektiğini düşünüyorum. Bu tecrübe bana medya karşısında aciz olmadığımız yolunda bir ümit verdi. Sizinle paylaşmak istedim.

Heyetinizi hürmetle selâmlıyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederiz.

Buyurun.

Ayşegül Akdemir - Ben de bütün katılımcılara teşekkür ediyorum. Medyanın, çok acil olarak müdahale edilmesi gereken bir alan olduğunu ve belki de toplantının en önemli kısmı diye düşünüyorum. Çünkü ben kendi konumum itibarıyla çocuklar üzerinde özellikle televizyonun çok ciddi olumsuz etkisini görmekteyim. Gerek anaokulu ve gerekse din kültürü öğretmeni arkadaşlarla bu konuları paylaştığımda da aynı neticelere ulaşmıştım. Yani çocuk üzerinde, anne baba ve öğretmenlerden ziyade televizyonun etkisi çok fazla. Bunun farkına varmamız lazım. Huriye Hanım'ın bahsettiği mevzular bizim din kültürü derslerinde geçiyor. Çocuklar özellikle o dizileri çok seviyorlar ve Allah Teâlâ'nın 99 isminden bahsederken, çocuklar o kadar büyük bir kararlılıkla, büyüklerin göstermeyeceği duyarlılıkla, öğretmenim bir daha izlemeyeceğim, söz veriyorlar diyorlar.

Bu anlamda alternatif gibi gözükten, dinî referans alan bazı dinî programların da hem bir vatandaş ve ilahiyatçı, hem de bir insan olarak özellikle bir heyet tarafından masaya yatırılıp dikkatle incelenmesi ve gerektiğinde uyarılmasını talep ediyorum. Çünkü yapmamız gerekirken yapmadığımız şeylerden de sorumlu olduğumuzu hatırlatmak istiyorum. Mesela iki binden fazla öğrenci ve aile ile görüşmem oldu. Bu ailelerin sosyo-ekonomik durumlarından, evlerinde hangi kanalların izlendiğinden, çocukların davranışlarından ve aile

içi iletişime dair. Hepsine dair verilerimiz mevcut. Bu tarz programlar annelerin çocuklarına alternatif olarak sundukları programlar gibi gözüküyor ama çocukların sadece ahlâkları, Allah tasavvurları noktasında değil onların normal ruhsal gelişimlerinde de olumsuz etki yarattığını düşünüyorum. Bu konuda çokça sorular var. Bununla ilgili çalışmalar yapılabilir. Din kültürü öğretmenlerine bu anlamda bir anket uygulaması yapılabilir. Yani televizyondaki programların öğrenci bazında, çocuk bazında, özellikle dinî içerikli gözükken programların hakikate uygunluğunun tartışılması gerektiğini düşünüyorum.

Bir de çocuklar mesela, Hocam Allah'ın gözü yeşil mi? Allah nerde? vs. tarzındaki soruları orada somut olarak görüyorlar. Her şeyden önce, öğleden sonra değinileceği düşüncesiyle ben sabah değinmedim, şiddet ve çocuk başlığında, o tarz programların çok fazla şiddet içerikli olduğunu fark ettim. Kadın mutlaka dayak yiyor, çocuk mutlaka ceza alıyor. Belki bu diziler, yaşını almış, geçmişe dair pişmanlığı olan insanlar için ve daha merhamet duygusuyla yaklaşmaya çalışan yetişkinler ve yaşlılarımız için olabilir. Böyle kafa sallayarak, evet işte her yaptığımızın bir cezası var gibi ama kelâmî anlamda da cezalandıran bir Allah imajı ortaya çıkıyor ve çocuklarımız somut algılama döneminde oldukları için, okul çağı çocuklarımızda bunun olumsuz etkisini görüyorum. Bence önce tahliye etmek gerekiyor. Sonra peşinden alternatif bir şeyler koymak gerekiyor.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ederim.

Söz vereceğim, yalnız bu mekândaki ilginç bir noktaya dikkatlerinizi çekmek isterim. Burada birbirinden farklı iki mekân var. Birincisi konuşanların işgal ettiği, masalarda oturmuş, mekânları işgal eden bizler var bir de öbür tarafta dinlemek durumunda olan ve sessiz çoğunluğu teşkil eden hanımefendiler var. Bu tasarımlar belki organizatörlerin bir tasarrufu olabilir ama eğer sizler de bir görüş sunmak isterseniz mikrofon

uzatılabilir. Bilemiyorum artık takdir sizlerin. Mekân da bunu kaynaklarıyla sağlayabilir. Çünkü orda kaynanalık tecrübesine sahip bir takım hanımefendiler vardır. Biz burada konuşulanları konuşuruz. Fakat gerçek kaynanalar onlar ve sessiz çoğunluk olarak suskun bir mekânda duruyorlar. Bilemiyorum. Söz sahibi olmak isterlerse tabi ki mikrofon hazır.

Oturum Başkanı - Zafer Koç Hocam, buyurun.

Dr. Zafer Koç - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Ben sadece bir hatırlatma yapmak isterim. Özellikle dizilerin kötü olması sebebiyle medyanın aileye verdiği zarar ortada. Bunun karşılığında Diyanet'in; senaristlere müdahale edilmesi, motivasyon, bir aile filminin çevrilmesi gibi çözüm üretmesi yerinde olacaktır. Hatırladığım kadarıyla dört sene önce Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kongresi yapılmıştı. Orada yine çok güzel teklifler yapılmıştı. Ortaya konan o tekliflerin ne kadar yapıldı bilemiyorum. Ancak ondan yararlanılması lazım diye düşünüyorum. Şurada genel olarak geçtiğimiz medya kısmı belki konu olarak işlenmişti.

Onu hatırlatmak istedim, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.

Hiç söz almamışlara öncelik vermek durumundayım.

Evet, buyurun.

Dr. Mediha Ürkmez - Üniversite öğrencilerine eş seçimiyle ilgili bir konferansta bir psikiyatrist profesör arkadaşımız konuşuyordu. Biz anneler o konferansı dinlerken, küçük, sekiz on yaşlarında bir kız çocuğu yazı yazıyordu ve bittikten sonra hoca, sen neler yazdın, okumak istiyorum dedi. Annesi bana, size okumak istiyor dedi. Çocuğun yazısı aynen şuydu: "Bizim evde annem akşamları yemekten sonra örgü örer, babam televizyon izler, ağabeyim ve ben ders çalışırız, oyun oynarız. Bir gün ben çok mutlu oldum. Biz fıkra söyledik,

birbirimize bilmece söyledik, güldük. O gün elektrikler kesilmişti” dedi. Ben her zaman bunları yürekler acısıyla karşılayan birisiyim. Hoca da çok sustu. Anne de çok güzel ders aldı ve bütün annelerin bundan ders aldı.

Bir başka söyleyeceğim şu: Bizim ana-baba okullarımıza büyükanneler geliyor. Ben kendim hem anneanne hem babaanneyim. Bu konuda halkla beraberliğimiz eskiden beri de var olduğu için tanıdıklık itibarıyla en az dört torunu bir büyükanne arkadaşımın, üçüncü derste bana dedi ki: Derse başlamadan bir şey söyleyeceğim, ne olur Mediha Hanım dedi. Buyurun, dedim. Şunları söyledi: “Ben üç haftadır derslere geliyorum. Bu dördüncü hafta. Biz ailecek çok sık oturma akraba oturmalarına gidiyoruz. İşte, büyük gelinde bir gün oturduk. Ben, neden gürültü yapıyorsunuz diye çocuklara kalktım. Çocuklar: ‘Ah hala, siz oturacaksınız buluşacaksınız da biz beraber bir şeyler yapmayacak mıyız?’ dediler. Ay peki oynayın, hadi bakalım dedim odaya gittim. Bir Perşembe sonra da öbür gelindeydik. Abdest almaya kalktım. Çocukların odasından çok gürültü geliyordu, odalarına kadar gittim. Ya otursanıza biraz, doğru dürüst durun şöyle, ne bu gürültü böyle! Çocuklar bu defa, ‘hala ya, oynayalım ne olursun, bak odanın kapısını kapatırız’ gibi şeyler söylediler. Ah tabi hakkınız, dedim, gene döndüm ve üçüncü oturmadan sonra eve gelirken kendi kendime dedim ki, dedi: Bana bak sen değiştin. Bunu sana ana-baba okulu yaptı. Sen değiştin. Sen eskiden, anaları bizim aleyhimize kalkınca konuşmasa, bu çocuklar bunları öğrenmezler, bize böyle bağırılmazlar, karşılık vermezler derdin; şimdi ne diyorsun. Haklılar, tabi oynasınlar deyip çekip gidiyorsun odaya, dedim” dedi. Bakın kendilisanıyla ne güzel anlatıyor.

Çok kısa sürede çok güzel geribildirimler aldığımız için, gerek mecmualarda yazı yazmanın gerek bazı dramalar yapmanın çok büyük dönüşümler oluşturacağına gerçekten, yürekten inanıyorum. Pratikte uyguladığımız sayısız örneğin sadece iki tanesi bunlar.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ediyorum. Ayrıca bizim normal konuşma formatı içerisinde konuşmalar akıp giderken sizin birden bire torun babaanne arasında gelişen böyle farklı bir konuşma tarzı ile ayrıca konuşmamıza bir renk kattınız.

Teşekkür ediyorum. Çok da iyi oldu.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem - Bir küçük açıklamaya izin verir misiniz, Sayın Başkan?

Oturum Başkanı - Hocam, buyurun.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem - Efendim Zafer Koç beyefendi arkadaşımızın hatırlattığı bir konu var. Gerçekten son yayın kongresinde medyaya büyük ağırlık verilmişti. O kongrede alınan kararlar üzerine Sayın Başkanımız Bardakoğlu, büyük bir titizlikle senaryolara önem verilmesi emrini verdi. Halen başkanlığını yürütmekte olduğum Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu, kolları sıvadı. On üç dizilik, bu bahsedilen çocuk aile tipini işleyen bir dizi hazırlatıldı. Bir de hazırlanmış bir senaryoyu hayata geçirme faaliyetine girdik. Sonuçta o başarısızlığa uğradı, büyük bir senaryo idi ama ortaya çıkan şu gerçek bizi ürküttü: Bu faaliyetler muazzam maliyetlerle ortaya çıkıyor. Ne Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi ne de Türkiye Diyanet Vakfı'nın bütçesi böyle bir yükü kaldırma imkanına sahiptir. Dikkat ederseniz dizilerde sponsor olarak onlarca, yüzlerce firma adı geçiyor. Kendi reklamları var. Bu faaliyetlerden mesela, on üç bölümlük aile dizisinin birinci bölümünün bir sahnesinin deneme çekimi için 30 bin dolara ihtiyaç vardı. Trilyonlara mal olan bir dizi olacak. Şimdi teorik olarak, bu faaliyetler yapılmalıdır, edilmelidir denirken biraz önce arz ettim def-i mefasit celb-i menfaatten evladır mantığıyla yahut sedd-i zerai mantığıyla daima kötülükleri önleyelim, uyandıralım, karşı çıksınlar yerine daha mükemmelini daha güzelini ortaya koymak suretiyle ötekini gölgede bırakma faaliyeti tercih edilmelidir diye düşünüyorum. Bunun için de sivil

toplum kuruluşları, bizim il, ilçe teşkilatlarımız, Müslüman zenginleri bilinçlendirmeli. Bu cins faaliyetlerin yerine göre cami yaptırmaktan çok daha faziletli olduğunu, sevap olduğunu anlatıp sponsorluk müessesinin gelişmesini sağlamalıdır. Yani bir dizinin -genellikle on üç rakamı kullanılıyor, on üç rakamının ne özelliği var onu bilemiyorum- on üç bölümlük bir dizinin maliyeti eski rakamlarla yaklaşık üç trilyon liraya mal oluyor. Bu mesela; bir, beş, on zengin yahut bir ilçe mali imkanlarını bu işe tahsis etmek suretiyle destek sağlanabilir ve Sayın Başkanımın dört yıl önce gerçekten büyük bir heyecanla başlattığı ve akamete uğrayan faaliyetlerin bir kısmı yeniden canlanır diye düşünüyorum.

Teşekkürler.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim. Söz almayan...
On beş dakikamız kaldı. Buyurun.

Hicret Toprak - Teşekkür ederim.

Ankara Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu'ndan katılıyorum. Benim çok kısa bir önerim olacak. Cehaletimi mazur görün.

Acaba, kurumumuzda din algısının aile kurumu üzerindeki etkilerini araştıran ve sosyal araştırmalarla, saha araştırmalarıyla, bunu gerçekleştirilebilecek birim hangisidir? Din İşleri Yüksek Kurulu bunu atölye çalışmaları gibi değil de sadece bir çalıştay ile masaya yatırdı. Kastım şu: Sosyal Aile Araştırma Kurumu'ndan birtakım veriler dinledik, bizatihi din algısının modernleşmeyle etkileşimi ve aile kurumu üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiği, olumlu etkiler, olumsuz etkiler ve bütün bunların kurumsal çalışmalara yansımaları noktasında çalışmaların bundan sonra yürütülmesi gerektiğine ve bunun da bir öncü toplantı olmasına duyduğum inancı ifade etmek istedim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.
Hocam buyurun.

Dr. Ekrem Keleş - Teşekkür ediyorum.

Ben de sunumculara bu güzel sunumlarından dolayı teşekkür ediyorum. Hazırûnu da hürmetle selâmlıyorum.

Yanlışlar her zaman olacak. Muhakkak oluyor. Yanlışlarla mücadelenin en güzel yolu sanırım alternatif üretmek ve bu alternatifleri en güzel ve doğru şekilde ortaya koymaktır. Şimdi çocuklarımız, özellikle Batı'da üretilen çizgi filmlerin hegemonyası altında yetişiyor. Çocuklarımıza yönelik olarak ne olursa olsun muhakkak alternatif çizgi filmler üretmemiz gerektiği kanaatindeyim. Bu çizgi filmlerle doğru ve güzel mesajlar verilebilir. Üretilebilecek bu çizgi filmler, Batı'da üretilen çizgi filmler kadar hareketli, onlar kadar ilgi çekici olmalı.

Bunun yanında alternatif programları yani maliyetini bir şekilde karşılayarak, üreterek mücadele edebiliriz kanaatindeyim. Bu kanaatimi arz etmek istedim.

Bir de Burhanettin Hocam'ın özgürlükle ilgili ortaya koyduğu hususla alâkalı bir hususu dile getirmek istiyorum. Malum bizim fıkıh kitaplarımız, geçmişin hukuk kitapları, hem sosyal alanı hem de ibadet hayatını düzenliyor. Fakat ağırlıklı olarak orada hukuk kuralları işliyor. Geçmişte bugünkü kanunların işlevini görüyor. Burada ortaya konan bir takım kurallar, kaideler ayrıntılı olarak hukukla alâkalı hususlardır. Yani bir bakıma hukuki düzenlemelerdir. Ancak bizim temel bir kuralımız var. "الأصل فى الأشياء الإباحة" eşyada aslolan ibahadır. Acaba bu geniş bir özgürlük alanı bırakmıyor mu? Yani hakikaten eşyada ibaha aslolan olduğuna göre özgürlük bağlamında çok geniş bir alan bırakmıyor mu? Onu arz etmek istedim.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Hocam bir noktaya değindi. Bizim gerçeklikle olan ilişkimizi fıkıh ne kadar belirleyebilir? Orası bence temel bir sorudur. Çünkü mesela tarih alanı vardır, estetik alanı

vardır, sanatın farklı alanları vardır, siyaset alanı vardır, ahlâk alanı vardır. Yani insanın gerçeklik ile, dünya ile, Allah ile ilişki kurmasının çok farklı alanları vardır. Hukuk ve İslâm Hukuku bunlardan sadece bir tanesidir ama İslâm Hukuku'nun şöyle bir temel özelliği vardır. Nedense kendisini evrenselleştirmek ister. Burada kastettiğim, fikhî bakış açısının en temele alınmasını ister. Oysa fikhî bakış açısı benim anlayabildiğim kadarıyla bizim tarihsel algılarımız, bizim estetik, sanatsal, ahlâki, siyasi vb. bütün algılarımız sonucunda oluşan bir usul çerçevesinde cereyan eder. Şimdi benim orada asıl söylemek istediğim şey şu: Fıkıh usulü elbette bize bir perspektif sağlar. Ancak gerçeklik fıkıh usulü çerçevesinden anlaşılacak kadar dar bir şey değildir. Daha geniş bir alanı ifade eder. Orada ahlâk da vardır, orada estetik de vardır. O nedenle özgürlük kavramını fikhî perspektif içinde tanımlamak ayrı bir şeydir, fıkıh alanı dışında özgürlük alanı bulunduğunu söylemek daha farklı bir şeydir.

Hamza Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Hamza Aktan - Ben konuyu tekrar birinci sunumdaki konulardan biri üzerine toplamak istiyorum. Aileyi tehdit eden dış unsurlar kapsamında ebeveyn müdahalesinden bahsetmiştik. Bu ebeveyn müdahalesine olumlu bakmak mümkündür. Olumlu neticeler verebilir. Yani bir anlamda tecrübenin işe müdahalesi gibi görülebilir diye ifade ediliyor ama bizim memleketimizde aile yapısında bir sondajlama yapıldığında görülecektir ki pek çok ailede küçümsenmeyecek oranda bu konuda problem yaşandığı fark ediliyor. Gerçekten küçümsenmeyecek oranda bir problem bu. Bu her ne kadar o Sürahi Nine örneğinde olduğu gibi abartılı olmasa da, yani küçükten büyüğe doğru belli bir oranda bu problem yaşanıyor. Maalesef intiharlara kadar, ruhsal dengelerin bozulmasına kadar götüren olumsuzluklar yaşanıyor. Bunu dikkate almak lazım. Bunda biraz da bizim payımız var diye düşünüyorum. Çünkü biz İslâm adına, anne babaya mutlak itaatten

söz eder haldeyiz. Halbuki ne Kur'an'da ne Sünnet'te anneye babaya böyle mutlak itaat diye bir şey yok. Bunu emretmiyor. Anneye babaya iyiliği emrediyor, ihsanı emrediyor. Yani anne babanın hoş tutulmasını, incitilmemesini istiyor. Yoksa her ne istiyorlarsa yapmayı emretmiyor. Çünkü onlar belki de gayrimeşru bir şey söyler. Çoğu kere, işte karısını dövmezse oğluna sütünü helal etmeyeceğini söyler. Bu kadını boşa, der. Baskı yapar. Annelik konumunu burada kullanır. O bakımdan anne babaları bu konuda eğitmemiz gerekiyor. Arkadaşlarımızdan bu konuyu güzel ifade edenler oldu. Yani vaaz kürsüsünde, minberde vs.de insanımıza hitap ederken anne babaya itaatin yanında bir de sözü annelere, babalara gönderip, ey analar babalar siz de evlatlarınıza, gelininize kızım, damadınıza oğlum deyin. Yani kendi öz evladınıza nasıl muamele ediyorsanız, onlara nasıl sempatik bakıyorsanız, gelinlerinize ve damatlarınıza da o şekilde davranın. Aksi halde siz incitici olursanız karşınızdaki sizi incitecek tepki alırsınız. Ne yaparsanız onun karşılığını alırsınız. Büyüklüğünüzü bilin, tecrübenizi kullanın, onları affedici olun. Yoksa ortaya çıkacak o olumsuz tablodan siz de etkilenirsiniz ve bu hem bu dünyayı etkiler hem öbür dünyayı etkiler. Gelin kendi öz evlatlarınıza nasıl analık babalık yapıyorsanız, gelinlerinize torunlarınıza da damatlarınıza da aynı analığı, neneliği yapın demek lazım. Bence meseleye çift taraflı bakmak lazım. Tek taraflı yaklaşım annelere babalara cesaret veriyor. Biz annemiz, biz babamız; biz ne istersek onu söyleriz, gençler de bunu bizim çocuklarımıza yapmak durumundalar, mecburiyetindeler gibi bir sonuç çıkarabilecekleri bir söylemimiz var. Bundan vazgeçmeliyiz diyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim. Artık oturumumuzun nihai kısmına doğru yaklaşıldığını düşünüyorum. Son sözleri özellikle konuşmayanlardan almak istiyorum.

Evet, İsmail Hakkı Hocam, buyurun.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Çok kısa bir şey ilave etmek istiyorum. İslâm'da bu maruf ve münker prensibi çok temel bir prensiptir, biliyorsunuz. Kur'an da çok atıfta bulunulur. Sanki bu tek taraflı işleyen bir şeymiş gibi algılanıyor. Çocuklardan da veya gençlerden de anne babaya yönelik emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker yapılmalı. Yani pek çok gencimiz, evladımız, anne babalarından çok daha eğitilmiş çok daha bilinçli olabiliyorlar. Bu vakiadır. Anne-baba nasihat edecek, öğüt verecek, onlara bir şeyler söyleyecekler ama çocuklar dinleyecekler. Hocamız'ın işaret ettiği gibi. Bunun iki taraflı işlemesi ve vaaz kürsülerinden söylenmesi lazım. Çocuklarınızı da dinleyeceksiniz. Belki beş yaşındaki çocuğunuzdan öğreneceğiniz bir şey vardır, alacağımız bir nasihat vardır.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Evet Hocam, buyurun.

Dr. Muhlis Akar - Teşekkür ediyorum.

Biz sona kaldığımız için ben fazla uzatmayacağım ama olaya başka bir yönden de bakmanın faydalı olacağını düşünüyorum.

Şimdi medyanın aile üzerindeki etkisini Gülsüm Hanım ve Dilek Hanım gâyet güzel özetlediler. Kur'ân-ı Kerîm'de, ticarî ahlâksızlığıyla ön plana çıkmış bir kavime gönderilen Şu'ayb (a.s.), insanlara ticaret hayatındaki ahlâkî ölçüleri getirirken ne diyorlardı? "Ey Şu'ayb! Babalarımızın taptığını, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor."

(Hûd sûresi, 11/87) Sevgili Peygamberimize karşı çıkışın arkasında yine menfaat var, ekonomik çıkarlar var. Yani dine karşı duruşun arkasında da aslında ekonomik gerekçeler var. Şimdi medyanın tahribatının arkasında da sermaye yatar, medya ise bir araçtır. Hatta belki daha da iddialı olabilir ama küresel sermaye var. İnsanlar ürettiklerini tükettirmek istiyorlar ve bizleri de tüketim kültürünün öznesi değil nesnesi yapıyorlar. Gülsüm

Hanım'ın sunumundaki maddelere tek tek bakın, bütün tahribatın arkasında insanların ahlâki değerlerinin aşındırılması, insanları tüketim pazarının nesnesi hâline getirme anlayışı vardır. Böyle olduğuna göre ne yapacağız? Aileyi tehdit eden dış unsurları daha da sayabiliriz. Öncelikle ailenin içerden korunması gerekiyor.

Öğleden önce de kısmen değinmiştik. Önce Müslüman bireyin yetişmesi lazım. Yani gönlünde iman aşkı olacak, muhabbeti olacak, ahlâki değerlerle donanacak. Bu değerlerle donanan insan aile kuracak, yuva kuracak. Kendisiyle barışık, ailesiyle barışık insanlarla barışık bir hale gelecek. Biraz önce söylediğim gibi sermayenin amacı insanların tüketim kalıplarını değiştirmek, alışkanlıklarını değiştirmektir. İhtiyaç olmayan bir şeyi ihtiyaç gibi gösterip onu satın alma yoluna zorlamaktır. Bu noktada insanlara çok yönlü olarak, aile ahlâkı, komşuluk ahlâkı, iş ahlâkı, ticaret ahlâkı da bu eğitimlerde verilirse sanıyorum bir nebze olsun aile korunmuş olur.

Bir de Ekrem Bey'in de ifade ettiği gibi hakikaten alternatifleri üretmek durumundayız. Biz medyaya ne kadar kızsarsak kızalım -ki bütün medyayı da böyle değerlendirmek doğru değil elbette, medyadan olumlu anlamda da çok yararlanıyoruz-onlar kendi istedikleri istikamette yayın yapmak durumundadırlar. Hatta dini programların, Ayşegül Hanım'ın dile getirdiği medya vaizlerinin o kadar yer almasının arkasında, belki yaptıklarını biraz daha meşrulaştırmaya yönelik çabalar da olabilir. Biz onları değiştiremeyiz, dönüştüremeyiz. Belki, toplumsal destek alarak, baskılarla belki belli yayınları durdurabiliriz. Ancak en iyisi alternatifi üretmektir. Bir de tekrar ediyorum, Müslüman bireyi, Müslüman aileyi inşa etmek durumundayız.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ederim.

Şimdi, final kısmında olduğumuz için biraz daha özetli olarak konuşursak lütfen.

Yaşar Hocam, buyurun.

Dr. Yaşar Yiğit - Ben teşekkür ediyorum.

Hayatımızı şekillendiren değişik unsurlar var. Bunlardan birisi de şüphesiz medyadır. Din de bizim hayatımızı şekillendiren olgulardan birisidir. Burada bulunan hocalarımızın hemen hepsi dinin hayatımızı biçimlendirme noktasında olumlu bir olgu olduğu kanısındalar. Ancak bu salondan çıkıp toplumla yüzleştığımızde dinin de olumsuz bir olgu olduğu noktasında fikirleri olan insanlar şüphesiz vardır. Dolayısıyla medyaya veya bizim hayatımızı şekillendiren olgulara bakarken bütüncül yaklaşmanın bizi zaman zaman yanlış sevk edeceği kanaatindeyim. Hayat ile ölümü yaratan, ölümle hayat arasındaki çizgi sürecinde sınava yaratan Allah bu her iki eğilim arasında bir mücadeleyi öngörmüştür. Görünen o ki bu mücadele tarihi süreç içerisinde başlangıçtan bu güne değin araç ve amaçları değişse de devam etmiştir. Medya geçmişte belki sadece bir kısmın sesi konumundaydı. Ancak bunun karşısında bugün artık sağduyu olarak nitelendirebileceğimiz bir kesimin de, yazar, çizer veya oyuncu pozisyonunda olan, yetiştirmiş olduğu birçok insanın ortaya çıkmasına da vesile olmuştur.

Sonuç olarak medyasız elli altmış yıl öncesine belki daha yakın bir zamana geriye gittiğimiz zaman, aile içi ilişkiler; çocukların babalarıyla, babaların çocuklarıyla olan veya eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerini esas aldığımızda çağımız insanının veya bugün bizlerin kabul edemeyeceği türden bir çok davranış biçimiyle karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır. Medyanın olmadığı totaliter rejimleri, özgürlüklerin sınırlandığı coğrafyaları da görüyoruz. Oradaki insanları da görüyoruz. Dolayısıyla medyayı ele alırken kırık dökük de olsa değişimin öncüsü olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Değişimin olduğu yerde toplumsal veya bireysel hayatımızda dinamizm her zaman olacaktır. Bunun da tarihi bir gerçeklik olarak bizim zihin dünyamızda yer etmesi gerektiği kanaatindeyim.

Saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum.
Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Muhammed Şevki Aydın - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Herkese katkıları için teşekkürler.

Temel bir yaklaşım sorununa işaret etmek istiyorum izninizle. Şimdi siz açılış konuşmasında dediniz; aile bireyi inşa ediyor, sokak bireyi inşa ediyor. Dostlarımız baştan beri de, aileyi korumaya dönük olarak konuşmalar yaptılar. Burada tabii temel bir yaklaşım yanlışlığına işaret etmek istiyorum. Gerçekten şimdi herkes bireyi inşa etmeye çalışıyor. Temel sorun burada. Hiç kimse bireyin kendi kendini inşa etmesine katkı sağlamayı düşünmüyor. Ne oluyor sonuçta? İnşa edilen birey özneleşemiyor. Dolayısıyla hep güdülen bir nesneye dönüşüyor. Biraz önce kumandanın söz edildi. Kumandayı elinden alamadığımızı veya yok edemediğimize göre, bizim yetiştirdiğimiz birey kumandanın güdümüne giren nesneye dönüşüyor. Oysa bizim için bugün açık toplumun bireyi olarak kişiyi kumandayı yöneten özneye dönüştürmemiz gerekiyor. Yani o öznenin yetişmesine ortam, nitelik hazırlamamız gerekiyor. İşte burada temel yaklaşımdaki yanlışın onun için işaret etmek istiyorum. Sizin sözünü ettiğiniz nokta çok önemli. İşte o özgür bireyin yetişmesinin yolunu da böyle açacağız. Yoksa çocukları, yeni nesli kalıplıyoruz. İşte, medya kalıplamaya çalışıyor vs. bu defa ne oluyor? Kim daha güçlü, etkileyici olarak ortaya çıkıyorsa, insanımız onun güdümüne giriyor. Evet, işte o güdülen bireyi değil de kendine sahip çıkan, kendi değerlerini oluşturmuş, kendi varlığını inşa etmiş o özne bireyi yetiştirelim. Onun üzerine kafa yormamız gerekiyor aslında. Bu olmadan biz zaten o özgür bireyi yetiştiremeyiz.

Şimdi, bilgiyle ilgili söylenenlere katılıyorum. Bilgi çok önemli bir güç aslında. Bilgi deyip geçmememiz lazım. O bilgi, pencere açan bilgi,

ezber bilgiler değil. Bizim biraz da bu eğitim sistemimizle alâkalı, aile de böyle okullar da böyle. Anne sürekli sohbet ediyor, bilgi aktarıyor, çocuğun ezberlemesini istiyor. O bilgiler bireye pencere açmıyor. Yorum imkanı vermiyor; ama o bireyin bizzat keşfettiği, elde ettiği, bir takım kendi zihinsel işlemlerinden geçirerek anlamlandırıp kendi varlık dünyasında yerine oturttuğu bilgi var ya işte o bilgi bireyin davranışlarını asıl yönlendiren temel dinamik haline geliyor. O bilgiyi bizim kazandırmamız, onun yolunu açmamız gerekiyor.

Şimdi babaların tecrübe aktarımından söz ettik. Babaların tecrübe aktarımını yaptık. Peki karşınızda o tecrübeleri anlamlandırıp kullanabilecek özne var mı? O bireyi yetiştirdik mi? Babaların, annelerin aktardığı tecrübe ne kadar kullanılabilir, ne kadar bugün işe yarar bir tecrübedir? Bir de bunları sorgulamak lazım. Dolayısıyla bu müdahaleci tavır hakikatken katledici bir tavidir. Hocahanım biraz evvel çok önemli bir örnek verdi. Evini, arabasını alıyor, reddediyor. Niye reddediyor? Çünkü onlar, o bireyleri esir almanın oltalarıdır. Bakın şimdi buna dönüşüyor. Bu nedenle, o gençler böylesine önemli bir imkanı tepmek zorunda kalıyor. Bunların hepsinin arka planını sorgulamamız gerekiyor. Onun için temel yanlış burada yatıyor.

Dilek Zekiye Kaşık Hanımefendi, koşarak hiçbir şeyin farkına varamıyoruz dedi. Ben diyorum ki; mademki bu hayat bize böyle bir şey dayatıyor, değiştiremiyoruz ve çok hızlı yaşamak zorundayız, o zaman bize görev düşüyor. Bu hıza rağmen hayatın tadına nasıl varabiliriz sorusuna cevap aramalıyız. Yeni bir yürek...

İşte, onun için yeni bilgiyi üretmek zorundayız. O yeni bireyi, bunu becerebilecek özne bireyi yetiştirmek durumundayız. Aileyi tehdit eden unsurlar çok. Bugün her tarafta olacak o tehditler karşısında kendini ayakta tutacak o güçlü bireyi yetiştirmenin yolu da buradan geçiyor. Yani böyle empoze edici ezber bilgileri ona dayatıcı

tavırlarla öğreterek biz açık toplumun o soylu dindarını yetiştirebileceğimizi düşünüyorum.

O bakımdan medyalar da kursak, yayınlar da yapsak bütün bu etkinliklerimizde böylesine mükemmel bir yaklaşımı sağlam zemine oturtmadığınız takdir yapıp ettiklerimizin hepsi yeni nesne bireyler oluşturmaya yönelir ki o zaman amacına ulaşamaz.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.

Dilek Zekiye Kaşık - Şimdi, söz almadım ama hep öğreten kişiler olmak üzerine bir söylem var. Değiştiren, dönüştüren kişiler olmak üzere tespitler yapıyoruz. Bu, bir mahallede imamın model olmaktan çok doğruyu söyleyen olmasından, hani "yaptığımı yapma ama dediğimi yap"dan daha ileri bir şey değil. Biraz modernize ederek, biraz akademik dil kullanarak söylüyoruz ama insanlığa çare olacak şey bireyin özgün yanlarını ortaya çıkarması, bireyin kendisiyle barışık olmasıyla gidilecek yoldur. Gerçekten bu yapılmadan diğerleri olmayacaktır.

Teşekkürler.

Oturum Başkanı - Dün muğlak da kalsa, kısaca bahsettim. Hakikat kavramını biraz irdelemek gerekiyor. Sizin dediğiniz o hakikat kavramıyla ilgili bir şey. Öğreten pedagojik bir sorun olarak algılıyoruz, gerçek sorunları.

Buyurun.

Dr. Mediha Ürkmez - Ben sunumdan döndükten sonra, Semin Hanım; abla, ana-baba okulunu özetledin dedi. Hakikaten çok hızlı ve çok konsantre biraz da kapalı bir sunumdu. Acizane söylemek istiyorum, bizim ana-baba okulu resmen çalışmadan önce bile verdiğimiz bütün konferanslarda annelere dayatıcı, seçenek tanımayan, tartışma ve itiraz kabul etmeyen bir tutumun, çocukların kendi başına yalnız kaldıklarında işlerine yaramayacağını, onların bizim varlığımızda ve yokluğumuzda ayakta durmaları

için gereken donanımla, iç disiplinle yetiştirilmesi için ne yapılabilirini işliyoruz.

Bilginize arz ediyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.

Buyurun hanımefendi.

Gülsüm Kurt - Medyanın olumsuz etkilerini sunduktan sonra, çözüm önerileri sunulmadı denildi ama bana çözüm önerileri tartışılmayacak denildiği için ben sunmadım bunu. Çünkü bu toplantının konusu sadece tespit yapmaktır sanırım. Aileyi tehdit eden unsurların tespitini yapmak ve ben burada hemen bir özet olsun diye söylemek istiyorum.

Bizim medya bilinci seminerlerimizde aileler bize soruyorlar. Ne öneriyorsunuz? Önerdiğimiz bir çok şey var ama özet olarak, en önemli gördüğüm çözüm yolunu size söylemek istiyorum: Ailenin kendi değerini üretmesi ve ailenin kendi değerini aktarmasıdır. Yani bunu medyaya bırakmamasıdır. Fakat burada da aile şununla karşılaşılıyor. Medya şu fikri vermeye çalışıyor: Aile çocuğu yönlendirmesin, aile çocuk üzerinde geleneği, dini, örfü baskın bir şekilde öğretmesin. Aile çocuğu kendi haline bıraksın. Medyanın böyle bir fikir dayatması var ve bunu ailelerde de görüyoruz. Biz ise şunu söylüyoruz: Tüm dünyada Birleşmiş Milletlerin de kabul ettiği bir kural var, eğer bir çocuk yönlendirilecekse bunu yönlendirme hakkı anne-babaya aittir. Başka hiç kimseye ait değildir. Ben buna katılıyorum. Aile kendi değerini üretmeli, kendi değerini çocuğa aktarmalı ve bu konuda da cesur olmalı diye düşünüyorum.

Çok fazla açılımlar oldu. Bir şeyler söylendi. Onlara çok girmek istemiyorum ama aileler cesur olmalı. Bunu müdahale olarak görmemeli. Neresi müdahaledir, neresi yönlendirmedir, neresi değer aktarmadır bunları iyi ayırt etmeli. Bu tabii ki biraz da ailenin ferasetiyle ortaya çıkabilecek bir şeydir. Yani anne-babanın ferasetli olması ile bu ayar yapılabilir diye düşünüyorum.

Yine Dr. Huriye Hanım'ın örneği çok güzeldi. Medya karşısında cesur olmamız gerektiğini düşünüyorum. Örneğin, örnek verdiğim He is a Lady yarışmasını, yayınlanmadan bir önceki gece biz kaldırttık. Bunun gibi böyle birçok tehlikeli olan yayın ve reklam var. Birçok konuyu artık biz işletmiyoruz bile. Eminim sizin de yaptığınız bazı tema müdahaleleri vardır. Bunlar yapılıyor ve sizlerin de mutlaka medyaya müdahil olmanız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bu çok söyleniyor. Bize seminerlerimiz sırasında en çok dinî tema işlenen dizilerle ilgili sorular soruluyor. Ahretin, Cennetin, Cehennemın anlatıldığı, ölüm anının anlatıldığı, hesaplaşmanın anlatıldığı diziler hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda çok bilgi sahibi değiliz. O açıdan sizlerle işbirliği yapmak isterim. En azından dergilerinizde işleyebilirisiniz ve bu konuları vaizeleriniz işleyebilir diye düşünüyorum. Çünkü bu konu çok çok önemli. Bu diziler gerçekten dini mi öğretiyor? Aileler izletmeli mi? Çocuğun din algısına bu faydalı mı zararlı mı? Bunu konu alarak işlemezimizi öneriyorum.

Sabahki konuydu, sokaktan ve diğer zararlı yollardan, kişilerden kurtarmak için din adamlarının inisiyatif kullanmasını istiyorum. Caminin işlevsel hale gelmesini istiyorum.

Teşekkür ediyorum

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.

Ben sadece oturum başkanı olarak bir hususa yine dikkat çekmek zorunda hissediyorum kendimi. Hep aile ve medya diyoruz. Bilmiyorum da biraz felsefi açıdan baktığımda, aile ve medya derken orada "ve" harfi yok, medya zaten ailenin içinde aileyi kuran bir unsurdur. Ailenin değişmez parçasıdır. Çoluk çocuklar evlenip gidiyorlar, okumak için başka yere gidiyorlar, televizyon, gazete, internet zaten orada. Bir çoluk çocuk gibi hatta ebeveyn gibi duruyor orada. Onun için o "ve" harfine de bence çok fazla anlam yüklememek gerekiyor. Aile, medya zaten iç içe geçmiş durumda.

Ben artık toparlamak durumundayım.

Rahime Beder Şen - Son bir şey sorabilir miyim?
RTÜK ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın protokolü var mı? Sadece bunu sormak istiyorum.

Oturum Başkanı - Ben yeni Kurul Üyesi olduğumdan bilemeyeceğim.

Rahime Beder Şen - Şimdi Ulviye Hanım'a gerçekten çok teşekkür ederim, çok güzel bir konuya değindi. RTÜK'ü ben de aramıştım. Gafur'un programdan çıkmasında ben kendimin etkili olduğunu saymıştım. Fakat ben bu konuyu medyada ve basında bu kadar takip etmemiştim. Çok sevindim. Maalesef biz hem aileler hem de kurumlar olarak RTÜK'ü aramayı bilmiyoruz. RTÜK bizim uzmanlarımıza, uzman yardımcısı eğitimlerinde "Aileye Nasıl Bakalım?" eğitimi verdirtti. Bence sizin uzmanlarınızla da işbirliği yapmalı. Bence RTÜK ile kısa zamanda protokol yapılmalı.

Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Ben teşekkür ediyorum.

Bahattin Akbaş - Değerli Hanımefendi'nin bahsettiği husus üzerinden hareketle, bize de zaman zaman bu telefonlar geliyor. Vatandaşımız programı beğenmiyor, bize dert yanıyor. Tabi biz de acizane RTÜK'ün bu konuyla alâkalı olduğunu söylüyoruz. Şikâyetlerinizi, memnuniyetsizliklerinizi önce o yayın kurumuna veya medya kurumuna bilahare de RTÜK'e yapmanız gerekiyor diye beyan ediyoruz ama dediğim gibi bize her alandan sorular geliyor. Bir psikoloji uzmanı gibi bizden cevap bekliyorlar. Herhâlde psikologların da yardımıyla bizim bu konuda ayrı bir eğitim veya seminer çalışması almamızın da zaruri olduğunu düşünüyorum.

Dilek Zekiye Kaşık - Günümüzde, sosyal araştırmaların ışık tutuculuğu söz konusudur. Ayşen Gürcan Hanım'ın araştırması üzerine pek çok yorum

ve çıkarımla karşı karşıyayız. Ben Diyanet İşleri Başkanı buradayken, psikolojik yardım hizmeti sunan meslek elemanlarının istihdamı konusunda bir cümle duymak istiyorum.

Mehmet Emin Sezgin - Ben de çok kısa bir şey söylemek istiyorum.

Sosyal politika alanında fayda maliyet analizi yapmak çok kolay oluyor, bunun yapılması gerekiyor. Sayın Hocam bir şey söyledi. İşte bir televizyon programının çekilmesinin şu kadar maliyeti var ama o yapılacak projeden elde edilecek fayda analizi yapılmadığı zaman belki beş sene on sene sonra bu maliyetler çok daha fazla artarak elde edilebilecek. Ben bunu hatırlatmak istedim.

Oturum Başkanı - Anladım. Teşekkür ederim.

Artık bitirelim ve son olarak Sayın Başkanımız'a söz vermeyi düşünüyorum.

Sayın Başkanım, söz sizin.

Prof. Dr. Ali Bardakoğlu - Çok değerli hanımefendiler, uzman arkadaşlar, ilim erbabi dostlarım. Benim de bu çok istifade ettiğim bu toplantının sonuna geldik. Hepinize teşekkür ediyorum. Her bir katkınız önemli. Ben Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik bu taleplerin her birini önemsiyorum ve hatta daha fazla talepleri de karşılamamız gerektiğini düşünüyorum. Ancak bir noktayı vuzuha kavuşturayım. Rahime Beder Şen Hanımefendi söyledi, aileyle ilgilenen ve ilgilenmesi gereken ve aileyi kurtarması gereken tek kurum biz değiliz. Yarınlarımız önemliyse, çocuklarımız önemliyse bu hepimizin meselesidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, her konuyu çözen ve her konuya çare olan bir kurum da değil. Biz sadece kendi imkanlarımızla kendi açımızdan, birikimimizle donanımızla bu tür olaylara katkı sağlamak istiyoruz. Gençlik sorunları var, suç oranları yükseliyor, aileye yönelik tehditler var, medya meselesi var. Böyle olduğu için de yani Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve din görevlilerimize yönelik

talepleri ben dinin o üst, kuşatıcı evrensel mesajına olan iyimser beklenti olarak algılıyorum. Yoksa inanıyorum ki sadece bu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve seksen bin camimizin yüz bin görevlimizin çözeceği kadar kolay değil. Biz cemaatlerden bir cemaat, medya kuruluşlarından bir kuruluş değiliz.

Şevki Aydın Hocam'a teşekkür ederim. Çok önemli bir konuya işaret etti. Burhanettin Bey de söyledi onu baştan. Yani bizim daha çok, insanları bilinçlendirmemiz, bilgilendirmemiz; insanlara sorumluluklarını, görevlerini, ödevlerini, özgürlüklerini, imkanlarını hatırlatmamız, yani bireyin kendi iradesini kullanabilecek bilinç düzeyine gelmesini sağlamamız gerekiyor. Yoksa ki o dizi için, Sayın Hocam biraz akamete uğradı falan dedi; ama aslında imkanımız olsa bir iki dizi ile katkı sağlamayı isteriz. Ancak onlar çözüm değil. Bir dizi, iki dizi, üç tane kısa metrajlı film yaparak bu meseleyi çözmek yerine toplumun ortak aklını güçlendirmeliyiz. Bireylerin bu işe sahip çıkması gerektiğini, aileyi korumanın ortak bir sorumluluk olduğunu hepimizin hissetmesini sağlamamız gerekiyor. Yani toplumu din konusunda aydınlatmamızın içerisinde, o görevin içerisinde bunlar da var. O bakımdan biz daha üst, hani reflektif thinking diyorsunuz ya onun belki bir aracı kurumu olarak yani onu temsilen biz görev yaptığımızı göre o ortak aklı, o ortak duyarlılığı oluşturmamız gerekiyor. Diğerleri de önemli ama herhalde bizim en önemli görevimiz bu.

Tabi bu söylediklerim, bizim niye dizi gibi konulara doğrudan girmedikimizin de bir cevabı oluyor. Yani elimizde imkan varsa, bir diziyi, bir filmi yapmak yerine insanları eğiterek, yetiştirerek yetmiş milyon insanın içerisinde böyle yürekli insanların, sağduyulu insanların çıkmasını teşvik etmemiz ve o ortak zemini oluşturmamız daha büyük önem taşıyor.

Tabi bu sorunlara temas eden arkadaşların bu hassasiyetlerine ve sitemelerine katılıyorum. Ancak, polisler, doktorlar ve müftüler hep kendilerine olumsuz olaylar intikal ettiği için biraz karamsar

olurlar; ama buna rağmen toplumda çok olumlu yönde seyreden iyi gelişmeler de oluyor. Yani sorun olarak gördüğümüz her konunun pozitif yönleri de var. Her şeyi sıfırlamak ve en az örnekle ve en az olumsuzlukla muhatap olmak için bunlar dile getiriliyor. Buna rağmen gerçekten toplumumuzda o arzu ettiğimiz hassasiyetleri yaşatan, geliştiren çok önemli katkılar sağlayan çok kurum var, kurumumuz var, şahıs var. O kadar tahribata rağmen Allah'a hamdolsun ki dimdik ayaktayız ve yani ben hâlâ iyimserliğimi geleceğe dair umudumu koruyorum.

Onun için bu umutla, bu iyimserlikle hepinize ayrı ayrı saygılarımı sunuyorum. İnşallah bu gayretler sonucu, bu katkılarınız sonucu yarınlarımız bu günden daha iyi olur.

Allah'ın selâmı, rahmeti hepimizin üzerinde olsun.

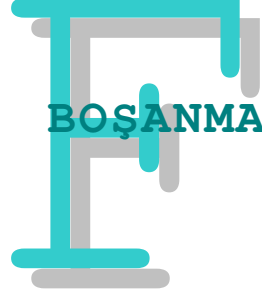
Oturum Başkanı - Sayın Başkanım, katkılarınızdan dolayı ben de kurulumuz adına sizlere teşekkür ediyorum.

İyi akşamlar diliyorum.

ÜÇÜNCÜ GÜN

BEŞİNCİ OTURUM

OTURUM BAŞKANI:

Prof. Dr. Hazma AKTAN

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı

22 ARALIK 2008

5. Oturum Müzakere Konuları

B

Boşanma Şeklinden Kaynaklanan Sorunlar (Üç talâkla boşama, şartlı boşama, şahitsiz boşama, gayriresmî boşama, formalite boşanma vb.)

Y

Boşanma Sonrasına Yönelik Değerlendirmeler
(Parçalanmış ailenin sorunları)

Y

Boşanmaların Azaltılmasına Dönük Önlemler

Y

SUNUCU:

Yunus AKKAYA*

Muhterem misafirler! Öncelikle hayırlı sabahlar diliyorum. 3. günümüzde 5. oturumumuz başlamak üzere.

Oturumu yönetmek üzere Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımız Prof. Dr. Hamza AKTAN Hocam'ı yönetim masamıza arz ediyorum.

Buyursunlar efendim.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

B

Prof. Dr. Hazma AKTAN*

Oturum Başkanı (Moderatör):

Bismillahirrahmanirrahim.

Muhterem arkadaşlarım, evet Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantımızın üçüncü gününde Beşinci Oturumu başlatıyoruz.

Boşanma konusunda iki sunum dinleyeceğiz. Bunlardan ilki; "Diyanet İşleri Başkanlığı'na Yansıyan Boşanmaya İlişkin Sorunlar." Doç. Dr. Halil Altuntaş arkadaşımız sunacaklar. İkinci sunumumuz da Dr. Semin Güler Oğurtan Hanımefendiye aittir. Konusu: "Boşanma Sebepleri ve Boşanmanın Aile Bireyleri Üzerindeki Etkisi."

Bu iki sunuyu dinledikten sonra, dün beri takip ettiğimiz usul üzerine konular müzakereye açılacaktır.

Evet, şimdi sunumunu takdim etmek üzere Doç. Dr. Halil Altuntaş'ı davet ediyorum.

Buyurun, Halil Bey.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı

DİB'e Yansıyan Boşanmaya İlişkin Sorunlar

B

Halil ALTUNTAŞ*

Sağ olun Hocam. Çok teşekkür ediyorum. Hazırûnu saygıyla selâmlıyorum.

Öncelikle belirteyim ki sizlere sunmaya çalışacağım bu ifadeler ilmî bir istatistik iddiası taşımamaktadır. Din İşleri Yüksek Kurulu'na internet yoluyla ulaştırılan soruların belli bir kısmı taranarak hazırlanmaya çalışılmış ve birtakım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Güdülen amaç, tamamen burada konuşulacak konulara, müzakerelere altyapı oluşturmak, paragraf başı açmak gayesini taşımaktadır. Öncelikle bunu belirtmek isterim.

Giriş:

Boşanma her ne kadar istenmeyen bir durum ise de bazen kaçınılmaz bir son olabilmektedir. Dinin boşanmayı 'Allah'ın en çok hoşlanmadığı bir helal' olarak ilan etmesi belki de bunun bir sonucu olsa gerektir.

Boşanmalar genelde "aile içinde baş gösteren kriz"lere dayalıdır. Bu krizleri oluşturan etkenler oldukça geniş açılı bir yelpaze oluşturuyor.

Boşanma oranlarının, toplumun yaşadığı ekonomik, sosyal, kültürel ve ahlâki durumlarla sıkı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Bu tür problemlerin kronikleştiği dönemlerde yapılan evlilikler daha başlangıçta risk altında olabiliyor.

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Osmanlı toplumunun en çalkantılı dönemlerinden biri olan Tanzimat Dönemi tiyatrocusu ve yazarlarından Âlî Bey (1844-1899) "Talâk"ı iğneli bir dille "nikahın tabii meyvesi" diye tanımlarken böyle bir duruma işaret eder gibidir.. (Lehçetü'l-Hakayık, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 39)

Bu özet çalışma ile Türkiye'deki boşanma olaylarının Başkanlığın göreve ve yetkileri açısından değerlendirilmesine yardımcı olabilecek, iddialı olmayan bazı verilere ulaşmak amaçlanmıştır.

Çalışma;

Din İşleri Yüksek Kurulu'na 2008 yılı içinde yöneltilen "boşanma" ile ilgili toplam 859 soru ve problemden 01.01. 2008 tarihinden itibaren ilk 310'u taranarak hazırlanmıştır.

Tarama işleminde Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bilgisayar ortamındaki arşivi esas alınmıştır.

Tarama işleminde sadece "boşanma" anahtar kelimesi kullanılmış, kelimenin müteradifi olan "talâk" kelimesi dikkate alınmamıştır.

Çalışma,

"I. Boşanma Öncesi ile İlgili Soru ve Sorunlar",
"II. Boşama Şekli ile İlgili Soru ve Sorunlar" ve
"III. Boşanma sonrası ile ilgili Soru ve Sorunlar" olmak üzere üç ana başlık etrafında yürütülmüştür.

I. BOŞANMA ÖNCESİ İLE İLGİLİ SORU VE SORUNLAR

(Bazı Sayısal Değerler ve Örnek Problemler)
(Toplam 172 soru ve sorun)

Başlık altında "Bilgisizlik", "Maddi İmkansızlıklar", "Gaiplik" ve "Geçimsizlik" gibi alt başlıklar yer alıyor.

A. BİLGİSİZLİK: (99 soru ve sorun)

1. Bu tür soru ya da problemleri bize yöneltenler (evlenme ve) boşanmanın İslâmi kurallar çerçevesinde nasıl gerçekleştiği yahut talâkla

ilgili her hangi bir detay konusunda bilgi edinmek istemişlerdir.

2. Soru ve olayların tamamına yakınında eşler arasında fiilen boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmediğinden söz edilmiyor.

3. Soruların genel yapısına; boşanma olmamış fakat sadece bilgi edinilmek isteniyor izlenimini vermeğe çalışan bir üslup hâkimdir. Ancak gerçekleşen ya da gerçekleşmek üzere olan bir boşanmanın söz konusu olduğu açıkça hissediliyor.

4. Kısaca bu öbekteki başvurular şeklen bilgi istiyor gibi görünse de gerçekte çözüm isteyen bir nitelik taşıyor denilebilir.

5. Bu soruların genel karakterine işaret etmesi bakımında bazı özet alıntılar sunmak yararlı olacaktır:

“Boş muyuz, değil miyiz?”, “Boşanma nasıl olur?”, “Zina etmek talâk hükmü doğurur mu?”, “Boşamayı haklı kılan sebepler nelerdir?”, “Kadın boşanma isteğinde bulunabilir mi?”, “Bir talâkla, üç talâkla boşama nedir?”, “Üçten dokuza ne demektir?”, “Evli bir bayan başkası ile nikah kıyabilir mi?”, “Boşama sözleri nelerdir?”, “Kadının boşama hakkı var mıdır?”, “Ayrılmamak kaydıyla resmen boşansak olur mu?” “Resmen boşandık, dinen de boşanmak için ne yapmak gerekir?”

B. MADDİ İMKANSIZLIKLAR: (2 soru ve sorun)

Maddi imkansızlıkların boşanmaya dönüşmesinin oranı bu göstergeye göre yok denecek kadar az olduğu,

İnsanımızın var olana şükretme, maddi imkansızlıkları yuvanın dağılması için sebep olarak görmeme anlayışının belli oranda yaşandığı ve “Kan kusup, ‘kızılıcak suy içtim’ deme tutumunun etkili olduğu;

“Her şeye rağmen katlanma” konusunda yakın çevre baskısını az da olsa etken olduğu gözlemlenebiliyor.

C. GAİPLİK: (Gaiplik, Hapis vs. içerikli 4 soru ve sorun)

D. GEÇİMSİZLİK: (67 soru ve sorun)

1. Geçimsizlik Sebebinin Belirtilmediği Olgular (6)

2. Eşlerden Kaynaklanan Sebepler (60)

a. Erkek

aa. Aldatma, cinsel isteksizlik, porno yayınlar, internet arkadaşlığı, şiddet, terk etme, dini konularda duyarsızlık vs.) (11) (üçü aldatma itirafı)

ab. Sefihlik, sarhoşluk, kumar. (6)

ac. Şiddet (3)

b. Kadın (Aldatma, cinsel isteksizlik, terk etme internet arkadaşlığı, dini konularda duyarsızlık vs.) (dördü aldatma itirafı) (13)

3. Denklik Problemleri (Kültür ve Kişilik Farklılığı, Hastalık, Ağız Kokusu, vs. (14)

4. Sütkardeşliği (3)

5. Diğer Aile Fertlerinden Kaynaklanan Sebepler (Tahrik, Zorlama vs.) (7)

II. BOŞAMA ŞEKLİ İLE İLGİLİ SORU VE SORUNLAR (119 soru ve sorun)

A. Üç talâkla boşama, "hülle" vs. (43) [Bunlardan dördü öfke Unsuruna dayalıdır]

B. Şarta Bağlı Boşamalar (Ta'lik) (3)

C. Kadının Boşama Yetkisi (10)

D. Gizli Nikah, "Nişan Nikahı" (14)

1. Taraflardan Birinin Terk Etmesi (5)

2. Kadının Ayrılmak İstemesi, Erkeğin Boşamaması (9)

E. Boşanma ve Vesvese (5)

F. Mahkeme Yolu İle Boşamalar Konusunda Tereddütler (Bilgisizlikle Bağlantılı) (15)

G. Anlaşmalı Resmi Boşanmalar (12)

H. Resmi Kayıt Altına Alınmamış Evlilik (3)

III. BOŞANMA SONRASI İLE İLGİLİ SORU VE SORUNLAR

(21 soru ve sorun)

- A. Üç talâk sonrası tekrar birleşme isteği (2)
- B. İddet bekleme (2)
- C. Nafaka, mehir, ziynet eşyası vs.(17)

IV. BAZI GENEL MÜLAHAZALAR

A. Soru sahiplerinin önemli bir kısmı, ana hatları ile de olsa nikah ve talâk konularında - yeterli - bilgi sahibi değillerdir. Var olan bilgiler de kulaktan dolma, eksik ve "puslu" bilgilerdir.

B. Bunların bir kısmı "iş başa düşünce" araştırmaya girişmekte, okumaya çalışmakta fakat bu konuda gerekli alt yapıya sahip olmadıkları için karşılaşılan problemi çözmek yerine zihinleri iyice karışmaktadır. Problemini okuyarak çözüme girişimi genellikle yüksek tahsil görmüş kimseler tarafından yapılıyor.

C. Bazı mükerrer yazışmalar gösteriyor ki, bazı durumlarda soru/problem yanlış sunulduğu için yanlış cevaplar alınıyor. Bu durum problem sahibinin psikolojik durumundan, konuyu sunma becerisi eksikliğinden kaynaklanabiliyor.

D. Seyrek de olsa mahalli din görevlilerinin yanlış bilgilendirme yaptığı anlaşılıyor.

E. Boşanma öncesi ayrılıklar özellikle kadınlarda ruhsal problemlere sebep oluyor. Bu olumsuz durum zaman zaman "kendini dine verme", (istihare, gece ibadeti, Kur'an okuma ve dua) yolu ile aşılmaya çalışılıyor.

F. Video, webcam, porno vb. şeylerin boşanma sebebi olarak ortaya çıkması toplum olarak önemli bir dönemeçte olduğumuza işaret eder gibidir.

G. Talâk konusunda Başkanlığa başvuru sayısının genel dini sorular içinde oldukça yüksek bir orana sahip olması, her şeye rağmen halkın önemli bir kesinimi aile kavramının önemini bilincinde olduğu ve bu bilincin temelinde din olgusunun yer aldığına işaret eder.

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Oturum Başkanı - Evet, süresinden önce bitirdiği için Halil Bey'e teşekkür ediyorum.

Şimdi, "Boşanma Sebepleri ve Boşanmanın Aile Bireylerine Etkisi" konulu sunumunu takdim etmek üzere Dr. Semin Güler Oğurtan Hanımefendi'yi davet ediyorum.

Buyurun efendim.

Boşanma Sebepleri ve Boşanmanın Aile Bireyleri Üzerindeki Etkisi

B

Dr. Semin Güler OĞURTAN*

Sayın Başkan ben sahneyi sevmiyorum. Acaba alanı kullanabilir miyim?

Oturum Başkanı - Tabi, buyurun.

Dr. Semin Güler Oğurtan - Teşekkür ederim.

Sona kalan donakalır derler ya, inşallah ben donakalmadım ve dondurulmak da istemiyorum.

Boşanma, içerik itibarıyla hepimize acı veren bir konu. Tüm toplumun konusu. Evliliğe hazır olmadan evlenen bir grup var ve boşanmaya da hazır olmadan boşanan bir grup var. Peki bu bizi niye ilgilendiriyor? Evlilik kişisel bir olay. Belki sonuçları, neslin devamı vs. toplumu ilgilendiriyor. Boşanma da kişisel bir olay. Niye ilgileniyoruz? Sonuçlarına birazdan geldiğimizde bu acıyı sizinle beraber tekrar hissedeceğiz.

Ben sahneye yansıyan sunumumda niçin bordo zemin seçtim?.. Dikkat ettim üç gündür arkadaşlarım veya slayt hazırlayıcılar mavi zemin seçtiler. Biz renklerin dilinden çok anlatırız. Ne kadar fıtrata uygun bilmiyorum. Beni başışlayın. Mavi mutluluğun rengidir, mavi dünyanın rengidir, mavi özgürlüğün rengidir ve bunların hepsi evlilikte var. Sorunları anlatırken bile mavi zeminde anlattık. Çözüm

* Halk Sağlığı Uzmanı - Eğitimci

ihtimalimiz, şansımız, imkanımız var. Bordo. Sizin aklınıza bordo deyince ne geliyor? Benim aklıma, biraz da sağlık ve hekimlikten kaynaklanan bir tecrübeyle yumruk yemiş göz geliyor. Onun iyileşme devresinde bordo bir halka oluşuyor. Hayatımızda da bordo halkayı yaşıyoruz, boşanmışlıkta.

Niye boşanma konusu bana verildi? Sevgili konu ekibinin başkanı beni tanıdığı için bana verdi. Boşanmayla ilgili olarak Türkiye'ye, Türk ve Müslüman kimliğine has çalışma çok az ve neredeyse yok gibidir. Mehmet Bey doğru mu söylüyorum? ASE'din (Alman Sosyal Etkinlikler Derneği) bu konu da çalışmaları var. Boşanmayla ilgili yerli, yabancı tercüme bilumum kitapları okudum; ama bizden örnek yok. Çekemiyorsan boşan, karakterine uymuyorsa değişmez, boşan. Bunu artık birbirimize biz söylemeye başladık. Danışman söylemeye başladı. Psikiyatrist söylemeye başladı. Biz de kalktık Konya'da boşanma oranı az olmasına rağmen boşanmışlarla ilgili grup çalışmaları yaptık. Beş yıl önce başladık. Önce kimse gelmez, -boşanmışlık olumsuz diyorlar ya- kimse kendini açmaz zannettik. Hayır, insanlarımızın ihtiyacı var. Beyefendiler tabi ki grup terapisine gelmedi. "Tabi ki"nin altını çiziyorum. Çünkü onlar ikinci evliliği çok daha çabuk sürede yapıp mutluluğu aradıkları ve toplumun desteğini de hissettikleri için, biz hanımlarla çalışmak zorunda kaldık. O da güzel. Çünkü hanımlar çocuk yetiştiriyor. Yani boşanmışlık bir; iki, babasız çocuk yetiştirmek sorununu yaşıyorlar. Tabi ki biz bu çalışmayı ücretsiz yaptık. Ne olur gelin, bir çalışalım! Adını da, "Boşanmış Hanımları Hayata Kazandırma Çalışmaları" gibi bir şeyler koyduk ve burada gördüğümüz bütün kelimeler o çalışmaların içerisinden çıktı. Yani bunların hepsi tecrübe edildi.

BOŞANMA

Nikah akdiyle beraberliği sürdüren çiftlerin kişilikleri, inançları, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve algıları ile birbirlerine uyum sağlayamamaları durumunda nikah akdini yine resmi

kanaldan bozmaları ve ayrılmaları hâlidir. Çok masum bir tanım görünüyor.

TÜRKİYE BOŞANIYOR

- 2002.....95323
- 2003.....92637
- 2004.....91022
- 2005.....95845
- 2006.....93489

Bu sayıları TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu sitesinden aldım. Sayılardaki iniş çıkışlar istatistiki bakımdan anlamlı değildir. Bu sayılar gerçek değil. Ayrıca buzdağının su üstünü gösterir. Bu sayılar on yıl içinde aile mahkemelerinde bitmiş, kapanmış dosyaların sayısı. Her yıl yeni başvuru sayısını 200 binin üstündedir. Bunlar da devam ediyor. Yani eğer 2006'da 93 bine düşmüşse boşanma, o zaman aile mahkemeleri çok az çalışmış. Bunun yorumu bu. Boşanma sayısı düşmüyor. Boşanma sayısı artıyor ya da başvuru sayısı artıyor. Artı boşanma, son mahkeme son celseden bir hafta önce barışma sayısı da artıyor; fakat bunlara biz devlet istatistikten ulaşamadık. Adalet Bakanlığı'nın sitesinden de herkese o güzel sayıları vermiyorlar.

NEDENLER

- %10 özel sebepler
- Zina, şiddet, haysiyetsiz hayat sürdürme, evi terk...
- %90 Şiddetli geçimsizlik

Ben boşanma sebeplerini yine hukuk mahkemelerindeki, aile mahkemelerindeki dosya tanımlarından çıkardım ki işin buz dağının üstü ile altındaki o uçurumu görebilelim. %10 özel sebepler. Özel sebeple başvurmak için en az şahit ve -diyelim ki şiddet özel sebeptir- adli kurum, polis kayıtlarının olması gerekiyor ki bizim hanımefendi veya beyefendi boşanmaya başvursun. Yani "bu adam beni dövüyor"u sözlü olarak kabul etmiyor hukuk.

Keşke burada dinî hukukun bir temsilcisi olabilseydi. Hem yeni medeni hukuk da değişti. %10'un içinde zina, evliyken, şiddet, haysiyetsiz hayat sürdürme, alkol, dışarıda geçinme, sorumsuzluk vs... İspat etmesi şartıyla bir evi terk var. Boşanma sebeplerinin %90'ının adı şiddetli geçimsizlik. Şimdi ben bu şiddetli geçimsizliliği açacağım ama normal şartlarda bizim evlilerimizin ya da boşanmaya başvuranların %90'ı şiddetli geçimsiz mi? Hayır. Yirmi altı yıllık evlilik, harika bir ilişki, beyefendi bir akşam geliyor; "arkadaş seni sevdiğimi biliyorsun değil mi? Biliyorum, ben de seni seviyorum. Yarın mahkemeye gidiyoruz ve boşanıyoruz. Anlamadım! Sebebini sorma. Altı ay sonra seni tekrar alacağım." Tabi kadın acil servislerde konversiyon reaksiyonları geçiriyor. Çocuk oyuncağı. Boşandılar. Yirmi altı yıllık evlilik ve sebebi ne? Şiddetli geçimsizlik dediler. Değildi, başka bir şeydi. Şu anda özel, onu söylemem gerekmiyor. Fakat şiddetli geçimsizlik avukatların bulduğu kılıf. Hukukçular diyor ki; bunu ispat edebilir misin? Yok. Şunu ispat edebilir misin? Yok. Öyleyse şiddetli geçimsizlik yazalım. Şöyle bir iki komşunun yanında yapılan hakaretleri yazıverelim, ağız dalaşlarını, otobüsteki sorunları, bir kadın eczanede nasıl kocasına şunu diyebilir yazalım, ispat da ederim onu; tamam işte şiddetli geçimsizlik.

Şiddetli geçimsizliğin içine neler giriyor. Mahkeme kayıtları ve yine o ilk başvuru notlarından çıkan sonuçlar şöyle:

ŞİDDETLİ GEÇİMSİZLİK

- a) **Karakter uyumsuzluğu**
- b) **Ekonomik sıkıntılar**
- c) **Aile müdahalesi**
- d) **Yaşam tarzı farklılıkları**

Yaşam tarzı farklılıkları. Bunu biraz açacağım. Ne demek yaşam tarzı farklılığı? Aynı yerde yaşıyorlar, aynı çocuğu yetiştiriyorlar. Beyefendi kazanıp geliyor, sağ olsun hanımefendi de yapıp yediyor. Yaşam tarzı farklılığı ne peki? Burada değer çatışmaları var. Hepimiz, elhamdulillah Müslüman'ız; ama yaşam tarzımız bin bir çeşit.

Mahkemeye bunu getirebiliyorlar. Yani eşim beni baloda patronuyla dans etmeye zorladı diyen bir hanım var mahkemede. Yaşam tarzı farklılıkları içerisine bunlar giriyor.

e) Ev içi şiddet (kadın, çocuk, erkek, yaşlı)

Ev içi şiddet niye şiddetli geçimsizliğin içinde? Çünkü ispat edecek, şahit olacak kimse yok. Bir de bizde enteresan bir tavır var, bu Konya'ya has da olabilir, ben Ankara'daki aile mahkemelerini bilmiyorum ya da size bir mahkeme şahitliği geldiğinde yüzünüzün tavrını, beden dilini, gidip gitmediğinizi bilmiyorum. Konya'da kimse gitmez. Allah'a karşı sorumlu oluruz. Doğruyu söylesek boşanacaklar. İşte, şuna fazla tazminat yazılacak, buna çocuk velâyeti verilmeyecek, o da bana ah eder, en iyisi gitmeyeyim. İki mahkemeden sonra gitmezseniz avukatın zoruyla polis gelip götürmezse gitmiyorsunuz. Gitmiyorlar. Dolayısıyla ev içi şiddeti, şahit bulamadıkları için şiddetli geçimsizliğin içine yazıyorlar.

f) Cinsel sorunlar (ispat edilemediği için)

Cinsel sorunlar ve hastalık sorunları. Bu da hem itiraf edilmediği için, bir taraf söylediği zaman kadın veya erkek tarafı bu sorundan rahatsızlığını dile getirirse ortaya çıkabilir. İki kişinin arasında Allah'tan başka şahitleri olmayan bir olayı nasıl ispat edecek? Cinsel sorunlar ile mahkemeye kayıt, ancak hastane raporlarında, iktidarsızlık veya çocuk olamama, olamayacak olma raporları olursa özel sebepler içine giriyor. Cinsel sorunların çoğu şiddetli geçimsizlik adı altında örtülü bir şekilde boşanmaya gidiyor.

g) Evlilik beklentilerine ulaşamama

Evlilik beklentilerine ulaşamama. Bu da yeni eklendi. Şiddetli geçimsizliğin içinde, ben böyle bir evlilik istiyordum, şöyle bir kadın istiyordum, şöyle bir koca istiyordum. Enteresan ama medya canavarı, bize kadın ve koca modelleri sunuyor. Bizim de nefsimize uygun gelen bir modeli seçiyoruz. Nişanlanıyoruz, birileri görücü usulüyle veya bakışlarla falan bir tanışıklık, ardından "ama benim modelime uymayan bir kocasın!" O da, "benim hanım modelim de sen değilsin, ne yapsak ki?" İki

tarafın da modeli olmazsa boşanma çok kolay. Çocuk doğmadı mı üç ay. Şu anda Konya'da on sekizinci gün boşanma mahkemesine başvuran çiftler var ve sebep bulamıyorlar, ayrı yaşıyorlar.

Tek taraf karar verdi. Evlilik beklentilerine ulaşamama meydana geldi. Demek ki beklentilerimiz de gerçekçi değil. Akılcı değil. İslâmî hiç değil. Dilim sivri olabilir hocalarım. Hepinizden tekrar tekrar özür diliyorum. Allah'tan af diliyorum. Bazı şeyler İslâmî değil derken rahatım, çünkü bu duygularını beraber yaşıyoruz.

Evlilik beklentisi de Türk ve Müslüman kimliğinde prototip bir beklentidir, zira ortak bir beklenti kalmadı. Herkes bir şey bekliyor. Peki sen eşinin, Ahmet Bey'in, Mehmet Bey'in beklediği kadın tipi misin? "Ama o beni tercih etti. O beni olduğum gibi beğendi. Öyleyse ben değişmeyeceğim, o değişsin."

CEDAW' ın RAPORU

- CEDAW'ın Türkiye yürütme kurulu raporuna göre, Türkiye'de aile içi şiddet vardır ve çeşitlidir.
- Ancak boşanma vakalarında şiddet olayı ispat edilebilirse, boşanma sebebi sayılabilmektedir.

ÇEDAV birkaç yılda bir Türkiye hakkında rapor yazıyor. Ben burada beyefendileri, sakın sakın ola itham ettiğimi düşünmeyin. Kadınlar da şiddet uyguluyor. Kadınların şiddeti illa bardak fırlatmak veya kafasını kırmak değildir. Küsmek, duygusal şiddettir. Arkasını dönüp yatmak, duygusal şiddettir. Yani öbür tarafı kırıcı her olaya fiziki, sözlü veya beden dili ile şiddet diyebiliyoruz.

Şimdi bir araştırma sunacağım.

BİR ARAŞTIRMA

Kentucky Üniv. 160 kişi üzerinde ilişkiyi bitiren rahatsız edici durumları inceledi. Özellikle alışkanlıkların zamanla tahammül edilemez hale

geldiğini ve ayrılığa sebep olduğunu ortaya çıkardı.

Türk-Müslüman kimliği deyip dururken niçin Kentucky Üniversitesi'nin araştırmasını bize getirdiniz deme hakkınız var.

Hemen bitiminde söyleyeyim. Bu araştırmada 160 kişi üzerinde ciddi bir çalışma yapıldı. Tek, tek sorgulandı. Evli beylere ve evli hanımlara, "sizi rahatsız eden durumlar nelerdi?" diye sordular. Peki, ne çıktı?

ERKEKLERİ RAHATSIZ EDEN DURUMLAR

a) Kadının sahiplenmesi ve kıskanması (kendi malıymışım gibi bani sorguya çekiyor, hesap vermeme istiyor).

b) Kadınların alışveriş düşkünlüğü

c) Sevilme ihtiyacının gündemde tutulması ("Bana nişanlı gibi davran", "Çok rahatsız oluyorum, artık evlendik, eve çiçekle gitmek zorunda mıyım?", "Eve gitmeden seni seviyorum mesajı göndermek zorunda mıyım?" vs.)

d) Yolculukta fazla eşya kullanılması

e) Güzellik uğruna zaman ve para kaybı

KADINLARI RAHATSIZ EDEN DURUMLAR

a) Erkeğin toplum içinde yanlış davranışları (geğirme, burun karıştırma, kaşınma vs. gibi beyefendinin çocukluğundan getirmiş olduğu alışkanlıklarını evlilikte de sunduğu zaman hanımefendi rahatsız oluyor)

b) Bekarlık alışkanlıkları (ev içinde dağınıklık, yani kapı arkasından toplanan kirli ve kokulu çoraplar vs.)

c) İletişim yanlışları (Dinlememe, kötü konuşma vs.)

d) Sarhoşluk

e) Korku veya şiddet filmi izlemesi (Bunu içerisine porno vs. de eklenebilir.)

f) Maç tutkunluğu

Bunları niye bu boşanma sunumunun içine koydum? Üzgünüm, bize gelen danışmanlıklarda artık Türk kadını ve Türk erkeğini de rahatsız eden durumlar benzer olduğu için. Bir araştırmayla desteklemek istedim. Kültürümüz değişiyor, değiştiriliyor.

Boşanma ilamında gösterilen sebep, gerçek sebebin sadece kılıfıdır. Bu sebepler dikkate alınarak aile iyileştirme çabaları sonuç vermeyecektir.

BOŞANMIŞLARIN TOPLUMDAKİ DEĞERİ

"Boşanma" kelimesi toplumda olumsuz anlam taşıyan kelimeler arasındadır. Dolayısıyla boşanan kadın veya erkek hakkında olumsuz önyargı doğurur. "Evlilikteki başarısızlık", hayattaki başarısızlık

ile paralel kabul edilir. Sebepleri ne olursa olsun durumu öğrenen kişinin yüz ifadesi değişir. "Neden" sorusu ile olumlulaştırma çabası, boşanan kişiyi ikinci kez rahatsız eder.

Boşanmış olduk. Bordo hayatımız başladı. Toplumdaki değerimiz, Rabbimin en sevimsiz helali oldu. Kaderimizde de vardı. İmanı kuvvetli bir hanımefendi şunu dedi: "Doktor Hanım, Doktor Hanım! Kadere karşı çıkmıyorum. Kaderimde ayrılık varı ve ben onu yaşayacaktım ama yapılan kötülük nefsanîdir, nefsanîdir..."

Ben pratik bazda kursiyerlerimden çok şey öğrendim. Teoride asarız, keseriz, proje üretiriz, uygularız, bir şey yaptık zannederiz; fakat onların yaşantısına ortak olduğumda hakikaten çok şey öğrendim

Boşanma, sevimsiz bir kelime. Ayrılık, ayrı düşme, sevgi ve ilgiye yoksunluk... Fakat toplumdaki algısı başaramamış olmaktır.

EŞLERE ETKİSİ

İlk etap ve ilk yıllar, ilk aylar, ilk günler geçti, bordo da değil artık, simsiyah bir hayat, duygusal stres var. Anksiyete, stresin artık vücuda vurmuş şekli, depresyon, migren ve diğer psikosomatik hastalıklar kendini göstermeye başlamıştır.

BOŞANMA SONRASI

Bu yargıları kursiyerlerimden aldım.

- "Ailemi tanıyamaz oldum. Hani her sıkıntıdan kurtulacaktım. Hani boşan gel kızım demişlerdi..."
- "Boşanma sonrası özgür olacağımı düşünmüştüm, nerde? Şimdi babam namus bekçisi kesildi. Bekârken beni vitrin gezmeye gönderen, giyin kuşan kızım gez diyen babam artık çıkamazsın, dul kadınsın diyor."

- “Çocuğumla konuşurken kendimi suçlu hissediyorum.” Bu erkek için de kadın için de geçerli.
- “Yeni bir evlilik mi? Asla” Mutsuzluk mutsuzluğu doğuruyor.
- “Medeni durumumu açıklamak zor geliyor.”

Tek çocuklu, boşanmış ve kendi isteği yani onayıyla boşanmış bir hanımefendiyi çocuğunun okul müdürü çağırıyor.

- “Efendim rötarlı bir yanlışlık var galiba. Çocuğunuz veya siz aile bilgilerinizi doldururken bekâr yazmışsınız.

- Evet beyefendi, öğretmenim, hocam bekârım.

- Bekâr değilsiniz çocuğunuz var.

- Ne demek yani beyefendi boşanmış mı yazsaydım? Bana medeni hukuk bekâr yazma hakkını tanıdı hocam, deyip dışarıya çıkmış.”

Boşanmış kelimesini sevmiyoruz. Bekârım diyen bir beyefendi hiç evlenmemiş zannedilsin isteyebiliyor. Bekârım, yalnız yaşıyorum; bekârım, dulum bir tane de çocuğum var diye de artık söylenebiliyor.

ERKEKLER İÇİN SONUÇLARI

a) İletişim sorunlarını: (aile, çocuk, iş ve arkadaş ile sorunları olabilir ama açıklayamıyor. Eskisi gibi arkadaşlara takılamıyor. Boşandı diyecekler, başarısız hissedecekler vs...)

b) Ekonomik sorunlar otomatik olarak geliyor.

c) Sağlık sorunları (kalp-damar hastalıkları riski): Bunu tıbbi ilimler ispat etmiştir. Literatürde bol çalışma bulabilirsiniz. Kalp-damar hastalıkları boşanmış beyefendilerde yaşı otuza kadar indi. Kırk yaşında MR'dan yani kalp krizinden ölen boşanmış beyler var.

d) Hayat tarzı ve yalnız yaşam: Birdenbire etrafındaki kalabalık, sevinç, coşku, hizmetkârlar kayboldu. Kapıyı çaldığınızda açan yok. Karşınızda, yemek hazır bey, arkasından çay mı istensin kahve mi diyen biri yok.

e) Trafik kazalarında veya cezasında artma: Trafik kazaları artıyor. Bu da çalışılmış. Trafik

kazalarını yapan, şoför mahallinde, sürücü koltuğunda oturanların epey bir kısmı boşanmış kimselerden oluşmaktadır - tam rakamları www.trafik.gov.tr'den öğrenebilirsiniz - Bu kimseler daha fazla trafik suçu işliyor ve kazalara sebep oluyor.

f) Yeni bir evliliğe zorlanma: Hanımefendilere ne gerek evlilik, otur çocuğuna bak, nafakayı alıyorsun işte, ananın babanın duasını da alırsın geçer gider diyen bu toplum; beyefendiye, yalnız yaşayamazsın, evlenmek zorundasın diye belki istemediği bir zoraki evlilik da yaptırabiliyor.

g) Psikosomatik sorunlar: Yani migren olan beyefendi de var ülser olan da ve daha ağır kanser olanlar da var. Bunların altında strese dayalı sebepler olabiliyor.

KADINLAR İÇİN SONUÇLARI

a) İletişim sorunları: Durumunu açıklayamama, kendini ifade edememe.

b) Kişisel haklarını koruyamama: Kişisel haklarını kendini yetiştiren ailesine bile koruyamama. Buna bir örnek vereceğim. Çok çarpıcı. Ben üzüntü değil şaşkınlık içerisindeydim: Kocası dövüyor diye abisi gidiyor zorla getiriyor, ayrılacaksın diyor. Kızımız yirmi ile yirmi beş yaşları arasında. Ayrılıyorlar, şiddetten kurtulacak ya, iyi kurtardık. Peki sonra ne oluyor, kendisi dövüyor, benim hanım seni şikâyet etti diyerek. Bak seni şiddetten kurtardım, sana böyle güzel bir hayat sundum, bugün benim hanıma yardım etmemişsin. Ağabeyi dövüyor ve hanım da ağlayarak bana geliyor. Dedim ki -belki haddi aşarak- kardeşim eğer hayatında dayak yiyeceksen niye kocanın dayağını yemedin de kardeşinin dayağını yiyorsun. Düşündü. Bunu hiç düşünmemiştim dedi. Şimdi bu doğru değil. Bir doktor yaklaşımı değil ama mademki dayak yiyeceksin kendi evinde kocanın dayağını yeseydin de istediğin de hizmet eder istediğin de yemek pişirir, çocuğunla da analı babalı bir hayat sürerdin. Valla hiç düşünmedim dedi, geri de dönemiyorum...

c) Ekonomik sıkıntı

d) İş bulamama

e) Çocuk velayeti ve eğitim sorunları: Bizde evlilik nasıl sülalenin sülaleyle evlenmesi ise boşanma da aynıdır. Boşanma olunca artık birdenbire, evlilik hayatıyla gelen komşularınla bile görüşmeyeceksin anlayışı vardır. Artık o hayata sünger çek, unut. Niye unutayım? O hayatın güzellikleri olmadı mı bana? Anne oldum, harika bir şeref duydum ve babasını sevdim. Niye unutayım? Onların sülalesinde hiç kimseyle görüşmeyeceksin. Çarşıda çocuğun babaannesi yani aralarında hiçbir sorun olmayan eski kayınvalidesini gördüğü zaman görüşmeyecek. Annem kızar diyerek nasılsın bile diyemiyor. Boşanmada sülalenin boşanması söz konusudur. Boşanmış bir beyefendinin kitabı var, komiktir bize de hitap etmez ama hani böyle bir yolculukta okuyabileceğiniz bir kitap "boşanan adam". Boşanan adam da diyor ki: "Meslektaşlarımı bile kaybettim, boşandım diye. Çünkü kayınbiraderinin şirketinde çalışıyordum."

f) Özgürlük: Mümkün değil.

g) Psikolojik problemler ve sağlık (cinsel) sorunları: Affınızı dileyerek söylüyorum; kadınların sevgi, ilgi ve cinsel ihtiyaçları o bordo hayatta asla karşılanmıyor. Dolayısıyla danışmana veya psikiyatriste yönlendirilen bir grup dul kadın var. Devamlı gidip geliyorlar. Depresyon ilacı, migren ilacı kullanıyor ve hayat bordo devam ediyor. Hastalık hayatı gerçekten zordur.

DUYGULANIM DURUMU

- a) Sevgisizlik
- b) İlgisizlik
- c) Çaresizlik
- d) Güvensizlik
- e) Yalnızlık
- f) Değersizlik
- g) Eziklik veya isyan
- h) Suçluluk hissi
- i) Boşluk
- j) Yükün artması

Bu sayılanlarda ben kadın ve erkeği ayırmayacağım. Çünkü her iki taraf da bu duygulanım durumunu yaşıyor. Sadece, sosyal baskı yüzünden beyefendiler gösteremiyorlar; ancak hanımefendiler her toplumda, her kürsüde, otobüste, hatırladığı bir ağacın altındaki çağrışım yapan bir tabloda ağlayabiliyor. Hanımlar duygularını atmada biraz daha rahattır; ama beyefendiler sadece doktorun yanında ağlıyorlar.

Sevgisizlik, ilgisizlik, çaresizlik, güvensizlik, yalnızlık, değersizlik, eziklik veya isyan: Her iki taraf da anne ve baba moduna yakışmıyor. Eğer çocukları varsa, ezik bir anne ve ezik bir baba modelini çocuklar inkâr edeceği için o modelin pozitiflerini de alamıyor; almıyor, istemiyor. Psikolojik yansıma. Babam gibi olmayacağım, annem gibi olmayacağım. Ezik kadın. Ezik kadın diyen genç kız hatta evliliği bile istemiyor. Çocuk boyutuna biraz sonra değineceğim.

Suçluluk hissi: İki tarafın da boşanmaya katkısı oldu mu, oldu. Hatta onların ailelerinin bile boşanmaya katkısı oldu. Bu katkı zamanla oturuyor, çöküyor ve ben de suçluyum dedirttiriyor. Ondan sonrası da olumsuz his, olumsuz davranışa itiyor. Kendini boşlukta hissetme ve sorumlulukların, yükün artması.

YETİŞKİNLERİN TEPKİLERİ:

İlk bir yıl çok stresli ancak sosyal şartlar çok iyi ayarlandığı zaman ikinci yılın sonunda kendini bulabiliyor. Erkek veya kadın fark etmez. Erkek veya kadın ilk yıl çok stresli bir bordo hayat, bir yıl daha sonra sosyal şartlar çok çok iyi olursa düzelebiliyor. İntihar girişimi, yüksek. Psikiyatri kliniğine başvuru sayısı artmıştır. Major hastalıklar, kronik hastalıklar, müzmin hastalıklar; şeker, tansiyon, kalp-damar hastalığı serebrovasküler olay, kanser gibi devam edecek, kronikleşecek hastalıkların riski bunlarda artar. İki yıl içinde çiftlerin çoğu yeni hayatlarına uyum sağlayacaktır.

ÇOCUKLAR İÇİN SONUÇLARI

“Boşanan veya ayrı yaşayan aile çocukları, güven duygusuna ulaşamadıkları için sosyal kimlik ve kişiliğini tam olarak geliştiremez.” (Prof. Dr. Ercan Tatlıdil)

- a) Yaş gruplarına göre etkilenme durumları farklıdır.
- b) Bebeklikten itibaren zeka ve motor gelişim olumsuz etkilenir.
- c) aha ileri yaşlarda ebeveyn yoksunluğu başlar.
- d) İslah evlerindeki çocukların %70'i babasızdır.
- e) Ekonomik zorluktan en çok çocuğun sağlığı ve eğitimi etkilenir.
- f) Sevgisizlik veya ilgisizlik, çocuğu yanlış davranışlara iter.

Benim boşanmaya karşı olmamın major etkenlerinden biri parçalanmış aile çocuklarıdır. Bunlarla yapılan çalışmaları inceledim. Türkiye dışındakileri de inceledim. %30'u ailesi varmış gibi kişiliği oturmuş çocuklar ve yaş gruplarına göre yerleşiyor; ama %70'inde mutlaka kişiliğin bir yerlerinde deformasyon var.

Prof. Dr. Erdem Tatlıdil'in bir sözü: “Boşanan ve ayrı yaşayan aile çocukları güven duygusuna ulaşamadıkları için sosyal kimlik ve kişiliğini tam olarak yüzde yüz geliştiremezler.” İkili ilişkilerdeki en önemli kavram güven duygusudur. Güven duygusunun iki ayağı vardır. Somut ayağı, dürüstlüktür. Dürüst olma. Duygusal ayağı, soyut ayağı da sevgidir. Boşanmış aile çocuğu sevgiden yoksunlardır çünkü ya anne yok ya baba yok. Genellikle baba olmuyor ve bu çok önemli bir kavram. Baba yok. Dürüstlük yok, yaş grubuna göre çocuktan saklanıyor, ileride öğrensın. Birdenbire babasının öldüğünü zanneden bir çocuk on yedi yaşında karşısına kendine benzeyen bir orta yaşlı çıkıyor, ben senin babanım diyor. Geçirdiği duygusal travmayı hiç anlatmıyorum veya anneler için de benzer travmalar yaşanıyor. Annen öldü

deniyor ama belki de kadın iftirayla uzaklaştırılmış. Annen falandı biz de kapıya attık. Sonra annenin hiç de falan olmadığı, bir köyde zavallı bir şekilde yaşadığı ortaya çıkıyor. Bunların hepsi, o çocuğun kimliğinde, kişiliğinde delikler açan, deforme eden durumlar.

YAŞ GRUPLARINA GÖRE ETKİLENME

Yaş gruplarına göre etkilenme durumları farklıdır. Bebeklikten itibaren zeka ve motor gelişimi, eğer bebeklikten itibaren anne veya baba faktörü eksikse ve dolayısıyla ailedeki sevgi, yaşayan canlı sevgi eksikse, eksik oluyor. Çocuk olumsuz etkilenecek, ileri yaşlarda ebeveyn yoksunluğu başlayacak. "Benim babam yok anne, benim annem nerde baba?" diyebilecek. İslah evindeki çocukların %70'i babasız. Bununla birlikte ekonomik zorluklar çocuğun sağlığı ve eğitim hakkını olumsuz etkileyecek; sevgisizlik, ilgisizlik de çocuğu yanlış davranışlara da itecektir.

ÇOCUKLARDA ORTAK FİZİKSEL ETKİLENİM

a) İletişim bozukluğu: Kekemelik çok ve açıkça görülebilen bir sorundur. Dört yaşına kadar harikaydı, konuşuyordu, şarkı söylüyordu. O 4 yaşındayken biz ayrıldık ama anlamaz zannettik, kekeme oldu.

b) Dikkat eksikliği sorunu: Bu okul zamanında ortaya çıkıyor.

c) Dışa vurum: Altını ıslatma, kaka kaçırma.

d) Zeka ve motor gelişim eksikliği: Zeka gelişim geriliği kesinlikle yurt dışı çalışmalarında ispat edilmiştir. Aile yanında yaşayan çocuklardaki zeka ortalaması, ayrı yaşayanlarda, babası ölmüş bile olsa, ayrı yaşayanlardakine göre daha düşüktür. Aile yanındaki çocuklar daha yüksek zekalıdır.

e) Uyku bozukluğu: Çok uyuma veya uyuyamama sorunları.

f) Yeme bozukluğu: Ya obez ya anoreksi dediğimiz Afrika tipi zayıflık.

g) Cinsel davranış bozukluğu

h) Titizlik hastalığı

Bu sorunlar çocuklarda görülmüş ve literatüre geçmiştir. On iki-on sekiz yaş, adolesan Dönem. Burada erken veya geç bağımsızlık geliyor. Ya baba yok anne ve kendini sahipleniyor, bu aileyi ben kurtaracağım, ben doyuracağım diyor. Bu kız için de geçerli erkek çocuk için de geçerlidir. Bağımsızlık gelişmesi ya çok erken oluyor ya da geç oluyor. Kendi cinsiyetiyle, genç kız kadın kimliğine, genç erkek kimliğiyle problem yaşıyor. Çünkü idolleştirdiği, özdeşleştiği anne ve babada bir yanlışlar oldu. Ailemiz parçalandı, yuvamız dağıldığı, kendi cinsiyetine vuruyor, ilerdeki evlilik rolü için kaygılar başlıyor. Ya hiç evlenmeyeceğim ya da evlilikte yanlış adamı oynayacağım hislerine kapılabiliyor.

Öğretimde sürekli başarısızlık, depresyon ve intihar tehditleri de bu tür çocuklara sık karşılaşılan sorunlardandır. Gençlerdeki intihar oranı son yıllarda artış gösterdi. Madde bağımlılığı, suçluluk hissi ve ona bağlı davranışlar aynı şekilde çoğaldı.

Gençlerimizi kaybetmek üzereyiz.

Bir Araştırma

✓ İzmir'de bir ilköğretim okulunda 8. sınıfa gelmiş okuyamayan gençler üzerinde yapılan araştırmada, 200 öğrencinin ailesinin boşanmış veya ayrı yaşadığı tespit edildi.

Peki biz şimdi ne yapalım? O öğrencilerin gayretli öğretmenleri tarafından 'cumartesi etütü' adı altında bir psikolojik danışmanlık hizmeti başlatıldı. Bu çocuklara, ailelerine, yanlarında yaşayan aile ferdine veriliyor ve çocukları kurtarmayı amaçlıyor. O çocuklar yine de şanslı; ama su sadece bir örnek. Üstelik o örnekte çok duyarlı bir öğretim kadrosu var. Ya bu imkanı bulamayan çocuklar...

Sokak Çocukları

✓ İstanbul'da Yaşayan Sokak Çocuklarını Koruma Projesi raporunda, %51.1'inin ailesinin

parçalanmış olduğu, bunlardan %52.5'inin sebebinin boşanma olduğu vurgulandı.

Çocuk Fahişeler

✓İstanbul'da tespit edilen, cinsel bakımdan sömürülen 500 çocuk araştırıldığında, ailelerinin parçalanmış veya geçimsiz olduğu tespit edildi. Bu rakam resmi mercilere intikal eden vakalar olduğu için gerçek durumun daha vahim olduğu zannediliyor.

Evet, tespit edilmiş demek buz dağının üstü demektir, gizli çok çok vaka var. Burada değerli baba ve değerli anne kimliğinizle konuşmak istiyorum. Çocuklarınızdan, sizin cinsiyetiniz dışında olan, babalar için kız çocuğu anneler için erkek çocuğuyla iyi diyalog kurun. Tamam, kız çocuğu anneyi idolleştirir ve özdeşleşir, erkek çocuğu da babayı; fakat karşı cinsten birinin sevgi ve ilgisine ihtiyaç duyan dokuz yaşındaki bir çocuk kendini sokağa atabiliyor ve seni seviyorum, gel çikolata vereyim diyen ilk amcayla suiistimal başlıyor. Bu kesin. Bunla ilgili İstanbul'daki o bürolarda psikolojik danışmanlar çalışıyor ve bizim halk sağlığı çalışmasında, halk sağlığı ihtisası yaparken daha çok vakıftım. Bir ara kongrelere devam ediyordum. Kayseri'de bir geçlik kongresi yapıldı. Sunulanların çoğu, cinsel istismar hayatına erken başlayan kız çocuğunun babasıyla diyalogunun kötü ya da korku dolu olduğu gerçeğini ortaya koymuştu. Kız çocuklarınızı kucağınıza alın, erkek çocuklar için de anneler diyalogu güzel tutsun diyoruz.

Uyuşturucu ve Suça Yönelim

✓Emniyet Müdürlüğü Narkotik ekiplerinin istatistiklerinde; gençlerin uyuşturucu kullanımı ve suça yönelmelerinde en büyük etkenin aile huzursuzluğu veya aile bütünlüğünün parçalanması olduğuna dikkat çekiyor.

YORUM SİZİN, NE YAPMALI?

Mahallemizin cici bakkal amcasından servis şoförüne kadar her fert aileyi destekleyecek bir konumda olmalıdır. Kadınlar, erkekler, anneler, babalar, toplum, din görevlileri, eğitimciler, sağlık elemanları, siyasiler, STK üyeleri, hepimiz duyarlıyız, sorumluyuz.

Mesela eğitimciler ne yapabilir? Eğitimde çok güzel bir usul var, dosya tutuluyor. Anne ne yapıyor, baba ne yapıyor, evde kaç saat geçiriyor, çocukla ilişkisi nasıl, çocuğu nasıl değerlendiriyor... Bütün bunların çocuğun sınıf öğretmeni veya bu çocuğun dersinde başarısız olan öğretmen tarafından incelenmeli ve gerekirse aile uyarılmalıdır.

Çocuklarımın ilkokulunda bir olay yaşandı. Ben ilkokulda rehberlik derslerine gönüllü olarak ara sıra giderim ve çocuklara yaş gruplarına göre sunumlar yaparım ve onlarla ısınma oyunu oynarım. Bu tamamen gönüllü bir hizmet. Orada çocuklara 'kuş oldunuz' hayal oyunu oynattım ve ben o çocukların özgeçmişlerini tanımıyorum. Sizlere bir tane vakayı arz edeceğim. Çocuklardan birisi sürekli üç kuş diyor. Üç kuş. Hep üç kuş üzerinden. Hâlbuki ben, siz kuşsunuz ve kuş türü seçin ve bana üç dakika gözünüz kapalı hayalinizi anlatın, diyorum. Çocuk hayal filan anlatamadı. Devamlı üç kuş deyip durdu. Tabi çocuğa hiçbir şey söylemeyeceksiniz. Oturtacaksınız ve onure edeceksiniz. Sınıf öğretmenine nedir dava dedim, nedir bu üç kuş meselesi? Bu çocuğun annesi babası ayrı, büyüklerinin yanında kalıyor. Üç kuş; anne, baba ve çocuk. Tabi ki orada ağladık ama ağlamak yetmiyor. Bir şeyler yapmak zorundayız.

Sağlık elemanları, yanına gelen misafirin sağlığından bile sorumlu olacak ve oradaki depresyonun sebebini bulmadan ve çözüme ulaşmadan bırakmayacak. Devamlı depresyon ilacıyla insanları baskı altında tutmayacak. Aile hekimlerine özel eğitimler verilebilir.

Siyasiler bu hususta politika geliştirmek zorundadır. STK'lar çareler üzerinde sürekli kafa yormalıdır. Artık sivil toplum kuruluşları uyandı ve çalışıyor; fakat ne kadar çalışıyor? Bir sivil

toplum kuruluşu 50 kişiye, İstanbul'daki sivil toplum kuruluşu 500 kişiye hizmet edebilir.

Önceki günlerde zihinsel değişim ve zihinsel dönüşümden bahsedildi. Aile konusunda, "bizim ailemiz mutlu, ne diye uğraşalım?" demek yerine o aileden, o parçalanmış aile çocuklarının elinden tutabilmelidir. Onlar bu toplumun gelecekteki ferdi, kural koyucusu, kanun adamı, sağlıkçısı olacak ve o çocuklarla bizim mutlu ailemizin çocukları arkadaş olabilir, evli olabilir, meslektaş olabilir. Bu toplum nereye gidiyor? Hepimiz duyarlıyız ve sorumluyuz...

Hepinizin huzurunda tek tek teşekkür etmiş gibi kabul edin. Aile istişare toplantısını aklına getiren, hazırlayan, size, gelemeyenlere, sizin ailelerinize hepinize teşekkür ediyorum. Hakkınızı helal edin.

Oturum Başkanı - Evet, Semin Hanım'dan konusunu bu kadar duyarlılık ve içtenlikle benimsemiş bir sunum dinledik. Kendisine çok teşekkür ediyoruz.

Müzakereler

B

Oturum Başkanı Prof. Dr. Hazma AKTAN - Evet müzakerelere geçiyoruz. Söz almak isteyen arkadaşlarımızın isimlerini alayım.

Önce söz almak isteyen arkadaşlara sırayla söz vermek istiyorum. Bununla birlikte müzakere sırasında yeni pencereler açılabilir, bu hususlarla ilgi söz isteyen arkadaşlarımız olursa, onlara ilaveten söz vereceğim.

Muhlis Bey, buyurun lütfen.

Dr. Muhlis Akar - Teşekkür ediyorum. Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Bu kadar güzel bir sunumdan sonra söz alıp konuşmak da hakikaten zor. Diğer katılımcıların da katkılarını rahatlıkla sunabilmeleri için görüşlerimi mümkün mertebe uzatmadan özetlemeye çalışacağım. Her iki sunucuya da teşekkür ediyorum. Dr. Semin Hanım gerçekten gözlerimizi yaşartacak tablolar ortaya koydu. Hocalarımız, Başkanlığımıza yansıyan problemleri gayet güzel sundular. Bende şu kanaat oluştu: Eğer bu toplantı yapılmamış olsaydı aile problemlerinin bunlardan ibaret olduğunu zannedecektik. Hatta ben, cuma günü kendi aramızdaki konuşmamızda, acaba pazartesi bende ne gibi bir farklılıklar oluşacak diye merak ediyordum. Çünkü fetva hattımıza gelen, e-maile veya posta yoluyla sorulmuş sorulardan dolayı aile problemlerini biliyorduk. Buna rağmen, bakın toplumda ne kadar farklı sorun ve problemlerin olabileceğine burada bir kez daha şahit olduk.

Buradan şu çıkıyor: Aile bürolarımıza gelen sorunlarla, telefonla gelen sorular farklı olabiliyor. Örneğin ekonomik problemler

Başkanlığımıza pek yansımıyor, ancak fetvayı içeren sorular daha ziyade geliyor.

Halil Bey Hocamız sunumunda dedi ki: "Maddi problemler bize yansımıyor." Yani DİB'e yansıyan sorular, boşanma sebeplerinde maddi problemlerin olmadığını ya da çok az olduğunu gösteriyor; ama gerçek verilerin de böyle olmadığı diğer sunumlardan ortaya çıkmaktadır. Demek ki biz bu konuda eğer bir çalışma yaparsak, farklı birimlerden gelen uzmanlarımızın raporlarına ve kanaatlerine yer vermek durumundayız. Eğer toplumu gerçekten okuyup, problemlere gerçek çözümler üretmek istiyorsak, farklı birimlerin raporlarına da başvurmalıyız.

Yine Semin Hanım çok önemli noktalara değindi. Ben zaman almamak için hepsini saymayacağım. Bakın, cumartesi günü söz aldığımda şunu söylemiştim: Aile problemi deyince aklımıza, sadece kadının problemi değil, sadece çocuğun problemi değil bütün aile bireylerinin problemleri gelmelidir. Semin Hanım buna da vurgu yaptı, altını çizdi. Kendine şükranlarımızı arz ediyoruz.

Bu problemlerin tespitinde bir diğer konu da hukukçuların da burada bulunmasıydı, bunu da yine Semin Hanım vurguladı. Tabi bu kadar kısa zamanda böyle bir toplantının tertip edilebilmesi ve organizesinin yapılması da kolay değil. Buna rağmen toplantının organizesinde emeği geçen tüm hocalarımızı tebrik ediyoruz. Ancak mahkeme kararlarıyla ilgili bilgilerin yani, avukatlarımız veya mahkemede aile davalarına bakan hâkimlerin raporları da yer alırsa sanırım daha kapsayıcı bir sonuç çıkabilir.

Tekrar Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Evet ben de teşekkür ediyorum.

Yaşar Bey, buyurun.

Dr. Yaşar Yiğit - Ben de teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Öncelikle Semin Hanımın sunumu gerçekten beni de mutlu etti. Çok büyük performans gösterdi. Ayrıca renkler konusunda şahsen beni aydınlattığı için ayrıca teşekkür ediyorum. Bir de Allah katında en sevimsiz helâlin talâk oluşu hadisini bu sunum çerçevesinde dikkate aldığımızda veya değerlendirdiğimiz de daha iyi anlama fırsatı yakaladık. Demek ki boşanma sadece psikolojik sorunlara değil aynı zamanda da kanser, migren gibi sağlık sorunlarına da sebebiyet veriyormuş. Ancak bunu bir de farklı bir açıdan değerlendirmekte de fayda var. Kur'an'ın rahmet ve meveddet temelli aile sunumunu göremediğimiz aile tiplerinde bu tür sorunların daha fazlasıyla olduğunu görme imkanına da sahibiz. Burada belki boşanmayı kolaylaştırmak değil ama onu çok olumsuzlayarak Kur'an'ın bu aile sunumundan uzak gailelerden adeta üreterek o iki şahsın veya çocukların kısacası ailenin, bütün geleceklerini, bütün ömürlerini ipotek altına almak da doğru değil. Benim burada demek istediğim şudur. Boşanmayı bir yıkım olarak değil, belki yıkıma gitmekte olan fertlerin hayata dönüşü olarak algılamak gibi bir zihinsel, reflekse toplum olarak ihtiyacımız olduğunu düşünmekteyim. Zira bazı toplumlarda boşanma bir değer olarak kabul edilebilmektedir. Şayet bizim toplumumuzda da kadın ve erkeğin dul olarak kaldığı durumlarda bunun değer bir sonuç olarak kabul edilmesinde her ikisinin hayata dönüşü olarak telakki edilmesi durumu algılanır ve kabullenilirse o zaman sorunların daha farklı bir ekseninde tartışılabilceğini düşünmekteyim.

Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı - Evet teşekkür ederim Yaşar Bey.
Saffet Bey buyurun.

Prof. Dr. Saffet Köse - Hocam teşekkür ederim.

Halil Bey'i ve Semin Hanım'ı tebrik ederim. Semin Hanım gerçekten ülkemizin bir fotoğrafını çekti. Zaman zaman bize gelen problemlerle de ilgili birtakım doneleri daha bilimsel bir anlamda elde

etme imkanımız oldu. Ben dünkü bir tartışmadan hareketle, bu durumu konuyla da bağlantılı olarak arz etmek istiyorum. Dün özellikle bizim fikhî mirasımızın nasıl değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili bir tartışma oldu. Daha doğrusu bazı itirazlar vaki oldu. Bu konuda aslında, bugün akademik çevrelerde, ilahiyat alanında fikhî mirasımızın bütünüyle okunması gerektiği ve bugün bütün problemleri bunlarla çözmemiz gerektiğini düşünen insanlarımız yok ama bütünüyle ihmal etmemiz gerektiğini de söylememiz gerekiyor. Yani bugünün ihtiyaçlarını karşılayabileceğimiz değerli bir kaynak ve hazine var; ama yapılması gereken, bunları sağlıklı bir şekilde ayıklayıp kullanmak olmalıdır. Mesela bugün üniversite kitaplarımızda bugünün hukukundan daha ileri birtakım temel hükümler var. Sadece bir örnek olsun diye söyleyip esas anlatmak istediğim konuya geleceğim. Mesela 2 Mayıs 1855 yılında Fransa'da Kolmer İstinaf Mahkemesi'nin bir kararı ortaya çıkmış. Modern Hukukta hakkın suiistimali, hakkın kötüye kullanılması diye bir teori geliştirilmiş. Bunun, hukuk düşüncesi açısından çok ileri bir seviyeyi ifade ettiği söylenir; fakat bir müddet sonra İslâm hukukunda çok detaylı hükümler geliştirildiği, Kur'an ve Sünnet'in temel ilkelerinden hareketle, çok değerli içtihadî bir kaynak bulunduğu tespit edilince İslâm hukukuna bir yönelme başlıyor ve bu konuyu İslâm hukukçularından daha iyi anlatabilen belki bir başka kaynak olmadığı için Prof. Esat Arsel Ankara Hukuk Fakültesinde okuttuğu Medeniyet Hukuku kitabında aynen âyetleri metinleriyle ve fıkıh kitaplarındaki hükümleri de aynen zikrederek bu konuyu anlatıyor. Mesela 1896 yılında borcun nakliyle ilgili bir hüküm var. Alman Medeni Kanununun 414'üncü maddesinde hukuk dünyasına girmiş.

İslâm hukukundaki hükümler çok daha ileri. Bunlarla mukayeseli çalışmalar var. Bunların sayısını artırmak mümkün ama bir fıkıh savunusu yapmak istemediğim için bunlara girmek istemiyorum. Sadece şunu ifade etmek için bunu söyledim: Yani bizim fıkıh kitaplarımızda da bugünü aşan birtakım

temel değerler var, hükümler var, ilkeler, prensipler var. Şahsi kanaatim odur ki seçici bir usulü benimseyerek bunları değerlendirmekte ve yararlanmakta fayda vardır.

Tabii şimdi "def-i mezarrat"a dokunmak sizin vaktinizi aşan bir şey ve Sayın Hocam'a cevap vermek gibi bir nezaketsizlik içerisinde bulunmak da istemem ama sadece şu kadarını söyleyeyim. Yani problemlerin kaynağının büyük ölçüde Mecelle'deki "def-i mefasit celb-i menâfiden evladır" ve benzeri birtakım kurallar olduğuyla ilgili bir şey söylendi. Halbuki bu pratik hayatla ilgili, yani bunlar günlük hayatla ilgili pratik çözümleri karşılama açısından oluşturulmuş kurallardır. Mesela çok basit bir örnek vermek gerekirse, namaz kılan bir cemaat camiden çıkıyor. Bir tanesi de soğukta abdest almış caminin içine girmek istiyor. Cemaat çıkıyor, yer vermiyor, şimdi orada adam üşümüş, buna yer vermek durumundasınız, bu kural olsa da olmasa da zaten bu fitri bir şeydir. Günlük hayatta pratik bir ihtiyacın karşılığı olarak bunu ha fukaha kurallaştırmış, ha da toplum kurallaştırmış. Dolayısıyla ben, büyük problemlerin çözümündeki engel olarak bu tür şeyleri görmenin çok fazla isabetli bir şey olduğunu düşünüyorum.

Burada bir hususu daha arz etmek istiyorum. O da şu: Bugün fıkıh kitaplarımızın bir çoğu tercüme edildi ve bunlarda her alanda ihtisası gerektiren, uzmanlarına hitap eden birtakım konular var. Bu konuların ihtisas sahibi olmayanların elinde ne şekilde anlaşılacağıнын felaketi ve sıkıntısı aile konularında net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ben bir iki pratik örnek vermek istiyorum. Mesela bir genç evleniyor ve üç ay sonra bir ilmihal kitabında veya bir fıkıh kitabında istiareyle ilgili bir uygulamaya ulaşıyor. Orada bakıyor ki istiare namazı diye bir namaz ve bir dua var. Namazı kılıp duayı okuduktan sonra, rüyasında kırmızı veya siyah görürse kendisi hakkında hayırsız, yeşil veya beyaz görürse hayırlı olduğu gibi bir hurafeye inanıyor. Şahıs üç ay önce evlendiği eşinin kendisi için hayırlı olup olmadığını anlamak açısından bunu uygulamaya koyuyor ve rüyasında siyah veya kırmızı

görüyor ve üç ay sonra bu eşini boşuyor. Şimdi biz biliyoruz ki ru'ye-i sabite peygamberlere mahsus bir şey. Yani istiare, Allah'tan hayrı istemek demektir. Yani gerekli olan şartları yerine getirdikten sonra onun için dua edip Allah'tan hayırlı olmasını talep etmektir. İstiare budur.

Mesela hekime gitmesi gereken bir hasta, bir tıp kitabını okuyarak nasıl hastalığını tedavi edemeyecekse, dini problemi olan birisi de, uzmanlık gerektiren konulara da fıkıh kitabını veya ilmihal kitabını okuyarak problemlerine çare bulamaz. Daha fazla problem üretir.

Mesela hülleyle ilgili, geçenlerde bazı sorular geldi, toplumda bazı sıkıntılar var. Halbuki hülleyle ilgili Resûl-ü Ekrem'in laneti var ve Allah Resûlü kiralık teke olarak tavsif ediyor.

Yine boşanma veya evlilikle ilgili bizim meşru hükümlerimizi farklı şekilde kullanan insanlar var. Avrupa'da vatandaşlık almak için şahıs kendi eşini boşuyor, kardeşinin üzerine nikah yapıyor ve daha sonra da eşiyle dinî nikah yapmak istiyor. Ama eşi resmi olarak kardeşinin üzerinde nikahlı ve bir müddet sonra kardeşi boşamıyor ve yengesiyile evli kalıyor. Maalesef bu gün toplumda bu tür problemlerle karşılaşılıyor. Şimdi siz, bir fıkıh kitabını açarsanız ve 'geçerli midir, değil midir?' tartışmalarına girerseniz bir sürü sıkıntılar ortaya çıkacaktır.

Bu tür toplantılardan çıkarılması gereken en önemli sonuçlarından bir tanesi bence şu: Biz interaktif disipliner bir çalışma ortamı oluşturmamız ve problemleri farklı veçheleriyle, farklı şekilleriyle toplum içerisinde nasıl yaşandığını tespit ederek, nasların doğrudan temel ilkeleriyle ilişkisini kurarak, bugüne uygun birtakım çözümler üretmeliyiz. Bu bizim vazifemiz ve görevimizdir. Ama bir problemi ne kadar iyi tanıyabilirsek o kadar isabetli çözümler bulabiliriz. Maalesef Bugünkü problemler çok komplike. Yani tek taraflı, tek yönlü, tek boyutlu bir problem yok. Bir olayın boyutlarının farklı olabileceğini ve bu boyutların kendi dalında uzman ihtisas sahibi kişiler tarafından incelenmesi ve

anlatılması gerekmektedir. Bundan dolayı bu tür toplantıların çok sık bir araya gelerek yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Bir de Semin Hanım'ın söylediği bir husus var. Ona takıldım. Kendisine de sormak isterim. Bu boşanmalarla ilgili ekonomik sebeplerden bahsetti. Şimdi, bizim Konya'da 1996 yılında kurduğumuz bir Mehir Vakfımız var. Bu güne kadar biz aşağı yukarı yedi bin civarında çift evlendirdik. Bu evlendirdiğimiz çiftlerle de şu veya bu şekilde ilişkilerimiz devam ediyor. Şu ana kadar boşanmayla ilgili, boşanmış çift haberine ulaşmadık. Mahkemeye intikal etmiş bir tane vaka var, o da henüz boşanmayla sonuçlanmamış. Şimdi, ekonomik problemler evlilik hayatını sona erdirmenin bir sebebi olarak görülürken acaba bu ekonomik yeterliliğin yükselmesinden kaynaklanan bir ekonomik sebep midir yoksa ekonomik yetersizlikten kaynaklanan bir sebep midir? Mesela evlenme isteği ile bize gelenlerin hepsi ekonomik yetersizlikten dolayı yardım almak için geliyorlar v evlilik insanların hayatlarında en özel anlardan biridir. Böyle bir anda bile tanımadığı kişi ve kurumlardan yardım talebinde bulunmak kolay bir iş olmamalı diye düşünüyorum. Bu durumda bize müracaat edip evlenen yedi bin çift var ve bunlar arasında boşanma olayı çok nadir. Bu durumla ilgili ne söylerler onu merak ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Evet, bizde Saffet Bey'e teşekkür ediyoruz.

Saffet Bey'in işaret ettiği konuyu biz yıllardan beri tekrarlayıp duruyoruz. Fakih yani fıkhi konularda içtihadî kararlar verebilecek olan kişi, kitap ve Sünnet bilgisi dışında bizim fıkhi mirasımızla ilgili bilgi donanımı dışında karşı karşıya bulunduğu problemi, olayı bütün yapısıyla çok iyi kavraması gerekiyor. Ancak ondan sonra o olayın yapısına uygun bir içtihadî hükme varabilme şansını elde edebilir. İşte bu toplantılar, bence bu tür aksaklıkların giderilmesinde önemli katkı sağlamaktadır Yani burada Semin Hanım'ın takdim

ettiği bu bilgiler bizim olayı farklı boyutlarıyla daha iyi kavramamıza ve konuyu bütünüyle daha iyi anlamamıza imkan veriyor. Boşanma olayı nedir? Yani toplum üzerinde, bireyler üzerinde, aile üzerinde, ailenin diğer fertleri ve yakın çevresi üzerinde nasıl olumsuz etkiler meydana getirmektedir?

Bütün bu sebep ve nedenler iyice incelenip gözden geçirilmesinden sonra boşanmayla ilgili vereceğimiz hükümler daha farklı olacaktır. Yani olayı tam manasıyla kavramış olmak gerekiyor.

Tabi hiç kimse demiyor, biz fıkıh mirasımızı bir tarafa atalım, olaylara sadece beşeri mülahazayla bir çözüm üretelim. Biz bunu savunmuyoruz. Muhakkak vahiy kaynaklı bir bilgi birikimiyle olanlara çözüm üretmemiz gerekir. Bizler bu mirasımızı reddedemeyiz ve bu değerlerimizi inkar edemeyiz. Bununla birlikte içinde yaşadığımız çarkı da çok iyi bilmek gerekiyor. Yani paranın ne olduğunu bilmeyen bir adam faiz hakkında hüküm veriyor. bundan dolayı konu çok iyi kavranmalı ki verdiğimiz hükümler olayın yapısına uygun olsun.

Evet, Saffet Bey'e değerli katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Hicret Hanım söz almıştı, buyurun.

Hicret Toprak - Teşekkür ediyorum Hocam.

Hem bu iki sunum ve önceki sunumlar için teşekkür ediyorum. Ben fetva ve aile bürolarına sorulan soruların niçin önemli olduğunu ifade etmek istiyorum. Şimdi bize gelen sorular da aynen fetva büromuza sorulan sorular gibi boşanma ağırlıklı sorular oluyor ve bunlar bazen esas sorunun sadece sebeplerinden biri bazen de sorunun neticesi oluyor. Dolayısıyla vatandaş bize sadece fotoğrafın bir kısmını gösteriyor. Biz Tabi ki fotoğrafın bir parçasından hareketle bütünü göremeyiz ve fotoğrafın bütünü görmek adına sadece dini literatürden veya söylemden hareketle değil fotoğrafın diğer parçalarını görebilecek ve gösterebilecek çalışmalara, çalıştaylara, uzmanlara ihtiyaç duymaktayız. Belki de bizim ağırlık vermemiz gereken de asıl sorunun sebepleridir.

Bunun için sorulan soruların tümü kayıt altına alınmalıdır. Bunlar kayıt altına alındığı takdirde çok daha farklı mülhazalar elde edilecek diye düşünüyorum. Farklı kurumlarla bunun üzerine sosyal, koordineli çalışmalar ve multidisipliner çalışmalar üretmemiz gerekir.

Öte yandan, fıkhi problemlerin, (özellikle boşanmayla ilgili) çok daha ciddi bir biçimde ele alınması ve açık ifadelerin kullanılması gerekir. Görevlilerimizin ellerinde bulunan kaynaklarda farklı görüşlerin yer aldığı bilinmektedir. Tabi ki bu durum onların önlerini açmak ve fetvada kolaylık sağlamak iyi görülebilir. Fakat bu durum görevlilerimizin aynı konuda farklı fetva vermeye - özellikle boşanma konularında- sebep olmaktadır. Bazen sorunlar gerçekten içinden çıkılmaz bir hal alıyor. Dolayısıyla bunun ciddiyetle ele alınması gerektiğini ben bir kez daha ifade etmek istiyorum. Daha açık ifadeyle Din İşleri Yüksek Kurulumuzun bu konularda metin üretmesi gerektiğine inanıyorum.

Bir de farklı risk gruplarına işaret etmek istiyorum. Yani gayretimiz sadece boşanma neticelendikten sonra ortaya çıkan problemlerle nasıl mücadele etmemiz hususunda olmamalı.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın asıl görevi şu olmalı: Aileyi boşanmaya götüren riskler neler ise, o fotoğrafın bütünü tespit ettikten sonra, vaazlarımızda, irşat hizmetlerimizde, Kur'an kursu müfredatlarımızda, aile bürosu hizmetlerimizde asıl bu riskleri önleyici tedbirlere ağırlık vermemiz gerekmektedir. Ben, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bizim asıl görevimizin burada ortaya çıktığını düşünüyorum.

Bütün katılımcılara teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Hicret Hanım'a Teşekkür ediyoruz.

Evet Fatma Asiye Hanımefendi, buyurun.

Dr. Fatma Asiye Şenat Kazancı - Efendim bunu söylemek beni üzüyor ancak boşanma ve evlenmeyle ilgili konularda önce dinî referanslardan

başlanması gerekirken çok zorlandığımızı düşünüyorum. Bu kadar çok problemin arka planında, kültüre yön veren dinamiklerin en temellerinden bir tanesi dindir. Ama dinin bu konudaki verilerini biz anlamakta çok zorluk çekiyoruz. Hem evlilikle hem de boşanmayla ilgili telakkiyi anlamakta çok zorluk çekiyoruz diye düşünüyorum. Çünkü bir tarafı evrensel ve bir tarafı bir sosyal dokunun içinde meselelere çözüm bulan, toplumu yönlendiren ve şekillendiren bir metin olarak elimizde Kur'ân-ı Kerîm ve bu etkinin çok daha fazla hissedildiği bir uygulama olarak Sünnet, bambaşka toplumsal bir doku. Ben insan fıtratının değiştiğini düşünmüyorum ama sosyal doku çok farklı. Bir kere orada evlilik de boşanma da çok daha rahat. Ben vahyin indiği toplumun evlilikle ilgili beklenti düzeyinin bir hayli düşük olduğunu düşünüyorum. Kur'an'ın ve Sünnet'in bu konudaki kavramsal çerçeveyi oluştururken bunu aşk, şefkat, birbirini tamamlama öğelerinin üzerine oturtmuş olması, toplum tarafından duyuldu, anlaşıldı ve metin olarak kaldı. Ama o yapılanma devam etti diye düşünüyorum. Bu şekilde olunca boşanma da kolay. Hayatın sonu değil. Metinlerde bunu çok rahat bir şekilde okuruz. Birkaç evlilik yapmış hanım bizim toplumumuz için bugün anlaması imkansız. Şehit olan bir eşten sonra evlenen bir hanım, bizim aklımızın hafzalamızın alamayacağı bir husus. Birkaç kez evlenen, hatta ikinci eşinin şehit olmasından sonra üçüncü evlilik yapan... Böyle bir dinamiği bu toplumsal yapıda bizim bugün fahmedebilmemizin imkansız olduğunu düşünüyorum. Şimdi bu durum insan hayatında bir travma oluşturmuyor mu? Elbette oluşturuyor. Bunun çok rahat atlatıldığı bir hadiseye hemen atıfta bulunmak istiyorum. Kur'an'ın o travmatik boşanma vakası Hz. Zeyd, Zeynep ve Hz. Peygamber. Hz. Zeynep çok daha mutlu oldu. Hz. Zeyd yeni bir hayat kurdu. Burada en çok travmayı olayı, olacak olanı bildiği için ikinci eş olacak Hz. Peygamber'in yaşadığını düşünüyorum. Buradaki uyarıyı biliyoruz. *وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ* / Hani sen ... İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun..." cümlesi Hz.

Peygambere kullanıldı ve bu travma atlatıldı. Şimdi bugün bir da toplumumuza geldiğimiz de evlilik beklentisi çok yüksek. Kutsallık vurgusuyla ilgili birkaç cümle söylemiştim.

İzin verirseniz ayakkabı metaforundan devam etmek istiyorum. Eğer ayakkabı rahatsa iyi günlerde kullanın, sonsuza kadar yürüyün gidin bu ayakkabıyla diyeceğiz ama meselemiz nedir? Ayakkabıyı alıp eve geldin. Otuz sekiz numara ayakkabıydı ama evde açıp bir bakıyorum ki birisi otuz sekiz birisi otuz dokuz. Giymen imkansız. Bu çok daha büyük bir problem. Bir tanesi rahat öteki sıkıyor, ne yapacağım? E tamam yapacağınız iş boşanmak... Dükkana giriyorum, fişi gösteriyorum olmayan ayakkabıyı iade ediyorum. Bunlar başka, boşanmanın oluşturduğu travma başka. Ancak boşanma konusunda biz bugün bir fotoğraf çekmeye kalktığımızda da çok ciddi bir çifte standart görüyoruz. Bu çifte standardı çevrenizde sizlerin de çok yaygınlıkla gözlemlediğinizi düşünüyorum.

Bir evlilikle ilgili örneği hızlıca vermek istiyorum. Oğlan başkasını seviyor, aile onaylamıyor. Oğlan hayata devam edebilmek için maddi açıdan ailesinin seçtiği kızla evleniyor. Burada kızcağızın hiçbir suçu yok. Yani eksik bıraktığı bir şey yok ama bir sene sonra kendisini istemeyen biriyle hayatı sürdürüyor, yani ideal bir ayakkabı olmadı, o halde tamam iade edin; ama şimdi bu kızcağızın toplumsal olarak hayatının sonuna kadar ana hatları itibarıyla yalın ayak yürüyeceğini bizim toplumumuz kabul ediyor. Bundan sonra artık şık bir ayakkabısı olamayacak. Kullanılmış bir ayakkabıyı almak zorunda. Ayağına olsa da olmasa da idare etmek zorunda. Yani ayakkabı olmadığı için çıkarttım yeni ayakkabı giydim demesi imkan dahilinde değil.

Bir hata oldu, sonuçta da hayat boyu mu katlanacağız yoksa hayatla yüzleşecek miyiz?

Bu noktada evlilikle ilgili şu âyetin, hayatla ilgili çok tatlı bir referans olduğunu düşünüyorum. “أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَّى” evliliğe çok uyuyor diye düşünüyorum. İnsan için arzu ettiği her şey var mı, böyle bir

hayat var mı? Hayır yok. Bu noktada yine hayat telakkisi Allah telakkisi, insan telakkisi. Şimdi meseleye biz evlilikten bakıyoruz ama illaki resmin tamamını görmek için, hata yaptım devam mı edeceğim yoksa bu hatayla yüzleşerek başa çıkmanın yöntemini mi arayacağım. Bu üç telakkiyi gözden geçirdikten sonra cevap bulabiliriz. Boşanma ile ilgili en sevimsiz helal cümlesini ben mutlaka Talâk sûresi'nin diliyle gözden geçirmek gerektiğini düşünüyorum. Annemin gece gündüz namazlardan sonra okuduğu o güzelim duanın Talâk sûresi'nde boşanma ahkamı içinde yer aldığını gördüğüm zaman hissettiğim şeyi hiç unutmuyorum. “ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ ” مَخْرَجًا diyen bir Rab var. Bunu boşanma ile ilgili hükümler arasında söylüyorum. Kim Allah'tan çekinirse Allah ona bir kapı açar ve onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır. Bu gözden kaçırılmaması gereken bir husus ve aynı zamanda o en güzel teselli. Yani işte hata yaptım hayat boyu mu gideceğim, ben bu hatanın neresinden döneceğim. Ve şu âyet, “وَأَنْ تَعَاْسَرْتُمْ” Şimdi Allah Talâk sûresinde son dakikaya kadar hep şartları evliliğin devamı için kullandığını düşünürüm. “Nerden bileceksin, belki bundan sonra Allah bir iş ortaya çıkartır...”

Evlilikte benim zihnimde üçüncü taraf Allah'tır. Rûm sûresi 21'inci âyetten çıkarttığım cümledir bu. Üçüncü taraf. “Bakarsın Allah sonradan bir işi çıkartır” cümlesi, Allah'ın son saniyeye kadar olumludan yana, evliliğin devamından yana olduğunu göstermektedir. Ama olmadı. Ayakkabıyı çıkarttım iade ettim. Oradaki müthiş cümleyi biz bugün anlamak zorundayız ve bütün hayat telakkisinin içinde düşünmek zorundayız. Eğer ayrılırlarsa Allah her ikisini de kendi fazılından, kereminden, o ayrıldığı eşe ihtiyaç duymaz hale getirir. Kendi ayakları üzerinde duran bir birey yapar. Cümleyi öyle anlıyorum. Çünkü püşt-ü penâhı destekleyenin arkasında Allah olur.

Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Fatma Asiye Hanım'a teşekkür ediyoruz. Konuya fikhî bir açıdan baktı.

Tabi ki tarım toplumunun şartlarında yaşayan insanlar, boşanma olaylarını fazlasıyla yaşıyor ve görüyorlardı, fakat toplum, meydana gelen bu tür olayları bir şekilde kendi içinde eritebiliyordu. Yalnız şimdi çok farklı bir dünyada yaşıyoruz. Bu çekirdek aile dediğimiz yapıya ulaştıktan sonra boşanma olayının arkasından sadece eşler zarar görmüyor. Asıl eşlerden öte çocukların çok büyük zararlar gördüğü ve toplum için geleceğimizi karartacak birtakım olumsuzluklara sebep teşkil ettiği gerçeği bilinen bir hakikattir. Gülsüm Hanım'ın da ifade ettiği gibi çocuklar sahipsiz ve himayesiz kalıyor. Meseleleri çok yönlü düşünmek ve ele almak gerekmektedir. İsbetli ve doğru yapılmış evlilikler boşanmaları engelleyecektir. Sanıyorum geçen günkü müzakere sırasında bunlar gündeme geldi. Öncelikle iyi bir eş seçimi ve iyi bir eğitim almış olmak önemli. Tabi ki ekonomik durum da yabana atılmaz bir faktör. Bütün bunlar çok yönlü meseleler. Sadece fıkıh penceresinden bakarak bugünün vakıasını dikkate alınmadan, işi biraz olurluna bırakma anlayışının çok doğru olmadığını da belirtmek isterim.

Mehmet Keskin Bey, buyurun.

Mehmet Keskin - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Önce her iki sunumu yapan hocalarımıza şükranlarımı sunuyorum. Bizi gerçekten değerli bilgileriyle müstefit ettiler. Halil Bey kendi sunumunda bazı din görevlilerinin, soru soran müstefitleri yanlış bilgilerle bilgilendirdiklerini ifade ettiler. Gayet isabetli bir hususa değindiler. Mesela bir kişi "ben eşimi boşadım, eşime boş ol dedim ama şimdi pişmanım" diye soru yönelttiğinde, bir din görevlisi "artık sizin bir araya gelmeniz mümkün değil" derken bir başkası "sen boşama kelimesine gerçekten boşanmayı kastettin mi?" sorusunu yönelterek "hayır ben sadece eşimi falan işi yapmaktan vazgeçirmek maksadıyla onu korkutmak için bu ifadeyi kullandım, aslında boşanmak kastım yoktu" cevabına karşı "öyleyse evliliğinizi sürdürebilirsiniz. Aranızda boşanma meydana gelmedi" gibi farklı cevaplar veriliyor. Bu

insanları ikilemede bırakacak farklı veya bazen hatalı bilgilerin verilmesine engel olabilmek, bunun önüne geçebilmek için Din İşleri Yüksek Kurulu'nun metin oluşturması önerildi. Haklıdıkları bu öneriyi yapanlar. Böyle bir metin oluşturduğumuzda bunu web sitemize yüklediğimizi farz edelim. Yine bunu okuyanlar farklı manalara yorabilecekler. Bunun en sağlıklı yolu, illerdeki müftülükler bünyesinde kurulan aile büroları aracılığı ile çözüme katkıda bulunmaktır. Ama bütün illerimizde bu bürolar mevcut değil. Bildiğim kadarıyla kırk dokuz civarında aile bürosu oluşturulmuş. Bütün illerimizde bu büroların bir an evvel oluşturulması cihetine gidilmesi ve bu büroların bilgi ve personel bakımından donanımlı hâle getirilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum.

Arz ederim.

Oturum Başkanı - Evet teşekkür ederim. Sağ olun.
Mehmet Şevki Bey, buyurun.

Prof. Dr. Muhammed Şevki Aydın - Hocam çok teşekkür ediyorum. Gerçekten çok güzel bir tebliğ dinledik. Tabi, alandan gelen veriler oldukları için de bizi düşündürdüler.

Öncelikle temel bir sorun olduğunu düşünüyorum. Tüm veriler gösteriyor ki insanımız nikah akdini anlamlandıracak ve o nikahın yüklediği sorumlulukları üstlenecek düzeyde kendini gerçekleştirme olgunluğuna sahip değil. Bu bağlamda bizim eğitim sistemimizin vebali büyük ama din eğitiminin de vebali az değil. Son yazımda kullandığım bir örneği paylaşmak istiyorum. Birisi bana bir toplantıdan sonra sordu: 'Hocam muta nikahı caiz mi?' Ben de caiz olmadığını anlatınca, 'e Şia'lar Müslüman değil mi?' dedi. Şiiler Müslüman. 'Onlar caiz diyor.' Evet, dedim. 'Ben onu alamaz mıyım?' Alabilirsin, o görüşü benimseyebilirsin dedim. Rahatlamış gibiyken; ama dedim benimsemek ne demek, almak, kabullenmek ne demek onu konuşmamız lazım. Bunun üzerine biraz konuştuk. Dedim ki mesela sizin kızınızı birisi

muta nikahıyla nikahlamak üzere gelip talip olduğu zaman, hiç gocunmuyorsan, hiç rahatsızlık hissetmiyorsan, hay hay tabi diyorsan bu senin onu kabullendiğini gösterir. Yok, öyle bir taleple karşılaştığında hemen kızarıp bozariyorsan, celalleniyorsan veya en azından içinde en ufak bir rahatsızlık hissediyorsan demek ki sen bunu kabullenmemişsin dedim. Adam durdu, durdu, biraz sükûnetten sonra; 'ya hocam doğru o zaman' dedi.

Biz öyle bir din eğitimi yapıyoruz ki, birtakım ilmi bilgileri, kalıp bilgileri ezberletmeyi din eğitimi yapma zannediyoruz. Kişiyi dindarlaştırmanın en önemli yolu zannediyoruz. Bir defa bu din eğitimini, anlayış ve uygulamalarımızı kökten gözden geçirmemiz gerekiyor. Adam anlamlandıramıyor yani inandığı değerleri anlamlandırmaktan aciz.

Böyle olunca, değerli dostlarım, bugün boşanmaların en önemli sebepleri arasında zina yer almaktadır. Boşanmanın sebeplerinden birisi de ikinci evlilikler vesairedir. Dindar insanlar bunu yaparken hiç utanç duymuyorlar. Bilakis kahramanlık ediyor. Evet, İslâm kahramanı geçinmeye çalışıyor. Öyle bir kılıf uyduruyor yani. Ne diyor? İşte ben Sünnet uyguluyorum bilmem ne. Hiç alâkası olmayan, dinle diyanetle aslında hiç de temellendirilemeyecek kahramanlık gösterilerine de sebep oluyor. Bunun arkasında bizim gerçekten din anlatımımızın yanlışlığı yatıyor. Bu dikkat çekmek istiyorum.

Bir de, evet sevgili Hicret Hanımefendi temas etti, ona da çok memnun kaldık. Bir defa, biz din hizmetini sunan insanlar olarak, bu boşanmanın nedenlerini ortadan kaldıracak rolü ne kadar üstleniyoruz? Onu sormamız gerekiyor. Yani bizim sunduğumuz din hizmeti ve din eğitimi boşanmaya giden, götüren yolları tıkayıcı bir etkiye sahip mi? Bunu sorgulamamız gerekiyor. Bana göre tıkayıcı değil yer yer destekleyici olduğunu düşünüyorum. Şimdi örnekler vererek vaktinizi almak istemiyorum. Çünkü ben dindarlığının gereği hayatını karartan ailelerin sayısının az olmadığını çok iyi biliyorum. Evet, bu yanlış din algısı aslında

boşanmaları da gayet teşvik edici rol oynuyor. O bakımdan bir defa bizim din hizmetini ve din eğitimini formatlarken, boşanmaya götüren yolları tıkayıcı bir rol üstlenmesine özen göstermeliyiz diye düşünüyorum. Çünkü bugün, boşanmanın doğurduğu olumsuzluklar kapalı toplumdaki boşanmaların doğurduğu olumsuzluklarla kıyas edilemez. Mesela düşünün bundan yüz-iki yüz yıl önceki toplumumuzda iki çift boşandığında çocukların durumu ne oluyordu, bir de bugün boşanan ailelerin çocukları ne hale geliyor, ne tür problemlerle karşılaşılıyor. Bana göre bu mukayese kabul etmez.

Bu nedenle, boşanmayı önleyici tedbirler üzerinde daha yoğun düşünmemiz gerekiyor. Arkadaşların bizim fıkıh literatürümüzdeki talak bahisleriyle ilgili birikimimizi de güncelleştirmeye dair görüşlerine kesinlikle katılıyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Evet onu not aldık. O konuları görüşeceğiz.

Ekrem Bey, buyurun.

Dr. Ekrem Keleş - Teşekkür ediyorum Hocam.

Öncelikle burada dinlediğimiz sunumlardan dolayı, sunumları takdim eden hocalarımıza çok teşekkür ediyorum. Halil Hocamız belli bir soru öbeğinde ilmi bir değerlendirme yaptı. Bu da güzel bir değerlendirme oldu. Dr. Semin Hanım'dan çok güzel bir sunum dinledik. Çok teşekkür ediyoruz kendilerine.

Dr. Semin Hanım'ın sunumundan hareketle, Dr. Semin Hanım'ın o kardeşlerimizle birlikte yürüttüğü faaliyetin Kur'ân-ı Kerîm'deki aile hakemliğinin modernleşmiş bir uygulaması olduğunu düşündüm. Gerçekten evlilikler konusunda belki ihmal ettiğimiz bir husus **وَأِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا** / "Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin..." (Nisâ sûresi, 4/354) Yani biz bunu sanki biraz ihmal ediyoruz. Bu hakemlik müessesesinin boşanma öncesinde gerek ailelerin

gerekse din görevlilerimizin katılımlarıyla önemli bir rol üstlenebileceğini düşünüyorum. İmamlarımız, vaizlerimiz, müftüler buldukları bölgelerde Semin Hanım'ın grupla birlikte yaptıklarına benzer bir aile okulu, bir aile hakemliğini geliştirebileceklerini düşünüyorum. Bu hakemliği acaba biz biraz ihmal mi ediyoruz? Bunun üzerinde biraz düşünmemiz ve bunu güncellememiz, açık hale getirmemiz gerektiği kanaatindeyim.

İkinci bir husus da, Fatma Hanım'ın söylediğidir. Yani yürümüyorsa elbette Cenâb-ı Hak bir çıkış yolu olarak boşanmayı ortaya koymuştur. Yürümeyen bir şeyi yürütmeye çalışmanın da bir anlamı yok. Evlilik hakikaten yürümeyecekse, elbette o da birtakım problemler ortaya çıkaracaktır. Toplumsal algıda gerçekten çok önemli problemlerle karşı karşıya kalıyoruz. Sahabe dönemindeki evlenme ve evlilik gerçekten yürümüyorsa boşanma bugün niçin yok? Yani evliliği kolaylaştırmak yerine şimdi birtakım şartları ağırlaştırarak, etrafımıza duvarlar örmeye başlıyoruz.

Cenâb-ı Hak Mekke-i Mükerreme'de üç sene bulunmayı nasip etti. Arap toplumunu tanıma fırsatım oldu. Orada da evliliğe dair çok çeşitli problemler var. Suudi Arabistan'da birden fazla, yani iki, üç ve dört hanımla evlilik uygulanıyor; fakat evlenememiş kadınların çokluğu da çok dikkat çekiyor. Bu oran %30'ları aşmaktadır. Bu oranlar aynı şekilde Fas, Tunus ve Cezayir için de geçerlidir. Evlenememiş kadınların çokluğu bu ülkelerde de dikkat çekiyor.

Belki bu sorunların içerisinde konuşmamız gereken diğer bir husus da -hepimiz babayız, annemiz, kardeşiz- geç yaşlara kadar evlenmeme sorunudur. Bu da küçümsenemeyecek oranlardadır. Çevreme şöyle baktığım zaman -ki kendi çevremden örnek vereyim- kardeşlerimin, eşimin kardeşlerinin, halalarımızın, teyzelerimizin çocuklarından belli yaşlara gelmiş yetişkin birçok insan evlenememiş durumda. Evlenme önemli bir olgu. Öyle sanıyorum ki bunda da, evliliği zorlaştırmalarımızın payı var. Sorun nedir? Bu evlenmeme ya da evlenememe sorunu niçin bu kadar yaygın hâle gelmiş durumdadır?

Bu sorunların hakikaten üzerinde düşünmemiz gereken hususlar olduğun düşünmekteyim.

Çok teşekkür ediyorum. Saygılarımı arz ediyorum.

Oturum Başkanı - Ekrem Bey'e teşekkür ediyoruz.
İsmail Hakkı Bey, buyurun.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Teşekkür ediyorum.

Ben merak ettiğim bir hususu Semin Hanım'a sormak istiyorum. Yanılmıyorsam, birinci gün Ayşen Hanım'ın sunumundaydı, ailevi problemlerin istatistikî tespitinde; din bilgisi, dini bilgileri, dini kültürleri yüksek olan ailelerin bu tür problemlere nispeten daha az maruz kaldıkları yönünde bir sonuç çıktığını aktarmıştı. Semin Hanım'a sormak istiyorum: Anketlerde, boşanma taleplerinde, müracaatlarında ve boşanan ailelerde acaba böyle bir tespit yapılmış mı? Dinî bilgi düzeyleri, dindarlık düzeyleri açısından bir tespit var mı? Bunu merak ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.
Buyurun İzzet Bey.

Prof. Dr. İzzet Er - Teşekkür ederim değerli Hocam.

1998 yılında Bursa'da görevli iken bizim İlahiyat Dekanı olan Mehmet Aydın Hocamız'ı bir konferansa davet etmiştik. Konferansın başlığı şuydu: Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye'de Dinî Hayat. Bu başlığı tespitten ve ilan ettikten sonra pek çok kişinin zihninde değişik şeyler oluşmaya başladı. Şimdi Mehmet Aydın Hocamız çok yetkin bir kişi olarak, 'Türkiye'de dinî hayatı kimler engelledi, ne yaptı, ne etti?' konusunun iyice bir değerlendirmesini yapacak tarzında arkadaşlarda bir beklenti vardı. Hocamız kürsüye çıktı. Arkadaşlar, ben Türkiye'deki dinî hayatın bir değerlendirmesini yapacağım; fakat şu dinî hayata böyle müdahale etti, şu böyle kolaylaştırdı, şu şu kadar ket vurdu, kesinlikle bu konulara girmeyeceğim. Biz

yetmiş beş yıllık İlahiyat olarak, İmam Hatipler olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bir hizmet yürütüyoruz. Bu hizmetlerde bir yönden din hizmeti yürütürken veya bir eğitimi kısmen de olsa yaparken, mesela İslâm'ın ahlâki prensipleri var. Gıybet etme, yalan söyleme, kovuculuk yapmama, kanaatkar olma gibi prensipleri var. Bunları hep anlattım. Eşine karşı çok müşfik olmak, hayırhah davranmak. Bunu da anlattım. Öyle zannediyorum ki şöyle bir tespit yapılmaya çalışılırsa: Toplumumuzda yalan söyleme oranı nedir? Kimsenin dinî hayatına, ahlâki hayatına karışmayız ama bizi de etkilediği için üçüncü şahısları da etkilediği için ister istemez sormak istiyorum. Yalan söyleme oranı nedir, kanaatkarlık oranı nedir, gıybet oranı nedir, kovuculuk oranı nedir? Şâyet bu oran %50'nin üzerindeyse, biz yetmiş beş senedir bir şey yapmadık demektir veyahut da yaptık ama başarılı olmadık demektir.

Mesela ben hanımefendiyle az olmakla birlikte zaman zaman çarşıya çıktığım olur, ikimizde yorulduk ve eve geldik. Oturduğumuz esnada, 'hanım bana kalk bir su ver, dersem bizim nafîle ibadetler bana göre gitmiştir' dedi. Asistan arkadaşlardan birisi o toplantıya çocuklarını da getirmişti, keşke getirmez olaydım dedi.

Değerli arkadaşlarım, saygıdeğer hocalarım; Diyanet İşleri Başkanlığı olarak kanunun bize verdiği şey İslâm dini inanç, ibadet ve ahlâk esasları konusunda toplumu aydınlatmaktır. Ama biz uzun zamandır inanç ve ibadet konusu üzerinde yoğunlaştık. Bizim din görevlilerimiz de bugün adeta buna göre formatlandı. Efendim, Ankara'nın Kızılcahamam'ın en ücra bir köyüne gidiyorsunuz, imam efendiye varıyorsunuz. Cami kapalı. Namaz kılmak istesenez namaz kılamıyorsunuz. İmam efendi Nerde? Ezana daha var hocam. Ne demek bu? Bizim hocamız sadece namaz hocasıdır, namaz görevlisidir. Bu, namaz vakti olmayınca hocayı bulamazsın demektir. Yani hocaefendi sadece namaz vakitlerinde camiyi açıp kapamakla meşgul. Bir anlamda dinin inanç ve ibadetleriyle ilgilenir. İbadetin de sadece hepsi değil, namazla ilgilenecektir. Namaz

vaktine daha var demektir. Dolayısıyla biz ahlâk meselesini İslâm Dini'nin inanç, ibadet ve ahlâk bütünlüğünü nazar-ı dikkate almama başlayarak ahlâk noktasını ihmal ettik. Son zamanlarda Sayın Başkan ve diğer arkadaşlarımızın çalışmalarıyla sosyal ahlâk eksenli bir dindarlık anlayışı üzerinde vurgu yapmaya çalışıyoruz. Siz inanç ve ibadetinizi sosyal hayattan tecrit ederseniz, namazın sizi kötülüklerden alıkoyduğuna dair âyetimizin günlük hayattaki yansımaları bulamazsınız. Bulmanız da mümkün değil.

O bakımdan Diyanet İşleri Başkanlığı olarak biz bu bütünlüğü korumak ve geliştirmek durumundayız. Dün yine söylendi: Efendim, caminin yanında internet kafe, etüt merkezi, spor tesisleri ve çocuk oyun yuvaları da bulunmalı ki çocuklar bu havayı teneffüs edebilsinler. Ama bir müftülüğümüzden e-mail aldım, camiye çocuk getirdi diye bir vatandaşımız sigaya çekilmiş, getiremezsin güvârlüsü yapılmış ve vatandaş müftülüğe şikâyet ediyor. Müftü de imam efendiyi haklı buluyor ve vatandaşa iki yaşındaki çocuğunu getiremeyeceğini söylüyor. Bu da ayrı bir açmazımızdır.

Şu halde değerli arkadaşlar, bu noktada inanç, ibadet ve ahlâk bütünlüğünün şuuru içerisinde olarak sosyal ahlâk eksenli dindarlığı toplumda yaygınlaştırmamız lazım. Gayet tabii ki evlilik hayatı, aile içinde geçim, aile ile ilgili ilişkiler, boşanma ile ilgili sosyal hayatımızın ortaya koyduğu hususları da vurgulamamız lazım.

Bu cümleden olarak, camideki imam arkadaşım, ben namazımı kıldırdım işim bitti dememelidir. Sayın Başkan Amerika'ya gittiği zaman, Chicago'da bir üniversitede konuşma yapıyor. "Bir papaz nasıl yetiştirilir ve hizmete nasıl gönderilir?" diye bir soru yöneltiyor. "Biz görevlimizi, bir kiliseye göndermeyiz. 'Siz falan yerde 950 haneden sorumlusunuz' deriz." cevabını veriyorlar. Bu bağlamda bizim görevlimiz A köyüne, B köyüne, D mahallesine, C mahallesine gittiği zaman kendisini sadece camiden sorumlu addediyorsa, sosyal ahlâk eksenli dindarlığı yapamayız. Mesela Bursa'nın Orhaneli ilçesinin Yeşiller köyünde bir imam

arkadaşım namazı kıldırıktan sonra, camiye gelmeyen diğer insanlarla da bire bir diyaloga giriyor. Bu insanlar camiye niçin gelmiyor? Bunun tasasını duyuyor ve onu takip ediyor. Mesela eşiyle birlikte ev ziyareti yaptığı zaman şunu görüyor: Köyde kırk yıldır birbiriyle görüşmeyen iki kardeşi var ve bizim dinimizde birbiriyle küs olan iki kardeşi barıştırmak diye bir görevimiz yok mu? Din görevlisinin böyle bir görevi yok mu? Var ama ne yaptık? İnançtı, ibadetti dedik, görevli camide namazı kıldırıdı, kilitledi ve gitti. Nerde bu İmam Efendi? Servisçilik yapıyor. Nerde bu İmam Efendi? Falan yerde dükkanı var. Dolayısıyla bu bütünlüğü biz kendimiz kaybetmiş olduk ve ister istemez sosyal ahlâkı, ahlâki noktaları ihmal ettik. Bir anlamda toplumsal hayatı ihmal etmiş olduk.

Bir zamanlar İlahiyat Meslek Yüksekokulu'nda Din Hizmetleri Psikolojisi ve Sosyolojisi diye bir ders vardı. O sosyoloji dersine girdiğim zamanlarda da tahayyül ettiğim bir şeydi bu ve şimdi hasbelkader Diyanet İşleri Başkanlığı da bunu uygulamaya çalışıyor. Örneğin, İstanbul Kartal'da 25 fonksiyon ifa eden Atalar Merkez Cami var. Bunlardan bir tanesi sosyal markettir. İhtiyaç sahibine ihtiyaçlarını verir. Aç olan bir insana her ne kadar mükemmel metotlarla; 'İslâm dinini çok yücedir, Cenâb-ı Hak herkesi kuşatmıştır, merhametlidir, Peygamberimiz Rahmet Peygamberi'dir' dersiniz bile, o rahmet onun ihtiyacını giderici nitelikte olmuyorsa ona yansımıyor demektir. Bu nedenle din görevlimizin bunun tasasını çekmesi, kaygısını taşıması icap eder.

Bir konferans vesilesiyle Adana'ya gitmiştim. Belki bilenler vardır, şu anda Ramazanoğulları diye bir cami yapılıyor. Yetkiler, Hocam, hanımlar için de bir abdest alma mahalli ayırdık dediler. Peki, çocuklu, emzikli bir hanımefendi geldiğinde çocuğunu nereye bırakıp da abdest alacak dedim. Hocam, bunu hiç düşünmedik, hemen şuraya oyuncaklı bir bölüm yapalım, bayan çocuğunu hem görsün hem de abdestini alabilsin dediler.

Biz özellikle hanımlarımızı da camilerimizden tecrit ettik. Şimdi Başkanlık, hanımlara yönelik

camilerde birtakım imkanlar sağlaması için tamimler gönderiyor. Bunlar var ama şu an elimizdeki istatistiki bilgilere göre on bin civarında camide hanımlara yönelik abdest alma mahalleri oluşturulmuş durumda. Ancak seksen bin camimiz var. On bin, sekizde bir demektir.

Sayın Başkan, müsaadenizle toparlamaya çalışıyorum. Haddim olmayarak genel değerlendirme yapma gibi bir şeye giriştim.

Bizim görevlimiz, her şeyden önce, cami görevlisi değildir, namaz görevlisi de değildir. Mahallesindeki insanlara Resûllulah (s.a.v.)'in kültürel mirasçısı ise mahallesindeki dinî hayatla ilgili, sosyal hayatla ilgili konulara dair neler üretebilir, bunun kaygısını taşıması lazım. Bunu vermeye çalışıyoruz. Ne derece başarıyoruz? Buna bir eleman yetiştirdik mi, yetiştirmedik mi? Bu da tartışma konusu.

Aileyle ilgili konulara gelecek olursak; Din İşleri Yüksek Kurulumuzun başlatmış olduğu aileyi irşat ve rehberlik büroları hizmetini devam ettirdik. Şu anda Türkiye'mizde kırk dokuz ilimizde Aileyi İrşat ve Rehberlik Büroları var. Belli seminerlerden geçiyorlar. Rahime Hanım ve bazı arkadaşlar bu seminerlere katılıyorlar. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Gerçekten tahminimizin çok çok fevkinde güzel hizmetler var. Yeterli mi? Yeterli değil ama arkadaşlarımız kendi performansları çerçevesinde çok güzel hizmetler yapıyorlar. Ben özellikle bu toplantıyı düzenleyen değerli arkadaşlarımı da tebrik etmek, başarılar dilemek istiyorum ve bu çalışmanın devamını kendilerinden özellikle istirham ediyorum.

Zaman zaman aile bürolarından aldığım brifinglerde şunu gördüm: "Hocam ne olur elimize metin gönderin." diyor. Mesela gelin-kaynana ilişkilerine dair bazı metinler göndermiştik. Bu metinlerden çok istifade edildiği anketlere dayalı bir gerçektir. Açık uçlu bir soruda, "Siz kendinize nasıl bir ideal gelin seçerdiniz?", "Nasıl bir kaynana olmak istersiniz?" veya bunlara benzer sorular, ideal bir kaynana, ideal bir gelin nasıl olabilir, bunlarla ilgili görüş aldıktan sonra

derlenmişti. Bunları gönderdik. Arkadaşlarım: "Hocam bu çok makbule geçti, çok işe yaradı." dediler. Mesela Semin Hanım gibi arkadaşlarımız, çalışmalarını böyle yazılı hâle getirilebilirlerse, bunların arkadaşlarımızın çok yararlanacakları bir metin olacağını ifade etmek isterim. Arkadaşlarım bu brifinglerde bana şunu söylediler: "Hocam biz Din İşleri Yüksek Kurulumuzun kararlarını olduğu gibi anlattığımız takdirde bazı yerlerde kavga çıkacak. Lütfen, hocalarımız bunu iyice bir değerlendirsinler. Biz sosyal hayatın içerisindeyiz. Sıkıntı çekiyoruz. Bu kararların bir kısmını söyleyemiyoruz." Öyleyse sosyal realiteyle bağlantılı birtakım değerlendirmeler ve metinler arkadaşlarımız açısından çok daha yararlı olacaktır diye düşünüyorum.

'Metin' derken fetva metni değil, meseleyi yorumlayıcı, sebeplere inici birtakım metinleri kastediyorum. Yalnız bu metinler hususunu da şöyle bir kategorize etmeme müsaade ederseniz. Hani derler ya 'öğretmen el kitabı', bir de 'öğrenci el kitabı' diye bir şey vardır. İkili tarzda düşünmek lazım. Vatandaşa vereceğimiz kitapta uzun uzun anlatımlar yerine, meseleyi özetleyici spot cümlelerin yer aldığı metinlerin vatandaş nezdinde çok daha faydalı olduğunu görüyoruz.

Hemen bitiriyorum. Ben bu toplantıdan şahsen çok istifade ettim, arkadaşlarım da çok istifade etti. Fakat Yavuz Bey de bir nebze söylemişti, aile bürosundaki görevli arkadaşlarımızın sayısı biraz daha fazla olsaydı öyle zannediyorum ki bu arkadaşlarımız gittikleri yerlerde, hizmet alanlarında buradaki konuşmalardan bilistifade çok daha yararlı hizmetler sunabileceklerdi. İnşallah metinler çözüldükten sonra bunlar intikal ettirilebilir. Ben arkadaşlarımın bu tür toplantıları, bu tür çalışmalarını bundan sonra devam ettirmenin, sosyal realiteye yönelik olarak devam ettirmenin çok daha yararlı olacağını; İslâm'ın sosyal ahlâk eksenli dindarlığı, sosyal ahlâk eksensizliği oluşturmasında çok daha yararlı olacağını düşünüyorum.

Saygılar sunuyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - İzzet Bey'e bu kapsamlı katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz.

Buyurun.

Rahime Beder Şen - Teşekkür ediyorum.

Ben öncelikle, bugün toplantının son günü olması hasebiyle bazı düşüncelerimi söylemek istiyorum. Ben, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmalarıyla tanışalı çok uzun olmadı; fakat şunu söylemek istiyorum: Türkiye gerçekten şanslı bir ülke. Ben, içinize sonradan bazı çalışmalar sebebiyle katıldım. Önce Ayfer Hanım'la tanıştım. İzzet Hocamız'ın başkan yardımcısı olması; Ali Bardakoğlu Bey'le bire bir tanıştım, onun başkan olması; Şevki Hocamız'ın başkan yardımcısı olması bu ülke için bir şans.

İşte, İzzet Bey'in yaptığı özeleştiri. Tamamıyla benim size dışarıdan bir kurum uzmanı olarak yapacağım özeleştiriyle bire bir denk düşüyor. O da çok güzel ve bunun bilincinde olmak ve böyle insanların yetiştiriyor olması Diyanet camiası açısından gerçekten çok güzel. Fakat yine İzzet Bey'in de söylediği gibi halka inmede bazı sorunlar var. Ben hep şunu söylüyorum. Psikoloji bilimi nedense ülkemizde sanki İslâm'ı yaşayanların değil de diğer kesimin bilimi olmuştur. Neden? Çünkü yurt dışı kaynaklı yani Batı kaynaklı. Oysa ben iki gündür de söylüyorum. Eğer biz İslâm'ı yaşarsak zaten dünya üzerinde de mükemmel ülkeler arasında olacağız, ki İslâm son ve en mükemmel dindir. Ama, herkesten dinini yüzde yüz hayata geçirebilmesi beklenmemelidir. Maalesef bu mümkün olamayabilir.

Şimdi, psikoloji bilimiyle İzzet Bey'in Diyanet camiası ya da çalışanlarına yönelik yaptığı öz eleştiriye karşılayacak kısa kısa vurgular yapmak istiyorum. Psikolojide iletişim kurarken öğüt vermek çok yanlış bir tavidir. Maalesef din adamlarımız bize hep öğüt verir. Vaizler öğüt verir. Oysa sizlerin de çok iyi bildiği ve söylediği gibi örnek olmak çok önemlidir. İyi bir

örnek, benim hayatımda büyük değişiklikler yaratan, oluşturan insan olacaktır. 'Yaratan' kelimesini bu nedenle güncel hayatta kullanmayı çok sevmiyorum. Çok az beraber yaşadığım din görevlisi dedem, iyi bir örnek olma noktasında ban çok şeyler öğretti. Demek ki din adamı çok önemli. O nedenle iletişimde öğüt vermek yerine örnek olmak seçilirse daha büyük aşamalar kaydedeceğiz.

İşte camilerimiz. Ben camiye küçüklükten beri tanıyorum ama günlük hayatımda çok fazla gidemiyorum. Almanya'da yaşayan Türk ailelerin sorunlarına dair bir görev nedeniyle gittiğimiz de gördüm ki -çok şaşırdım- çocuklar Almanya'da her an camide. Çok sevindim. Orada başka ülkelerden de göçmenler var. Göreve giderken yanımda kızımı da götürmüştüm. Cami Hamburg'daydı, gerçekten çok hoşuma gitti. Hanımlar bölümünde, çocuklar bir bölümde koşup oynuyorlar. Kimisi abdest alıyor, kimisi başörtüsüz namaz kılıyor, öbürü kardeşine bakıyor, bütün bunlar olurken aşağıda hoca hiç kızmıyor. O kadar hoşuma gitti ki bu kızım için de çok önemli bir tecrübe oldu. Bu, ülkemizde de yaşanılması gereken bir durum olmalı. Niye orada öyle? Çünkü biz Almanya'da azınlık psikolojisiyle hayatı yaşamaya çalışıyoruz. Halbuki orada çok çoğunluğuz, onun da farkındayım. Buna rağmen camileri yaşam alanı hâline getirmişiz. Bu çok güzel. Aslında Türkiye'de de böyle olması lazım. Camilerin eğitim yuvası hâline gelmesinde bir takım öneriler düşünülmelidir. Tabi nasıl yapılır, bunlar çok farklı toplantıların, oturumların konusu. Bunu mutlaka yapmamız gerekiyor. Çünkü biz nedense '%99 ya da %98 Müslüman bir ülkeyiz' diyoruz; ama çocuklarımız camiye bilmiyorlar. Camide oynanabileceğini bilmiyorlar. Camiyi çoğumuz Allah'ın evi zannediyoruz. Kimse oraya gidemez, temiz olması gerekiyor, bunu belki sizin kadar güzel ifade edemiyor olabilirim ama bütün bunlara dikkat etmemiz gerekiyor.

Ayrıca ben yine boşanma konusuyla ilgili, hazır Almanya'ya gelmişken bir hususu vurgulamak istiyorum. Almanya'da da bizim vatandaşlarımız var ve çok muzdaripler. Biz çalışmamızı DİTİB'le

beraber yürütmüştük. Gerçekten ithal gelinler, kültürel çatışmanın neticesi olarak, sonuçları hep boşanmayla bitirilen evlilikler yaşıyorlar ve gerçekten ben onları kurban olarak görüyorum. Türkiye'den Almanya'ya gidiyorlar. Almanya'da doğan erkeklerle her iki taraf bir müddet sonra kültürel bir çatışma içine giriyorlar. Bunlar televizyonlara, yazılara da konu oldu. O da bir sancımız diye düşünüyorum. Oradaki din görevlilerinin de bu konuya dikkatlerinin çekildiğinin farkındayım.

Hem evlilik konusunda hem boşanma konusunda, hem sosyal sorunlar konusunda, zihinsel olarak düşünme süzgecinden geçirdikten sonra davranışa dönüştürmemiz gerekiyor. Bunu dinimiz de öngörmektedir. Psikoloji bilimi de bunu onaylıyor ve gerçekten psikolojiyle İslâm Dini bire bir örtüşüyor. Bire bir örtüşen noktalar var ama biz maalesef o bilimlere hep diğer ülkelere mal etmişiz. Bize ait bir bilim değilmiş gibi davranıyoruz. Ben bunu seminerlerimde hep işlemeye çalışıyorum. İnsanlara dini öğreteceğiz, dinî eğitim vereceğiz; yalnız bu, insanda davranış değişikliğine sebep olmalıdır. Psikolojide eğitimin, öğrenimin tanımı, öğrenme davranışının tanımı; davranış değişikliği oluşturmaktır. Yine burada Şevki Hocamız söylemişti. Biz öğretiyoruz ama davranışlarına ya da yaşantısına dönüştüremiyoruz. Bilgi veriyoruz, her şeyi bildiğimizi zannediyoruz ama hayata geçirme noktasında sorunlarımız var. Bunu da, İslâm'ı davranış değişikliği oluşturacak şekilde anlatmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Yine bana gelen bir telefonda bahsetmek istiyorum. Nikahla ilgiliydi. Newsweek Avrupa dergisinin Türkiye temsilciliğinden beni aradılar. Ankara İlahiyat Fakültesinden bir hocamız, araştırma kurumu olduğumuz için ve beni de tanıdığı için benim adımı vermiş. İstanbul'da üniversitelerde, özellikle kendisini dindar olarak tanımlayan öğrenciler arasında muta nikahı yoğunlaşmış. Çok artmış. Ve bana dediler ki: "Rahime Hanım siz bu konuyla ilgili araştırma

yaptınız mı?" Ben de: "Bu konuda size hiç bir fikir veremem." dedim. "Peki, sizinle bir röportaj yapabilir miyiz." dediler. ben kendilerine bir din âlimi olmadığımı ve sadece şunu söyleyebileceğimi arz ettim: "Kesinlikle yanlış ve benim onaylamadığım bir şey. Çünkü bu nikahta, kesinlikle çiftlerin yani o kişilerin belli ve kendilerine yönelik bir çıkarları var. Toplumun bir çıkarı olduğunu, sosyal bir çıkar olduğunu düşünmüyorum. O nedenle de uygun görmüyorum. Bunları yazmanızı da istemiyorum. Ben sonuçta devlet memuruyum ve işte gazetelerde yarın, öbür gün "Rahime Beder Şen bunları söyledi denmesini istemiyorum" dedim.

Yine çok kısa geçmek istiyorum. Bana bir tanıdığım vasıtasıyla gelen bir çocuk için, 'psikolojisi bozuk, hocam bir bakın' dendi. Bu çocuklara kesinlikle bir şey yaptırılmazsınız. Sadece resimlerinden anlarsınız olayı. Bir resim çizdi. Görüntü itibarıyla anne mutaassıp çok hoş bir insan. Gönderen arkadaşımı da tanıdığım için böyle söylüyorum. Baba üniversitede hoca. Varlıklı bir aile sanırım. O kadarını önceden bilmiyordum, bunları sonradan öğrendim. Kızcağz iki tane ev yaptı resmine. Birisi büyük bir ev, diğerini de küçük bir ev. Biz bütün aile ilişkilerini resimlerden çözebiliyoruz. Eğitimde duyarlılık da gerekiyor. Tabi ben kendisini göstermesini filan istiyorum. Bir erkek yaptı uzun boylu. Yanına kendisini yaptı. Erkeğin öbür yanına kafasını çizmek istemediği bir kadın resmi yaptı. Dedim anneyle sorun var. Tabi, ben psikolog olarak sonuna kadar beklemek zorundayım ama yine de tahliller yapmaya çalışıyorum. Derken erkeğin bu tarafına gelinlikli bir kadın yaptı -kız çocukları gelinliği çok sever, fakat büyüdükten sonra giymek bile istemeyenler çoğalıyor- yanında da anneden biraz daha uzun bir kız var, ortada da bir erkek. Şimdi dedim bunların kim olduklarını bana anlat. Babanın yanındaki kadın meğer ikinci eş ama kız bunu bilmiyor. Normalde hiç bilmiyormuş. Anne hayret etti. Bu iki ev babanın gidip geldiği evler. Gelinlik annesini babasına beğendirmek için annesine giydirdiği bir giysi. Ortadaki ağabey

hiçbir şeyden habersiz gibi nitelendirilmiş, arada kalmış. Olayların farkında. Abla, anneye çok destek oluyor, annenin yanında. Küçük kız baba modeli çocuklar için -hocamızı gerçekten kutluyorum bu arada, kendisiyle de özellikle konuşacağım çıkışta. Zaman almak istemiyorum- gerçekten bu konuda hani baba modeli, hep örtüşüyor zaten konuşmalarımız, işte fikirlerimiz, düşüncelerimiz, araştırma sonuçları.

Babasını çok seviyor. Babanın öbür kolunda ise diğer bir bayan var. Anneyle görüştüğümüzde 'Rahime Hanım bunu kesinlikle bilmiyordu' dedi. Bilmiyor ama baba eve gelmiyor. İşi yoğun, üniversitede işi var. Tabi ki biz çocuklarımızın yanında anlamıyorlar zannedip her şeyi konuşuruz. Bu gerçekten önemli ve sıkıntılı bir sorun. Yine burada sözü örnek olmaya getiriyorum. İnançlı insanlar bunu yaptığı zaman insan daha çok üzülüyor, daha çok yıkılıyor. Bir sosyal bilimci olarak ya da bir araştırmacı olarak bu benim kendi duygularım.

Yine Konya'da, baba modelinin kız çocuklarının üzerindeki etkisinde yapılan araştırmada kız çocuklarının bir dönem kaçarak evlendikleri tespit edilmiş. Yapılan çalışmanın sonucunda ulaşılan bilgi şu: Konya'da babalar genellikle yurtdışında görevli oluyorlar. Kız çocuğu baba sevgisini yeterince alamıyor. Anneyle Konya'da kalıyor. Baba yurtdışında ve o ilgiyi, sevgiyi aradığı için, hayatında ilk gördüğü erkek ona canım cicim dediği an hemen yanlış bir evlilik yapıyor. Belki boşanmayla sonuçlanıyor, belki de küskünlüklerle yürütülen bir evlilik oluyor. Bu da çok önemli.

Yine bir gazete haberinden bahsetmek istiyorum. Boşanmış ailelerin kızları ve oğullarıyla yapılmış bir genç araştırması. O araştırma kapsamındaki gençlerin %95'i, kesinlikle evlenmeyi düşünmüyorlar. Bu aynı zamanda Ekrem Keleş Hocamız'ın sorusuna da bir cevap oluşturmaktadır. Hani çevremizde evlenmeyi düşünmeyen erkekler, kızlar var demişlerdi. Bunun nedenini ben yine eğitim sistemimize de bağlıyorum. Evlenme yaşının küçüklüğü, büyüklüğü tabi ki sosyal sorun olarak,

olgunlaşmayı veremediğimiz için tartışılabilir. Fakat öğrenim hayatı evlilik yaşını geciktirdikçe insanların karar vermeleri zorlaşıyor. Bu da önemli bir bulgu diye düşünüyorum. Çok teşekkür ederim. Sağ olun.

Oturum Başkanı - Biz teşekkür ederiz. Tabi gönlümüz arzu ediyor ki, söz alan arkadaşlarımızın içlerinde hiçbir şey kalmasın, söylesinler. Kayda geçsin. Biz onları da değerlendirelim arzu ediyoruz; ama maalesef vaktimizin sınırlı olması bizi biraz sıkıntıya sokuyor. Halen söz sırası bekleyen beş arkadaşımız var. Saatimiz 11.⁰⁰'i gösteriyor. Bu beş arkadaşımız da artık üç beş dakikayı geçmeyecek ölçüde müzakerelerini yaparlarsa sevinirim. Mediha Hanım buyurun.

Dr. Mediha Ürkmez - Ben baş ağrısı konulu bir nöroloji kongresinde, Türkiye'nin 85-90 yaşlarına yakın ünlü bir nöroloji profesörünün şeref konuğu olarak son sözü söylemek üzere mikrofonuna çağrıldığında söylediği şu cümleyi paylaşmak istiyorum: "Arkadaşlar, nörologsanız normal muayene sürenizi iki katına çıkarın. Baş ağrısı ise konu iki kat daha artırın. Hastanız erkekse iki kat daha artırın." Bu, birer ekleme değil, var olanı ikiye katlıyoruz. Gerçek nedene ulaşmak, sunulan nedenin arkasındaki nedeni görmek gerçekten danışmanlıkta çok vakit alıyor. İrşat bürolarında arkadaşların gerçek nedeni bulmak hususunda destek eğitime tabi tutulduklarını ümit ediyorum. İnşallah telefonlarla olan bu görüşmelerin sabit kişilerle tekrarlanan görüşmeler tarzında belki de yüz yüze dönüştürülebileceği sabit merkezlerin oluşturulmasını gönül ister.

Müftülüklerde, hocamızın söylediği hakemlik müessesesinin ki âyetle net olarak emredilen bir müessese ben âyeti ve mealini duyduğumda bu müessesenin ülkemizde işlemediğine çok şaşırılmıştım. İnsanlar bu kadar zorda kalıyor da bu sıkıntıda olan arkadaşlarım neden böyle bir müesseseyi devreye koymuyorlar anlamıyorum. Bunun birkaç nedeni olabilir. Mesela, iki taraf, birbirlerinin

aile fertlerine güvenmedikleri görüşüdür. Her ne kadar araştırmada anneler ve babalar müracaat edilen, en çok konuşulan kişi idiye de hakemlik onlara geldiğinde objektif olabileceklerine inanılıyor ve gençler güvenmiyor. Günümüzde gençlerin çok okumuş olmaları, bu müesseseleri çok daha iyi arayıp sorabilen gençler olarak, kendilerinden daha da geride olabilen annelere babalara daha az güvenmesi beklenebilir. Ve evlenmeyen gençler hususunda özellikle dini kesimde yapılan ideal evliliklerin, dinin kurallarını birbirini yok etmek, birbirini üzme, birbirini ezme ve o evde etkisini varlığını sıfıra indirmek için kullanılmasının çok etkili olduğuna inanıyorum. Benim çok yakın arkadaşlarımla birçoğu, Konya'nın kalburüstü dindar zenginleri ve bilgili insanlarıdır; ama maalesef onların evlatlarından neredeyse dörtte üçü açık gençlerle evlendi. Direkt olarak, "anne ban açık kız al, dindar bir ailenin kızını istemiyorum" diyerek evlendiler. Tabi bunda erkeklerin temsil edildiği yerde yükselme kaygısı vb. nedenlerin de rol aldığını düşünüyorum; ama kızların dindar ailelerin erkeklerini istemediğini gizli gizli biliyoruz. Bunun nedeninin de dindarlığın ne yazık ki birleştirici, huzur verici bir görüntü değil, birbirini dini kuralları yok etmek için kullanılan bir görüntü hâlinde yaşanmasının çok etkisi olduğuna inanıyorum.

Ben çocuklar açısından boşanmaya iki kelime eklemek istiyorum. Şimdi bizim için boşanmak gerçekten helâl bir yoldur, hepimiz buna hürmet ediyoruz. Boşanamayan annelerimizin acılarını, babalarımızın acılarını yıllarca gördük, yaşadık. Ancak boşanmanın çocuk açısından çok çok önemli olduğunu, özellikle hocalarımla konuşmasından sonra, anne ve babanın kendilerine ait hayatlarını kurma fikirlerinin oluşmasına rağmen, çocuğun hiçbir zaman kendisine ait bir evinin olmayacağını düşünülmesi gerektiğine inanıyorum.

Anne kendisine yeni bir ev kurabilir. Zaten geldiği ailesi de onun evdir. Baba kendisine yeni bir eş bulabilir, kendi ailesinin yanına dönebilir; ama hiçbir zaman o çocukların hayatta Mediha Ürkmez

ve Abdullah Ürkmez'in yuvası olarak kendilerine ait bir yuvası olmayacaktır. Başka bir yuvada yaşamak zorunda kalacaklardır. Çocuğu mahfeden işte budur. Bu bakışın büyüklerde özellikle yaşlılar tarafından çok benimsenmediğini, bilinmediğini biliyoruz. Semin Hanım'ın değindiği konuya biraz daha değinmek istiyorum. Cinsel suçlarda, özellikle vaktinden önce olumsuz evlilik yapan, on altı yaşındaki bir kızın, kırk beş yaşında adama kaçması vesaire, erkek çocuklarından kendisinden çok büyük kadınlarla duygusal bağ kuran, fiziksel beraberlik kuran çocukların torunlarında ne yazık ki, karşı cinste olan ebeveynin etkisinin çok büyük olduğunu araştırmalarda görüyoruz. Aynı şekilde aynı cinste olan ebeveynin de evde kalmada çok etkili olduğunu görüyorum. Mesela evden kaçan erkek çocukları üzerinde yapılan araştırmalarda babayla ilgili sıcak bağ kurmanın evden kaçmayı önlemede, eve bağlılığını artırmada birinci faktör olduğunu biliyoruz. Babaların otorite kavgasını bırakıp çocuklarına otorite sahası açmasının, gençlerle ilişkileri olumlaştırma yollarını bulmasının, bu konuda destekler almasının hayati anlam taşıdığına inanıyorum. Sokak çocuklarının veya en azından olumlu ailelerde elden kayma tehlikesi olan çocukların kazanılması hususunda bu husus göz ardı edilmemelidir.

Yine kız çocuklarının evden kaçması hususunda annelerle olan ilişkinin çok yakından ilgili olduğunu biliyoruz. Baba sevgisinin özellikle kız çocuklarında ağır bir bağlayıcılık ve evliliği olumlaştırıcı etkisi olduğu araştırmalarla bilinmektedir. Bizim geleneğimizde babaların çocuklarını alıp saçını sıvaması, nihâyet en çok yapanın alnından öpmesi olayı var. Ben de tekrar tekrar rica ediyorum. Çocuklar babalara haram değildir. Yani bu zulmü yapmayalım. O çocuğun saçını sıvazlamak, elimizi omzuna atmak, onun bizim omzumuza elini atarak bir şey istemesine izin vermek, 'ne var gene ne isteyeceksin' diye tersleyerek değil de, 'ne oldu benim kızımın, yine babasına ihtiyacı var, gel bakalım babanın da sana ihtiyacı var' gibi bir latifeyle yaklaşmak

gerektiği unutulmamalıdır. Bu verileri çocuklarımızın evden kaçmasını, elden kaymasını, bize yabancılaşmasını, odasına kapanmasını önlemek için lütfen değerlendirelim. Bir baba örneği vermek istiyorum. Bu baba orta ikinci sınıftan terk. Kendisini çocukluğundan beri tanırım. Büyük oğlunu evlendirdiğinde; evli kızını, oğlunu, yeni gelinini, damadını karşısına alarak aile fertlerine üç şartım var diyor. Bir: Bu evde ikinci evlilikten bahsedilmeyecek, diyor. Ben Allah'ın kurallarına karşı değilim. Bunun bahsi değil zaruret hâlinde müzakeresi yapılabilir. Öyle bir zarureti Allah ailemize vermez. Zaten bu da çok nadirdir. Ben bu evde bu konuda lakırdı istemiyorum. İkincisi: Gelinimiz için, ana-babayla görüşme, hediye götürme hususunda yasak, karışma, döndükten sonra pişman etme gibi hiç problem istemiyorum. Bu gelin bizimle yaşayacak. Kendi ailesiyle olan münasebeti neyse bizimle de öyle olacak. Yediğimizden ailesine yedirmek için götürebilir, oraya gittiğinde yemekler pişirilip buraya getirilebilir, diyor. Oğluna: Bizimle olan ilişkinin aileyle de yaşanması hususunda, ben dükkandayım işim var deyip katılmamazlık yapmayacaksın, sen de aynen dâhil olacaksın, o da senin ailendir, diyor. Üçüncü şartım da; hiç kimse, olmayan birisi için bu ailede konuşmayacak, diyor. Ben ananızla oğlumu konuşmayacağım, ananız kızıyla gelinimizi konuşmayacak. İki oğlan kardeş yengesini konuşmayacak. Konuşacağınız bir şey varsa herkes gitsin birbiriyle konuşsun, diyor. Arkadaşlar bu, orta iki terk bir baba ve akrabaların deli dolu dediği bir baba. Bakın bugün iletişimdeki en temel hususlardan biri, bire bir iletişimdir. Dolaylı laf göndermeler, başkalarını kendine düşman edip cephe oluşturmalar, mutlak yasaklardandır. Bu ise tamamen feraset eseri bir konuşmadır. Biz belki Diyanet'te irşat bürolarını artırarak, işte sabit danışmanlar oluşturarak çok güzel mesafeler kat edebiliriz. Özellikle bu yapılanların ve buna benzer güzel örneklerin TRT'nin din saatinde halka duyurulması için bir şeyler yapılabilir.

Özellikle camiden çocuk kovulmasının, hiç kimsenin şikâyet edemediği, kadınları ve genç kızları camiye almayan imamların olduğu da bilinen bir gerçek. Bunlar kayıtlara girmiyor, şikâyet makamına ulaştıramıyoruz. Bunların en azından TRT'deki din saatinde ilan edilmesinin faydalı olacağına inanıyorum. Bırakın böyle büyük çaptaki çalışmaları, herkes kendi yuvasında, damat olsun gelin olsun, el muamelesi değil de evlat muamelesi yapılabileceğini ve babalık figürünün sağlıklı bir şekilde Allah rızası için öne çıkarılıp kullanılabilceğini düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ederim.

Ayşegül Akdemir, buyurun.

Ayşegül Akdemir - Hocam çok teşekkür ederim.

Fazla vaktinizi almamak üzere iki noktaya değineceğim. Bu güzide topluluğa karşı benim herhangi bir öneride bulunma haddim yok. Var olan duruma itirazımız var ve bu itiraz ettiğimiz durumu da yeniden inşa etme umudunda olan bir genç olarak hayalimden bahsetmek istiyorum.

Külliye modelinden, yani caminin etrafında bütün insanların ihtiyaç duyabileceği her şeyin olabileceğinden hareketle, bu Diyanet kadrosu için zihnimde manevi bir külliye canlandı. 100 bin kişilik bir kadro. Model aile eğitim projesi olabilir, aile geliştirme olabilir. Ben bu projenin taslağını birkaç sayfa hâlinde yazdım. Bunu dikkatinize takdim edeceğim. Örnek olma noktasında güzel bir çalışma, belki uzun soluklu bir çalışma ama model bir çalışma olacak. Yani öğretime en güzel model olma noktasında yüz bin Diyanet personelinin dörder kişilik birer aile olduğunu düşündüğümde dört yüz bin kişi eder ve bunları, cami cemaatini ve komşuluk ilişkilerini bir tafra bırakıp, sadece kendi akrabaları ile ele aldığımızda; beş akrabada sekiz milyon gibi bir nüfus ortaya çıkıyor. Bu iki Ankara nüfusu demektir ve haftada dört saatlik, ikişer gün ikişer saatlik

bir programda yılda iki yüz sekiz saat oluyor. İki yılda dört yüz on altı saat oluyor. Diyanet'in kendi kadrosuna, kendi personeline yüzde on gibi bir kısmı üniversite mezunu olsa da bu proje akademik bir çalışma değil, daha çok atölye çalışmaları şeklinde olması düşünülmektedir. Ben zihnimde var olanları taslak hâlinde sıraladım. Çok fazla detaya girmiyorum. Bu şekilde bir toplumsal dönüşüm bir medeniyet yapılanmasının çok ciddi sağlıklı sonuçlar doğuracağını düşünüyorum. Bu, uzun soluklu bir yapılanma olacaktır. Belki de enerjimizi iki üç yıl sadece hizmet içi eğitimlerde harcayacağız. Fakat on yıl sonrasında müthiş bir dönüşüm olacağına inanıyorum.

Bir de düşün öncesinde yapılan kına gecelerimizde işleyiş açısından ciddi sorunlar var. Ya hiç tasvip edilmeyen şekilde bir eğlence programı ya da hiç uygun olmayan formatta bir vaaz programı oluyor. Bu anlamda Semin Hanım'ın çok güzel bir çalışması var 'Sen Neymişsin Evlilik' adında. Kadın, erkek tarafı tutmadan evliliği bir özne olarak kabul ederek konuşturuyor. Bu tip eserler veya çalışmalar çok fazla meşguliyeti olmayan gençler için güzel bir çalışma alanı olabilir ve bu anlamda onlardan faydalanılabilir. Yine kına gecelerindeki programlarda, kadın erkek diyalogları, gelin-kayınvalide diyalogları, evliliğin farklı yönleri işlenebilir. Bence bütün bunlar birer irşat faaliyetidir. Yani, toplumsal duyarlılık ve sosyal projeler çerçevesinde, içerisinde müziğin, şiirin, parodilerin olduğu bir eğlence programı projesi üzerinde çalışılabilir. Diyanet'in bu noktada çok elverişli olduğunu düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

Saygılarımı iletiyorum.

Oturum Başkanı - Ben de teşekkür ederim. Yalnız, Mediha Hanım'a bir şey soracağım. Mesela, geçmişte yaşanan hayata dair, bir babanın ailede üç temel prensip ortaya koyduğu veya bunun benzeri anekdotlardan örnekler verdiniz. Bunları içeren, sizin kullandığınız kaynaklar var mı? Onları biz edinebilir miyiz?

Dr. Mediha Ürkmez - Efendim yok. Benim bir kitap çalışmam var, ama daha ilk sayfalarda.

Oturum Başkanı - O çalışmayı lütfen bitirin. Zira bizim ihtiyacımız var.

Dr. Mediha Ürkmez - İnşallah efendim. O konuda çok eksikimiz ve hatamız olduğunu düşünüyorum.
Sağ olun.

Oturum Başkanı - Peki çok teşekkür ederim.
Belgin Hanım, buyurun.

Belgin Aydın - Kıymetli hazırûnu saygıyla selâmlıyorum.

Boşanma ile ilgili anlatılan konular hakikaten çok önemli ve güzel konulardı. Fazla, ekleyecek bir şeyi bulamıyorum. Sadece boşanmadaki sorunlarla ilgili konuya bir alt başlık eklemek istiyorum. Genellikle ikinci evliliklerde mağdur olan, hanımlardır.

İkinci evlilik, daha çok resmi nikahla evlenilmiş, kurulmuş bir yuvadadır. İkinci kişi genelde zararlı ya da kötü bir kişi olarak görülüyor. Bizim temel amacımız aileyi korumaktır. Aile bürolarına gelen bir çok olayda mağdur olanların daha çok ikinci eşler olduğuna da sıkça şahit oluyoruz. Mesela kırk beş yaşında bir hanım, imam nikahıyla evlenmiş. Fakat çocukları bu evliliğe izin vermiyorlar veya karnındaki bebeğiyle, adam boş ol demiş ve bize gelmiş. Ne yapacağım hocam, eşim boş ol dedi, diyor. Tekrar tekrar soruyoruz, boş ol dedi, diyor. Böyle bir durumda mutlaka eşler müftülüğe çağırılıyor, karşılıklı oturuluyor, niyetleri, kasıtları, hedefleri nelerdir, bunlar dinlenip anlaşıldıktan sonra cevap verilmeye çalışılıyor. Fakat ben bir hususun da sorgulanmasını istiyorum. Hazırlanan kitapta, talak bahislerinin hocalarımın da söylediği gibi, çok net, açık ifadelerle yani eski kelimelerle, tabirlerle değil bugünkü insanların

sorunlarına cevap verecek şekilde hazırlanması konusunun çok önemli olduğunu tekrar hatırlatmak istiyorum. Çünkü bizler müftülüğe gelen sorunları, sadece kendi bilgilerimize atfen çözmüyoruz. Mutlaka Din İşleri'mize atfederek onu çözmeye çalışıyoruz. Zaman zaman da bizden tatmin olmuyor, İlahiyat Fakültesi'ndeki bir İslâm Hukuku profesörüne gidiyorlar. Ondan da tatmin olmamışsa başka bir İslâm Hukuku profesörünün kapısını çalıyor. Üçünden de farklı farklı sonuçlar çıkabiliyor. Hakikaten bu çok önemli bir sorunumuz. Biz buraya gelirken müftü yardımcısı arkadaşlarım bana aynı şeyi söylediler. "Ne olur bu konuda eğer bir çalışma yapılıyorsa bunu bilmek istiyoruz. Bazı konular netleşsin ki hem bizler, hem halkımız, hem de vatandaşlarımız rahatlasın, istiyoruz" dediler.

İkinci eşler; "Bir 'boş ol' deyivermeyle ben böyle ortada mı kalacağım?" diyorlar. Yani beyefendinin ağzından çıkan bir kelimeyle bu kadınlar mağdur olacaklar mı? Bu soruları kurulumuzun değerlendirmesi gerekir diye düşünüyorum. İkinci evlilik yapan ve mağdur olan hanımların olduğunu da, ben buradaki hazırûna hatırlatmak isterim. Mesela bir olayı sizlerle paylaşmak istiyorum. Erkek bir arkadaşımız, birçok kişiyi dolaşmış ve bize geldi. Hocam ben boşanmak istiyordum. Aile huzursuzluğum vardı, psikologa gittim. Psikolog bana dedi ki: "Sen kendi mutluluğunu düşün, önemli olan sensin, çivi çiviye söker. Karını boşayabilmek için git hemen başka birini sev." -Bu arada iki yıllık bir ayrılık süreci içerisinde bir buçuk yıllık bir aşk hayatı yaşıyor- Daha sonra eşimle karşılıklı konuştuk, hatalarımızı anladık, dedi. Biz de tamam eşini de getir konuşalım dedik. Eşi de geldi. Evet hocam hatalarımı anladım. Hakikaten şöyle şöyle yanlışları yapmıştım. Artık bu hataları yapmayacağım. Tamam beyefendi daha ne istiyorsun? Hakemlik yapıyoruz yani. Hocam aile hakemleri oluşturulsun dedi. Hakem olsun. Hakikaten aileler birbirlerine karşı objektif olamıyorlar. O yüzden hakemlik konusunda kişiler daha çok müftülüğü tercih ediyorlar. Çok fazla uzatmak istemiyorum

sonuç olarak, sen neler istiyordun? Şunları. Hanım, sen neler istiyordun? Şunları. Çok güzel, buyurun. Boşanmayın, yuvanızı kurtarın, mutlu olun, huzurlu olun. Bu tavsiyelerle gönderiyoruz. Amacımız zaten, sadece rehberlik yapabilmek. Bu beyefendi eşine döndü yuvayı yıkılmaktan kurtardık derken; daha sonra sevgilisi geldi. "Benim arkadaşım size gelmiş, bir buçuk yıldır biz onunla beraberiz. İşte nişanlandık. Evlenecektik ve ben dört gözle onların boşanmasını bekliyordum. Nasıl olur da siz karına dön dersiniz. Peki, benim hakkım ne olacak? Ben ne yapacağım? Siz müftülük makamında benim hakkımı hiç düşünmediniz mi?" diyor. Tabi bizler burada zarardan, daha çok kârı tercih ediyoruz. Yani hakikaten aileleri koruyabilmek için boşanma safhalarında, bu ikinci evlilik yapan hanımların hakları, hukukları ya da bunların sebepleri nelerse mutlaka bu konulara da değinilmesini, gözden geçirilmesini arzu ediyorum.

Oturum Başkanı - O konu kurulun gündeminde olacak inşallah.

Buyurun Hocam.

Doç. Dr. İbrahim Hilmi Karslı - Değerli Hocam ben aslında birtakım konuları arz edecektim. Fakat zamanı iyice aştık. Arz edeceğim konular belki de daha ziyade bizim fıkıh literatürümüzden kaynaklanan problemler, Hadis'in ve Kur'an'ın anlaşılması, bu konudaki metodolojiyle ilgili problemler. Bunları inşallah biz kendi aramızda konuşuruz. O bakımdan hakkımdan feragat ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Biz de teşekkür ediyoruz.

Bünyamin Bey, buyurun.

Prof. Dr. Bünyamin Erul - Hocam, birkaç hususa işaret etmek istiyorum.

Birincisi, evlilikte denklik çok önemli. Her ne kadar son zamanlarda biraz erteleniyorsa da ülkemizde erken yaşlarda evlilik çok yaygın.

Bireyler erken yaşta evlendiklerinde, birbirlerinin denklere iken zaman içerisinde eşlerden bir tanesi dengeyi ciddi anlamda bozabiliyor. Ben Asiye Hanım'ın ayakkabı metaforundan devam edeceğim. Yani on beş-on altı yaşında otuz sekiz numara bir ayakkabı alınıyor. Fakat eşlerden birisi büyüdükçe ayakkabı dar gelmeye başlıyor. Ya ayak ciddi anlamda sıkılıyor, kangren oluyor, ya ayakkabı zaman içerisinde patlıyor, toplum içerisinde çıkaracak bir hâl kalmıyor. Yani gençliklerinde çok ideal bir seçim iken adam bakan oluyor, milletvekili oluyor, profesör oluyor, efendim genel müdür oluyor. Denge müthiş değişiyor. Gelin hâlâ ev hanımı. Dolayısıyla burada, dindar mahalle baskısı dediğimiz bir şey, hayatı eşlerden birisi için hatta ikisi için çekilmez hale dönüştürebiliyor. Bizler boşanmayı yani ailelerin dağılmasını engellemeye çalışalım ama bu faktörleri de görmemiz gerekiyor. Dolayısıyla Asiye Hanım'ın söylediği her cümleye aynen katılıyorum. Evet boşanmayı engellemeye çalışalım. Yalnız nereye kadar; Kur'an ve Sünnet'in gerek nikahta gerekse talakta ortaya koyduğu prosedürü tamamen tüketene kadar. Bunları tükettikten sonra hâlâ bu ayakkabı dar geliyorsa artık bırakın da yeni bir ayakkabı alsın. Ya ayak kesilecek ya neticede bir ayakkabı alınacak. Tabi, boşanma prosedürü uygulamasında İslâm hukukçularının çok tartıştığı meseleler var. Ben oralara girmiyorum. Bu, inşallah önümüzdeki bir başka çalıştayda enine boyuna tartışılacaktır.

Burada işaret edeceğim bir başka husus daha var. Hani Türk İslâm'ı falan deniliyor ya, ben öyle bir şeye katılmıyorum. Kur'an ve Sünnet'in ortaya koyduğu İslâm ile bizim toplumumuzdaki İslâm arasında ciddi uçurumlar var. Mesela bizde bir kavga gürültü olduğunda hanım annesinin evine gider. Oysa Kur'an hanımı evde tutuyor. Erkek gitmesi gerekiyor. Bu Batı filmlerinden gördüğümüz bir şeydir.

Bir diğer önemli husus: Kur'an "مِيثَاقًا غَلِيظًا" diyor. Aile yuvasını, nikahı ağır bir sözleşme olarak niteliyor. Şimdi boşanma gerçekleşiyor. Bunlar eş idi, eş olmaktan çıktı; ama bunlar din kardeşi.

Bunlar çocuklarının annesi yahut çocuklarının babası. Boşanan aileler birbirleriyle düşman aileler oluyorlar. Batı'da gördüğümüz, o boşanmış, ayrılmış olsalar bile eşler arasındaki medeni ilişki, çocukların arada ezilmemesi, yok olmaması hali bizim toplumumuzda neden işlemez? Neticede insan arabasını satıyor, sattığı arabasını görünce; vay be senelerce ben buna binmişim, diyor ama bizde eşler ayrıldıktan sonra birbirlerine çocuklarını dahi göstermiyorlar. Oysa bu "میتا غلیطا" dediğimiz, bu ağır sözleşme mahkeme-i kübraya kadar devam edecek bir şeydir. Yani Allah soracak.

"أَبْغَضُ الْحَالِ" / Allah'ın istemediği, sevmediği helâl" ifadesini de şöyle anlamak istiyorum. Eğer bu nikah başı istismar ediliyorsa, suiistimal ediliyorsa, Allah buna buğz ediyor. İstismar yok ise, âyette ifade edildiği gibi bir çözüm yoluysa, iki eş için de mutlu bir yuvanın kapısı ise, Allah burada kuluna niye buğzetsin. Onun için aileyle ilgili çalışan hanımefendilere benim tavsiyem şu: Türk toplumunda erkeklerde çok fazla problem yok. Erkek, bir şekilde evlenmeye çalışıyor. Yalnız burada bayanlar ikinci evlilik yapmaktan kaçınıyor. Teşkilatımızın hutbelerinde, vaazlarında, bir hanım dul kalırsa, çocuklarını yetiştirirse şöyle cennete gider, böyle mükafatlandırılır gibi bilgilendirilmelere gidilmekte ve bu meyanda hadislere yer verilmekte. Bu şekilde, bizler ikinci evliliklerin önüne müthiş setler çekiyoruz. Boşanmış hanımları bizim daha düzeyli, daha uygun yuvalar kurmaya teşvik etmemiz gerekiyor. Benim çevremde tanıdığım bu şekilde hayatını sürdüren çok insan var. Bir tanesini örnek vereceğim: Koca ilahiyatçı, hanımı hukuk mezunu. Uyumlu bir çift. Çoluk çocuğa karıştılar. Aradan yirmi sene geçtikten sonra bir duyduk ki resmen ayrılmışlar. Bu, Kur'an'daki o istişare, hakem gibi yollara ne kadar baş vurdular bilmiyorum. Neticede bunlar ayrıldılar. Arkadaş bir kaza geçirdi, felç oldu. Hastanede önceki eşi yani ayrıldığı eşi refakatçi olmuş. Doğrusu bu davranış benim hoşuma gitti. Yani, boşanmış ama bir de geçmişte yaşanmış bir hukuk var. Bir süre eski eşinin başında refakatçi

oluyor. Şimdi bu boşanmanın eksi tarafı nedir? Prosedürü çalıştırmadan boşanma olayının gerçekleşmesi. Artısı nedir? Eski eşi, yıllarca yaşanmış hukuku göz önünde bulundurarak, gelmiş bir Müslüman kardeşinin başında refakatçi olmuş. Bence bu artı bir şey. Ama bir müddet sonra çocuklarını gördüğümde ben kahroldum. On üç-on dört yaşında bir kız çocuğu kaşında metal küpeler. O ailenin çocuğu diyemezsiniz ve arada yitirilen çocuklar var. O bakımdan bizim bu hususlarda üzerimize düşen çok büyük görevler var.

Özellikle bu evlenmeme meselesi ciddi bir problemimizdir. Mısır'da özellikle evlilikler, maliyetinden dolayı çok erteleniyor ve şu anda Mısır'da binlerce kız ikinci eş oluyor, üçüncü eş olmaya hazır. Bu ayrı bir konu ama bizim mutlak suretle boşanmalardan sonra, özellikle hanımları ikinci bir eş, ikinci bir yuva kurmaya teşvik etmemiz lazım. Dul kalmak bir fazilet değildir. Sahabede neredeyse dul olarak ölen bay yahut bayan göremezsiniz. Adam ağır hastadır, yataktadır, yine de nikahlı olarak gitmeyi arzulamıştır. Dolayısıyla nikah önemlidir. Artıları var, eksileri var.

Burada bir tartışmaya da zemin teşkil etsin istemiyorum; ama bir şey ifade edeceğim. Arkadaşlarımız bunu onaylarlar mı bilmiyorum. Boşanmada hanımların duygusallık yönünün belki biraz üzerine gidilmesi gerekiyor. Yine arkadaşlarımdan bir örnek vermek istiyorum: Hanımlar oturmuşlar, Kur'an'da niçin "وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ" yani erkeklere hitaben "hanımları boşadığınızda" dendiğini tartışıyorlar. -Tabi, boşama yetkisinin sadece erkeğe mi ait olduğunu hukukçular tartışıyor. Ama en azından hitap böyledir- Uyumlu bir aile bireyleri olan kocası doktor ilahiyatçı bir hanım diyor ki: "Bakın ben bir şey söyleyeceğim. Eğer boşama yetkisini Allah bana verseydi, vallahi ben bizim doktoru elli kere boşamıştım. İyi ki erkeklere vermiş."

Dolayısıyla ben burada bu yetki problemini tartışmaya açmak istemiyorum; ama araştırmalarda bu hususun da değerlendirilmesi açısından sadece

hanımların biraz daha duygusal olmasının rolü var mı diye bir soru sormak istiyorum.

Hepinize teşekkür ederim.

Belgin Aydın - Hocam affedersiniz. Bir cümle ekleyebilir miyim?

Bünyamin Hocam boşanan hanımların tekrar evlenmesi ile ilgili noktaya vurgu yaptı. Bize gelen vakıyalardan anlıyoruz ki boşanmış ya da eşi ölmüş erkekler evlenmek istiyorlar. Böyle taleplerle de karşılaşıyoruz ve arkadaşlarımız bu konuda da bir çalışma başlattılar. Ancak, evlenmek isteyen beyler hep bekâr kız istiyorlar. Özellikle diyorlar ki: "Karım öldü ya da boşandım ama lütfen evlenmemiş bir hanım varsa etrafınızda, bize tavsiye eder misiniz?" Bu nedenle bizim genç kızlarımız, boşanacakları zaman çok zorlanıyor ve çok düşünüyorlar. Ama erkekler boşanacakları zaman çok düşünmüyorlar. Bir de, tekrar evlenmek için genellikle evlenmemiş kızları tercih ediyorlar. Bu da toplumumuzun bir gerçeği şu anda.

Oturum Başkanı - Bünyamin Bey, şimdi cevap hakkı doğuran bir iddiada bulundu. İş uzayacak korkuyorum.

Buyurun.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal - Ben şunu söylemek istiyorum. Bünyamin Bey, kefaret meselesini gündeme getirdi ve eşlerden birisinin daha sonra statüsü ve eğitimi açısından yükselmesiyle ayakkabıların birbirine uymadığını ve belki de zamanla boşanmanın kaçınılmaz hâle gelebileceğini söyledi. Burada ayakkabı benzetmesi kanaatimce uygun değil diye düşünüyorum. Çünkü evlenen bu insanlar Allah nazarında kul olarak, insan olarak eşittirler, küfüvdürler. Dolayısıyla bunların statü yükselmesi, eğitim yükselmesi Allah nazarında yükselmelerini gerektirmez. Bunların ayakkabı benzetmesiyle bu şekilde ifade edilmesini doğru bulmuyorum. Bu İslâmî açıdan Allah'ın yarattığı insanlık nokta-i nazarında, fıtrat bakımından uygun değil. Ayakkabı benzetmesi kanaatimce burada uygun düşmemektedir.

Oturum Başkanı - Hocam çok teşekkür ederim.
Mehmet Emin Bey söz istemişti. Buyurun.

Mehmet Emin Sezgin - İzzet Hocam öz eleştiri yaparken, ibadet hususlarında çok durduk ama ahlâk konusunda yeteri kadar duramadık dedi. Ahlâk tüm toplumu ilgilendiren bir şeydir. Bu anlamda İzzet Hocam, imam hatiplilere bence biraz fazlaca yüklendi gibi geliyor. Velez ki onların da kusurları, eksikleri, hataları olsun; onları yetiştirenlerin, hocaların daha öncelikli olarak sorunlu olduğunu düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Yunus Bey, buyurun.

Yunus Akkaya - Değerli misafirlerimize, katılımcılarımıza çok teşekkür ediyorum. Toplantımız gerçekten çok faydalı oldu. Tabi, bu toplantı süresince sorunları konuştuk. Ancak burada eğitim sistemimizin de konuşulması gerekirdi. Çünkü iyi bir aile hayatı, mutlu bir aile hayatı aynı zamanda gelişim döneminin özellikle çocuk ve gençlerin çok sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve eğitilmesi ile mümkündür. Günümüzün sınav sistemiyle adeta yarış atına döndürdüğümüz genç ve çocuklarımız hayata yönelik, aileye yönelik olarak neredeyse hiçbir şeyle ilgilenecek durumda değiller. Bu bakımdan, bu toplantının belki sonuç maddelerinde Millî Eğitim'e de tavsiye niteliğinde bir karar, bir teklif götürebiliriz. Gençlerimize, ailelerimize, yavrularımıza hayata ilişkin konularda kendilerine vakit ve zaman ayrılması konusunda yardımcı olunması dile getirilebilir diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Fatma Asiye Hanım, buyurun.

Dr. Fatma Asiye Şenat Kazancı - Bir vakıyı anlatmak istiyorum. Çok özür dilerim. İçinde bulunduğumuz durumda bizler hüküm vereceğiz, çözüm

önereceğiz ancak hayatın o kadar farklı rengi var ki. Belgin Hanım'ın cümlesi hatırlattığı için aklıma geldi ve paylaşmak istedim. Nişanlı bir çift kaza yapıyorlar. Aracı erkek kullanıyor. Kız, iki kez beyin ölümü geçirdi ancak bedenî ve zihnî ciddi kayıplarla hayata tekrar döndü. Kişiliği, davranışları tamamen değişti. Zor şartlarda fakülteyi bitirdi. Şu an öğretmen olarak çalışıyor. Kızı bu hâlde bırakıp gidemezsin diye o nişanlıya baskı yapıldı. Evlendiler. Ancak anne olsa, anne olabilecek sorumluluğa sahip değil. Annesinin, ailesinin yanında gönderemiyor, yüzleşemiyor çünkü aile problemlidir. Beyefendi baba olmak istiyor. Herhangi bir problem yok ama nasıl gidecek bu hayat, çünkü hanım çocukla ilgilenebilecek durumda değil. Beyefendiye önereceğim husus şu oldu: Boşa, ancak nikahın altında kalsın. Yani bunu, günün birisinde söyleyeceğim hiç aklıma gelmezdi. Bu hadise, gerçek bir vakıa olduğu için örnek verdim. İkinci evliliklerle ilgili spesifik olaylara öyle çözümler üretmemiz gerekiyor ki hem ikinci eşin, hem de birinci eşin hakkını koruyabilelim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Rahime Hanım, buyurun.

Rahime Beder Şen - Kadınlar ve erkekler olarak biz evliliği nedense, evlendikten sonra hayatın durgun bir dönemi olarak kabul ediyoruz. Oysa evlilik kesinlikle karşılıklı gelişme dönemidir. Eğer kadın da erkek de sürekli olgunlaşma; yaş olarak olgunlaşma, sosyal statü olarak gelişme, eğitim açısından kendini geliştirme, informel yollardan eğitim almayı özümserlerse, aralarındaki denklik konusunda kesinlikle bir problem yaşanmaz. Ayrıca makamlar insanları adam yapmaz.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Evet ben de teşekkür ediyorum.

Bu oturumu burada kapatıyorum.

Değerlendirme

B

Oturum Başkanı Prof. Dr. Yavuz Ünal - Açılış konuşmasında Allah'a hamd ederek başlamıştım. Bu sefer şükrederek bitirmek istiyorum. Gerçekten şükretmeye, belki onlarca binlerce kez şükretmeye vesile olacak kadar değerli, ciddi katılımlar, ciddi kazanımlar elde ettik. Temel hedef olarak biz şunu ortaya koymuştuk, isterseniz o cümlemi ben bir kez daha okuyayım: "Aileye ilişkin sorunlar, sorunların modern döneme ilişkin kaynakları ve sorumluluklarımızla ilgili farkındalık oluşturmak" diye belirlemiştik. Aslında bu toplantının temel hedefi ve temel amacı buydu.

Biz ciddi anlamda hem organizasyon hem de içerik olarak bu hedefe ulaştığımızı, hatta aştığımızı çok rahatlıkla söyleyebiliriz. Belki de bir toplantı adına özeleştiri yapmak gerekirse şu söylenebilir: Aslında biz bunları zaten biliyorduk, yani bunların neresi yeni? Ama biz insanız. Bunun, Amerika'nın yeniden keşfi olmadığını biliyoruz; ama bunların zikrinin, yeni şeyler doğuracağını da biliyoruz. Bu toplantının yeni kazanımlar elde etmemize vesile olacağını da biliyorduk. Bu bizim için önemliydi. Bir iki hocamıza toplantımızı değerlendirmek adına söz vermek istiyorum.

Hocam buyurun lütfen.

Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın - Çok teşekkür ederim.

Öncelikle kendi adıma çok yararlandığım bir toplantının sonuna geldiğimizi belirtmek istiyorum. Onun için de düzenleme aşamasından, bu ana kadar katkı sağlayan herkese minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Evet, bütün konuşmalardan ben şu sonucun çıkarılabileceğini düşünüyorum: Bir defa şurada anlaşıyoruz galiba; yeni bir dinî söylemi oluşturmak ihtiyacı var. Bunu herkes söylüyor. Evet, artık bu yeni dinî söylem hem dil bakımından hem içerik bakımından oluşturulmak zorunda. Bu sonucu sanıyorum bütün arkadaşlar paylaştı. Artık çoğulcu toplumsal hayatın şartları, bizi buna mecbur ediyor. Hem çok dinli çok mezhepli bir toplum hem de din içi çoğulculuğun getirdiği yeni sorunlar var ki onlar bizi daha da zorluyor. Bakın, bu günlerde Alevi kardeşlerimizle ilgili sorunlar var, Caferi kardeşlerimizle ilgili sorunlar var. Geçen bir ilimizde bir araştırma yapıldı. Gördük ki Müslümanların, gayrimüslimlerle bir arda yaşama algısı oldukça sorunlu. Çünkü tarihte yaşananlar onları şartlandırmış, formatlamış ama biz bundan sonra bu gayrimüslimlerle yaşamak zorundayız. Peki nasıl dindarâne bir hayat ortaya koyacağız ki bu hayat hem barış, hem de huzur içinde geçsin ve İslâm'ın o güzelliğini de bütün ihtişamıyla insanlara arz edelim. Bunun üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Bu yeni dini söylemi ortaya koymadan biz bu sorunların üstesinden gelemeyiz.

Bu yüzden, literatürümüzü baştan sona gözden geçirmemiz gerekiyor. Daha önce de arkadaşlarla özel toplantılarında arz etmiştim. Mesela, Caferilerin, Diyanet ile nasıl işbirliği içinde olabiliriz diye iddiaları vardı. Bakın bu insanlar haklı. Ne diyor? Diyorlar ki: "Siz kaynaklarınızda bizi sapık ilan ediyorsunuz." İşte, bu bana bir ipucu veriyor. Demek ki ben artık bundan sonra kelâmî meselelerimi öyle "fırka-i nâciye fırâk-ı dalle" ekseninde ele almayacağım demektir ve almamam gerekiyor. Yalnız bu, kendi görüşlerimden vazgeçmem anlamına gelmiyor. Bunlar bizi bir yere götürecektir.

Mesela, kadın algımızı değiştirmeden az önce konuştuğumuz sorunlarla ne kadar baş edebileceğiz? Şimdi, denklik deniliyor. Ben kültürel denkliği çok önemsiyorum. Ben onun için mesela fakültede öğrencilerime hep şunu söylüyorum: Eşinizle beraber büyüyün. Tabi insanı, makam adam etmez. Benim bu

söylediğimin makamla falan alâkası yok. Bir kimse koltukla, makamla adam oluyorsa, o adam değildir zaten; ama kültürel denklik çok önemli. Hayata aynı gözlükten veya benzer bakabilmek. Sorunlara yaklaşım tarzımızda ortak paydalarımızın olması çok önemli. Bununla birlikte, bizim kadın algımız bazı sıkıntılarını dinamitliyor. Öyleyse buna engel olan dini söylemimizi ciddi şekilde sorgulayıp yenisini Müslümanca, ve Kur'ânî olan söylemi ortaya koymamız gerekiyor. Bu birincisi. İkincisi ise, bizim dini söylemlerimizle din hizmetlerimiz birbiriyle çok irtibatlıdır. Dolayısı ile din hizmetlerimizi de yeniden formatlama ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Evet değerli dostlarım, birey olarak, kurum olarak ne kadar ihtiyaç karşılıyorsanız o kadar önemlisiniz demektir. Bu önemden dolayı insanlar, çevre sizinle ilgilenme ihtiyacı duyar. Eğer siz din hizmeti adına bireysel ve toplumsal hayattan kaynaklanan ihtiyaçları karşılayan durumda iseniz, sunduğunuz din hizmeti bunu gerçekleştiriyorsa, bu din hizmeti reddedilmez. Ateistler tarafından bile reddedilmez, aksine talep edilir. İşte, bize düşen bu talep edilebilir formatta bir din hizmetini ortaya koymak ve bunu gerçekleştirmek olmalıdır. İlk etapta bunun teorisini geliştirmek önemli, ama bir de o teoriyi gerçekleştirecek elemanları yetiştirme gerçeği var. Bu da çok önemli bir nokta.

Diyanet'in temel sermayesi insan kaynağıdır. Çünkü hizmet üretiyor, mal üretmiyor. Hizmet üretiminde de temel sermaye insan kaynağıdır. O zaman bu insan kaynağını çok iyi yetiştirmeyi birinci sıraya almamız gerekiyor. Bu çerçevede -tekrar vurgulayacağım- din eğitimi anlayışımızı gözden geçirmek, bu çağa özgü yepyeni bir din eğitimi anlayışını ortaya koymak ve ona göre din eğitimi uygulamalarımızı düzenlemek gerekiyor.

Şu birkaç aydır yazdığım yazılarda çoğulcu toplumun dindarını yetiştirmekten söz ediyorum. Burada şunu vurgulamak isterim; o makaleleri uykusu kaçan bir insan olarak yazıyorum. Ben şahsen geleceğe yönelik pek iyi sinyaller almıyorum. Kanımca önümüzdeki on yıllar içerisinde Müslümanlar adına bizi ürküten bir tabloyla karşı karşıya

kalacağımızdan korkuyorum. Bizden sonraki neslin ne kadar Müslümanca bir duruş ortaya koyabileceğine dair endişelerim var. Niye bunu sağlayamıyoruz? Çünkü Müslüman, dindar anne-babalar olarak çocuklarımızı istediğimiz kıvama getiremiyoruz?

Değerli arkadaşlar, izlediğimiz yol yanlış. Ankara'ya gitmek isteyen insanlar Ankara yoluna girmek zorundadır. Biz İstanbul yoluna girmişiz ancak Ankara'ya gitmek istiyoruz. İstanbul'a varınca; 'ya biz Ankara'ya gitmek istiyorduk, niye bu böyle oldu?' diyoruz. Kardeşim yol yanlış; ama beni en fazla üzen de şurası: İstanbul'a varmışız lakin yolu hâlâ değiştirmiyoruz. Evet, yolu değiştirmiyoruz. Arabayı suçluyoruz, yolu suçluyoruz ama kendimizi hiç suçlamıyoruz. Onun için kendimizi değiştirme gibi bir anlayıştan uzak duruyoruz. Kendimizi değiştirmeyince, sonuçlar değişmiyor. Bu beni daha da ürkütüyor.

Dolayısıyla arkadaşlar, bu din eğitimi, hayatla bütünleşen bir dini bilgiyi üretip uygulamaya koymalıdır. Yani soyut, havada uçuşan bir dinî bilgi bize fayda sağlamayacaktır. Sahih kaynaklarımızdan hayatla bütünleşen, kullanılabilir, uygulanabilir dini bilgiyi üretme yükümlülüğü ve onu kullanma yükümlülüğüne sahip olacak bir din eğitimi hedef olmalıdır. Nitekim, farklı fetvalardan söz edildi. Farklı fetvaları bile sağlıklı bir şekilde yorumlayacak dindarımız yok. Bu çoğulcu toplumun dindarının nasıl olması gerektiğini düşünerek ona göre bir din eğitimi yeniden formatlamamız gerekiyor.

Ben tekrar herkese teşekkür ediyorum.

Başarılar diliyorum.

Oturum Başkanı - Hocam çok teşekkürler.

Bu toplantılar, inşallah sözünü ettiğiniz adımlardan bir tanesi olacak.

Evet, bayanlardan Huriye Hanım'a değerlendirmesi için söz hakkı verelim. Buyurun.

Dr. Huriye Martı - Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Üç gün boyunca konuşmayı çok fazla tercih etmedim. Bu üç günde, dinlemek ve düşünmek gerçekten beni çok geliştirdi. Herkese bu noktada müteşekkirim. Belki şahsileştirmek olacak ama o, Dr. Mediha Ürkmez ile Abdullah Ürkmez'in yuvasında büyüyen çocuk benim. Bunu şunun için söylüyorum: Ben etrafında hiç ilahiyatçı olmadan büyüyen bir ailenin çocuğuyum. İlahiyat Fakültesi okurken; hayatın gerçekleriyle, danışmanlıklarla, doktorlarla ve aile problemleriyle ilgilenen bir ailenin çocuğu olarak, bize fakültede anlatılanların hayatın çok uzağında, gerçekliğin çok dışında ve yaşanılabilir şeyler olmadığını gördüğüm zaman, çok büyük hayal kırıklıkları yaşamıştım. Aslında bu toplantının bu noktada çok anlamlı olduğunu tekrar tekrar söylemek istiyorum.

Şevki Hocamız'ın bahsettiği gibi söylemi değiştirmek zorundayız ve biz bugün insanlara, onların hayatlarındaki problemlere gerçekten çözüm ortaya koyan ve hayatlarını kolaylaştıran bir din sunmak zorundayız. Onun için de, bizim değerlerimizle örtüşen ve bizim gibi düşünen, bizimle aynı kaynaklardan beslenen ama ilahiyatçı olmayan diğer branşlardaki insanların birikimlerini değerlendirmek ve ilahiyat literatürü ile diğer literatürü barıştırmak zorundayız.

Biliyorum ki bu toplantılardan sonra aileye yönelik yayınlar hazırlanacak. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu adımını çok değerli buluyorum. Hadis projesi kapsamında çocukla ilgili, kadınla ilgili, aileyle ilgili makaleleri kaleme almak için gayret sarf ettim. O zaman gerçekten çok zorlandım. Annemden, Semir Abla'dan ya da Dilek Abla'dan dinlediklerimle Kur'an'da ve Hadisler'de okuduklarımı aynı yazıda birleştirme noktasında gerçekten zorlandım; ama böyle bir zorlanmaya ve böyle bir gayrete çok ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. O bakımdan toplantının amacına ulaştığını ve herkesin birbirini tanıma ve takdir etme şansı bulduğunu düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

Tekrar etmek istiyorum, herkese bu üç günde hayatıma ve bakış açıma, ufkuma yaptıkları katkıdan dolayı müteşekkirim.

Sağ olun.

Oturum Başkanı - Huriye Hanım çok teşekkür ediyorum.

Bünyamin Hocam'a bir cümlelik söz hakkı vereceğim.

Buyurun hocam.

Prof. Dr. Bünyamin Erul - Bu statünün değişmesiyle ilgili olarak, yani belki aceleden kaynaklanan 'olmuyorsa boşansın' şeklindeki bir ifademi, meramımı yanlış ifade etmem söz konusu sanıyorum. Şiddetli geçimsizlikler, Türkiye'deki boşanmaların önemli sebeplerinden birisidir diye söylemeye çalıştım. Bunu tasvip etmiyorum. İsmail Hakkı Hocama, kültürel denklik uyarısında bulunan Şevki Hocam'a ve benzer bir uyarıda bulunan Rahime Hanım'a teşekkür ediyorum. Sürçü lisanım oldu, özür diliyorum. Tasvip ettiğim için söylemedim; ama bir vakadır.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Evet, Bünyamin Hocam'a gösterdiği bu erdem nedeniyle ben özel olarak teşekkür ediyorum. Bir iki hususu hatırlatmak istiyorum.

Dini söylem konusunu daha önce hocalarımızla da paylaştık. Bu formatın, bu çalışmanın benzeri bir çalışma, dini söylem konusunda da yapılması planlanıyor. İnşallah bu gerçekleştirilecek. Bunu haber olarak sizinle paylaşmak istedim; ancak söylemin değişikliği mevziin terki anlamına gelmiyor. Yani, modern dönemin baskısı altında veya modernitenin baskısı altında parametreleri değiştirmek anlamına gelmiyor. Yani o parametreleri yenilemek anlamına geliyor. Temel parametrelerin farkına varmak anlamına geliyor. İnşallah bu konuda ciddi bir çalışma yapılacaktır. Bunu bir müjde olarak vermek istiyorum.

Burada birkaç kişiye özel olarak teşekkür etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi İzzet Hocam, bir tanesi Şevki Hocam. Nedeni ise Diyanet'in bu konudaki duyarlılığını, duyarlılığının da ötesinde kendi görevini, kendi misyonunun, sorumluluğunun bir resmi olarak beş oturmudur, oturma boyunca hiç ayrılmaksızın bizimle beraber oldular ve ciddi katılımlar sağladılar. Ben özel olarak kendilerine teşekkür ediyorum. Ümit ediyoruz ki kendileri de buradaki konuşmalardan birçok şey aldılar. Bunların, stratejilerinin ve stratejimizin belirlenmesinde çok çok önemi var diye düşünüyorum.

Bunun yanında biz bu projeyi Sayın Başkanımıza anlattığımızda, Hocamız'ın heyecanını biz gözlerinden okumuştuk. Bunun çok iyi olacağını, bunun çok ciddi getirilerinin olacağını söyledi. Ancak elde olmayan bir rahatsızlık sebebiyle sadece bir oturuma katılabildiler. Bu nedenle biz gıyabında kendisine özel olarak teşekkür etmek istiyoruz. Sayın Ekrem Keleş Hocam da, Mekke'deki hac görevi esnasında kendisine projemizi ilettiğimde mutlaka bu toplantıya mutlaka katılmak istediklerini, programın mümkünse dönüş vaktine uygun bir tarihte gerçekleştirilmesinin kendisini mutlu edeceğini söylemişlerdi.

Sayın Bardakoğlu Hocamız gibi bu projeyi Sayın Bakanımıza anlattığımızda da onun gözünün nasıl parladığını gördük ve bizi teşvik eden çok net ifadelerini kendisinden duyduk.

Bunu şunun için söylemek ihtiyacı duyuyorum: Belki bizim için gıyaplarında kendilerine teşekkür etmek önemli bir şey ama bunun daha farklı bir anlamı var. Söz konusu olan çalışma bizim için, kendimizi yenilemek, kültür, ortak değer, birikim paylaşımıyla yürünmesi gereken yolu daha az hatayla ve daha kısa sürede yürümemize imkan sağlayacaktır.

Çalışmanın formatında, hepinizin dikkatini çekmiştir, alanın içerisinde kurumların temsilcileri ve asıl işin başındaki insanların kendilerine dönük bir birikim bir kazanım elde etmek gibi bir hedef vardı. Bu nedenle sivil toplum örgütleri bizim için son derece önemli. Modern toplumlarda sivil toplum örgütlerini göz ardı etme

şansımız yok. Modern devlet, sivil toplum örgütsüz hiçbir şey yapma şansına da sahip değildir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar sivil toplum örgütleri yönlendirilmeli, ortak çalışma alanları oluşturulmalı, olmazsa sivil toplum örgütleri oluşturulmalıdır. Geri çekilme, bu alanı görmeme, onları yok sayma şansımız yok. Özellikle de, modern toplumda ve modern dünyada evlilik ve aileye dair sorunlar gibi, boşanma gibi çok ciddi problemlerin toplumun temelini sarstığı bir dönemde sivil toplum örgütlerini hiçe sayma gibi bir lüksümüz ve böyle bir şansımız yok.

Hepinize tek tek teşekkür etmem gerekiyor. Çünkü buraya katılan herkesin toplantımıza çok ciddi katkısı oldu. Aralarda aldığımız intibalar, değerlendirmeler bizi şevklendirdi, mutlu etti. En azından bundan sonra da ne yapmamız gerektiği konusunda bize yol haritası çizdi. Bunun için hepinize ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum. Hoş geldiniz, şeref verdiniz, bizi onurlandırdınız. Gerçekten de bizim için bir ziyafet idi. Tabi ki bunu Kurul adına söylüyorum.

Bu günün hatırası olsun düşüncesiyle, çok önemli bir şey değil ama küçük bir hediye olarak, Diyanet İşleri Başkanlığımızın İslâm'a Giriş setlerini size takdim etmek istiyoruz.

Çok teşekkür ederek, oturumu kapatmak istiyorum.

Çok sağ olun. Hoş geldiniz. Şeref verdiniz.
(Alkışlar)